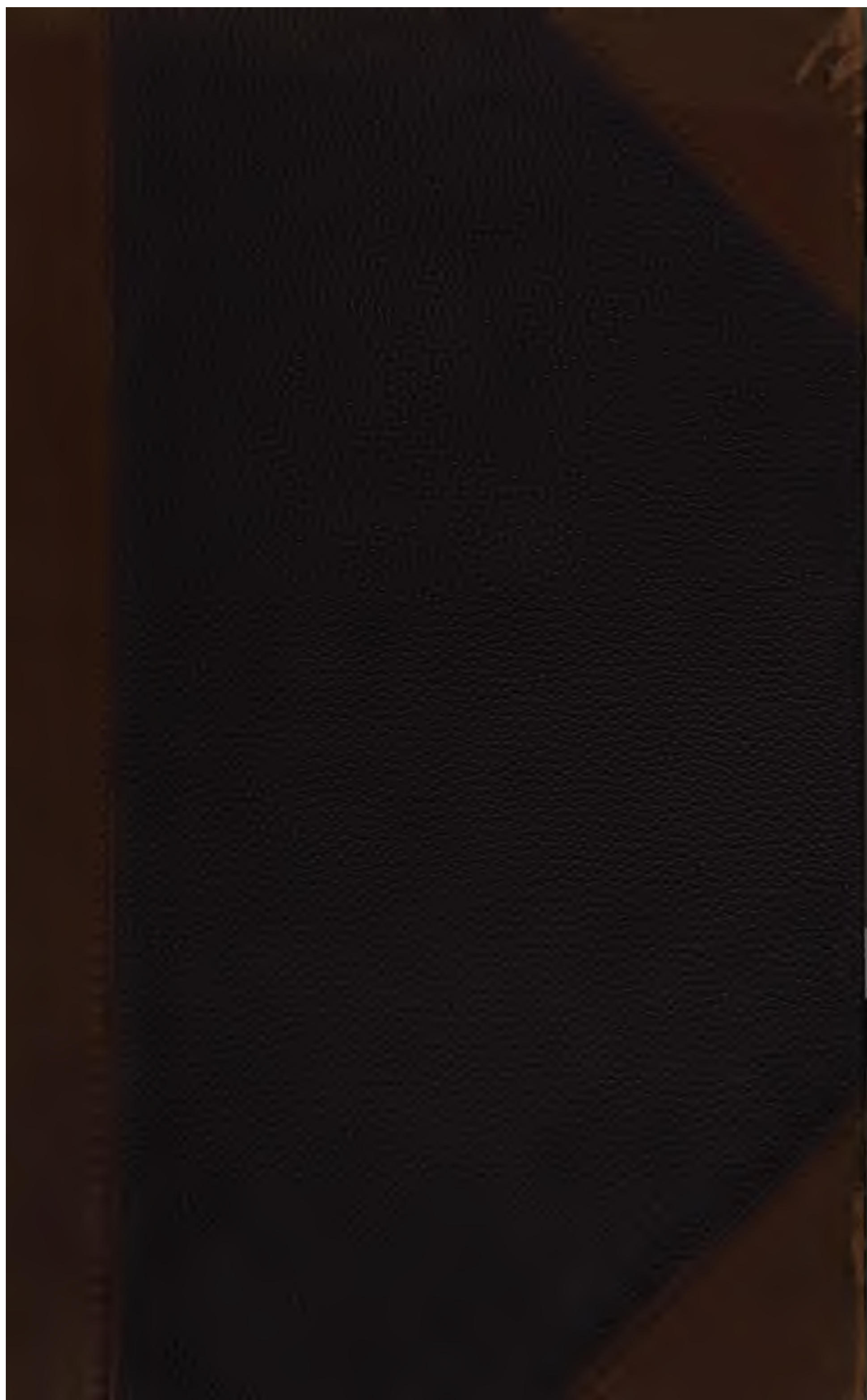

DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA
Taylor Institution.

BERNHARD ELIS MALMSTRÖMS

SAMLADE SKRIFTER.

TREDJE BANDET.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1867.

GRUNDDRAGEN

AF

SVENSKA VITTERHETENS HISTORIA.

AKADEMISKA FÖRELÄSNINGAR

AF

BERNHARD ELIS MALMSTRÖM.

TREDJE DELEN.

LEOPOLD, ROSENSTEIN, ADLERBETH OCH EHRENSVÄRD.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1867.

I.

Leopold: hans förhållande till föregående och efterföljande tidsrigtningar. — Karakter, uppfostran och ungdomsöden. — Erotiska oder. — Brefvexling med Kellgren. — Förtroligt förhållande till konungen och brefvexling; resa till Finska Kriget. — Krigssånger och Skaldebref. — Extra-Posten. — Kritik af Thorilds skrift Om Efterhärmning. — Philipson, utgifvaren af «Patrioten» och af Thorilds skrift «Om upplysningens princip». — Pehr Enbom. — Poemer i Extra-Posten. — Åtal mot en öfversatt tirad ur Luthers skrifter. — Svenska Akademiens suspension.

Under de många bittra och kritiska fejderna mot slutet af Kellgrens lefnad, hvilka jag i en föregående serie af föreläsningar sökt teckna, hafva vi vid alla tillfällen sett Leopold vid hans sida såsom hans trogna bundsförvandt, hvilken slutligen ensam åtog sig den klassiska smaklärans talan och slog det sista stora slaget emot Thorild. Man kan med allt skäl säga att dessa två, Kellgren och Leopold, utgöra de rätta poetiska representanterna af Gustaf III:s tidehvarf: de kunna sägas ur denna synpunkt motsvara Boileau och Racine under Ludvig XIV:s; ty liksom under Frankrikes augustiska sekel de öfriga skalderna dels sammanhängde med Frondens äldre mera frisinnade period, från hvilken de utgått, dels från regentens yngre och sjelfsvåldigare tid, likaså upptäcker en uppmärksam betraktare lätt att de öfriga skalderna, som förherrligade Gustaf III:s regering, dels, såsom Creutz, Gyllenborg, Bellman och äfven Oxenstjerna, jemte sina gustavianska drag förråda frändskapstycke med frihetstiden, dels åter, såsom Thorild

och hans anhängare, ja äfven Lidner, bebåda ankomsten af en tid, då den klassiska smaken skulle undanskjutas för att lemna rum för en djupare poetisk åskådning och grundligare esthetiska åsigter.

Leopold, ehuru såsom skald mindre högtbegåfvad än Kellgren, torde likväl kunna anses hafva utöfvat ett varaktigare inflytande på vår vitterhet än denna, genom det kritiska och populär-filosofiska författarskap, hvarmed han under en lång lefnad och under ständigt fortsatta studier, hvilka föga förmådde modifiera hans ursprungliga åsigter, sökte stödja och utbreda det gustavianska tidehvarfvets esthetiska grundsatser. Striden med Thorild fortplantades genom honom till en yngre generation, och han lefde tillräckligt länge för att se den afslutas och efterföljas af en försoning, som ej gerna kunde uteblifva sedan partiyran hunnit svalna, och parterna vunnit nog lugn att förstå hvarandra och inse att de båda haft rätt — och orätt. Leopolds lefnad gifver en vacker anblick, i synnerhet genom det oförtröttade deltagande, hvarmed han intill sin höga ålderdom följde utvecklingen af fäderneslandets odling, på hvilken han inverkade dels genom egna skrifter, dels genom muntliga läror, meddelade åt en krets af anhängare och vänner, som gjorde dem sig till godo. Sådant bevisar att han från början till slut höll fast vid den kallelse, som hans höga beskyddare anvisat honom, den att lefva och verka uteslutande för skaldekonsten, upplysningen och odlingen. I detta afseende, och i sin ställning till tvenne olika tidehvarf, kan han jemföras med Goethe. Nästan jemnåriga genomlefde de samma minnesvärda tidehvarf, och hade på sin ålderdom att bekämpa ungefär samma nya poetiska rigtningar. Och ändock på huru olika sätt! Den ena, utrustad med en omätlig skatt af konststudier, lyst och vägledd af ett divinatoriskt snille, stödd på antikens ideal, skådade med lugn den romantiska stridens oreda, som han ömsom belog, ömsom medömkade,

ömsom åter ej nekade sitt godkännande, emedan han fullkomligen insåg hvarom fråga var: den andra åter, inskränkt hufvudsakligen till romerska och fransyska mönster, d. v. s. till sådana som egentligen sjelfva voro efterbildningar, med en lärdom, som, utan att kunna sägas vara ytlig, likväl var ensidig, med en filosofisk blick, som var mera klar än djup, såg med helt olika ögon samma företeelser, af hvilka han förvirrades och förargades, men som han till det mesta missförstod. «Han såg väl striden och dess yra Men icke meningen deri». Dessa ord, ämnade till hans beröm eller ursäkt, beteckna just hans svaghet.

Jag har redan förut antydt att Leopolds poetiska anlag icke tillhöra första ordningen. Han är i poesien, såsom i filosofien, en talangfull men i högsta grad talangfull eklektiker. Hvad han i båda dessa egenskaper uträttade skedde med ledning af främmande förebilder, till hvilka han likväl förhöll sig med den frihet, att han blef deras lärjunge, icke deras härmare, och med den urskiljning, att han rättade deras fel, då han tillegnade sig deras skönheter. Så åtminstone finner man hos honom fransmännens lätta skämt utan deras slipprigheter, deras qvickhet utan deras hädelse. Leopold, hos hvilken den didaktiska rigtningen är den öfvervägande, är alltid mån om sederna, och hvad som i hans ungdomsskrifter kunde anses på minsta sätt stötande deremot, har han på äldre dagar sorgfälligt undanröjt. Han var i detta afseende till och med strängare än Kellgren, som likväl gaf nåd åt sådana förföriska lockbitar som sången «Till Rosalie». — Såsom filosof torde Leopold lämpligen kunna jemföras med Cicero. Utan sjelfständig forskning förstod han att tillegna sig resultaterna af andras tankebemödanden; utan att göra sig till anhängare af något bestämdt system, behöll han af hvart och ett hvad honom syntes godt vara, och sammansatte deraf åt sig en vishetslära, som icke kan göra anspråk hvar-

ken på sjelfständighet eller grundlighet, kanske ej heller på synnerlig konseqvens, men som emellertid tillfredsställde hans eget andliga behof och äfven torde gillas af många andra, som af filosofien icke fordra något annat än en kort och lättfattlig vägledning till lugn och lycksalighet; hvilket också för mängden af menniskor är det första och vigtigaste i lifvet. På andens stora evigt upprepade frågor söker man här förgäfves ett svar. De lemnas å sido såsom en gång för alla besvarade.

Men en förtjenst, som ej nog kan uppskattas i Leopolds samtliga skrifter, är den anda af frisinne, som genomgår dem alla, och som är betecknande för hans ungdoms tidehvarf. Den religiösa och borgerliga friheten har aldrig haft en på en gång trognare och lugnare försvarare än Leopold. För frihet och menniskorätt, för upplysning och fördragsamhet upphörde han aldrig att kämpa, äfven när han under trycktvångets ok måste inlägga sin tanke i de fogligaste ordalag eller under påtryckningen af majestätets nåd måste insockra den bittra sanningen i smicker. — Till hela sitt enskilda väsen i hög grad rättskaffens, var han i detta afseende orubblig: foglig och eftergifvande af naturen kunde han väl förmås att tiga, men att tala mot sin öfvertygelse aldrig. Hvarken Gustaf III eller Reuterholm, den förra hans vän, den senare hans fiende, förmådde aflocka eller aftvinga honom ett ord af bifall till handlingar, som han ogillade. Det förra seklets män utgöra i detta afseende ett märkvärdigt slägte: med hofmannens smidigaste manér, med den sjelfsvåldigaste qvickhet, ofta, thyvärr, med de lättaste seder, kunde de förena det stoltaste hjerta och den fastaste karakter, som dock ej visade sig förr än i det afgörande ögonblick, då de behöfdes. Men hvad som framför allt utmärker dem, är denna frisinnighet, som de, jag menar de bättre ibland dem, äfven på samhällets höjder aldrig kunde förneka, emedan den

var, så att säga, inrotad i deras natur, inandad med deras ungdoms luft under den sällsynta konung, som sjelf var en anhängare af detta slags frihet, innan ännu skuggorna börjat falla öfver hans senaste regeringsår: friheten att tänka, tala och handla utan annan fördom än det goda vettets, utan annat tvång än den mildaste lagstiftning. Denna själens inre frihet gjorde att de, äfven såsom innehafvare af makten, till och med en godtycklig makt, kunde såsom enskilda personer lemna öppet fält åt diskussionen, taga och gifva skäl utan att förtrytas, emedan de kände sig vara tillräckligt mycket män att kunna försvara sig med samma vapen, hvarmed de angrepos, och emedan de funno helt naturligt att andra voro berättigade till samma frihet, som de sjelfva förbehöllo sig. Och detta var hos dem icke nedlåtenhet utan humanitet — en sinnesart, som för dem var helt naturlig och otvungen, till hvilken de från början blifvit uppfostrade. Att denna frisinnighet ofta öfvergick till lättsinnighet är sannt nog, och det var illa; men så har frisintheten i stället i våra dagar öfvergått till en tungsinnighet, som icke torde vara mycket dygdigare, men säkert är mycket ledsammare än den förra. Den förra yttrade sig med qvickhet och vett, den senare deremot försmår i sitt djupa allvar att gifva sig tillkänna i så vekliga former.

Till denna klass af frisinniga gustavianer hörde Leopold. Förmyndarregeringen sökte genom Svenska Akademiens upplösning och andra chikaner försätta honom i overksamhet, och under Gustaf Adolf, som likväl var honom bevågen, slöt han sig inom sig sjelf med sina studier, under tyst sorg öfver fäderneslandets olyckor. 1809 års revolution öppnade honom ett fält att tillämpa sina politiska grundsatser vid fråga om den blifvande konstitutionen, i afseende på hvilken han ofta rådfrågades af de nya lagstiftarne. Således har fäderneslandet honom äfven att tacka för måhända ganska vigtiga tjen-

ster i afseende på sin politiska frihet, som — man må säga hvad man vill om vår nuvarande författning*) — likväl i densamma äger ett tillräckligt skydd för sin ytterligare utveckling.

Carl Gustaf Leopold föddes i Stockholm d. 2 April 1756. Föräldrarne voro Carl Adam Leopoldt, då kontrollör i hufvudstaden, och Märtha Christina Hobel. I hans tidiga barndom flyttade familjen till Norrköping, der fadren blef tullförvaltare. Bland hans tidigaste minnen från det nya barndomshemmet var författaren af «Min son på galejan», Wallenberg, om hvilken han sjelf yttrat: «jag hängde honom alltid i rocken och bad honom göra vers». Genom en lycklig tillfällighet kommo föräldrarne att bo i samma hus med en fransk språkmästare, som fattade tycke för den unga Leopold och undervisade honom i franska språket, hvilket han lärde med lätthet, och snart talade med färdighet. Vid tio års ålder sändes han till Söderköping, der han sattes i pension hos en lärd rektor Wimmermark, under hvars handledning han inhemtade de vanliga skolstudierna, i synnerhet latinet, hvari hans lärare var mästare, och i hvars talande han öfvade sina lärjungar. «Sedermera förflyttades han till Linköpings gymnasium, hvarifrån han efter två års förlopp skulle afgå till universitetet; men han återvände i stället till sin fordna lärare Wimmermark att ytterligare förkofra sig i de gamla klassiska språken.»

«Denna kunskapsbildning, som redan gjort honom förtrolig med grekiska och latinska författare, hvilka sålunda tillika med de fransyska blefvo Leopolds första undervisare i vitterhet och smak, förskaffade honom äfven en tidig utmärkelse vid Upsala universitet, der han blef student 1773. Han utgaf en dissertation «De origine idearum moralium»; och vid förefallande disputationsakter, så väl offentliga som i de s. k. konventerna,

*) Dessa föreläsningar höllos vårterminen 1857. Utg. anm.

var han en högt aktad, om icke fruktad, deltagare i öfningarna för latinska språkets talfärdighet» *). Under denna sin vistelse vid universitetet gjorde han åtskilliga bekantskaper med sedermera betydande män, till hvilka han allt framgent fortfor att stå i vänskaplig förbindelse, såsom: Georg och Axel Adlersparre, Fredrik Ehrenheim, Tingstadius, Neikter, Lindblom, Boëthius, Olof Rudbeck (Boråsiadens författare). Det var under denna tid som Leopold utgaf det «Ode vid kronprinsens födelse» (1778), hvilket underkastades en så sträng kritik i Stockholms-Posten, hvarmed bekantskapen mellan de båda skalderna och rivalerna om sin konungs ynnest på ett för båda föga angenämt sätt begyntes. Ännu tidigare, redan vid fjorton års ålder, hade Leopold offentligen uppträdt med ett «Tal på vers», hållet i Norrköping på rådhussalen med anledning af då varande kronprinsen Gustafs födelsedag (1770).

Brist på medel nödgade Leopold att lemna universitetet för att emottaga kondition hos en grefve Douglas på det natursköna Stjernarp i Östergötland. Så väl Madame d'Ehrenström som Skjöldebrand säga att han emottog denna kondition redan vid sjutton års ålder. Dermed synes äfven Wieselgrens berättelse i Svenskt Biografiskt Lexikon öfverensstämma. Hans båda andra biografer nämna ingenting om tiden för hans inträde i Douglas'ska huset; men alla synas sammanstämma deruti, att han lemnade det för att omedelbart öfvergå till Greifswalds akademi. Emellertid är säkert att han år 1778, då han skref odet öfver kronprinsens födelse, vistades i Upsala. Han måste således hafva varit åtminstone två särskilda gånger närvarande vid Upsala universitet, så vidt man ej får antaga att han först efter 1778 emottog platsen på Stjernarp, der han dock i sådant fall ej kan hafva stannat särdeles länge, alldenstund

*) Pontin, Minne af C. G. Leopold, p. 4.

han år 1781 promoverades i Greifswald. — Om hans vistelse på Stjernarp berättar Madame d'Ehrenström följande*): «I skötet af denna aktningsvärda familj behandlades Leopold såsom vän och broder. Han tillbragte der de skönaste dagarne af sin ungdom och bibehöll alltid deraf ett ömt minne. Under en liten resa som han gjorde med grefve Douglas' familj och på hvilken man tillbragt en skön sommarnatt, stannade man i en backe för att se soluppgången och njuta af den gryende dagens majestätiska skönhet. Rörd vid den sublima åsynen af Skaparens stora verk, beundrar familjen den under tystnad, gripen af denna onämnbara rörelse, som hjertat erfar vid betraktandet af detta hemliga men eviga sammanhang mellan den fysiska och moraliska naturen; och grefvinnan Douglas, som hänförde alla sina känslor till den gudomliga godheten, anmodar Leopold att dikta en sång till Skaparens lof. Hon gifver honom de två första verserna och beder honom fullända det öfriga. Den unga skalden, inspirerad af ögonblickets högtidlighet, diktar de fyra små verser, som återfinnas i Svenska Psalmboken under N:o 418 («Att dig, o Gud, mitt offer bära» o. s. v.).»

«Det var i denna krets af älskvärda menniskor, som han bildade sitt yttre skick och sitt själslynne i enlighet med den högre societetens ton, och förvärfvade denna ledighet i umgänge, som under tidens lopp fulländades genom den förtroliga förbindelsen med Gustaf III, en ledighet, som utbredde öfver hela hans personlighet det magiska behag, som utmärkte honom ända till slutet af hans lefnad.»

Under tiden hade han gjort bekantskap med den berömde lärde, professor Lidén, som, lam af gikt, lefde såsom en mångårig sjukling i sin fädernestad Norrköping.

---

*) Marianne d'Ehrenström, Notice Biogr. sur M:r de Leopold, pag. 7 ff.

Leopold hade fästat hans uppmärksamhet och vunnit hans välvilja. Lidén erbjöd honom att blifva bibliothekarie vid den stora boksamling, som han skänkt till Upsala akademi. Men dertill erfordrades att Leopold skulle blifva magister, och då detta ansågs kunna gå fortare för sig i Greifswald än Upsala, tillstyrkte honom Lidén att begifva sig till förstnämnda universitet för att der taga sin grad. Leopold följde detta råd. Efter att hafva utgifvit en gradual-disputation «De origine juste introductæ proprietatis», blef han promoverad filosofie magister 1781; presiderade sedan för en dissertation: «Causæ cur tot veterum scripta perierint» och antogs till docens i lärdomshistorien 1782. «Samma tid blef han äfven medarbetare vid författandet af ett Tyskt och Svenskt Lexikon af professor Möller. Genom flera förmånliga anbud sökte man att kunna qvarhålla den utmärkta unga lärde inom Pomerns område, och Leopold befordrades till rådsbibliothekarie i Stralsund, hvarest han med en för honom oförgätlig vänskap omfattades i synnerhet af generalen Pollet och dess älskvärda familj, åt hvilken hans skrifter förvara mer än en tacksam tillegnan. Under befattningen med detta bibliothek, der han med egen hand iordningställde sjuttontusen volymer, förvärfvade han den bibliografiska kännedom, hvaraf han var synnerligen utmärkt. — Hans tid och vistelse på den tyska jorden, säger Pontin, blefvo likväl icke tillräckliga för honom att närmare deltaga i den sköna vitterhet, för hvilken en Wieland, Goethe och Schiller m. fl. redan då lemnat odödliga bidrag» *). En annan af hans biografer, Skjöldebrand, finner denna förlust ej stor: «Lyckligtvis för vår litteratur», säger den vittra generalen, «vistades han ej så länge utom Sverge, att han hunnit taga den minsta anstrykning af ett språk, hvars värde i sig sjelft ej kan bestridas, men som, i anseende

*) Pontin, anf. st.

till helt olika lynnen, i vitterheten illa sammansm
med vårt. Svenskan», fortfar han, «fordrar en rak
enkel gång. Dess klarhet och välljud vilja åtfölj
otvungen manlighet. Leopold behöll detta språkets
lynne. Honom har förebråtts att hafva härmat det fra
Men han härmade blott de franska klassiska författ
i uttryckets rätthet, i stilens ädelhet, i grundade
naturliga reglors iakttagande» *).

Leopold återvände till Sverge år 1784 och ble
ställd såsom Lidéniansk bibliothekarie vid Upsala
versitet. «Här möttes Leopold af fordna vänner
fortsatte de förbindelser, som, under ungdomens
knutna, vanligen bilda olösliga band för hela li
Bland dessa voro Georg Adlersparre och Fredrik
helm Ehrenheim de, hvilkas vänskap redan under
förra vistelse i Upsala med honom ingått den mest ö
ensstämmande förening. Den senares inträde i eml
verken i Stockholm afbröt icke detta förhållande:
fosterbroderskap inom snillets uppamning, som u
en ädel täflan och utvexlade idéer ofta bidragit till f
kallande af stora egenskaper. Genom en fortsatt sl
vexling underhölls ock detta vänskapsband mellan El
heim och Leopold. Den tiden, mera än nu, voro
ofta en form för afhandlandet af vittra, liksom af ve
skapliga ämnen. Ehrenheim gjorde denna brefve
bekant för grefve Creutz, som deruti, äfvensom i
af Leopolds redan utgifna skaldestycken, igenkände
sanna snillet» **).

Om Leopolds kallelse till Stockholm berättar
dame d'Ehrenström följande: «En dag då Ehrenl
fått ett bref från Leopold skyndade han att läsa
det för grefve Creutz (Ehrenheim var anställd i ko
gens kansli, hvars chef Creutz var). Creutz blef

*) Skjöldebrand, Tal vid Leopolds graf, p. 9.

**) Pontin, anf. skrift, s. 6 f.

förd af brefvets innehåll, och utbrast: «skrif till Leopold att han kommer till Stockholm; han måste nödvändigt komma. Jag åtager mig att tala med konungen derom». Grefve Oxenstjerna, då öfverstekammarherre hos konungen, erhöll också (men först senare och efter Creutz' död) konungens befallning att skrifva till Leopold och föreslå honom att komma till Stockholm. En summa penningar till resekostnaderna åtföljde detta bref, hvars innehåll Leopold genast ställde sig till efterrättelse. Mottagen af grefvarne Creutz, Oxenstjerna och Armfelt, af Schröderheim och Rosenstein, blef han snart känd för konungen (detta innehåller ett misstag, Creutz afled redan år 1785)» *).

Wieselgren framställer i Biografiskt Lexikon anledningen till Leopolds förflyttning till Stockholm på helt annat sätt. «Konung Gustaf», säger han, «ville hafva dramen Helmfeldt förvandlad till opera, och Oxenstjerna och Armfelt föreslogo derföre att kalla den unga Leopold från Upsala, hvilken konungen bemärkt som extra-opponens vid Thorilds försvar af Montesquieu i Upsaliska kathedern» **). Ehuru Wieselgren till stöd för pålitligheten af sina biografiska uppgifter om Leopold åberopar muntliga meddelanden af skalden sjelf på hans ålderdom, kan denna berättelse likväl omöjligen vara sanningsenlig. Leopolds flyttning till Stockholm skedde, såsom Wieselgren rigtigt uppgifver, tidigt på året 1786, och Thorilds berömda disputationsakt om Montesquieu hölls först i Mars månad 1788, då Leopold, redan hos konungen anställd, på dennes befallning opponerade extra. Detta intygas af Thorilds eget bref till Tham af den 30 Mars 1788 ***), och bekräftas af andra uppgifter, till exempel den kända anekdoten, att Thorild under

*) Marianne d'Ehrenström, Notice Biogr., 9 f.
**) Biografiskt Lexikon, VIII: 75.
***) Siare och Skalder, 2:dra uppl., IV: 236.

disputationen kallade Leopold såsom odeskald, såsom hög skald, icke en af de aderton utan den ende, hvilken kompliment, syftande på Leopolds ledamotskap af Svenska Akademien, väl icke kunnat yttras innan denna akademi ens var stiftad. Fru Ehrenströms berättelse, som öfverensstämmer med andra biografers, synes vara tillförlitlig.

Måhända förtjenar Wieselgrens berättelse om Leopolds första audiens hos konungen mera förtroende, ehuru äfven den något skiljer sig från den vanliga. Men Wieselgren åberopar härvid uttryckligen skaldens egen muntliga uppgift. Leopold hade blifvit presenterad af Armfelt. «Konungen», säger Wieselgren, «kom straxt ut, och, med tydligt begär att göra poeten brydd, går han med en viss häftighet emot honom och frågar: hvad tycker ni om «*Fideikommisset?*» (Liljestråhles poem Fideikommiss till min Son Ingemund.) För att rätt uppskatta Leopolds ställning i detta ögonblick, bör man veta att Liljestråhle, en *homo novus,* lärd men «pedantisk», rättfärdig men «löjlig», var tillsagd att taga afsked från justitiekanslersembetet för att lemna rum åt en grefve Wachtmeister, som knappt var tjugufem år, och att det hörde till hoftonen att gyckla med vitterlekaren Liljestråhle, för att öfverskyla hvad som kunde anses orätt gjordt emot embetsmannen. Med blicken härpå måste man beundra Leopolds både karakter och snille i svaret: «äfven der, ers majestät, äro vackra ställen». Konungen: «Nå?!» Leopold: «Till exempel följande verser:

Att störta någon annan ned, för ingen dödlig buga,
Och akta dig inför din kung att smickra eller ljuga.
Det rum dig heligt vara bör, der hans person är när,
Och sanning är den första skatt du honom skyldig är.

Och Gustafs genius bortjagade det lilla moln, som missräkningen först lade på hans panna. Han kände ett sådant ögonblick, som Schiller ger Filip vid sammanträffningen med markis Posa. Sådan», fortfar Wiesel-

gren, «trädde tullförvaltarsonen in i hofvet. Om han ej kunde gå sådan derifrån, så har han Kellgrens tröst (i annan mening anförd) «att dela sitt öde med de flesta». Men till Leopolds mildare bedömmande måste det lända, hvad ingen nekar, att det var kärlek, ej lycksökeri, som gjorde honom till ett vax i konungens händer, fast han i första ögonblicket fick konungen som ett vax i sina. Och då var ju Sverges konung äfven sitt lands sophiarch. Snillet Leopold måste inför snillet Gustaf känna hvad planeten känner, då han kommer nära en sol. Vi tala tydligen här om den ofrivilliga anslutningen, som bildar en menniskas åsigter, sinnesdaning, lefnadsseder o. d., efter en mäktigare anda hos en älskad personlighet, utan att man vanligen ens är medvetande deraf förrän förvandlingen är skedd. Ur någon annan synpunkt var aldrig Leopold ett vax för någon kraft. Mannen, medborgaren, bibehöll sin sjelfständighet till och med i trots emot kärleken. Läs poemet, öfversatt på prosa:

Monark, hvars dubbla höjd vi känna,
Som konung och som enskild man o. s. v.» *).

Den bästa förklaringen af Leopolds varma hängifvenhet för Gustaf III:s person och hans minne, oaktadt alla hans skuggsidor, ligger i Skjöldebrands ord vid hans graf: «Man har funnit», säger han, «att Leopold alltför öfverdrifvet smickrat Gustaf III. Men hos Leopold var det icke smicker. Det var utgjutelsen af hjertats fullhet, af gränslös tacksamhet och tillgifvenhet; det var uttrycket af den öfvertygelse han förde med sig i grafven, att Gustaf var en af de största män som lefvat. Denna konung hade en otroligt skön och lysande sida. Endast den hade Leopold varit i tillfälle att se. Den sidan, hvars glans är bestridd, var honom okänd» **). Det var icke omgifven af sina snillen som

*) Biografiskt Lexikon VIII: 76 ff.
**) Skjöldebrand, Tal vid Leopolds graf, sid. 14.

Gustaf III spann sina mörka politiska kabaler, eller besökte spåqvinnor, andebesvärjare och andra lika aktningsvärda personligheter.

Konungen anvisade nu åt Leopold boningsrum på kongl. slottet, betalte hans skulder och gaf honom ett anständigt årligt underhåll. «Gustafs snilleblick», säger Wieselgren, «ådagalägger sig deri, att han ej visade Leopold att på embetsmannabanan söka en nödtorftig utkomst, ehuru Leopold säkerligen skulle fyllt mången plats der med ära. Han hade likväl derigenom kommit både öfver och under personer. Nu blef han en sjelfständig man, en storhet, med hvilken rangen ej frestades att mäta sin egen, och derigenom lättare i ställning att leda allmänbildningens nationalangelägenhet». Sitt boningsrum på slottet bibehöll han till dess Wallqvist blef för konungen oumbärlig, då konungen lät Leopolds läkare försäkra honom att hans helsa fordrade en annan bostad ute i staden, hvarefter Wallqvist blef hans efterträdare på slottet. Det var på den tiden då politiken hos konungen började uttränga intresset för litteraturen och konsterna. Hvad Wieselgren i sin biografi öfver Leopold yttrar, att Wallqvist skulle «genom omvägar och underhandlingar» hafva «krånglat» Leopold bort ifrån slottet, återtager han likväl eller modifierar betydligt i sin lefnadsteckning öfver Wallqvist. Emellertid lärer, enligt samma auktoritet, Leopold under hela sin lefnad hyst ett visst groll mot den politiska biskopen, genom hvilken han ansåg sig hafva blifvit aflägsnad från sin höge beskyddare *).

Innan jag går vidare i teckningen af Leopolds personliga öden, bör jag kasta en blick på den litterära verksamhet, som på honom redan kunnat fästa hofvets och allmänhetens, framför allt konungens uppmärksamhet. Såsom vi erinra oss, hade han vid sitt första offent-

*) Biografiskt Lexikon, VIII: 77 ff.; XX: 2 ff.

liga uppträdande såsom ung student råkat ut för Kellgrens kritiska gissel, hvars skarpa hugg han likväl vågade ej allenast parera utan äfven återgälda. Denna Kellgrens recension öfver Leopolds poem vid kronprinsens födelse, «syntes», menar Wieselgren, «beräknad att göra Leopold mindre skadlig, om han, såsom tecknen bådade, ej ville ställa sig under «den goda smakens» banér. Der är en half Thorild i detsamma. Hade Leopold ställt sig vid Thorilds sida och då lika tillegnat sig Schiller som nu Voltaire, så hade han måhända — om händelsevis hans första informator ej varit en infödd fransos utan en infödd tysk — så hade troligen Kellgren med alla högborna och högvälborna vitterlekare bakom ryggen «misströstat om republiken» — kanske sjelf skrifvit Sigwarth och Hilma ett decennium förut». Vi disputera icke om möjligheter, anse likväl en menniskas hela andliga rigtning icke kunna bero på någonting så tillfälligt som en tidig undervisning i ett visst språk. Under sin vistelse i Pomern hade Leopold likväl haft tillräckligt tillfälle att, i bekantskapen med den unga tyska litteraturen, ännu i sin bildbara ungdom skaffa sig en motvigt mot inflytelsen af de franska barndomsintrycken, i fall hans själ ägt den förutsättning af djup känslighet och varm fantasi, som dertill erfordrades. Äfven Goethe hade i sin ungdom erhållit en halffransk uppfostran, men han blef ingen anhängare af den fransyska smaken för det.

Att Leopold emellertid, oaktadt öfverspänningen i nyssnämnda ungdomsarbete, ändock med lif och själ tillhörde den klassiska smakskolan, visar den lätthet, med hvilken han, i trots af den lidna förödmjukelsen, slöt sig till densamma, tillegnade sig dess lätta och frivola tonart, dess prosaiskt förståndiga grundsatser och dess ytligt skämtande kritik, medan han ännu befann sig i lifvets varmaste ungdomsvår, utan att derunder erfara något varaktigt intryck af de djupare harposlag,

som under hans vistelse i Tyskland icke kunde un att nå hans öra. Det är från denna ungdomstid det skämtsamma poem härstammar, genom hvilket Sto holms-Postens läsare år 1781 fingo förnya bekantska med den nyss så öfverspända studenten, hvars «phoel Kellgren så bittert begabbat. Det heter i Stockhol Posten «Till en vän vid dess inträde i andliga stån och i de Samlade Skrifterna:

Prestvigningen.

Din hvita lapp, din sida kolt
Och denna långa svarta slöja
Ditt grymma val omsider röja:
Du för befordringsrätten sålt
Din sälla rätt att dig förnöja.
Du offrar dig till prest och slaf,
Och att på brädden af din graf
Ett visthus för din ålder hafva,
Du nu din ungdom vill begrafva.

Hon re'n vid offerbänken står.
Ditt hår, ditt sköna svarta hår
En obarmhertig sax skall stäcka;
Du måste denna låga släcka,
Som från ditt skälmska öga går.
Förqväf den suck och svälj den tår,
Som Cloës ömma blickar väcka,
Fly, att ej detta sköte räcka,
Der hjertat under liljor slår,
Du får ej dyrka mer den täcka,
Du henne endast skrifta får.

Träd fram din väg på törnets nålar,
Lyft kedjan på din rygg och svärj — —
Se, hur de ryka, dessa bålar,
Hur vinets gud sin purpurfärg
På våra bleka kinder målar;
Lik morgonsolens första strålar
På spetsen af de kala berg.
Hur dessa safter syndigt strömma!
Vik härifrån, du Herrans vän! — —

Hvem du? en bål du skulle tömma?
Så långt ditt helga kall förglömma?
Från prest bli menniska igen?
Vik härifrån, du Herrans vän,
Att glädje och att rus fördömma:
Vi din predikan ska' berömma,
Så framt vi ej försofva den.

Så talar skalden i sin yra:
Så rasar icke detta bröst.
Jag vördar mycket Flacci lyra,
Men ännu mera himlens röst.
Och du, som denna röst skall bära
Inför en filosofisk tid,
Och mot dess lustar och dess ära
Predikar en förfärlig lära
Om kors, försakelse och strid;
Din sällhet du i henne finne!
Hon har behöft ditt jemna sinne,
Din stilla dygd, din mensklighet.
Du menniskornas lynnen vet:
Du tigerns vildhet skulle pressa
Med kedjors tyngd och gisslars hot,
Du blott med godhet vinner dessa,
De skola ej stå den emot.
Och snillet sjelft för korsets fot
Skall böja ned sin stolta hjessa.

Detta poem, som i de Samlade Skrifterna underkastats blott få förändringar, egentligen mot slutet, förråder redan tillräckligt sin författares hela skaplynne: behag, qvickhet, skalkaktighet och benägenheten för en allvarlig *usus practicus* vid alla tillfällen. All Leopolds poesi har en didaktisk tendens, som bevisar att han af naturen mera var hänvisad till reflexionen än till fantasien, och som också måste leda honom med förkärlek till studium af romare och fransoser, hvilka båda älska att kläda filosofemer i poetisk drägt och äfven theoretiskt anse den sunda, rigtiga, praktiskt tillämpliga tanken såsom poesiens väsentliga innehåll.

Några få år sedan man i Stockholms-Posten sett det ofvan anförda poemet «Prestvigningen», eller 1785, stadgade Leopold sitt anseende såsom skald genom sina berömda Erotiska oder, om hvilka Kellgren yttrade att författaren deri «förenat Propertii djupa och brinnande känsla med Ovidii behag». I sitt ursprungliga skick var denna odecykel kanske den mest otvungna utgjutelsen af Leopolds diktande fantasi, i hvilken man ännu icke finner ett spår af moraliserande tendens. I de samlade dikterna har man genom det sista odet fått den praktiska tillämpningen af de föregående fria fantasiskapelserna. «Dessa oder», säger Grubbe i sitt Inträdestal i Svenska akademien, «utmärkta genom stilens behag och en mängd af täcka, lefvande taflor för inbillningen, hafva icke utan betydliga förändringar erhållit ett rum i samlingen af hans skrifter. Genom dessa förändringar, och i synnerhet genom utbytet af hela det fjerde odet mot ett nytt, synes skalden hafva åsyftat att äfven i denna cyklen af erotiska målningar inlägga en viss moralisk betydelse. Man bör göra rättvisa åt denna aktningsvärda afsigt, äfven om man skulle tycka sig med något skäl kunna sätta i fråga, huruvida den i den senare omarbetningen införda, halft moraliserande tonen fullkomligt öfverensstämmer med det helas egentliga och ursprungliga karakter» *). Men äfven i sitt yngre skick äro dessa oder tillräckligt sköna att ådagalägga, det deras författare var en rik poetisk natur, om han ock genom sin förståndsöfvervigt hindrades att fritt uppfatta idealet och följaktligen ej kan göra anspråk på en plats bland skalderna af första ordningen. Kanske är det första i ordningen bland dessa oder äfven det första till poetiskt värde:

*) Svenska Akademiens Handlingar, 1796, XIV, sid. 89.

I.

Den sofvande och vakande sköna.

Jag såg Zemir af sömn betagen
I gräset vid kaskadens brädd;
Skön som den yngsta af behagen,
I Vestas offerdrägt förklädd.
Som månen går i molnets bädd,
Så sönk dess öga till för dagen.
Än sträckte hon en rundad arm,
Som liljans hvithet tycktes jäfva,
Än sågs de mörka håren sväfva
Kring hennes alabasterbarm,
Och hennes runda bröst med harm
De glest förbredda lockar häfva.
Jag såg sefiren flyktigt sträfva
Att blotta — der en cyprisk fot,
— Der någon yppig ledamot,
Och hennes tunna mantel bäfva
För de förmätna fläktars hot.

Men om, förföriskt sköna qvinna,
Du dig i sömnens armar ter
Förtjusande som en gudinna,
Hur mycket är du det ej mer,
När dina mörka ögon brinna
Med samma glans som dagen ger?
Ja, när, i det du ljufligt ler,
Jag ser dig mig till mötes träda,
Så tycks mig att jag våren ser,
Som kommer att naturen gläda.
Vid skymten af din lätta drägt,
Vid fladdrandet utaf din slöja,
Jag tror mig känna vingens fläkt
Af dufvorna som draga Fröja.
Och skulle då mitt ödes skick
Ett qval uti min barm fördölja,
Så sjunker det, likt hafvets bölja,
För lugnet och för solens blick.

När dagens vagn har sänkt sig neder,
Och väktarns rop och nattens bloss
I vänners lag församlat oss

Omkring det bord du oss bereder;
Och när, vid klangen af de glas,
Som jag förtroligt räcker eder,
Det visa löjet sjelft bedras
Att från Olympen stiga neder;
När värman af ditt sälla bröst
Sig öfver dina kinder breder,
Och när du stämt din sköna röst
Till kärlekens och vinets heder;
När dina fingrar smyga sig
Att mina händer sakta trycka,
Till underpant utaf den lycka,
Som denna afton väntar mig:
Då skall, Zemir, mig ej förtryta
Att mina svaga likar se
I stjernbeströdda mantlar flyta;
Då kan jag af en lycka skryta,
Som konungar ej mäkta ge,
Och som jag icke ville byta
Mot den metall spaniorerne
Ur mexikanska bergen bryta.

II.

Själssjukan.

Som månens bild och fästets prakt
Begrafvas i en grumlig yta,
Som vädrens Gud begynner ryta
Och skocka öfver hafvets trakt
De nya haf i luften flyta:
Så flyr, Zemir, så plånar sig
Ur detta bröst, som du bedrager,
Den aftonblick af hoppets dager,
Den sälla dröm som dårat mig!
Den dröm? Zemir, ja du är qvinna!
Ve, ve, det oerfarna bröst,
Som hoppas sina dagars tröst
Uti en skönhets armar finna.
Nej, det skall qväljas, skall förbrinna,
Skall under yran af sin brand
Kanhända drömma om att hinna
Lycksalighetens sökta strand,
Men denna drömmen skall försvinna

Som skuggan flyr vid dagens rand,
Och dessa blomsterband sig byta
I faseliga afgrundsband,
På hvilka ångrens tårar flyta,
Och ingen makt skall kunna bryta.

Väl! det var jag som var så säll!
Som dig så hel, så ensam ägde!
Med hvilken skuggan af ett tjell
Monarkers lycka öfvervägde!
För hvilken ingen hemlighet
I ditt förtjusta hjerta bodde!
Och på hvars vink det blott berodde
Att höjden af lycksalighet
I dina öppna armar finna!
Jag, med hvars ömhet, hvars försvar
Förtalet dig en seger var,
Och som hvars blotta älskarinna
Du ville sluta dina dar!
Ja det var jag, som såg min lycka
Så nära skörden af sin höst:
Som på mitt knä, intill mitt bröst
Zemir med ömhet skulle trycka,
De banden dristigt sönderrycka,
Som för min hand och för mitt hopp
Dess skatter afundsjukt fördölja;
Som hennes barm och hennes kropp
Med mina kyssar skulle hölja,
Och mina ömma segrars lopp
Till nöjets sista gräns förfölja!
Zemir! då fanns der aldrig fog
Att mina blickar spotskt besvara;
Då kunde du ej lycklig vara
Förrän vår mötestimma slog;
Då bad du mig ej ängsligt spara
De suckar jag för din skull drog.
Då hade du ej tårar nog
Din egen ömhet att förklara!

Men, blinda yngling, tro ej mer
Den sol, som i sin uppgång ler,
Den himmel, som så molnfri lyser,
Den bölja du så stilla ser:

Zemir var falsk. Jag lifvet ger,
Om jorden någon trohet hyser.
Ej fogeln med den snabbhet far,
Ett norrsken mindre hastigt blickar
Och molnet ej ur sitt förvar
Så oförmodadt blixten skickar,
Som sig Zemir förändrat har.
Dess rum, der jag så hemma var,
För mig som för en främling stänges,
Och, till belöning för mitt nit,
Af en rival jag derur tränges,
Som sjelf jag öppnat vägen dit.
Zemir, som förr ej kunde lida
En enda mötesstunds fördrag,
Som jag har sett så öm, så svag
Med sträckta armar mig förbida,
Hon studsar vid min blick i dag,
Som hinden skyggar till en sida
Vid strålen af ett åskeslag!
Och som den rädda dufvan svingar
Förvillad på den krökta stig,
Vid skuggan utaf örnens vingar,
Så flyr den otacksamma mig!

Förgätna, känslolösa flicka!
Hur skulle jag din hårdhet nå?
Jag skulle Lethes bölja dricka,
Jag skulle plöja Stygens å,
Och lika älska dig ändå,
Och lika sorgsna suckar skicka
Upp till den jord du lefver på!
Hör upp, förnuftets bud att yrka:
Mitt trötta knä ej trycka skall
Ett altar, der vi fåfängt dyrka
Minerva i passionens fall (svall?)
Och Phoebus uti snillets styrka.
Nej, Phoebus är ej mera gud,
Och vishetens förmätna bud
På mina slutna öron falla,
Så kraftlöst som min lyras ljud
Ifrån ditt bröst tillbakaskalla!
På någon hög, der åldern gömt
En slagen drott, som verlden glömt,

Jag vakar lik den sorgsna moder,
Hvars ömhet grekerna berömt.
När Cynthia öfver fältet tömt
Sitt skimmer, eller när dess broder
Från fästet gjuter sina floder,
Jag döden, döden här begär;
Så marmorkall jag hvilar här,
Som en af dessa minnesstoder,
Dem konstens händer reste der.

Vid en jemförelse mellan denna första gestalt af det andra erotiska odet och den senare, som författaren gifvit det i samlingen af sina skrifter, finner man ett nytt bevis på huru vanskligt det faller sig för en poet att på äldre dagar underkasta sina ungdomsdikter en genomgripande omarbetning. Att enstaka uttryck med fördel kunna ändras, är visserligen sannt, men hvarje fullständigare korrektion, som ändrar tanke och känsla i och med uttrycken, bidrager endast att betaga dikten dess ursprungliga karakter och utsuga dess ungdomliga saft och must. Ehuru i tekniskt hänseende väsentligen förbättrad, står likväl den senare upplagan af detta ode långt under den förra med afseende på det poetiska innehållet, som under den mogna mästarens kalla och eftertänksamma handläggning till en stor del förflygtigats. Det offer, som författaren dervid ansåg sig skyldig att bringa moralen, har han gjort på poesiens bekostnad. Den propertianska vällusten, som måhända kunde stöta pryderiet i ett senare tidehvarf, var i detta sammanhang likväl på sin plats, och behöfde sitt varma uttryck för att åskådliggöra den känsloart som genomgår det hela. När den i den omarbetade upplagan fördunstat, kan man på denna tillämpa Schillers ord:

Wie Wein von einem Chemicus
In die Retort' getrieben;
Zum Teufel ist der Spiritus,
Das Phlegma ist geblieben.

IV.

De tre åldrarna.

Zemir, i dina unga år
Hur dyrkade jag de behagen,
Hvarmed naturen prydt din vår!
Ej jägarn följer mer betagen
Den andetrutna hindens spår
I snön vid gryningen af dagen,
Än vid de dofva midnattsslagen
På den af mörkret höljda stig
Jag till den dörren skyndar mig,
Som, sluten för rivalers skara,
För mina suckar öppnar sig.
Den lycklige som fått förfara
Hvad vid ett möte föregår,
Der kärlek, höljd af natten, rår,
Den kan min sällhet blott förklara,
Den vet blott hvad jag kände. Nej,
Så gläds den yra gossen ej,
När fågeln fastnar i hans snara;
Ej en olympisk lagerkrönt
Af ära drucknare kan vara
Den stund han segrens ynnest rönt,
Än jag af vällust vid ett möte,
Då herre af så mycket skönt
Och tryckt intill ditt ömma sköte
Jag såg min vågsamhet belönt.

Zemir! hur nöjets tid förlöper!
Ni blef min fru; jag märker väl
Att detta nöjet, som man köper,
Ej är det nöjet som man stjäl.
Ni blef min fru; men detta band
Som fäste mig vid eder hand
Er fägring icke fästa kunde.
Dock kärleksguden än ibland
Oss ljufva ögonblick förunde.
Ännu som mor, jag nöjets brand
På edra kinder låga funnit,
Lik purpurn, strödd vid skogens rand,
Af aftonsolen som försvunnit.
Från älskare till man förbytt,

Jag fann det smickrande och nytt
Att i en makas armar slutas,
Ty fastän edra blommor flytt
Var likväl frukten värd att njutas
Och retade min smak ännu;
Men tiden, tiden har, min fru,
Det ringa förråd grymt förhärjat,
Som ni af frukt och blommor bergat;
Mitt hjerta fåfängt söker er,
Jag blott ett plundradt altar finner,
Der intet rökverk mera brinner
Och intet knäfall mera sker.

Min gumma, åldern allt förvänder;
Det är ej tid att smickra mer;
Jag ryser fasligt, när jag ser
Den glesa rad af svarta tänder,
Som gumman visar när hon ler,
Och en af dessa skrumpna händer
Som gumman oss att kyssa ger.
Jag ber att gumman återvänder
Att smeka mig; — jag ber, jag ber!

Detta ode är alldeles uteslutet från den omarbe- cykeln och ersatt af ett nytt, under titel «Förr och Svårt är att inse det senares företräde framför det . Säkerligen har den äldre sången långt större omsvärma än den yngre. Innehållet är i båda vi- nog. Skalden har följt Horatii exempel att gäcka ammal älskarinna på hennes ålderdom; men, ehuru i alla händelser icke är vackert, så har han för- att Horatii gäckeri med en Lydia, en Chloris, en , gäller sådana älskarinnor, som man icke tager till ur, då deremot den stackars Zemir här i sista odet ställes såsom skaldens fru. Denna vidrighet är vis- gen af skaldens egen mognare smak och takt bort- d ur det nya odet; men detta senare gör i alla fall behagligare intryck än det gamla derigenom att det större utförlighet moraliserar öfver den fordna skön- ns skröpligheter, då det deremot i det äldre nästan ut som om skalden, efter den varma återblicken på

de fordna kärleksfröjderna, omsider tillgriper det opas sande begabberiet såsom en nödfallshjelp att få ett slu på det hela. I alla händelser synes mig den äldre ur sprungliga upplagan af dessa oder äga ett obestridlig företräde framför den nyare, så vida den poetiska kän slans första omedelbara ingifvelse alltid är att föredrag framför de väl mediterade utgjutelser, som leda sitt ur sprung väsentligen från den förståndiga reflexionen, ocl som på närmare eller fjermare håll söka ett moralise rande syfte.

Förhållandet mellan Kellgren och Leopold blef nı mycket vänligt, ehuru det väl aldrig, till följe af lynne nas olikhet, kunde antaga karakteren af full förtroligheˑ Redan före sin flyttning från Upsala skrifver Leopol till Kellgren under den 27 Januari 1786 följande bre:

«Högädle herr kongl. sekreterare! Förlåt mig den frihet jag tag mig att skrifva Tit. till i ett ämne, som intet är vigtigare, än att det rör mi — och mig ensam. Jag har likväl förbindelser mot Tit. att afbörda mig samma ämne; och då Tit. således visat någon egen böjelse att vara mi nyttig till nödtorftig bergning, så hoppas jag att med fullt förtroende kunı adressera mig till Tit. i anseende till de förslag, som vissa förändring här vid akademien nu eller framdeles kunna fournera mig.»

«Herr grefve Gyllenborg har icke försummat att underrätta mig oı det Tit. behagat göra för min skull. Jag tackar Tit. för dessa prof af des rättsinnighet, hvilka jag ber att Tit. ville fortsätta, så länge Tit. finner mi förtjent af en sådan attention.»

«Jag skall icke beskrifva min helsas och min lyckas tillstånd. De äro sådana att de i min belägenhet kunna kallas beklagliga. Mina kreditore äro egentligen de, som draga fördel af de hundra rdrs pension, hvarmed H. E. grefve Creutz täktes hugna mig, och hvarmed de nu betala sig sina fordringar. Jag lefver till det mesta lika blottställd, i väntan af beständiga underverk för att subsistera; tvungen att i allmänhet göra våld både på mitt ansigte och mina små tillgångar för att icke alldeles förtryckas af den allmänna medömkan; nästan oskicklig, i anseende till en förderfvad helsa och beständiga omsorger, att genom något slags litterär industri skaffa mig en bergning, som sysslan icke gifver mig; par dépit opprimerad och traverserad i alla mina förslager af en corps, som under handen arbetar att vräka ut den Lidénska inrättningen ur akademiens sköte eller åtminstone att för svaga den; ändtligen äfven beständigt sängliggande för att pinas af en obot lig sjukdom, som icke dödar mig, och som, långt ifrån att inskränka min

behof (hvilka den snarare fyrdubblar), endast afstänger mig från alla kraftigare medel att soulagera dem. Sal. riksrådet grefve Creutz gjorde mig den äran att rätt allvarligen bjuda mig till Stockholm. Heldre hade han kunnat befalla mig att möta sig i de saligas hemvist. Jag hade till den ändan blott behöft att adressera mig till doktorerna, som längesedan synas ledsna till och med att pina mig för intet.»

«För mig återstår då ingen annan hjelp än den att dö: som jag likväl, för att säga sanningen, icke kunnat vinna, ehuru jag dertill användt alla de ringa tillgångar jag kunnat äga, och alla de doktorer, som jag känt i Sverge och Tyskland. Den dernäst vore att kunna lefva bergad. Men det är jag icke utan sex- à sjutusen *) årligen. Hvar finner man bröd i öknen? eller vid en akademi, der man är stängd från alla ansökningar? *Voilà le noeud fatal, qu'il fallut délier!»* —

«Var gunstig och gif mig en liten idé om de nu för tiden mest betydande personer, hos hvilka jag har att insinuera min ansökning. Jag känner till namnet få, till person ingen, utom herr statssekreteraren Schröderheim. Men jag vet att herr kongl. sekreterarens förtjenster förskaffat sig hos alla dessa en aktning, som skulle göra dess förord gällande — äfven hos konungen. Jag ber Tit. med den uppriktighet, hvarmed den förtryckte, utan att förnedra sig, kan adressera sig till den rättsinnige: unna mig detta förord, hvar Tit. finner att det kan gagna mig. Värdigas härigenom gifva mig en vink till den närmare vänskap, som jag så många år åstundat, som jag intet ögonblick skall vara ovärdig, och som skall vara en ära och en tröst för mina få återstående olyckliga dagar.»

«Är det väl nödigt för mig att vara personligen närvarande? Mina beständiga sjukdomar hafva gjort mig sådan, att jag säkert föga rekommenderar mig genom mitt utseende, hvilket mycket liknar, efter min tanke, spöket af en fördömd, — och ännu mindre genom min konversation, som alltid är kort och generad. Det var till en stor del detta som gjorde, att jag aldrig i person vågade visa mig för vår salige parisiske kansler (Creutz): jag fruktade alltid att jag skulle förlora derpå. Emellertid, om herr kongl. sekreteraren finner så för godt, skall jag anlända så snart min helsa tillåter mig; och om allt annat slår mig felt, skall jag hålla mig skadeslös genom den äran att hafva gjort Tit. bekantskap.»

«Jag läste i går, här på slottet, den så mycket omtalta, så länge väntade Gustaf Vasa. Vitterheten har måst göra många fåfänga försök till Gustavers ära, innan hon ändtligen i våra dagar kunnat frambringa något som är dem värdigt. Tit. är, utom mycket, också öfver den vanliga auktorssvagheten, som hemsamlar begärligt alla de lagerblad man tillfälligtvis räcker henne; men man bör hoppas, att ett upplyst och hyfsadt samhälles bifall, för hvilket man skrifver, icke kan vara ett föraktligt ämne för den

*) Förmodligen daler.

sanna skalden. Tillåt mig då att förena min röst med detta samhälles och säga: att ingen svensk skald tillförene haft denna ton i dramatiska ämnen att denna musikaliska filosofi aldrig högre upphöjt sin röst på vår theater och att herr kongl. sekreteraren synes dominera i alla ämnen af vitterheten igenom skönheten af sin versifikation.»

Detta bref vittnar tillräckligt om Leopolds själstillstånd innan konungen tog hand om hans framtid. Att han verkligen var sjuk kan efter läsningen af detta bref ej gerna betviflas: också fortfor hans helsa under hela hans ungdom att vara svag; men med säkerhet kan antagas att hans lidande under vistelsen i Upsala var hufvudsakligen andligt, härrörande dels från ekonomiska bekymmer och oro öfver en oviss framtid, dels från känslan af brist på frihet att följa den naturliga kallelsen till odelad sysselsättning med vitterhet och litteratur. Han behandlar i detta bref ännu Kellgren såsom en mecenat, som han ej anser under sin värdighet att nalkas med smickrets rökverk, hvarvid likväl måste erkännas att de loford, som egnas Gustaf Vasas skald, voro väl förtjenta. Denne blef sin korrespondent ingenting skyldig i artighet. Han besvarar den 6 Februari samma år Leopolds bref i följande förbindliga ordalag:

«Sjuk, och derigenom hindrad från all verksamhet, fann jag mig tvungen att förleden postdag lemna hr bibl:s bref obesvaradt. Det förtroende Tit. deruti behagar visa mig, gör mig ett så mycket renare nöje, som, i allt hvad kan hända och (jag hoppas) snart händer till Tit. förmån, jag med skäl får anses för fullkomligen onyttig. Hos alla dem, i hvilkas händer Tit. lycka kan vara lemnad, har jag funnit långt förut en så rättvis känsla af Tit. merit och så lifligt deltagande i dess belägenhet, att ett bättre öde för Tit. ej kan vara långt borta. I synnerhet äger Tit. i kanslirådet von Rosenstein en den uppriktigaste vän och pålitligaste befordrare; hvarom jag ock hoppas att det bref, han i dag herr bibliothekarien tillskrifver, fullkomligen lär öfvertyga. Sedan jag tagit mig den frihet att meddela honom Tit. bref, har han sjelf begärt få dela nöjet af dess besvarande. Jag har nyligen hört påtänkas ett nytt förslag till Tit. lycka, hvilket jag för mitt enskilda intresse helst önskade gick i fullbordan, emedan jag smickrar mig att derigenom vinna en närvarande vän och medbroder. Om ej öfverste-

kammarjunkaren grefve Oxenstjerna redan låtit Tit. få veta deraf, bör jag ej vara indiskret och förekomma honom deri.» (Har afseende på det bref, hvarigenom Leopold kort derefter kallades till Stockholm.)

«Jag förenar mig med allt folk af smak och känsla att tacka Tit. för dess erotiska oder: så olika dessa flödande kärleksepistlar, der man antingen gäspar vid ett kallt galanteri eller vämjar vid débauchen. Tit. har förenat Propertii djupa och brinnande känsla med Ovidii behag. — Jag tackar äfven Tit. af hela mitt hjerta för sin goda tanke om poemet Gustaf Vasa. Om någon hade den olyckan att ej öfverdrifvet värdera svenska allmänhetens lof: så vore det för honom, som kännares bifall måste blifva så mycket dyrbarare. Det upphöjda rum Tit. bland dem äger, bör vara en försäkran om den uppriktiga fägnad, hvarmed jag skyndar Tit. vänskap till mötes.

Ännu ett annat bref från Kellgren, skrifvet kort efter Leopolds flyttning till hufvudstaden, må anföras såsom bevis på huru med den tilltagande bekantskapen mellan de två skalderna, äfven den ömsesidiga artigheten växte. Det är dateradt den 1 Maj 1786.

«Jag får den äran att på nytt tacka för ett nytt nöje. Den tid Tit. lemnat mig att återtaga lektyren af denna förträffliga pjes (det är osäkert hvilket bland Leopolds poemer här menas), har låtit mig se och njuta dess skönheter i all deras vidd. Det är i dag som man dricker för att få märg i benen; mig skulle försöket endast göra drucken och sedan svagare än förut. Likaså skulle en annan kunna läsa sig märg i själen ur Tit. poem; åt mig, épuiserade, har det endast kunnat gifva ett rus af nöje, men styrkan blir alltid borta. Då jag så vida skulle öfverträffas i den genre, der jag mest försökt mig, är jag glad att det sker af den jag räknar för min vän och tröstas att dela mitt öde med de flesta. Jag vill hoppas att man hädanefter ej plågar en fattig menniska att mödosamt frambringa, efter flera månaders arbete, hvad en annan, långt fullkomligare, leker fram på några dagar. — Verserna till grefve Oxenstjerna äro, som allt hvad Tit. skrifver, fulla af otvungen skönhet. Jag har bråkat ett slags ode öfver samma ämne, den jag vid tillfälle vill underkasta Tit. granskning.»

«Värd sin konungs aktning och tillgifvenhet», säger fru Ehrenström, «blef Leopold utnämnd till bibliothekarie vid Drottningholm och derefter till konungens handsekreterare. Ehuru saknande ädel börd och lysande titlar, fann den nya sekreteraren likväl dagligen tillträde till monarkens förtroliga umgängeskrets; då denne, ehuru uppfostrad i aristokratiens grundsatser och omgifven af

en ganska sträng etikett, på hvilken konungen lade mycken vigt, likväl förstod att utmärka snillet och förunna detsamma det billiga företräde, hvarpå det har rätt att göra anspråk, och som fursten satte högre än lyckans och titlarnes fåfänga förmåner. Hvarje litteratör, hvarje konstnär, som förädlade sitt yrke genom ett godt vett och oklanderligt uppförande, ägde tillträde till konungen och intog der sin plats jemte en Scheffer, en Hermanson, en Höpken, en Creutz, en Oxenstjerna och andra konungarikets rådsherrar och högsta dignitärer, men tillika Sverges mest bildade män. Leopold innehade denna plats icke allenast i konungens enskilda krets, men blef äfven ofta kallad att deltaga i hofvets nöjen och fester. Hans sällskap hade blifvit ett behof för konungen, som ofta ännu sent på qvällen skref en biljett till sin skald, eller skickade efter honom för att prata med honom. Se här en af dessa älskvärda biljetter, som han skref till honom på julaftonen för att anmoda honom göra några vers, hvilka skulle åtfölja en briljanterad orden, som konungen ämnade gifva hertig Carl till julklapp. «Jag är mycket ledsen att min filosof befinner sig i sådan oenighet med sin helsa, att jag aldrig kan få se honom; men oaktadt hans sjukdom, skall han icke dess mindre oroas af mig, och det är alltid vers, som jag af honom begär. Det är emellertid endast en «*quatrain* af sex eller sju verser» (såsom en viss förnäm dame höglärdt utlät sig) som jag vill hafva. Skyll icke på tidens korthet; skicka mig hvad ni kallar dåliga vers, hvilka vi andra kalla förtjusande vers, så snart de flutit ur er penna. Vi vänta verserna senast klockan sju. God natt!»

«Då det är frågan om dessa nattliga meddelanden, må det tillåtas mig att anföra följande drag, som Leopold så mycket älskade att erinra sig, och som han ofta har berättat för oss med sitt naturliga behag».

«Leopold stod i förtrolig förbindelse med en herr rner, sekreterare vid artilleriet i Sverge och Finland, man af öppen och trofast karakter, bildad och i synrhet begåfvad med en qvickhet, hvaraf man förvarar nnet i en mängd fyndiga repartier och högst lyckliga llekar. Han hade för några dagar kommit till Stocklm, och då han der ej kunde få logis, erbjöd honom is vän Leopold att dela sitt eget. Knappt hade vänna gått till sängs, förr än de hörde det med häftigbultas på dörren och ropas: «öppna, öppna, och det b». — På frågan «hvem det var som understod sig bulta på det sättet», svarades: «jag är konungens löe; jag har befallning att anmoda herr Leopold att ast komma till hans maj:t på Haga». — «Hvad är ckan?» — «Öfver tolf och vagnen väntar.» — Hvad att göra? Leopold steg upp i ganska dåligt lynne gjorde sin toilett, på hvilken han lade mycken vigt, väl som tiden tillät. Örner ser på honom, gäspar, aggar sig i ögonen, och säger: «Hör på, min vän, tten ser ut att vara vacker, det är månljust; jag har t att följa med dig; det är nu länge sedan jag såg ga, och medan du uppvaktar konungen, så gör jag uppvaktning hos den tjusande slottsparken». Sagdt gjordt. Man kläder sig i största hast, man sätter i vagnen och ankommer till gamla Haga's slott. nungen var såsom vanligt i sin lilla turkiska pavilg. Leopold begifver sig dit. Örner å sin sida går och menerar bredvid sjön, men, slutligen trött, går han aka efter ungefär en timmas frånvaro; och då han att hans vän ännu är qvar hos konungen, stiger han i vagnen för att vänta honom der. Man hade tändt i paviljongens salong, hvars fönster räckte ända ned marken, så att man kunde se allt hvad som tilldrog derinnanföre. Hvad ser han? — Konungen ursin-, som med en hotande åtbörd, utom sig af vrede, ar till Leopold, som stiger tillbaka med en ödmjuk

uppsyn och tyckes stamma några ord, dem monarken icke hör. Hans tal förråder sinnesskakning, myndighet, sårad stolthet. . . . . . Med åtbörder af en förödmjukad varelse lyssnar poeten med undergifvenhet, ser på konungen, vill tala, men vågar icke. Gustaf, slutligen uttröttad, nedsjunker på en stol; han förmår knappt andas. Leopold begagnar detta ögonblick till att nalkas konungen, fattar hans hand, kysser den och synes ånyo anropa honom om förlåtelse, men med mera mod och ifver. Han är bönhörd, konungens ansigte klarnar, småleendet återkommer på hans läppar; han stiger upp, han promenerar fram och tillbaka i salongen och vinkar åt poeten att följa med honom; så förflyter ännu en halftimma, till dess konungen med en vänlig min säger god natt åt sin sekreterare och går. Knappt får Örner se Leopold förrän han utbrister i en förfärad ton: «I Guds namn, hvad har du gjort? Är du brottslig?» «Brottslig, jag brottslig?» frågar Leopold med en förvånad min. — «Utan tvifvel, konungen ursinnig var likväl i farten att krossa dig; jag såg det ögonlick då han var på väg att slå dig i ansigtet. Lyckligtvis drog du dig tillbaka och undvek en sådan apostrof». — Nu utbrast Leopold i ett gapskratt, förstod Örners misstag och upplyste det på följande sätt: «Under vårt samtal kom konungen att tala om theater och deklamation. Jag sade då att det grämde mig mycket att ej hafva varit i Stockholm på den tiden, då kongl. familjen och hofvet hade en sällskapstheater, på hvilken man hade spelat så många sköna stycken, och i synnerhet tragedier, i hvilka hans maj:t måste hafva varit utmärkt. Jag tog mig den friheten att låta honom förstå, att mina önskningar skulle till öfvermått uppfyllas, om han värdigades uppläsa endast fem eller sex verser. Konungen besinnade sig ett ögonblick; han såg ut som om han i sitt hufvud eftersökte något, som kunde passa honom. — «Ja», sade han, «jag tror mig komma ihåg en scen i Rhadamiste, den, der

'harasman faller i raseri: den skall jag återgifva för
». — Genast är han inne i sin roll och återger den
ed hela den eld och precision, som är honom egen.
an var fulländad. Jag tog några steg tillbaka för att
vara konungen i vägen under hans deklamation, hvil-
n jag icke vågade afbryta med annat än en böjning
hufvudet och dessa ord: «förträffligt! — bravo! — hvil-
t uttryck!» Konungen, slutligen uttröttad, kastar sig
en länstol, jag nalkas honom, jag tackar honom, kys-
r hans hand, och se der, min kära Örner, en sannings-
lig redogörelse för det uppträde, som kommit dig att
rra för min stackars varelse». — Detta lustiga miss-
g underhöll de båda vännernas samtal till dess vag-
n stannade utanför deras port. Klockan var nära fyra,
t var stor dager och Leopold begärde sitt kaffe, hvar-
i han satte mycket värde, och som han aldrig kunde
nog starkt.»

Det förtroliga förhållandet mellan konungen och
ns hofskald, ty såsom sådan kunde Leopold anses,
rtfor äfven under kriget. Under den kritiska period
raf, då konungen, efter att hafva lemnat sin upprori-
a armé i Finland, befann sig i vestra Sverge för att
ed allmogens tillhjelp rädda fäderneslandet från den
lan, hade han ännu tid öfrig att tänka på litteraturen
h sina skalder. Han skrifver till Leopold från Carl-
d den 26 September 1788: «Er vers och er prosa göra
ig oändligt nöje. Det är för mig en vederqvickelse
t bekomma litterära nyheter och att läsa vackra tragi-
a bitar. Skicka mig böcker. Jag önskar baron Trencks
emoirer, och några böcker i historia och (skön) litte-
tur. Till och med komedier, t. ex. Destouche's; om ni
ner rätt på Zaide af madame Lafayette och La Prin-
sse de Cleve, eller Tusen och En Natt, skulle äfven
t vara bra. Ni skall erkänna att det är besynnerliga
öcker för en man, som är upptagen af så allvarsamma

angelägenheter; men det är just detta som jag behöfve för att blifva fullkomligt uppfriskad». — «Sedan mer ä sex veckor beröfvad litteratörer och menniskor, soı kunna tala om litteratur, äro edra bref det enda, soı påminner om de tjusande aftonstunder, som fordom upp lifvade mig efter mitt arbete. Sköt om er helsa, så a jag ännu en gång måtte få prata med er.»

Om Lepolds följande år på konungens befallnin företagna resa till krigstheatern i Finland berättar fr Ehrenström *) följande: «Då fiendtligheterna ständi fortforo med Ryssland, ville konungen sjelf bivista 178 års fälttåg och återvände följaktligen till Finland. I e af sina ensliga ögonblick, uttröttad af politiska angelä genheter, föll det honom in att kalla till sig sånggudin nornas son, honom som besjungit segren vid Hoglan och slaget vid Fredrikshamn **), och han skref till ho nom i följande ordalag, från lägret vid Likala den Juli 1789: «Jag erfar af Rosenstein att ni dricker brunn och önskar att det måtte bekomma er väl. Denna ön skan är något egennyttig, emedan er helsa har infly tande på ert goda lynne, som derigenom är dubbelt in tressant. Efter min afresa från Stockholm hafva sång gudinnorna helt och hållet öfvergifvit mig. Jag har frå dem ej haft minsta underrättelse, och jag fruktar att d fattat parti för sitt kön, och att de allesamman äro emo mig ***). Jag skulle likväl vara mycket ledsen deröfve ty de hafva sedan lång tid utgjort min enda tröst, oc jag har beredt mig på att dyrka dem mer än någonsin sedan min stjerna har velat att man skulle tvinga de mest umgängsamma *(le plus sociable)* furste att blifva de

*) Pag. 16.

**) Bör väl vara Uttis. Sången öfver slaget vid Fredrikshamn är a år 1790.

***) På denna tid hade många damer, delande sina mäns, slägtingars och vänners politiska grundsatser, öfvergifvit hofvet och visat konungen sur miner.

mest vilda *(le plus farouche)* i Europa. Emellertid har jag icke haft ett ord hvarken från er eller Clewberg, och ingenting om dramatiska theatern, ehuru det redan är mer än en lång månad, sedan jag reste från Stockholm. Jag hoppas att ni en gång skall bryta denna djupa tystnad, och att er brunnsdrickning icke skall hindra er att skrifva mig till, ehuru jag förekommer er midt i det finska Ryssland» o. s. v. I fortsättningen af detta bref, hvilken jag förut *) anfört, anspelar konungen på Leopolds sysselsättning med sorgespelet Oden, hvarom han hade kännedom. Wieselgrens uppgift att Oden begynte skrifvas under det att kanoneldarne upplyste skaldens arbetsrum, äfvensom att sången öfver segren vid Hogland och bataljen vid Uttis skulle hafva tillkommit bland de krigiska omgifningarne i Finland, är följaktligen origtig, då dessa båda bataljsånger tillhöra ett tidigare datum. Slaget vid Hogland hölls 1788, bataljen vid Uttis i Juni 1789, således några månader före Leopolds ankomst till krigstheatern.

Kort derefter erhöll Leopold från konungen den formliga inbjudning att begifva sig till krigstheatern, hvilken är inryckt uti min föregående framställning **). Han steg, såsom madame d'Ehrenström berättar, ombord med generalen baron Armfelt till Finland. Man passerade lyckligen Ålandshaf; men en långvarig stiltje hindrade eskadern (af fyratio transportskepp) att fortkomma. Poeten, som icke hos sig kände någon fallenhet för sjölifvet, hade ledsamt och mådde illa. Baron Armfelt, som förutsåg möjligheten att i Baresund och Porkalaviken kunna blifva anfallen af ryssarne, föreslog Leopold att lemna skeppet och fortsätta resan till lands. Förslaget blef antaget, och Nordforss (officer vid generalstaben) fick order att vara honom följaktig. Detta uppdrag, ehuru

*) Se föregående del, sid. 23.

**) Anf. st., sid. 24.

smickrande, saknade likväl icke sina svårigheter, til följe så väl af poetens dåliga helsa — han sade si lida dödsplågor — som af en trettio mils resa på bi vägar, hvilka icke voro röjda och som kanske aldri tillförene en vagn passerat. Oaktadt alla dessa vedei mödor ville poeten hafva någon sysselsättning och lä ställa ett skrifbord i sin vagn, hvars oupphörliga stöt kastade allt upp och ner: bläckhorn, pennor, pappe sjelfva de poetiska tankarne utgjorde ett chaos, som d icke var möjligt att reda. Ändtligen kom man fram ti konungen, hvars vänliga och godhetsfulla emottagand återgaf filosofen lifvet och tröstade honom öfver det föi flutna. Under detta fälttåg arbetade han så väl i Lo visa som i Borgå på sin tragedi Oden, hvarur han oft uppläste långa stycken för konungen. Men skalder helsa var svag, han led mycket, och några gånger, d måste man medgifva, gjorde han sig sjuk, men när ha kände sig rask och var vid godt lynne, gick han oi aftnarne till konungen, som med nöje lemnade sitt a bete för att prata med honom ända till supén. Leo pold återkom alltid från dessa uppvaktningar, förtju öfver furstens älskvärda manér. För att säga sanninge måste man erkänna att Leopold någon gång visade si mulen mot monarken, då han under förevändning a vara sjuk underlät att infinna sig hos honom, hvilk gaf anledning till ett ganska lifligt uppträde mellan filo sofen och en af hans vänner, ty då de en gång suto til bords tillsammans emot slutet af måltiden, sporde ha denne, om konungen frågat efter honom. «Ja, han ha frågat hur ni mår?» — «Och hvad svarade ni?» — «Ja svarade, att ni säger er vara sjuk och svag, men att ja tyckte att ni har god färg och god aptit.» — Genom dett svar ville vännen lugna majestätet i afseende på hans poet men då han upprepade det för Leopold blef denne der- öfver missnöjd i högsta grad. Det blef en häftig storm från hans sida, emedan han inbillade sig att man haf

för afsigt att skada honom i konungens ögon. Efter att hafva utbytt bittra ord å ömse sidor, steg man upp från bordet, och båda gingo till sina rum. På aftonen samma dag lade Leopold af sin morgonrock, som han nu burit i åtta dagar, klädde sig med utsökt omsorg och gick till konungen, som vid hans inträde i rummet steg upp från sin stol, gick honom till mötes ända till dörren, tog honom i hand och förde honom till en stol med dessa ord: «Jag bör väl följa och stödja min stackars sjukling, som utan tvifvel ännu är svag efter sin sjukdom». Sedan började ett samtal, som räckte två timmar. Återkommen hem gick Leopold in i vännens kammare (som var skiljd från hans egen endast genom en gemensam salong) och berättade det nådiga emottagande, som han rönt och hvaröfver han var förtjust. Middagens uppträde tyngde ännu på vännens hjerta; men Leopold gjorde allt hvad han kunde för att komma honom att glömma det. Hans goda hjerta och hans redliga karakter ledo af att hafva gjort någon en orättvisa.

Följande årets fälttåg bevistade Leopold icke. Han stannade hemma för att ingå äktenskap med Sara Petronella Fehman, en dotter af danska justitierådet Peter Peterson Fehman. «Hon var», säger Enberg *), «ett intagande och snillrikt fruntimmer, som delade hans kärlek för litteraturen och ägde stor beläsenhet både i den fransyska och engelska. Hennes förstånd värderades högt af Leopold, och ofta förtrodde han pröfningen af sina verk åt hennes fina smak». Kort före deras giftermål skrifver konungen i ett bref till Leopold från Svensksund af den 20 Maj 1790 bland annat följande: «Ni vill då, min kära Leopold, ingå i det stora brödraskapet. Välan, gör som ni vill. Må ni kunna vara lycklig och icke förlora den talang, som ni äger. Sedan kärleken bemäktigat sig min filosof, har en djup tystnad efter-

*) Minnesteckningen, s. XVI.

trädt hans brefvexling; man måste vänta att hymen, sedan han lugnat kärleken, återför honom till hans gamla irringar, och jag säger såsom Abbé Bernis sade till kardinal Fleurry, som nekade honom ett pastorat med dessa ord: «så länge jag lefver skall ni icke hafva något» – «vålan då, monseigneur, jag kan väl vänta», och han väntade så bra, att han var nära att blifva kardinalens efterträdare. Hvad mig angår, som har helt och hållet öfverlemnat mig åt Mars och Bellona, så har jag icke afstått från min kärlek till Melpomene och Thalia, och jag kastar tid efter annan blickar på den dramatiska theatern, såsom en seglare från fjerran söker den hamn der han hoppas få hvila sig efter sina mödor. Farväl bered er på att vid min återkomst gifva mig komedier och tragedier efter er modell (façon); annars skall jag efter att hafva slutat mitt fälttåg, behandla er som en moskovit».

De poemer, som under den krigiska tiden och med anledning af dess tilldragelser flöto ur Leopolds penna äro de, som firade slagen vid Hogland 1788, på Uttismalm 1789, vid Fredrikshamn 1790, vid Svensksund samma år, samt slutligen och vigtigast skaldebrefvet till konungen efter hans återkomst från kriget, i hvilket skalden anropar konungens nåd för de lifdömda upproriska officerarne, som deltagit i Anjala-konspirationen. Segersångerna äga i allmänhet mera rhetorisk än poetisk skönhet, och stilen i dem blir emellanåt tung ända till svårfattlighet; men de äro utmärkta för sin varma och stolta patriotiska känsla, hvarföre de också på sin tid mottogos med stort bifall. — Så apostroferar han sången öfver segren vid Hogland den ryska kejsarinnan på följande sätt:

Spotsk sänkte du din blick, berömda monarkinna,
På svensken i det lugn han under Gustaf njöt.
En son af smaken blott du hemligt log att finna
Med lyran på den arm, som fordom throner bröt,

Och glömsk af fädrens lag att stupa eller vinna.
Le ej, hans första kall är alltid honom kärt:
Han har ej glömt den konst han sjelf åt andra lärt,
Ej glömt att krigets blixt mot stolta grannar sända.
Hans kölar re'n i fart, hans segel redan spända,
Af himlarne ej mer än vindens gunst begärt.

Stor af ett snilles kraft, som verldens välde famnar,
Med Englands köpta vett till dina flottors makt *),
Och skallet af ett namn, som sträcks från tvenne hamnar,
Du tror att tvenne haf du re'n i bojor lagt:
Men räds i utländsk fejd den inländsk yra tuktat,
Stark är en hjelteson, som talar till sin här.
Var viss, den konungs namn skall hastigt blifva fruktadt,
Hvars skuldra knekten trängt bland rökande gevär.
Var viss att Vasa dygd, som än med blodet sprider
I trenne prinsars bröst ett evigt namns begär,
Har mod att pröfva än de svärdens tyngd du smider
Och trötta ryktets flygt ännu en följd af tider.

Vid dessa kölars gny, som sig mot Sverge vändt,
Neptunus räknar, skrämd, ur böljan dina dukar.
Kanonen ur sitt gap din helsning redan sändt
Och hafvet, höljdt af rök, en skörd af offer slukar.
Du strider, lika tjent af trenne element;
Vi — emot haf och vind och öfverlägsen styrka.
Hvad konst beskyddar oss? Den äldsta, som vi känt,
Den enda säkra konst att segrens fördel yrka,
Den konst — att dö med mod för den monark vi dyrka.

Kompositionen i detta poem är så tung, satserna så invecklade, att man ofta måste läsa igenom ett stycke mer än en gång för att vara säker på att hafva träffat rätta meningen. Då den sanna skalden vanligen icke med sådan svårighet behandlar språket, då för honom det klara uttrycket födes i och med den klara tanken, skulle man efter sådana prof vara frestad att frånkänna Leopold verkliga poetiska anlag. Detta vore dock förhastadt. I den allvarsammare stilen, i odet och läro-

*) Ryska flottan anfördes vid Hogland af engelsmannen Greigh.

dikten fortfor Leopolds diktion allt framgent att bibehålla sin icke obesvärade värdighet, som likväl snarare kan kallas rigtig än tung, men blef klarare, ju mera författaren vann i öfning. I den lättare genren deremot i skaldebrefvet, berättelsen, satiren, fabeln är han alltid lika otvungen som klar: der upptäcker man utan svårighet den sanna poetiska ingifvelsen, ehuru den icke är af en högre eller högsta art. — På ett ställe i sången öfver slaget vid Hogland är skalden så dunkel, att jag trotsar en åhörare att vid uppläsning kunna fatta meningen, hvilken äfven för en läsare först efter en noggrann satsupplösning blifver nödtorfteligen begriplig. Den lyder sålunda:

Så hör det Vasar till att verldens undran göra;
Så föll för Gustafs arm, i blomman af hans vår,
Med hundra lagrars bädd, från Tillys hvita hår,
Den helgd af segrens son han trott i grafven föra,
Och den af härars skräck han fört i tretti år.

Efter vederbörlig resolution lärer väl meningen blifva följande: Så föll för Gustaf Adolfs arm, medan han ännu var i blomman af sin ungdom, från Tillys hvita hår, jemte hans hundra lagrar, den gloria af segervinnare, som han trodde att han skulle föra med sig i grafven, och den ära att vara härarnes skräck, som han haft i trettio år. När Leopold en lång tid derefter gjorde fosforisterna förebråelser bland annat för oklarhet och bombast, så var det verkligen ej underligt att de sökte böja denna anklagelse på honom sjelf tillbaka. Men såsom sagdt är, detta fel försvann eller åtminstone aftog med tiden.

I de öfriga krigssångerna rör sig Leopold med långt större ledighet. Också har han gifvit dem formen af skaldebref till konungen — en art af poesi, som äfven vid behandlingen af allvarsamma ämnen icke utesluter skämtet, i hvilket Leopold alltid var lycklig. Här fladdrar skalden på det behagfullaste sätt mellan allvar

och löjet, mellan uttrycken af den manligaste känsla det finaste smicker, mellan undersåtliga varningar undersåtliga böner. I denna stil var Leopold i sitt a element. Så skrifver han till konungen, sedan denne 1788 med allmogens tillhjelp räddat vestra gränsen Göteborg från danskarnes anfall, hvilka på den tipå långt när icke voro så goda grannar, som nu:

När efter den revolution,
Som skall ert stora namn till tidens gränser föra,
Ni satt förgudad på er thron
Och låtsade att nådigt höra
Den korus till ert lof, de stora och nation
Visst ej blott låtsade att göra;
Med hela detta skräp, så tröttsamt för ert öra
Af tal förutan stil och verser utan ton:
I denna högsta glans af välde och af heder,
Säg, var ni mera säll än nu i farans dar,
Då hjertats fria nit er spira tryggat har,
Och då ert tappra folk ej endast ser i eder
En blixtrande monark, men en tillbeden far?
Ni kunde säga då, med elfte Carl och flera:
«Man darrar för min makt». Men det ej fyllest var;
Den tredje Gustafs själ bör kunna säga mera.
Och då ni ser till ert och till er throns försvar
Oss gå från bygd och hem dit stridens fanor kalla;
Då undersåtens nit gör för sin konung mer
Än kungamakten kan befalla;
Bland sanna svenskars tal då ingen finns af alla,
Som, äfven obekant, ej ville dö för er;
Då kan ni först med visshet säga:
«Man älskar mig, jag lycklig är;
Och af den krona som jag bär
Jag känner sällheten och nöjet öfverväga
Dess vidrigheter, dess besvär».

Samma lätta och behagfulla ande genomgår skaldefvet öfver segren vid Uttis, den första som konunsjelf öfvervarit:

Så länge snillets eld, som från er fjäder ljungar,
Och Nordens äldsta kronas glans

Er gjorde till en kung ibland Europas kungar
Den älskansvärdaste och vittraste som fanns,
Och eder stora själ sig nöjde med den krans,
Som friden, gracerna och minnets döttrar gifva;
Så länge var det tryggt att nalkas er person,
    Och skalden djerfdes mer än skrifva
Till en monark, hvars blixt låg otänd vid hans thron,
Och hvars beröm var då att snillets yrken lifva.

Men nu, då sig er smak förbytt,
Då snillets flygt hos er en annan kosa tager;
Då Phoebus följer er som krigare och skytt,
Och blott Bellonas hand får fläta eder lager;
Nu, då på stridens fält, förtjust af skrän och skott,
Ni rusar, vådligt stor, bland faror och bland dödar;
Då blind för allt det blod, det svenska blod som flödar,
Den store Gustaf är den tappre Gustaf blott:
Nu är att nalkas er ej godt;
Nu tillåt att en skald bland edra undersåter,
Som skyr en plump censur från fiendens kanon,
Med edra åskors brak ej blandar lyrans ton
Men gömd bland Pindens löf förbidar segrarn åter,
    Och filosof, om ej pultron,
Beundrar från sin vrå ett mod som han begråter.

    Men, efter ni så väl förstår
Att generalers konst och auktorers skatta,
Och sjelf så stora steg till begges lagrar går,
Så följ er dubbla drift att strida och författa;
    Gif verlden ljus och härja den.
Jag älskar snillets krans och är ej krigets vän,
Men jag fördömmer ej hos er den lust som råder
    Att basa ryssarne i nåder.
Hvart snille har sin gadd, som vill försöka sig.
Kathrina retat er; —n har retat mig.
Jag finner nog, min kung, hvad nöje det bör vara
Med samma hjeltehand att skrifva och att slåss;
Och mästare i allt den dubbla konsten para
    Att hämna — och förtjusa oss.

I skaldebrefvet öfver sjöslaget vid Fredrik stiger det fyndiga smickret till sin höjdpunkt. ! ger skalden bland annat:

Ni lemnar mig ej tid att värdigt sjunga er.
Knappt har jag nyss begynt ett ode till er ära,
Begynt att söka rim till segrar dem ni gjort,
När nya bragders rop på nytt en sång begära,
Och nya rykten tidning bära
Med dubbelt högre röst om något dubbelt stort.
Sire, om ni skyndar så att strida och att vinna,
Kan det er möjligt bli (med Parkernas behag)
Att midt i Petersburg ge ryska väldet lag,
Supera, *en vainqueur*, med Krims beherrskarinna
Och dess Bojarer se på er *lever* en dag,
Men tänk ej en poet att finna
Som följer edra värf och sjunger edra slag. — —

Och till slut, sedan skalden upphöjt till skyarne)nungens snille äfven för fredliga idrotter och vitter- ›tens täflingar, tillropar han tvedrägten att, då den ikte störta monarken, den ej kände

Den själ, hos hvilken allt med lika framgång gäller,
Revolutioner, vers, bataljer, karuseller,
Och som skribent, soldat, monark och medborgsman,
Allt efter ämnets dag, hvari man henne ställer,
En mängd af själar syns, som vexla med hvarann'.
Du såg blott en; — men du såg illa.
Så följde fabelns verld en lika fördomsvilla;
Så trodde hon ej se, förr'n efter handen van
Vid Jupiters förskapningsunder,
I Danaës gyllne sky, i Ledas ljusa svan,
I dessa skepnader han tog för nöjets stunder,
Den fruktansvärda Gud, som hvälfde Ætnas grunder,
Den Gud, som från sin thron förskräckte med sitt dunder
Olymp och menniskor och jord och ocean.

Sådant låter höra sig och borde till och med hafva ›hagat en romersk Cæsar. Lycka var att skalden ej ›m att bland de öfriga förvandlingarne äfven nämna ›n, hvarunder Jupiter uppvaktade prinsessan Europa. mellertid är detta smickerbref onekligen hopsatt med ›n angenämaste talang och flyter i de mest otvungna ›rser. — Anmärkningsvärdt är det närmande till de anska mönstren äfven i sjelfva uttrycket, som förråder

sig i ordet Sire. Också har författaren ansett sig bö rättfärdiga det ovanliga deri genom följande not: «Iblar svenska språkets öfriga brister är det också en att icl äga ett egentligt tilltalsord, som utmärker den kunglig högheten. Monark, prins, konung, min konung, sto konung äro rätt goda uttryck, men de ersätta ej ful komligt saknaden. Ordet Sire är kort och välljudand Redan antaget i flera europeiska språk, har jag tro att det äfven kunde tillhöra vårt, och har gjort ett fö sök dertill i närvarande stycke». Denna not finnes ii förd i upplagan af år 1815. Således ännu då ansä Leopold vårt vackra svenska språk lida af många briste utan att ana de tillgångar, som det verkligen äger f hvar och en som förstår att taga reda på dem. O bristen på ett på en gång kort och underdånigt tilltal ord till monarker i ett skaldebref skulle vara en så st brist, att den måste fyllas genom lån från ett f modersmålet alldeles främmande språk. Behofvet h sedermera så litet gjort sig gällande, att till och me en så stor auktoritet som Leopolds icke kunnat lock till efterföljd.

Af helt annan karakter är det skaldebref, so Leopold ställde till konungen efter hans hemkomst frå kriget år 1790, och i hvilket han fäller sin förbön fö de upproriska, till döden dömda officerarne vid finsk armén. Tonen deri är manlig och ädel, stundom ti förvåning dristig. Man måste alltid erkänna det vack syftet i detta poem, om man också hyser den öfve tygelsen att sådana förrädare föga förtjenade en hede lig mans, än mindre sånggudinnornas mellankomst. Fö fattaren sjelf säger i en dithörande not: «Anledninge till detta skaldestycke behöfver ej tillkännagifvas: de finnes af innehållet. Det är dessutom redan alltför my ket kändt genom en mängd felaktiga afskrifter, so kringflugit hufvudstaden och orterna, men hvaraf fö fattaren aldrig utlemnat någon. Förtjensten af poem

må vara någon eller ingen, men kanhända var skaldekonsten sällan använd i bättre afsigt eller mer på sitt rätta ställe. Poesien, vanligen ansedd som en vacker konst, utan redbar verkning, åtminstone utan inflytande på verldens borgerliga händelser, kunde likväl hoppas att här hafva ett. Man finner med lätthet att allt i detta skaldebref utgör blott en omväg till det slutliga ändamålet, och att de dristiga skuggorna af den första taflan icke äro der, utan för att gifva, genom kontrasten, en större dager åt den påföljande. Det utmärkta hägn, hvarmed konungen omfattade vitterheten; den verkligt höga anda hans egna efterdömen meddelte deråt; hans kärlek för allt som bar stämpeln af stor tanke, af ädelt uttryck, och hvilken gick hos honom, man kunde säga, ända till passion, tillåto, vid ett tillfälle sådant som detta — icke skalden — han har aldrig glömt sin personliga ringhet — men skaldekonsten att upphöja sig till en ton, ett språk, som kunde finnas djerft, nu efteråt, men som var det verkligen mindre än man torde föreställa sig. Denna ton, detta språk, mera sällan missbrukade af den republikanska frihetsyran, voro ännu på den tiden icke det politiska svärmeriets antagna tungomål. Inskränkta inom vitterheten voro de den höga känslans, de ädla tänkesättens: de tillhörde kothurnen och den Corneille'ska sånggudinnan. Det behöfver ej påminnas att man säger detta mindre med hänseende till dessa närvarande verser, än till detta slag af skaldekonst i allmänhet. Ingen prins utom Augustus har med en så utvidgad makt som Gustaf III förenat en mera liflig aktning, ett mera varaktigt beskydd för all storhet af tanke och känsla. Intet uttryck syntes honom förmätet, när det bar stämpeln deraf, och dristigheten, långt ifrån att förtörna, smickrade honom. Han såg deri en förutsättning af sitt augustiska ädelmod: han visste att det är blott till en stor man, som detta språk kan vågas. Ehuru dristig tonen af detta poem

således må finnas, var den likväl i grunden intet an än ett slags bemödande till likstämmighet med de: sublima cæsariska själ, för hvilken allt kröp, som var ädelt, allt syntes kraftlöst, som ej var hjeltespr och till hvars högsinnighet sången måste upplyfta eller afstå från hoppet att röra henne. Det är ur de synpunkt, för hvars sanning historien en dag skall v orda, som närvarande poem endast kan dömmas n rättvisa. Några förändringar, som dervid blifvit gjor röra blott stilen och skaldekonsten. I fall någon vid upplysning derom behöfde tilläggas, skulle den finna det sätt, fullt af nåd och smickrande bifall, hvarmed blef emottaget och i det fortfarande hägn, hvarun författaren allt intill denna stora konungs död af hon inneslöts.»

Monark, hvars dubbla höjd vi känne
Som konung och som enskild man;
Med lika glans af dessa tvenne
Du sanningen ej frukta kan;
Din stora själ är gjord för henne.
Vid bilan stum, af kedjan tung,
Hon kryper i despotens salar;
Hos dig, från bygdens lägsta dalar,
Hon talar upprätt med sin kung
Som hon med filosofen talar.

Ja, ditt gustaviskt ädla bröst,
Min kung, föraktar denna lära,
Som jäfvar undersåtens röst
I frågan om monarkers ära.
När thronen bär en folkets far,
Som till dess vård, till dess försvar
De heligaste pligter lifva;
Hur stor den gärd af tacksamhet
Som bör nationens offer blifva!
Men hvem dess vilkor bättre vet
Än samma folk som den skall gifva?
Och hvem kan ge den, mera hel,
Mer sann, än sjelfva dessa bygder,
Som blomstra genom furstens dygder,

Och bära följden af hans fel?
Må tid från tid till seklers ända
Föraktets lön bli deras lott,
Som nyttja ljusets fackla blott
Att upprorsfacklan dermed tända,
Förnuft i raseri förvända
Och drifva sanningen till brott!
Sublim, förtjent att vördnad väcka
Är makten att ifrån en thron,
Liksom ur molnens region,
Nu fruktbarhetens spira sträcka,
Nu dundrets öfver en nation.
Men de som jordens öden dela
Hvad? äro de då gudar blott,
Om hvilkas vishet, utan brott,
Ej tänks en möjlighet att fela?
Kan jorden, trygg för åskans hot,
Ej upp till dem sin anblick hvälfva?
Och måste hon vid deras fot
Blott sluta ögonen och skälfva?
Om samma loford måste ges,
Med samma nöjda blickar ses
Välgörarns spira och tyrannens,
Hvad båta tusen dygders rön?
Hvar blir den goda furstens lön?
Hvar hjeltens och den stora mannens?
Låt svagheten på thronens höjd
För prinsars fel en vördnad kräfva,
Som sparar henne, vådligt röjd,
Att för sin egen målning bäfva:
Från den olympiskt höga sfer,
Der Gustaf Adolfs like ljungar,
Han skådar obekymrad ner
På denna menighet af kungar;
Och, trots de faror nitet ser
För makten, högheten och flärden,
Åt sanningen och efterverlden
Till rättvis dom dem öfverger.

Med bortvändt öga, som vi böra,
Från skuggornas och ljusets strid
På taflan af vår egen tid,
Låt oss historiens stämma höra,

Ej att det sken, som bilan sprider,
Fördunklar glansen af ditt svärd!
Augustus, van att brottsligt spela
Med likars rätt och menskors blod,
Befästad på sin thron, förstod
Att statens sår med mildhet hela:
Augustus ägde ej ditt mod,
Hans dygder kunna dig ej fela.
Göm i en evig natts förakt
En tidens blygd, en statens gåta,
Och njut af Cæsars vunna makt
Dess högsta rätt — den att förlåta!
Hör de bestörta slägters röst,
Som på din fordna mildhet kalla,
Gif dessa barn och makar tröst,
Hvars tårar på din spira falla;
Hör skaldens, menskligheten bön!
Och om det var ett trohetsrön
Att för din rätt, din ära strida,
Så skänk, att dygdens täflan sprida,
Förförda bröders nåd till lön
Åt dem, som stupat vid din sida.
Ja, konung, hämndens fackla släck,
Den skrämda sångmön återväck
Ur dessa fasors dröm; — med minder
Du vill att hon din lager binder
Med händer darrande af skräck,
Och dödens färg på sina kinder.

Din ungdoms första ärestod,
O konung, hedrar än ditt mod.
Förlåtelsen din spira stödde;
Du makt och kärlek lika fick,
Och skaldmön, i den sång hon födde,
Ej studsade med häpen blick
Vid syn af hufvuden som blödde!
Är Gustaf mindre nu än då?
Gifs nu ett mål dit han ej hinner?
Ett lof, som han ej rättvist vinner?
Skall han sin egen höjd ej nå?
Och då han, rike ifrån rike,
Förgäfves söker mer en like,
Skall han med rätta förebrås,

Att, stor af segrar, stor af lagar,
I äran af sin mognads dagar
Utaf sin ungdom öfvergås?
Prins, vid den trohet vi dig svurit,
Hör, hör dess röst och tro den sann:
Ännu man inhemskt blod ej fann
Stänkt på de lagrar, som du skurit;
Ännu ditt hjerta välja kan
Att helsas för den största man,
Som Gustaf Adolfs krona burit.

Om det sätt, hvarpå detta frimodiga skaldebref ›ptogs af konungen berättar fru Ehrenström följande *): ‹eopold skickade genom Rosenstein sitt bref förségladt l konungen. Det väckte i början hans misshag, emen konungen tyckte att poeten gått utom sin sfer, då n tillät sig att gifva råd i afseende på regeringens ›elägenheter. Men hos en monark, sådan som Guf III, kunde detta lilla missnöje icke slå djupa röteller vara länge. Då han på flera dagar icke sett opold hos sig, tillkännagaf han för Rosenstein sin våning att han icke visade sig. Leopold begaf sig till Haga en afton klockan sex, för att göra sin upptning; när han kom dit såg han framför slottets port ıungens vagn förspänd, då denne hade lofvat att tillnga aftonen hos hertiginnan på Bellevue. Leopold anmäla sig och fick omedelbart företräde. Konungen jade genast tala med honom om hans skaldebref, it sig i en vidlyftig diskussion öfver ifrågavarande ne, och sökte öfvertyga sin poet, att, om han strafe, så var det mot hans vilja, att hans egen böjelse d honom att förlåta, men att lagen pålade honom ›ter, inför hvilka hans hjerta måste tiga. Leopold .de icke modet; han gjorde invändningar och utveck.e ytterligare de skäl, som han redan anfört i sitt ›f. Konungen hörde honom utan hetta och bestred ns skäl med andra; slutligen, rörd af allt det han

*) Anf. st., s. 23.

hade hört, sade han: Välan, Leopold, jag ger er för två af brottslingarne, men de öfriga skola und sitt öde *). Tiden hade emellertid lidit undan: ko gen ser på sin klocka och finner att hon är nio. är för sent att resa till hertiginnan: han låter sp ifrån och behåller Leopold hos sig till supén. bordet är serveradt, befaller han sin filosof att der plats, sjelf går han omkring bordet och äter på gå fot **). Det var först sent på natten som den lyck förebedjaren återkom till staden».

«Några dagar derefter afrättades öfverste Häste Dagen derpå var Leopold nödsakad att begifva sig konungen i en angelägenhet, rörande Drottningh bibliothek. Sedan han fått tillträde frågade honom nungen på svenska: «Huru har min patron sofvit i na — «Jag rätt väl, men ers maj:t sjelf?» — «Ah, jag står er», sade konungen, «jag kan försäkra er att sofvit ganska lugnt; ty då jag underskref den dödsd som nu är verkställd, hade jag icke den ringaste kä af hat eller hämnd. Jag har endast låtit lagen han

Men det var icke blott konungen som under tidpunkt, hvarom nu är fråga, uppvaktades med ska bref af Leopold, hvilken måste hafva varit medv om sitt mästerskap i denna diktart, då han så ofta gagnade den. Han skref sådana äfven till Oxenstj och Armfelt; ehuru i de skaldebref, som syfta på senare, ej mindre än fyra till antalet, namnet icke utsatt, så finner man af sammanhanget, att kom menterna ej kunna gälla någon annan. Dessutom nas skaldebref till den lärda domprosten Älf i Lin ping, till Franzén, till Silfverstolpe med flera, samt några damer, de senare fulla af det finaste och r smickande skämt.

---

*) Med dessa två menades troligen Armfelt och Hastfer.

**) Enligt den tidens etikett kunde en monark icke äta vid samma med en ofrälse.

Sedan Leopold bosatt sig i Stockholm och på sätt och vis blifvit införlifvad med hofvet, sedan han blifvit, om ej en medarbetare, åtminstone en flitig insändare i Kellgrens tidning, sedan han slutligen under Kellgrens sjukdomssvaghet på de sista åren måste åtaga sig hans och den akademiska smakens talan mot den tempelstormaren Thorild och ensam mot honom utföra den vittra bardaleken, blifver förhållandet mellan de båda bundsförvandterna af allt större intresse, och deras brefvexling sprider ljus öfver mången mera hemlig sinnesstämning, som de offentliga handlingarne ej tillfyllest yppa. Kellgrens bref till Leopold röja en själ, som kämpar med lidandet under kroppsliga smärtor, under andliga utvecklingsmödor och under brottningen med en vedersakare, som han af flera skäl ej mera var vuxen, men som icke ville låta sig försonas. Såsom vi sett, började korrespondensen på det sätt, att Leopold ödmjukt nalkas sin rival såsom en skyddssökande, hvilken med välvillighet emottages; den fortsattes med ömsesidiga artigheter och slutar med att Leopold intager ställningen af beskyddaren. Af brefvexlingens första period år 1786, har jag redan meddelat prof. Jag intager här ett par ytterligare, ehuru de redan blifvit meddelade af Atterbom i hans Siare och Skalder. — Den 6 Mars 1789 skrifver Kellgren till Leopold:

»Välborne herr kongl. sekreterare! Jag ber hundratusen gånger om förlåtelse, att jag så länge dröjt återsända herr kongl. sekreterarens oförlikneliga ode. Jag har mer än en dag velat återge mig det nöjet att omläsa och beundra den. Det är styrkan, bibehållen, det är stilen, fullkomnad, af det stycke i samma slag, på hvars — sanna eller inbillade, men obemärkliga — fel jag för tio år sedan så förmätet och olyckligt vågat bära en gosses granskande blick.»

»Det är då i himlen sagdt, att tit. skall öfverträffa mig i hvad slag och hvad ton som valdes. För att hädanefter regera på sin egen fläck af den vittra rymden, ser jag intet annat råd än att kasta sig ut i öknarne af logogryfen och anagrammen; den ena aldrig odlad af någon svensk

hand, den andra i träde sedan Nicanders död. Men beklagligen blefve jemväl denna ära nog dunkel, då den ägdes endast af segervinnarens förakt.»

«Jag vill påminna mig att Sverge fordom ägt en skald, Einar, med tillnamnet Skaldespiller; emedan han förspillde alla sina föregångares och medtäflares reputation. Det var ett naift språk, den gamla götiskan. Tit. har gjort att ordet bör upplifvas. Ty efter min tanke är första och sista regeln vid upptagandet af gamla och nya ord: att saken finnes.»

Två dagar senare heter det i ett nytt bref:

«Det skulle bedröfva mig om tit. kunde misstänka för smicker hvad jag sagt endast af mitt hjertas fullhet. Bland alla mina oskickligheter är icke den minsta att ej kunna smickra. Men ägde jag ock denna charmanta konst i all möjlig höjd, så var viss derpå, att den aktning, jag hyser för en hederlig mans tänkesätt, skulle lika så mycket förbjuda mig att nyttja den mot tit., som ypperligheten af dess förtjenster skulle göra den rent omöjlig. — Jag påminner mig blott ett enda ord i mitt förra bref, som skulle kunna misstydas till ett obehörigt lof. Då jag nämnt tit. vår tids Skalde-spillare, har min mening ej varit, som skulle alla öfriga svenska skalder förlorat sitt värde vid tit.; jag har endast velat erkänna det osäkliga företräde tit. för dem alla äger. Det är icke jag, som sätter denna spira i tit. händer; den var aldrig i mina; jag svär den blott min hyllning, och förenar min röst med allmänhetens och häfdernas. Det är icke af en snillebragd, men af tio års segrar på alla vitterhetens fält, som tit. vunnit den. Men ock, så villigt jag går att erkänna en chef, så långt är jag skiljd från den slafviska försakelse att förneka mig och mina medbröder all litterär existens, och att säga hvad Raynal låter svenska nationen hafva sagt 1772: *Sire! vous êtes tout, et nous ne sommes rien.* Ty vore än tit. förtjenst dubbelt större (och det ankommer allenast på dess helsa och egen vilja att den säkert en dag blifver det), så skall jag dock aldrig tvifla, att ju auktorerna af Atis och Camilla, af Menniskans Elände, af Dagens Stunder, af poemet öfver Handeln, af Ode till Svenska Folket böra, hvar och en till sin höjd, och hvar och en i sitt slag, behålla i alla tider ett utmärkt rum på Svenska Parnassen.»

«Uppriktigheten fordrar att jag nämner ett ord om mig sjelf. Tit. skall deraf finna att jag icke är utan högmod. Jag sätter *mig* i förhållande af svenska litteraturens Johannes Döpare. Johannes var ingalunda en af de största profeterna, men hade den lyckan att vara den störstes förelöpare, och döpte med vatten i afvaktan på den, som kom att döpa med eld. Det var Messias allena som förstod sig på det dopet. Alla andra döpare skulle bränt fingrarne på försöket. Man var derföre nödsakad att återkomma till vattnet; och Johannes har fått den äran att i alla tider passera för en habil vattendöpare.»

Och detta allt läses i ett bref, der brefskrifvaren påstår sig icke förstå smickrets «charmanta konst»! Eller var det möjligt att Kellgren verkligen hyste en så gränslös beundran för Leopolds poetiska snille? Men att göra honom till en den svenska skaldekonstens Messias borde likväl under sjelfva smickrets tidehvarf hafva synts för starkt. — Huru man i sina bref skulle väga hvarje ord, om man blott tänkte på, att de en dag kunde komma att läsas och granskas af efterverlden!

«Tillåt mig», fortfar brefskrifvaren, «att med stillatigande få lemna åt sina skrifter att refutera det beröm tit. behagat tilldela mig. Såsom tillräcklig vederläggning för denna gången sändes härmed oden öfver Förtviflan. — Jag har blottat mitt hjerta; jag har gjort min bekännelse på ära och samvete. Anse den för sådan och var öfvertygad att ingen kan med större beundran af tit. snille och med lifligare *regrét* af dess vänskap förblifva etc.

De följande brefven tillhöra den period då den yngre skalden blifvit den äldres och svagares beskyddare. Under den 8 Mars 1792 skrifver Kellgren: «Tack som en Voltaire för denna dagens present! (En stridsskrift mot Thorild.) Man såg aldrig ett mera godt plaisanteri. Förlåt, om jag säger det på mitt vanliga raka sätt. — Lenngren och jag äro nu båda af den tanken, att skurkens (Thorilds) annons ej bör införas utan lemnas honom tillbaka, med tillsägelse att som det är ett tillmäle utan bevis, så kan det ej införas mer än alla andra assertioner af sådan natur. Rosenstein tillstyrkte ock i går denna utväg; och tit. borde gilla den. — Emellertid vore dock bäst att ha några ord i promt beredskap, i fall han reusserade att få den införd i Allehanda. Intet vore så nyttigt som att nu straxt, och innan någon generellare anstalt af kungen kan hinna vidtagas, få någon bjudande vink, t. ex. från baron Armfelt genom moyen af polismästaren — i fall ej direkte — som höll herr Pfeiffer till sin skyldighet. Ursäkta min slarfvighet och må väl! — Mannen (åter

Thorild naturligtvis!) har lofvat skrifva ett litet juvenaliskt stycke, der han skall skicka oss alla åt helvete. I afton skall jag skicka början af recensionen» (öfver Leopolds nyss mottagna brochyr mot Thorild: «Den nya Lagstiftningen i Snillets verld; något litet ifrågasatt»).

Dagen derpå skref Kellgren återigen: «Om jag brustit i mitt löfte att till i går aftons ha början färdig af recensionen: så tillräkna det min sjukdom, — förökad af det bref tit. var god och sände mig i går morgons. Det intryck, som det hos mig gjorde, ehuru det gladaste mitt hjerta på lång tid känt: surprisen, den djupaste känsla af tacksamhet, minnet af det förbigångna, af hvad jag felat och lidit, af gamla vänners kallsinnighet — tusende känslor, lika orediga jag här tecknar dem, försatte mig i ett tillstånd att hela dagen ej kunna företaga mig något göromål, ehuru lätt och mekaniskt det än vore. Min bästa vän! jag har inga ord att uttrycka min tacksamhet. Men om den öppnaste, renaste, förtroligaste vänskap af ett nära förtärdt hjerta, en snart slocknad själ, mer kan hafva något värde för tit. ögon: så äg den, så nyttja den från denna stund med oinskränktaste rätt. — Det hedrande steget må ha verkan eller ej! Det är icke derefter som jag mäter min förbindelse. — Rosenstein har visat mig brefvet till konungen. Det har smickrat mig på det högsta att der se mitt namn och min sak förenta med tit. — Förlåt mitt slarf. Jag längtar oändligen att få omfamna min vän. Må väl och älska mig alltid.»

«Huru man ock i öfrigt», säger Atterbom, «må bedömma dessa bref — och visserligen får man vid dem ingalunda påminna sig t. ex. Goethes och Schillers, der både personförhållandet och sakförhållandet äro så omätligt mera storartade: den vigt för Sverges litteraturhistoria äga de i alla fall, att på det möjligast åskådliga vis måla beskaffenheten af Kellgrens och Leopolds vänskap. Tryter ännu något i taflans fullständighet, så mö-

ter oss det erforderliga tillägget i följande, nyligen i en flerfaldigt märkvärdig samling meddelade bref från Schröderheim till Gustaf III.»

Stockholm den 23 April 1790.

«Apollo gaf i går middag åt Olympen. Det låter som en fabel; men det verkliga är, att grefve Oxenstjerna öppnat sitt hus; det är monteradt efter hans värdighet och *moyens*. Det är alltför anständigt både i anseende till bord, möbler och betjening, men ingen pretension till magnificence. Han är en glad värd, gör hedern af sitt hus utan all embarras för sig eller gäster. I går hade han bjudit af akademien gräddan och direktören: Gyllenborg, Adlerbeth, Rosenstein, Kellgren, Leopold och Lehnberg. Societeten embellerades af brodren de Besche, statssekreterarne Franc och Carlsson, och värdens skjutne bror, riddar S:t Göran. Jag placerade mig emellan Lehnberg och Leopold. Den förre hade uti sin konversation all gravité af akademiens gamla stock, af oss rosensteinianer. Den senare all smak och lätthet af hofvet, och den uppmuntrande tonen af stora verlden och protektören. Man lade komplimenter hvarftals med maten, och jalousien spillde då och då på begge delarne en knifsudd salt. Genierna voro redan förut bröder, och «in vino veritas»; man explicerade sig med mindre förbehåll under deserten. Jag hade önskat att kunna föra ett protokoll och att kunna sända ers maj:t det i stället för alla tröga ifrån regering, beredning m. m. Man slog vad om vädret; för att endast hålla bagateller å ömse sidor, satte den ene upp Oden och den andre Birger Jarl. Man talte om Dalin och Tollstadius, gjorde tillämpningar till skalder och prester och till slut, med många komplimenter, till sig sjelfva.»

«En annan scen var mera dramatisk. Dagligt Allehanda bar i går Holthusens svar på Kellgrens kritik öfver «Slädpartiet». Termerna äro starka och gå nära på både saken och personerna. Kellgren var ledsen — och kanske arg. Leopold, icke missnöjd med hans embarras; men döljde all satisfaktion och tog det ädelmodiga beslut att uppmuntra och förklara. Jag fick sedan veta att Holthusen, som förblandat snillen och redaktörer, gjort Leopold en elak kompliment. En gemensam fiende och fara förenade dessa herrar, som äro gjorda att lysa hvar för sig. Deras entretien var dem emellan i tysthet; men man trodde sig af vridningar på nacken, af uppspända ögon och deklamerande näfvar kunna tro, att Holthusens undergång blef besluten, och en off- och defensiv allians i Herrans namn sluten emellan Gustaf Vasa och Oden. Leopold meddelte högt till Kellgren sin sista anmärkning af detta innehåll: «Jag bör likväl nämna en sak till Holthusens försvar, som herr kongl. sekreteraren ej haft tillfälle att känna. Herr kongl. sekreteraren har ej assisterat vid lektyren hos kungen om aftnarne. Det är skada. Jag har flera gånger velat, men — ja, ja, jag förnyar väl mina propositioner. Jag har flera gånger hört Holthusen läsa der:

han läser charmant sina burleska verser, — om det är vers annars; man hör tydligen att han vet hvad han vill säga, fast han icke kan säga det; och det är alltid något.»»

Och den 9 Mars 1792.

— — «På baron Armfelts tillsägelse, låter jag nu förbjuda någon förnyad edition af Thorilds straffbalk emot de nervösa poeterna.»

Atterbom anmärker härvid: «Att de båda medtäflarnes föreningsband var — om icke alltigenom, dock nästan alltigenom — långt mera författarnes än personernas: det torde väl nu efter dessa meddelanden ej vidare kunna sättas i fråga. Den litterära sanningen af deras inbördes tillgifvenhet är man af ingenting berättigad att misstänka. Hammarsköld, i följd af Kellgrens djupare poetiska sinne benägen att hos honom anse någon verklig aktning för Leopolds skaldegåfvor omöjlig, sträfvar fåfängt att finna en tvetydighet i det ställe af Kellgrens skrifter, der Leopolds talent omtalas med beröm. Hvad skulle han då sagt, om han fått läsa de loford, med hvilka Kellgren, i de här anförda brefven, upphöjer sin fordna motståndare till en förenare af Propertii och Ovidii snille, till svenska vitterhetens Skaldespiller, — ja till den ändtligen ankomna Messias, hvars förebådande Johannes Döpare han sjelf satte den högsta ära i att vara? Skulle han velat beskylla sin äfven på karakterens vägnar högt vördade älskling att i allt detta blott öfva skrymteri? Näppeligen. Men han glömde, så väl att en ärlig beundran för Leopolds «goda vers» måste (omsider) sjelfnödvändigt framgå ur Kellgrens äldre smaklära, som ock att dennas till sist började förändring aldrig hann blifva mer än började. Säkert är dessutom, att äfven i annat fall, eller om Kellgren slutligen kunnat betrakta Leopolds författarskap ur en synpunkt ungefär lik vår egen, skulle han dock aldrig upphört att erkänna den berömda medbrodern för en vitter storhet, som i sitt slag var både glänsande och sann. — Deremot är uppenbart att det språk, som egentligen kan kallas hjertats, i dessa

skrifter föga låter höra sig. Det frambryter först i den verkligen vackra, der Kellgren tackar förbundsbrodren för det öppna och kraftiga biståndet mot Thorild; om än den jemväl här (och ända till slutet) bibehållna «herr kongl. sekreteraren» gör ett störande intryck och det just på det mest rörande stället. Svårligen kan nekas, att de föregående brefven esomoftast bära stämpeln af någonting alltför mycket sökt och utpyntadt. I allmänhet synes här båda två komma då först rigtigt i fart, när de klaga öfver sin ohelsa och sina motståndare.»

«Äfvenså finner man af Schröderheims berättelse till konungen om Oxenstjernas poetiska middagsmåltid, att de båda skalderna jemväl af vänner och akademiska medbröder ansågos «gjorda att lysa hvar för sig». Tillika visar sig der, i afseende på deras personliga ställning till konungen, den — för öfrigt ock medelst andra källor nogsamt kända — åtskillnad, att Leopold ögonskenligen framstår såsom den närmare eller egentliga gunstlingen, den dagliga ledamoten af konungens enskilda umgängeskrets. Är Schröderheims berättelse ord för ord tillförlitlig, så ser det nästan ut, som hade Leopold äfven låtit förnimma, huru det berodde på hans «propositioner», att Kellgren skulle kunna bli hugnad med samma förmån. Innebar hans utlåtelse verkligen en sådan vink, så var det, uppriktigt sagdt, att ej emot Kellgren bete sig särdeles grannlaga, helst när han visste eller borde veta, att dennes större enskilda aflägsenhet från Gustaf III hade sina grundorsaker i ett lynne, som älskade en beqväm enslighets behag, i en lutning åt mindre strängt monarkiska åsigter, och i en städse mera tilltagande sjuklighet. — För öfrigt se vi, af det anförda stycket ur ett senare Schröderheims bref till konungen, att man till skydd mot Thorilds anfall verkligen tillgrep den utväg, hvilken Schröderheim sjelf tyckes ansett påkallad endast af de båda poeternas «nervösa» tillstånd. Man begagnade sig dervid af honom såsom dåvarande hof-

kansler; och hans beredvillighet synes deraf, att åtgärden verkställdes redan dagen efter sedan Kellgren, i en öfverrumpling af sjukt lynne, hade i en skrifvelse till Leopold föreslagit den såsom nyttig.»

«Bekännom derjemte: den åsigt, att de båda vittra storheterna voro «gjorda att lysa hvar för sig», så ofta de ej «förenades af någon gemensam fiende eller fara», hystes företrädesvis af personer, som tillhörde Kellgrens närmaste dagliga omgifning. Ofördöljeligt är att åtminstone hos en och annan af denna krets var tänkesättet i afseende på Leopold temligen grått. Särdeles framstående äro de prof deraf, som förete sig i de (af Crusenstolpe) tryckta brefven från Järta till (Benjamin) Höijer. I berättelsen om Kellgrens död och begrafning förekommer till exempel en så beskaffad yttring: «Oxenstjerna har lofvat skrifva vers, Silfverstolpe både vers och prosa; Leopold vet förmodligen hut; Rosenstein skrifver hans lefverne. Allt detta bör bli godt». I en senare skrifvelse, daterad Stockholm den 16 Oktober 1798, då man der väntade drottning Fredrika Dorothea Wilhelminas ankomst, säges om en prolog, som af Leopold var författad till dess firande och skulle «till drottningens tjenst sättas på franska» af mr. de Chaux, hvilken dervid hade utbedt sig Järtas biträde: «Du kan ej föreställa dig huru platt den är. Vi hafva skrattat oss förderfvade. I en litteral öfversättning låter den så högrasande, att man ej kan imaginera sig något värre. Den börjas med en chorus af Sverges landskaper: «lyften upp (*retroussons*) tacksamma händer i fröjden». Ett evinnerligt «lyftande» i hela första arian. Jag hoppas att mannen skall blifva litet utskrattad för denna platta produktion.» Mången af våra läsare vet tvifvelsutan, att ett år senare, då Leopold hade, i anledning af kronprinsen Gustafs födelse, diktat sin ryktbara ode «Det slutande århundradet», utgick deröfver från samma håll och hand en parodi, som kringflög landet i otaliga af-

skrifter. Att Järta kunde till Höijer skrifva så som han skref, låter ana, att Höijer sjelf var mot Leopold stämd till en viss antipathi, och deri bedrager man sig icke. De, som med Höijer umgingos, förnummo den ofta utbryta. Den upphörde aldrig fullt; och det var den, med dess benägenhet att djupt nedsätta Leopold under Kellgren, som hos Höijers lärjunge, Hammarsköld, sedermera fortplantades till gränslös öfverdrift. — Man må likväl ej föreställa sig, att denna synpunkt, som hos Hammarsköld var endast esthetisk, äfven var det hos Järta och Höijer. Den förras bevekelsegrunder voro i betydlig mån, och den senares i ej liten, mindre esthetiska än politiska. Leopold hade aldrig svärmat för fransyska revolutionen och republiken. Ständigt en afgjord, ehuru liberal rojalist, dels i följd af sin varma personliga vänskap för Gustaf III, dels ock i kraft af ett förstånd, som hvarken af poetiska eller metafysiska bländsyner kunde bestickas, ansågs han af den tidens demokrater för en vitterlekande slafsjäl, hvars fåfänga, framför äran att vara en «folkets man», föredrog hofgunst och de förnämas bifall. Med Kellgren deremot, fastän sjelf sammalunda bedömd af de «röda» i landet (Thorild, Enbom, Philipson m. fl.), förhöll det sig helt olika. Djupt harmsen och bedröfvad öfver utvecklingen af det stora skådespel, hvars begynnelse hade gifvit så glänsande löften, fortfor han dock att af utvecklingens fortsättning ännu hoppas åtskilligt, som tycktes, i större mått än Leopolds mera varsamma och skeptiska förväntan, öfverensstämma med Silfverstolparnes och öfverhufvud den Upsaliensiska så kallade «Juntans» förhoppningar. Om henne mera vid ett annat tillfälle. Här må blott erinras, att till bemälta Junta hörde såväl Järta som Höijer; den sistnämnde var hennes utmärktaste litteratör och gällde i allmänhet för hennes hufvudman. Visserligen ser man både af de i sanning lärorika uppsatser, i hvilka han för Silfverstolpes litteratur-

tidning recenserade en mängd skrifter angående bemälta revolution, och af de nyligen offentliggjorda bref dem han under sin utomlandsresa 1798—1812 skref till friherrinnan (slutligen erkebiskopinnan) von Rosenstein att han sjelf icke var — eller, om någonsin, blott flygtigt hade varit — hvad han på skämt ej sällan kallade sig, en Jakobin; om än flertalet af nämnda sällskaps medlemmar ej derigenom hindrades att åtminstone härutinnan öfverträffa sin mästare. Men ehuru snart han — såsom hans bref ådagalägga — lärde sig att «förakta» fransmännen och inse, att af alla Europas nationer ingen duger till republik så litet som denna fasthöll han dock länge i sin förkärlek en tankbild af republikansk statsförfattning såsom ett önskvärdt syftemål, hvars slutliga, fastän sena uppnående af Europas folk skulle bli en indirekt följd och vinst af fransmännens galenskaper. Att Kellgrens tänkesätt stark lutade åt någonting dylikt, förråder till exempel han «Filosof på landsvägen» och mycket annat, — särdeles när man förstår att läsa äfven «det hvita mellan raderna»; och detta skulle naturligtvis göra honom dest högre uppskattad af hela det parti, som ägde — elle trodde sig äga — en Höijer, en Järta till målsmän.»

«Tilläggom: under den senare hälften af sin lefnad hördes alltid den sistnämnde, så i vittert afseende som i politiskt, göra fullkomlig rättvisa — kanske till och med något deröfver — åt Leopolds snille och hela personlighet. Att tillkännagifva detta är en skyldig gärd både åt Järtas och åt Leopolds minne.»

«I alla fall anse vi, för vår del, den nu anmärkta skiljaktigheten mellan Kellgrens och Leopolds öfvertygelser ingalunda hafva varit så stor, att den skulle, vid förlängning af Kellgrens lefnadslopp, kunnat hämma eller störa den kort före dess afbrott ögonskenligen började utbildningen af deras vexelförhållande till en i hvarje hänsigt fullständig vänskap. Att det såsom en sådan

framställde sig för Leopolds hågkomst i hans ålderdom är lätt begripligt. Derföre målade han då, så ofta talet bragtes på Kellgren, den stora medtäflarens bild ej mindre med hjertats rörelse än med «snillets och smakens» beundran» *).

Jag har anfört detta något långa utdrag, ej blott såsom ett prof på det litterära *causeriet,* hvari min ädla föregångare hade ett aldrig hos oss, och knappt någonstädes, öfverträffat mästerskap, utan äfven såsom ett ytterligare bevis, i afvaktan på min framställning af nya skolans första uppträdande mot gustavianerna, och särskildt mot Leopold, på den vidgade och klarnade blick, hvarmed Atterbom inemot sin lefnadsafton betraktade sin ungdoms stridsfält, och den rättvisa, som hans snille och hans hjerta i lika grad skipade mot hans fordna, bortgångna fiender.

Flera uppsatser, som Leopold författade för Stockholms-Postens räkning eller som, särskildt utgifna, i denna tidning aftrycktes och anmältes, har jag redan i det föregående haft tillfälle att mer och mindre utförligt vidröra. På hösten år 1792 började Leopold sjelf, biträdd af Lehnberg, Silfverstolpe (Axel Gabriel) och andra, utgifva en egen tidning «Extra-Posten», som fortgick till år 1795. — Det nummer, hvarmed denna dagblads-serie öppnades, innehåller en såkallad dialog mellan redaktören och läsaren, som är rätt rolig och troligen författad af Leopold sjelf.

«*Läsaren.* Hvad! ännu ett dagblad! Det är mycket. Hvem skrifver det?

Redaktören. Efter vanligheten, ett sällskap.

Läsaren. Jag förstår; men hela det sällskapet, har det mer än en rock?

Redaktören. Det kan få, om skriften säljer sig. Vill ni prenumerera?

---

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., VI: 2:dra afd., sid. 68 ff.

Läsaren. Jag vill förut veta hvad det kommer att innehålla. Ni gör väl dertill något företal, *avant-propos*, *avertissement*, inledning eller dylikt. Låt oss först smaka deruppå.

Redaktören. Jag är ej så oförsigtig. Hvar finnes det stora snille, som skulle skrifva ett godt företal till den åttonde dag- eller veckoskriften af dem, som på samma tid utgifvas i en svensk stad?

Läsaren. Ni lofvar då åtminstone, i ett för allt, att ert blad skall i godhet öfverträffa de flesta öfriga?

Redaktören. Ett sådant löfte, min herre, vore kanske möjligare för en klok man att hålla än att gifva. Och skulle ni väl i en sådan sak tro mig på mina ord?

Läsaren. Det är sannt: auktorer äro såsom älskare: de tillsvärja en beständighet, de förra i snille, de senare i kärlek, hvilken gemenligen beror af ingendera att hålla. Begge slagen bedraga sig, ej mindre ofta det ena på sitt hufvud än det andra på sitt hjerta. Vi läsare likna deremot temligen den kloka älskarinnan i komedien, som försäkrade sig hafva varit narrad förr en gång. Men något ändamål har ni dock tvifvelsutan med ert arbete. Ni lågar åtminstone, jag slår vad derom, af nit för den allmänna upplysningen, ni har den ärorika föresatsen att deråt uppoffra edra vakor. Alla de öfriga, som nyligen begynt att utgifva sådana skrifter, bedyra att de hafva intet annat ändamål.

Redaktören. Om ni ger er fan i våld, min herre, på allt hvad en auktor säger er om sitt lågande nit för allmän upplysning, då han söker förmå er att prenumerera på sitt arbete, så gör ni visserligen ingenting, som icke är ganska väl öfverlagdt. Af samma orsak råder jag er att äfven tro på bokhandlarens upphöjda tänkesätt, som beställer sådana. Hvad oss andra redaktörer beträffar, äro vi merendels stående trupper under en utgifvares ordres. Det är hos honom, som för oss i fältet, hos hvilken ni måste söka ändamålet och första orsaken till våra rörelser. Jag vill ej förråda min chefs plan, men det slår ej felt att han ju, så godt som någon annan, lågar, vid åtankan af den stora nytta han härigenom lofvar sig tillfälle att utbreda. Som han för öfrigt är en ganska tystlåten och förbehållsam man, kan jag ej försäkra er att någonsin fullkomligen locka ur honom den hemligheten, hvilken af delarne han med större häftighet åstundar, antingen att hans dagblad mycket säljer sig, eller att det förtjenar att mycket sälja sig.

Läsaren. Men jag ber er, min herre, hvad skall då ändtligen stå i edra papper, ty det är vanligt att till en början underrätta läsaren derom. Tänker sällskapet t. ex. att låta de utländska nyheterna der inflyta?

Redaktören. Jag tror det nog, om jag skall tala uppriktigt.

Läsaren. Utländskt nytt således i fyra blad! Det är för mycket.

edaktören. Det är också hvad vi säga. Vi äro så förtretade deröfver
ågon annan, men är det vårt fel, om vi ej äro ensamma? Vår oskuld
tar oss klarligen i detta mål.

äsaren. Ni vördar ej Post-Tidningen, som varit af begynnelsen. Icke
gt Allehanda, som till hälften utgått af Post-Tidningen. Icke Stock-
-Posten, som till mer än hälften utgått af Dagligt Allehanda. Ni
ner sist till verlden och delar med förmäten hand edra syskons besitt-
r. Den enda Inrikes Tidningen sitter således ännu trygg vid sitt
a inventarium af eldsvådor, slagregn, hagelskurar, åskfall, tingstermi-
liktornsplåster, konkursmål, vägglussalfvor och dessa högtidliga måltider
vinserna, hvartill man dricker vin och skjuter med löst krut.

Redaktören. Vi smickra oss ej att berätta dessa saker med det fina
g som hon. I denna tid af rättigheters återgång och monopoliers upp-
nde, kunna vi väl ej afsäga oss alla slags inländska märkvärdigheter;
vi äro billiga: vi vilja dela någorlunda jemnt henne och oss emellan.

Läsaren. Hvad vill ni säga dermed?

Redaktören. Vi öfverlåta åt denna tidning på dess höga ålderdom,
m en egen stadigvarande fond för dess bestånd, allt hvad väggsalfvor,
låster, huskurer, konkursmål, tingsterminer m. m. kunna äga nyttigt
angenämt. Vi lägga dertill såsom vängåfva de döda i Stockholm och
orterna, önskandes henne lycka till det nöjet att deribland snart få
las af våra egna namn. Under rubriken Döde räkna vi här, med det
kra könets tillstånd, äfven de vigde, sammanflyttande, fast i någon om-
d ordning, döden och paradiset. Hvad åter dessa lysande måltider be-
får, hvaråt Inrikes Tidningen så ofta har den malicen att låta hela riket
nas i munnen, så, ehuru det är en gammal trovärdig sägen, att afun-
hos en journalist äger i magen sin egentliga fosterbygd, afstå vi dock
il derifrån utan svårighet, oaktadt allt det vin dervid drickes, med
antag likväl af de tillfällen då detta vin drickes vid skålar, sjungna i
ska rim, hvarvid poeterna af vårt sällskap förbehålla sig deras talan
en.

Läsaren. Ingenting är billigare.

Redaktören. Med så grannlaga rättvisa å ena sidan, frukta vi ej säga
a andra, att vi ej finna, hvarföre andra märkvärdigheter i naturen eller
anlefnaden, som hos oss tima, skulle mindre tillhöra våra papper än
a utkommande dagblad. Vi tro ej att himmelen skickar t. ex. ett
värdigt slagregn, endast för att dermed vattna Inrikes Tidningen, så
at hon ock må lida af torka. Vi veta tvärtom, att han låter regna öf-
nda och goda boklådor. Och då vi ofta förmärkt, huru ypperlig ver-
ett starkt åskslag, när det dödat sin man, eller ett vattenflöde, som
ker folk och fä (helst till personer åtskiljde), ofta gjort, icke allenast
våra dagpapper utan äfven i våra dagliga samqväm, lärer man ej fordra

af oss att vi ensamma skola lemna oberättadt, hvad vi visserligen ska tvingas att höra på tjugo särskilda ställen. Vi undantaga den händelse (som dock så sällan tystar en berättare) att vi deraf ingenting veta.

Läsaren. Allt detta utgör ett ännu temligen fattigt dagblad. Är sällskapet ej derjemte sjelft skrifva något?

Redaktören. Visserligen. Det har redan volymer färdiga.

Läsaren. Huru? Redan volymer? Äro de bra narraktiga? Är mycket att skratta åt?

Redaktören. Bra narraktiga? Mycket att skratta åt? Hvad ni dermed? Menar ni som «Patrioten», «Verldsborgaren» etc.?

Läsaren. Nej, icke på det sättet; utan roliga, skämtsamma, qvi stickande etc.

Redaktören. Jag förstår. Ni älskar skämtet; ni håller det, när är godt, för den finaste saften af förnuftet.

Läsaren. Alldeles inte. Jag vet väl att allt förnuftigt måste va smula trögt, och att all qvickhet deremot är flärd och väder utan g lighet.

Redaktören. Ni förtjenar för denna goda tanke all vår erkänsla hafva ej vågat smickra oss med hopp att ni skulle så förakta skämtet qvickheten.

Läsaren. Förakta dem? Hvem? Jag? Det gifves ingen bl dödliga som högre skattar dem. Jag kan ej läsa en sida af ett hvarest ingenting roar mig. Jag skulle deremot lära mig algebra, kunde skrifvas qvickt.

Redaktören. Ni tror då thyvärr som några flere, att man kan förnuftet och löjet.

Läsaren. Det vet jag väl att man på intet sätt kan göra. S hvar och en känner det, bevisar ingenting. Detta qvicka djefvulsk ger blott att gifva skratt. Men hvad vill ni att man skall göra? har tid öfrig att döda, och då vill man läsa något artigt. Skrif oss något charmant roligt.

Redaktören. Vi äro alltför olyckliga.

Läsaren. Och hvarföre?

Redaktören. Nästan hela vårt sällskap skrifver grundligen. Hi har i sin vrede gjort oss nästan allesamman till djupsinniga män. Vi med svett och möda förgäfves till att skrifva lappri. Allt hvad vi papperet hotar att bevisa något. Holmberg (tidningens förläggare) har git, jag tror, omkring hela Stockholm efter en författare, som in bevisade; han har haft möda att finna en sådan till någon sida, då och vi frukta nog ändå att vårt blad dör af brist på flärd. Nation knappt en eller annan, lyckliga nog att kunna skrifva utan grundligh Jag nödgas derföre yppa ett förslag, som jag darrar för att nämna.

Läsaren. Det vore?

Redaktören. Att ofta välja ämnen, som vittna om den största djupsinnighet» o. s. v.

Slutet blifver att redaktionen, som erkänner att största delen af dess ledamöter «bor på de öfrigas bokhyllor», lofvar sin läsare företrädesvis nyheter från Paris och trakten deromkring, så vida, heter det, ej hertigen af Brunswig, «som ej läser detta blad, gör derpå, liksom på de parisiska händelserna ett ömkligt slut».

I det afseendet kunde redaktionen hafva sparat sig sina bekymmer.

En senare artikel i samma årgång kan med så mycket större säkerhet tillerkännas Leopold, som den, huru med förändringar, finnes införd i han Samlade skrifter. Det gäller om dessa förändringar, hvad i allmänhet kan sägas om dem som Leopold låtit sina ungdomsskrifter undergå, att de förlorat i ursprunglig saftighet hvad de vunnit mindre i grundlighet än i en viss omständlig värdighet. Den i Extra-Posten införda artikeln har mycken spetsighet och liflighet i stilen. Den handlar «om Vitterhetsidkare» och lyder i sin första gestalt sålunda:

«Man kan med skäl kalla vitterheten för kunskapens träd på godt och ondt. Mången skulle alldeles icke hafva vetat att det gifvits ondt till i verlden, om icke begäret till denna slags gudomlighet förfört hans fåfänga.»

«Om vitterhetsbröderna N. N. och N. N. och N. N. etc. etc. förblifvit oskyldighetens tillstånd, hade de ej röjt denna skamliga nakenhet, som de sedan icke funnit fikonalöf stora nog att skyla.»

«Det gifves för vitterhetsidkaren ingen medelväg mellan äran och föraktet. Men det är detta, hvarom man i allmänhet icke vill öfvertygas. Man tycker t. ex. det är redan vackert att gå an i vers. Det bevisar, tänker man, att man ej är dum; men man smickrar sig.»

«Att temmeligen lyckas när man skrifver, borde synas det samma som att temmeligen råka den man söker, eller temmeligen få den till hustru man friat till, eller temmeligen räddas när man drunknar. Det gifs icke temmeligen i dessa ämnen. Man är ett af bägge: god eller slät skribent. Om äfven af goda författare man känner så många af olika värde, kommer det deraf att sjelfva det goda har en grad öfver sig, som heter det förträffliga: se två eller tre af våra författare!»

«Det är sannt att det släta äfven har en grad under sig, som het uselhet: se rundt omkring er!»

«Man är ej slät författare derföre att man har något ganska förkas ligt, men derföre att man har intet eller alltför litet sannt godt. Me detta sanna goda hos en skribent, hvari består det? I några sköna ställen Icke blott; snarare i en jemn styrka. Hvar och en skrift kan dömmas e ter samma reglor som en byggnad. Man begynner med att undersöka den fasthet och klokheten af dess inrättning: man slutar med att berömma prydnaderna deraf. Det förhåller sig med upphöjda ställen i snillearbeten som med torn och domer i byggnadskonsten. De måste ej uppkomma å slump: de måste sättas der de höra; annars gifva de vanskaplighet.»

«Kan en författare dömma om sitt eget värde? Tillhör det honom at göra det? Eller hos hvilken skall han söka underrättelse derom? Detta är en fråga, som förtjenar uppmärksamhet. När man påminner sig den blygsamhet och nästan det misstroende till sig sjelfva, hvarmed så många stora snillen länge fortsatt deras bana, och deremot den sjelfbeundran, det skryt af styrka och gudomlighet, hvarmed en stor del medelmåttiga anträdt deras, förekommer det såsom en ganska svår sak att dömma rätt öfver sina egna gåfvor. Denna blygsamhet, detta låtsade misstroende till sig sjelfva, svarar någon, är ej annat än ett fint skryt hos de stora snillen. Må ske. Men äfven i det fallet bevisar ert grofva skryt ingenting till er fördel. Men Young, fortfar ni, råder ju uttryckligen en ung skribent att vara sjelf sin första beundrare. Frukta att Young narrar er. Skrif som Young och följ ej hans råd, se der utan tvifvel det bästa ni kan göra, om ni söker i vitterheten en verklig förtjenst.»

«Det är icke beskydd och anseende som afgöra en författares värde. Milton lefde misskänd och föraktad, Chapelain öfverhopades med ära och belöningar. Det är icke heller alltid allmänhetens röst: hon vacklade länge mellan Racine och Pradon. *Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire.*»

«Om en författare af en viss art föraktas som han förtjenar, resignerar han sig med hela styrkan af en stor man, smickrar sig af sina rivalers afund och af allmänhetens kända orättvisa mot de bästa skribenter. Om han finner berömmare (hvilket sällan felar honom), om en förnäm herre säger honom, för att säga något, att hans skrift, den han icke läst, är rätt artig, eller om någon af hans hvardagsvänner, värdiga hans umgänge, berömmer hans medelmåtta för att trösta sin egen, underlåter denna författare icke att straxt ropa mot kritiken: allmänheten har hedrat mig med dess bifall; allmänheten har med största bevågenhet emottagit mitt arbete, hvilket allmänheten åter ånyo antingen icke läser eller skrattar åt.»

«Det har tvifvelsutan varit någon sådan händelse, som för några år sedan gifvit anledning till följande epigram, hvilket jag funnit hos en amatör.»

Dialog.

A.

Jag allmänhetens bifall vann!
Så skref Rimbagrius: så törs han skrifva, han?
Och allmänheten tål förutan retad ifver
Den ridikul han henne gifver?

B..

Han det med trygghet göra kan:
Hon får ej veta hvad han skrifver.

«De bästa kännares omdöme och i synnerhet deras, som sjelfva gjort sig ett namn i samma yrken, synes vara den säkra profstenen för en skribents talang. Man tröstar sig förgäfves af deras afund, om de begabba, och man högmodas förgäfves af deras höfliga loford, i fall de blott smickra. Det är omöjligt att bedragas på deras sanna omdöme, om man ej gör allt i verlden för att blifva det. Hvar och en sann förtjenst har ett sätt att tadlas, som icke är förakt, och ett sätt att berömmas som icke är en blott höflighet.»

«Det går i vitterheten som i drabbningar: man ser der för sig lagern eller döden. Ingen är säker att komma derifrån alldeles utan sår: många lefva deraf nog för hela deras lifstid. Det är ganska sannt, vare sig af hvad orsak som helst, att en yngling, som en gång satt sig i hufvudet att blifva författare, helst poet, han må misslyckas så mycket han kan, sällan hvarken tänker på eller kanske duger att använda sig i allmänna och nyttigare yrken. Han är alldeles förlorad sedan han en gång rätt begynt dermed, om det befinner sig att han händelsevis ej blifvit född att tänka i meter. Flera exempel, som bevisa detta, borde påminna unga vitterhetsidkare, att med mera varsamhet, och mycket senare än de vanligen göra, taga sig inbillning af fastställda författare. Om det händer, som icke är sällsynt, att de bedragit sig på deras kallelse, skulle en sådan försigtighet bespara dem antingen förödmjukelsen att med allmänhetens åtlöje draga sig tillbaka inom gränsorna af deras afhöljda medelmåtta, eller smärtan att länge bevisas för ingenting annat än en viss ånger.»

«Hvarföre synes man i sjelfva verket aldrig ridikulare än då man gör platta poesier? Derföre att man skrifver dem för att behaga, och att detta ändamål förutsätter vissa gåfvor af naturen, vissa charmer af snille, hvilka en sådan, mycket enfaldigt, inbillar sig att äga, och hvarpå han gemenligen är ensam narrad; derföre att den sanna skaldekonsten tar sitt ursprung från en värma i själen, en känslighet, en upplyftning, en harmonisk tjusning, som man med ett kärft och kallt lynne, ja äfven med blott förstånd och qvickhet, löjligt mödar sig att härma; derföre att man aldrig har rätt till mindre skoning än då man gör illa det man gör för att beundras; derföre

ändtligen att en vers af hvilket slag som helst, om den icke är stört af en frambrusande känsla, om den icke är ett blomster kastadt af gra om den icke är en pil, skjuten från Apollos båge, med ett ord sag sann ingifvelse, utan blott härmningen deraf, förtjenar, i stället för och beundran, med allt skäl att hållas för den största af barnslighete

«Anspråket på snille måste utan tvifvel äga något högst smic för den menskliga fåfängan, efter intet kön, ingen ålder, ingen rang som ej kittlas deraf; efter man alltid in i det yttersta söker att frä minstone en ringa del af detta anseende, och efter ingen utan förtvifl sig alldeles deraf förlustig. De största skribenter, och ibland dem Voltaire, hafva aldrig velat märka det nödvändiga aftagande i snille som ålderdomen hos alla medfört. De smickra sig alltid att vara des som man för trettio år sedan beundrat; deras ålder, afundsjuk på ungdom, förtryter som en verklig oförrätt det loford, hvarmed man kommer tillbaka till deras yngre arbeten. Hvad åter beträffar de slä fattare, så låta äfven de uslaste ibland dem sällan på en gång afvi icke ens af det tydligaste förakt. De skämmas, det är sannt; men d fara. Om de någonsin upphöra, sker det ej utan högst småningom, samlande till ett nytt försök spillrorna efter det sista skeppsbrottet. som envisa stridsmän låta de således blott steg för steg disputera s tet, och till hvad afsägelser kritiken helst tvingar dem, finna de all litet slag af snille, hvari det ännu återstår dem att föraktas. Alla l vitterhet hafva ägt sina exempel af dessa oförtrutne, hvilka, efter l digt förnyade och beständigt misslyckade försök, flyttat sina fordring dess högsta ära ner till dess ringaste. Man har sett mer än en på sätt flyktig ur det ena slaget i det andra, ingenstädes emottagen, och ligen biltog icke allenast ur hela poesiens rike, utan äfven ur sjelfv sans, slutligen nödgas undangömma sitt ansigte för sin löjliga namnk het. Det gifves nemligen en hop nyfikna i samhället, som finna et nöje i att betrakta huru en fattig misslyckad ser ut: om han ser den eller himmelen när han går på gatan: om han skäms mera a eller tiga, när han är i sällskaper; och när man ler ur ett fönster o icke viker af i den första gränd, försäkrad att det är åt honom.»

«Dessa exempel, det är sannt, äro hos oss sällsyntare, men de Min svågers morbrors kusins systerson berättar sig hafva känt en som med en lång oförtrutenhet, med offer af mycket svett och bläck, sträfvat en liten grad i vitterheten, och som på förenämnda sätt, ja allmänhetens förakt ur det ena slaget i det andra, alltid tagit ett ste baka, ifrån skaldekonsten till vältaligheten, ifrån vältaligheten till sten ifrån stenstilen till inskriptioner, ifrån inskriptioner till rim under p ter, från rim under porträtter till skålar vid slutet bord, och ifrån vid slutet bord till den eviga glömskan, hvari han, efter ett så lång

villadt lopp, ändtligen synes hafva träffat sitt rätta hemvist, sin missnda fosterjord.»

«Från dessa skiljer sig tydligen ett annat slag af vittra författare, hvilka a med ett ganska svagt men ganska höfligt namn kan kalla de modige. ssa lefva ej hvar för sig; de uppsöka hvarandra, de sammanflocka sig, bispringa hvarandra vid behof med beundran och lofskrifter, de utgöra, ed ett ord sagdt, en slags orden, hvars mästerprof består i att kämpa till det yttersta emot det allmänna omdömet, utan att låta sig, såsom de ire, deraf tillbakadrifvas; och hvars hemlighet synes vara konsten att utrda åtlöjet till den grad, som skulle döda en skribent af vanligt högod och vanligt nonsens. Ni känner en sådan när ni möter honom på itan eller ser honom i sällskaper, på en viss förvärfvad orörlighet, en a ossifikation i alla de ansigtets muskler, som uttrycka skam och blygsel, rilka tvärtom hos de förra äro lättrörda öfver all föreställning,- och gifva rigenom ofta ett ganska okristligt nöje åt betraktaren. En auktor af de odige ser er i synen, likasom han aldrig gjort andra än goda arbeten; m sträfvar att gifva sin panna, så långt möjligt är, hårdheten af sin skrift; han säljer er, till fyra- eller femdubbelt pris, en liten skrift, hvars föra sida, ja ofta, hvars första rader kasta er i en häpen förundran öfver eras omening. Ni läser vidare, och finner på nästa blad tydligen försäkrdt, att man aldrig förr skrifvit i detta ämne med detta ljus, denna inigt, denna grundlighet» *).

«Det är ej nog att visligen afstå från vitterheten, när man af naturen j äger gåfvor dertill. Man måste äfven gifva akt när dessa gåfvor aftaga. Man måste veta att skilja sig vid sånggudinnorna innan man af dem afskeda, och sluta sin bana innan man af trötthet tvingas att lemna den.»

«Det är äfven så få, som hafva gåfvan att göra en sådan reträtt med lticklighet, som att icke behöfva göra den. Xenofons var ej svårare. Det r nästan omöjligt att undangömma det aftagande i talent, som tvingar er tt lemna anspråket till ett rum i vitterheten. Man borde till den ändan lata med det arbetet, som mest berömmes. Men auktorer äro som fruntimmer: de upphöra ej att vilja behaga, förrän sedan man redan länge upphört tt berömma dem. Och ju mera de märka att tiden dertill instundar, ju frigare blifva de att njuta dessa sista ögonblicken.»

«En författare som misslyckas är lik en olycklig spelare. Han begynner för att vinna, fortfar för att åtminstone återtaga hvad han förlorat, och slutar med att ruinera sig utan hjelp» **).

Förhållandet mellan Leopold och Thorild hade i början, såsom vi redan sett, varit, om icke ett vänskap-

*) Syftar påtagligen på Thorild och hans efterliknare.

**) Extra-Posten 1792, N:o 9.

ligt, åtminstone icke ett fientligt. Men deras natur voro alltför vida skilda för att i längden kunna symp thisera med hvarandra. I samma mån som Thorild m och mer utbildade sina nya och friare åsigter, i samm mån stadgades Leopolds öfvertygelse om företrädet den gamla smaklära, som nu äfven blef Svenska Akad miens. Till denna skiljaktighet i åsigter sällade s snart äfven personlig ovilja, då Leopold fann sin fö fattarefåfänga sårad af ett, visserligen icke artigt, inf af Thorild angående tragedien Oden, och brytning mellan de två snillena blef öppen och oförsonlig, n Leopold dels i Stockholms-Posten, dels i särskildt u gifna brochyrer uppträdde såsom Thorilds granskare o begabbare. Så länge denna strid pågick i Stockholm Posten, hafva vi följt densamma: den fortsattes i Extr Posten, ehuru mera ensidigt, då Thorild nu hade le nat den kritiska skådeplatsen och måst öfverlemna si och sina grundsatsers försvar åt sina vänner.

Thorild hade år 1792 utgifvit en skrift «Om Efte härmning», hvilken redan under första månaden af Extr Postens tillvaro gjordes till föremål för Leopolds bitt granskning. Man ser tydligen på stilen deri att Le pold, på den tiden åtminstone, hyste ett verkligt hat t den vedersakare, som han likväl ofta låter påskina s han blott föraktar.

Efter några allmänna betraktelser, i hvilka Thori näpses, nu såsom alltid och allestädes för sin egenkärl och sitt öfvermod, fortfar recensenten:

«Det är tid att komma till sjelfva skriften och dess innehåll. Vi fr härvid — icke den delen af läsare, hvilkas urskillning och tankegåfva n största förtroende alltid hvila vid det underbara en auktor säger dem gående värdet af sitt arbete, utan dem deribland, hvilkas egna tankev omdöme, (och) kunskaper uppfordra dem att under läsningen sjelfva forsk de ämnen dem föreställas, — dessa fråga vi, dessa anmoda vi att eftersin innan de ännu öppna denna skrift om imitationen, hvilka upplysningar der vänta sig att finna, och på hvad sätt dem synes att en god aukt borde afhandla detta ämne. Sedan bedja vi dem att göra jemförelsen.»

««Man bör icke anse sig för kännare», säger herr Thorild på ett ställe i detta fragment, «innan man enligt sanningen lärt att väl skilja rafs, skrift, bok.» För vår del tro vi det vara tillräckligt att väl skilja rafs ifrån de begge öfriga slagen; men vi smickra oss ej med hopp att sådant alltid skall låta göra sig med samma lätthet som här.»

«Ett godt arbete, bok eller skrift (sådan är vår tanke derom), säger det vigtiga, hvilket alltid är det nyttiga i ämnet; säger det med ordning och sammanhang, säger det med en viss skicklighet af skrifart, åtminstone med anständighet. Rafs har ingen af dessa egenskaper, utan förenar tvärtom deras motsatta fel. En rafsare (är det icke så herr Thorild?) har ingen plan, intet sammanhang, ingen stil. Han säger allt, så när som det hufvudsakliga. Man följer honom till hälften af hans arbete, utan att veta hvartut han leder, och man slutar honom utan att veta hvar man är. Man finner ofta mera method hos honom, när man läser honom från slutet till början (vi proponera att försöka det), än när man på det vanliga sättet läser honom från början till slutet, hvilket dessutom ej alltid låter göra sig. Han har en äfven så inskränkt urskillning som gränslöst högmod (är det icke så, herr Thorild?). Han tar det burleska för qvickt, det orediga för djupt, det orimliga för originalt; hoppar i sina skrifter ifrån hugskott till hugskott, och smörjer ihop liknelser af den vämjeligaste smak med tankar af den tydligaste falskhet. I fall herr Thorild finner oss, på denna beskrifning, skickliga nog att skilja en rafsare ifrån en god auktor, fortfara vi desto tryggare med det öfriga af hans fragment om imitationen.»

«Detta ämne har, säger han, länge legat i mörker. Det samma har han sagt om alla de ämnen, öfver hvilka han skrifvit. Men huru har han upplyst dem? Huru upplyser han detta? Jo, på följande sätt:

«Först säger han: «att imitera Homerus, är icke att skrifva detsamma som Homerus». Deri har han rätt. Derpå tillägger han «att vi icke väckas till härmande apors gyckelspel», och att en soldat, som vill visa sig uppeldad af sin anförares exempel icke till den ändan måste begynna att kommendera som han; eller för att nyttja auktors egna originala uttryck: icke derföre måste vilja «härma hans gudalika röst och bud».»

«Han säger vidare att all sann härmning rör det allmänna, icke det besynnerliga*) i en sak. Det är just tvärtom. Om hän mins någon skrytande poet, hvars högtrafvande svullna stil och verser blifvit lyckligen härmade; om han kommer ihåg, huru lifligt nöje en sådan härmning fordom gifvit publiken, skall han finna att det var just det besynnerliga hos denne, icke det allmänna, hvarvid den imiterandes konst då i synnerhet fäste sig. I vitterheten och konsterna är det sättet, som kan imiteras; saken kan blott upprepas; men det är sättet, som är hos en stor konstnär,

*) Betyder det samma som nu på filosofiskt språk kallas det särskilda.

en målare, en bildhuggare, en poet, just det besynnerliga, som åtskiljer honom från alla andra af samma yrke, och som förtjenar att efterföljas. All imitation rör då detta besynnerliga och alldeles icke det allmänna, hvilket den imiterade saken nödvändigt har med flera andra saker gemensamt, och i hvilket fall det vore likgiltigt, hvilken af dessa flera saker man imiterade. Vi förundra oss deröfver att den ovanliga tänkaren, som gör nya theorier, icke kunnat af sig sjelf begripa en så enfaldig sak. Men vi råda honom att flytta den med första in i sina theorier. Vi skola derföre ej skrika att han bestulit oss.»

«Han säger att «ingenting kastar ett större ljus på läran om den vitta imitationen än vårt sätt att likna Gud». Är det på detta sättet herr Thorild samtycker att imiteras? Vill han att ungefärligen en lika sådan distans lemnas emellan honom och hans efterföljare? «Denna imitation», fortfar han, «består icke deri att med en eftergycklad tossaktig gudomlighet ropa Guds varde ljus, härma hans åskor och stormar, utan att hvar och en, i sin själs uppriktighet och sanning, med sin egen bästa makt och kraft söker den slags fullkomlighet, som är honom möjlig». Herr Thorild annars, som upplyser mörka ämnen och som gör theorier, borde likväl veta att tvenne saker af alldeles åtskilda slag icke tjena till upplysning af hvarandras egentliga beskaffenhet, emedan den svaga likhet, som genom abstraktionen dem emellan kan finnas, icke förklarar det som åtskiljer dem, hvilket är just det som fordras till deras kännedom. Det är ej nog att hafva ovanliga idéer; de måste äfven vara rigtiga. Annan är imitationen af Catos dygd, annan af Rafaëls pensel. Ingen har trott (sig) likna Gud genom härmning af åskor och stormar. Man vet, att om sådant är i något afseende möjligt, sker det ej genom utvärtes medel, utan blott genom viljans godhet. Men hvar och en vet tillika, att en poet eller konstnär icke kan härmas utan just i hans sätt att röra sinnena, hvilket, som nyss sades, fordrar en härmning af helt annat slag än den moraliska likheten. En målargosse imiterar ej Rafaël, fast han än söker «den högsta fullkomlighet som är honom möjlig», då han «i sin själs uppriktighet och sanning med sin egen bästa makt och kraft» kluddar edra tapeter. Han kan likna Gud, om ni vill, genom sin rättsinnighet och välviljan af sitt uppsåt, men, ännu en gång, han liknar icke Rafaël. Den «ovanliga tänkaren» har på nytt bedragit sig. Han har trott sig föda en ovanlig idé, och han har födt en orimlig. Vi tro att han i det af oss anförda torde finna någon rättelse. Fort in dermed i theorierna.»

«Han säger att «den slags imitation, som kallas öfverföra på sitt språk andra länders och tiders skönheter, heter, i en mild och förtrolig stil, att stjäla frukt från grannen för att fägna eder; men att det ni stjäl der solen går upp, gör er till en tjuf der solen går ner». Detta kallar han en «mild och förtrolig stil». Sådant är det begrepp herr Thorild gör sig om

mildheten, hvarom han skrifvit en liten afhandling. När ämnar han skrifva om förtroligheten?»

«Han säger att «Virgilius tog i löndom ifrån Homerus». Han inbillar sig att man i Rom läste Homerus lika så litet som vissa skribenter i den höga kritiken hos oss, och att man kunde stjäla af honom i löndom. Vet han ej att sjelfva Augustus, som belönte, beundrade och räddade Virgilii sånger, har gjort en jemförelse mellan dem och Iliaden, hvari han äfven ger Virgilius företrädet?»

«Han säger att Horatius lånte sina «sångers både ljungeldar och blomster af Pindarus, Anakreon m. fl.» Vi bönfalla hos honom på det enträgnaste att visa oss Horatii ljungeldar och hans blomster hos Pindarus och Anakreon, skulle han också dertill fordra ett års tid, för att lära det språk hvarom han talar» *).

Efter åtskilliga andra, mer och mindre billiga anklagelser slutar recensenten med löftet att sjelf i tidningen införa en egen afhandling om imitationen, för att bättre belysa frågan, hvilket också skedde i en kort derefter började artikelserie. Då denna afhandling finnes införd bland Leopolds Samlade Skrifter, lemna vi den för denna gång å sido, emedan det är oss angeläget att nu redogöra för den del af Extra-Postens innehåll, som kan tillskrifvas Leopold, men som sedan ej fått plats bland hans skrifter.

Thorild förekommer ännu en gång i Extra-Posten, nemligen i slutet af år 1793, sedan han redan lemnat fäderneslandet. Hans vapen hade nu blifvit upptagna af Philipson, en man som ej saknade talent, ehuru han visserligen var föga vuxen att föra Thorilds talan. Denna Philipson var född i Skåne år 1766 och hade gjort sina studier i Lund, der han blef medicine doktor och docens i medicinen. Sedermera flyttade han till Stockholm, der han år 1792 blef professor och lärare i anatomien vid Akademien för de fria konsterna. Här kom han i ett förtroligt förhållande till Thorild, hvars åsigter han delade. Samtidigt med Extra-Posten utgaf

*) Extra-Posten, 1792, N:o 15.

Philipson en tidning, kallad «Patrioten», af liberalt innehåll så i politik som esthetik. År 1793 befordrade han till trycket en skrift af Thorild med titel «Om upplysningens princip eller kritik på en viss berömd afhandling i detta stora ämne». Denna skrift, rigtad mot Rosensteins på sin tid högt berömda afhandling om upplysningen, underkastades nu Extra-Postens kritik.

«Redaktörerna af Extra-Posten», heter det, «hafva redan i föregående årgången låtit inflyta en recension af denna författares «Fragment om efterhärmning». Se här, goda läsare, ett nytt arbete af lika slag och värde, till trycket befordradt af herr Lorentz Magnus Philipson, författare till Patrioten och en helt annan person än hans bekanta namne Alexander Magnus Philipsson, författaren till den Grekiska Monarkien, hvilket vi anmärka till förekommande af all förvillelse hos efterverlden.»

«Men efterverlden skall, äfven med denna stora hjelpreda, svårligen begripa huru någonsin en patriot kunnat låna sig till ett anfall af denna obetänksamhet emot ett arbete, om hvars värde det icke finnes mer än en enda röst ibland alla patrioter af sann upplysning och sann redlighet; ett arbete, hvilket, utom den ära det gör litteraturen och fäderneslandet, blott i afseende på tidehvarfvets högsta behof deraf, aldrig kunde fortskyndas till ett nog hastigt, nog allmänt förtroende. Det är sannt, som man skrifvit derom, att en bättre bok utkom aldrig på en dertill lämpligare tid. Man kan kriticera, om man behagar, af denna, som af alla böcker, vissa likgiltiga ställen; men de grundsatser den utreder och fastställer skola aldrig, utan jordens olycka, omstörtas, aldrig utan den vises ömkan bestridas. Om dessa grundsatser varit för tvåhundrade år tillbaka kända, antagna, eller åtminstone då redan framställda med den filosofiska öfvertygelighet som i denna bok, huru många afskyvärda uppträden skulle ej troligen hafva blifvit alldeles borta ur det moderna Europas historia? — När denna märkvärdiga skrift först utkom, huru hviskades då icke öfverallt (som det nästan alltid sker, innan man läst en filosof med uppmärksamhet) om den djerfva filosofi, den vågsamma tankefrihet, hvilka man deruti — funnit? Nej: trodde (sig) finna! Och nu: se här åter en liten Candidatus Juris, missnöjd med Plato, missnöjd med Cicero, missnöjd med kyrkofäderna, Erasmus, Fontenelle, Pope, Montesquieu (se herr Thorilds Fragment om efterhärmning), missnöjd med alla utom med sig sjelf, som kommer och undervisar oss att auktor tvärtom ej varit nog dristig, att hans bok väl röjer en öm och ädel fruktan att störa någon helgad ordning, men att den deremot (månne ej just derigenom?) svagt gynnar upplysningen; att auktor ej förstår upplysningens rätta princip (den att i skrift och tal få deraisonnera); att auktor som tror, att äfven vissa slags tankar, när de utspridas, kunna

vara brottsliga, har om den borgerliga ordningens princip likasom om upplysningens ett ohördt och förfärande missförstånd. Herr Thorild, som bevisligen så väl känt och följt den borgerliga ordningens princip, lägger till denna modesta kritik den vigtigare beskyllningen (så enlig med de öfriga) att auktor i klara ord «antager våldet såsom ett lofligt medel till upplysningens verkställande». — Sådan är då, på den ena eller andra sidan, deras lott och belöning, som våga framträda att upplysa menniskorna! Och dessa ineptier finna författare, befordrare till allmänt tryck, läsare, köpare, medhållare!»

«Att af denna lilla skrift här upptaga och utreda alla falska slutsatser, lösliga meningar, motsägelser, förhastelser, lönar så mycket mindre mödan, som den fullkomligaste vederläggning deraf redan finnes helt färdig i sjelfva det kriticerade arbetet. Men för att likväl gifva våra läsare ett slags begrepp om detta herr Thorilds senaste verk, äfvensom ett nytt och godt prof af denna ädla granskares urskillning och rättvisa, kunna vi ej lemna att något vidröra åtminstone det väsentligaste af hans kritik, som ojäfaktigt är den sista af de nyss anförda beskyllningar. Den skall, som vi förmoda, blifva för våra läsare ett förnyadt bevis, till hvad grad sanningen alltid fortfar att vara helig för denna stora kritikus, samt huru visst det är, att hon också alltid finnes i hans uppgifter och omdömen, hans theorier, originaliteter och djerfva storheter.»

«Icke att det behöfdes till vederläggande af denna orimliga beskyllning något annat än att blott läsa den bok, emot hvilken den ställes; men som det är just detta, hvilket en viss del af våra stora domare öfver nya arbeten sist af allt företaga, så ha vi trott oss lämpa oss efter beskaffenheten af vår florerande litteratur, då vi sätta våra läsare i tillstånd att äfven utan bokens biträde afgöra: «Om det är sanning eller det andra (lögn) att i boken om Upplysningen ett våldsamt sätt till upplysningens verkställande antages, gillas?» — Auktors afhandling skall innehålla, enligt herr Thorilds hela sidors utläggning: «att det gifves ett sätt att nb! upplysa genom våld, hvilket kan sättas till dess brukbarhet, om ej i bredd med bevis, dock näst derefter, och som auktor, i brist af fritt bifall — nästan tar». På denna goda grund angriper herr Thorild nu denna bok med all sin kritiska styrka: «känner häpnad», «finner oerhördt», distinguerar, docerar, charaderar och tillåter sig uttryck, som starkt likna skamlösheter.»

«Om nu ett enda jota i den mening anfördt, som herr Thorild här föregifver, finnes i boken om Upplysningen, och om ej auktor med alla krafter sträfvar att upprätta just motsatsen, så är svart icke mera svart, hvitt icke mera hvitt, och bokstäfverna hafva i bokpressen nu på en gång förvandlats till en helt annan bemärkelse än de haft allt sedan doktor Fausts tid, som man vet att fan tog för denna uppfinning på vägen till Paris, och som togs af honom med rätta, i fall han infört en konst af denna gemena beskaffenhet.»

«Hvad, min herre? En auktor, som har en så «öm och ädel frukta att störa någon helgad ordning», — som genom sin ringa dristighet «svagt gynnar upplysningen», och som till och med «antager tankars brott lighet», när de strida emot ordning och lagar, — denna auktor, säger n gillar väl det! och gillar det ej blott, utan påstår att det upplyser! - «*Oportet mendacem esse memorem*», hvilket kan öfversättas, när man til låter sig att göra en efterhärmning af herr Thorilds harmoniösa skald konst: «Ha! Lögnaren måste ha godt minne!» — Man vise oss ett en ställe, en enda rad, ett enda ord i denna bok, som påsyftar att våld kan någongång nyttjas i stället för bevis: vi vilja ej ens bruka herr Thoril orimliga uttryck «att våld bevisade».»

«Auktor har sagt med den största tydlighet, att man stundom gjo sanningen antagen, eller, för att uttrycka oss lika korrekt som han, ver ställt henne på ett våldsamt sätt, hvilket, thyvärr, alltför mycket skett o sker i denna olyckliga dödligheten. Den store Henrik IV, verkställde h ej på ett våldsamt sätt sanningen af sin rätt till den franska thronen? D store Gustaf I, verkställde han ej på ett våldsamt sätt sanningen af Sverg rättmätiga frihet? Den heligaste af all makt på jorden, lagen, verkställ den ej sanningen af samhällets vilja och väl genom straffens våld, i fa dygd och skäl ej göra nog dertill? Ty betag ej ordet den betydelse d äger i språket, och hvari det stått auktor fritt att nyttja det. Våldsamh är allt styrkans tvång i motsats mot fri gerning; den må utöfvas i kraft millioners vilja och kallas lag, eller i kraft af en endas och kallas för tryck. — Med våld eller med godo är en känd motsats, hvaruti man lika så många tusende gånger begripit lagens tvingande kraft so stråtröfvarens. Huru kan man då neka att det gifves till sanningens verk ställande ett sätt med våldsamhet, funnes också intet enda exempl af den natur som de ofvan anförda. Men har auktor sagt att våldsamheten upplyste begreppet? Att våldsamheten bevisade något? Har han antagi spön såsom demonstrationer i juridiken, kanoner såsom dokumenter i stats rätten? Har han bifallit, föreslagit våldsamheten såsom en god utväg til sanningens verkställande? Beskrifver han ej tvärtom fasorna deraf? Af skräcker han ej derifrån med alla krafter? Eller får man ej mera citer historien? Eller hvad vill herr Thorild?»

««Då det gifves för sanningen ett sätt att verkställas utan våldsamhet, så är detta sätt utan allt tvifvel det lyckligaste.» — Sådana äro auktors ord, på slump ryckta ur midten af en afhandling, ställd emot allt slag våld och dess ursinniga predikanter. Häraf drar herr Thorild nu den gode slutsats: «Auktorn antager således, i brist af lindrigare medel, ett sätt med våldsamhet?» Herr Thorilds sätt att sluta har, såsom man ser icke förbättrat sig, och formeras ej ens genom utrikes resor. «*Servetur ad imum qualis ab incepto processit*»; det är efterhärmadt: «Han ändå till slut blir, ack! den han alltid varit.»»

«Auktor har talat om kristendomens och reformationens våldsamma utbredande. Man kan ej neka till det goda de verkat; men man häpnar och ryser vid åtanken af den blodspillan och de förödelser, hvaraf de varit åtföljda. Utan att med liknöjdhet anse det ljus de skänkt jorden, önskar man med full rätt (tillägger auktor) att denna upplysning kostat mindre olyckor. Det är godt att sanningen segrar; men det är ej likgiltigt på hvad sätt det sker. Och det minst öfverdrifna man kan säga emot dessa våldsamheter, är, att när sanningen kan verkställas på ett mildare sätt, är sådant tvifvelsutan det bästa och lyckligaste. Sådant är sammanhanget af auktors betraktelser, och sådan naturen af detta hans uttryck. Tilläggom en anmärkning: den utlåtelse herr Thorild angriper utgör i boken om Upplysningen de första raderna af en paragrafisk afdelning. Vår stora kritikus har vid bokens öppnande fallit på denna början, och har i sin kritiska brådska ej gifvit sig tid att lyfta upp ögonen till slutet af den föregående paragrafen, hvarigenom auktors mening på det tydligaste förklaras.»

«Emot hvem skrifver auktor? Den som läst hans bok, den som blott öppnar den finner det: emot våldets alla förryckta lärare, till hvad sekt af galenskap de må höra; sådana som hviska: menigheten är ett vilddjur, som måste nedtryckas i fjettrar och mörker; sådana som ropa: all öfvermakt är en boja, som måste brytas, alla rådande meningar fördomar som måste störtas, och hvilka till mensklighetens olycka framrusa i sanningens namn, sägan som all öfverläggning vore feghet och all tvekan förräderi. Äro dessa ej symptomerna af den svindelsjuka, som börjat utbreda sig öfver Europa? Väl, en filosof, som uppträder, icke i det fega uppsåt att nedslå känslan af menniskors värde och rätt, men i den ädla föresats att med all förnuftets kraft motstå våldet, hämma ursinnigheten, har han ej rätt att fordra, till en början, åtminstone medgifvandet af den klara sats att sanningen, verkställd utan våldsamhet, dock osvikligen äger företrädet? Och om äfven denna klara sats icke hade sina praktiska förnekare, säg oss, darrade Europa, som det gör, af fruktan för ett allmänt barbari?»

«Men, invänder vår värdiga kritikus, skrifver icke auktor på något ställe i sin bok dessa tydliga rader: «När sanningen med våld måst tränga sig fram, hafva dess spår, likasom spåren af allt våld, varit blodfärgade m. m.» Ja, min herre, auktor visar på detta och på alla ställen, hela sin bok igenom, våldets olyckor, och den fasa det bör ingifva äfven der, hvarest det öfvats i sanningens namn, äfven der, hvarest det öfvats för de nödvändigaste sanningar, äfven der, hvarest historien tyckes ursäkta det genom målningen af tyranniets och vidskepelsens förtryckande ytterlighet.»

«Huru kriticerar då herr Thorild? Om det skedde någonstädes i verlden att vissa exalterade hjernor, genom några sanningars nödvändighet, några missbruks tydlighet, trodde sig ursägta läror, gerningar, ledande till resning och våldsamheter; om det skedde att den politiska fanatismen, likasom

fordom religionsfanatismen, uppeldade sitt oförståndiga nit genom exempel af fordna sanningshjeltar, hvilkas roll högmodet kittlas af att spela; i Guds namn, min herre, för hvad vigtigare lära ville ni att filosofen då skulle upphöja sin röst, än för den att sjelfva sanningen, då hon nödgats (som de ropa) låna våldets bistånd, icke derigenom gjort detta medel mindre afskyvärdt, mindre olyckligt för jorden, icke derigenom förändrat dessa våldsamheters natur att vara, liksom alla andra våldsamheter, barbariska i deras verkningar och brottsliga i deras efterföljd.»

«Har auktor sagt annat än detta, äfven då man, såsom herr Thorild gör, rycker hans ord ur deras sammanhang? Och kallas detta att bifalla våldsamhetens utväg? Är det inte uppenbarligen just motsatsen?»

«Ni bedrar då, min herre, och på ett ganska groft sätt, antingen er sjelf, eller troligast blott läsaren, när ni påstår, att auktor antager detta sätt med våldsamhet, emot hvilket han strider med all möjlig styrka. Först: emedan de två eller tre uttryck, ni citerar till bevis derpå, säga just motsatsen, hvilket synes oss ett temligen godt skäl.»

«För det andra: detta sanningens «våldsamma verkställande», denna «kraft, hvarmed hon trängt sig genom blod och lågor» (uttryck, hvaraf herr Thorild på ett så lågt och vrångt sätt betjenar sig), om alla jordens häfder bekräfta dem, hvad bevisa de? Jo, att man stundom, ända till ytterlighet, kränkt och trotsat sanningen, rättvisan, menniskorätten, att våld och orättvisa framfödt våld och grymhet, och att menniskoslägtets förödelse någon gång varit en frukt af sanningens förakt å den ena, och hämndens lika brottsliga raseri å den andra sidan. Är det då en farlig lära för samhället att sanningen och rättvisan måste vördas? att ingen makt i dödligheten evigt förtrycker dem? och att aktningen derföre ensam bereder samhällens säkra lugn och varaktighet? Ja, förakt öfver den nedrige (vi instämma deri med auktor), som gör dessa läror till en basun för upprorsyran, men vi tillägga: ve den konungalärare, som fruktar att med dygdens och vishetens ädla mildhet ofta upprepa dem.»

«Att, för öfrigt, antaga såsom sannt ett historiskt faktum, är detta att gilla dess moraliska beskaffenhet? Att säga: äfven sanningens segrar hafva mer än ofta tillika varit våldsamhetens: är sådant att antaga detta sätt att segra såsom godt och prisvärdigt? Det gifs tvenne sätt att regera: ett mildt och rättvist, ett annat tyranniskt; tvenne sätt att granska: ett ädelt och vettigt, ett annat oredigt, falskt, plumpt, föraktligt; tvenne sätt att vinna rykte: stor förtjenst, stor dårlighet. Väl, att antaga denna skillnad af sätt, är det att gilla dem bägge? Huru känner herr Thorild sitt språk och vigten af dess talesätt: «När man kan göra sitt rykte genom sann förtjenst, är sådant utan allt tvifvel lyckligast»: vill detta då säga, att när man icke det kan, gör man rätt att göra det genom charlataneri?»

«Men alla dessa små dialektiska argumenter äro lek och svaghet emot den känsla, hvaraf man upptändes för sanningen, ordningen, rättvisan, för

vett och all dygd, när man läser denna förträffliga bok. Auktor har
st föregående talat om sanningens egna och värdigare medel att verka:
is, lämpa, tiden. Med en rätt upplysning, har han sagt, följer fog-
t, fördrag med menniskors villfarelser, äfven med olägenheter, och i
rhet (märk detta herr Thorild) «afsky för våldsamma utvägar».
r detta tonen, läran af den, som antager ett sätt att upplysa med
amhet?»

««För att visa upplysningens rätta värde», fortfar han vidare, «har jag
tällt dessa lyckliga förbättringar i samhället, i lagar och författningar,
upplysningen, utan skakningar, utan blod, utan förstörelse tillväga-
.» Huru kan då herr Thorild påstå i sin kritik, att auktor ej betrak-
anningens stora verkningar i annat än religionssekternas raseri? Jo,
som han påstår allt annat, och som han skulle påstå med dristighet
agsljuset vore svart, om rätta sanningen af dess beskaffenhet gömdes i
k.»

«Jag har dock, tillägger auktor, äfven framställt en annan tafla, och
skulle den kunna döljas?»

«Och hvarföre skulle den behöfva döljas, fråga vi, om den är sann,
den tjenar till jordens varning, om lättsinnighetens derifrån bortvända
icke nog kunna fästas på fasorna deraf?»

«Men stannar auktor vid denna tafla? Uppehåller han sig dervid med
brottsliga välbehag, som röjer ett arg och hemligt bifall? Framställer
den till efterföljd? Är den under hans pensel (som under vissa andras)
smädande hot emot all laglig öfvermakt? Nej, det är här filosofens suckar
r jordens olyckor, och det ädlaste begär att dem förekomma. Men lå-
oss alltid höra sjelfva författaren, man förlorar vid allt annat. «Ehuru
; det är», säger han, «att i en strid mellan stora intressen vänta lugn,
a och rättvisa, tror jag likväl de häftiga utbrotten icke omöjliga att
ja». Och vidare: «Så stor skyldigheten är att verkställa det goda, så
den att verkställa det med varsamhet, klokhet, försigtighet, stillhet».
längre fram: «Det är ej folken man bör anklaga för oroligheter, det
ill dess förledare man bör tala, till dessa förledare, som våga göra en-
n till ett verktyg och flytta menniskans heliga känsla af sin rätt bland
förödande krafter, som härja och blodfärga jorden. Jag räknar bland
edare äfven några af dem, som, drifna af ett obetänksamt nit, börja
kningar, hvilkas slut de hvarken kunna styra eller förutse. Dessa, ehvar-
de finnas, böra ihågkomma att staters grundläggning, tillväxt, förbätt-
g, bevarande, fordrat seklers möda, att deras förstöring ofta varit ett
ögonblicks verk, följden af ett enda obetänkt och förhastadt steg; — de
ra ihågkomma (vare detta sagdt utan all slags vrängning), att rättelsen
fta varit svårare än det onda, och att, om de tillkommande slägter äga en
billig fordran att genom våra uppoffringar bli lyckliga, så äga vi en ostri-

dig rätt att icke för deras skull bli fullkomligen olyckliga». — Vi hvar oväldig och upplyst läsare, hvilken författare i verlden har h klarare än denna upphöjt sin röst emot just dessa samma vålds hvartill smädelsen ej blygs att vilja finna i hans bok ett uppenbar Tilläggom ännu ett ställe, märkvärdigt genom en af sanningens strålar. «De upplyste böra, om en liknelse tillåtes mig, anse si ögonläkare, och med varsamhet släppa ljuset i de ögon dem de Hvartill tjenar all upplysning, om den icke lär de upplyste sjelfva kloka och nyttiga?»»

«Att ur denna visserligen högst visa och nyttiga skrift anför ställen, som bevisa emot kritikens — vi kunna nu säga det — beskyllning, det vore att nästan helt och hållet afskrifva den. Den under allmänhetens ögon: hon läse och dömme. För vår del til blott: hundrade goda böcker hafva skrifvits emot despoters tyran är kanske den första vältaliga skrift i Europa emot folkslagens f och rebellionernas raseri. Vi säga ännu mera: det är kanske den fö har den stora förtjensten att intet deklamera; förstå dermed: som verdrifver någon sats af fruktan för motsatsens öfvervigt: ett sätt i vältalighet, som förorsakat nästan alla verldens vigtiga missförstånd. bok är det lugna förnuftets dom öfver menniskoslägtets väl, och n aldrig hafva gjort nog rättvisa deråt, innan den blifvit, under läsning, begrundad af hvar ädel och tänkande medborgare. Man k öfrigt påminna herr Thorild om skrifter, hvari ett sätt med vi het antages, och något mera än blott antages. Men denna på vore ej ädel. Att deremot vilja draga en sådan slutföljd af ett arbe ket icke andas annat än vishet och lagvördnad, vore å ena sidan skamlöst, som det å andra hade varit falskt och orimligt, om auk inbilla oss att aldrig någon våldsamhet i verlden påkallats af nödv ten, eller att dygden och hjeltemodet aldrig berömligen väpnat sig tryckare af frihet och samvete. Ännu en gång, hvad vore Sverge Gustaf Eriksson? Religionen, utan Luther och hans försvarare? M stora slag, som bryta den allmänna ordningen, höra till Guds styre verlden, och kunna af den menskliga visheten hvarken förut gil efteråt förkastas. Hvad gör då i detta hänseende filosofen, som u menniskorna? Jo, han gör ej en gudlös regel af några undantag mensklig ordning, hvilka försynen stundom tillåter. Han anmärl dessa förskräckande undantag till samhällens och de styrandes varn visar det lyckligaste för jorden: förnuftets seger genom s. öfvertygelse. Men, om denna ljufva makt ej alltid segrar? On ligheten gäckar, ursinnigheten trotsar den? Hvad gör då filosofen han då antingen till den förtryckta sanningen: rasa! eller till ori sitt trygg! — Sanningen har ej mer än ett enda vapen,

rationen? — Visserligen ingen af delarne. Han begråter menniskornas risa förblindelse, tiger, ryser och pekar på häfderna.»

«P. S. Hvad är det för en usel klyftighet att Jesus och hans apostlar, ther och reformationen gjorde ej våld, utan emotstodo våldet? Har då tor sagt på något ställe att Jesus och hans apostlar gjorde våld? Talar om Jesus och hans apostlar, när han anför kristendomens fortplantning om eld och svärd, såsom ett exempel af våldsamheter, utöfvade i sanjens namn? Var det spaniorerna i Amerika, som emotstodo våldet som gjorde det? Tusentals judar och andra otrogna, som inqvisitiouppoffrat för den milda kristendomens triumf, hafva de gjort våld eller t det? Hvartill då detta hårklyfveri, som förvillar allt och ingenting sar, utom begäret att hafva rätt, och oskickligheten att någonsin hafva till och med genom sofisterier.»

Denna recension, en ibland de allvarsammaste, som opold författat, åtföljes af följande frågor till utgifva- af Thorilds skrift (Philipson):

1. «Är det icke sannt, herr utgifvare, att det är ridikult att angripa par rader af en bok, som omfattar nästan allt hvad filosofien under sekförlopp tänkt i dessa ämnen nyttigast för menniskoslägtet, och att a ett sådant anfall kritik öfver samma bok?»

2. «Är det icke sannt, herr utgifvare, att er auktor förhåller sig i just på samma sätt, som när han för några år sedan utgaf i Upsala ra öfningstheser och kallade dem: Kritik öfver Montesquieu?»

3. «Är det icke sannt, herr utgifvare, att denna ridikul blir af ett så iket lägre slag, om dessa par rader ej allenast icke säga hvad herr Tholåter dem säga, utan säga tvärtom just motsatsen?»

4. «Är det icke sannt, herr utgifvare, att detta lägre slag af ridikul ända till brottslighet mot ära och sanning, om lögnen icke inskränker till en blott litterär beskaffenhet, utan blir, genom sina följder, en grof tyllning, som kränker medborgaren?»

5. «Är det icke sannt, herr utgifvare, att, näst den olyckan att vara ktor till sina egna skrifter, gifs för mången ingen sämre lott än att s utgifvare till sådana som denna?»

6. «Är det icke sannt, herr utgifvare, att det är långt bättre medbra dessa klara sanningar än att disputera dem fruktlöst, utan reson och ha medhållare?» *).

Dessa till utgifvaren ställda frågor, hvilka Leopold hål kunnat undvika, om han ej denna gång varit mer

*) Extra-Posten, 1793, N:o 291, 293.

än vanligt förargad, hade den obehagliga påföljd … Philipson nu åtog sig den frånvarande vännen Thori… sak, hvarunder han behandlade sin vedersakare med … ringaktning, hvarpå denna sannolikt icke var beredd o… som lärer mycket hafva sårat honom. De anförda frå… gorna besvarade Philipson på följande sätt:

«Min herre! Hvarken är mitt förnamn Magnus eller är den stora … kräktaren Alexander känd under namnet Philipson, ehuru hans far h… Philippus. Eder första anmärkning derföre är en blott pojkaktig qvickh… men ni borde icke redan hafva glömt att qvickhet utan förstånd (det … utan sanning) är en tokrolig yrsel. (Se Thorilds Svar på Luntan, sid. 1…

«Uti edra frågor, hvilka på intet sätt angå mig, bekräftar ni på … högtidligt sätt sanningen af det ordspråk: att en enda tok kan fråga … än sex visa män kunna svara på.»

«Jag inlåter mig icke i det egentliga tvisteämnet förrän herr Th… förklarat sig icke sjelf kunna försvara hvad han skrifvit. Men han … nog lära er att icke återigen visa er såsom en kesande stut på Parnass… som sätter sin svans i vädret som en spira och rasar öfver alla berg … backar. (Se hans nyssnämnda Svar på Luntan etc.)»

«Vilja försvara en sak, som man tror vara sann och rätt, är … oädelt; men göra illa en verkligen god sak är näst intill den olyckan … göra en verkligen elak sak.»

«Jag skall i anseende till edra löjliga förebråelser emot mig för … jag utgifvit den ifrågavarande Thorilds kritik göra icke er utan pub… följande förklaring:

«Då jag inhändigade denna kritik, och innan jag föranstaltade om … tryckning, lemnade jag densamma åt den visa författaren till den i … många afseenden för svenska publiken dyrbara afhandlingen, hvilken … föremålet för herr Thorilds kritik: jag anhöll att få veta om något i de… kritik förekom, som ansågs sårande och anstötligt, och hvilket det ku… vara? Se här det svar jag derpå erhöll: «Kritiken är utan tvifvel … bästa sätt att sätta sanningen i sin rätta dag, och jag har vid den … varande hvarken i anseende till innehållet eller uttrycken något att påmin… ehuru jag tror att min mening icke på alla ställen af kritikus blifvit … fattad.»»

«Detta svar, värdigt en filosof och en vän af det sanna och rätta, … dubblade min innerliga högaktning för den ädla författaren: det gaf … full rätt att oförändrad utgifva kritiken, och blott det skulle kunna rät… färdiga mig för alla edra impertinenser.»

«Jag har dessutom den fulla öfvertygelse, att en författare, hvars förs… föremål är att upplysa, det är, att gifva klara begrepp om sitt ämnes san… ning och rätt, aldrig kan genom kritiken något förlora, men alltid näg…

rima. Ni medger ju att en författares satser eller meningar skola vara antingen sanningar eller osanningar. Men bland filosofer är ingenting sanning, utan i kraft af klara och öfvertygande skäl och bevis. Dessa kan ingen kritik genom någon konst tillintetgöra. Detta är så visst, att all den lögn, som de dödlige tillbe såsom sanning, icke längre anses såsom sanning än till dess de mera upplyste få nog mod att genom klara och öfvertygande skäl och bevis visa att lögnen icke är sanning, eller att den förmenta sanningen är lögn.»

«Men när en kritik anför tvifvelsmål och inkast emot en sanning, så r författaren ett lyckligt tillfälle att göra sanningens välde mera segrande, ra allmänt. Är väl detta en förlust?»

«När åter en kritik med skäl och bevis uppenbarar misstaget hos en fattare, och visar osanningen af dess sats, har icke författaren då vunnit ädlare upplysning, ett renare vett? Är icke det en reel vinst? — Men före att en kritikus på alla ställen icke har rätt fattat en författares ning, kan ingen rättsinnig anse hans kritik onyttig; icke heller är det skäl att derföre neka sin tjenst med dess utgifvande. Det gör endast vändig en förklaring af författaren.»

«Se här de tänkesätt, som hafva motiverat mitt biträde med utgifvanaf herr Thorilds ifrågavarande kritik. Detta biträde är dessutom ett r åt en olycklig vän. Ni bör, oaktadt all er orättvisa, respektera det.»

Lorentz Münter Philipson *).

Detta föraktfulla och trotsiga svar retade i högsta ıd Leopold, som i ungdomen icke saknade sin fåfänga d åtföljande ömtålighet. Under den 20 Januari 1794 ımäler han Philipson på följande sätt:

«Min herre! Alltsedan ni ädelmodigt öfvergaf er första profession, att fva recepter, för den, i er hand långt mindre mördande, att skrifva krir eller att utgifva andras; lärer ni väl knappt minnas er hafva utt till någon så starka piller, som dem ni uti Extra-Posten förlidet ') funnit godt att förordna för mig i anledning af min recension af herr rilds kritik öfver boken om Upplysningen.»

«Jag hade begått det oerhörda felet att misstaga mig på betydelsen af stafven M. i ert värda namn, hvilken jag trodde betyda Magnus, som annars vanligen gör. Med den öfverlägsenhet, som tillhör grundligare skaper, gendrifver ni denna grofva osanning, bevisandes er heta icke rentz Magnus utan Lorentz Münter, hvarigenom mina skäl emot er i så ltto märkeligen försvagas. Oaktadt den litet hårda tillvitelsen som ni gör

---

*) Extra-Posten 1793, N:o 299.

**) I December.

mig, att vara en «oförståndig pojke», då jag kunnat inbilla mig att ni Magnus, är jag dock färdig att offentligen tillstå min förseelse. Jag e ner inför hela publiken att jag lefvat i den olärdaste okunnighet o värda förnamn Lorentz Münter, och gör er all den rättvisa som man f nar, när man blifvit kallad Magnus oförskyldt.»

«Men det är ej nog, min herre, att heta Lorentz Münter, ni må ven söka att göra heder åt ert namn. Det usla sätt att med skällsor plumpheter besvara påminnelser, visserligen ej författade i den stil ni kar, tjenar, som jag tror, till ingenting mindre än till detta ändamål har velat härma en cyklop, ryktbar för sin grofva tilltagsenhet. Men herre, medelmåttans härmning förderfvar allt; och sjelfva plumphete lorar under hennes matta penna sin energi utan att förlora sin föraktli

«Det förhåller sig med förståndet, hvarom ni talar så ofta, al som med dygden. De, som mest ropa derpå, äro gemenligen de, som att skyla den största brist af dessa egenskaper. De, som äga dem verk åtnöja sig att bevisa det genom utöfningen.»

«Om ni, min herre, varit ibland dessas antal, hade tillfälle gifv visa det innan ni gjorde er till utgifvare af herr Thorilds sista kritil hade visserligen då förut eftersinnat, huruvida ni ej bevisat er så l «olyckliga vän» en ädlare tjenst med att afstyrka än befordra tryck af en skrift, hvari förgripliga satser rent af p å d i k t a s en namngifve fattare och hvarigenom alla rättsinniges harm nödvändigt måste kallas en af begge: den brottslige, som dem publikt yrkat, eller den oförsk som dem uppdiktat. Det fordras ej ett stort förstånd att förutse Ni hade då äfven med lätt möda funnit att. om önskönt kritikens ning genom ett sådant medel aldrig så lyckligen främjades, finnes intet tillstånd af behof, som gör detta medel mindre oädelt, hvark er vän att bruka eller hos er att understödja. Också detta, min synes mig hvarken tvetydigt eller för en man af förstånd svårt at Hade ni ännu gjort blott e t t steg till i eftertanka, skulle ni hafv klarligen begripit,. att «om två eller tre misstag» (som ni med någo påstår) icke alltid göra en kritik förkastlig, blir en sådan ursäkt likvi då behörig, när hela kritiken består af blott dessa två eller tre m allraminst när dessa misstag innehålla kränkande tillmälen, uppspun tingen med tydlig medvetenhet om deras ogrund, eller tillkomna lättsinnigaste bekymmerslöshet om den bokens sanna innehåll, som m griper. Nu, min herre, det jag här tagit mig den friheten att sä är det rent förstånd, eller är det — — sådant som ni skrifver?»

Vi vilja ej i sin helhet meddela denna repl hvilken författaren på mera än ett ställe förhetsar lemnande den ironiska och lekande ton, som han i

.. antagit. Slutet har dock sin märkvärdighet. Phi-
..son hade talat om att hans vän nu vore olycklig och
.. hans biträde vore ett offer åt dennes olycka. «Den
..ycklige», svarar härpå Leopold, «är helig. Ja, min
..rre, när olyckan är den förtjenta mannens, som brot-
.. med orättvisan, icke den vettlösa äfventyrarens, icke
.. oregerliga högmodets, som ej ens låter tämja sig
..igenom. Att för libellisten, som fortfar att förolämpa
.. upphöjdare talenter, fordra helgd och respekt, i
..eende till den olyckan som träffat honom, att nu-
..ra nödgas skicka sina skamlösheter postvägen från
..penhamn eller Hamburg, det vore kanhända att drifva
..ekten för olycklige något längre än till det skäliga.
..håller det sig nu åter så, min herre, att någon för
.. bergning nödgas utgifva skrifter, men kan ej göra
..a begärliga genom annat än antingen en trotsande
..vördnad för de styrande i samhället eller smuts, ka-
..d på enskilda förtjenster, så är en sådan, ni har rätt
..i, visserligen ganska olycklig, men hans olycka är ej
..det slaget, som förtjenar respekt. Också ni, min
..re, begär ej mindre än att respekteras för den ädla
..ningen att hafva till trycket befordrat er värda väns
..mpheter emot den bästa bok jag läst på mitt moders-
..l. Som likväl mina tankar om det respektabla råka
.. något litet skilja sig ifrån edra, torde ni ädelmodigt
..änna mig från skyldigheten att högakta er, så länge
.. ännu ej gjort annat än författat edra egna skrifter,
..r utgifvit herr Thorilds» o. s. v. *).

Man ser att Leopolds förbittring nu nått kokpunkten.
..ilipson lät emellertid ej skrämma sig. Han tilltvålade
..opold ytterligare i ett par artiklar i sin egen tidning
..trioten, hvilket gaf Leopolds vänner i Extra-Posten
..ledning att i en högst bitter skrifvelse genmäla Phi-
..pson. Leopold kallas här af dem redan en «stor

---

*) Extra-Posten 1794, N:o 15.

man». Leopold sjelf hade emellertid upphört med hu vudbestyret med Extra-Posten, ehuru han qvarstod s som dess ansvariga redaktör.

Ännu en annan af Thorilds vänner och beundra skulle blifva ett föremål för udden af Leopolds mördan satir, hvilken beredde sitt offer en ryktbarhet hos efte verlden, som hans egen penna icke förmådde förska honom. Det var Enbom. «Det är bekant», säger Han marsköld, «huru en qvick men bitter visa, som till od med utdelades till gatpojkar för att kringskrålas från all torg och gränder, fäste en outplånlig ridikul vid han namn och stängde honom nästan från all möjlighet til borgerlig existens. Det var också först i de senare åren af sin lefnad, som han njöt fördelarne af ett beqvämli gare och sorgfriare lif, just genom samma hand, som beredt honom hans missöde. Det förtjenar nemligen anmärkas, till Leopolds heder, att han med nitet af den renaste och varmaste vänskap sörjde för denna af honom sjelf förkrossade menniskas bästa, att han till och med sökte skaffa förläggare åt en del af dessa skrifter, öfver hvilkas tankebrist han fordom hånlett, för att bereda deras upphofsman någon tillfredsställelse och fördel».

Om Enboms lefnadsöden känner man litet eller intet. Han hade år 1793 till Svenska Akademien in lemnat ett «Skaldestycke öfver ett odödligt namn», hvil ket gick miste om priset. Han sökte derefter att fram ställa akademiens verksamhet såsom genom ensidiga smakreglors tillämpning för litteraturen skadlig. Kell gren straffade honom derföre genom ett anfall i Stock holms-Posten på hans «Kärleks- och Religions-sånger» så berättas i Biografiskt Lexikon. Såsom vi framdeles få se, nekade Kellgren att någonsin i sin tidning hafv anfallit Enbom, och visade att Enboms förbittring hvi lade på ett misstag.

Emellertid lät Enbom i Januari 1795 i Extra-Posten införa följande bref till «Redaktörerna af Stockholms-Posten»:

«Jag älskar fred, mina herrar, och det i högsta måtto. Men om jag skall lefva i ett lugn, som illviljan försåtligt söker störa, då väljer jag kriget för freden. J fallen än ofta tillbaka i er gamla kritiska kittslighet, utan att draga eder till minnes hvad J derföre fått umgälla. Krypskyttar på snillets väg till äran, läggen J eder på bakhåll och rigten edra blindskott mot vissa unga vandrare, som förbigå i en oskyldig trygghet. Men fast J knappt svedt min hud, än mindre altererat min själ, hafven J dock väckt hos mig en äfven så liflig som billig förtrytelse: och jag vill låta er känna följderna af denna arga list, på det att ej någon annan, mera lättskrämd än jag, måtte vända om på vägen.»

«J dömmen med en afgörande myndighet om snillen och icke snillen. Men förenen J alla de egenskaper, som böra finnas hos stora granskare? Ägen J denna själens allmänlighet, som sätter henne i stånd att följa med i alla snillets och känslans regioner? Ägen J denna fina, djupseende och vidtomfattande urskiljningsblick, som kan upptäcka, uttömma och jemföra skönheter af alla slag, ända ned ifrån Molière och Anakreon upp till Young och Bibeln? Hafven J detta ädla hjertat, som finner glädje i att tyst erkänna och offentligt hedra all talang, så väl hos den, hvilken J tron vara af ett annat, som af ert vittra parti? Men «hjerta» — hvad talar min galenskap? J rynken redan på ögonbrynen, J dragen på munnen. Hjerta! Storsinnigt väsende! dem skiljden J alltid åt både från förståndet och snillet. Deruti finnen J ock en fördel, ty J ägen så liten grad deraf, och de behöfvas ej heller i det vitterhetsslag, som J mest älsken och yrken (äreminnen, inträdestal, lofqväden; satirer, parodier, epigrammer etc.).»

«Hvad menen J med den utlåtelsen: att «vissa auktorer förblanda alla vitterhetsslag i brist af att kunna lyckas i något?» — Hvarföre skall det heta förblanda att vilja försöka sig i ett nytt? Eller är nu vitterhetsträdet så fullgrenadt, att det ej mer kan framskjuta något skott; och om J, vittra trädgårdsputsare, blifven varse ett sådant, skolen J då straxt vara tillreds för att med er näsvisa sax klippa af den unga grenen? Ädlare vore det af er att låta den sitta i fred, ehuru vild och besynnerlig han kan förekomma edra ögon. Ädlare vore det att hägna den och bringa honom upp till fullkomlighet. Men vänta sådant af er ovilja, är en ren galenskap.»

«Ert blad har mycken förtjenst: jag medger det alltför gerna. Det är det bästa af alla, och förenar ofta det behagliga med det nyttiga. J ären i er granskning ofta oväldiga, någon gång förträffliga. J gören rättvisa åt auktorer, så långt som ert förstånd och ert hjerta sträcka sig. Men det är en harmlig skada, att de ej skola sträcka sig nog långt. När J finnen en urskiljnings- och känslobrist, borden J straxt upphöra att dömma.

J borden säga till er sjelfva: «hittills förstå vi, och öfver vår fattningsgåfvas råmärke vilja vi ej våga oss ett steg». Men detta är ert raseri. Dömma skolen J nödvändigt, äfven om det som ligger långt, långt bort utom ert omdömes krets. Det anseende J tron er hafva vunnit hos publiken retar er till öfverdåd. J finnen ett ovärdigt nöje i att förkrossa den unga författare, som ej förödmjukar sig under er censur, ej skrifver i er genre, och ej sällar sig till er liga. Detta är ej underligt. Först hafven J i hela ert lif ej haft någon rätt känsla för det som är mest skönt (det som högst upplyftar och djupast rör). Sedan hafven J genom vittra debaucher (debaucher med Boileau, Horatius, Propertius, Piron, Grécourt etc.) utnött den lilla J ägt, och i en förtviflad harm deröfver, att J ej kunnen njuta någon ren glädje af det goda i ädlare slags arbeten, fallen J på det orådet att utropa allt för fel, bara, bara fel. Dessa tadelsjukans och förnedringslystnadens utrop hedren J med namn af «råd, gifna åt de missledda ynglingar, som upprigtigt tro sig snillen, ehuru de ingalunda äro det». *Gessner* har för er intet behag, ty han är ett naturens genie, som väl ej uppställer sina idéer så konstigt för att göra af dem ett vittert hocus-pocus, men i stället rörer så mycket mer med en enfald, skön som forntidens. *Klopstock'* är ej er man; ty hans genom omätligheter flygande, verldar omfamnande inbillning har en så mäktig glans och en så förfärlig styrka. J hisnen och förblindens och blifven alldeles vanvettiga under hans läsning. Sjelfva Julies auktor är i edra ögon en enthusiast utan «filosofi och smak»; ty hans kärlek är för ädel och hög för att hafva någon synnerlig analogi med Propertii kärlek till Cynthia. Hvad skall då denna unga mannen vänta sig, som i anseende till dessa snillen blott kan säga med en Statius: *Longe illos sequere et vestigia semper adora!* Hvar idé, som är för vaste och hög, för att vara proportionerad till edra hufvuden, är för eder phoebus och galimathias. Hvart sentiment, som är för starkt och djupt för att vara proportioneradt till edra hjertan, är för er öfverdrift och raseri. J kallen bilder galna, derföre att J ej hafven nog esthetik för att se dessa bildernas rigtighet. J kallen känslor falska, derföre att J ej hafven nog menniskokännedom för att se dessa känslornas sanning. Om J ofta ären öfverdrifna tadlare, ären J lika ofta öfverdrifna berömmare. Det som J hos poeten E.*) skullen anse för fantasteri, kunnen J hos poeten F.**) utropa för en original-skönhet. Det som J hos en Th—d ej en gång skullen uthärda, kunnen J hos en L—dt beundra med förtjusning: ett säkert bevis derpå att denna beundran och förtjusning äro af nog tvetydig beskaffenhet.»

«J gören stundom väsende af en visa, som auktorn sjelf anser för ett lappri, då det mest ömma och ädla, som samma auktor i sitt lif kunnat

*) Förmodligen Enbom sjelf eller kanske Engzell.

**) Förmodligen Franzén, som låtit införa, med stort bifall af redaktionen, flera af sina ungdomssånger i Stockholms-Posten i början af 90-talet.

frambringa, af er såsom galenskap förkastas. Om en författare redan blifvit krönt, om han vunnit ett anseende och ett rum i det s. k. smakens tempel; då kunnen J uttrötta hans öron med edra evinnerliga lofsånger och göra honom galen i hufvudet med oset af edra rökverk. Sjelfva hans plattheter och löjligheter kunna då blifva ett ämne för beundran. Ett exempel bland andra ger den högtbeprisade tragedien «Oden», der språket är lika så förolämpadt som smaken, der knappt tre eller fyra rena rader följa på hvarandra; der auktor än poetisk sväller, än sjunker till en prosaisk platthet; der man upptäcker alltför liten skönhet i de detacherade ställena, än mindre i sjelfva planen; der karaktererna, situationerna och målningarne qväfvas under frasernas grannlåt; der man aldrig finner Oden eller Thilda eller Yngve eller Pompé utan alltjemt sjelfva poeten; och der romerska vapendragaren Milo väl ej kan skyllas för att tala som en fröken, utan som en så svulstig narr, att en läsare af smak ej vet, om han mest bör skratta eller äckla. Denna tragedien liknar en äkta kokett, som, i brist af verklig skönhet, vill intaga med en tillkonstlad, vill blända med smink, löshår, löständer och andra lösa behagligheter. Hvilken ädel känner ej harm och ömkan, då han ser sådant onaturligt glitterflitter upphöjas ända till skyarne af dem, som vilja anses för domare öfver alla talanger och snillen; när de, som låta naturen och hjertat tala, med den oblygaste djerfhet af dem förnedras och lömskt här och der i deras blad angripas? Det ser verkligen så ut, mina herrar, som J, oaktadt allt ert kritiska öfvermod, skullen frukta för vissa författare. J anfallen dem ej direkte, ej ärligen och bestämdt. J rigten er huggormsgadd emot dem i recensionerna af andras arbeten, i «Patriotiska blickar på litteraturen», i «Tal från den vittra jakobinerklubben» och Gud vet ej vid hvad för tillfällen. Men jag för min del fruktar ej att utan omsvep säga er sanningen. J skolen väl, efter er vana, fly till ridikulens vapen, och jag tillstår att er feghet är käckast i denna arlequinsrustning; men om J ock öfverhopen mig med så många löjliga anfall, som dem hvarmed J öfverhopat andra, alltifrån Parodien om snöskottningen ända till Fabeln om Sfinx, skolen J dock ej njuta den glädjen att se mig sjunka och krossas under deras tyngd. Men J skolen kanske en gång förklara för publiken, att J ej bevärdigen en sådan öfverdåding med något annat svar än tystnadens och föraktets. Nå, antagen en förnäm min af detta tysta förakt! Jag skall vist le deråt. Det är en rätt glädtig syn, att se huru visst folk bär sig till, när de tvinga sig att förakta.»

«En betraktelse är likväl smärtande. Långt ifrån att väcka löje, kan den någon gång utpressa de bittraste tårar. Den är, att de flesta af dem, som fått framför andra menniskor denna snillets upplyftning, skola så ofta falla ned från deras höjd till de argaste och vildaste lågheter, skola ryckas med hundars missunsamhet om de smulor af ära och glädje, dem ödet här förunnar oss, och missbruka den himmelska elden, hvilken naturen lifvat hos dem, för att tända på jorden en afgrundsbrand af hat, bitterhet och

förföljelse. I stället för att tyrannisera hvarandra, borde de förena sina krafter för att störta allt tyranni. I stället för att förnedra hvarandra borde de visa deras företräde för hopen just dermed att de gjorde hvarandra rättvisa, och hedrade, hos hvilken som helst, äfven det minsta drag af godt, ädelt och skönt. Men denna lust att tadla och förnedra är kanske för de flestes snille ett så nödvändigt som bedröfligt vilkor. Fåfängt höjer någon ädel och ömsint mot dem sin röst. Den blir en ropandes röst i öknen och bland vilddjuren. Nå, låt då detta slags folket finna deras usla nöje i att sönderslita andras ära. Men välsignelse öfver dens själ, som, hög och rättrådig, och ända upp till Gud lycksalig, kan njuta och hedra allt» *)!

Enbom har späckat denna sin uppsats, liksom andra, med en massa till en del vidlyftiga noter. Som dessa noter likväl mera tjena till att amplificera texten än att faktiskt belysa den, har jag uteslutit dem. Ett par likväl, som närmare uppdaga författarens åsigter, torde jag ej böra förbigå. Med afseende derpå att recensenterna sökt försvara sina bittra kritiker, under föregifvande att de voro att anse såsom «råd, gifna åt missledda ynglingar, som uppigtigt tro sig vara snillen, ehuru de ingalunda äro det», yttrar Enbom i en dithörande not: «Om med snille ej menas något annat än talenten att artigt säga efter hvad tusende redan sagt, att, såsom en förträfflig auktor yttrat sig, kunna «omkoka, ispäda, hackmata, sockra, kanela gamla idéer»; då hafva edra författare (i Stockholms-Posten) mycket deraf. Men om med snille förstås att se på ett ursprungligt sätt det sköna i naturen; att hemta ur sin egen själ de förnämsta af sina idéer, att föreställa dessa för andra med klarhet, styrka och behag och framför allt upplifva dem med denna känslans eld, som kommer ifrån hjertat och går till hjertat; då äga de flesta deraf intet. De äro på det högsta *beaux-esprits:* de äro mer eller mindre charmanta apor efter andra verkliga snillen. Den så mycket oregelbundna Lidner tager då ensam företrädet

*) Extra-Posten 1795, N:o 15, 16.

för dem alla. Han läses ömsom med häpnad, rysning, förtjusning och tårar, då större delen af edra genier lägges bort under starka gäspningar och dessa tvungna uttryck: jo, jo, det der är vackert nog». Med afseende på det företräde Enbom tillerkänner Gessner, såsom «ett naturens geni», anmärker han i en not: «Jag föraktar ej reglorna i allmänhet, utan endast edra små skråreglor. Jag fördömmer ej konsten och smaken, utan endast er lilla handtverkarkonst och er ensidiga smak, hvilken J vid alla möjliga tillfällen ej underlåten att komplimentera. Jag vet att ej en enda sund tanke, än mindre flera tankars sammansättning kan alstras utan någon viss regel. Sjelfva naturen följer lagar och kan i ett visst afseende kallas den högsta konsten. Den har den bästa smaken, som mest älskar det naturliga. Detta behagar oss högst i alla snillets alster, så framt vi ej blifvit nog olyckliga att komma bort ifrån naturen. J talen beständigt om plan och sägen att i den ligger snillet. Deruti hafven J rätt. Men ligger icke snillet äfven i de detacherade skönheterna? Och huru kan planen vara skön, der dessa icke finnas? Utom dem blir ordningen i ett vitterhetsstycke lik ordningen mellan dragen i ett ansigte, som är utan fysiognomi och behag, eller lik ordningen mellan benknotorna i ett skelett. Dessutom gifvas stycken af den art, att de ej tåla denna regelbundna gång, denna kalla och sterila plan. Jag menar dem, i hvilka känslan råder. När hon utgjuter sig i sin styrka, så fån J ej taga illa upp, om hon antingen öfversvämmar eller genombryter edra små fördämningar. Någon gång kunna ett par rader i ett sådant stycke både äga ett större värde och göra en starkare verkan än hela tre bladen i en af edra mest prisade geniers mest konstrika afhandlingar på rim» o. s. v. Här följa ett par exempel af Lidner och Thorild, det sista ej synnerligen väl valdt.

Hammarsköld förmodar att Enbom icke allenas varit «intagen af en blind och öfverdrifven egenkärlek» utan äfven att «en högst ytlig bildning samt en okla åsigt af konsten och lifvet skulle derjemte hafva bidragi att förvirra honom». Med det förra antagandet må för hålla sig huru som helst: det senare antagandet tycke icke vinna stöd af den nu anförda artikeln, som förrå der en esthetisk bildningsgrad, hvilken åtminstone måste anses jemförlig med de flesta samtidas inom fäderneslandet. Några af hans satser, då ännu ej erkända af de tongifvande i landet, låta ännu rätt godt försvara sig; ehuru de hos honom äro fragmentariska och framkastade utan inbördes sammanhang. Kanhända var det mindre Enboms esthetiska ogrundlighet och poetiska oförmåga, som beredde hans olycka, än hans obetänksamhet att personligen reta Leopold, samt hans vanrykte såsom jakobin, i hvilken egenskap han diktat politiska «ledigt utarbetade visor, i hvilka han egentligen uttalade sin antirojalistiska stämning». För att hindra dessas framgång, menar Hammarsköld, behöfdes verkligen hela styrkan af den Leopoldska sarkasmen. Besinnar man derjemte att Enbom i sin nyss anförda artikel råkat sticka Leopold på den ömtåligaste punkten, den, hvars vidrörande först väckt hans hat emot Thorild, nemligen tragedien Oden, så är ej att undra på att Leopold ansåg sig med godt samvete kunna afstraffa sin granskare genom en offentlig hudflängning, i synnerhet som denne till sin kritik af Oden, för att uttala sin tanke om Leopolds författarskap i dess helhet, tillägger följande dristiga not: «Detta *) är ej sagdt i någon öfverilning för att förringa denna skaldens värde. Mitt hjerta hyste ännu aldrig en så låg afsigt, som den att vilja förneka någons förtjenst. Jag vill endast härmed bevisa, huru de der goda herrarne kunna berömma lika så orimligt

*) Förkastelsedomen öfver Oden.

som de häckla. Och efter min fullkomliga öfvertygelse är denna tragedi, hvilken utropas af så många för ett mästerstycke, endast ett fuskarverk, fullt af poetiskt prål, men tomt på poetiskt väsende. Denna skald röjer i andra af dess stycken både många och frappanta drag af snille. Hans «Erotiska Sånger» äro rena, lätta och behagliga. Hans «Ode öfver ett odödligt namn» har höga och starka ställen. I hans ovett mot Th . . . är mycket vett inblandadt. Han har en högtflygande inbillning, som dock ofta svindlar och förlorar sig. Men i den qvicka genren röjer han merendels jemn styrka. Ett utmärkt prof deraf finner man i «Den sköna bedjerskan»». Medan författaren är i farten utfärdar han i sammanhang härmed äfven sin orlofssedel åt Kellgren: «Till vidare bevis derpå», säger han, «huru litet jag kan förnedra någons värde, vill jag äfven nämna den skalden, hvars behagliga imitationer af Horatius i mina yngre år så lifligt förtjuste mig. Jag fann dem då skönare än sjelfva originalerna, och jag finner dem så ännu. Skaldestycket «Mina löjen» har intagit mig på det högsta genom dess vettiga qvickhet och flera lysande tirader. — Poemet «Våra villor» röjer mycken filosofi, förskönad af mycken inbillning. — En «Ynglings inträde i verlden» förråder känslan i dess styrka. — Sagan om «Ljusets fiender» är ett mästerstycke af satiriskt skämt, och de sista raderna äro sublima. Företalet till Fredmans Epistlar är ock i sitt slag mästerligt. Det nästan öfverträffar alla företal, som man hittills sett framför någon svensk bok» o. s. v.

Det är ej underligt att en sådan kritisk påflugenhet hos en person, som man tyckte sig berättigad att anse för en stackare, skulle förarga dem den drabbade och deras vänner. Leopold höll sig derföre befogad att så väl i den goda smakens och samhällsordningens som äfven, och ej minst, i sitt eget och sin, nu döende, vän Kellgrens namn på honom statuera ett exempel till var-

ning för alla poëtiko-kritiska fuskare. Omkring ått gar efter Enboms artikel lästes i Extra-Posten:

Svenska Parnassens klago- och svanesång till Pehr En

Etherns son och Englars tillkommande broder, annars nu så lä auktor till Kärleks- och Religionssånger, poesi på prosa, dedicerad till våra ädla ynglingar.

(*Mel.* Sist när på ljuflig blomsterplan).

Pehr Enebom, Pehr Enebom,
Ack skona oss, jag beder!
Slå svenska Pindens helgedom
Ej i din grymhet neder!
Pehr Enebom, om bön har rum
Hör denna suckan bara:
Det är ej nog att vara dum,
Man bör ock nådig vara.

Pehr Enebom, Pehr Enebom,
Hvem kunde tro slikt om dig?
Till kryddbo'n fick du re'n din dom;
Men fan i dej, du kom dig.
Pehr Enebom, du liknar nog
Den skepparen på skutan,
Af hvilken åskan hufvu't slog,
Men seglade se'n utan.

Aj, gunstige Pehr Enebom,
Nå tvi den harm och skaden!
Mot tablaturen hvilken bom!
Det flög ett som ur raden!
Pehr Enebom, din gunst bete,
Var oss en blid magister;
Förlåt vår ordbrist, som vi le
Åt dina tankebrister.

Först qvad du stolt, Pehr Enebom,
Ododlighetens ära.
Nu skrålar du i andanom,
Om gudlighet hos kära.
Pehr Enebom, jag säger dig,
Blir du, när sången stannat,

Ej af Guds nåd odödelig,
Ej blir du genom annat.

Pehr Enebom, Pehr Enebom,
Dernäst vi nödgas lasta
Den gerningen, så föga from,
Att en som dör antasta.
Pehr Enebom, du veta må,
Det hårdaste af öden,
Är det att slåss med kämpar två,
Mot en skribler och döden.

Pehr Enebom, Pehr Enebom,
Du har ej kärligt sinne.
Förstånd blef ej din rikedom,
Men kanske har du minne:
Pehr Enebom, du mins då nog,
Hur åsnan lopp att sparka
Det sjuka lejonet, som dog,
Och skrek: «så gör den starka»!

Den gerningen, Pehr Enebom,
Som Gud dig tillge ville!
På religion är lika tom,
Som ditt poem på snille.
Pehr Enebom, som englars bror,
Får du ej bättre seder,
Gör du visst aldrig, som jag tror,
Familjen mycken heder.

Du hånas väl, Pehr Enebom,
Af hvarjom och af enom;
Men ej på en dag byggdes Rom:
Du slår dig nog igenom.
Pehr Enebom är ej en narr;
Han qväder för de unga;
Se här, J ädle ynglingar,
Också en stump att sjunga *).

Extra-Posten 1795, N:o 25. I ett följande nummer (N:o 31) an-s tvenne — «förmodligen», heter det, «från afskrifternas olikhet här-» — afvikelser från den rätta och ursprungliga texten, hvilken dock ra begagnades vid utgifvandet af Leopolds skrifter och i öfverens-lse med hvilken stycket är här återgifvet.

Utgifvaren af Leopolds skrifter, Enberg, upp
i en hithörande not anledningen till denna visa p
jande sätt: «Redaktörerna af tidningen Stockholm
sten (bland hvilka Kellgren då var den hufvudsakli
hade i N:o 280 för år 1794, utan att namngifva k
låtit införa en ur «Den Danske Tilskuer» för den 1
1793 hemtad artikel, kallad «Protokoll, hållet uti
nassens Jakobinerklubb», hvilket börjar med ett tal
vitterhetens aristokrater af *Anacharsis Junior*, e
sextonårig sansculotte, som kallar klubbens leda
«byxlöse bröder». Enbom, kanske redan förarg
ej se sig och sina poemer med ett enda ord omn
i den då för tiden högst ansedda kritiska journa
såg sig genom detta epithet indirekt angripen o
sin fattigdom skymfad, hvarpå hans ovilja utbröt
15 och 16 af Extra-Posten för år 1795 *). — Han
håller der Stockholms-Postens redaktörer ganska
deras kittsliga, partiska, hjertlösa och öfvermodig
tik, erkännande likväl tidningens stora förtjenster.
gren, då döende, upplyste helt kort i tvenne särs
numror af Stockholms-Posten för samma år, att E
poemer aldrig blifvit derstädes recenserade, och a
öfverklagade artikeln vore öfversatt, hvadan inge
ledning funnits till Enboms oanständiga anfall;
Leopold, som redan före Enboms anfall mot Ke
gjort sig lustig öfver den förre uti Extra-Posten
för samma år, der han under namn af «Egenkärlek
konfusionssånger» löjligt härmade Enboms poesi på
tog nu Kellgrens parti och sökte genom denna
satt på en känd melodi, förlöjliga Enbom, hvilket
fullkomligt lyckades. Väl svarade Enbom i Extr
sten derpå, men åtlöjet förblef likväl fästadt vid
namn, och han hade den harmen, att i sällskape
på allmänna platser höra visan ständigt gnolas af

---

*) Den ofvan anförda artikeln.

em som kände och icke kände honom». — Enbom var ;rkligen nog oklok att svara på «Visan om Pehr Ene-ım», så mycket oklokare, som han dervid visade sig ycket förtörnad och begagnade helt andra vapen än lana som duga mot skämtet, hvarigenom han sjelf ›rde sig än ytterligare löjlig. Så skrifver han till makaren: «Ni är rätt qvick, min herre, men qvickten går icke alltid med sanningen vid sin sida. ;rendels sällar hon sig till sin älskade broder, lögnen, ;r sina älskade systrar, ilskan och nedrigheten. ; vill göra några anmärkningar öfver er smädande :rvisa; ehuru hon, rätteligen att tala, icke förtjenar ;on enda. Ni fruktar ironiskt derför att jag skall lslå Pindens helgedom. Jag för min del ville önı, att jag endast kunde nedrifva taket. En annan ıgt mera stark kan väl uppstiga efter mig för att om-ırta både murarne och grundvalen *). Denna helgedom ändå ett hednahus, der man faller ner för afgudar, och tionen, redan bättre upplyst, föraktar en sådan dyrkan.»

På detta oqvicka och misslynta vis fortfar författa-n flera sidor igenom att söka försvara sina anfallna ıga sidor, under det han idkeligen blottar nya, och gar slutligen: «Hvad har ni vunnit dermed att ni anlit mig på det sättet? Kanske vettigt och hederligt ks aktning? Långt derifrån, min herre. De mockera ; alla öfver er, de andas alla förbittring emot er. Det blott några vittra fånars och skurkars bifall ni fått. det högst ynkliga hopp att få se dem skratta som ınollar, njöt ni en arg förlustelse. Nu glömmes anıgen er svanesång inom några dagar och med honom ömmes ni sjelf; eller om dess hågkomst varar, så var tillika minnet af er nedrighet. Må fritt jag blifva ı visa i alla gatpojkars mun och ett ständigt mål för löje i alla narrars samqväm. Detta lilla missödet har

*) Författaren återtager i en not detta uttryck, och erinrar sig att lenna man är i Thorilds person redan kommen.

öfvergått värdigare än mig. Ni blir hvar tänkandes spott och hvar ädels afsky. Ja, ni är rent af förlorad på den gemena kuppen att ha med offentlig fräckhet spottat en karl i synen, kanske endast derföre att han ock träffat er med några af sin öfverstyrkas hugg. Men ni tröstar er väl dermed, att ni skyddas af anonymens mörker för det allmänna föraktets blick. Jag kunde väl, om jag så ville, låta draga er fram ur detta skamliga mörker; men ni må ligga der evigt och sjunga edra usla parodier mot alla dagens vänner»*). — Stackars Enbom, det var nog han sjelf som gick «rent af förlorad på den gemena kuppen».

Enbom hade på grund af Gessners och Macphersons föredöme och stödd på sin mästares, Thorilds, auktoritet, fattat ett synnerligt tycke för den poetiska prosan, den han i sina «Kärleks- och religionssånger» sökt efterbilda. Kort innan Enbom utfärdade sitt ljungande sändebref «Till redaktörerna af Stockholms-Posten» hade Leopold på ett ganska lustigt sätt parodierat besagda högst manierade, obundna vitterhetsform och det sätt, hvarpå den af Enbom behandlades, i

Egenkärleks- och konfusionssånger,

nytt profstycke af den slags poesien, som skrifves längre än den läses, innehållande auktors samtal med sig sjelf under en poetisk morgonstund.

«Anfäkta mig oerhördt, gudomliga sångmö! Upplyft mitt sinne att sjunga utan ton och takt. Elda mig i «min nya skaldeyrsla» att göra det dråpligaste af allt: «vers på prosa»! Ställ mig, säger jag, högst på fjellarna af prosans eviga skråfisar; men ändå för zirats skull, räck mig lyran. Jag vill hålla den, likasom jag spelade derpå.»

«Storljudande skall min röst framdåna som ur en tom tunna, och grann vill jag måla naturen som ett flaggande skepp. O, hvad äro väl edra sånger, rimmande skalder? Framträden och svaren, J som täflen, och ha! J som belönen. Sundt vett, smak och konst, sägen J. Kalla varelser! egenkärleken och konfusionen, äro de ej trettio himlar öfver dessa? Men J hafven ej känt deras öfverhimmelska ingifvelser. Jag, o jag! känner dem.

*) Extra-Posten 1795, N:o 37.

«Redan öfverjordisk i mina tankars höghet, finner jag på jordens klot» — — ingen sådan poet som jag.»

«Dagens Gud, strålande från sin gyllene vagnskorg, hade redan låtit sina eldnysande hästar trafva ett godt stycke fram på himlahvalfvet. Redan hade sfererna trenne hela timmar återskallat af dånet från deras blänkande silfverskor: och ännu qvarhöll den mörka och ljumma bädden mig; mig, vishetens son och Englars tillkommande broder!»»

«Efter nio timmars sömn vaknade jag dock. Icke åskans brakande lågor, icke stormarnes dundrande röst, icke hafsvågens brusande fall uppväckte mig. Nej — jag sof tungt och snarkade mig vaken. Gnuggande mina halföppnade ögon, ropade jag med förundran: Stor är din allkraft, lifvande natur! Stor är den väckande styrkan af en ljudande näsa; men o! denna mäktiga granne, hvarföre segrade den ännu aldrig på mina läsares nedtryckta ögonlock?»

«Ur bäddens famn uppstod jag «med en Guds välvilja». Dunen hviftade i mina raka, lagerkrönta hår. Redan buro mina knän på spensliga senor den byggnad, som naturens hand deruppå upprest. På den kringfördes, o älskade skönhet, detta hjerta, som blef ditt altare, och detta hufvud, hvarur den prosaiska sångens röst frambryter, likasom nattens fågel ur den håliga bergsklyftan. Redan beklädde det oskyldiga fårets afslitna ull mina poetiska ben. Med en filosofisk blick stannade jag vid detta vittnesbörd af menniskovåldet, som ej lemnat fredad på jorden ens den fredligaste bland dess röstägande inbyggare. Mensklighetens milda stämma upphöjdes i mitt hjerta. Den ömma känslan, kärlekens ädla syster, öfverklibbade min själ. Evigt hat svor mitt redliga sinne mot all röfvad värme, emot hvart ullklädt ben, som trampade jorden. Ädel, sade jag, ädel är den barbenta vilden: han bär naturens drägt. Men I, Europas barbariska söner! hade naturen åt edra vekliga lemmar ämnat dessa klemmiga omslag? O! skulle ej då hennes moderliga hand sjelf hafva stoppat edra frusna fötter i samma pels, som hon gifvit det hoppande lammet? Skulle hon låtit dess ull växa så rotfast i det ömmande skinnet? O nej, ack, ha! detta fårets skrän, som rakas af den skärande saxen! hvilken djefvulsk «ton i den stora verldssymfonien». Så talade jag. En hel postilla af känslofulla betraktelser utströmmade från mitt rysande snille. «Nu blef min gång majestätlig» — — ty med stora steg vankade jag omkring på det osopade kammargolfvet. «Våldsamt svallade blodet i de sprittande pulsarna. Våldsamt uppsteg dess ström på min flammande kind. Jag såg i min inbillnings fjerrglas de tillkommande — hjordarnas glädjesprång. Men Gud! hvad mitt barnamod sönk!» Huru svag var ej min ifver! Och ack, huru stort det försåt, o kärlek, hvarmed du gäckade den! Just, just i dessa filosofiska ögonblick, hvilken bild framställde du ej för min hänryckta inbillning! Nystärkt och gladlynt trodde jag se dig, du ljufva Zeraphia, nalkas mig med din vanliga förföriska gång, dina korta och täta steg. Vid hvartenda framskymtade nedom det blårandiga

förklädet den fordom hvita ullen, fastän i sin ålders gulnad ännu begåfvad med ogemena retelser. Mindre skön såg jag dig, himmelska flicka! kommande ur templet juledagen med drufvans blånad på dina rundade kinder och den svenska psalmboken buren framför dig i dina omkring den brokiga näsduken sammanknäppta händer. Ja, dubbelt intagande framstrålade du nu för min tanke i detta ögonblick. Vid «denna tjusande bild försvann» fårens jemmer ur mitt förtrollade minne; och min filosofiska harm bortsmälte i trånande suckar. Det är gjordt, ropade jag. «Darren af köld, menlösa hjordar! Eder försvarare är förlorad för er. Eder ull värmer Zeraphia!»

«Lik ett af böljorna slaget trojaniskt skepp med sina husgudar i skötet, vaggade jag, o Zeraphia, med din dyrkade bild intryckt i mitt hjerta, långsamt fram till det låga vindskammarfönstret och med varsam hand öppnade jag det. De spräckta rutorna skallrade för de spelande vädren. De tusenvingade dunen öfvergåfvo mitt af stora tankar kokande hufvud, och svingade sig lekande i den fria himlarymden. Solen, från början af sin glänsande bana, betraktade dem leende. «Med en Guds välvilja» betraktade jag solen. Hell dig, verldens strålande ljus! sade jag, stödjande mig på mina ur natt-tröjans fängsel frigjorda armbågar. Jag kände den blida dagens strålar smeka mina kinder och mitt anlete. Det var som ville hon svara mig: «God morgon, odödlige skald!»»

«Jag behöll altid «en Guds välvilja», skådande öfver gatorna och husen åt Skeppsbrosidan. En djup suck frambröt och flög åt Djurgårdstrakten. Jag såg de södra bergen oflyttade hvila på sina åldriga grundvalar; såg på den ena sidan lifvets tröst, det långa slagtarhuset, ännu fägna mitt hopp, och längst bort, på den andra, snillets granne, Danviken, hotande framskymta och liksom närma sig. Jag såg floden glittrande framhvälfva i sin vanliga bädd och de tågrika skeppen i samma ställning gunga sina bildklädda bogar på den lätta strandvågen. Jag såg samma hus, samma portar, samma krogskyltar. Ack, utbrast jag med ett klappande hjerta: naturen är sig lik sedan i går afton; o du, som min själ tillbeder, o Zeraphia! skulle du sedan i går afton undergått någon förändring!»

«En häftig rörelse betog mig vid denna tanke. Nej, ropade jag och sönk ned på den närmaste trädstolen. Nej, skrek jag ännu en gång, och blef qvarsittande. «Hela min själ öfverströmmades af den ljufva melankolien, som invånarne i ethern skulle önska sig. Ack, kanske känna de den också», när de stå i fönstren och leta med ögonen efter deras försvunna skönheter eller när, i deras verldar, morgonsolarne helsa på dem med utmärkt högaktning. Under tre gånger sextio minuter hade jag för idel känslor ingen tanke i hufvudet. Detta är snillets stund, utbrast jag ändtligen, och begynte sjunga utan takt och meter. Skönaste Zeraphia, du älskar naturen dem förutan, när den är sann och stark. Åt dig helgar jag min lyra, fastän du vet att hon intet låter. Ja fritt, «låt dig också vara en vanlig qvinna» (ty hvem kan svärja för något?), har du derföre mindre vackra

ögon? och jag mindre egenkärlek? «Men J, ädle ynglingar», J skolen köpa sina prosaiska sånger: på edra penningar räknar jag; ty o! om äldre folks bi-ill har jag — för att springa (sjunga?) uppriktigt — skäl att misströsta» *).

Författaren i Biografiskt Lexikon säger om Enbom: Han var långt ifrån att vara förtjent af det åtlöje och en vanära, hvarmed hans namn gått till efterverlden. isserligen var han en Thorilds efterapare utan att äga horilds tankar, hvilken brist han sökte ersätta genom t ordsvall, som ej sällan öfvergick till phoebuseri. ock har åtskilligt lyckats honom, och vissa stycken, minstone vissa strofer, särdeles i hans «Kärleks- och ligionssånger», äga verklig förtjenst och drag af äkta ille. I allmänhet är här, liksom annorstädes, hans ngmö mycket ojemn, och sväfvade beständigt osäker nellan sublimitet, platthet och tankeförvirring. — För rigt har Enbom öfversatt Gessners idyller; han lade ven siñ hand på Lidner, hvars skaldestycken han ville rbättra, men olyckligt förfuskade. Denna misslyckade pplaga är tryckt hos Holmberg.»

Vi tillägga: Enbom var en af dessa vårfåglar, som båda en skönare årstid, men äro ute för tidigt och rföre ofta förfrysa under eftervinterns köld. Man kan frånkänna honom ett poetiskt sinne. Hänförd af den a tyska poesiens djupare och innerligare toner, trodde n sig kallad att i samma tonarter föryngra den fosterndska diktkonsten och tillika bekämpa den regelstela ståndsformalism, som då hade usurperat den poetiska nslans och fantasiens plats; men han misstog sig om a krafter och sin kallelse. Grymt blef han äfven strafl derför. Hans öde är i sanning tragiskt. Intagen af n förvillelsen att tro sig vara född till en skaldeära, m åtminstone efterverlden skulle erkänna, lefde han skrattad och föraktad och dog förgäten, misskänd och dragen på alla sina förhoppningar, sedan han haft den rödmjukelsen att hafva sin förkrossares barmhertighet

*) Extra-Posten 1795, N:o 9.

att tacka för sitt uppehälle. Efterverlden, till *hvilke* han i sin blindhet vädjade, hör ej hans namn utan a tänka på visan om Pehr Enebom, och vet för öfrigt s litet om honom, att den ej en gång med säkerhet kär ner hans dödsår. Man tror att han lefvat till omkrir år 1810.

Sedan jag i det föregående redogjort för de skri ter af Leopold, som förekomma i Extra-Posten, m äro uteslutna från hans Samlade Arbeten eller ock m betydliga förändringar der intagna, återstår af nämn tidnings innehåll intet annat än de poetiska bidrage som kan påkalla vår uppmärksamhet. Man igenfinn bland dem åtskilliga af Leopolds tidigare poemer, bla andra den med skäl berömda skämtsamma dikten «D vackra bedjerskan». En satir, införd i tidningens sis årgång, den 3 Juli 1795, har sin märkvärdighet dels f den talent, hvarmed den är skrifven, dels för den fö argelse den väckte hos höga vederbörande, hvilka d ville se ett uttryck af den demokratiskt-revolutionä anda, som då för tiden var rådande i synnerhet ino medelklassen i Sverge. Den har till författare *Joh Stenhammar,* Leopolds förnämste medarbetare i Extr Posten och sedermera, på Kellgrens uttryckliga önska invald till dennes efterträdare i Svenska Akademie Om denna lofvande unga skald som alltför tidigt bor rycktes af döden, får jag i det följande tillfälle att tal Hans poem har följande titel och lydelse:

Colas,

problem för de naturkunnige att upplösa.

En bonde svälta bör — det är min stora sats.
Att bonden aldrig skulle tryta
En kyckling i hans söndagsgryta:
Det var, min själ, en löjlig frats,
Som svärta kan en kungs *) memoria.

*) Henrik IV.

Historieskrifvarn var ett nöt,
Som ej det draget uteslöt
Utur hans majestäts historia.
Vid hafrebröd och vattengröt
Kan bonden rigtigt födas, tror jag.
Att önska honom född som folk
Är — Gud förlåt mig! — värdt en dolk.
Ja, tro mig, faran är ej ringa
Af denna sats. — Blir bonden fet,
Hur kan han, enligt skyldighet,
Rätt smidigt buga, krypa, springa?
Han ligger vid sitt fulla fat
Och låter en förgäfves ringa;
Och stoppad full med kräslig mat
Blir han odrägligt stursk och lat
Och duger icke mer att tvinga.
Blir blott en bonde mätt och rik,
Se'n går han icke mer till plogen,
Han tror sig vara herren lik;
Alldeles som min bruna tik:
Hon är så spak, så snabb, så trogen;
Hon vid en hvissling vingar får,
Med nosen sträckt på alla spår
Att följa harens språng i skogen;
Hon i hvar buske tittar in
Och flåsande i sporrsträck jagar,
Se'n hon fått svälta fjorton dagar
Och torka hop till ben och skinn;
Men blir hon bara fet och stinn,
Hon går så fort som hon behagar.
Väck då Diana om ni kan,
Nu hvissla, klappa nu med händren;
Min herre, akta er — min sann,
Hon morrar re'n och visar tändren. —

En bonde svälta bör, det är min första punkt;
Den andra: han bör veta tiga.
Jag vet att mången hög (att tillstå det är tungt)
Har gåfvan fått att sofva lugnt,
Och den att tänka — har hans piga.
Naturen, lärd *aux Jacobins*,
Gaf ofta våpigt nog, dess värre,
Allt annat åt en nådig herre,

Men gaf förnuftet åt hans dräng.
Dess delning skulle ingen klandra,
Blott hon ej skickat så förvändt,
Att den förnuftet fått i huset blir regent,
Och nådig herrn med allt det andra
Får lof att lyda sin betjent.
Det är ett fuskeri utaf naturens händer,
Hvars gåfvor borde, synes mig,
I rigtig ordning, hvar för sig,
Utdelas efter hofkalender.
Och om så skett — om ej hans nåd
Behöfde sina bönders råd
(Som är en ilsken af naturen),
Så blir min andra tanke klar.
En bonde ger ett groft, ett starkt, ett näsvist svar:
Han derför tiga bör som muren.

«Du rider», skrifver Seneca,
«I hundlunk med bevis, i fyrsprång med exempel» *).
Må mina satser vinna stämpel
Af följande historia.

En herre satt, af gammal adel,
(I Galliens lysande, ack! nu försvunna, — tid)
Och skötte sin mätress, sin jagthund och sin sadel
Uppå sitt seigneurie i frid;
Blef fet af tjugu bönders möda,
Som frälset arrenderade,
Och hvar för sig, hans nåd att föda,
Gaf tredjeparten af sin gröda,
Och dito af det lefvande.
Hans nåd var sysselsatt att sluka:
Tre kockar dag och natt i köket pustade,
Tre drängar hade nog med duka,
Och tre doktorer med att ge
Recepter mot kolik och gikt och annan sjuka.
Så lefde nådig herrn, sjuk eller på kalas,
Af sina bönders svett, och — att hans uttryck bruka —
Af tjugo sakramentska as;
En af de tjugo var Colas.

Colas en dag sin skatt till herrgåln skulle föra
Af fisk och vildt och smör och ägg och frukt och säd.

*) Longum iter per præcepta, breve per exempla.

Hans åsna hade nog att göra
Med säckar, korgar, såll och Gud vet allt hvarmed.
Colas band henne vid ett träd,
Tog af sin hatt, strök sig bakom sitt öra,
Med armen gnodde af sin gröna helgdagsrock,
Så fort han herrgårdshund fick höra;
Och gaf en underdånig bock
Åt kusken, som en pisksmäll återskänkte.
Colas vid herrgårdsklockans dån,
Vid glansen af det slott, som för hans ögon blänkte,
Gick hemligt darrande och på sin koja tänkte,
Sin Lisken och sin lilla son,
Som satt vid stickorna i vrån.
Med bäfvan såg han porten nära;
Steg in, till venstra flygeln gick,
Och, suckande, med nedsänkt blick,
Kom att till inspektoren bära
Sin lista. — «Nå», skrek han, «Colas!
Jag väntat har på dig, ditt as!
Har du din skatt?» — «ja» — och i bondens öra:
«Du har väl något ock åt mig?»
«Nej» — «så må hin besitta dig,
Hvad hade du då här att göra?
·Du husbond' snilla vill. Jag spår,
Din skälm, din tjuf, din arga satan!
Men vet du, jag till nästa år
Kan sätta dig på bara gatan.
Hvar har du lasset? Låt mig se,
Om ingenting är undervigtigt.»
Han vägde, mätte, räknade,
Och svor för det att allt var rigtigt.

Colas i ödmjukhet begär
Personligt vid hans nåd få tala.
En timma går förbi förrän han anmäld är!
Två timmar får han stå att sig i farstu'n svala.
Colas likväl ett hjerta har:
Han tänker på sin plog, sin boskap och sin hydda,
Och ser, hvad ej Colas fördrar,
Tre hela arbetstimmar flydda;
Han tänker på sin son, sin maka och sin far,
Som han skall trösta och beskydda,
Och gråter nästan vid att längre stanna qvar.

Der står han mot en vägg och sina fingrar biter,
Står törstig, hungrande: (Han utan frukost for.)
«Min åsna hungrar ock och kanske lös sig sliter».
Så tänker han; vill gå; men re'n hans öra tror
Att dörren öppnas, nej — nu går man — nej, man nalkas —
Ja, men man går förbi, ler åt Colas och skalkas.

Omsider förs han in — hans nåd vid dukadt bord
Satt och beså̊g de fat, som läckrast skulle smaka:
Colas kom, bugade och strök sitt hår tillbaka;
Sågs ej; — man åt, man sade ej ett ord.
Vid dörren står Colas, ser sina rapphöns redan,
Sin gädda och sin kål förtärda — stackars man!
Gå nitton timmar först, ni, fastande som han
Och, framför allt, se andra äta sedan,
Och blif ej hungrig, om ni kan.

En bonde svälta bör — det är alldeles rigtigt,
Det var min första sats; det äfven var hans nåds.
Min andra glömde han: att det är oförsigtigt
Att fråga och ta bond' till råds.

Hans nåd, som tröttnade att svälja och att tugga,
Såg om en timma eller par
Colas, och frågade: «Hvad nytt från bygden, far?»
«Åh, ingenting, hans nåd! blott att vår stora sugga
I förra veckan grisat har.»
(Ett groft och obelefvadt svar
Som visst bort nådig herren plåga.)
«Ha, ha», skrek han, — «hur mår hon då?»
«Stor tack, hans nåd, som täckes fråga;
Jo bra; men det jag undrar på,
Hon tretton grisar fick, men har tolf spenar bara.»
(När man kan låta bönder svara,
Så må man vänta sådant svar.)
Hans nåd, som nu var mätt, och derför höflig var,
Dock täcktes ingen onåd visa;
«Säg», ropte han, «i detta fall
Hvad ena grisen göra skall?»
«Som jag, se sina bröder spisa.»

Förmyndare-regeringen, i allmänhet vacklande, frå
gick snart de liberala åsigter i afseende på tryckf
heten, som uttalades i den kungörelse, hvilken ej lån

efter konungens död återställde pressens frihet. Det dröjde ej länge innan besagda regering åter underkastade pressen ett tvång, som var ännu mera tryckande än det, hvaraf den besvärades under Gustaf III, hvilken dock ägde tillräckligt förstånd att urskilja hvad som kunde vara verkligen vådligt från det som var blott dristigt, — en egenskap, som ej tillhörde den nya regeringens chef, Reuterholm. Denne hade redan länge med misstroende betraktat Extra-Posten; en af dess medarbetare, Silfverstolpe, hade gjort sig förhatlig för styrelsen genom en tilldragelse, som vi sedan skola omtala: man passade således gerna på det första tillfälle, om kunde anses tjenligt, för att komma tidningen att upphöra. Men man valde det med den oskicklighet, som karakteriserar på en gång svaga och våldsamma regeringar. I N:o 203 för den 7 September 1795 läses följande godbit under titel:

Märkvärdigt ställe hos den gudsmannen Mårten Luther etc.

»Då jag en gång midt i natten uppvaknade, begynte djefvulen att disputera med mig, som han ofta gör, ofredandes mig derigenom ej sällan, helst om nätterna. Hör på, sade han, högvise doktor, har du någonsin tänkt på den saken, att du tillförene under femton års tid nästan dagligen hållit messa? Hvad skulle du säga om nu så begaf sig, att du vore den största afgudadyrkare under solen och att du, i stället för att dyrka din Frälsares kött och blod, i sjelfva verket icke lemnat denna gudomliga vördnad åt annat än bröd, taget hos bagaren, och elakt vin, köpt hos vinhandlaren? Jag svarade honom: Satan, du har orätt. Jag var på den tiden en tjenstgörande prestman, lagligen vigd af biskopen: jag uppfyllde mitt kall af lydnad och pligt, och då jag verkligen haft en uppriktig mening att konsakrera brödet och vinet, så finner jag intet godt skäl att tvifla, hvarföre jag ej skulle hafva verkligen konsakrerat det. Bra sagdt, svarade djefvulen, likasom i alla turkiska kyrkor och alla hedniska allt icke gjordes på samma sätt, enligt pligt och lydnad: men deras gudstjenst, är den derföre mindre Gudi misshaglig? Nå, om jag då säger dig det som ännu är mer, min goda Mårten? Om jag bevisar dig att din prestvigning var noll och strunt och att din mening att konsakrera var äfven så dum och fruktlös som turkiska presternas är det i deras religionsöfningar, eller som fordom Jerobeams presters? — Det var här, tillägger Luther, som stora svettdrop-

par begynte att komma mig i pannan och som jag fick en förskräckli hjertklappning. Djefvulen är den finaste logikus man vill höra. Han sa manbinder sina argumenter med förundransvärd spetsfundighet och går p i slutsatser med en förfärlig styrka. Ja, han tränger så starkt på, me bevis på bevis, inländning på invändning, att han knappt ger anderum. Ock har jag deraf begripit huru det kommit till att man så ofta om morgona träffat folk döda i deras säng. Ty först och främst kan han rätt lätt stryp dem och, för det andra, kan han också genom sjelfva disputen försätta sjä len i en så stor förskräckelse, att hon finner sig nödsakad att på fläcke flykta ur kroppen. Detta har ofta varit på vägen att hända mig sjelf, s att jag deraf har en ganska klar erfarenhet.»

«Efter detta företal framställer den gudsmannen fem särskilda skä hvaraf djefvulen i sin dispyt med honom betjenade sig. Skäl, hvilka La ther fann så goda och billiga, att han måste medgifva dem och bifalla sa tans mening i detta theologiska ämne. Han tillägger, att om de, som kund finna besynnerligt att han på sådant sätt gick in i samma tankar med djef vulen, hört honom, satan, resonnera med all den grundlighet, som han vi detta tillfälle gjorde, skulle de nog akta sig för att från den stunden oupphör ligt åberopa sig kyrkans myndighet och den heliga ålderdomens antagna bruk emedan de visserligen skulle finna sådana skäl vid jemförelsen ganska lösliga»

Såsom jag redan nämnt, hade Leopold, ehuru fortfarande ansvarig redaktör för Extra-Posten, lemnat be styret åt en annan. Det nu anförda utdraget ur Luthers skrifter, hvilket Leopold under någon föregående period af sin lefnad hade afskrifvit, hade funnits blant en bundt manuskripter, som Leopold lemnat till utgifva ren, hvilken med eller mot hans afsigt lät det inflyta bladet. «Helt oförmodadt», säger Skjöldebrand, «utan att sjelf hafva läst den anmärkta artikeln, fann sig Leo pold ställd under tilltal «för vanvördnad mot vår reli gion och dess stiftare.»» Snart lärer dock vederbörande hafva funnit skäl att iakttaga skonsamhet emot en s frejdad personlighet som Leopold, hvarför man erbjöd honom att blifva skiljd från målet, som endast skulle vändas mot boktryckaren, med vilkor att han sjelf e skulle deltaga i försvaret. Leopold var för hederlig man att ingå på ett sådant förslag.

Leopold befann sig emellertid i en icke obetydlig förlägenhet. Det papper, som han lemnat till redaktio

ın, var efter all sannolikhet en afskrift, som han gjort un-
ır den tiden, då han var bibliothekarie i Stralsund eller
psala. Originalet hade han nu ej tillgång till och hade
heller i sin afskrift antecknat, i hvilken af Luthers skrif-
: han tagit den. Emellertid skulle saken, såsom Skjölde-
and säger, fort och summariskt afgöras. En vacker
ırgon infinner sig hos Leopold en gardist med anmä-
ı att han hade befallning att ifrån sin regementspastor
emna en bok, som han medförde. Boken befanns
ra ett band af Luthers skrifter, med ett mellanlägg,
m utvisade den åtalade öfversatta artikeln. Originalet
esenterades för domstolen och målet blef på höga
derbörandes befallning nedlagdt. Emellertid hade sam-
ı vederbörande vunnit sin hufvudafsigt, ty bladet upp-
rde att vidare utgifvas. Det slutade med den 8 Sep-
nber 1795, numret näst efter det, som innehöll den
ılade artikeln.

Den då varande regeringen hade samma år i Mars
ltagit en annan kraftåtgärd, som lände den till unge-
r lika mycken heder, den att suspendera Svenska
kademien, d. v. s. tills vidare upphäfva dess verksam-
t. Dermed tillgick på följande sätt. «En storm», sä-
r Adlerbeth, «förestod ett annat oskyldigt verk, hvil-
t aldrig vanhedrat sig, men länge varit misshagligt,
ıedan det var inrättadt af Gustaf III och haft baron
mfelt, grefve Gyldenstolpe, Nordin, Zibet, Schröder-
im till ledamöter. Svenska Akademien fick namn först
Gustaf III:s hyrda smickrare; och sedan regeringen
lf funnit för godt att följa samma konungs politiska
ındsatser, samt sträcka deras utöfning vida längre än
n gjort, af en jakobinerklubb. Sjelfva namnet Akademi
r redan stötande. Det var i någon slägtskap med filosofi,
m nu ansågs för föga annat än upprorsanda. Kansli-
det Rosenstein och Kellgren voro ock verkligen fritt
ınkande filosofer, och de hade haft mod att yttra sina
ınkar. Man har tillförene sett, huru de å Akademiens

skränkt makt och envåldet på sanden; att ingen ligare skänk kunde af deras folk göras dem än ei den de hvar stund kunde öppna och säga: «se de pligt och min rätt, jag har inga andra». Men hı par jag i öknen?» — I allmänhet visar sig förfa såsom en varm försvarare af regeringssättet und(hetstiden; så kallar han kollegiernas beteende år att inställa sin verksamhet när konungen afsagt s: geringen, «utvägar, som intet annat än ett partis en: politik kunde rättfärdiga». Och om frihetens tid(i dess helhet yttrar han sig på följande sätt: «K torde de blickar våra efterkommande, bättre än vi, l kasta tillbaka på detta tidehvarf, hos partierna upp en ömsesidig jemnvigt i misstag och i nyttiga ge gar, den menskliga hjertats vidhängande till sina tankar ännu vägrar att medgifva; upptäcka att parti snarare nödiga än vådliga, och oundvikliga öfveral mer än en menniska finnes, — oaktadt sin vanhed falhet och sina aldrig försvarliga personliga orättvi skadat oftare sitt välde än riket, sett det enskild tresset med svaghetens och ändock oftast det natic med förståndets öga; och besanna genom en lätt förelse att rikets ständer emottogo vid Carl XII:s ett alldeles förstördt rike och lemnade det efter ett århundrade blomstrande i folknummer, åkerbruk, n gar, handel, nyttiga inrättningar af alla slag, lem hushållningen redig och väl fördelt, beskattningen ı lig och — oaktadt tvenne kostsamma krig, flo och försvarsverkets upphjelpande — icke högre gäl Carl XII:s» *).

Och slutligen säger författaren om Fersens v samhet såsom riksdagsman: «Knappt lärer någon a med köld kunna påminna sig dessa senare riksmö ej mindre märkliga än de förra. Vi kunna då ej h

*) Svenska Akademiens Handlingar, V: sid. 342 ff.

ıma med hvad förutseende och styrka grefve von
en yrkade vissa föreskrifter till en förmur mellan
an och banken, detta verk, som så ofta varit vårt
:neslands bistånd i nöden, denna stora underpant
ikets ständers varelse; huru han vid ett annat riks-
, under förenta sinnens bifall, var själen i de för-
ngar öfver grundlagen, som syntes nödiga för med-
ares säkerhet och kraften af rikets ständers röst:
vid det stormiga riksmöte, han sist bevistade, hans
ɔorgerliga språk och hans billiga betydenhet i frå-
som rörde rikets ständers gemensamma rätt, förde
m med heder i ett fängelse, det flere riksdagsmän
honom delte och ett ännu större antal skulle hafva
färdigt att dela» *).
Akademien, ehuru den saknade rätt att utöfva kon-
öfver sina nya ledamöters inträdestal, gjordes dock
ɔgeringen ansvarig för de förgripliga åsigter, som
erstolpe yttrat. Rosenstein, Akademiens dåvarande
ıterare, blef föremål för en mängd chikaner och tra-
ırier, hade flera samtal med hertigen-regenten, hvar-
r han fick uppbära åtskilliga förebråelser, var på
att blifva instämd för Svea hofrätt, hvarifrån han
ıdes endast genom dåvarande riksdrotsen grefve
htmeisters rättrådighet och sin egen fasthet, och
utan den unga konungens personliga mellankomst
säkert blifvit förvisad från hufvudstaden. Adlerbeth
ı antyda att hela detta krångel mot Svenska Aka-
en, hvilken Rosenstein måste representera, tillställ-
hufvudsakligen för att genom en tjenlig förevänd-
aflägsna Rosenstein från konungen, hvars informa-
han varit ända från dennes barndom. Emellertid
lyckades försöket för så vidt det gällde Rosenstein
onligen. Men Silfverstolpe afskedades från sin syssla
ım hofjunkare hos enkedrottningen, hvilken likväl,

*) Anf. st.

missnöjd med regeringens dom, lät honom beh: sin egen handkassa hans lön såsom pension, och ska Akademien blef verkligen under den 7 Mar suspenderad samt förblef i overksamhet ända ti konungen sjelf påföljande år i November tillträd geringen och återupprättade sin faders stiftelse. anledning af detta steg och dermed sammanhäı lumpna omständigheter, yttrar Adlerbeth *):

«Man finner här anledning till många anmä gar. Rosensteins skiljande från konungens pers ändamålet af hela den plan, som utfördes mot A mien; hans kärlek för en laglig frihet var hans hans snille och skarpsinnighet oöfvervinneliga sl misstankar. Alla förberedelser till hans fall lyc men hufvudsaken slog felt; och dertill var kor enda och hela orsaken. Denna unga herre visade gång sitt första prof af en manlig, ståndaktig, karakter, värdig hans uppfostran, oförmodad i jem med hans förra docilité, men ock afgörande till I steins trygghet och till nationens fägnad. Man länge iakttagit att de nu styrande sökte att, så t gandes, bemäktiga sig konungen och till den än omgifva honom, att inga stridande notioner mot skulle honom bibringas. Sålunda skulle deras fortfara under hans regering, lika såsom under m årigheten. Rosenstein var ock verkligen den end: nu mera gjorde dem ombrage; men försöket em nom upptäckte, att utom konungen sjelf flera pe vid hofvet voro den goda saken med nit och värn gifna. Riksdrotsens uppförande var lika så rättvi ädelt: baronerna Mörner, Boye, von Essen hade sig vara Rosensteins pålitliga vänner. Publiken to parti med den ifver, och prisade så högt konu ädelmod, att tillställning gjordes att nästa operad:

---

*) Historiska Anteckningar, II: sid. 271.

pläudera hans maj:t från parterren. Men Rosenstein, som i tid fick höra härom och fann hela vådan af en sådan triumf, hade tillfälle förekomma den genom baron Mörner, ur det skäl, att den inföll på Gustaf III:s morddag den 16 Mars, hvilket, då det nämndes för hans maj:t, verkade, att hvarken han eller någon af de kungliga personerna den aftonen bevistade spektaklet.»

Sedan på sådant sätt Leopold såg sin verksamhet afbruten, både såsom vitter domare och tidningsutgifvare, lemnade han hufvudstaden och bosatte sig tills vidare i Linköping.

II.

Leopolds poetiska arbeten. — Allmänna betraktelser öfver dramat, och särskildt det franska. — Kritik af Hammarskölds och Leopolds uppfattning. — Dramats indelning. — Tragedierna «Oden» och «Virginia». — Hammarskölds exposé och kritik. — Leopolds företal till sina båda tragedier. — Grubbes minnestal öfver Leopold. — Öfversättningar af komedier och originalet «Suppliken eller Piecen på stund». — Grubbes omdöme. — Oder. — Moraliska och religiösa sånger. — Politiska skaldestycken: Grubbes yttrande derom. — Försvar för tillfällighetspoesien.

Närmast följer nu i ordningen att taga i betraktande den sida af Leopolds författarskap, genom hvilken han företrädesvis förvärfvade sig sin konungs höga bifall och de bildade klassernas beundran, — nemligen den dramatiska. Efterverlden dömmer annorlunda om Leopolds förtjenster, dem hon söker på andra af vitterhetens fält, icke utan förundran öfver den gamla tidens skiljaktiga mening. Säkert är emellertid att för Gustaf III och hans omgifning Leopolds anspråk på skaldenamn snarare stödde sig på «Oden» än på «Den vackra

Helt annorlunda skulle svaret utfalla på den frågan, huru vår gustavianska dramatik förhåller sig till dramats ideal. Detta svar inbegripes i det allmänna domslutet öfver hela den art af drama, som har fransmännen att tacka för sitt upphof. «Den tragiska konsten», säger på ett ställe Hammarsköld *) med anledning af det svenska dramats anslutning till det franska, «den tragiska konsten, eller den poetiska, omedelbara framställningen af individens konflikt med det universella, har hitintills egentligen uppenbarat sig under fyra modifikationer, deraf kan man säga, att i den tragiska konsten råda fyra särskilda stilar. Antingen har denna konflikt blifvit föreställd såsom ägande rum emellan ett stolt och pockande inre och en fientligt sträng yttre men osynlig makt, som genom vissa fördolda men säkert träffande medel gör sin rätt gällande: och denna framställning, utförd under de mest stränga idealistiskt-plastiska lagar, bildar den grekiska stilen; eller också föreställes, i mystiskt-musikalisk form, denna konflikt såsom den blinda och motsträfvande individualitetens ledande af en mild men ovanlig kraft, till dunkla, förvånande, oanade mål (den spanska stilen); eller såsom den enskildes bemödande att i trots af alla motsträfvande hinder skaffa sig rum att utveckla totaliteten af sin karakter under vilkoren för en filosofiskt-pittoresk framställning (den shakspeareska stilen); eller såsom den logiskt-lyriska föreställningen af bemödandet att göra allt annat underdånigt den af individen uppfattade åsigt, föresats, begrepp, eller huru man vill kalla det, (den moderna, schillerska stilen). I denna konstruktion finner man intet rum för den fransyska tragedien, och det egentligen derföre, att den i och för sig sjelf icke är annat än en produkt af ett konventionellt manér, såsom det rhetoriserande uttalandet af motsatta intrigers korsande af hvar-

*) Svenska Vitterheten, 2:dra uppl., sid. 367.

ndra. Corneille anmärker, att den tragiska skaldens lögsta pligt är att jemt jaga sin hjelte ur den ena fa-n i den andra, ända till dess detta jägtande slutas mom döden eller genom någon annan lika afgörande itastrof.»

«Och denna stridighet», fortfar Hammarsköld, «fram-llad af ett, under antaget galanteri, förklädt sinn-t begär, utvecklas med en mängd yttre formaliteter, ilka hafva sin grund i den franska tragediens ursprung. n uppkom nemligen, enligt hvad dess litterärhistoria er oss, endast i följd af en pedantisk härmning, hvars ck helt och hållet bestämdes af missförstådda aristo-iska reglor. Den hade också fått sin vissa gestalt, den med spanska theatern närmare bekanta Corneille öträdde och inbragte i den mera ämne och mera om-ling. Men härigenom blefvo de antagna reglorna om alltför tunga, så att den tragiska konsten, som om det nu i Paris utbildade sällskapslifvets mäktiga ytande blifvit danad, icke hade något annat ändamål att, under låtsadt iakttagande af dessa reglor, på allt eludera dem och derjemte på intet sätt i situatio-ord och uttryck stöta emot de skickligheter, dem förnäma societetskonventionen gjort gällande. Der-n denna deklamatoriska köld i dialogen, denna upp-sta fanfaronnad i uttrycket af passionen, på hvilken k de väldiga vingarne måste afklippas, så att den ej lle för vida öfverflyga den måtta i uttalandet, som ket gillar. Då nu all intrig icke är annat än ett k af det kallt beräknande förståndet, måste derige-n i det innersta af franska sorgespelet inbringas en saisk dödsköld, som ger dess effekt en så vidrig äslighet, att all upplyftning till skönhetens idealiska ron, all försänkning i känslans pathetiskt förädlade jup rentaf hämmas. Derföre anse också enstämmigt le franska konstdomarena diktionens afmätta prakt, språ-kets frihet från alla så kallade låga uttryck, eller sinn-

ligt målande föreställningar, och versens jemna väl för det väsentligaste i ett sorgespel. Också är till med den fransyska Melpomenes mästerstycke, Rac milda och af en högre aning framkallade Athal kompositionen förkastlig, ehuru visserligen renare h än alla de öfriga; och i allmänhet består franska t diens skönhet egentligen i förtjensten af vissa pa den lätta öfverskådligheten af det hela, alla delars s liga hoplänkning, uttryckets vårdande och de anb sentensernas vigt och värde.»

Dessa Hammarskölds anmärkningar tarfva en mare skärskådning. Hvad som genast faller i ög är godtyckligheten af hans uppdelning af de särs dramatiska stilarne. Han skiljer emellan en pla en musikalisk, en pittoresk och en lyrisk stil, der mellan en idealisk, en mystisk, en filosofisk och e gisk stil. Vi se icke hvad som kunnat hindra h att för den franska dramatikens räkning skapa en stil, i fall han så för godt funnit, t. ex. en ethiskt torisk? eller en didaktiskt-episk? eller en metafy arkitektonisk? Vitterhetens arter tåla i allmänhet sådana divisioner och subdivisioner, af det skäl att och en af dem rörer sig med alltför mycken frihe att hålla sig inom så strängt uppdragna gränser. serligen kan man tillerkänna det antika dramat idealitet och plasticitet, men den förra icke i högre än som rätteligen äfven tillkommer det moderna äfven detta är fullkomligt i sin art, och den senare i högre grad än man plägar tillägga antikens hela p således äfven dess epos och lyrik. Shakspeares d säges vara filosofiskt och Schillers logiskt, hvarig det senare skulle blifva en underafdelning eller n fikation af det förra, hvilket det äfven med rätta t kunna sägas vara. Och det förra skulle vara pittore det senare lyriskt. Allt detta är på en gång sannt falskt. Shakspeare är väl målande, men han är

logisk som Schiller; och hvad vill ett lyriskt drama
? Efter vanligt språkbruk detsamma som ett musi-
rt, d. v. s. detsamma som ett operamessigt. Att
talla det spanska dramat musikaliskt förblifver all-
gentligt, och måste endast hafva afseende på dess
ägande lyriska form, hvarföre ordet lyriskt här
skulle hafva varit på sitt ställe än vid Schillers
. Att franska dramatiken ej fått rum i en så ore-
ch hopgyttrad uppställning kan således ej lända
ll synnerlig vanheder.
Att den franska tragedien kommer att sakna plats
mmarskölds konstruktion tillskrifver han den om-
gheten, att den «i och för sig sjelf icke är annat
produkt af ett konventionellt manér, såsom det
serande uttalandet af motsatta intrigers korsande af
dra», och «denna stridighet», påstår han vidare, «är
llad af ett under antaget galanteri förklädt sinn-
egär». Är franska tragedien icke annat än en
:t af ett konventionellt manér, så är dess uteslu-
befogadt. Men Hammarsköld bevisar detta en-
enom påståendet att den är det rhetoriserande ut-
et af motsatta intrigers korsande etc. Att diktio-
det franska dramat är öfvervägande rhetorisk är
och det är tvifvelsutan ett fel. Men icke bör väl
rnas korsande läggas detsamma till last, då just
utgör sjelfva vilkoret för dramatisk handling och
r den tragiska konflikten. Dessutom torde man
tan obillighet kunna förebrå den franska tragedien
tför invecklad intrig, en förebråelse som snarare
ır det af Hammarsköld och hans skola så beun-
spanska dramat; tvärtom är plananläggningen i
ta franska tragedier ganska enkel, och skulle till-
ara ganska naturlig, om ej vid utförandet de kon-
nella reglorna lagt sig i vägen. — Hvad åter an-
tt kärleken såsom tragiskt motiv hos fransmännen
t under galanteri förklädt sinnligt begär, så upp-

repar här Hammarsköld endast Lessings obestyrkta beskyllning, likväl något förgrofvad, då denne i Hamburg Dramaturgien säger att «kärleken i den franska dramatiken endast är galanteri.» Beskyllningen, framkastad af Lessing under ifvern af hans första strid med den franska smaken, står naken, utan försök till bevisning, ett tomt postulat, hvars sanning eller falskhet hvar läsare sjelf kan utröna. Man erinre sig blott att en sann kärlek kan yttra sig i ett städadt språk med värdighet och sjelfbeherrskning, lika säkert som det sinnliga begäret kan gifva sig luft i häftiga åtbörder, interjektioner och utrop. Lessing ville blott återföra kärleken på theatern till ett naturligt uttryck i stället för den rhetoriska elegans, som den begagnar i det franska dramat. Hammarsköld gick ett steg längre och vädrade sinnlighet under diktionens blomster, tagande Lessings ord «galanteri» i dess sämsta urartade betydelse.

«All intrig», påstår Hammarsköld vidare, «är icke annat än ett verk af det kallt beräknande förståndet» och derigenom «intrigen i det innersta af franska sorgespelet en dödsköld» o. s. v. Huru orättvis denna anklagelse är inser hvar och en, som eftertänker att intrigen är ett hufvudvilkor för hvarje drama, och att den följaktligen icke uteslutande tillhör det franska. Att intrigen är ett verk af förståndet, må vara sannt; men hvem har sagt att skalden, jemte öfriga egenskaper, icke äfven behöfver förstånd? Eller är detta intrigskapande förstånd de franska dramaturgernas enda egenskap? Om den franska tragedien verkligen är underlägsen den grekiska och den engelska, om den mer och mer förlorat allmänhetens gunst och konstdomares bifall, icke är det väl för intrigens skull. Slutligen erkänner Hammarsköld att «den franska tragediens skönhet (den får således en skönhet) egentligen består i förtjensten af vissa partier, den lätta öfverskådligheten af det hela, alla delarnes skickliga hoplänkning, uttryckets vårdande och de sa-

gta sentensernas vigt och värde». Redan detta tyc-
' jag icke vara så litet. Men huru hänger denna lätta
erskådlighet af det hela tillsammans med de der mot-
ta intrigernas korsande, som just skulle «inbringa
dskölden» i det franska sorgespelet? Uppenbarligen
r Hammarsköld här trefvat efter den franska trage-
ms egentliga svaghet och äfven på afstånd vidrört
samma; men lika uppenbarligen har han misstagit
; derom och förlorat sig i ett lärdt resonnement, som
dast bevisar att han väl haft en dunkel aning om,
n på långt när icke förstått, den sak, hvarom han
onnerar.

Innan jag går vidare för att utreda de specifikt
stämmande egenskaperna hos den franska tragedien,
om oss höra huru en af den gamla skolans mest bil-
de och talentfulla anhängare — Leopold sjelf — sö-
r försvara densamma: «Huruvida det fransyska sättet
afseende på språkton eller sinnesmålning är det rätta
h rigtigaste till den fransyska tragediens ändamål,
r jag ej vara tvifvelaktigt. En annan och större fråga
re, huruvida sjelfva den fransyska tragedien är det
ta slaget af sorgespel, och hvad värde man bör gifva
rät i motsats af de engelska och tyska. För det se-
re strida nya prisade theorier och den större hopen
menniskor; en annan skulle säga: mobben och tyska
kulationen. Frågar man verkligen allmänheten, så
går hon i sanning ej bättre än att finna under trage-
ns namn ett brokigt äfventyr, som inom sin vidlyf-
a händelseram hopfattar krönikan af en half mans-
ler, med alla omskiften af personer, ställen, uppträ-
n; alla afvexlingar af sedefärger och språktoner, stor-
ter och småheter, fasor och lustigheter, ungefär som
ra speglar utanför fönstren skänka oss den trogna af-
ildningen af hela torg och gator med deras brokiga
folkhvimmel. Men låt också nyfikenheten, som utgör den
stora hopens enda vanliga tankelif, finna sig af sådant

gudomligen trakterad; ja, låt äfven detta slag af skå
spel kunna stundom skryta med ganska lifliga dra
natur- och menniskomålning; hvad bevisas dock väl
igenom? Månne annat än att blotta sagans, blotta
ventyrets intresse, jemte nöjet af omvexling och ig
kända likheter redan göra nog till de flesta sinn
herrliga undfägnad; och att mycken förtjenst af sı
kan finnas i ett skådespel utan att likväl detta skå
spel derigenom blir någon verklig tragedi.»

«Så långt jag förstår naturen af detta skaldesl
utgöres den mindre af ögats och inbillningens förlus
ser genom den yttre föreställningen, än af själens u
höjning genom den högre sinnesmålningen.
ädla och stora i den menskliga sinnesnaturen, fran
allt synbart i olyckan, jemte den rörande sinneslyftni
som deraf verkas hos åskådaren: se der, om ej allt
drar mig, tragediens rätta äkta väsende. Och hvil
nöje kunde väl theatern tillbjuda honom, högre och
ligare än det han måste röna, då han i hvarje sub
känsla, hvarje deltagande rörelse, som af en sådan fö
ställning hos honom uppväckes, tillika erfar och åtn
ter vittnesbördet om högheten af sin egen innersta sinn
natur? I sanning, så länge man icke förstått att skä
åskådaren detta slag af upplyftande njutning, och
under hela handlingen bibehålla honom dervid, har m
icke gifvit honom en tragedi. Men nu — för att l
åskådaren både uppväcka och underhålla denna hö
sinnesstämning, hvilken fordran blir väl genom sjel
sakens natur verkligare än den af stora och ädla fö
ställningar, ett fortfarande djupt och rörande allvar,
språk fullt af lyftning och värdighet, kortligen, af
handling och ett handlingssätt, syftande att upply
åskådaren öfver den låga hvardagligheten; icke att g
nom dess härmade föreställning stundligen återföra h
nom dertill? Står åter detta fast, då och i sådant f
frågar jag: hvad förstånd om den tragiska konsten vis

väl af dem, som, långt ifrån allt afseende på dessa 'dringar, tvärtom med flit sammanhopa i sorgespelet t slags brokigt händelsekram, alla slag af språktoner h sedefärger, räknande sig, såsom det synes, till en 'g förtjenst att införa hela hvardagslifvet i tra- idien? Man gör på detta sättet äfventyr, måhända stbara för nyfikenheten genom deras många skiften h vändningar; men till den enhet och höjd af sublim insla, som utgör tragediens rätta stora affekt, kommer an ingalunda. Och huru vore det möjligt? Denna lga känsla, låter hon väl frambringa sig, hvarken ge- ensamt eller till skiftes med alla små tillfälliga in- yck? Fordrar hon ej, liksom all djupare verkan på enniskosinnet, sin vissa nödvändiga tid för att bere- s, tillväxa och fullkomnas? Men denna tid, kan den ns under ständiga omskiften af olika eller stridiga mesväckelser?»

«Man har velat påstå att dessa afvexlingar ra på ett ovilkorligt sätt till sanningen af den nskliga lefnadsmålningen. Men man förblande sakerna. . Det är ej tragediens kall att skildra den nånna vanliga skådesynen af menniskolifvets hvarje- rda uppträden och afvexlingar, utan blott dess sorg- s och förskräckande belägenheter jemte verkningarna af på stora och kraftiga sinnesnaturer. Denna mörka n höga sida af menniskolefnaden, har den ej sin egen skilda natursanning, likaså väl som lifvets motsatta, rdagliga eller komiska sida? Kunna de ej skildras rdera för sig, afsöndrade ifrån hvarannan? Eller lle den höga sorgliga målningen verkligen förlora sin nskap af sann målning derföre, att den ej vanställes som uppspädning med alla hvardagliga småsaker, allt ttsinnigt glam emellan ringare personer, alla till och ed komiska uppträden och tillfälligheter, som kunnat nder förloppet af sjelfva den stora rörande händelsen tillika förefalla och inblanda sig deri?»

«Man påstår vidare att dessa afvexlingar, ‹
hvarjehanda af stort och smått, högt och lågt, ‹
och sorgligt, löjligt och allvarsamt, blifva i trage
nödvändiga, äfven för sjelfva det högas skull,
utmärker sig bättre genom kontrasten, och likasom fi
stiger ansenligare ur kretsen af ringare föremål.
man besinne sig ett ögonblick, och falskheten l
skall straxt visa sig. Det är sannt att ett palats
en torpstuga bredvid hvarandra kunna göra genom l
trasten hvardera för sig ett starkare intryck. Me
hufvudstad, bestående af präktiga hoteller och förfi
trädkojor, öfverallt blandade om hvarandra, skulle
igenom säkert ej blifva herrligare. En ambassadör
statsfärd förvärfvar ej åt sin person högre glans
igenom, att han omgifves af en smutsig och barfotad
tjening. Hvarföre gör då kontrasten här icke den
kan, som tillägges den och som den verkligen stun
har? Jo derföre, att i och inom hvarje kollek
helt, beräknadt på effekten af beundran och sinnes
ning, stöter allt som förlågar, och måste afsöndras. S
effekten på en gång blifva hög och rörande, för
denna afsöndring så mycket ovilkorligare. Det är ej
före sagdt att allt i tragedien måste vara högt,
högt. Mer eller mindre långt under det höga li
ännu det ädla och värdiga. Men här slutar traged
gebit: ett steg derunder är hvardagsverlden.»

«Ändtligen upprepas äfven att den tragiska ska
måste, också han, böra söka likna naturen, som
genstädes visar sig blott hög utan öfverallt må
faldig och afvexlande. Jag svarar dertill att
gifves en dubbel natur; den verkliga, omkring oss,
den ideala, hvartill vi upplyfta oss genom föreställ
gen. Hvilkendera bör nu väljas till förebild? U
tvifvel den ideala, svarar man. Men nu är traged
just derigenom idealisk, att hon väljer och sammanl
der till en hög och rörande tafla de spridda hufv

ıgen af stora händelser och stora sinnesnaturer; eller, ıske bättre sagdt, derigenom att hon af den råa, blande händelsemassan likasom utsmälter det högre naturınet och bildar af detta allena en ädlare och skönare apelse än den verkliga tilldragelsen. Hennes fel vore ledes att blott utgöra en trogen kopia af denna sistmnda; hennes ännu större fel att, fastän utan trohet d det verkliga förloppet, likväl göra sjelfva dikten till . fullkomlig härmning af det vanliga händelselifvet.»

«Jag har talat här blott om tragediens natur i allInhet och utan afseende på de egentliga reglorna. en om något förnuft finnes i hvad jag sagt, huru ın man då med oväldigt omdöme finna tragediens foran uppfylld, och i hög mening uppfylld, genom föreällningen af ett halft tjog års blandadt händelselopp, ıaturligen inklämdt inom två eller tre timmars knappa legräns? Föreställningar, hvari man inom samma tim- delar närvarelsen emellan London, Rom, Venedig ler andra orter, som framspringa på väggarne; hvari ser omvexla på scenen konungar och dödgräfvare, medianter, hofsladdrare, spöken och galningar; nu uppt i hjelteverlden, nu åter nedsläpad lägst ned i hvargligheten; kortligen, hvari man roas, oroas, nyfiknas, ar, gråter och skrattar om hvarandra: alltid i mening ; man ser en tragedi, under blotta vilkoret nemligen ; de flesta personerna dö slutligen? Låt också nittion af hundrade finna sig med allt detta ypperligen lfreds; för min del åtminstone måste jag dock alltid lhöra det ringa öfriga antalet, som önskar att finna ikom det tragiska täcket någonting annat och bättre. ıg förstår med detta bättre en enda hög och sorglig andling, låt så vara, icke vidsträcktare än tidens och ummets gränser ungefär naturligen medgifva; men der ält är sannolikt, allvarligt, upplyftande, och som, i stället för njutningarna af händelsehvimmel, tapetförvand-

lingar och yttre menniskoharmning, i stället för bl: ningen af högre och lägre känslor, som straxt afbı och utplåna hvarandra, skänker åt sinnet den (men fortsatta njutningen af sin egen ädlare natur sina högsta känslorörelser.»

«Ännu en gång, jag strider här icke för de eg liga reglorna eller emot deras vedersakare, utan tragediens natur af hög idealisk sinnesmålning och e införandet deri af den låga hvardagsharmningen. förtryter mig att Schiller begynner sin Maria Stuart ı klammeriet emellan drottningens amma och fängelsek mendanten om ett skåp, som den senare vill låta u bryta och hvartill han medför in på theatern folk ı yxor och smedsverktyg. Detta är dock intet mot Sh speares tragiska farser, hvaraf man ålägger oss att undra allt, utan afskrädning. Det är i sanning be nerligt. Man har i annat nog omdöme att inse h som tillhör icke blott menniskolefnadens sorgliga b genheter, men äfven ett visst värdigt allvar i allmän Man inträder icke i ett sorgehus med upprymdt anl berättar der icke dagens äfventyr och tillåter sig i uttryck af hvardagsjollret. Från hvarje akt af högti natur aflägsnar man med sorgfällighet allt hvad ı genom sin låga hvardaglighet eller sin stötande löjlig skulle afbryta det höga rörande allvaret deraf. Så i rigt. Till och med i val af kläder föredrar man, så anständigare, färgernas enhet och öfverensstämm framför deras afstickande brokighet. En drägt, samm flickad af idel broklappar, kallar man en narrkåpa e arlekinströja; men ett sorgespel af alldeles lika samm sättning kallar man ännu för en tragedi.»

«Ytterst och i summa. Man vill ej skilja emel tragedien och hvarje dramatiserad händelsemålning, hv någon dör. Om författaren har ett stort geni; om m oaktadt gastfasor, packsladder och grofva styggelser, f ner tillika i hans arbete en mängd ypperliga drag

ur- och menniskomålning, så ropar man att trage-n är förträfflig! Nej. Icke tragedien, men väl kan-ıda taflan i sitt slag och betraktad blott såsom lef-ds- och menniskohärmning; väl kanske äfven författa-ı, såsom tragisk talent, genom några äkta tragiska illen: *infelix operis summa, quia ponere totum nesciet.*»

«Låtom oss erkänna att hela den tyska theorien te är i grunden annat än en utstuderad motsats af n fransyska, ett beräknande på den samtagnare folk-lingen, liksom fransmännens på en högre och ädlare. bitterheten mot fransoserna hafva de tyska författarne klagligen låtit förleda sig till ett lika ovilkorligt hat ot hela deras omdömeslära i vitterheten. Alltsedan ssings tid har man arbetat på att sätta regelhatet i tem och hvardagslifvet på tragediens thron. Rakt ot det fransyska vettet ställdes nu den tyska skarp-nigheten, och hvad hos mönstret Shakspeare var ännu tt följden af nyfödd konst eller tidens råhet, har blif-hos de lärda tyskarna resultatet af djupa begrund-gar. Jag talar alltid om blotta theorien. För geniet tförandet hos en Lessing, en Schiller, en Goethe böjer jag med beundran.»

Jag behöfver ej anmärka, att den åsigt om trage-ns allmänna väsen, som författaren i denna uppsats alar, är origtig och redan på den tiden då den skrefs ldrad bland alla dem, som underkastade poesien en enskaplig pröfning, så att man väl må förundra sig er, att en man af så mycken vetenskaplig bildning ı så mycket filosofiskt sinne som Leopold ännu kunde hålla densamma. Det ser nästan ut, såsom han föresatt att på trots vara och förblifva en anhängare af den nska poetiken. Likväl innehåller denna uppsats myc-t, som är sannt och som väl behöfde förehållas den dens vittra reformatorer, hvilka, såsom vi sett, gingo så ngt i vandalism att de sökte utesluta hela den fran-yska tragedien ur poesiens omfång.

Redan deri begår Leopold ett misstag, då ha nes vilja frånkänna den stora allmänheten ett om i afseende på tragedien. Det är likväl just för som tragedien skall uppföras, och för hvilken den bör skrifvas. Ingen af diktkonstens arter är i l grad än just dramat den stora allmänhetens tillhöri om hvilken den har rätt att dömma, så vida den matiska konsten är derhän af densamma beroende den ej kan tänkas utan en krets af åskådare. San visserligen, att den stora massan af åskådare kan bed sig i sitt omdöme, vare sig af råhet eller af pas men säkert är ock, att detta falska omdöme alltid en öfvergång och att publiken till slut gör rättvis det verkligt goda, liksom åt det dåliga. Men hä fordrar allmänheten ovilkorligen ett: att det skåde som den skall varaktigt beundra, bär nationalitetens gel, att den deri igenkänner sig sjelf, igenfinner egna dygder, sina egna öfvertygelser, sina fel och fördomar. Väl är det sannt, att poesien skall ideali men den skall icke göra det till den grad, att den i liserar bort det egendomliga hos hvarje särskildt och minst får dramat göra det, då det har sin up i handlingarnas yttre framställning för ögat och hvilka icke låta sig nöja med ett allmännt utan vändigt fordra ett specifikt. Denna regel har också franska dramat iakttagit. Fransmannen har sett oc på sin theater idel fransmän, de må kallas romare, ker eller turkar: det må hafva felat i hvad afseende helst för öfrigt. icke har det felat emot nationalit hvarföre det ock varit omtyckt äfven af den stora mänheten; men detta är icke något bevis för denna mänhets högre bildning, liksom det icke heller ä bevis på en annan allmänhets, t. ex. den svenska mänhetens, råhet att den ej låter sig nöja med sa franska drama, om äfven den bildade delen deraf, u en eller annan tidpunkt, af ett eller annat skäl d

ver företrädet. Det är lika obilligt att begära af den gelska allmänheten, att den skall beundra det franska amat, som det är att tvärtom af det franska folket dra beundran för det engelska, ty hvart och ett af m är och måste vara, oafsedt alla andra företräden h brister, bäst för det folk, för hvilket det är diktadt.

Att man ej kunnat erkänna detta, har berott deratt man ej vederbörligen besinnat vigten af det nanella momentet, företrädesvis just i den dramatiska terheten. När följaktligen ett folk, såsom vårt under staf III:s tid, är betänkt på att förskaffa sig ett naaldrama, så bör det icke, såsom då skedde, börja d att se sig om efter en främmande förebild att blindt a, minst hos ett folk, med hvilket det har intet gensamt hvarken till stam, eller språk, eller lynne, elseder, religion och lagar. Här gäller intet annat nster än — naturligtvis med stora inskränkningar i ende på tid och nationalitet — den allmänna uren, det grekiska dramat och dess oföränderliga, förnödvändiga lagar.

Att under Gustaf III:s tid den nyskapade tragedien slyckades, att den upphörde att behaga, när theaı upphörde att vara uteslutande hoftheater, får skylpå dess egna brister och icke på brist på omdöme allmänheten. Denna fordrade ett svenskt skådel för sina pengar till sin belåtenhet, och deri gjorde ı rätt: blott en liten minoritet, de hofbildade, läto nöja med ett franskt i svensk öfversättning. Ty så ı man kalla tragedien sådan den framgick ur Leods hand. Det betyder ingenting att hjelten heter len och att personerna tala svenska: hela andan och ıen, plan och detaljutförande äro fransyska; — sjelfva råket ser ut som en öfversättning från franskan.

Då nu den romantiska skolan uppträdde och, med nderkännande af hela franska tragedien, högljudt förordade Shakspeare såsom det enda dugliga mönstret för

vårt fosterländska drama, hade den deri både rätt orätt. Rätt, då den förkastade den franska traged duglighet såsom mönster för vår, orätt, då den nekade hela dess värde i och för sig och för det folk tillhör; rätt i sin ifver för Shakspeare, orätt åter då ville ympa på vår scen det shakspeariska skådespel hela dess ursprungliga vildhet. Sannt är, att Shaksp just för nationalitetens skull passar oss bättre till fi döme än Corneille eller Racine, ty hans drama har gått från ett folk, som med vårt eget har, utom st frändskapen, många andra frändskaper i sedligt och cialt hänseende, likartad historisk utveckling och artad borgerlig frihet; men att upphöja de råheter, måste tillskrifvas Shakspeares tidehvarf och fordring af en viss del af hans publik, var, utom det, efter tanke, falska i sjelfva saken, att göra honom till absolut gällande mönster, ehuru hvarje mönster m tåla förändringar, så vida det ej skall undertrycka na naliteten och derigenom blifva hvad det franska dra anklagades för att vara: en boja på folkandens sj ständiga utveckling. Hvad det svenska dramat förn ligast hade att tillegna sig af det engelska är den dens äkta frihet, som der gifver sig luft, och den ha lingens öfvervigt, som gör detta drama till det dramatiska af alla. Denna andliga frihet, denna förl lek för handlingens lif, utgöra egenskaper, som svens har gemensamma med den anglosaxsiska stamme motsats mot den andliga underkastelse och räddh den stillasittande spekulation och reflexion, som utm ka vissa andra folkslag. I dessa punkter, der den sv ska och den engelska nationalkarakteren sammantr kan äfven deras ömsesidiga drama mötas: i öfrigt m lemnas öppet rum för den specifikt nationella karal ren att göra sig gällande. Men nämnda punkter också onekligen den dramatiska konstens hufvudpunk

Huru deremot det engelska dramat i och för sig förhåller sig till det fransyska i och för sig, är en fråga som vi nu lemna å sido. Jag vill blott reservera mig mot obehörigheten att underkänna den franska tragedien såsom något ur poetisk synpunkt fullkomligt värdelöst. Spekulationen kan ej företaga sig något vanskligare än att förkasta ett faktum som historien godkänner. Franska tragedien står såsom ett faktum, såsom uttrycket af ett stort folks poetiska medvetande under en viss period af dess utveckling, och kommer väl ock att stå qvar i trots af alla theorier. Det är filosofiens kall att förklara, icke att vederlägga verkligheten. Franska dramat uppkom under inflytelsen af ett lysande hof, som under mer än ett sekel ökade sin inflytelse och sin glans. Men detta förklarar ej allt. Detta drama gick under sin utveckling nationallynnet förträffligt till mötes. Dess klara, skarpsinnigt anlagda intrig tillfredsställde fransmannens skarpa förstånd, dess noggranna, psykologiska analys, dess i formellt hänseende fulländade dialog smekte hans böjelse för rhetorisk prakt, dess ömsom majestätiskt högstämda, ömsom i de vekaste toner smältande pathos var afpassadt efter nationens egen art af sentiment, och den brist på synlig handling, hvilken var en följd dels af de stränga dramatiska reglor, som tillämpades, dels af tidehvarfvets begrepp om *bienséance*, ersattes i åskådarens ögon tillräckligt af framställningens imponerande pomp och ståt. Det sista torde förefalla besynnerligt för den, som vant sig att anse fransmännen just för ett handlingens folk. Sannt är ock, att fransmannen älskar handlingen, men mindre, såsom engelsmannen, för handlingens egen skull än för effektens skull, och just handlingens effekt var det som de hade för sina ögon på theatern. — Man har bland annat, utom nyssnämnda brist på handling, äfven förebrått de franska tragikerna ogrundlighet i karakterernas psykologiska utveckling. Ingenting kan vara

orättvisare. Just genom den brist på handling, som var en följd af den franska scenens hela organisation, måste författaren nedlägga så mycket större möda och konst i den fullständiga utredningen af karakterernas sammansättning och af hvarje, äfven innersta och hemligaste, motiv till en serie af handlingar, af hvilka minsta delen hade lof att för åskådarens ögon förklara sig sjelfva. Men det är visserligen sannt, att vi med vårt germaniska lynne tröttna vid detta långsammare förlopp af den tragiska handlingen: vi älska mera att se Shakspeare med en enda blick af sitt snille, på en gång och i ett ögonblick, fullständigt belysa karakterens hela djup. Sådant lät sig göra på den engelska scenen; men om det ock kunnat ske på den franska, är det ej sagdt att det skulle hafva behagat dess publik, som i allmänhet har mera böjelse för analys än synthes, för reflexion än kombination.

Man har, hvarpå vi redan sett prof, gjort mer än ett försök att ur spekulativ synpunkt uppställa de särskilta arterna af tragedien. Vi lemna dessa försök i deras värde. En fördelning står dock fast: den af antikt och modernt drama. Hvad åter det sistnämnda angår, så gifver sig dess fördelning på historiska grunder af sig sjelf. Det sönderfaller nemligen i tre bestämdt skilda arter: det romantiskt-katholska dramat i Spanien, uppkommet redan under medeltiden, bibehållande under hela sin utveckling enahanda grundkarakter af äfventyrlighet och religiös fanatism, och uppnående sin höjdpunkt genom Calderon i 17:de seklet; vidare det klassiskt-rationalistiska, uppkommet i 16:de seklet genom imitation af antiken, ytterligare på ett egendomligt sätt utveckladt genom fortsatt och utvidgadt studium af de gamle, hvilkas visa föreskrifter likväl till en del missförstodos — hufvudsakligen derigenom att man ej förstod att göra skillnad mellan de olika fordringarna af den antika scenen och den mo-

ia, i följd af deras olika yttre inrättning — uppnående fulländning genom Corneille och Racine i 17:de århradet. Jag kallar detta slags drama rationalistiskt, rund af den förståndsöfvervigt, som der äger rum l i plananläggning som utförande, hvartill kommer et religiösa element, som under alla tider och hos andra folk tillhört dramat, här med få undantag ller. Slutligen: det fria protestantiska i Eng- uppkommet också i 16:de seklet, småningom ut- inde sig ur medeltidens mysterier under inflytelsen ikens studium till en ny och sjelfständig skapelse. allar denna art af drama fri och protestantisk, eme- et för sig öppnat ett obegränsadt fält af explora- å menniskoandens och alla de menskliga intresse- ch passionernas område, och just genom denna sin är till sin karakter protestantisk, — protestantisk varje yttre regeltvång, hvarje förtryckande fördom, uteslutande intresse. Detta är det universella dra- och genom denna sin universalitet den högsta for- f drama, och kan såsom sådant, med de modifika- , som nationaliteten fordrar, tillhöra alla folk, . förmå höja sig till den andens frihet som det r. Det uppnådde sin fulländning genom Shak- , men är just genom sin inneboende frihet mäktigt oöfverskådlig utveckling. Det har gjort sig gäl- hos de germaniska folken och hos dem, med bi- ande af grundtypen, antagit olika gestalter efter ika nationaliteterna. Dess framtid sammanfaller ankefrihetens: det skall stå eller falla med denna. Det drama, som uppstod under Gustaf III:s tid, : den klassiskt-rationalistiska arten och fordrar att nmas i sammanhang med denna. Försöket att in- denna art af drama på protestantisk och germanisk d måste misslyckas; men sådant hindrar ej att de ılda alstren af detta i sig sjelft klandervärda sträf- de kunna ha sina förtjenster, som böra erkännas. I

afsigt att göra dem rättvisa går jag nu att gransk
polds arbeten för theatern.

Leopolds samtida ansågo tragedien Oden fö
ska skådebanans yppersta prydnad. Författare
satte derpå ett värde, som motsvarade den mö
omsorg han på dess utarbetande nedlagt. Oc
skäl: efter det ideal af dramatisk fulländning, so
för sig uppgjort i enlighet med sin konstlära, är
velaktigt denna Oden, om icke ett mästerstycke,
ett godt och lyckadt arbete; hvarföre han ej heller
fatta att det klander, som den nya skolan i så
mått företrädesvis rigtade mot detta hans poetisk
lingsbarn, kunde härleda sig från annat än okun
eller dumhet eller personligt hat. Denna öfver
synes han hafva bibehållit ännu på sin yttersta
dom. — Tragediens innehåll framställes af Hamma
på följande sätt:

«Skådespelet öppnas med ett fältråd, för hvilket Oden be
Pompé rustat sig till krig mot hans rike, och uppmanar de närva
tappert försvara sin sjelfständighet. Asmun (en bland hans krigsh
med hvars dotter Thilda Odens son Yngve varit förlofvad, men p
ders befallning för några år sedan lemnat för att vistas i främmand
hvarefter Oden upphäft förlofningen) svarar härpå på ett sätt, hv
han låter märka sin ovilja mot Oden; deras ordvexling afbrytes af
nare, som anmäler en romersk legat. Oden förklarar: «Den si
förtror är ej vår ovän mer», och legaten inträder, och i följd af
välgerningar mot skyterne fordrar han i dennes namn att Oden
folk skall erkänna Roms öfvervälde och lyda den regent, som P
dem utnämner. Detta afslås af Oden, och legaten går. Nu blir
lifligare. Asmun förebrår Oden att Yngve är borta, och denne
samma ögonblick som Yngve behöfs för hären skall han visa sig, o
lertid utnämner han Asmun till härens anförare. Fältrådet åtskil
gurd stannar qvar hos Oden, som nu berättar att då Pompé för t
sedan, nyss efter Yngves afresa, var i Skytien, hade han blifvit kär
och erbjudit henne sin hand, men att hon då afslagit frieriet. E
har hämdbegäret vaknat, hon öfvertalt Asmun att skicka bud till
och lofva honom Thildas hand i fall han ville utföra hennes hä
störta Oden; hvarefter Pompé genast uppbrutit med sin här, som n
grannskapet. Sigurd häpnar vid denna berättelse, men i synnerhet

en lemnat befälet öfver armén åt en förrädare. Slutligen föreställer
len oklokheten af den försäkran han gifvit hären, att Yngve skall
och röjer sitt tvifvel att detta löfte skall kunna uppfyllas. Men
rklarar att i samma stund han blifvit underrättad att Pompé öfver-
'gypten, hade han sändt ett skepp för att afhemta sin son. Detta
ar redan visat sig, och Sigurd sändes att nogare ge akt på om
ılkas stranden; hvarefter Oden slutar första akten med några be-
r. — Andra akten börjas dermed att Asmun talar till sina sam-
ne om Odens tyranni och Pompé's mildhet, som vill befria dem
poten, och meddelar dem den plan, hvarefter de böra uppföra sig
understödja Pompé's operationer. De afbrytas af Odens ankomst,
:är ett enskildt samtal med Asmun. Under detta utbryter Asmuns
ıkt deraf att Oden, då han grundade sitt rike, lofvat förena Thilda
;ve, men att han sedermera, för att qväfva sin sons kärlek och skilja
rån hans trolofvade, skickat honom till Egypten. Oden försöker ej
, eller att urskulda sig, utan anmärker blott att «hämden Asmun
ıvad ärelystna'n tog» och att han, Oden, så snart underrättelse in-
Pompé's uppbrott, hade genast insett att denne eftersträfvade Thil-
l och för att förödmjuka honom skickat efter Yngve. Nu inkom-
urd med budskap att det förr omtalta skeppet landat. Glad utbry-
n att det bär hans son, och hans fasta tro kan ej svigta vid
anmärkning, att händelsen likväl kunde göra att Yngve ej vore med.
h Sigurd gå för att emottaga den hemkomna prinsen. Asmun stan-
r och får snart ett besök af Thilda, som kommer för att uppmana
till hämd; men nu har han fallit på andra tankar: han omtalar att
r hemkommen och prisar Odens dygder. I detsamma inkommer
med underrättelse att Yngve ej finnes på skeppet, att man ej fått
honom i Egypten, men att Oden helt och hållet förlitar sig på
men denne ser härunder blott en ny list och uppeldas lifligare af
l hämd. — Tredje akten börjas dermed att Pompé upppträder, allt
ıa rum der fältrådet sutit, och afsänder Milo för att anmäla en ny
:h denne är han sjelf), som vill göra nya fredsförslag och derföre
:t samtal med Oden. Milo går, och Yngve, hvilken som romersk
åtföljt Pompé's armé, inträder. Pompé vill veta hvem han är och
;en till de hatfulla tänkesätt han hos honom röjer, oaktadt han
nom från att drunkna i Svarta hafvet. Under detta samtal inkom-
o med svar ifrån Oden, att han skall infinna sig, samt tillägger att
ıing af en sammangaddning i hären och hans bedragna hopp att få
in son, är Oden beredd till att köpa fred på hvad vilkor som
)etta uppretar Yngve så att han förklarar allt det der för osanning.
äckes Pompé's nyfikenhet ännu mera, och då Pompé erkänner, att
ast är kärlek till Thilda som lockat honom till Skytien, upphetsas
å, att han upptäcker sig, drar svärdet och anfaller Pompé. Under

denna strid anländer Oden och får till svar på sina frågor en ifrig bön af Yngve att «krigarn vid hans sida» (Pompé, som var kommen i egenskap af legat) skulle, när han behagade, få afgå. Häraf upppkommer ett tal, som Oden ej begriper, men som Pompé förklarar derigenom, att han upplyser att det är Odens son med hvilken han talar. Nu blir Yngve ännu mera angelägen att få bort denne, men Pompé bryr sig ej derom, utan upptäcker sig sjelf, och slutligen afgår för att bereda allt till striden. Sedan Oden yttrat sin glädje öfver att hafva återfått sin son, upptäcker han denne Asmuns svek och Thildas trolöshet. Slutligen inträder Sigurd med underrättelse att Pompé rycker an med sin här, och berättar att Asmun redan uppenbarat sina trolösa förslag. Oden bryr sig ej derom utan presenterar sin son för Sigurd och gör det aftal att Yngve ej skall visa sig förr än i det ögonblick, då striden begynt, hvarefter tredje akten slutas. I den fjerde uppträder först Thilda, längtande efter nyheter om stridens utgång. Asmun ankommer snart och berättar att Pompé har segrat och att både Oden och Yngve äro fångna. De blanda sin klagan öfver denna olyckliga händelse, hvilken afbrytes af romersk vakt, som införer Oden i bojor. Snart följer Pompé, som låter lösa Oden, ger honom spiran igen, och påminner Asmun om att uppfylla sitt löfte; men Oden tar en ed af honom att «aldrig Thildas hand skall ägas af Pompé». — Efter ett par korta mellanscener, först mellan Pompé, Oden och Milo, och sedan mellan Pompé och Milo, inkommer Thilda, som med böner och hot vinner tillåtelse att få tala med sin älskare, och alla lemna scenen. — I första scenen af sista akten omtalar Oden för Asmun att han samlat folk och ämnar göra ett anfall på romarne, från hvilket djerfva förslag Asmun förgäfves söker afråda honom, men han går för att utföra det, sedan han påmint Asmun om sin ed. Denne stannar qvar och beklagar sig öfver det offer han bör göra, då Thilda ankommer och anmärker att hon här skall möta Yngve. Asmun går derföre bort, och efter en kort stund ankommer Yngve bunden. Han förebrår först Thilda sin trolöshet, till hvilken hon nekar, och han lofvar att tro henne, i fall hon förpligtar sig att sticka ihjel sig, om Pompé skulle bli segrare i den andra batalj, som nu beredes, och Thilda gör detta löfte. Nu instörtar Sigurd, åtföljd af kämpar, och berättar att striden redan börjats och att Yngves vakt är förskingrad. Nu får Yngve ett svärd af sin maka, och Sigurd ämnar lösa Yngves bojor, just som Pompé inträder med Oden fängslad, vid hvilken syn Thilda hastar ut. För andra gången återger Pompé Oden sin frihet och spira och afträder alla sina anspråk på Thilda till Yngve. Under det alla fägnas häröfver inkommer Asmun, berättande att Thilda dödat sig sjelf, och då han får höra Pompé's ädelmod, sticker äfven han ihjel sig. Hvarefter Oden förklarar att han endast begagnar sig af sin återvunna makt för att aftåga från Skytien, och Pompé beder gudarna om s v a g h e t e n a t t g l ö m m a, och ridån faller.»

Hammarsköld var den förste, som egnade Leopolds ımatiska arbeten, hittills föremål för ett nästan odet bifall, en mera allvarsam och utförlig granskning. Den, liksom föregående exposé, att läsa i en af Hammard utgifven skrift med titel: «Kritiska bref rörande herr lirådet C. G. af Leopolds Samlade Skrifter». Efter ıafva redogjort för tragedien Odens innehåll yttrar marsköld i sitt vanliga skoningslösa manér:

«Efter denna exposition af planen må vi litet när- beskåda huru den sammanhänger. Intrigens hjul hilda. Då Pompé nyss efter Yngves afresa var i ien, kunde han ingenting vinna. Det är först trenne år, som förtviflan hos henne stigit till den att hon, för att hämnas, besluter uppoffra sig sjelf, u hon, efter Asmuns ord i andra scenen af andra n, visste att Yngve var henne trogen.

Jag Yngve slitas såg ifrån min dotters bröst,
Men, dig till straff, barbar, och hennes far till tröst,
Den pil, hans hjerta rört, i flykten med sig föra.

ırligtvis borde endast hennes hämd utbryta mot Oden, det är äfven mot honom som hon rasar, men för utöfva denna hämd lofvar hon sig sjelf till pris åt segrare, som beröfvar hennes trogna älskare hans ı rike. Detta är ju en herrligt sammansatt historia. Asmun, eggad af sin dotters rop, skickar bud till pé och lockar honom med löftet om sin dotters l att förena sig med de sammansvurne. Pompé får ›pt underrättelse härom, förr än han öfverger Egypmed hela hären, finner sin rival i sin egen armé, ehuru denne var romersk soldat låter han honom få stanna qvar hos sin far; segrar likväl i bataljen får både Yngve och Oden fångna. Den förre låter föra till sitt läger, den senare ända till det rum, fältrådet sutit, der han gifver honom friheten. Se- Oden begagnat sig af denna frihet till ett nytt an- och Yngve gjort ett försök att komma ur sin fån-

genskap, får Pompé dem åter fångna och är nu icke nöjd med att gifva dem sin frihet åter, utan afsäger sig allt anspråk på Thilda. Vår auktor säger i företalet till denna tragedi: «En svaghet någon gång åt edra hjeltar gifven». Detta har han verkligen i fullt mått efterkommit, ty han har verkligen gjort Pompé fånig. Jag kan åtminstone icke ge den menniskan annat namn, som gör en lång, besvärlig marsch af några hundrade mil (från Egypten till Skytien), uppoffrar i tvenne bataljer en mängd soldater, endast för att visa sig till den grad ädelmodig, att han, hvarken för sig eller den stat, hvars embetsman han är, drar det ringaste parti af sina vunna fördelar. Det enda, som man bestämdt lärer af denna tragedi, är att prinsessor böra sticka ihjel sig på scenen; ty hade Thilda behagat förrätta denna operation der, så hade sorgespelet fått en helt annan utgång, ja lyktat sig såsom ett komplett lustspel; ty såsom man af det föregående kunnat inhemta, beror allting af hazarden. Men hvarföre sticker Asmun ihjel sig? Hade det varit af sorg öfver sin dotters död, så borde han väl ej gifvit sig så lång betänketid, som behöfdes för att inkomma på scenen och berätta Thildas bortgång; och denna sorg tyckes så mycket mindre kunna vara den oundvikligt tvingande orsaken, som Asmun hade åtagit sig (se femte akten första scenen) att sjelf mörda sin dotter. Då det hvarken utom eller inom den handlande personen finnes någon absolut driffjäder till dess afdagatagande, faller man alltid så lätt på den tanken, att skalden icke på annat sätt kan blifva af med den; och en händelse blifver icke tragisk för det att tre eller fyra personer taga lifvet af sig, utan derigenom att händelsens gång sätter dem i nödvändighet att göra det.» — «Karaktererna», fortfar Hammarsköld, «utgöra onekligen den allrasvagaste sidan af denna tragedi. Vi skola genomgå personerna enligt den skådespelet åtföljande förteckningen. Oden: en låg tyrann, ty endast en sådan

rar dylika tänkesätt som: «Verlden vill att den som styr
'rar». En kortsynt menniska; annars hade han icke
nat befälet öfver hären i händerna på Asmun, huf-
mannen för de upproriske, och icke sökt att trygga
och sin betänksammare vän Sigurd med den usla
m, att en mängd upproriske skulle öfverge sina pla-
för det att deras anförare får ett förtroende, hvar-
om de lättare kunna utföra sina afsigter. En obe-
sam våghals: hade han det ej varit, skulle han vis-
gen icke hafva gifvit ett gudasvar om sin sons
komst, då han ännu icke var säker, om det skepp,
blifvit sedt, var detsamma han utsändt, eller om
styrde åt skytiska kusten (se första akten femte
en), och icke efter en förlorad batalj, med en sking-
och nedslagen här, vågat att utsätta sig för den skym-
att ånyo bli besegrad. Men denna man, med alla
a egenskaper, har bildat ett regelbundet samhälle
n hop vilda menniskor, har styrt sitt land under
on års lugn, har ända vid Nilen funnit beundrare,
äfven efter tvenne inom ett dygn lidna nederlag
han det välde öfver folket, att de följa honom på en
ndring från fädernebygden. Säg mig: kan man rim-
ı tänka sig allt detta i öfverenstämmelse hos en
niska? — Yngve. Hvad slags karakter han har, är
; att bli klok på. Då Pompé bryter upp från Ni-
stränder för att draga mot Skytien, förenar han
med den här, som ämnar förhärja hans fädernes-
, frälsar dess anförare och upptäcker hvem han är
underrättelsen om Pompés kärlek till Thilda, stri-
med honom, blir hindrad af sin far, upptäckt af
pé för denne, och då på dennes och Odens rop
er och romare rycka in, färdiga att drabba till-
ı, åtskiljer han båda härarna, ehuruväl då tycktes
ı det yppersta tillfälle att sluta hela striden. Fäktar
ermera under hufvudbataljen mot romarne, blir fån-
ı, förd till ett samtal med sin älskarinna, som han

vill begagna att göra sig fri, hindras derifrån, men lö släppes af Pompé och springer till skogs, då han få underrättelse om att Thilda dödat sig sjelf, hvarom han likväl sjelf bedt henne. Kan ni af detta abstrahera ni något begrepp om denna menniskas sinnesställning, eller formera någon gissning om hvad han möjligen kunde hafva haft för en plan med sin antagna tjenst i romerska hären, eller hvad han ämnat göra, i fall ej händelsen beredt hans upptäckt, kan ni gissa detta? Jag kan det åtminstone icke. Det enda jag förutsåg var att han skulle glömma de romerska krigslagarne och öfver Pompé's örnar (hvilka i tragedien kallas ömsom fanor ömsom banér). — Asmun. Han förklarar i första scenen af första akten:

> — — Om ett hämdbegär förvillade min dygd,
> Det vore då mot dig, ej dina undersåter,
> Jag rigtade mit hat, jag väpnade min hand.

Således är han här endast Odens fiende, men en verklig patriot, som vill försvara sitt fosterlands sjelfständighet». Mot denna anmärkning vill jag dock invända att Asmuns ord vid detta tillfälle uppenbarligen äro ster af förställning, sådana som hvarje förrädare kan yttra, innan han finner för godt att låta masken falla utan att fela mot konseqvensen af sin karakter. «Men ett sådant tänkesätt», fortfar Hammarsköld, «synes mig hafva varit mest öfverensstämmande med asarnes eller kämpagöternas (såsom vår auktor kallar dem) der, att Asmun i envigeskamp tagit hämd på sin förtryckare; men denna patriot, som icke rigtat sitt hat mot Odens undersåter, har likväl lockat Pompé till anfallet i Skytien och beredt åt hans här öppet tillfälle att falla Oden i ryggen; och denna Asmun blir vid första åsynen af Yngve, utan att han vet om Oden hem kallat honom för att förena honom med Thilda, så förändrad att han, som nyss kallade Oden en tyrann, nu anser honom för en man, ägande och värd gudarnes

ömgsta omvårdnad, och villigt på hans bud åtager sig att mörda sin egen dotter». — Äfven denna anmärkning är obefogad: att Oden beslutat Yngves och Thildas återförening visste Asmun redan genom det samtal, som han hade med Oden i andra akten, och som åter förmade honom med Oden, till dess han, vid underrättelsen om Yngves uteblifvande på det ankomna skeppet, trodde sig af Oden åter bedragen. — «Pompé», fortfar Hammarsköld, «är af det föregående förmodligen läsaren bekant; det enda som bör tilläggas är att denna man, som vid slutet af dramen med så kallt blod aftrår sin älskarinna, i samtalet med Yngve (tredje akten, tredje scenen) och i det med Thilda (fjerde akten, sjunde scenen) är en så häftig älskare, att han måste uppoffra allt för att äga Asmuns dotter. De öfriga personerna äro, Thilda icke undantagen, i så hög grad obetydliga, att det ej lönar mödan att vid dem sig uppehålla.»

«Situationerna», fortfar granskaren, «äro fullkomligen svarande mot det öfriga. Oden, de båda gångerna han blir fången, föres bunden, icke till romarnes läger utan längre in i sitt land. Jag har redan nämnt detta, men en sådan orimlighet skadar icke att oftare relevera. Likaså märkvärdigt är det äfven, att medan Yngve ännu är fångslad får och emottager han ett svärd af sin älskarinna (femte akten, sjette scenen). Utom det löjliga i denna sammansättning, är den äfven stridande mot all kostym. Man känner att ibland de äldre folkslagen fick ingen fångslad man röra vid de frias vapen och kännetecken — svärdet. Dock, dylika fel träffas flera i denna berömda tragedi. Om benämningen af romerska fälttecknen med fanor har jag redan talat; men hvad säges om Odens sätt att tilltala Asmun med Thildas far?

En hvar af oss ännu de dagar minnas kan,
Då andra tänkesätt af Thildas far man hörde.

Att benämna en son efter sin far eller en krigare
någon viss mäktig dat, var ganska vanligt, men
träffas något exempel på att hos något af ålderdo
folkslag man betecknat en gammal hjelte efter sin
ter? Åtminstone blir detta fransyska galanteri all
barockt hos en så krigisk nation som asarne. Vid
andra scenen af första akten, ser man tydligen att
terna, liksom alla folkslag i gamla verlden, visst
respektera folkrätten, visste att hålla en legat i til
lig helgd; men i första scenen af tredje akten
Milo, hvilken likväl sjelf rönt prof af legatnamnet
violabilitet bland asarne, invändningar mot förlita
derpå. I samma scen kallar Pompé asarne «vilda», e
de redan, såsom på flera ställen berättas, i sjutto
utgjort ett ordentligt och regelbundet samhälle,
Pompé sjelf betygar (fjerde akten, fjerde scenen) a
hade både minnesvårdar och tempel. Dock lärer
ej stort bevisa, ty enligt Odens ord i sista scene
detta icke sannt, emedan der försäkras, att asarn
hade andra tempel än deras tält.»

«Sådan», fortfar Hammarsköld, «är denna berö
tragedi, utan förnuftig plan, utan karakterer, full
brott emot kostym och med beständiga motsägelser.
denna tragedi är berömd. Ja! emedan man länge i
land varit van att ge sitt bifall åt det klingande, gr
och blänkande, utan att undersöka dess inre halt,
att förtjusas af vackra verser, utan att bry sig om s
mansättningen af det hela; ty hvem medger ej att i
seende till diktion denna tragedi har ställen af
poesi, af innerlig sanning och värma och af så my
yttre välljud, som alexandrinen möjligtvis kan till
Efter erkännandet af denna förtjenst hos författaren m
delar Hammarsköld några lösryckta profbitar. Ett bl
de bästa ställena synes mig vara Odens dialog m
Asmun i andra aktens andra scen, der Asmun förel
sin gamla vän att han af sin ärelystnad låtit förl

att blifva otrogen sina gamla löften och förbinser:

— — — Det kom en annan tid,
En tid för ärans röst och böjelsernas strid,
Då Oden på en thron, befästad genom lagar,
Ej var den Oden mer jag kännt i fordna dagar;
Den vän jag fordom sett i skuggan af mitt tjell,
Förtrolig vid mitt bord, af mina samtal säll,
I våra begge barn sin mödas ämnen skåda
Och hoppet för den thron, som väntade dem båda.
Jag förutsåg från då ditt trolösa förslag:
Omsider röjdes det, omsider kom den dag,
Då, att Egypten se, att Nilens visdom höra,
Jag Yngve slitas såg ifrån min dotters bröst,
Men, dig till straff, barbar, och hennes far till tröst,
Den pil, hans hjerta rört, i flykten med sig föra.
Ty tänk ej att din konst, att din förställda blick
Bedrar med falska sken det bröst du genombårar.
Det var ej nya ljus om staters grund och skick,
Som längst på Nilens strand din son att söka gick;
Det var min dotter famn, dess kärlek och dess tårar
Han tvangs, ja tvangs att fly! Ditt högmod bäfvade,
Att Asmuns blod en dag med ditt förenadt se.
Har jag ej rönt hur långt din ärelust sig sträcker?
Du hatar, för din son, en annan makas hand
Än dens, som från en thron sin spira honom räcker,
Och lägger nya folk till arfvet af hans land.

Ditt öga gråter ej det minne, som jag väcker,
Ditt bröst har ingen suck, din mun har intet svar?
Du mins ej Thilda mer? Du har förglömt, barbar,
Att se'n en böjelse du både väckt och gillat,
Som fäst vid Yngves hand dess hjerta och dess dar;
Se'n alla, se'n du sjelf, din son och hennes far
Dess oskuldsfulla själ med detta hopp förvillat,
Mer grym, än den tyrann, som från Ausoniens skär
På krigets vingar kom att Asiens throner skaka,
Du röfvat från dess famn en älskare, en maka,
Du ryckt ur hennes bröst den bild du tryckte der?

Förgäfves årets krets sig fjerde gången vänder,
Med samma vilda blick, med samma sträckta händer,

Med samma brutna rop hon såg sin brudgum fly,
Att söndras från dess famn af tjugo kungars länder,
Hon dagen höjas ser från österhafvets stränder,
Och ser den sänka sig i vesterns aftonsky.
Af skogens mörker skyld, af klippor omkringsluten,
Som nära hennes qval och svara hennes röst,
Hon kallar dödens hand att hasta den minuten,
Som med en evig köld skall svalka hennes bröst,
Och lutar, blomman lik, af midnattsstormen bruten,
Förvissnad för sin dag, och skördad för sin höst.

Under erkännande att denna tragedi äger många sköna partier i afseende på diktionen, måste man dock anmärka, att denna diktion på nästan lika många ställen lemnar mycket öfrigt att önska. Leopold, som i den lättare genren, t. ex. den skämtsamma berättelsen, öfverallt visar sig såsom en mästare i afseende på stilens ledighet och behag, blifver ofta tung, svulstig och svårbegriplig, när han vill uttrycka allvarliga tankar på ett högtidligt språk. Detta är fallet med hans didaktiska poemer, men i ännu högre grad med hans tragedier, der detta fel är så mycket större, som dessa skola reciteras från scenen och, för att kunna följas med intresse måste ögonblickligen och utan ansträngning fattas af åhöraren. Hammarsköld har sammanplockat en mängd af sådana stilistiska misslyckningar i tragedien Oden, och ännu flera vore lätt att tillägga. Till exempel:

Ett folk, till vänskap lätt, ej lätt att öfvervinna.

Förträffligt! sannt likväl — men rysligt sannt, jag skälfver.

Till blygd för menskligt vett; hvaraf beror ibland
Beståndet af en thron och ödet af ett land?

Och lena hatets frö ur klippan af hans bröst.

Mitt svärd, ja detta svärd hans hjerta skulle nå,
Fast genom öknens grus af tempel och af throner.

En obeveklig vakt, som Yngves fängsel stänger,
Och tycks med rysligt hot hans öde förespå,

Förhindrar af hans folk att hvem det vara må
Hans bojas vittne blir och till hans åsyn tränger.

ɜr när Asmun omtalar att hans dotter dödat sig:

Hon förekom det slag, som henne förestod,
Och hennes hand af min ett rysligt bruk besparat.

ɜn metriska fel äro ej sällsynta, t. ex.:

Men för en olycklig, som ber att slippa sig,
Är Rom förutan svärd?

och med logiska origtigheter förekomma, t. ex.:

Förgätne boningsmän af obebyggda fält!

Öfver Leopolds andra tragedi «Virginia» har om-
ıet utfallit ännu strängare. Händelsens gång fram-
er Hammarsköld i ofvanämnda arbete på följande
:

ıVid ett upplopp i Rom har pöbeln stormat och tändt eld i Virginii
Hans dotter har med möda undkommit lågorna, anropat Appius om
l, och han har lemnat henne en tillflykt i sitt hus. Härmed börjas
spelet. Scenen är hela tiden igenom i Appii slott, och han sjelf öpp-
ıpektaklet genom ett tal, i hvilket han förebrår sig sina brister och
ar att vid Virginias (sin fordna trolofvades) åsyn har hans kärlek åter
t. I denna monolog afbrytes han af Claudius, som återkommer från
med underrättelser, att nästan alla sinnen der äro böjda efter hans
er och alla anstalter tagna för att få hans motståndare och medtäflare
us afdagatagen; men huru bestört blir han ej, då han får höra Appius
om att «utan ärelystnad förtro sitt glömda lif den låga hyddans tyst-
och att bespara sig brottet af Sicinii död. Claudius söker på allt sätt
ndra dessa nya tänkesätt, men förgäfves. Dygden har nu på en gång
: högligen pikant för Appius: han affärdar en centurion med bref till
vänner i hären, innehållande befallningar att inställa förssåten mot
i lif och att låta Virginius återresa till Rom för att taga vård om
ıffärer; hvarefter han upptäcker för sin vän Claudius sin återvaknande
ε för Virginia och sitt beslut att göra henne till sin maka. Häröfver
r Claudius så vred att han går bort, dels för att ge Appius tid att
några betraktelser och dels för att lemna rum åt Virginia. Hon in-
', för att med de mest smickrande ordalag tacka för det beskydd hon
Appius, som häri tror sig märka någon gnista till en återväckt bö-
börjar genast att tala om sin kärlek och erbjuder henne sin hand;

men hon försäkrar att hon icke vill höra sådant tal och säger, går, att hon är Virginii dotter och att det ej skall vara för hen som Appius skall bryta den lag om adelns giftermål, som ha gifva. Men Appius går ej att gifva denna lag, utan stannar q något betänka sig på hvad han bör göra. Slutligen afträder han första akten slutas. Den andra öppnas dermed, att Virginia int Julia, till hvilken hon först yttrar sin åhåga att lemna Appii ger tillkänna att hon icke har någon böjelse för Sicinius, ut ännu häftigt älskar Appius. Denne inträder, berättar att han våldsverkarne och att han af statens medel bestämt ett skadestånd nius, och börjar åter tala om sin kärlek. Virginia anför alla skä dra henne att belöna denna kärlek, och nämner slutligen att hon brud. Detta uppretar så Appius att han löper ut, men återvä med Claudius, för hvilken qvinnorna lemna rum. Nu berättar C Sicinius är död. I anledning af denna berättelse rasar Appiu stund, och sedermera etalerar han de dygdigaste föresatser. Ett s lan Virgina och Appius börjar tredje akten. Här berättar Appiu nius är död, och sedan Virginia först beklagat en så stor ma Appius förklarat att han ämnar nedlägga sitt herravälde, bli «me igen» och med detsamma förbålt beskedlig, förklarar Virginia detta vilkor, och i fall hennes far det tillåter, är sinnad att len sin hand; och denna underrättelse gör honom så förtjust att h väg. Efter honom inträder först Julia och sedan Virginius. Den sin dotter för det att hon tagit sin tillflykt till Appius, och d urskulda honom och tala om hans stora dygd, visar Virginius bref, i hvilket han kontramanderat Sicinii mord, och underrättar Sicinius lefver. Nu inkommer Appius och får höra starka före Virginius. Förgäfves försöker han att urskulda sig, vänder sig d Virginia med bön om att hon skall hjelpa honom att blidka Virg får sitt bref till svar. Nu blir Appius alldeles handfallen och slä vet. Detta upptager Virginius och förklarar, att han dermed ämn i senaten för att anklaga den hätska «tioman». Då han icke på låter afråda sig, inkallar Appius liktorer och befaller dem att bortföra Virginius. Det sker, och till straff underrättar Virginia, går, Appius derom att Sicinius lefver och kommer för att hämn försätter Appius i ett förfärligt raseri. — Fjerde akten börjas me tal emellan Claudius och Appius, i hvilket den förre omtalar a uppbrutit det fängelse, som förvarade Virginius; deremot får Clau att det bref, som Virginius hade som bevis, vore fråntaget hon gelset, och att hären, som uppbrutit mot Rom, genom ett bud ten är befalld att återvända till sin station. Detta samtal afbryt nius, som kommer, enligt hvad han säger, att föra bort Virgini pius trotsar honom att kunna göra det. I detsamma inträder Vir

de sig att vakten ej tillåter henne att gå bort. Appius går med
ıs, för att ej, såsom han säger, «störa för tvenne trogna bröst så
ärdig stund». Det ena trogna bröstet, Sicinius, börjar först att rätt
ttra sin svartsjuka, och sedan försäkrar han Virginia att han «flyger
ınes värn» och går. För den inkommande Julia beklagar Virginia
er Sicinii ohöflighet, då hennes far inkommer och berättar att Sici-
biltog dömd, att han ämnar följa sin vän (i landsflykt), och att Vir-
isom dennes maka skall göra sällskap, hvaremot hon först gör några
ingar, men förklarar sig slutligen villig att lyda och lemnar handen
fader för att gå. Ifrån utförandet af detta beslut hindras de af de
ıde Appius och Claudius. Den förre frågar efter, hvart de ämna
igen, och då han får till svar att de ämna åtfölja Sicinius i lands-
förklarar Appius att han tager Virginia under sitt och lagarnes be-
så att hennes far ej må kunna tvinga henne från Rom. Virginia
ır deremot att hon går frivilligt. Då förkunnar Appius att hon i
l ej får lemna hans slott, hvarefter Virginius blir så uppbragt att
säkrar att hans uppmaningar till hämd på Appius skola blifva hörda
›alatinens fot till Jofurs tempelborg». Appius låter honom gå, och
ı förklarar att hon icke vill dröja längre, hvarföre hon aflägsnar sig.
Claudius blir ensam med Appius, föreställer han honom, att det icke
något annat medel till Virginias qvarhållande än att neka hennes
st af Virginius. Efter någon tvekan ingår Appius på detta förslag,
nde, «att i hans raseri det felas att jemväl sin egen afsky bli».
ı scenen af femte akten (af den äldre upplagan) omtalar Virginius
dotter, att alla hans rop varit fruktlösa, men att han deremot hade
las om, att Claudius var sysselsatt med att inför tribunen beröfva
ıin dotter. Detta rör Virginia så, att hon besvär sin far att gå för
pa den olyckliga; men han förklarar att han endast har tid att tänka
egna affärer. Nu inkommer Julia med underrättelse att det på
var fråga om Virginia sjelf, som Claudius påstod vara dotter af en
undanköpt slafvinna. (Denna afdelning af skådespelet är i den sista
n omarbetad. Det är här Julia som underrättar Virginia om det
som blifvit ställdt för henne, och att det just nu inför tribunalet
es om hennes öde). Sicinius kommer straxt efter, bestyrker sannin-
af, beder Virginia fly eller söka gömma sig, lofvar henne hämd och
ndtligen infinner sig äfven Virginius och utgjuter sin förtviflan öfver
ters öde. Slutligen kommer äfven Appius sjelf och förkunnar det
m väntar Virginia, i fall han ej kan få hennes hand. Då Virginius
svarar att han, såsom Appii svärfar, skulle «blygas för dagens ljus
ɔm», ämnar Appius gå; men nu faller Virginius för hans fötter och
honom och lofvar,

Att kufvande sitt nit för frihet och för dygd,
Med tystnad lemna Rom åt sina bojors blygd,

Att aldrig på dess torg en fruktad panna höja,
Att ändtlig' för hans ok sin egen skuldra böja;

han lofvar allt detta, blott Appius ej vill skymfa hans dotter. Men Virginia förebrår sin far detta brott mot värdigheten, och försäkrar «att hon till maka skulle välja förr en slaf än en tyrann». Appius bortgår i högsta förbittring. Nu håller Virginius först ett loftal öfver sin dotters dygd, och frågar henne sedan, om hon ej skulle hellre vilja dö än mista sin ära. Snart kommer liktorer för att afhemta den föregifna slafvinnan. Virginius ber då blott om tid att taga afsked af sin dotter, förer fram henne på scenen och sticker ihjel henne just som Appius instörtar för att upphäfva domen och återgifva henne friheten. När han får se Virginia i sitt blod, kastar han sig ned bredvid henne och får höra af den döende att hon ännu älskar honom. Nu reser han sig upp och ber Virginius döda sig, men denne svarar att han öfverlemnar hämden åt det uppretade folket, som instörtar, anfördt af Sicinius, hvarefter Appius dödar sig sjelf och nedfaller bredvid Virginia.»

«Planen och händelsernas gång i denna tragedi», menar Hammarsköld, «har väl ingenting så motsägande som i Oden, och är i det afseendet visserligen bättre än denna; men för öfrigt är den icke mera fast tillknuten. Den kan med allt skäl liknas vid ett marionettspel, i hvilket direktörens hand tid efter annan synes bland figurerna för att styra dem. Ty hvad är det väl annat än behofvet att få Virginius fängslad, som föranlät vår auktor att låta honom, till trots af all klokhet, ja, all rimlighet, inför Appius, hvars makt han kände och hvars hus han vid sitt inträdande förmodligen sett omgifvet med vakt, omtala att han är färdig att inför senaten anklaga honom? Likaså orimligt är det äfven, att Sicinius, denna Appii hätskaste fiende, hvilken beständigt högt omtalar, hvad han tänker bereda för olyckor åt tyrannen, kan fritt ut- och ingå i Appii hus, ur hvilket Virginius slutligen icke utslipper och till hvilket, enligt Appii befallning i första scenen, tillgången är stängd för alla utom Claudius. — Nå, än Sicinii frälsning! — Det bref, i hvilket befallning gafs om inställandet af det utfall, i hvilket Sicinius skulle falla, kom i orätt hand, hvarigenom anslaget blef upptäckt. Att Sicinius således icke deltog i detta utfall (som

urligtvis borde föregå, emedan det icke till rätt man [vit kontramanderadt), det låter begripa sig. Men ru kunde då ryktet om Sicinii död icke allenast spri-s i Rom, utan äfven i armén *)? Man kan invända ; detta är en händelse, som tilldrager sig utom skåde-elet. Men en händelse, som på detsamma har det frahufvudsakligaste inflytande, borde väl på något sätt detsamma finna sin förklaring. Äfven Virginias död icke tillräckligt motiverad; ty det gör visst ej till-llest, att yttre omständigheter drifva härtill. I hvarje llkomligt sorgespel finnes en sådan nödvändighet inom n döendes eget bröst, i dess karakter och tänkesätt. :t så ej är här, torde genom expositionen af planen lräckligen vara upplyst.» Hammarsköld anmärker vi-re, att Virginia i tal och handlingssätt visar sig oqvinn-;t hård, och visserligen måste man medge att hennes tt att bemöta Appius i de sista akterna är något äntadt af en qvinna mot den man, som hon dock läte tillstå att hon älskar.

Karaktererna i detta skådespel anser Hammarsköld ke ens förtjena någon närmare belysning. I synnerhet kastar han Appii. «Appius», säger han, «är en i hög ıd svag varelse, som blir så mycket mera odräglig, m han beständigt talar om sina brott, sina laster. En rson bör karakterisera sig genom sina gerningar, icke ılf för väggar, vänner och fiender måla ut sig sjelf, h allraminst på en elak sida, ty hvilken bemödar sig l att sjelf ge andra en elak tanke om sig eller att ıderrätta verlden om de brott han ämnar företaga?»

Diktionen i Virginia är underlägsen den i Oden. Hammarsköld påstår, att han «oaktadt allt bemödande ke deri lyckats finna mer än tre verser, som utmärkas — han vill ej säga af poesi — men af någorlunda san-ning och värma?» Att detta innebär en öfverdrift, be-

*) Se första scenen, fjerde akten.

höfver ej anmärkas, då beskyllningen gäller en ma så mycken allmänt poetisk, om ock medelmåttig dra tisk, talent som Leopold. Ett exempel bland flera första scenen af andra akten der Virginia ömsom klagar sig för sin kärlek till Appius, och ömsom s försvara honom mot hans fienders bittra förtal, sv hon Julia, som vidrörer misstanken att Appius gifvit sitt bifall till det upplopp, hvarunder Virginii förstördes och hans dotter tvangs att söka en tillfly Appii hus:

Ack, smädelsen, min vän, var alltid hjeltars lott.
Hvar finns en ryslig bragd, ett förr ej kunnigt brott,
Hvarmed hon ej försökt att fläcka deras minnen?
Men smädelsen är gjord att tros af låga sinnen;
Hon sprids, med vällust hörd, bland en förvillad hop,
Men hvarje ädelt bröst föraktar hennes rop.
Är Appius mig ej känd till sinnesart och seder?
Hans hjerta är af eld, men högt och fullt af heder;
I utbrot' orättvist, i föresatser ej,
Och mäktigt af en hämnd; men af en låghet? — Nej. —

Härpå svarar

Julia.

Och huru skall han tros ett upplopp kunnat vålla,
Som sjelf med hot af straff han sågs tillbakahålla?
Försvarad af hans mod Virginia säkrast vet
Med hvilken ädel harm, med hvilken menskligbet —

Virginia.

Ack, för mitt hjerta sök att hans välgerning gömma.
Från mina ögon ryck en bild, som jag bör glömma.
O du, som älskas än, den stund du hatas bör,
Som med mitt enda brott min enda sällhet gör!
Ack, då jag ägde rätt att dessa känslor nära,
I dessa fordna dar af oskuld och af ära,
Då allt förente oss, och äktenskapets Gud
Re'n smickrade mitt hopp med namnet af din brud:
Hvem skulle sagt oss då, en dag så när' att lysa,
Då för en blick af dig Virginia borde rysa?
Och då det blef ett brott af hennes tänkesätt

Att lemna din förtjenst en svag, en vanlig rätt?
Men sådan är, min vän, det blinda splitets ifver:
För dyrkan och förakt det envåldslagar skrifver.
Ej nog att evigt fly en älskare, en vän;
Man har ej fyllest gjort, om man ej hatar den.

Och litet längre fram, sedan hon beklagat sig öf- Appii grymhet att hafva öfvergifvit sin brud, utan sedan ens göra sig underrättad om hennes öde, och ia erinrar henne att hennes hjerta dock nyss talte hans försvar:

Drag ej min svaghet fram ur djupet af min själ:
Hjelp heldre för mig sjelf att evigt den fördölja!
Styrk heldre mitt beslut! — och har jag ett att följa?
Jag slits af känslors våld, som jag ej såmja vet:
För mig är kärlek brott, och hat omöjlighet!
Jag vet ej hvad jag vill, hvad jag har kraft att göra;
Jag räds att Appius fly, och räds att honom höra.
Jag förebrår min dygd hans välde i mitt bröst,
Och darrar vid hans blick, vid ljudet af hans röst!

Jag vet ej annat än att ett sådant språk af både nning och värma» kan låta höra sig i hvilken tragedi helst. Det samma kan sägas om tredje scenen i dje akten, der Virginius första gången återser sin ter i sin fiendes hus, sedan hans eget blifvit jemnadt d jorden *).

Men i alla fall kan ej nekas att språket i denna gedi är ojemnt, stundom felaktigt. Så begagnar förtaren här och der neutrala verber i aktiv betydelse som «förtvifla» i stället för göra förtviflad, «dröja» gon i stället för uppehålla, andra verber i en betyelse, som ej tillhör hem, «förlora» någon i stället för tt förderfva någon. Dessutom saknas ej heller de från tanskan lånade konstruktioner, som motsvara den gamla genitivus och ablativus absolutus, och som för vårt språk äro så opassande, till exempel:

*) Leopolds Samlade Skrifter, I, sid. 167.

Virginius väntad re'n, ni har ej orsak mer
Att skiljas från ett rum, der han skall söka er.

Fängslad i det gamla theatermanéret låter Leopold dessutom komma sig till last en enformighet i fraseologi, som troligen undgick hans uppmärksamhet. Så förekommer i detta skådespel ordet «barbar» ej mindre än trettio gånger, eller noga räknadt tjugunio. Ett så ofta upprepadt utrop blifver genom sitt stereotypiska pathos slutligen löjligt och gör en annan verkan än den åsyftade tragiska.

Ännu när Hammarsköld efter förloppet af nära ett decennium utgaf sina Historiskt-Kritiska Anteckningar öfver Svenska Vitterheten, finner man hans omdöme öfver Leopold snarare skärpt än mildradt. Han yttrar der om Leopold, såsom tragediförfattare: «Mest bekant är Leopold såsom författare af tvenne tragedier: «Oden eller Asarnes utvandring» och «Virginia», i anledning af hvilka auktor fått namn af den svenska Euripides. Oden utgafs först särskildt, sedermera, med betydliga förändringar, i första upplagan af Leopolds skrifter: i den andra har den icke undergått någon vidare förbättring än att några platta verser blifvit uteslutna och ett företal tillagdt, i hvilket han på god tro försäkrar att det till en viss grad är i hvars och ens förmåga att komponera såsom Shakspeare». Jag skall sedan återkomma till denna punkt äfvensom till hela företalet, som ej saknar sin märkvärdighet. — «Men hvarför har då herr Leopold gjort sig så mycket besvär? Jo, öfvertygad att tragedien bör vara «en ren målning af den högre menskliga sinnesnaturen, sådan den hos alla folkslag och på alla tider igenfinnes», har han icke velat framställa Oden med sina «trollgudiska attributer», icke låta honom «försöka Seid och Gallrar emot Pompé's öfvermakt; icke gifva sina män *Bianak* (herr Leopold, som äfven var ledamot af Antiqvitets-akademien, hade i dess handlingar bort lemna närmare upplysning om denna

:kanta mythologiska kuriositet): och derföre framstår .en, och icke blott han, utan alla de öfriga personerna, :r med samma karakterslösa narraktighet och förryckt- t i handlingar och tal, med hvilken skalden ursprung- ;en utrustat dem. Derföre regerar äfven ännu samma ımp, som från början der dref sitt spel, och som gör, t stycket, i stället för att heta «Oden eller Asarnes vandring», snarare bort kallas «Oden eller Slumpens lde». Ty det är visst: utgången hade blifvit helt an- ın, om det skepp, som Oden hade utsändt att söka ngve i Egypten, der funnit honom; en helt annan, a ej Yngve händelsevis kommit att följa Pompé in i dens läger, då han såsom sin egen legat dit begifver ;; ännu en helt annan, om striden emellan de båda ralerna der på stället fått afgöras; ändå en annan om hilda dröjt på scenen ännu fem minuter, och så hela igen igenom. Man må icke invända att alla mensk- ta handlingar äro beroende af händelserna; ty det är ılt annat att menniskans i karakteren eller sinnesstäm- ingen grundade föresatser af händelsen korsas och ıtverkas, och helt annat att låta alla beslut och hand- ıgar af det ena ögonblickliga tillfället framkallas för t af det andra upphäfvas. — — — Det är således in- t under att detta sorgespel icke kunnat bibehålla sig , theatern; snarare vore det att undra öfver, huru en orimligt sammanlaskad historia någonsin kommit dit h erhållit sitt stora beröm, då, så föga goda de än l vara, alla våra andra tragiska försök äro vida bättre. synnerhet tål den, i anseende till planläggning, all- ıles ingen jemförelse med Adlerbeths Ingiald Illråda, a hvilken dock ingen talar.» — — —

«Äfven denna oväsentliga förtjenst af några vackra ırser», fortfar den stränga kritikern, «måste man sakna , tragedien Virginia» (huru orättvis denna beskyllning ır, tror jag mig redan hafva ådagalagt) — «som, ehuru ıless plananläggning icke är fullt så orimlig och felaktig

som i Oden, dock icke har mera hållning, hvarkei anseende till handlingens eller karakterernas utvecklir Den står i detta hänseende långt under en Virgini som den snillrike nürnbergska skomakaren Hans Sac hopsatt redan på 1500-talet. Han har åtminstone ic begått så många och grofva kostymfel som Leopol ibland hvilka det visst icke är ett bland de minsta, han satt centurioner såsom ordonnanser eller vakth vande kaptener hos Appius, enligt bruket hos våra fä näma och regenter. Dessutom har han i den nya up lagan af denna tragedi vidtagit en ganska olycklig fö ändring. Han låter nemligen Virginius i det afgöran ögonblicket icke genast stöta dolken i sin dotters brö utan först sedan han trenne gånger måttat och sprung tillbaka, mördar han ändtligen den afdånade. Att far mördar sitt barn är redan ett brott, för hvilk menskligheten ryser; det må ursäktas, om det sker som utan medvetande, i första ögonblickets hänförel då den älskade synes hotad af en oundviklig van men omöjligt, så snart den minsta besinning mell kommer. Det är ock alldeles onaturligt att i en d icke låta denna gerning utföras i det allra första anfal af smärta och förtviflan; ty den skulle känna menskli heten alltför litet, som kunde tro att en far, i fall h ej utför sitt mord i samma ögonblick som han först l jer dolken, någonsin mer i samma afsigt skall lyfta nom. Alltså bevisar denna ändring af situationen, h då den såsom en förbättring anbringas och således en följd af mogen öfverläggning, att Leopold aldrig naturen varit ämnad till tragisk skald; ty en sådan ej begå dylika, på en gång poetiska, moraliska o psychologiska orimligheter.»

Jag måste erkänna att jag nästan mot min vi är nödsakad att gifva Hammarsköld rätt i de vigtiga af hans anmärkningar mot Leopolds tragedier. Det dock billigt att höra hvad han sjelf anför till förs

dem och det sätt, hvarpå han uppfattat sina tragiska ıen.

I sitt företal till Oden yttrar han bland annat: and ofullkomligheterna af denna tragedi väntar jag finna räknad i synnerhet saknaden af en viss närmare almålning, vare sig med afseende på gudalära, ålder- nsbruk, gammalt kämpespråk eller hvad annat man r höra till dęn sanna teckningen af dessa aflägsna er och personer. Visserligen hade det varit tillfälle här införa en god del af Eddan och Sagorna, och efter dem skildra «Oden Runahufvud» med hela sin thiska fysionomi och sina trollgudiska attributer. Svå- e hade detta målningssätt icke varit. Om det varit tare, och om det är i allmänhet möjligt att med den ı, sinnliga naturmålningen af alldeles barbariska tider ı folkslag förena det värdigare språk, den upphöjning, d ett ord hela den ädlare natur, som utgör i våra gar, så långt jag förstår, tragediens ovilkorliga fordring, nas till dem att afgöra, som äga nog insigt att dömma om. Men man låte Oden i sitt äkta fornskick upp- da på scenen: man låte honom tala med Sigurd eller mun om Bifrost och Ydrasil, om Niflhem och Muspel- m, om Fenrisulfven och Midgårdsormen; man låte ho- m förkunna för sitt fältråd hvad Mimers hufvud uppen- rat honom; gifva sina män Bianak, försöka Seid och llrar mot Pompé's öfvermakt; nyttja sina korpar att peja Yngves ankomst eller sitt skepp Skidbladner föra honom hem: och det vore icke mera konungen, föraren, den historiska hjelten, det vore den barba- ka gudadiktarn, men, framför allt, sagans trollman, n man egentligen hade målat. Dessa saker, om ock dom förenade i verkligheten, låta ej lätteligen förena i målningen inför en tids ögon, som redan preglat t ena med sin beundran, det andra med sitt åtlöje, h minst i ett slag, hvari man ej vill och ej bör tåla dra känslor än höga och allvarliga. För min del har

jag åtminstone, hos Europas största mästare, icke
på sådant sätt skildras hvarken de äldsta greker (
de äldsta romare, hvarken araber eller amerikaner (
ens skyterna. Det yttre lifvets härmande afteckı
till seder och lefnadsskick hör, efter mitt omdöme, :
utan med stora undantag till tragedien, och kan e
hela sin lägre sanning, tillhöra den utan uppoffrin
dess rätta och stora föremål. Endast Shakspeares öf
drifna och stora beundrare hafva förgudat detta påstå
naturenliga målningssätt, som är, till en viss gra
hvars och ens förmåga att härma, under det att (
neilles och Racines svårligen skall blifva möjligt
försöka med minsta framgång utan något slags öfı
och skicklighet. Tvisten om företrädet mellan be
målningssätten skall förmodligen ej slutas förr, än :
hunnit afdömma hvad tragedien egentligen bör v
antingen ett lustverk för inbillningen af alla naturlif
afstickande former och skaplynnen, äfven de råaste,
dana de i verkligheten utmärka olika folkslag, tider
personer, eller en ren målning af den högre mensk
sinnesnaturen, sådan den hos alla folkslag och på
tider igenfinnes; när man nemligen förstår att deri
afsöndra den gröfre hvardagsytan, åtminstone att l
låna derifrån hvad till en viss nödvändig skiljakti
må synas tjenligt att bibehålla.»

I denna framställning af den allmänna theoret
principen för den art af dramatisk komposition,
Leopold ansåg för den fullkomligaste, har han äfven
talat grunden för dess svaghet och underlägsenhet.
är visserligen sannt, att tragedien skall vara «en ren ı
ning af den högre menskliga sinnesnaturen, sådan
hos alla folkslag och på alla tider igenfinnes»; men
skall måla denna menskliga sinnesnatur, icke i dess
strakta allmänlighet utan i dess konkreta särskild
Den skulle nemligen teckna lifvet, det lefvande,
detta visar sig ingenstädes för åskådningen såsom

nänt utan såsom ett särskildt. Det är sannt, att tralien skall teckna menniskan med hennes passioner, n hon kan ej göra det på annat sätt än genom teckigen af en särskild menniska med de och de bestämda ssionerna för hvarje gång. Nu bestämmes menniskans akildhet bland annat af det folk och den tid, som a tillhör; hon kan såsom särskild menniska icke framlas utan att visa sig af dessa vilkor för sin särskilda varo väsentligen bestämd. Hon kan icke såsom sjelfndigt lefvande individualitet göra sig gällande utan ammanhang med de särskilda omständigheter, som af ehvarf och nationalitet bestämmas. Hon skall icke a kan icke heller i sig framställa den högre menska sinnesnaturen, d. v. s. det allmänna, utan genom egen och särskilda sinnesnatur, som är bestämd dels om det partikulära, nationaliteten och tidehvarfvet, s genom det individuella, hennes egen enskilda kater. Utan denna bestämdhet hos det handlande subtet är detta ej den lefvande individualitet, som konfordrar, utan en tom abstraktion. Det är i detta blott menniskan, utan vidare bestämningar, i stället att vara den och den gifna menniskan i dess fulla sonlighet.

I detta underkännande af det särskildas rätt, tidearfvets och nationalitetens, till förmån för det allmna, den abstrakta regeln och det närvarande ögonakets konvenans ligger just den franska tragediens a svaghet; deri ligger ock skälet hvarföre den efterd förlorade allmänhetens ynnest genom sin enformig-. Ty all abstraktion är enformig, endast det konkreta et har omvexling. Genom bristen på detta särskilda, a utgör vilkoret och medlet för individualitetens lefde tillvaro, blefvo de dramatiska figurerna i det frani dramat ett slags allmänna typer, för att ej säga reotyper, som på ett hår liknade hvarandra, hvar och

en inom sitt särskildta karaktersfack, den ena ty var den andras tvillingbroder, den ena älskare andras, antingen de voro romare, greker eller I stället för lefvande karakterer har franska tra endast allmänna karaktersformer. Denna principie formighet meddelade sig till slut äfven åt sjelfv tionen, som var gjuten i en och samma, en gå alla bestämda form.

Hvad Leopold här yttrar om det opassande framställa Oden i enlighet med sagornas berätt sitt äkta fornskick med hela sin mythiska fysiono sina trollgudiska attributer», kan endast till en de kännas, det vill säga godkännas endast så vida so lägger tonvigten på «hela». Man fordrar oneklige rätta att i en tragedi, som handlar om Oden, ige åtminstone det väsentliga af den Oden, om hvilk gorna tala. Men för sitt ändamål anser Leopol att framställa konungen, härföraren, den historisk ten; och alldeles utelemna «den barbariska gudadi och «sagans trollman, hvilken vår tid redan pregl sitt åtlöje». Det vill säga: det är tillräckligt att hvilken stor konung, härförare och hjelte som hel gifva honom namn af Oden, för att göra en trage vår fornhistoriska samhällsstiftare och hjelte, Oden så har äfven Leopold förfarit. Men intet misstag vara större. Namnet gör ingenting till saken. D storiska karakteren har helt och hållet gått fö Att Leopold ej på scenen låtit Oden göra trollk och hålla samtal med sina korpar, kan vara all sin ordning; men att han icke genom ett enda o att ej tala om en enda handling af Oden, låter ådagalägga sin betydelse såsom sitt folks religions och öfversteprest, att han fullkomligt åsidosätte religiösa karakter, är ett grundfel, som utvisar ej gjort sig reda för den art af karakteren, som h skildra, samhällsstiftarens och eröfrarens. En i

itet, som uttrycker sin lilla regentvishet i sådana
ıla observationer som den att

— — verlden vill att den som styr bedrar
Och hopen har behof af under som förblända,

duga till tyrann i ett gammalt samhälle, men har
ı den sinnesarten, som skapar nya välden. Det upp-
a förstånd, som Leopold gifvit sin Oden, kunde han
ıa hafva låtit åtföljas af peruk och theatervärja. Så-
a karakterer som Oden äga ej blott ett stort och
ıpt förstånd: de äga något väsentligen mera, tro och
ıusiasm. Det politiska förståndet allena har ännu
ig gjort stora eröfringar eller grundat välden: det
endast tjenat såsom medel åt enthusiasmen, åt den
ıda tron på en gudomlig kallelse, en tro, som äfven
de största män ofta ej varit fri från fördom och vid-
ıelse, hvarpå må tjena till exempel just vårt sekels
ıta eröfrare, som, i trots af sitt stora och starka för-
ı, dock orubbligen trodde på sin stjerna. Den starka
ıs klarare öfversigt af tingens sammanhang och
ılickets deraf betingade kraf, en produkt af hans
ıs instinktmessiga intuition, har ofta af honom sjelf
ıit misstagen för en gudomlig ingifvelse, hvarpå han
trott. Det är endast det småaktigt kritiska för-
ı, hvilket tillhör de så kallade «upplysta» tiderna, som
ıer att alla religionsstiftare och föregifna under-
ıre i allt varit bedragare. De hafva sjelfva varit lika
ıet bedragna, just af sin egen enthusiasm. Det är
ı fall denna tro, denna enthusiasm, som drifver dem
till de stora och beundransvärda handlingar, som
ıg skulle hafva fallit det upplysta förståndet in, men
det oaktadt kunna utgöra ganska värdiga föremål
ıragediens behandling. Att således låta Oden såsom
ısk hjelte tala och handla under inflytelsen af sin
ıösa tro och sina nationella öfvertygelser och för-
ır, hade så mycket mindre varit ett fel, som hans
ıkter af hjelte och samhällsgrundläggare endast under

detta vilkor kunnat blifva klar, sann och lefvande. : abstraktion af statsman under Odens namn, på h läppar Leopold låter så mycken modern samhällsvi flöda, grundlägger inga stater och duger genom sin mänlighet ej ens till hjelte i ett drama.

I afseende på det förutnämnda särskilda, i hvilket ingen individualitet äger erforderlig grund botten att utveckla sig på, och som utgör dess nöd diga omslutning i tiden och rummet, kan frågas mycket deraf är behöfligt för detta ändamål. Sl Oden och hans följeslagare klädas i djurshudar på tern, derföre att de i verkligheten antagas hafva det? Derpå ligger ingen vigt, emedan den yttre ko men är till en viss grad likgiltig, och här endast allmänna föreskrift behöfver gälla, att handlande pe ner ur ett gifvet tidehvarf icke iklädas den drägt, man vet icke hafva tillhört deras utan en helt tid. Den historiska noggrannheten i detta afseende i många fall icke iakttagas, då man icke kan känna möjliga tiders och länders kostumer, och behöfver ej ler iakttagas, då man måste medgifva så väsentlig vikelser derifrån som t. ex. språkets. Men i afse på handling och dialog uti dramat, kan man för ut ket af det meranämnda särskilda af tidehvarf och n nalitet uppställa den allmänna regeln, att de hand personerna hvarken behöfva eller få säga och göra det, som under det gifna tidehvarfvet och nationali varit möjligt, men att de icke heller få säga eller något, som icke varit möjligt under samma tide Denna regel, om ej allt för pedantiskt tillämpad, g skalden tillräcklig frihet att uttrycka allt det all menskliga, hela den högre menskliga sinnesnaturen, visserligen är gemensam för alla folk och alla tider, på ett himmelsvidt olika sätt yttrar sig hos olika och på olika tider. Denna gemensamma ädla gr natur, menniskans högre andliga tillvaro, uppenbarar

ıligen på helt annat sätt hos den kristne än hos hedgen, hos svensken än hos spanioren, hos forngreken hos den moderna fransmannen. Att iakttaga denna thet är att vindicera det särskilda den rätt, som det en franska tragedien förlorat, men som det i det fria derna dramat icke kan umbära. De yttre omständiger, som åtfölja och skarpare utmärka dessa olikheter, lar man historisk kostum, mot hvilken man ej får i, så vida nämnda omständigheter kunna antagas vara nänt kända. I afseende derpå måste dramaturgen a mycket försigtig, när det är fråga om nationer, lkas seder och bruk äro oss genom historien bekanta. :· fel häremot, ehuru i sig sjelft oväsentligt, är dock id stötande för den del af allmänheten, som äger äcklig bildning att upptäcka det. Shakspeare begår ofta i sina romerska dramer — hvarom man kan agna den gamla skolfrasen: *observandum, non imitan-*. Den franska tragedien åter är alltigenom och till sin natur ett kostumfel.

Märkvärdig är den blick af tacksamhet och delnde, som Leopold i slutet af sitt företal kastar på älskade Frankrike, som nu var ett offer för revoluens omstörtningar och snart skulle blifva det för alla styggelser. «Jag bör ej trötta läsaren», säger han, d en vidlyftigare inledning till detta skådespel. Men kan ej lemna att tala om ett yrke af så stor först i våra tiders odling, utan att tillika fästa ett beande ögonkast på det folkslagets närvarande öden, rs glans det gjort under tvenne tidehvarf, hvars sedet förädlat och hvars språk det upphöjt till äran lla hofs, alla nationers och hela den allmänna uppingens. Detta land, som gifvit Europa lagar för ıen, för de högre tänkesätten, för det ädlare umget, synes ändtligen sjelf hafva tröttnat vid sitt afde företräde och sin lysande ära. Dess sorgespel i våra dagar andra än vitterhetens, och de tårar de

gifva icke mera nöjets. Olyckligare än det berö
och sönderslitna Rom, synes det mindre hafva å
igenom borgerliga oordningar till stillhet och u
lysning än flyttats från tidpunkten af Augusti och s
lets ära tillbaka till proskriptionernas. Alla själa
finare odling, af upphöjdare känslor, begråta i d
fordom älskvärda folks förvillelser liksom förstörelse
ett gemensamt fosterland. Frankrike har förlorat
män, eller rättare sagdt den mannen, som med för
tets erkända rätt dömde regenterna och folken; ver
synes öfverlemnad åt utsväfningarne af dess omogna u
lysning, och Europas tidningar bära emellan folksl
rysliga berättelser om de blodiga följderna deraf. Så
gudinnorna, oskiljaktiga ifrån det sanna förnuftet,
blida menskligheten, den lugnare samfundslefnaden, v
att skyddas vid en thron, söka en bland Europas
skola stanna vid den, på hvilken de finna hjeltemod
Detta skrefs år 1790. En ödmjukare hyllning i sirlig
form åt Frankrikes supremati, såsom Europas kul
folk, har väl aldrig varit gifven. Författaren skulle u
lefva den dag, då icke blott denna öfverhöghet för
närvarande ej längre erkändes, utan äfven dess for
rättmätighet på goda grunder skulle bestridas.

I företalet till tragedien «Virginia» yttrar Leop
«Den tragedi, som här lemnas allmänheten, är till sl
vida åtskild från den föregående af samma författ
Den har ej någon ståt för ögat, som bländar inbill
gen och upphöjer den; ej fördelarna af kontrasten i
lan skiljaktiga folkslag; ej glansen af stora, genom
storien lysande namn; ändtligen ej heller det slags s
het af intresse, som alltid åtföljer hela nationers ö
så snart händelsen är dermed på ett nödvändigt
sammanbunden.»

«Händelsen är i denna tragedi mer enskild.
är en dotters olycka, en fars förtviflan, sammanbun
med Roms allmänna tillstånd genom intet annat än

onens plats i staten, som förorsakar dem. Den poka hvälfning, som slutar skådespelet, är blott en ällig följd af detta sorgliga äfventyr. Den kunde blifva och sysselsätter, intill dess den inträffar, föga märksamheten. Nästan hela intresset grundar sig såss på personernas enskilda förhållande till hvarandra de sinnesrörelser, som deraf födas. Ibland dessa oner äro flera af lägre borgerligt stånd. Äfven stioch tonen i verserna hafva måst derigenom, till nå del, förlora anspråket på den upphöjning, den prakt uttryck, som sakens och personernas storhet endast gifva deråt, och som från theatern alltid så lifligt kar på åhörarne. Jag vågar likväl icke anse detta m en oundviklig följd af ämnets beskaffenhet. En gn plan hade tilläfventyrs kunnat gifva på allt sätt a storhet åt både händelse och versifikation. Jag r om mitt arbete, efter den form det tagit under hand.»

«Svenska theatern äger redan tillförene en tragedi ginia, författad af en skald (Paykull), som tillika med af de första rummen i svenska vitterheten förenar n genom vetenskapliga arbeten äran af utländsk nkunnighet. Efter det förtjenta bifall, hvarmed denna re tragedi blifvit emottagen af allmänheten, kunde t af samma ämne synas, hos en senare författare, på en gång vådlig och oblygsam täflan. Hade en n täflan verkligen utgjort mitt syftemål, skulle min nkärlek visserligen ej hafva förblindat mig för faran af. Men jag har ej trott att mitt företag kunde komunder detta namn. Då ett och samma ämne för deplatsen ger, efter planens olika beskaffenhet, anning till helt skiljaktiga situationer och sinnesrörelfå ofta två sådana theaterstycken ingen annan genskap med hvarandra än blotta namnens; och den sene författarens blir derigenom mindre att anse som en ling med den förra, ett försök att göra bättre, än

som ett särskildt arbete af helt olika beskaffenhet. tuationerna, sinnesrörelserna, dessa utgöra det väse liga af hvart och ett tragiskt ämne. Den som helt i hållet ombyter dessa, har ej mera samma ämne n den förre, fast han också behåller namnen och den storiska anledningen.»

«Jag skall ej nyttja det tillfälle jag här ägde hembära till den äldre Virginias författare ett lofo visserligen förtjent genom flera rörande scener, en män vackra verser och, hvad som är af allt kanhända m att skatta, ett i allmänhet rent, otvunget och harmoni språk. Utom det att mitt omdöme häröfver kunde i nas mindre behörigt i ett ögonblick, då jag sjelf sk dömmas, skulle tilläfventyrs påminnelsen om denna tra dies förtjenster medföra hos läsaren en mindre förm lig verkan för min egen. Men jag bör ej underlåta erkänna en skuld. Den lyckliga versen i femte akt sjunde scenen,

Jag skulle välja förr en slaf än en tyrann,

tillhör ej mig. Jag har, med författarens samtycke, i från ord lånt den ur den äldre Virginia. Om alla v serna i mitt arbete liknade denna, skulle jag med stö trygghet om bifall, än jag nu gör, lemna det åt allm heten.»

«Detta ämne har varit af utländska författare oft valdt än kanhända något annat. Man räknar, om j ej felar, fyra eller fem Virginior endast på det fransy språket, utan att någon af dem (så långt min kunsk sträcker sig) mycket upphöjt sig öfver medelmått Jag inbegriper likväl ej under detta omdöme den b kanta Laharpe's tragedi af samma namn, hvaraf jag bl sett, i en fransysk journal, några politiska scener. Ha det händt att man i allmänhet funnit detta ämne så fö månligt för theatern, och likväl så föga lyckats de är ett problem, som jag tror mig kunna upplösa ur m egen erfarenhet. En far, en romare, tvungen att mör

sin egen dotter för att rädda hennes ära och frihet; ingenting framställer i sanning en mera tragisk belägenhet. Man har under denna synpunkt ej haft orätt att finna ämnet förträffligt för skådeplatsen. Men denna situation, så starkt rörande, så theatralisk den, med ett ord sagdt, må vara, är likväl blott en enda, och är till sin natur kort och öfvergående. Den utgör ett ämne af stor skönhet för några scener; men den är genom sig sjelf ej tillräcklig att uppfylla den långa banan af fem hela akter. Det är föga möjligt att komma till denna situation (efter hvilken intresset ej kan stiga högre) förr än i sista akten. Beredelsen dertill, som skall sysselsätta åskådaren under fyra föregående akter, fordrar, för att ej blifva kall och släpande, en resurs af plan och pathetiskt språk, hvartill sjelfva den historiska händelsen lemnar föga biträde, och som helt och hållet måste ankomma på författarens egen uppfinning. Man har ej felat att här taga sin tillflykt till målningar af Roms tillstånd och af dess förtryck under Appii decemviraliska tyranni. Det är sannt, att dessa målningar kunna vara sublima och stundom högst underhållande. Det är också sannt, att de höra till ämnet, så mycket som tidens, ställets, personernas karakteristiska skildring hör till hvart och ett ämne, af hvad slag det må vara, och till den theatraliska framställningen deraf. Men det är helt annat att med dessa politiska scener, dessa detaljer af Roms decemviraliska styrelse nästan uppfylla hela skådespelet. Det är ej lätt att derigenom ersätta händelsens egen korthet, utan att låta dem synas ett föremål i grunden åtskildt från det egentliga tragiska: Virginias och hennes förtviflade fars olyckliga belägenhet. Det rörande deri är naturens; fadrens känslor ännu mera än romarens. Det romerskt borgerliga är blott en drägt, en lysande kostum, hvaraf allt ej måste helt och hållet höljas, och som målaren ej måste vid detta tillfälle göra till sitt enda eller ens första föremål.»

«Men det är ej nog härmed. Så mycket rysligt rörande som ock må finnas i katastrofen af denna händelse, så litet tjenlig vore likväl sjelfva händelsen att i sin rätta historiska sanning framställas på skådeplatsen. En romersk ädling, upptänd af vällustig kärlek till en plebejisk flicka, med hvilken han ej vill och efter lagarne ej kan gifta sig, och som, för att ernå sitt låga ändamål, uppspinner den ovärdigaste list, förnedrar henne med kall blod till det olyckligaste, föraktligaste tillstånd, som låter tänka sig: det är lätt funnet, att en theatralisk föreställning af denna beskaffenhet, om den väcker, såsom all oförrätt, ett beklagande intresse för Virginia och hennes förtviflade far, kan för öfrigt ej medföra hos åskådaren andra känslor än afsky, harm och vämjelse. Den är, sedd i detta ljus, ej rörande, utan låg och vederstygglig. Appii brottslighet är ej den ärelystna beherrskarens, ej den förtviflade älskarens, utan den kalla, vällustiga nidingens. Man har ej besegrat dessa svårigheter derigenom att man föreställer Appius såsom verkligt intagen af en sann och öm kärlek för Virginia. Det är just svårigheten att förena, utan orimlighet, med denna sanna och lifliga kärlek, det förnedrande konstgrepp, hvaraf han betjenar sig, och som nästan icke kan, genom någon skicklighet, hvarken umbäras till handlingen eller göras i karakteren ursäktligt.»

«Emellertid har man ej underlåtit att i allt detta merendels med temlig närhet, följa den historiska anledningen. Man har ej felat att mer eller mindre föreställa Appius under denna synpunkt af tyrannisk nedrighet, och hans vällustiga kärlek (hvad slöja af tvetydighet man ock sökt att kasta deröfver) såsom något helt annat än hjertats böjelse. Lika så litet har man felat att vanligen gifva Virginia för honom all den köld, all den afsky, som tyckes böra naturligen följa af hans tyranniska förhållande. Men det bör vara svårt att på sådant sätt gifva åt denna händelse ett verkligen theatralisk

intresse. Tragediens natur består egentligen i passionernas slitning; men denna uppkommer mindre genom deras motsatta beskaffenhet hos åtskilda personer än genom deras strider och vexlande öfvervigt i samma hjerta. För att ej göra händelsen ohygglig, borde, med alla Appii fel, hans kärlek likväl intressera åskådaren, vara sann och brinnande. Han borde målas ärelysten, våldsam, brottslig af hämd eller förtviflan, men i grunden ädelmodig. Virginia, långt ifrån att kallt hata honom, borde hysa för honom en böjelse, på en gång oöfvervinneligt rådande genom passionens makt och oöfvervinneligt motsagd genom hans politiska ställning, hennes fars fientliga tänkesätt, hennes egna lidna oförrätter och Appii beständigt öfverilade våldsamheter. Dessa våldsamheter borde med konst föras gradvis från mindre till större, utan att en enda kunde sägas egentligen härflyta från ett lågt eller brottsligt sinnelag. Den rysliga katastrofen eller, rättare sagdt, anledningen dertill borde tillvägabringas, icke som ett med kall nedrighet uppfunnet medel att bemästra sig af Virginias person, utan såsom en öfverilad verkning af händelsernas olyckliga sammanlopp, af fadrens trotsande stolthet, af Appii häftigt skiftande böjelser, af Claudii förföriska råd och af omöjligheten att på allt annat sätt bibehålla från det ögonblicket något slags anspråk på hennes person.»

«Sådan är i närvarande tragedi planen af denna händelse. Sådan borde den, efter mitt omdöme, vara, för att kunna på theatern med fördel föreställas. Men att i ett oafbrutet naturligt sammanhang, med ett alltid växande intresse och en verklig tragisk värdighet af stil, utföra denna plan, det har varit, jag erkänner det, vida öfver medelmåttan af min uppfinningsgåfva, af min förmåga att måla passionerna och af min skicklighet att böja språket; hvilket alltid fortfar att, under min hand, röja ett motstånd, som jag med allt bemödande icke kunnat öfvervinna.»

Detta företal har sin märkvärdighet genom ytterligare belysning, som det sprider öfver Leoj sätt att uppfatta tragediens väsen. Han synes föru sig öfver att Virginias öde, såsom tragiskt för oaktadt flera försök icke velat lyckas i behandlii Han skyller dessa misslyckningar på den omstäı heten att Virginias historia erbjuder blott en enda ɛ tion, som «är till sin natur kort och öfvergående: «icke tillräcklig att uppfylla den långa banan af hela akter»; ehuru han sedermera ursäktar sig (att under hans behandling af detta ämne det upp mit en «trängsel» af händelser, i synnerhet i fjerd ten. Skälet till svårigheten att tragiskt behandla ämne måste uppenbarligen sökas annorstädes. Ty och främst är det väl icke ovilkorligen nödvändiş en tragedi skall sträcka sig genom fem akter; fö andra måste det alltid kunna bero på skaldens uı ning att nöjaktigt motivera katastrofen, som aldri vara godtycklig, utan visa sig såsom en nödvändig dels af föregående händelser, dels af de handlande jekternas gifna karakterer och beskaffenheten af deraf betingade pathos. Och för detta ändamål b ver han utrymme, om han förstår att använda d «Romeo och Julia» och «Othello» t. ex., också kärlekshistorier i grunden, är de fem akternas utr ingalunda öfverflödigt.

Förklaringen af nämnda svårighet torde så vara att söka i svaret på den frågan, om Virginia ligen är ett tragiskt ämne eller icke? Bland Arii liska poetikens fordringar uppfyller Virginia vissei den att genom sitt olycksöde väcka medlidande; Aristoteles fordrar lika uttryckligt att detta öde skal sjelfförvålladt, ådraget genom ett felsteg (ἁμαρ som genom döden försonas. Ett sådant saknas ho historiska Virginia, hvarföre också hennes död e är ömklig, utan att innebära en försoning, ty hoı

ju ingenting att försona. Hon är ett offer för de blotta yttre omständigheternas kraf, icke för en inre, moralisk nödvändighet; och till och med dessa yttre omständigheter framställas icke en gång såsom ovilkorligt tvingande, ty Appius är ju redan färdig att genom sin slutliga dom tillerkänna henne friheten. I denna vändning af sakerna begick Leopold ett stort fel, likasom förut i sin Oden, ty både Virginias och Thildas uppoffring är blott skenbart nödvändig, då den i grunden är beroende af ren slump, af den tillfälliga omständigheten att både Appius och Pompejus komma en minut för sent med sitt besynnerliga ädelmod. Den försoning, som åskådaren af dessa tragedier väntar, är icke en försoning med Pompejus eller Appius, för hvilkas karakterer en jernhård konseqvens varit bättre passande än ett oupphörligt vacklande mellan ytterligheter, utan en försoning med sjelfva katastrofen, de båda hjeltinnornas död. Med Thildas undergång var man redan genom hennes brottslighet försonad, den hade i sig sjelf sin nödvändighet, hvarföre det var hos författaren ett så mycket större fel att genom Pompeji plötsliga och opåkallade ädelmod gifva den utseendet af en olycklig tillfällighet: Virginias död åter beror af en blott tillfällighet, som egentligen borde hafva undanröjts för att föranleda en lycklig utgång, hvilket åter stridde mot den historiska sanningen. Antingen således måste man förkasta Virginia såsom föremål för tragisk behandling eller ock, med afvikelse från historien, låta henne sjelf genom något felsteg vålla sin undergång. Häri ligger, enligt min tanke, förklaringen af de många misslyckningarne vid behandlingen af detta ämne. — Man må emellertid förundra sig, att författarne och granskarne af denna skola, som så ofta åberopa Aristotelis föreskrifter i afseende på dramat, i allmänhet lägga så liten vigt vid det högvigtiga ordet felsteg i hans poetik; så att det nästan ser ut som det berott på en slump, när de någon gång efterlefvat hans

regel i detta afseende. Så har Leopold i sin Oden gjort sina tragiska offer verkligen skyldiga, men är i sin kritik af Virginia, det oaktadt, icke i stånd att upptäcka dess grundbrist — bristen på tragisk skuld hos hjeltinnan.

Man torde fråga huru Virginia skulle kunna förändras till en tragisk personlighet. Enligt min tanke, på ett ganska enkelt sätt, genom att göra henne till en mera sann qvinna än hon under Leopolds behandling blifvit. Hon är i kärlekens ålder: hon har förut varit förlofvad med Appius, men af honom blifvit öfvergifven af politiska skäl för sin plebejiska börd, då denne hade i sinnet att förbjuda giftermålsförbindelser mellan adliga och borgerliga familjer. Under tiden blifver Virginia öfvertalad att ånyo förlofva sig med sin faders vän Sicinius, en äldre man, som hon ej kan älska. Händelsen eller, ännu bättre, Appii beräkning förer de fordna trolofvade åter tillsammans: då hennes bortavarande faders hus förstöres, måste Virginia söka en tillflykt hos Appius, den ende som under folkets upplopp ägde tillräckligt anseende att skydda henne. Hennes kärlek återvaknar med fördubblad styrka, och Appii begär efter besittningen af den sköna flickan blir oemotståndligt. Appius får ej göras till någon obeslutsam romanhjelte: han får ej förändra sina en gång fattade politiska grundsatser för en qvinnas skull: han vill äga henne i trots af dem. Hon å sin sida kan ej misstänka att han söker hennes hjerta utan hennes hand, godtrogen och glödande i sin kärlek, känner hon sig vid den falska underrättelsen om Sicinii död och sin derigenom återvunna frihet gränslöst lycklig. När hon erfar att Sicinius ännu lefver, är hon redan så öfverväldigad af sin passion att hon vill öfvergifva fader och fästman och deras af henne föraktade anhang, för att blifva hos Appius, den stora mannen, den sköna unga mannen, första och enda föremålet för hennes kärlek. Förgåfves varnar hennes klarsynta och erfarna fader henne för Appii försåt: hon tror

på sin älskares löften, hon vill lefva och dö på deras uppriktighet, hvartill hvarje oerfaren, älskande flicka är färdig; hon anser hvarje förringande ord om honom såsom en hädelse mot ett högre väsen. Slutligen gör Virginius sin faderliga myndighet gällande. Han återfordrar henne af församlingen. Nu följer den uppdiktade angifvelsen att hon icke är Virginii dotter utan född slafvinna. Hon går i sin svaghet äfven in på detta bedrägeri, säker om en skyndsam och lysande upprättelse. Då är det som fadren i sin förtviflan dödar henne för att frälsa hennes heder, i sin ordning på goda grunder säker på att Appius endast skall förnedra hans dotter. — Genom denna förändring hade Virginia gjort sig skyldig i mer än ett afseende: genom den dåraktiga blindheten af sin okufvade passion, genom sin olydnad mot sin fader, genom sin otrohet mot sin fästman, men, hon hade alltid bibehållit sitt intresse genom den eldiga, hängifna qvinligheten i sitt väsen. Man skulle beklaga, begråta hennes öde, men ändock erkänna att hon förtjenade det; att hennes död var blott en försoning för hennes olycksaliga förvillelse. Hon hade på detta sätt blifvit en tragisk person, så vida den qvinliga karakteren i allmänhet kan blifva verkligt tragisk: då dennas felsteg för det mesta bero på en svaghet, icke på ensidigheten af en princip. Sådana som Antigone och Lady Macbeth äro undantag. — Hvad Appius åtminstone angår, skall han först efter hennes död, och när det ursinniga folket stormar hans hus, känna och erkänna rättmätigheten af sitt förfarande, i det ögonblick då han sjelf går att möta sitt tragiska öde.

Ett yttrande i detta företal är anmärkningsvärdt såsom betecknande för den dramatiska skola, som Leopold tillhörde, eller åtminstone för den grad af utveckling, hvarpå den under Leopolds tidehvarf befann sig. Han säger nemligen om Paykulls tragedi, att den förtjenar loford «genom flera rörande scener, en mängd

vackra verser och, hvad som är af allt kanhända mest att skatta, ett i allmänhet rent, otvunget och harmoniskt språk». Jag är visserligen icke bland dem som underkänna det höga värdet af formens fulländning i hvarje art af poesi, följaktligen äfven tragedien; men om det är i någon art af poesi, der språkets korrekthet och förfining lättast kan umbäras, så är det väl i den dramatiska, der det framställes såsom talspråk, och der man följaktligen kan tillåta sig hvarje frihet, som ej är grofhet, platthet eller pöbelaktighet. Också är det väl endast inom det franska dramat, som man har ett så stort anspråk på diktionens ytterliga fulländning. Detta kommer sig deraf, att man der framför allt betraktade det dramatiska föredraget såsom rhetorisk deklamation; hvaraf åter följden blef att detta föredrag lätt urartade till theatraliskt manér, med en gång gifna, oföränderliga formler och fraser. Så nära stod denna art af drama under dess sista period att urarta till en tom formalism, då äfven en af dess mest bildade anhängare kunde, ehuru med den tvekan, som uttryckes i ordet «kanhända» bland alla en tragedies förtjenster skatta det förträffliga språket mest. Huru fastväxt han var i det franska manéret, huru vigtiga han ansåg alla dess små formaliteter i afseende på diktionen, ådagalägger han uttryckligen på ett annat ställe i samma företal, der han yttrar:

«Ibland vårt språks flera brister äro tvenne, som må i allmänhet anses föga vigtiga, men som likväl ofta låta med stor olägenhet känna sig i den tragiska dialogen. 1) Vi äga inga tilltalsord, under den kungliga eller furstliga värdigheten, sådana som fransmännens *seigneur, madame.* När vi ej kunna säga konung, drottning, prins, prinsessa, äga vi nästan intet sätt att låta de talande personerna nämna hvarandra. Ordet herre, brukadt i denna mening, har ej haft framgång på vår theater, och har någonting i sanning obehagligt. Jag har för min del heldre valt att betjena mig af det gamla

det drott, som kan, enligt dess ursprungliga bruk i rt språk, tilläggas alla upphöjdare värdigheter under n kungliga. Vår berömda herr Bergklint skref i ett aldebref till ett af våra fordna riksråd: «Nej, räds ej, re drott, att se en gratulant» m. m. Och jag tror att tta exempel kunde, med fördel för språket, allmännare erföljas, nemligen i poesi eller vältalighet. 2) Likaså va vi stor brist på tjenliga interjektioner eller känslans op, åtminstone för den högre stilen och passionernas åk. Romarne hade deras *væ, vah, proh, heu, eheu* m. fl. ansmännen hafva deras *Oh, Ah, Hélas!* Man lär här- l ej fela att straxt nämna vårt O! och Ack! Men re också detta, genom fördubblad slutkonsonant, hårdt ikulerade ack!, vore det också, säger jag, ett natur- t uttryck af den ömmare känslan, som tydeligen for- ar ett lindrigare, mera uthållet och ljudande, är det ninstone, genom sjelfva betydelsen i hundrade fall, jenligt. Det har, i sin natur, alltid någonting vekt h smältande. Vid de tillfällen, då känslan fordrat ett tryck af annan art, starkare, manligare eller häftigare, r jag någongång vågat nyttja interjektionen ha!, som g funnit redan införd i språket, fastän, jag tillstår det, ga gillad. Man synes i allmänhet ännu ej hafva vant ; att gifva deråt annat ljud än det hårda, kalla och stan löjliga, som uppkommer af dessa två bokstäfvers otta mekaniska sammanläggning. Man måste anmärka rvid, att alla sådana utrop kunna till deras rätta na- r på intet sätt med bokstäfver uttryckas. Det är to- n, känsloljudet deraf, som ensamt kan gifva dem de- s behörighet. Det är, med ett ord, uttalet, som gör m sublima eller löjliga. För en uppläsare utan själ de blott liflösa stafvelser, tomma mellanord, utan ydelse af hvarken tanke eller känsla. Men låt en n af sann, lefvande känsla bruka dem, och man skall ans mun lära att förstå deras innehåll och deras nöd-

vändighet. Man kan genom det olika sättet att u tala detta enda ha! göra det till ett skratt, till en fråg till ett förundrans ord, till ett rop af förtrytelse och t ett sublimt uttryck, vare sig af den mest upphöjda ell mest förtviflade sinneskänsla.»

Så oumbärliga ansåg man ännu på svenska scen tilltalsord och interjektioner, ehuru de förra äro fu öfverflödiga och de senare rätt väl kunna undvikas.

En bland bristerna hos denna art af tragedi är de tvungenhet och enformighet, som blef en oundvikl följd af det stränga iakttagandet af tidens och rumme enhet. Då man för den förras skull icke ansåg sig be rättigad att framställa händelserna i deras naturli tidsföljd och låta dem sjelfva tala, måste man taga tillflykt till långa och tröttande berättelser, som kunde gifva anledning till mycken pompös vältaligh och någon gång äfven till en poetisk utgjutelse af san mensklig känsla, men icke desto mindre förblefvo od matiska äfven derigenom, att de med nödvändighet i förde i dramat personer, som i handlingen icke delt utan endast voro utgjutelsekäril för de handlande p sonerna, nemligen de så kallade konfidenterna (såd äro i Oden vännen Hildur, i Virginia vännen Juli Genom iakttagande af rummets enhet åter uppsto osannolikheter af vida betänkligare art än de, som m fruktade skulle blifva en följd af rummets omvexli Händelserna såväl i Oden som i Virginia försiggå g nom alla fem akterna på ett och samma ställe, hvilk författarens samtida säkerligen ansågo för bevis på stor skicklighet i skådespelets anordning. Men de följde dock i Oden den orimligheten att Romare o Skyter, under brinnande krig, om hvarandra uppträ på de senares ting- eller offerplats, der äfven hjeltin infinner sig, och der de mest pathetiska scener försig och i Virginia den att demokraterna, Appii fiend uppträda och hota honom i hans eget hus, der han v

:ven af vakt och hvarje ögonblick kunde slå dem i . Men, dessa osannolikheter oberäknade, fordrar lramatiska intresset större omvexling för att kunna rhållas: när fantasien är fängslad och hänförd af ragiska ämnet, förbiser åskådaren lättare den osanno-t, som ligger i ett tidssprång eller ett lokalombyte, en osannolikhet, som ligger i sammanträngningen handling inom en tidsrymd, som ej medgifver dess utveckling, eller inom en lokal, der den gifna lingen, enligt tingens vanliga förlopp, icke kan ut-Ty denna senare art af osannolikhet är mera :t i ögat fallande än den förra, der fantasien städse större lätthet öfverrumplar förståndet, då en scen-dring är ögonblicklig, men en handling med fransk-atisk omständlighet, utförd på orätt ställe, alltid ;ifver tillräcklig tid åt reflexionen.

En tänkare, känd för sin eklektiska och medlande tter, framlidne statsrådet Grubbe, Leopolds efter-re i Svenska akademien, yttrar i sitt inträdestal i ıda akademi om Leopolds tragedier följande: «Ibland olds skaldeverk äro de båda tragedierna, Oden och inia, kanhända de, som, i hänseende till sjelfva :artens vigt, i främsta rummet påkalla granskarens ıärksamhet. Om man ock ej är berättigad att till-na något skaldeslag ett bestämdt och afgjordt före-: framför alla de öfriga; så har man dock allmänt, lre och nyare tider, erkänt tragedien för en af de ımsta former, i hvilka snillet kan uppenbara sin ınde kraft. Intet annat skaldeslag har, till sin inre , betraktadt, en så hög och ädel syftning, eller för-ır oss i en öfver det alldagliga lifvets små nöjen och rmmer så upplyftad sinnesstämning; och intet annat rar eller medgifver, i hänseende till sin form, en så ıisk utbildning och fulländning: intet äger en så komlig enhet: intet utgör i så sträng bemärkelse ett t, der alla delar böra stå i en nödvändig, oupplöslig

förbindelse med hvarandra, och sammanverka till
dandet af ett gemensamt totalintryck. Ett tragiskt k
verk är en liten sluten verld för sig sjelf, hvilken
bör utgöra en trogen spegel af den större: det bör
oss en framställning af menniskolifvet i dess högst
vigtigaste förhållanden: det bör lära oss känna vårt
innersta väsende, våra känslor och passioner i der
naste skiftningar; visa oss den sedliga kraftens stri
yttre och inre fiender, frihetens kamp med nödvä
heten och den öfversinnliga andens seger öfver de
ter, som krossa menniskans sinnliga varelse. G
framställningen af en stor själskraft, utvecklad i st
mot lidanden och qval, mot ödets obevekliga strän
väcker det hos oss ett lifligt medvetande af vår h
med gudomligheten beslägtade natur: det ger oss
rena upplyftande känslan af det moraliskt sublima;
det har ändtligen i sin makt att dermed förena
en känsla af det religiöst sublima, derigenom att
låter oss, bakom de synliga händelsernas utveck
ana en högre, osynlig ledning af det hela. Men
det höga värdet af denna konstart svara ock dess
righeter, hvilka endast det stora ovanliga snillet fö
besegra. Det är för den tragiska konstnären ej no
vara utrustad med den bildningsgåfvans styrka,
känslans liflighet och värma, utan hvilken ingen
förtjena namnet af skald: han måste äfven sjelf äga
själens storhet och upphöjning, som skall återspegl
i hans verk; han måste med en omfattande, filos
blick öfver verlden och lifvet förena den djupaste kä
dom af menniskohjertat, en underbar, divinatorisk
måga att genomskåda detsamma och på förhand an
dess innersta rörelser, äfven i sådana fall, af hvilka
aldrig ägt någon egen omedelbar erfarenhet eller ås
ning: han måste ändtligen kunna afkläda sig sin
personlighet, sitt folks och sin tids föreställningssätt
bildning, för att fullkomligt tänka sig in i de mest

aktiga menskliga karakterer och tillegna sig särskilda tidehvarfs eller nationers anda. Också, ibland den stora mängd af tragedier, som äldre och nyare tiders konstbildning ägt att uppvisa, huru få äro ej de, som i sjelfva verket uppfylla konstens högsta fordringar?»

«Men dessa fordringar hafva ock till sjelfva sitt innehåll och sin betydelse icke alltid varit med lika klarhet uppfattade. Knappast gifves det någon annan konstart, hvars väsende och reglor, ifrån Aristotelis tid ända intill våra dagar, utgjort föremål för så många undersökningar och tvister, eller någon, som af skalderna sjelfva blifvit på så olika sätt behandlad. Det har gifvits nästan lika många väsentligt skiljaktiga former af tragediens utbildning, som det gifvits särskilda folk, hvilka ägt en theater. Sofokles, Shakspeare, Calderon, Racine och Schiller — huru olika äro de ej hvarandra! på huru vidt åtskiljda vägar ha de icke sökt uppnå den tragiska konstens högsta mål! Utan tvifvel vore det ensidigt och orättvist att helt och hållet förkasta någon af dessa former för tragediens utbildning. Om de ej alla, med afseende på konstens högsta syftning, äro af lika värde: om de ej alla öppna lika fritt utrymme åt snillets verksamhet, eller tillåta lika stora och omfattande taflor af verlden och menniskolifvet; så gifves det dock ibland dem ingen, som ej under geniets hand kan uppnå en hög grad af fullkomlighet. Om den tragiska konsten gäller företrädesvis, hvad som egentligen kan sägas om all poesi: det är i hvarje tidehvarf och hos hvarje särskildt folk, i enlighet med dess egna karakter, tänkesätt och seder, som poesiens genius bildar sig den bestämda form, den kroppsliga gestalt, om så må sägas, i hvilken den uppenbarar sig. Derföre blir ock denna form hos tvenne särskilda folk aldrig fullkomligt lika: den kommer hos hvarje folk att bära en mer eller mindre tydlig pregel af hela dess nationliga karakter. Så är den fransyska tragedien, ehuru bildad

efter den grekiska, och grundad på reglor, hvilk
minstone till en del, blifvit föranledda af den gr
tragediens form, likväl i sjelfva verket lika väsen
åtskiljd från denna, som det 17:de och 18:de s
fransmän från forntidens greker. Det tillhör mi
att här ingå i en utförligare undersökning om den
ska tragediens i våra dagar så olika bedömda l
värde. Jag anmärker endast i allmänhet, att den
mig ömsom ha varit ett föremål för öfverdrifna
och obilligt tadel. Visserligen torde det böra
gifvas, att kothurnens värdighet här stundom urart
en viss stelhet, som försvårat karakterernas och kä
nas naturtrogna skildring i hela deras fria och lef
utveckling: att forntidens eller främmande nationern
tar blifvit något för mycket klädda i drägten af mo
fransmän: att ingen af de fransyska tragiska skal
blickat så djupt in i menniskohjertat och med s
psykologisk sanning framställt karaktererna och p
nerna som Shakspeare, Goethe och Schiller i d
nämsta af deras skådespel, eller med så mycken t
med en så sann lokalfärg målat särskilda tidehva
nationer som de tvenne sistnämnda skalderna: att
lets verksamhet blifvit i den fransyska tragedien
gon mån fjettrad genom vissa mindre väsentliga
skrifter; och att i synnerhet den stora vigt, man
på bibehållandet af rummets och tidens enhet, ofta
gat de fransyska skalderna att, med en verklig u
ring af den eftersträfvade sannolikheten, inom
trånga gränser inskränka handlingens utveckling
att blott låta för oss berätta, hvad vi egentligen s
borde åskåda. Ändtligen torde ock böra erkänna
den här nyttjade alexandrinska versarten, med hv
konst och skicklighet den ock må hafva blifvit utbi
likväl, genom sitt visserligen något entoniga ljudfal
sin strängt symmetriska regelbundenhet, är mindre
lig än den friare, orimmade jambiska versarten för

ına, lifliga målningen af hjertats vexlande rörelser ı passionernas våldsamma stormar. Men oaktadt allt tta, hvem skulle utan orättvisa kunna neka sin beunn åt de stora snillen, som, äfven inom de något nga gränserna af denna konstform, mäktat frambringa :k af en sann och oförgänglig skönhet? Hvem beunır ej den lätthet, med hvilken de ofta förstått att åtnstone undangömma reglornas tvång, den förståndsighet och det sammanhang, som röjer sig i deras nanläggning och ledning af handlingen, samt den gfällighet, med hvilken de vårdat stilen och versggnaden? Hvem förtjuses ej af Corneille's höghet och lsstorhet, eller af den fint bildade Racine's mildare ı jemnare ädelhet eller af Voltaire's rikare och mera .vexlande taflor af menskliga karakterer och känslor?»

«Och vid dessa mästares sida, framstår ej äfven opold såsom deras värdiga medtäflare? Utgående n den fransyska theorien för tragediens behandling, derkastade han sig alla dess reglor och iakttog dem d sträng noggrannhet. Det är derföre endast efter ına theori som man kan med rättvisa bedömma hom: det är hvarken med Sofokles eller Shakspeare, ırken med Goethe eller Schiller, det är med Racine, rneille och Voltaire han, såsom tragisk skald, närst bör jemföras. Jag har ej den förmätenheten att ja utstaka en rangordning för hjeltarne i snillets verld. ;n må den insigtsfulla, oväldiga konstdomaren afgöra, ruvida ej Leopold, inom omfånget af den fransyska men för tragediens utbildning, hunnit nära intill fullmlighetens gräns: må han afgöra, huruvida ej de anärkningar, hvilka den strängare granskningen möjligts med något skäl skulle tro sig kunna göra mot hans agedier, till större delen äro sådana, som mera angå jelfva denna form än hans särskilda användning deraf: ch isynnerhet må han dömma, huruvida ej de mindre

betydliga bristerna vida öfvervägas af sanna och stor skönheter.»

«I båda de Leopoldska tragedierna är ämnet obestridlig tragisk storhet och förenar dermed det dj och innerligt rörande. I båda är en vigtig politisk hv ning på det sätt sammanflätad med det enskilda fö hållandet mellan tvenne älskande, att handlingens o intressets enhet fullkomligt blifvit bibehållen. I Od framträder emellertid handlingens politiska betydelse st kare; hvaremot i Virginia den enskilda händelsen i hög grad tillrycker sig vårt deltagande, än den politiska kat strof, hvilken den tjenar att bereda. I båda tragedier qvarhålles uppmärksamheten oafbrutet vid hufvudämne utan att derifrån afledas genom några öfverflödiga o störande episoder. I Oden har skalden sammanstäl tvenne berömda historiska namn och begagnat sig kontrasten mellan tvenne till seder, lynne och odling grad vidt åtskilda folk, ehuru denna kontrast här bli vit betydligt mildrad genom den stilens och språke upphöjning, hvilken Leopold, enligt den fransyska tr gediens fordran, gifvit åt alla de på scenen framställ personernas tal. Ämnet för Virginia har redan ofta bli vit af tragiska skalder behandladt. Leopold har sjelf me skarpt och säkert omdöme angifvit dess fördelar o olägenheter. Äfven den berömda Lessing har i «Emilia Galotti» framställt en nära liknande händels men han har, måhända mindre välbetänkt, modernise den, samt borttagit dess politiska vigt och historis märkvärdighet genom dess öfverflyttande till en lit stat i det nyare Italien; och ehuru mycket man me rätta hos Lessing må beundra den djupa och fina karak tersskildringen, måste man dock erkänna, att den för- färliga katastrofen är både i sig sjelf mera tragiskt su- blim och fullkomligare motiverad hos den svenska skal- den. — Planen af tragedien Oden kan måhända icke alldeles frikännas från några ofullkomligheter: en vörd-

lsvärd vän af den stora skalden (Skjöldebrand) har d afseende härpå yttrat, att «han vid handlingens led-ıg tros hafva varit bunden af högre föreskrifter, hvil-t han dock sjelf ej ville medgifva». Om man äfven i ınen af Virginia skulle tycka sig finna några, ehuru ndre betydande osannolikheter; så synas dock dessa dast ha sin grund i den strängt iakttagna fordran af mmets och tidens enhet, hvilken nödgat skalden att mmantränga handlingen inom något inskränktare grän-r, än dess fria och naturliga utveckling kanhända for-at. — Karaktererna synas mig i allmänhet i båda de eopoldska tragedierna äga den upphöjning och ideali-t, som den tragiska konstens väsende fordrar. Dock rde man icke utan allt skäl kunna sätta i fråga, huru-da Oden sjelf i vishet och ädelhet fullt motsvarar det ıgrepp, man gerna ville göra sig om en stor religions-h samhällsstiftare. Deremot bör man med rättvist lof-d erkänna den förädling, skalden gifvit åt Appii karak-r, samt åt hela förhållandet mellan honom och Virgi-a, äfvensom den sanning, med hvilken den fornromer-a republikanska strängheten blifvit uttryckt i Virginii rson. Att skalden i Hildurs och Julias personer in-rt tvenne s. k. förtrogna, hvilka, föga betydliga i sig lfva, ej hufvudsakligen medverka till handlingens ut-ckling, har åtminstone sin ursäkt i den fransyska tra-diens häfdvunna bruk. — I känslornas och passioner-s målning synes mig Leopold ha i hög grad lyckats t förena Corneille's storhet med Racine's ömhet, utan t falla i den förras ofta kalla och deklamatoriska ton, ler den senares stundom något för matta vekhet. För rigt har han i Oden mera närmat sig intill Corneille, era intill Racine i Virginia. Båda dessa verk äro nekligen rika på tragiskt sublima och rörande situatio-er, om man ock kan uppvisa andra tragedier, som göra att ännu starkare och mera skakande intryck. — I dik-tionens öfverallt bibehållna styrka och upphöjning, i språ-

kets ädelhet samt i versens kraft och klang, har L pold efter mitt omdöme icke blifvit uppnådd af nå annan svensk dramatisk skald, och torde knappast ' öfverträffad af de i detta hänseende rättvist beundı fransyska mönstren. Att till bevis härpå anföra särsk sköna verser, vore ej blott öfverflödigt, utan ock nå en orättvisa; ty med ytterst få undantag är dikti och versbyggnaden i dem alla lika fulländad.»

Jag har ansett billigt att anföra detta yttrand en skarpsinnig konstdomare, hvilken likväl här af ständigheterna var nödsakad att visa den största ı liga mildhet, ehuru jag, såsom man redan kunnat ε det föregående, ej kan instämma i alla hans lofordı omdömen.

Leopold har äfven försökt sig i det komiska dr genom tvenne öfversättningar: «Metromanien» och « Talande Taflan» samt en originalpjes: «Suppliken (Pjesen på stund». Denna sistnämnda, författad efter modan för hofvets räkning, sammanskrefs efter förf rens egen uppgift inom elfva timmar. «Man kan säga mera derom», menar Hammarsköld, «än att det en ganska illa använd tid.» Denna Hammarskölds bit het är obefogad. Också söker utgifvaren af Hamn skölds anteckningar att i en bifogad not mildra l förkastelsedom. «Leopolds förtjenster om den kom dialogen», säger han, «böra ej förtigas, då de fle som arbetat i detta slags vitterhet, antingen alltför n ket låtit fjettra sig af det högtidligare och allvarsamn skriftspråket, eller ock allför sjelfsvåldigt begagnat af hvardagliga ord och talesätt.» «Suppliken» gör i anspråk på att anses för en fullfärdig komedi. O kallas det uttryckligen ett divertissement, i hast samn satt för att på en stund roa hofvet, och åtföljdt af ε och dans. Det enkla innehållet är följande: En flicka, uppfostrad i ett grefligt hus och der behan hälften såsom domestik och hälften såsom favorit hos g

ınan, älskar i hemlighet sin kusin, som är anställd ɔm dansör vid kongl. operan. Nu kunde på den ti- kusiner ej gifta sig med hvarandra utan särskild glig tillåtelse. När den unga konungen jemte sin ıyndare reste genom landsorterna och skulle passera i det grefliga godset, kommer dansören dit för att a på sin fästmö. Flickan uppgör då med sin fäst- den planen att denne, som är öfvad i verskonsten, l skrifva «några vackra vers» till hans maj:t, för att ıngas vid hästombytet af socknens skolbarn, och att derunder skall jemte verserna till konungen aflemna supplik om tillåtelse att gifta sig med sin kusin. sören får i hast sitt opus färdigt, och håller just på inöfva barnen, då grefven inkommer och begär att erserna för att bättre kunna följa med sången. För- .ren lemnar honom då ett papper, som befinnes vara redan färdigskrifna suppliken, hvilken låg jemte verser i fickan. De älskandes hemlighet är nu äckt. Grefvinnan blir bestört och ledsen, ty hon icke med folket «från operan». Men grefven åtager deras sak, gifver flickan en vacker hemgift och hen- älskare löfte om en syssla, samt åtager sig att sjelf lemna suppliken till konungen jemte sitt förord. sång och ballet sluta pjesen. Dialogen är alltigenom ; och angenäm, och det enda deri, som kan stöta dens öron, är det öfverdrifna och oförtjenta smickret konungen och hans farbroder. — Älskarens monolog, han af sin fästmö nödgas förbinda sig att inom en stund, en timme, sammansmida de för planens ut- ıde erforderliga verserna, är rätt rolig:

Nå sex års tid jag re'n vid opran stått
Och jag har dansat der bland furier, blixt och fasa;
Jag brinna sett Armidas slott,
Hört skrålet af Orest, anfäktad för sitt brott,
Och trängts bland skuggorna i sjelfva Gustaf Vasa;
Men aldrig såg jag än, så långt jag minnas vet,
Så dråpligt fält för en poet

Att sättas utom sig och rasa.
Hvad skall jag göra, fattig fan?
Jag älskar min Sophie och kan ej henne mista,
Men både rim och tankar brista,
Och måtte denna stund bli af mitt lif den sista,
Om jag kan hitta på en liknelse till plan! —
Regenter, konungar, som glänsen högst i ära,
När eder makt, som här, är hjertats fria val,
Då ger er åsyn fröjd, — det är bevisad lära;
Likväl, när i en sång, en pjes, ett glädjetal,
Man skall på sagd minut sin fröjd i dagen bära,
Hvad den blir ofta svår att skilja från ett qval!
Jag arma rimmare, min ställning är fatal.
Jag ser väl hvad mitt öde blifver,
Och att en undflykt har ej rum;
Om jag ej skrifver tros jag dum;
Och dummare ifall jag skrifver!
Om någon bok ändå, i min konsternation,
I mina händer råkte falla,
Med någon vers uti, som gick på någon ton,
Jag kunde slikt, om just ej fri imitation,
Åtminstone fri afskrift kalla.
Men tiden flyr — välan, välan, Sophie det vill!
För fästmö och för kung vi allting våga böra;
Och mången litet nog i verlden skulle göra,
Om ingen gjorde mer än hvad han dugde till.
Hvad? Ser jag ej Sophie som kommer med grefvinnan?
Fort — versen måste fram, hvar fan jag ock skall finna'n.

Grubbe gör rättvisa åt Leopolds förtjenster på komiska området. «Om dessa arbeten», säger han högre konstvärde icke kunna jemföras med Oden Virginia, så bör man dock göra rättvisa åt den tal med hvilken skalden här bröt sig en nästan obanad och riktade vår vitterhet med en förut af svenska len föga bearbetad konstart. Den stora och sällsam olikhet, hvilken hos oss, nästan ännu mer än hos n annat folk, äger rum mellan det språk som talas det som skrifves, medför onekligen ganska betyd svårigheter för den komiska dialogens utbildning i matiska arbeten. Leopold har med en stor mäst

öfverlägsna skicklighet besegrat dessa svårigheter: han har förstått att, utan uppoffring af versens regelbundenhet och harmoni, eller af det vårdade språkets fordringar, uppnå samtalstonens ledighet och lätthet; och oaktadt de flera lyckliga och förtjenstfulla bemödanden af samma slag, hvilka vår vitterhet numera äger att uppvisa, står han likväl äfven på detta fält ännu hos oss oöfverträffad».

«Utan tvifvel», fortfar Grubbe, «skall Leopold, äfven om den tragiska konsten hädanefter i vårt land skulle komma att utbildas mera under den tyska än den fransyska formen, mera efter Schillers manér än efter Racine's, alltid bibehålla ett upphöjdt rum ibland våra dramatiska skalder. Emellertid skulle jag dock, om jag må tillåta mig att häröfver fälla ett omdöme, vilja yttra den tanken, att han i vissa andra skaldeslag uppnådde en ännu högre grad af fullkomlighet. Det har redan ofta blifvit anmärkt, att den svenska skaldekonsten alltid haft en långt mera lyrisk än episk eller dramatisk karakter: man har någon gång sökt en grund härtill i sjelfva den nordiska naturen, hvilken likasom diktar i lyriska toner och hvars stränga högtidliga allvar drifver menniskan mera tillbaka i sig sjelf. Om man tager ordet lyrisk skaldekonst i den vidsträcktare bemärkelse, att man derunder innefattar all den poesi, som icke är episk eller dramatisk, all sådan, der skalden hvarken blott öfverlemnar sig åt det lugna betraktandet och den klara åskådliga skildringen af yttre föremål och händelser, eller helt och hållet döljer sin egen personlighet, för att låta främmande karakterer, känslor och passioner utveckla sig i deras fulla lefvande sanning, utan der han hufvudsakligen åsyftar en poetisk framställning af sin egen subjektiva sinnesstämning; så kan man med skäl säga att äfven Leopold var företrädesvis en lyrisk skald. Men då skalden ger oss ett poetiskt uttryck af sitt eget inre, så kan åter antingen känslan eller reflexionen

yttra sig såsom det öfvervägande elementet i hans sinnes-stämning: den poetiska framställningen kan i följd deraf blifva antingen mera ett uttryck af djup herrskande känsla, eller af skaldens reflexion, af hans betraktelser öfver verlden och det menskliga lifvet; antingen lyrik i ordets mera inskränkta och egentliga bemärkelse eller reflexionspoesi. Denna åtskillnad, grundad på sjelfva den i poesien rådande andan, är oberoende af den yttre formen: båda dessa arter af poesi kunna förekomma un-der flera olika former. Leopolds poesi kan, åtminsto i hänseende till dess flesta och förnämsta alster, hä föras till den senare arten. Den är, till sitt egentlig innehåll, vanligtvis ett uttryck af en allmän, omfattand verldsbetraktelse, ehuru denna visserligen tillika är lif vad af känslans värma och förskönad af en rik, måland inbillning. Denna reflekterande eller, om man så vill didaktiska syftning framträder under olika former, blott i hans egentliga lärodikter, utan äfven i hans od hans sånger öfver moraliska eller fosterländska ämne hans berättelser och komiska dikter, till och med i minsta epigrammer. Hans poesi är i allmänhet en po tiskt uttryckt filosofi: merendels framställer den någ för det praktiska lifvet vigtig sanning. Skalden vis sig såsom

> Det skönas vän, men gunstling hos det sanna,
> Med diktens rosenkrans omkring den vises panna.»

«Denna den Leopoldska poesiens reflekterande ell didaktiska karakter har på den ena sidan visserlig sin närmaste grund i skaldens egen individualitet, m på den andra öfverensstämmer den dock fullkoml med hela hans esthetiska theori, med hela hans åsi af poesien, enligt hvilken han lade ganska stor vigt den filosofiska och moraliska halten af dess innehåll Denna åsigt har han ganska ofta bestämdt uttryckt både i sina esthetiska afhandlingar och i sina skald stycken, och han har dermed på ett icke tvetydigt sät

ifvit den synpunkt, ur hvilken hans egna dikter
ı bedömmas. Med fullt skäl kan man på honom
f lämpa hvad han yttrat om Kellgren:

Sångens höjd var ej hans höjd af ära:
Nej, den var rösten blott åt filosofens lära.»

«Måhända skall någon härvid, med anledning af
a dagars konstlära, väcka den frågan, huruvida Leo-
d med rätta satte detta höga värde på den filosofiska
ı moraliska syftningen af poesiens alster. — Visser-
en skulle man inskränka konsten inom alltför trånga
inser och misskänna dess egentliga väsende, om man
raktade den endast såsom ett medel för något främ-
nde ändamål, ehuru upphöjdt och ädelt detta än
e; om man tänkte sig densamma såsom ämnad att,
n all egen sjelfständighet, endast verka i sedelärans
er förståndets tjenst. Utan tvifvel bör det poetiska
llet betraktas, icke såsom en blott undersåte under
ira och högre andliga makter, utan såsom sjelfherr-
nde konung i diktens vidsträckta rike. Konsten är
t eget ändamål; eller den har ej något annat omedel-
t ändamål än att utgöra den fullkomligaste möjliga
enbarelse af det sköna. Och om man med rätta
drar att den bör förbättra och förädla menniskan, så
det likväl icke genom dess underordnande under
mmande ändamål, utan hufvudsakligen genom sinnets
tning till en idealisk verld, samt genom sjelfva den
nsla, hvilken det skönas rena och lifliga framställning
r oss, af en frivillig öfverensstämmelse mellan vår
nuftiga och sinnliga natur, en fullkomlig harmoni i
la vårt inre väsende, som den bör utöfva denna för-
llande inflytelse. Men gifves det ej, äfven utan allt
poffrande af konstens sjelfständighet, en poesi, som i
elfva verket förtjenar namnet af filosofisk? Gifves det
j för skalden en möjlighet att förena framställningens
ia poetiska lif och behag med innehållets allvar och
akrikhet; att sammansmälta filosofien och poesien till

ett oupplösligt helt, der ingendera beherrskar och förtrycker den andra? Det är i synnerhet i ett tidehvarf sådant som det närvarande, ett tidehvarf af fullkomligare utvecklad, på alla bildningens delar mäktigt inverkande reflexion, som denna uppgift framställer sig för snillet; också ha tidehvarfvets största skalder, ehuru visserligen på olika vägar, efter deras olika individualitet, sträfvat till dess upplösning. Är ej Goethes Faust, kanhända den märkvärdigaste och mest genialiska af alla hans skapelser, till sin egentliga betydelse ett filosofiskt poem? Visar sig ej Schiller öfverallt såsom en filosofisk skald? Det samma gäller äfven om Leopold, ehuru hans filosofi visserligen har en annan karakter än Schillers. Hans skaldestycken utgöra fragmentariska poetiska framställningar af en verlds- och lefnadsåsigt, hvilken först genom dem alla tillsammans, eller rättare, först genom alla hans både poetiska och prosaiska skrifter tillsammans framträder i sin helhet.»

«I följd häraf måste man, för att rätt bedöma dessa skaldestyckens värde, göra lika mycket afseende på innehållets filosofiska sanning och på framställningens poetiska skönhet. Innehåll och form äro till dem oskiljaktigt sammanbundna: de äro förenade såsom själ och kropp: de bilda tillsammans ett enda lefvande organiskt väsende. Ren och ädel är den filosofiska åsigt, som i dessa poemer uppenbarar sig, om man ock tilläfventyrs skulle böra medgifva att den ej är den mest idealiska till hvilken förnuftet möjligen kan lyfta sig. Den har i allmänhet mindre en platonisk än en sokratisk karakter. Skalden åsyftar vanligtvis mindre att höja sig till idéernas öfversinnliga region, än att i en poetisk omklädnad framställa en på mångsidig erfarenhet grundad verldsbetraktelse, en sund, praktisk lefnadsvishet, vördnadsvärd genom dess sedliga renhet och intagande genom dess milda, älskvärda humanitet. Denna anspråkslösa sokratiska vishet har knappast någonsin blifvit renare

ch skönare uttryckt, än den är det i synnerhet i
ıf Leopolds poemer.»

ångfaldiga äro de poetiska former, i hvilka Leo-
ımställt sin åsigt af verlden och det menskliga
- — — Jag nämner ibland dem först hans Oder
raliska Sånger. Hög är här skaldens lyriska
en äfven i sin mest pindariska lyftning står dock
billning alltid under förnuftets visa och säkra
de praktfulla bilderna utgöra blott en klädnad
ı, sanna och ädla tankar; man finner här ingen
ens oreda, ingen stilens dunkelhet, ännu mindre
neningstomt bildprål. Diktionen kan ej på ett
äffande sätt karakteriseras än den redan blifvit
ȷeopold sjelf, då han i en af sina skrifter såsom
ɔnstens första egenskap nämner «den höga och
ɾriska ton, som tvingar sig ned i själen med
af sitt harmoniska fall; som gjuter tanken med
ɘlhet, men också med en vigt, hvilken likasom
er uttrycket deraf i brons förevigadt». Utan att
lägga någotdera af dessa stycken ett afgjordt
e framför de öfriga, skulle jag dock, efter min
, känsla, kanhända vilja tilldömma priset, ibland
ıtliga oderna, åt «Odet öfver begäret till ett
; namn», och ibland de moraliska sångerna åt
ɔlima, af sann och varm religiös känsla genom-
sången: «Försynen».

mlingen af Leopolds skrifter upptager tre poe-
der namn af oder: nemligen det nyssnämnda
begäret till ett odödligt namn», «Häfdernas röst»
et blinda nitet». Det förstnämnda bland dessa,
Grubbes omdöme det bästa bland dem, förtjenar
ıras i sin helhet *):

Förgäfves under störtadt lopp
Af sekler, som på sekler följa,

*) ›opolds Samlade Skrifter, II, sid. 1 ff.

Den tunga jordens fasta kropp
Blir sjelf ett rof för tidens bölja;
Förgäfves glömskans djupa famn
Begraft dess fordna väldens namn,
Med deras konster, värf och seder:
Vi födas bland ruinerne,
Vi sexti seklers härjning se,
Och ropa dock: vi trotsa eder!

Och bäst från ryktets höjda char
Kring jorden våra storverk skalla,
En fläkt ur österns grottor far,
Vi dricka smittans luft — och falla!
En mask, till grusets glömska dömd,
För dina fjät i gräset gömd,
Din flykt med dödens lia hinner —
En spillra slår: du är ej mer;
Den sol, som tänds, ditt högmod ser,
Den, som går ner, din aska finner.

Likväl, insekt, likväl ännu
Du skryter att beherrska tiden;
Med plantans fibrer, trotsar du
Den kraft som grusar pyramiden!
En slaf af tingens tvungna skick,
Du skapar ej ett ögonblick
Din verkningskrets och dina öden;
I brist af allt, för allt ett rof,
Du har mot allt af skydd behof,
Och yfs att segra öfver döden!

Förtruten visar du din rätt
Att denna fordrans högmod nära,
I glansen af Gustavers ätt
Och titlarne af Newton's ära.
Hvart helst din blick kring jorden strä
Af företag din stolthet väcks,
Som menskosnillets styrka tyda:
Der forskas rymd och element,
Der läggs en verld till den du känt
Och ljus och smak dem begge pryd

Gack då, beundransvärda djur,
Beherrska jorden, böljan kufva,

Mät stjernans väg, ställ tidens ur,
Sök guldets spår i Chilis grufva,
Höj städer ur den sänkta dyn,
Byt om naturen, res i skyn,
På hafvet bygg, på klippan skörda,
Fördubbla minnesmärkets höjd,
Lägg berg på berg — se'n, gack förnöjd
Och multna under deras börda!

Ja, frukten finns, vi njuta den
Af fordna seklers långa möda;
Välgerningarne lefva än,
Men de, som skänkt dem, äro döda:
Och under det en lättsint hop
I verldens tomma undransrop
Ett pris för deras vakor finner,
Så hvila deras glömda ben,
Mer känslolösa, än den sten,
På hvilken hennes rökverk brinner.

Om eder samtids röst far vill,
(I som dess dom för intet akten!)
Hvad? ger den tid, J vädjen till,
Mer värde, än den J förakten?
Och dessa lagrar, döden ger
I grafvens natt, hvad gör det er,
Med hvilka ljud de helst förenas?
För hvilket prisadt namn de gro,
För Rosenstein, för Cicero?
För Oxenstjerna, för Mæcenas?

Jag vill att jordens kända trakt,
Att tretti sekler vörda eder
Som stöd af deras väldens makt,
Som daningsmän af ljus och seder:
Hvad? om en dag en mognad verld,
Af sanningen och plågan lärd,
En ny Jean Jacques mot er bemannar?
Hvad? om hon räknar sitt förderf
Från dessa ljus, från dessa värf,
I skryten af och han förbannar?

Europa er sin dyrkan svär,
Men sen, då J den tryggast njuten,

Den jord, som edra tempel bär,
Af böljan och volkanen bruten!
Hvad var hon för sextusen år?
Om hon till kaos återgår,
Att nya haf och stränder föda:
Hvem bergar då de brutna vrak
Af edra storverk, eder smak,
Och edra tretti seklers möda?

Poeters, hjeltars gyllne dröm,
Olympens himmel, minnets dager,
Ett evigt frejdadt mods beröm,
Och snillets evigt gröna lager!
J stolta namn! och hvilka fler
Vår svaghet dessa skuggor ger,
Af dem vår lott är tröstad vorden:
O! ha'n J skänkt åt minnets famn
En större glans af dygders namn,
Än dårars tal och brott åt jorden?

Fördragom till en segers pris
Att hjelten vild och blodig rusar;
Hans drift är ädel, fast ej vis,
Hans arm ger skräck, hans mod förtjusar.
Förlåtom den, som styrka fått
Till stora dygder, stora brott,
Att han ur hopens mörker traktar:
Det är en son af grusets natt,
Med minnets drömverk sysselsatt,
Som filosofens blick föraktar.

Gån, spriden skräck kring Nevas barm,
Gån, flytten konsterna till Norden;
Med snillets bloss, med segerns arm,
Upplysen eller sköflen jorden;
Förevigen med vapnens dån
Ett Ingo eller Marathon,
Befästen, hvälfven throners öden;
Europas frihet vacklar än,
Förtrampen eller skydden den,
Se'n krönen er och trotsen döden.

Men när en svag, en vanlig själ,
För dessa skuggor, dessa dikter,

Förlorar lifvets sanna väl,
Föraktar lifvets kända pligter;
När dåren, under smickrad flärd
Att prisas af en ofödd verld,
Ett namn med prål åt minnet egnar,
Som, blott af maktlöst högmod spordt,
Blef kanske brottsligt, aldrig stort,
Då blygs jag på mitt slägtes vägnar.

Må känslan för ett namns beröm
Förtjensten dertill evigt nära!
Beröfvom jorden ej en dröm,
Som gjort dess odling, gjort dess ära.
Men ve den dag, förnuftets hand,
Fullkomligt fri ur fördoms band,
Från verldens ögon doket rifver;
Och blottar, vid sin facklas bloss,
Det intet, som belönar oss,
Och den förvillelse oss drifver!

Tänd, konstens unga son, ditt bröst,
Med hopp att seklers undran göra!
Befaren, konungar, en röst,
Hvars dom ej hinner edert öra!
Och du, förföljda, glömda dygd,
Se, lyckligt stolt, i minnets skygd
Din ära ryckt ur grafvens töcken!
En Gud, vårt svaga slägtes vän,
Satt, till dess tröst, Förblindelsen
Vid ingången af lifvets öcken.

Hon egnade den första stod
Åt snillets vård om jordens länder,
Och satt, till pris för krigarns blod,
Den första krans i dödens händer;
Hon lifvar sångarns djerfva slag,
Med sprittningen af det behag,
Odödlighetens känsla väcker;
Och forskarn ser, vid lampan böjd,
Ur hennes fjerrglas, arm och nöjd,
Det ljus han genom sekler sträcker.

Bryt denna trollmakts gyllne staf,
Och inga snillen längre brinna;

Rom darrar för barbarens glaf,
Athen och konsterna försvinna;
Det land, Europas bäfvan var,
Skall sjelf ej mer, till sitt försvar,
I farans stund en hjelte föda;
Och ingen kung, som födseln krönt,
Skall byta bort, med otack lönt,
Sitt lugn mot sina pligters möda.

I «Häfdernas röst», hvars grundtanke det först är efterverlden, som gör rättvisa å förtjensten, tager skalden mot slutet en verkrambisk flygt:

Men, då på tusen låga sätt
Förtjenstens väg är gillrad vorden,
Hvad har man vågat för dess rätt,
Som fäster än dess fot på jorden?
Hvad båtar dessa suckars gärd,
En verklös vördnad henne lemnar?
Och löftet om en efterverld,
Som namnet, icke hjertat hämnar?

Hvar finns en arm, som dristigt går
Att höjas för dess ära väpnad?
En manlig röst i hennes spår,
Som dånar, smädelsen till häpnad?
En domstol, som hvart brottsligt namn
Åt dessa hämndens taflor gifver,
Der minnets hand i marmorns famn
För än ej födda slägter skrifver?

Jag vet, det är ej smädarns röst,
Som kan en hjeltes mod förfära:
Hans rätta domstol är hans bröst,
Ett skyddadt fosterland hans ära;
Men just i detta stora värf,
Hvad — om han såg sig öfvergifvas?
Hvad — om ett söndradt folks förderf
Så långt, omsider, kunde drifvas?

Ja, Cæsar, ditt berömda namn
Med köld sig kunde trotsadt höra:

Åt tadlet, ur triumfens famn,
Du sänkte, leende, ditt öra:
Dess röst var djerf, men var ej låg,
Och när på nytt du gick att strida,
Du än barbaren blöda såg
Och romarn stupa vid din sida.

Du kan ur stoftet, der du stått,
Med högmod, Rom, ditt hufvud resa;
Man läser dina kämpars brott,
Ej deras feghet, deras nesa.
Ja, du har sett en son sin far
Med frihetsdolken genombåra;
Ja, fasan höljde dina dar,
Men rodnaden var gömd åt våra!

Slit, Svea, slit ur dina hår
De kransar segern deri lemnat:
Vänd ögat från de hjeltars spår,
Som dig på utländskt högmod hämnat:
Glöm Cimbriska tyranners fall,
Glöm lagerns skörd på tyska fälten,
Glöm Warschaus hedars segerskall,
Och Seelands strand och Leck och Bälten!

Nej rys, nej rys, med ädel harm,
Att fräckt beles af dem du tuktat.
Höj än ur nordens klyftors barm
Den fordna glaf Europa fruktat.
Än, kämpar, bären J ej band
Af vildar, dem J strida lärden;
Och ännu dröjer Minnets hand
Att teckna er för efterverlden.

Hon kommer — hon, som skall sitt ljus
I mörkrets djupa gömmor bära;
Som drar ur fallna murars grus
Förrädarns brott och hjeltens ära;
Hon, Gustaf! — hon, hvars djerfva drag
Sin högsta dager skola gjuta
Just der, hvar vördnaden i dag
Befaller sanningen att sluta.

Hela detta poem har tvifvelsutan afseende på h delserna under 1788 års finska krig.

Odet «Det blinda nitet», som för sin morali syftning förtjenar allt beröm, synes mig till sin forn båda föregående underlägset. Författaren sjelf yt om detta poem följande: «Man inser utan svårighet ämnet för detta poem icke är taget ur närvarande t hvarf, utmärkt framför andra genom en mild, tål och ingalunda förföljande religionsanda. Men det ej alltid förhållit sig på samma lyckliga sätt. Se efter sekler hafva nästan ej sett annat än mord, och ödeläggelser för theologiska meningar. — — — synes ej onyttigt att då och då vända ögat tillbak dessa försvunna grufligheter, för att i menniskosi underhålla för dem den billiga fasa de böra ing För öfrigt påminnes blott att ett poem icke är ei handling; kan således ej uppfylla samma fordringar bör ej på samma sätt dömmas. Vidden, utförlighe sjelfva stilen af ett prosaiskt arbete tillåter undar afmätningar, förklaringar, som icke kunna finnas poetiskt. Dess natur är ej att dissertera fint och ständligt öfver ett ämne, utan att på en gång öfverru hela själen med känslan deraf. Poeten måste sålı ofta lemna rätt mycket till sina läsares egna förs och billighet. Det tillhör dem att gifva åt hans utt deras rätta sunda mening och nödvändiga inskränkı Så fordrar till exempel rättvisan att, under all yt afsky för förföljelseandans omenskligheter, likväl föruts den oinskränkta vördnaden för sjelfva lärans sub sanning och nödvändighet. På samma sätt ålägger ligheten att i motsatsen mellan det naturliga ljuset naturliga dygderna och de s. k. theologiska sats icke förstå med dessa senare sjelfva den frälsande t nödvändiga hufvudstycken, med hvilka visserligen in ting kan jemföras i värde; utan dessa den mensl klyftighetens tillägg och förfiningar, hvilka ofta en

lja den ena sekten från den andra, och för hvilka ventyrs ännu långt flera bål upptändts, ännu långt blod flutit, än för religionens vigtigaste grundsanr». Sedan författaren i allmänhet skildrat nitet sketiken inom de andliga ordnarne och den missdda gudsdyrkan, som tillbeder det högsta väsenisom en vredens Gud, som med offer vill försonas, : han:

Men hvad är offerdjurens blod
Emot den hämd, som nitet föder?
Mot bröder väpnade mot bröder,
Och mensko-offrens tåreflod?
Se dessa bål, der de förtäras!
Se detta svärd, som lyftes der,
Och deras ådror sönderskär! — — —
Gud! är det så du velat äras?

Nej, andans män, det voren J,
Som stödden svekets brott med morden,
Och himlen sjelf till mantel gjorden
För edert högmods raseri;
J, som, att herraväldet taga
Utöfver en förblindad verld,
Förstörden genom eld och svärd,
Hvad ni ej lyckats att bedraga.

J voren det, som seklers tal
Med himlens åska folken slogen;
Som Jordans usla söner drogen
För Goas afgrundstribunal;
Och, att hos offret öka smärtan,
(Af bålets eld, ej nog förskräckt)
Med djeflar måladen dess drägt:
J togen dem ur edra hjertan.

Men njöt er hämd sin fyllnad än,
Med kroppens qval och lifvets öden?
Nej, öfver grafvens gräns och döden
Det feltes er att sträcka den;
Det feltes er den seger njuta,
Att lägga till förtryckets band,

Till bödelns jern och bålens brand,
En afgrunds qval, som aldrig sluta.

Hvad? hämnar då med eld och svärd
En allmakts Gud sin sannings ära?
Barbarer! hädisk är er lära,
Och eder gud min fasa värd.
Hans grymma dyrkan jag ej delar;
Jag känner ej uti hans röst
Den Gud, som ropar i mitt bröst:
Förlåt din broder när han felar!

När är det, verldars milda far,
Du mera straffbar orätt lider:
När man din varelse bestrider?
När man dig gör till en barbar?
Och hvilken mot ditt väsen döljer
En arghet, som dig hädar mer:
Den blinde, som ditt ljus ej ser?
Det vilddjurshjerta, som förföljer?

Från menskans väckta syn en dag
Fall skingradt, moln af svek och dikter,
Som insatt hatet bland dess pligter
Och mordet till dess dyrkningslag!
Tänd opp, förnuft, ditt bloss för verlden!
Och, menskor, vågen tro det mer,
Än skenet, som förskräckte er
Från bålen, bilorna och svärden!

I vindens fläkt, på trädets gren,
I böljans dryck, i fältens gröda,
I eder njutning, eder möda,
I allt är godhet, hvart J sen.
Tron ej naturens röst förleder,
Som ropar: skaparen är god!
Tron hatets röst: han fordrar blod!
Var alltid den, som lög för eder.

Hvad! blef af likar en bestämd
Att i ett brottsligt mörker vandra,
Då himlars Gud förtrott den andra
Sin lag, sin åska och sin hämd?

Och ville Han i mörker gömma
Sin dyrkan för en heden verld,
Att se dess blod, för kristna svärd,
Från pol till pol i vågor strömma?

Nej, tron mig: varelsernas far
Vill deras väl, och vill blott detta.
Hans lag är enkel: gör det rätta!
Hans äras fordran: lycklig var!
Och om naturens ljus har brister,
Om Han ett nytt åt verlden gett,
Apostlar, furier, har det skett
Att hölja den med mord och tvister?

O! sägen ej, att sanningen,
Som J blott rönt, som J blott veten,
Har högre pris än menskligheten,
Och tvingar att förtrampa den.
Är brottens afsky, felens ånger,
Är kärleken till dygd och rätt
Blott flärd och dunst mot vissa sätt
Af böner, dyrkningar och sånger?

Nej, grymme, tron ej verldens Gud
Förbytt till blott en Gud för kyrkan;
Tron ej, att buden af hans dyrkan
Tillintetgjort naturens bud;
Tron, att i kojor, i palatser,
Han skattar, hvarest Han den ser,
En enda rättvis gerning mer,
Än hundra band af mörka satser.

Tron ej Hans höghet smickras kan
Af alla rökverk våldet skaffar.
Tron, hvad Han mer än villan straffar,
Är bröders hat emot hvarann.
Tron, att Han hjertats grunder pröfvar;
Och dömmer, efter dem, en hvar,
Ej på de meningar han har,
Men på de dygder, som han öfvar.

›oemer, som Leopold sjelf sammanfört under
raliska sånger», äro endast fyra, nemligen «Det

onda», «Lyckan», «Försynen», «Ett tillkommande». Man har svårt att förstå, hvarigenom dessa sånger skilja sig från oderna, då sjelfva den yttre formen i båda, ehuru ej fullt densamma, dock är likartad. Begge delarne skulle gerna kunna kallas didaktiska poemer, då bådadera hafva en didaktisk syftning och skilja sig endast genom en något högre lyrisk flygt och lyriskt versmått från de på alexandriner författade lärodikter, som Leopold sammanställt under titeln «Blandade stycken af allvarsamt innehåll».

Bland dessa s. k. «Moraliska sånger» gifver Grubbe företrädet åt «Försynen», som enligt hans ord är sublim och af sann och varm religiös känsla genomandad. De sista verserna må anföras:

För hvem består det hela? Svara:
För Gud? — Det dyrkar honom ej.
Ja, himlarna hans makt förklara,
Men känna de hans godhet? Nej.
Än för sig sjelft? Månn' jorden njuter
Det lif, som solens låga ger?
Den frukt hon i sitt sköte sluter?
Den svalka middagsregnet gjuter?
J lefvande! allt är för er.

Systemet ej till sällhet traktar,
Det har ej qval och ej begär.
Den mask med känsla, du föraktar,
I värde öfver solen är.
Hvartenda lif, som har förmåga
Att njuta, att beklaga sig,
Har rätt att sucka vid sin plåga,
Har rätt sin skapare att fråga:
Ar det den lott du lofvat mig?

Och dock, tillfreds med den han gifver,
Begär ej i hans plan att se,
Hvad kraft det första hjulet drifver
Och hvilken kraft det tusende:
Följ blind, men viss, när han ledsagar,
(Fast du hans vägar ej förstår)
Att dessa vägar hafva lagar,

Och att du trampar, när du klagar,
Lycksalighetens gömda spår.

Ryck ej ur högsta rättens händer
Dess vigtskål, dess regeringsglaf.
Spörj ej: hvi blodas dessa länder?
Spörj ej: hvi flödar detta haf?
Högst ur din krets sin irrgång gömmer
Den kedjan af en ordnings bud,
Hvars del du ser, hvars vidd du dömmer;
Ditt vett vill mäta den och glömmer
Att sista länken hålls — af Gud.

«Till formen af egentliga didaktiska poemer» — så- ɜrubbe — «närma sig i synnerhet trenne af Leopolds .estycken: «Förtjensten», «Religionen» och «Predika- Enligt naturen af detta skaldeslag sänker sig tonen 'rån den lyriska höjden till den lugnare betraktelsens de: tankarne utveckla sig med klarhet och ordning, strängare sammanbindning; men äfven här behålla inbillningen och känslan sin rättighet att gjuta lif och g öfver tänkarens betraktelser. I filosofisk tankrik- i stilens kärnfulla styrka och värdighet, i målnin- ɜs ädelhet och sanning, står Leopold, efter mitt ›me, vid Popes sida, såsom en med honom fullt ›rlig medtäflare. — Mörk och dyster är hans skil- ; af «Förtjenstens» öde på jorden: man vore frestad ₓalla den alltför mörk, om den ej, åtminstone till anska betydlig del, rättfärdigades af historiens och enhetens sorgliga vittnesbörd.»

— Der egennyttan utan styrka strider,
Står afund fram att hämna hvad hon lider;
Försåtligt gömd i mörkret af sitt grus,
Med pilen syftad mot förtjenstens ljus.
Ju mer fördunklad hon sig känner vara,
Ju större gör hon företrädets fara,
Ty duglösheten, till förtviflan bragt,
Är det ej mer, att hämna sitt förakt.
Martyrer för förnuftet, menskligheten,
För allt hvad lifvet tröst och värde ger,

På jorden bilder af gudomligheten,
Som hvilka vilddjur hatet målat er!
En rättvis dom J bortom grafven finnen,
Er glans med häpnad efterverlden slår;
Men då hon räknar edra mödors minnen,
Hvad räknaden J sjelfva? — edra sår!
Voltaire, du bar dem, enligt styrkans lagar,
Med svedans känsla brännande och kort,
Men, o! ditt lif, Rousseau! O hvilka dagar,
Som hälften tänktes, hälften blöddes bort!

Så tvenne makter jordens öden hvälfva,
Som evig syn af fejd och täflan ge:
De stora själar, som det hela se;
De låga själar, som blott se sig sjelfva.
Sök då ej mer all grund till ondt och godt
Långt utom verlden hos två väsen blott,
Hvars delta makt förnuftet ej begriper.
Hos menskan sök, dess samhällslefnad se;
Der finn dem, dessa stridiga principer,
Förtjenst och Egoism — så heta de.
Se här den gång allt haft och än skall hafva:
Förtjensten bygger på volkanisk lava;
Förgäfves nå dess bålverk upp mot skyn:
I nattens mörker, djupt från hennes syn,
Likt svaflets ämne, egennyttan dväljes;
I början dämpad, aldrig overksam,
Tills, massan ökt, hon slår med styrka fram,
Och öppnar grafven, hvaraf allting sväljes.
Så föll du, snillets fordna fosterbygd,
Athén, så stort af allt, så när som dygd!
Så blef du, Rom, ett rof för de nationer,
Bland dem du fordom väldets krona bar;
Hur långsamt verk din storhet också var
Af tiden, lyckan, Fabier och Catoner.
Ditt fall har hämnat dina stora män,
I landsflykt glömda, blödande för svärden;
Men hvad är allt som följt deraf för verlden?
Ett stort exempel, som ej varnar den.

Sedan författaren derefter kastat en blick niskoslägtets gyllene ålder, dess försjunkande dess fortgång till civilisation, hvarunder «de

s seder blefvo milda», men menniskan sjelf ej re» för det, slutar han skaldestycket på föl-tlösa sätt:

— Så från de dygder vi med fel förena
Drar tadlets konst de senare allena,
Och af den eld, som brann så himmelskt klar,
Förråder stoftet, som dess näring var.
O! med hvad glädje det en svaghet finner!
Hur det fördelar — och fördubblar den!
Hur den hålls fram och skådas om igen!
Och hvilka tillrop allt af mängden vinner!
Ty mängden, van att ledas och bero,
Har brist på tanke, men är rik på tro.
Hur stark basun ock lögnen låter höra,
Förvånar skallet dock ej hopens öra,
Och ögats synglob, spärrad opp dertill,
Ser skuggan faslig och hur stor man vill!
Hvad under? Snarast medelmåttan kännes
Bredvid en höjd, som rest sig öfver hennes.
Dess tröst är bristen hos en stor och vis.
Den grofva stenens lyten äro inga;
Demantens fläckar räknas, att förringa
Det oerhörda af dess rätta pris.

Känn då en lott, som, dina likars vorden,
Från tingens morgon åtföljt deras dar.
Hvem var (ty alltid funnos de på jorden)
Den Promethé som fabeln skildrat har?
Hvem? Jo en vis, de ädla yrkens far,
Hos något folk, hvars vördnad han förtjente!
Och denna eld, som han från himlen länte,
Välgörandets och snillets låga var!
Och klippans höjd, hvarvid man honom smider?
Och örnens näf, som hackade hans barm? —
Förtjenstens höjd och qvalen, som hon lider
Af hatets hugg och grofva själars harm!

J, som likt honom himlaelden fören
Ibland ett groft och jordiskt menskokön!
Ej Jofurs hämd är hvad J frukta bören,
Af egna bröder vänten sådan lön.
Så länge ljusets tända fackla brunnit

Och dagens öga famnat jordens vidd,
Har han förtjensten alltid sargad funnit
Af samma örn, vid samma klippa smidd.

I nästföljande poem «öppnar skalden för os ljusare utsigt och lyfter oss till en synpunkt, från ken vi med lugn kunna se ned på lifvets förvi skådespel, då han i skaldestycket «Religionen» låte höja vår blick upp till den eviga godhetens och visans thron. Äfven vid denna tankens lyftning til öfversinnliga förnekar dock ej hans filosofi sin prak karakter: han förlorar sig ej i en mystisk kontempl af det outgrundliga urväsendet: han betraktar det i dess förhållande till menniskan och det menskliga vet: han

Sjunger dygdens hopp och mensklighetens tröst
Af tanken på en Gud, som stiftat verldens öden,
Och på en varelse, som, oförstörd af döden,
Skall möta, en gång dömd, i rättvist delad lott,
Belöning för sin dygd och straff för sina brott» *).

Jag vill för egen del tillägga följande i sar högstämda strof:

Rättvisan hade flytt från thronerna på jorden,
Och Sanningen, som hon, var våldets offer vorden.
Hvem gaf dem lif igen och styrka och försvar?
Du var det, religion! ditt storverk detta var.
Du höjde hjeltens själ att våldets ok förakta:
I trots af bödlars jern, som sarga och som slagta,
Du tolkade hans pligt, du eldade hans mod,
Och orättvisan skalf i purpurn, der hon stod.
Förtryckarn räds ditt rop, som öfver molnen skallar,
Och darrar för en Gud, hvars blixt du nederkallar.

I sin tids anda framhåller skalden företrädesvi ligionens praktiska resultater i afseende på mennis handlingssätt, utan att fästa sig vid dess djupare tydelse såsom ett oundgängligt behof hos menniskoan

*) Grubbe, Inträdes-Tal, p. 79.

ess inre lugn och tillfredsställelse, behofvet af ett
: medvetande om sitt ursprung från och sin åter-
till en högre verld, med hvilken hon äfven under
lifvet trängtar att stå i förbindelse, d. v. s. med-
det om sitt barnaskap hos Gud. Leopolds samtid
ktade ännu religionen såsom ett blott yttre band
ən yttre regel, som förer menniskan till utöfningen
edborgerliga och enskilda dygder och bereder hen-
lycksalighet; hvarföre ock detta skaldestycke, så
ɔrande det än var på sin tid, i våra dagar näppeli-
skall fullt tillfredsställa den djupare religiösa kän-
Emellertid är det, ehuru det ej uttömmer sitt
e, i sitt slag onekligen ett vackert prof på sin för-
res snille, likasom det är ett troget uttryck af de
res religiösa tänkesätt på den tiden. Man må
a dess ytlighet och dess flacka rationalism: en ädel
.dsats innefattade det dock, hvilken nu för tiden, ty-
, gör sig mindre gällande än då: den religiösa för-
samhetens, som så fördelaktigt utmärker upplysnin-
tidehvarf. Vid tanken på religionsförföljelserna
er skalden af ovilja, och hans sång tager en dithy-
›isk flygt, såsom mot slutet af detta poem, der han
ır en blick tillbaka på de brott och missbruk, som
:s i religionens namn.

Se der en läras verk, från himlen sänd att föra
På jorden skaparns värf och menskan lycklig göra,
Men som, vid brottets hand, i stället för dess tröst,
Ett vilddjur ofta blef, som sönderslet dess bröst.
O! att jag vid dess lof en tår skall nödgas fälla,
Och hennes budskaps brott vid hennes dygder ställa!
Nej — trycke glömskans hand i nattens lägsta famn
. Dess nesa och det blod, som flöt i hennes namn.
Det var ej hennes kall (må verlden det begripa!)
Att tända hämndens bål och mordets dolkar slipa;
Att — öfver mensklig lag — med blixten i sin hand
Slå throner ned i grus och konungar i band;
Att en förvillad verld i gåtors töcken linda,

Som menniskan till allt, blott ej till dygd, förbinda;
Att störta folk mot folk till strid emot hvarann,
I satsers labyrint, dit aldrig ljuset hann;
Att hålla, stinn af rof, i epikurisk hvila,
Förnuftet, qväfdt af skräck, på knä inför sin bila,
Och ge en vaknad verld, som lyssnar till dess bud,
Ett helvete till hopp och en barbar till gud! —
O! må det bli, en dag, dess kallelse allena
Att till en brödraslägt nationerna förena;
Och att, så himmelskt mild hon i sitt ursprung var,
Ledsaga oss till dygd — och trösta våra dar!

Ingen af Leopolds sånger af allvarsamt in kanske intet af alla hans poetiska arbeten, är så allmä kant eller var på sin tid så populärt som «Predik «Ingenstädes», säger Grubbe, «framträder skaldens tiska lefnadsvishet i ett klarare och mildare ljus än poem, i hvilken han lemnat oss ett troget aftryck egen sköna och älskvärda själ. Med hvilken en och värdighet på en gång har han ej här utta vigtigaste lefnadsreglor, och sammanbundit dem kedja af innehållsrika tänkespråk!» — Ett och an dessa tänkespråk skola vi i minnet återkalla:

Till sällheten, min son, låt visheten dig föra;
Allt annat irrar dina fjät.
Hör då hvad tidigt nog en dödlig ej kan höra:
Att lycklig bli, att lycka göra,
De tingen äro två, men få begripa det.

Vill du naturens väg till verklig sällhet veta?
Se här dess första bud: Arbeta!
Det är en dödligs kall, dess ära, dess behof.
Hon sade ej: finn sätt att tiden förnämt döda!
Hon sade: menska, köp din njutning för din möda,
Och gif ej andras svett din orklöshet till rof!
Var nyttig. Nöjet blef till pris åt mödan gifvet.
Dagsverkarns timme flyr, dagdrifvarn släpar lifvet,
Och vämjelsen vid allt är duglöshetens prof.

Gör rätt åt all förtjenst, min son, och gör det gerna;
Men pröfva hvar hon finns, och vet att hon är sann.

Skilj kärnan från sitt skal, magnaten från sin stjerna:
De svara, ofta nog, rätt illa mot hvarann.
Låt ingen fördoms makt och ingen dåres truga
Det bifall af din mun, du dygden borde ge;
För mensklig ordning dock (för hvilken allt bör ske),
Inför den höga dåren buga;
Men djupt, så djupt, min son, att han ej ser dig le.
— — — — — — — — — — — — — — — —

I sanning, som i dygd, min son, en måtta vet.
Räds att ditt sanningsnit förleder,
Och drif ej dygdens nit till ofördraglighet:
Var sträng i tänkesätt, men len och ljuf i seder.
Naturens första bud är sammanlefna'ns lag,
Och menskans första pligt att denna möjlig göra.
Om till förnuft och dygd du vill en dödlig föra,
Så stöt ej honom bort med sättets obehag.
Tänk ej att plumpt är starkt och blygsamheten svag.
Tro ej Catoners namn med cynisk fräckhet vinnas:
Var viss att den gör mer, som rodnar ej för ord;
Och vet att knappt ett brott så timmerhögt skall finnas,
Som ej var planta först i skamlöshetens jord.

Stundom taga lärodiktarens varningar den angenäme poetiska färg:

Välj klokt, om du vill utvaldt njuta.
Det är den vises konst att göra nöjens val,
Och dårens fall, min son, att ingen lust förskjuta.
Bed ej en gunst utaf en fal,
Och bryt ej hvarje frukt du retas att begära.
Sök dig ett eget träd. Var öm, var omtänksam,
Och vattna kring dess rot och gärda kring dess stam.
Den frukt är dubbelt ljuf, som egna grenar bära,
Och hvilan dubbelt säll skall låta finna sig
I skuggan af ett träd, som ger den blott åt dig.
— — — — — — — — — — — — — — — —

Behåll ditt lugn, min son, förakta dem som skända:
Ditt namn sitt värde har, om de ej glömma dig.
Så långt som dagen går att sina strålar tända,
Från morgonrodna'ns port till der han badar sig,
Hvad ser han? All förtjenst, mot mörkrets barn i krig.
Sök dagligt mer förtjent af deras ilska blifva,
Mot deras sträckta gadd sätt fram en häl af stål.
Stick etterblåsan opp med skämtets fina nål,

Och le med mildt behag vid ropen, som de gifva;
Det är en lindrig hämnd, som kristendomen tål.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Fly stojet. Rodna ej att undan verlden gömmas.
Mot hennes spotska blick förnuftets mognad ställ.
Ve den, som, för att tro sig säll,
Af andra måste ses, af andra sådan dömmas;
Som trånar med sig sjelf och heldre, än att glömmas,
Dör främling i sitt eget tjell.

Min son, haf bygden kär; var känslig för naturen:
Man hårdnar under konstens band.
Byt stadens täppta barm mot sjöar, skog och land;
Se träden utan skrank och fogeln utom buren.
Säg ofta: det är här naturen menskan ställt;
Här var dess hjerta rent och hennes tillstånd sällt;
Det är ej här dess dygd sin första bane funnit;
Det är bland slussar, hvalf, kolonner, torn och slott,
Hon lasten pryda lärt, förtryckets boja fått,
Och hennes kungars blod för upprorsbilan runnit.
Så ljuf som skördens glans, som gräsets bädd så len
Är hjertats känsla här och hvart begär den väcker.
Det hårda brottet föds bland dessa block af sten,
Med hvilka det till skyn en jemnhög panna sträcker.

Den poetiska temperaturen stiger mot slutet:

Ehuru dröjd, min son, han kommer dock, den dag,
Som skall sin vinterfrost kring dina skuldror tömma,
Skall lemna tom din stol i vänners aftonlag,
Och dig till sparsamt bord och enslig säng fördömma.
Förstå den svåra konst att åldras med behag!
Naturen blifve här din tröst, liksom din regel.
Den sol, som nedergår, ännu sin skönhet har,
Och seglarn, som från sjön sig inåt hamnen drar,
Med sakta vaggad fart och sammandragna segel,
Behagar än vår syn och håller skådarn qvar.
Hvar tid sitt värde har, sin daning, sina seder.
Erfarenhetens dag ger vigt, om den gör tung.
En grånad filosof är mensklighetens kung.
Men det är rätt, min son, att åldern saknar heder,
När hon är barnslig nog att vilja synas ung.

Min son, ett sorgligt ord skall min predikan sluta:
Gifs en fullkomligt säll bland jordens barn? Ack nej!

Åt ingen dödlig gafs att oupphörligt njuta.
Allt lider ömsevis. Hvarför? Det vet jag ej.
Det gifs ett sätt likväl att mildra lifvets öden:
Gör godt; i tysthet följ det gömda qvalets fjät;
Styrk här ett krossadt mod, ryck der en dygd ur nöden;
Det gifs ett sätt, min son, att mildra sjelfva döden:
Gör godt, — och, tro mitt ord: det gifs ej fler än det!

«Äfven de öfriga poemer», säger Grubbe, «hvilka i ngen af Leopolds skrifter förekomma under benäm- :n af «Blandade stycken af allvarsamt innehåll», fram- , till större delen någon allmän betraktelse öfver lifvet. legisk känsla utgör grundtonen i de flesta af dessa :en. Så uttalar sig i poemet «Menniskolotten» ett slags seauiskt svårmod, väckt af den nedslående jemförel- aellan den aldrig störda harmonien i djurens väsende det oupphörliga missförhållandet mellan begär och hos menniskan». Detta poem är märkvärdigt der- ›m, att det starkare än något annat af Leopold upp- r det tröstlösa resultatet af den tidens filosofi, som menniskans högsta mål i vinnandet af lycksalighet hennes bestämmelse i att söka densamma, änskönt ›upphörligt undflyr henne, till dess hon efter frukt- ansträngningar sammansjunker af trötthet och leda finner sig öfvertygad om att hon blott är ett stoft åsom sådant långt svagare och olyckligare än djuren.

För din syn den lyseld brinner,
Som du kallar sällheten.
Loppet sträcks; ditt lif försvinner;
Skatten flyr dig, och du hinner
Grafven snarare än den!

Till ett evigt ryktes ära
Lyftes ditt förmätna hopp:
Segren dånar i ditt lopp;
Folken dina bojor bära;
Ett ofantligt väldes kropp
Reser sig att allt förfära;
Men med njupan af din mull

Skryter knappast pyramiden,
Förr'n han kommer, jätten tiden,
Och slår lekverket omkull.

Sanningsfacklan vill du tända.
Ljus kring verlden sprida ut:
Dina djerfva tankeslut
Blott med nya villor blända,
Och vid hela mödans ända
Står du der du stod förut.

Stjernans ljus sin stråle sänker,
Inom ögats rymder dröjd;
Dygdens glans, för tanken röjd,
Öfver verld och sinnen blänker:
«Der i rena andars höjd,
Endast der är ljus och fröjd!»
Stoftklump! det är så du tänker.
Redan lyfts du, ny Ikar,
Re'n din väg åt molnen tar;
Flygten pröfvas, tyngden trotsas;
Men hvad förr har skett, det sker:
Vaxet smälter, vingen lossas,
Och från englars ljusa sfer
Dimper djuret snöpligt ner.

Sekler börja, sekler sluta,
Öfverallt en kufvad verld
Hörs förtryckets klagan gjuta;
Högt är friheten begärd,
Men när fick du henne njuta?
Och när var du henne värd?
För despotens ok du fasar:
Ja, men kryper för hans yx;
Och med dårligt högmod rasar,
Hvar minut du ej förtrycks.
Stum och nedböjd under styrkan,
O! hvar bor förnuftets dyrkan,
Om ej då inom ditt bröst?
Falla fjettrar, slitas tömmar,
Lik en yr, i feberns drömmar
Känner du ej mer dess röst.
Dårskapsbranten alltid nära,

Tillber du beherrskans ära
Eller ursint smädar den.
Fri, vill du bli slaf igen,
Och kan lika litet lära
Att din boja tåligt bära,
Som att vårda friheten.

Säg då hvad ditt högmod föder
Stolta menska! Döm dig nu;
Säg mig, hvaraf skryter du,
Framför djuren, dina bröder?

«Af förnuftet», har du sagt.
Väl. Men, kloka doktor, svara:
Hvari röjs hos dig dess makt,
Och dess brist hos djurens skara?

Sedan författaren sökt omständligt ådagalägga det ide, som tillkommer djuret genom dess lyckliga in- framför den förnuftiga menniskan, slutar han, ill upplösning af disharmonien i sitt poem, på föl- sätt:

«Himlen», jollrar du, «har mig
Till sin afbild velat göra.»
Gack att med förundradt öra
Afgrunder och himlar höra
Med ett hånskratt svara dig.

Onekligen saknar detta stycke poetiskt innehåll, t alltigenom saknar det ideal, genom hvilket skal- och konstnären göra sig till tolkar af det eviga. :ligen förekomma äfven på den verkliga poesiens le sådana melankoliska missljud, men icke utan att dlas till en slutlig harmoni, hvilken deremot här . Det är endast genom en Byron's mäktiga fantasi iänförande språk som man kan, om icke försona ied, åtminstone i allmänhet fördraga och delvis be- i denna tviflets och hånets skaldekonst. Men ock- lar han icke det lugna och förståndiga resonnemen- språk: hans ord äro idel flammor af en lågande

själ, som, upprorisk mot verldsstyrelsen, ömsom nande och ömsom hånande, kastar sitt hemska ske ver afgrunderna af det menskliga eländet. Derföre han beundransvärd och afskräckande genom sin personlighet, såsom en fallen erkeengel, en ny Lu fängslande intresset genom sitt trots, sitt tvifvel oc förtviflan. Det är hans egen individualitet, som en poetisk glans åt hans dikter.

Samma prosaiskt ledsamma verldsåsigt uppfyll ven skaldestycket «Årens flygt»; en predikan om f lösheten af menniskors sträfvanden, hvilka ändå med «slag, vattensot, podager Och sten i blåsorn taggar der du vet». Sjelfva tanken på döden får e gifva den arma menniskan något lugn, ty vid den j sta ålderdomens gräns «stå doktor, systerbarn, pres värderingsmän». Dock sträfvar skalden här mot till en viss försoning.

Vår lefnad är en stråt, der vi med trötthet ila.
Hvar dödlig ser ett mål, hvars lugn han uppnå vill.
Vi hinna detta mål, men ack! ej denna hvila;
Och denna mödans gräns vi sågo — är ej till.

Så jagar oss ett hopp, hvars fyllnad vi ej smaka,
Tills vi på branten stå af glömskans mörka strand.
Väl den, Orest, som ser, då ögat vänds tillbaka,
En blomma eller två, som såddes af dess hand.

Men ve det ögonkast, du här tillbaka skickar
Från dina sista fjät på dina fordna dar,
Om ingen lemning finns, till tröst för dina blickar,
Af mödor eller dygd, som vittnar hvad du var.

Med smärta skall du då din tomma lefnad finna
En ryslig öcken lik, till evigt mörker dömd;
Och lik en skingrad dunst din varelse försvinna,
Föraktad af dig sjelf, af efterverlden glömd.

Gör godt, var nyttig, lef i dina mödors minne!
Då skall du, af din dygd och landsmäns aktning stödd,

Gå åldrens dag emot med oförfäradt sinne
Och dödens — utan blygd att hafva varit född.

Man ser af det anförda, hvilket öfvertag prosan till-
;nat sig i detta s. k. skaldestycke, äfvensom den vigt
m författaren enligt sin lycksalighetslära tillerkänner
oppens krämpor eller välbefinnande. Mot ålderdomens
lervärdigheter, uppräknade såsom efter en läkarebok,
ıes ingen annan hjelp och tröst än medvetandet att
n uppfyllt sina pligter i lifvet, varit arbetsam och or-
ıtlig, aldrig stulit, förfalskat pengar och mera sådant.
n glädje, som ålderdomen kan njuta vid återblicken
ett lif af outtröttad verksamhet för samhällets och
dborgares väl, i erinran af allt det sanna den funnit,
sköna den skådat, det goda den uträttat, icke ge-
n allmosor, utan genom konseqvent och sammanhän-
ıde sträfvan för samhällets och mensklighetens utveck-
; till ett bättre, i besittningen af den rika erfarenhet,
ı samlat öfver mensklighetens högsta ändamål och tin-
ıs yttersta grunder — denna glädje kommer icke med i
äkningen. Ty det strider emot författarens här erkända
sofi att antaga någon sanning för tillförlitlig och något
;re bemödande för fruktbärande. Ej heller tillåter
ıom ännu tidens filosofi att i religionen söka en tröst
t vidrigheterna och en ersättning för förlorade eller
:elade lefnadsnjutningar. Den enda positiva regel,
ı yrkar för uppnåendet, väl icke af lycksalighet, men
lugn och tröst, innehålles i det af honom ofta upp-
ıade «Gör godt», hvarmed han uppenbarligen ej me-
: annat än: «Var välgörande mot nödställda likar».
ırföre har han ock vid slutad öfversigt af en lång lef-
d ej bättre råd att gifva än den rent prosaiska, snart
slitna frasen:

Gör godt, var nyttig, lef i dina mödors minne.

Hammarsköld yttrar *) med afseende på Leopolds
ıoraliska sånger: «Att en fåfänglig sofistik utgjorde Leo-

*) Svenska Vitterh., sid. 462.

polds innersta författarväsende, ser man ännu tydligare än af de erotiska dikterna af hans s. k. «Moraliska sånger», hvilkas ständigt återkommande thema är att menniskans bemödanden för något högre än djurlifvet äro ett dåligt foster af inbillningens förvillelse; att hela den oss omgifvande naturen är en död klump, utsirad blott att betäcka vårt förmultnade stoft och gäcka våra förhoppningar; att hela vårt lif är en galen uselhet; att menniskan, utrustad med förnuft och tankekraft och lärd af så många seklers erfarenhet, ännu i dag är sämre än djuret; att målet för hela vårt jordiska sträfvande är gikt, vattensot, podager, stenpassion och hemorrhoider o. s. v. Och dessa utbrott af ett fullkomligen sönderryckt och disharmoniskt väsende användas understundom på det skalden må göra sin person intressantare, såsom folie för några trugade hofkomplimenter. Detta har ledt oss på spåren af grundfelet i hela Leopolds författareväsende, hvilket just derigenom blifver så motbjudande för den granskare, som fäster sin blick på helheten af ett stort intellektuellt bemödande. Ty det är förskräckligt att en man, hvilken så länge stått i spetsen för en skön litteratur, icke kunnat komma så långt att hafva en enda idé, som låg högre än hans egen person. Denna i hela sin verldsborgerliga skröplighet, framställes beständigt för att som en åskledare tilldraga sig elektriciteten af det allmänna intresset och societeternas beundran: och har han intet annat, så koketterar han åtminstone i företal och dedikationer med sin ålders svaghet och alla dermed följande krämpor och lidanden». — —

Vi måste gifva Hammarsköld rätt i hans omdöme om de moraliska sångerna, med den reservation likväl att detta omdöme, som han utsträcker till alla, endast kan gälla om några ibland dem. Dessutom kan den filosofi, som i dessa stycken uttalar sig, ej gerna vara Leopolds egen åsigt, ty den strider alltför mycket mot den sundare och sannare vishetslära, som han på

så många andra ställen yrkar. Men det är redan ett tillräckligt stort fel att lägga en fingerad, en tillgjord verldsåskådning till grund för sånger, som man sjelf kallar moraliska. Ty det är icke så alldeles likgiltigt, hvilka motiver man uppställer för det handlingssätt man föreskrifver andra att iakttaga. Vill jag uppmana en enniska till dygd och pligternas samvetsgranna utöfng, så kan jag väl dermed ej göra en sämre början att först och främst sätta henne ned under djuren; jag äfventyrar då alltid, att hon skall enkom bemöda om att förbättra denna ställning genom att åtminme tillegna sig djurets njutningar. Att denna menkans påstådda underlägsenhet till sin natur, sina sträfnden och sitt slutliga mål, varit frukten af författarens en öfvertygelse, kan man på förut anförda skäl icke taga. Detta vinner äfven stöd deraf, att han vid tillnpningen af sin antagna läras yttersta resultater stunm tillåter sig en skämtsam ton, som förråder medvedet om deras orimlighet. Emellertid har denna tillrdhet stämplat några af dessa sånger med en köld h tröghet i framställningssättet, som är främmande för ns bättre didaktiska poemer.

Man kan fråga, om icke denna uppfattning af de nskliga tingen såsom blotta fåfängligheter utgör ett närkande karaktersdrag äfven i den hebreiska poen, som man likväl tillerkänner ett så högt poetiskt rde. Sannt, men på ett annat sätt. Hos Leopold mställes denna fåfänglighet endast i och för sig och an relation till något högre: hos hebréerna åter förer den sig endast i motsats mot det högsta väsendet, erren, inför hvars allsmäktiga, oändliga, outgrundliga ajestät all verlden uppgår och försvinner såsom en k, ett stoft, ett intet. Det är för att upphöja den vige och det eviga, som allt jordiskt och ändligt läg-s såsom värdelöst för hans fötter. Hos Leopold åter elar det fåfängliga i den jordiska tillvarelsen en sjelf-

ständig roll, utan en antydning af något högre och heligare, och blifver derigenom otillfredsställande så i filosofiskt som poetiskt afseende.

Den största poetiska förtjensten tillhörer bland Leopolds s. k. moraliska sånger «Vänskapen eller hvad man vill». Sjelfva Hammarsköld gör Leopold rättvisa i afseende på detta enda stycke. «Det är», säger Hammarsköld i sina förut citerade Kritiska bref, «af så öfverträffande förtjenst att om det endast blefve qvar, kunde allt det öfriga af hans trenne delar genast öfverlemnas åt lågorna; och jag är säker på att för vår auktors poetiska ära skulle det varit allratjenligast om aldrig något annat än detta af hans arbeten sett dagsljuset. Ty här råder en så sann, så lugnt svårmodig känsla, en så jemn styrka, en så liflig fantasi i förening med den ledigaste och mest harmoniska verstakt.»

Mörka, olycksfulla öden,
Åter, åter rasen J!
Är då lugnets hopp förbi?
Kunna grafven blott och döden
Emot er min fristad bli?

Från min vårdags första stunder
Var ert hat min kända lott:
Blomman var för ögat blott,
Ormen hväste re'n derunder,
Och han har mitt hjerta nått.

Ja, han detta hjerta nådde:
Fåfäng var min oskulds frid,
Fåfäng mannavettets strid,
Fåfäng dygden; — furien rådde,
Och har fäst sig derinvid!

En gång sågs en gudom ila
Till min tröst i plågans år:
Hoppet glänste i dess spår; —
Men — så glänser bödelns bila
Den minut hon höjs och slår!

Som hon kom hon återvände.
O då sönk mitt sista mod;
Mina tårar blefvo blod;
Allt slags flärd jag redan kände,
Vänskapens mig återstod!

Hvad? — men gifvas andra öden
För millioner likars tal?
Har då menskan bättre val?
Föds hon ej att köpa döden
För en lefnad full af qval?

Glädjen flyr som vindens stunder,
Dem ett gynnadt segel får;
Sorgen oss i förväg står
Evigt fast, som klippans grunder,
Mot hvars hällar skeppet slår.

Sanna smärtor själen qvälja,
Allt som heter fröjd bedrar.
Finns ett bröst som lyckligt var,
Må det höras och förtälja
Hvilken sällhet lifvet har!

. . . . .

En, men stor, skall någon säga,
Den, hvars ljufhet ofta bytt
Grafvens köld i lif på nytt;
Den du smädar — och vill äga;
Den du ägt — och som dig flytt.

Den som skänks ett ädelt hjerta
Vid ett lika ädelt bröst,
Öppna för hvarandras röst,
Delande hvarandras smärta,
Skapande hvarandras tröst.

Den som byggs på jemlikheten
I förnufts och känslors makt,
Verldens, dårarnes förakt,
Ömkan för fåfängligheten
Och dess gyllne slafvars prakt.

Den som föds af själens värde,
Rättvist hedradt hos hvarann,
Och en tro i döden sann.
Sådan ömheten begärde
Och förtjensten stundom fann.

--- ---

Svärma, ädle dåre, svärma!
Tro på diktens verklighet!
Tro på blomstrets evighet!
Tro att middagsstrålens värma
Ingen tid af skiften vet!

Skryt, lycksalig och bedragen,
Af din ljufva dröms behag;
Men af sorgens pil en dag
Liksom jag till jorden slagen,
'Lid och göm dig liksom jag.

O, när du till himlen beder:
«Himmel, unna mig en vän!»
Vet du, när du väljer den,
Hvilken lott du dig bereder:
Smärtan eller sällheten?

Vet du, om den tröst för lifvet,
Hoppet för ditt öga ställt,
Ej skall fly dig likså snällt
Som ett moln, af vinden drifvet,
Flyr förbi ett vissnadt fält?

Vet du, om den tro du vunnit,
Som dig tjust af sällhet gör,
Är en ros, som aldrig dör?
Och när bladen dufna hunnit,
Om ej törnet röjas tör?

Vet du, förr'n sig tänkas låter,
Om ej flärden återtar
Hvad kanske dess gåfva var;
Liksom vågen röfvar åter
Hvad hon sjelf på stranden bar?

Vet du, om ett bröst som ljummas
Ej skall isas snart kanske?
Och er vänskaps anlete
Från en skönhets bli en gummas,
Vissnadt, kallt och trånande?

Vet du, om du ej skall skåda
Den, som svor åt dina dar
Allt hvad lifvet ömmast har,
Snart med bortvänd blick förråda
Bojans tvång, som blott är qvar?

Och den re'n af bojan tryckta
Fly en dag ur slitna band,
Som du öfver fält och strand
Ser den frälsta fogeln flykta
Ur den häpna ägarns hand?

Vet du, om du mer skall njuta
Någon tröstad stund igen?
Eller nå'nsin finna se'n
Någon vänlig hand att sluta
De förgråtna ögonen.

Vänskap, himlarnas försköning,
Evigt flydd från stoftets flärd!
Vare jag din sällhet värd,
Utan hopp till en belöning,
Som blef jorden ej beskärd.

Iuru poemet «Sommar och Vinter» kommit att få bland de allmänna sångerna är ej lätt att fatta. ıtgöres blott af en artig kompliment åt ett frun-r, som synes hafva varit författarens värdinna un-ìgon hans sommarvistelse på landet, och är såsom t ett täckt och lifligt stycke, såsom författarens ikter i denna genre. Under namn af Timon skil-han sin förtjusning öfver Eglés skönhet och god-›ch antyder det sällskap, hvaraf hon var omgifven:

Nu, — man gäspe, längst och bäst man gitter,
Åt idyllens tråkiga chimèr:
Fältens ljufva grönska, skogens qvitter,

Grottans svala säten, källans glitter,
På min heder, det likväl är der,
Filosofen utan fara sitter
I det sällskap Timon ägde här.
Hör och ser man, sund från all slags yra,
I en älskvärd grupp församlade
Sommarns blomster, Oxenstjernas lyra,
Två grefvinnor, ljufliga som de,
Och ännu en grace — kort, alla tre! —
Irrande bland gräs och löf, som sprida
Deras vällukt kring en cyprisk trakt,
Der naturens fägring, konstens prakt,
Fältens dag och lundens skuggor strida;
Alltid hos Eglé, vid hennes sida,
O hvem vet hvad Timons hjerta sagt?
Hvad han tillstår sjelf, det är: han tänkte
Att behags och hjertas harmoni
Ägde rätt att litet firad bli,
Och att ej en rättvis dyrkan kränkte
Äran af en sann filosofi.
Rom och Grekland henne gifvit hade
(Sade han) de offer Timon ger;
Men som det var allt hvad Timon sade,
Lemnom odömdt hvad han tänkte mer.

Ett välförtjent beröm tillkommer ä
Visa», som under en mera glädtig och ans
inpreglar samma praktiska lefnadsvishet so

Lär dig tidigt i din vår
  Sky och hata flärden:
Värdet, man af klädren får,
  Lumpnast är af värden.
Granna spännen, ring och ur
  Lysa väl på balen;
Men der står en björn på lur,
  När du går ur salen.

Helst i måttlighetens krets
  Sök ditt sällskap finna;
Ögat skådar bäst tillfreds
  Hvad man sjelf kan vinna.
Tarflig boning, sparsamt bord,

Mors och döttrars snällhet
Fromma hjertan, glada ord
Göra hjertats sällhet.

Sök ett lefnadstillstånd nå
Lagom afundsvärdigt:
Stort palats får halfbygdt stå,
Måttligt hus blir färdigt.
Den som åtrår, klokt förnöjd,
Jemnt hvad han behöfver,
Vinner det, och till sin fröjd
Mer'ndels litet öfver.

Arbetsam och full af hopp,
Finn all möda liten;
Solen går så vänlig opp,
När hon lyser fliten.
Ökta framsteg, ökad ro,
Större fröjd af lifvet,
Och ett trefligt eget bo
Snart i perspektivet!

Ordning gör all möda lätt,
Haf dess lag i minnet.
Hafs och slurf i lefnadssätt,
Tyngd och qval i sinnet.
Hurtig gerning plär behag,
Lugn och lättnad gifva;
Tung som bly plär dag från dag
Undflydd gerning blifva.

Slösare i unga år,
Du i åldren tigger.
Slanten, enkel då han går,
Ynglar då han ligger.
Derför vårda penningen,
Summan utaf tingen;
Allas tjenst vill egna den,
Som behöfver ingen.

Vid beslutad sak behåll
Håg och tankar fasta,

Lösligt sinne är en boll,
  Hvarmed alla kasta.
Den till allting lätt och gen
  Stundligt ömsar hågen,
Vacklar jemnt, föraktligt klen,
  Som en spån på vågen.

Var i lag ej rädd och skygg:
  Våndan blott förökes.
Gerna rides på dens rygg,
  Som för alla krökes.
Mins att du ett värde har
  Blott som menska redan.
Vördsam, blygsam, höflig var;
  Glöm all skillnad sedan.

Döden, allas säkra lott,
  Allas öden jemnar:
Deras, som dig föregått,
  Deras, som du lemnar.
Skälf ej fegt för grafvens namn,
  Hvadan dock ej skoning:
Den är, tro mig, glädjens hamn
  Eller hvilans boning.

Om Leopolds politiska poemer har jag redan föregående haft tillfälle att yttra några ord. Om poemer utlåter sig Grubbe i sitt inträdestal på fö sätt: «Meningarne hafva varit delade rörande det po värdet af så kallade tillfällighetsstycken i allmänh deribland äfven af sådana, som hafva någon p anledning. Utan tvifvel måste det medgifvas att den rörer sig ledigast och äger det friaste utrymn sitt snilles skapande kraft, då han, utan att vara den af en bestämd verklighet och dess förhålla lyfter sig till diktens och idealernas verld. Men då han lånar sitt ämne ur den verklighet, som nä omgifver honom, åtnöjer sig ju den äkta skalden e blott afbilda den med alla dess brister, sådan den sig för den vanliga uppfattningen af densamma:

dlar den, ger den en högre betydelse och omgjuter med en skönare poetisk glans, hvilken han hämtar iitt eget inre. Och i sanning, om äfven skalden bör ι medborgare, om äfven han bör känna sig lefva i ərneslandets lif, hvilket, taget i sin fullständiga beelse, omfattar hela utvecklingen af ett folks andeliga fter och alla delar af dess bildning: hvad är naturıre än att hans medborgerliga känsla vid alla tillen af stort nationligt intresse uttalar sig i det högre åk, som är hans snilles och hans hjertas rätta och ntliga tungomål? Också, huru många af äldre och ıre tiders skönaste skaldestycken ha ej haft en poli: anledning? Ibland dessa intaga Leopolds ett ganska ıärkt rum. Under sitt femtioåriga författarlif var han :ne till, många, ömsom glada och sorgliga, omvexlin- af fäderneslandets öden, och vid de flesta af dessa trodde han åt sin lyra ett uttryck af sitt fosterländska rtas känslor. Än lyfter sig hans själ med glad stolt- vid anblicken af de svenska vapnens förnyade glans, ι hans stämma blandar sig triumferande med segerlen från Hogland; än uppmanar han Häfdernas st att afkunna sin stränga, rättvisa dom öfver de mplingar, som omhvärfva hans dyrkade konung och :a att störta hans thron: än åter, då Gustafs snille iegrat faran, anropar han monarkens mildhet mot de ıttslige, och låter med den frisinnade medborgarens a dristighet sanningen

Tala upprätt med en kung,
Som hon med filosofen talar.

gjuter han sin melodiska klagan på sin konungsliga görares graf: än kastar han, vid en thronföljares föse, en blick på det slutande århundradets blo;a hvälfningar, och uttalar med profetisk lyftning, i ; mest hänförande skaldespråk, sina glada förhoppnin: om en stundande bättre tid. Hvem delar ej ännu a känsla, med hvilken han utropar:

Klarnen för jorden, J dagar af ljus!
Dar, då hon, omklädd i skönare drägter,
Bär på förstörelsens bortgömda grus
Visare slägter!

Grymt tyckes ödet gäcka hans hopp. Europa vaknar ur folkyrans feberdröm blott för att af verldseröfraren smidas i nya bojor; och Sverge, länge nedtryckt af en tung styrelse, föres ändtligen genom dess förblindelse på branten af sin undergång. Sörjande tystnar den ädla skalden: endast åt Gustaf III:s minne helgar han än ett rörande offer. Dock, ännu skall han upplefva en lyckligare tid: fäderneslandet är räddadt: Gustafs broder fattar den åt hans händer anförtrodda spiran; och, kallad af ett fritt folks enhälliga val, står snart vid hans sida en hjelte, som, en ny Gustaf Adolf, kämpar och segrar för Europas frihet och fullbordar det stora, af den tionde och tolfte Carl förgäfves började verket af Skandinaviens förening under en gemensam konung. Då framträder åter den grånade sångaren och helsar i kraftfulla toner den ädle, som

Kom från Henriks land och prydde här i norden
En mindre thron än hans med samma stora själ,
Som tycktes återskänkt, med ombytt namn, åt jorden,
Till furstars eftersyn och menskligheten väl.»

Sällsam nog är sammanställningen af de båda poemerna «Det slutande Århundradet», der han profeterar fäderneslandet en ny gyllne ålder under den furstes, Gustaf Adolfs sons, spira, som då (1799) nyss blifvit född, och «Den 26 Januari 1814», der han upphöjer Carl Johan till en halfgud, under det att den förra gudomligheten kringirrade såsom en flykting, utstött från sina fäders land. — Hvad det förra af dessa poemer, «Det slutande Århundradet», angår, bör jag nämna att det på sin tid väckte stort uppseende och bifall, men att en senare tid, synnerligen den så kallade nya skolan, underkänt dess poetiska värde. Det sanna är, att stycket

äger partier af gripande effekt, men att tonen i det är uppblåst och krystad. Metriska fel och origtig-r förekomma der äfven rätt ofta. Der läses bland at den vers, som af Leopolds motståndare så ofta l skadeglädje citerades:

Tyskland, likt hafvet i stormande stund,
Svallar och kringvräker sunken och bergad;
Latien står likt en vanhelgad lund,
Skymfad och härjad.

dgifvas måste dock att sjelfva versmåttet, som då för n nyttjades vid enkom högtidliga tillfällen, erbjuder a svårigheter med sina ständigt återkommande dak-r, hvilka under Leopolds hand nästan öfverallt blif-falska. I våra dagar synes detta versmått något litet a på slagdänga.

I poetiskt värde bland dessa tillfällighetssånger lle jag vilja ställa högst «Minnessången öfver konung staf III» och «Sången öfver Kellgrens död», på grund len känslans värma som de förråda. Om den förra, ad med anledning af aftäckningen af Gustaf III:s y år 1808, berättar fru Ehrenström följande: «Efter ad måltid på värdshuset Monbijou, der en skara af aflidna konungens gamla vänner och tjenare hade lats: grefvarne Wachtmeister, Oxenstjerna, Ramel, onerna Ugglas, Armfelt, flera generaler, ledamöter af nska Akademien, officerare och borgare, uppläste attaren sjelf sina vers framför en bröstbild af Gustaf , krönt med lagrar, placerad vid öfre ändan af bor-. Leopolds drag och hela hans utseende tillkänna-vo den djupaste sorg; tårarne flödade från hans och de närvarandes ögon. Detta ögonblick var högtid- och det, då han slutade med konungens skål, bragte s hjertan till den högsta rörelse.»

Med den samma bilden i vårt sinne,
Som är här vårt ögas föremål,
Helgom åt den stora kungens minne,

Vi, som sett hans storhet, denna skål!
Re'n med de sublima anletsdragen
Reser hjeltestoden sig i dagen,
Lika evig med hans ryktes röst:
Läggom till de offer åt hans ära,
Snillet, klippan och metallen bära,
Känslans offer inom våra bröst.
J, som stått i purpurn vid hans sida,
Minnens statsmans och regentens glans!
J, som följden då han gick att strida,
Minnens hjelten, prydd med segrens krans!
Alle J, hvars fordna år förflutit
I hans tjenst, i värf, dem han beslutit,
Minnens hur han var med kärlek lydd;
Och vi andra, minnoms hur vi njutit
Hans välgerningar och hans beskydd!
Minnoms huru Sverge bland nationer
Under honom återtog sin rang;
Hur han agg och yrande faktioner
Under band af lagligt välde tvang;
Hur en flotta, hvaraf böljan täcktes,
Uppstod lik en borg kring våra skär,
Medan handelns flagg kring hafven sträcktes
Och bar hem en skatt, som spriddes här;
Hur han gaf åt konsterna ett tempel,
Bronsens minnesprakt åt våra torg;
Tände snillets lif med sitt exempel,
Gaf det näring genom sin försorg.
Hur han, ömsom Demostheners like,
Högt från thronen af ett stormigt rike
Hvälfde sinnena med mäktig röst;
Ömsom, vid ett enskildt aftonmöte,
Nedsteg älskansvärd i lugnets sköte,
Öppnande för vänskapen sitt bröst!
Minnoms hur hans konungsliga välde
Var det milda väldet af en far;
Hur han derför ock, när nöden gällde,
Fann i folkets kärlek sitt försvar!
Minnoms honom, oförskräckt och härdig,
I de stunder faran förestod;
Se'n hon vikit, stor af ädelmod,
Till försoning och välgerning färdig,
Äfven då han flöt uti sitt blod!

Minnoms honom, ädel, stark och god!
Varom, hvar och en, hans minne värdig!
Bärom djupt i hjertat härifrån
Vördnaden för Tredje Gustafs dygder:
Råde den i svenska bröst och bygder,
Och från fader gånge den till son!

Sången öfver Kellgrens död förråder en verklig
›iration af beundran för den hädangångne och hat
; de föremål, som han i lifstiden bekämpat.

Men hvad är skönheten af bildningsgåfvans drag,
Hvad är af sångens röst det starka eller ljufva:
Hon oss förskräcka må med dundergudens slag,
Hon må förtjusa oss med suckningens behag
Af myrtenskogens turturdufva —
Om himlen, unge man, ej skänkte dig en själ
Med kraft att sig mot våld och dikt och flärd bemanna,
Ljus i sin flygt upp till det sanna
Och brinnande för menskors väl?
Hör våldets röst ännu en blodad jord förfära,
Förnuftet ropa än mot dårarne om skygd;
Och du, som yfs af hopp att minnets lagrar bära,
Du lågar ej af harm? Du rodnar ej af blygd?
Onyttig för din fosterbygd,
Du qväder ljuf och feg de veka nöjens lära?
Gå, du var född förutan dygd,
Och du skall dö förutan ära!
Om det var så han henne vann,
Den store skald, hvars död hvart redligt hjerta sårar,
Det vittna fosterlandets tårar,
Det vittnar sakna'ns suck från hvarje upplyst man,
Det vittnar er triumf, förförare och dårar!

Lasterna och våldet ryste,
När hans hand på lyran slog;
Menskligheten andan drog;
Dygden under tårar myste;
Sanningen förskönad lyste;
Dårskap grät, förnuftet log.

På denna fruktansvärda panna,
Der snillet hota sågs i all dess hämndemakt,

Man läste kärlek för det sanna,
Och dess förföljares förakt;
Från denna mulna blick den ljungeldsstråle blänkte,
Som slog hvar gäck, hur högt han satt,
Och ända ner på er — vid återskall af skratt —
Det heta löjets gnistor stänkte,
Förakteliga kryp i vitterhetens natt!

Laster, dårar, fröjden er!
Och du, tryckta rimmarskara,
Frälst ur sextonårig fara,
Andas: Kellgren är ej mer.

Ännu en annan hyllningsgärd har Leopold egn
åt Kellgrens minne i sången «Till Kellgrens skugg
der han på vackert sätt vidrör den fiendskap, som upp
stod dem emellan i deras ungdom, då Leopold för
uppträdde såsom författare. Vi erinra oss, att Kellgre
i Stockholms-Posten på ett skoningslöst sätt recenserad
ett af Leopold utgifvet poem och att detta gaf anle
ning till en högst bitter skriftvexling mellan dem*
Först flera år derefter gjorde de hvarandras personli
bekantskap och blefvo vänner.

— Än hördes ej mitt namn då ditt förgudadt var.
Skön brann ännu din sol, då re'n min lampa släcktes;
Och min beundran blott dig öfverlefvat har.

Kanske skall seklers tid i sakna'ns natt försvinna,
Förr'n Sverge skryta kan af än en skald som du!
Men att med snillets höjd din vishet parad finna,
Hvad nya seklers tid behöfs kanske ännu!

Den rätt jag lemnar dig, har jag ej alltid njutit.
Du ser om på ditt namn jag hämnar mig igen.
Blott afund har jag känt, ännu jag känner den;
Men evigt var mitt bröst för hatets ormar slutit.

Vid mina första steg din jernhand mötte mig.
Min ungdom stöttes bort med hån ur snillets tempel.

*) Band II, sid. 225 ff.

Men fåfängt vid dess port din klubba höjde sig,
Då dina lärors ljus, ditt rykte, ditt exempel
Mig förde till ett rum deri, oaktadt dig!
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Af oförrätters harm att minnet evigt gömma,
Hur svårt mot en förtjenst, hvars värde, hvars behag
Förföra hvar minut den sårade att glömma!
Hur ljuft tvärtom, o Gud, att hedra och berömma!
Ja, glad skall denna famn mot Thorild sjelf en dag
Med slocknad fiendskap och hämnadt löje sträckas,
Så snart från etherns rymd, från skrytets tomma sfer,
Med sansning af sig sjelf och ändtlig trött att gäckas,
Till rimlig storhet blott han värdes stiga ner.

Innan jag lemnar detta område af Leopolds poeti-
a verksamhet, de s. k. Tillfällighetsstyckenas, bör jag
lägga några ord i afseende på Grubbes nyss med-
lade reflexioner till försvar för denna art af poesi.
ig synes ett sådant försvar för tillfällighetspoesien
ehöfligt; ty, såsom redan Goethe anmärkt, är all sann
esi tillfällighetspoesi, så vida den alltid är framkallad
en impuls utifrån, en händelse, en situation, ett fak-
n ur historien eller ett minne ur sagoverlden. Så för-
dar jag att hvarje skald skall af hvar och en af sina
kter kunna väckas till minne af bestämda yttre om-
ndigheter, under hvilka den författades. Poesien be-
fver denna verklighetens grund för att ej förlora sig
antasier, som äro lika tomma som de äro fria. Lika-
n landskapsmålaren behöfver stödja sin målning på
t eller det gifna landskapet, och bildhuggaren sin bild
den eller den gifna menniskokroppen, som under
ns behandling idealiseras och förskönas, så behöfver
k poeten en yttre händelse eller situation, vare sig
den omedelbart framställer sig för hans åskådning
er lefver i hans minne, vare sig ur egen eller andras
arenhet, för att deraf, så att säga, bilda benbyggna-
n i sitt poem. Hvarföre är den poesi, som diktas i
n tidigare ungdomen, och den, som härleder sig från
t täcka könet, oftast så enformig och tröttande med

all fulländning i yttre form, om ej derföre, att förfat ren eller författarinnan, den förre genom sin ålder, senare genom sitt kön, saknar den erfarenhet af li och den yttre verlden, som först är i stånd att g dikten ett sannt och intressefullt innehåll? Att det u hjertat känner sig på ett poetiskt sätt tilltaladt, sommarsolen går upp eller ned, under nattens sku eller nattens måne, att det än vill brista af ett obestä qval, än hoppa ur bröstet af en obestämd glädje, u visserligen rätt intressanta omständigheter; men lån erfarenheten mäktigare poetiska motiver, så är de godt att låta visan blifva osjungen. Dock ser man denna pjollerpoesi, denna vittra *blanc-manger* utan subs och bestämdhet, med största förnämhet blicka ne den s. k. tillfällighetsdikten, som dock har den förl sten att den är något, och kan vara mycket, då andra är intet annat än fradga och bubblor.

Man gör sig den föreställningen att poesien alstras inom fyra väggar under fullkomlig afslute från verlden, och att skalden skall hämta sin ingif endast ur sitt eget bröst. Man bedrager sig. De under sådana klosteromständigheter tvärtom, unde oupphörligt ensligt kelande med sitt eget hjerta, den så kallade sångaren eller sångerskan lyckli verlden med de lösa, sliskiga anrättningar, hvarom nyss talade, dessa färglösa bleksotsfoster af en förkle känsla och en enerverad fantasi. Den rätta ska eller konstnären är ett verldens barn, i ordets bästa märkelse: han söker att erfara allt, som kan erfa hans blickar speja öfver hela verklighetens område att särskilja det, som genom sin skönhet eller sin s het duger för hans konst, från det, som genom sin het eller sin obetydlighet icke duger. Det är der icke sagdt att han skall vara en dagdrifvare: är h snille af rätta slaget, så upptäcker hans blick vid fö ögonkastet hvad han vill tillegna sig, fastän en an

mahända kan stå der hela dagen utan att se något. Men all erfarenhet är icke en yttre: mycket kan för skaldens räkning äfven hämtas ur böcker; men det bästa bör han dock att hämta ur lifvet, för att sedan i enslig ro hopsmälta af sina förråder friska och lefvande gestalter.

Hvad som satt tillfällighetspoesien i vanrykte, är den oöfverskådliga massa af vers, hvarmed man sedan långliga tider uppvaktat på födelse- och namnsdagar, bröllop och begrafningar o. s. v. Att detta krafs allt sedan Lucidors och Runii tid varit behandladt med förakt, kommer sig mindre deraf att sjelfva genren är ödlig, än deraf att den blifvit uselt behandlad. Våra stora skalder behöfva ej skämmas för de bidrag de lemnat denna föraktade litteratur. Att det emellertid är orätt att anse denna litteratur fylla tillfällighetsdiktens hela omfång, är klart af det föregående. En batalj är lika mycket ett «tillfälle» som ett bröllop, en statshvälfning lika mycket som ett dödsfall.

III.

Leopolds skämtsamma dikter; Grubbes omdöme. — Sagor; berättelser; skaldebref. — «Den vackra Bedjerskan.» — «Eglé och Annette.» — «Sethos eller de tre kransarne.» — Leopolds förhållande till nya skolan. — «Talismanen.» — Satirer. — «Den nya Kolonien.» — Öfriga skaldebref. — Hyllning åt Franzén, fru Lenngren m. fl.

Jag öfvergår nu till den afdelning af Leopolds poetiska skrifter, som efter min tanke innehåller de bästa profven på hans mästarskap, nämligen hans skämtsamma dikter, under hvilka jag äfven inbegriper hans Sagor och Berättelser samt hans Skaldebref. Leopold ägde

ingen djup känsla, ej heller någon djerf fantasi; (emot ägde han ett skarpt förstånd, en gnistrande qvi het och en mjuk och liflig inbillning, just de egenska som erfordras för den lätta och muntra genre, der tä heten och behaget få ersätta skönheten och majestä Hvad Grubbe yttrar om dessa dikter är förträffl «Om», säger han, «Leopolds sångmö upplyfter och h för oss, då hon, med högtidligt allvar, förkunnar v hetens läror eller uttrycker dygdens och fosterland heliga känslor; så är hon ock ej mindre intagande, hon, i ombytt skepnad, visar sig klädd i behagens lätt drägt. Huru förträffliga äro ej hans Sagor och Be telser, på en gång genom innehållets vigt och gen den berättande tonens lätthet och liflighet! Vanli vis framställa de en lärdom af stor praktisk betydel äfven här bibehåller således skalden sin karakter en filosofisk, öfver verlden och lifvet reflektera skald. Men dikten fortgår och utvecklar sig det o tadt med fullkomlig frihet: den äger ett sjelfständ poetiskt lif; och den praktiska lärdomen uppkom likasom af sig sjelf, utan allt tvång eller bemödan — Det främsta rummet ibland dessa berättande p mer skulle jag, efter min enskilda känsla, vilja len åt «Eglé och Annette». Om man ej hos Leopold l ofta som hos åtskilliga andra, äfven svenska, skal finner ett uttryck af en varmare känsla för natur lugn och enfald, af det oförderfvade sinnets lä tan att ur ett tillstånd af onatur och förkonstling åt vända till ett enklare och renare lif; så bevisar d detta förtjusande skaldestycke på ett ojäfaktigt s hans förmåga att anslå äfven denna ton, hvilken n så oemotståndlig makt träffar hvarje känsligt hje Emellertid yttrar sig dock äfven här den rådande mo liska syftningen af hans poesi. Han flyttar oss ej sås Gessner ur den verkliga verlden in i ett diktadt Ar dien utan bestämd individuell sanning: han låter oss

drömma oss in i en paradisisk oskuldsverld, för att derefter med en dubbelt bitter känsla vakna ur den sköna drömmen: han ger ej någon näring åt denna matta, sjukliga, sentimentala sinnesstämning, som beröfvar själen dess kraft att bära lifvets mödor och uppfylla dess pligter; han låter oss inträda i en svensk landtlig boning: han låter oss skåda ett lif, sådant vi alla kunde och borde lefva, endast förskönadt af fliten, trefnaden och de husliga dygderna; och genom de mästerligt kontrasterade taflorna af Eglé och Annette, af flärdens och husligheteńs representanter, får den herrliga dikten, i sin intagande, idylliska ljufhet, tillika den högsta praktiska lärorikhet.»

«I de flesta af Leopolds berättande poemer, liksom åtskilliga af hans öfriga skaldestycken råder emellertid en helt annan ton: skämtets och satirens. Såsom satirisk skald är han i Sverge knappast upphunnen af någon, om ej af Kellgren i vissa af dess stycken. Leopolds skämt är icke det ystra aristofaniska, som i munter öfvermod leker med gudar och menniskor och drifver sitt glada spel i en, om så må sägas, upp- och nedvänd verld: icke Swifts bittra, menniskoföraktande ironi: icke en humor, lik Sterne's eller Richters eller Heckers; det är den fina skarpt träffande Voltairiska satiren, full af sprittande lif, qvickhet och behag. Hans bevingade pil förfelar aldrig sitt mål; men dess udd är doppad i galla: dét är af gratiernas händer som han emottagit sin blomsterprydda båge. — Hvem minnes ej alla de mästerstycken af detta slag, med hvilka Leopold riktat vår vitterhet? Hvem har ej beundrat den utomordentliga mängden af träffande satiriska drag i «Talismanen»; eller den fina vändning, under hvilken en viktig sanning är framställd i «Jakobinen i Grekland»; eller den rika flödande qvickheten i det glada stycke, hvars anledning är hemtad af den Kantiska läran om tid och rum? Af alla de hithörande poemer är «Den

vackra bedjerskan» det enda, der det hela ej har en be-stämd satirisk syftning. I detta stycke är det egentli-gen sjelfva berättelsens liflighet och spelande qvickhet, som för sin egen skull förnöjer oss; men i detta hän-seende torde det ock knappast kunna öfverträffas.»

Bland de poetiska berättelserna fästa vi oss för vid «Den vackra bedjerskan», hvilken, om jag ej bedra ger mig, är den äldsta ibland dem; åtminstone finne den införd redan i Extra-Posten. Sannt är hvad Grubb yttrar, att detta stycke saknar bestämdt syftemål, s det endast är en liflig poetisk lek, och följaktligen kan äga något högre konstvärde; men det måste ändoc vinna bifall genom det behag och den elegans, hvarme det är utfördt, och den fina ironi, som strör sitt retand salt öfver det hela. Poemet börjar med en lofsång ö ver den äktenskapliga troheten — också kallas det ä ven «Troheten i lif och död» — och slutar med att vi vanskligheten af denna trohet. Kanske är hela poem rätteligen att anse såsom ett begabberi af det slags ä tenskap, som då för tiden, på 90-talet, var vanligt i om de högre kretsarne i alla civiliserade länder, o som tillät ömsesidig otrohet mellan äkta makar, end den så kallade yttre anständigheten ej alltför groft sår des, den anständighet, som ännu ansåg grefvinnan Hö ken, sin mans otrogna hustru, för en prydnad inom sa ma societet, i hvilken mamsell Hagman, prins Fredri älskarinna, aldrig kunde vinna inträde, ehuru hela ve den tog för afgjordt att den förra skulle hafva svikit ä ven den älskvärdaste äkta man, och att den senare a drig skulle hafva svikit sin trogna älskare, om han ku nat blifva hennes make.

Två äkta makar, Belsano och Graziosa, lefva til sammans det lyckligaste lif. Deras inbördes trohet v beseglad med tusen eder.

I skötet af ett kabinett,
Kring tak och väggar präktigt klädt

Med glas, förgyllningar och siden,
När detta afundsvärda par,
(Som det begaf sig under tiden)
Ett ögonblick allena var,
O då hvad sällhet skänkt och njuten!
Af ömma uttryck hvilket val!
Och om en tro, hvad löftens tal,
Som aldrig blef tillfyllest knuten!
«Ja», ropte hon, med armen sluten
Omkring hans hals, och ena knät
Långt upp i soffan, — «straffe det
Den himmel, jag till vittne tager,
Om din Graziosa dig bedrager;
Om hon i allt, du henne ger,
I allt, hvad hon sig företager,
Ej endast sin Belsano ser!
Och om den stund hon skulle mista
Dig, ömme vän, den enda man,
Hon älskat har och älska kan,
Ej blef af hennes lif den sista!»

Så svors i förväg längst förnt;
Ja det var afgjordt hos dem båda
Att samma timme, dag, minut,
Som såg den enas lefnadsslut,
Den andras äfven skulle skåda.

Emellertid föresatte sig djefvulen att drifva spe dessa eder:

En gammal skrift af vantro full
Har sagt, att fan af alla länder
Bor helst i Rom. — Om slikt nu händer
För smakens eller påfvens skull
Må lärdare än jag förklara.
Nog, han förtröt Belsanos lugn
Och svor, vid alla själars skara
I kristna kyrkans stora ugn,
Att det ej länge skulle vara.

Graziosa har för vana att flitigt gå i kyrkan, att göra sin bön. Der låter författaren djefvulen an- sin nedriga intrig. Hvad skalden derom säger är ıästerstycke i satir.

Bland annat som Graziosa gjorde
Och hvaråt mången, mindre skön
Än hon, kanhända småle torde,
Var något som af hennes kön
Dock ofta görs med fördel — bön.
O ni, som skyn gudaktigheten
Och rodnen för en andakts tår,
Ni kyrkans barn af sexton år,
Hur litet ni er fördel veten!
Vid trettio man den förstår,
Vid trettio man upplyst finner
Hvad bönen ger för himmelsk fröjd;
Hur denna ställning, våldsamt böjd,
Den andakt, som på kinden brinner,
Den perla, som ur ögat rinner,
Och denna barm af suckar höjd
På Gud och menskor samfäldt vinner.
Vid trettio man detta finner.
Graziosa re'n var derinvid.
Ett ständigt larm af nöjens strid
Tills då gjort våld på hennes stunder;
Men vid den åldern, ja derunder,
Får könet mindre ondt om tid.
Först får då mannen sjelf små hinder:
Hans stränga pligt ej uppskof tål;
Se'n ser man äfven andra minder:
De hafva också göromål;
Se'n är man mera sällan buden:
Kalas blir rart vid vissa år.
Så att till slut den store Guden
Till sällskap ensam återstår.

Graziosas gudfruktighet blef slutligen att man allmänligen kallade henne den vac skan. Äfven hennes man blir nyfiken att denna attitud, besöker kyrkan och finner tjusande.

Belsano, van att i sitt hus
Se henne dagligt mera föga,
Såg här sin hustru i ett ljus,
Alldeles ovant för hans öga.
Med möda mättar han sin syn

Af en så ny och sällsam njutning:
För Gud, hvad friskhet på den hyn!
Hvad liflig grace i denna lutning!
I alla rörelser hvad kraft!
I alla blickar hvilken ifver!
Hvad uttryck detta mjuka taft
Åt hennes böjda ställning gifver!
Hur rörd, hur brinnande hon blifver!
Belsano, i ditt tjusta bröst
Hvad ljufligt hopp sig börjar tända!
Hvem vet om nu ditt namn kanhända
Ej går till Gud med hennes röst?
«Nej, ömsom rum att bättre höra!
Ej nog, ej nog att henne se!»
Så talar han, men hviskande.
Med varsam gång och rigtadt öra
Han redan stjäl sig närmare.
Som fågeln lätt och tyst i fjätet,
Han drar sig, ömsom rädd och glad,
Bakom det helga stenbelätet,
Inför hvars fot hon låg och bad.
Ju mindre hennes ifver släcktes,
Ju mer han såg i det han kom,
Hur hennes armar ditåt sträcktes,
Ju mer den lust hos honom väcktes
Att höra henne derbakom.
Friskt — blott ett steg ännu — och sedan —
Men häpnad, som ej tolkas kan!
Der står, vid Gud, ju någon redan! —
Hvem då? — Hin håle, gissar man?
Nej, farligare man än denna,
Men vida från hans skapnad skild:
Blick af en Mars — Adonis' bild —
Håll opp, håll opp, min svaga penna!
Sky, som Belsano, dessa drag
Af stolthet, parad med behag!
Lär att som han ditt intet känna,
Och sjunk i stoft vid detta slag!

Olycklige Belsano, lemna
Ett rum, som din förtviflan gör!
En dolk — men han står fri derför:

Du har den icke att dig hämna!
Italienarn, qväfd af harm,
Ur stånd att ord för känslan finna,
Flyr bort med pilen i sin barm,
Förbannande sin falska qvinna.
«Bedrägliga, fördömda kön,
(Så skrek han ensam med sin smärta)
Det är då så som du gör bön
Och öppnar för din Gud ditt hjerta!
Den nedriga! hur rörd hon var!
Hur fromt hon kommer hit att skria
Hvar dag sitt heliga Maria!
Och bakom denna — står en karl!»

När något visst i pannan stiger
På en spanior — straxt offret der!
En ryss ger stryk, holländarn svär,
Fransosen sjunger, svensken tiger.
Italienarn ger sig tid
Att långsamt hämdens timma söka.
Om sättet med sig sjelf i strid,
Han dröjer, att dess grymhet öka.

Den olyckliga äkta mannen beslutar att strax sin trogna hustru på prof. Nästföljande natt inkc i fruns sängkammare hennes man, blek, förstörd en bägare i handen. Han förklarar att han måsı ty han har i en duell dödat en prins af påfliga l och vill ej underkasta sig det offentliga dödsst Frun, ihågkommande sina eder, förklarar å sin si hon vill följa honom i döden. Han dricker ur bä till hälften, då hon griper den för att tömma återst Olyckligtvis råkar hon i sin ifver att släppa den i vet så att den spricker. Utan att deraf låta afsk sig från utförandet af sin föresats, springer hon ti skåp, tager der ett pulver, som hon slukar. De makarna skiljas, hvardera i den tron, att den en mera skall återse den andra. Frun suckar till *sig s*

Du blir då enka, ljufva lott!
Men hvad? din man ett mord begått,
Tar gift och dör — och ej beredes!

ssa ord sätter hon sig ned att skrifva efter sin r, som om en stund, just i dagningen, infinner n hvem är denna biktfar? Samma person, som såg bakom madonnabilden. «Jag vet», säger a kavaljeren,

Jag vet jag mig ej smickra kan
Med hopp att giltigt nog betjena,
In puncto mortis, er herr man;
Men jag är till för er allena.

r det ömmaste uppträde; kavaljeren ligger re- hennes fötter och höljer hennes händer med då dörrn slås upp och den förmente döde in-

Det är (som re'n är nämndt) bland öden
Det grymmaste som tänkas kan,
När oförmodligt genom döden
Två makar skiljas från hvarann.
Men se'n det skett, se'n en gång man
Betraktat detta hugg som gifvet,
Så har det ock sin svårighet,
Att finna, förr'n man ordet vet,
Hvarann på nytt igen i lifvet.
Nu gifs här väl i allmänhet
En mängd af händelser på jorden,
Besatta fall, hvari man sett
Jemväl det klyftigaste vett
Med ängslan leta efter orden:
Men aldrig kan dock denna nöd,
Att hitta på hvad man skall säga,
Så stora svårigheter äga,
Som då man borde vara död.
Af denna orsak äfven skedde
Att begge två, så hon som han,
Sig funno midt emot hvarann,
På samtal ganska slätt beredde;
Med omotståndligt löje sedde
Ett ögonblick af tredje man,
Som fann sig bättre och — försvann.

I fullt begrepp att exklamera,
Tröt röstens bruk vårt goda par;

Tryckt låg mot pannan handen qvar,
Den öppna munnen slöts ej mera,
Men intet ord från någondera,
Till hvarken fråga eller svar.
Frun ändtligt först till orden tager:
«Min man», skrek hon, församgd och matt,
«Du lefver än och ser Guds dager?»
«Ja», svarte han, «och du, min skatt,
Du ock, om allt mig ej bedrager?
Det verkar sent, det gift du tog!»
«Ack, jag har visst ej tagit nog!
Jag säkert än en sats behöfver.»
«Men allt var ju beställdt? Du dog!»
«Ja visst, jag dog . . . men det gick öfver!»
«Nå, som du ej är död, så säg,
Hvem var den herrn, du hos dig hade,
Som stod så hurtigt af sin väg?
Förtälj hvad vigtigt han dig sade,
Hvarom så tidigt med hvarann
Ni här i enrum öfverlade?
Hvem var? hur kom? hvad ville han?»
«Den herrn . . . du önskar kunnig blifva
Om herrn som gick? det var . . . välan,
En doktor!» . . «Doktor! . . hvartill han?»
«Att mig en större dosis gifva.»
«Han såg dertill ej ut så slätt!
Här striddes . . . häftigt!» «Ganska rätt!
Jag ville straxt min lefnad ända;
Han åter uppfann tusen sätt
Att mig från detta uppsåt vända.»
«Guds död! så rik på sätt! Enhvar
Är ej så fintlig.» Paus på svar.

Sedan Belsano ytterligare begabbat henne nes misslyckade sjelfmordsförsök, hvaraf han ser att hon nu qväljes

I lifvet tvärtemot sin vilja,

föreslår han henne en morgonpromenad, efterso

Gift verkar bättre då man rör sig,

befaller fram sin vagn och reser af med sin gı gemål. Vagnen stannar:

— — — — — hvilken syn!
Ett jernhvälfdt tak med torn i skyn,
Och famnstjock mur och dubbla galler!

inger:

— — Hvad möte, gode Gud!
En basilisk i klosterskrud
Bland ljus och grafkor och reliker!
Och femti *Avens* hesa ljud
Från femti bleka katholiker!
Graziosa, skrämd, åt sidan viker,
Vill fly ... för sent! Hon fångad är.
Blir ödmjuk, fåfängt nåd begär.
Blir häftigt ond: sig fåfängt harmar;
Och, fåfängt gråtande, besvär
Sin man, som ler åt hur hon larmar.
Dess dom är sagd; hon fjettras här,
Halfrasande, i hexans armar.
«Var ej ert val, er fria drift,
Min fru, att verlden öfvergifva?
Se här en väg att räddad blifva
Från lifvets qval förutan gift!
Se'n himlen edra dagar sparat
På så beundransvärdigt sätt,
Hvem har till dem väl större rätt
Än himlen sjelf, som dem bevarat?
Ni älskar bönen. Gläd er då:
Hvad fält för er att lysa på!
Ni får ej annat här att göra.
Den helga jungfrun väntar — kom!
Hon vinkar der, beredd att höra.
Gå, frukta ej att derbakom
Står någon skurk som er skall störa!
Behåll ej minsta sorg, min fru,
För min duell och mina öden:
Vi råkas, om ej mera nu,
Så fort som nyss, dock säkert ju,
Som först blef aftaldt, — efter döden?»
Så föll den ilskna romarns tal.
Af sten för den betrycktas qval,
Som hotar fåfängt att sig döda,
Han flyr; — och som han porten hann,
«Jag skall ej glömma», ropte han,

«Betala doktorn för hans möda!»
Fort står han trappan utför ned,
Och porten sluts och — sagan med.

Denna berättelse har ej funnit nåd för Hammarskölds ögon. «Hvad som förmodligen varit skaldens afsigt», säger han, «att genom denna satir bestraffa, å fruars skenhelighet och hycklade trohet för sina mäı Ett ämne, som ju förråder en rätt hög åsigt af lifvet' Vi veta icke hvilka höga åsigter af lifvet Hammarsköl fordrar af satiren; men det veta vi, att satirens ändı mål har alltid varit att straffa och förlöjliga sin tids lı ster och dårskaper, och att äktenskapligt lättsinne hörı till den tidens oseder, lärer ej nekas. Ett finare ris lı rer väl sällan hafva vidrört det qvinliga skinnet än ju i denna satir. Mot planens sannolikhet gör Hamma sköld deremot några anmärkningar, som ej sakna b höright, t. ex. Belsanos passivitet, då hans hustru into hvad han förmodade vara gift. Men i satiriska berätte ser är planen af underordnad vigt. Kanske ändrad Hammarsköld sedermera tankar. I sin Litteraturhistor säger han om denna dikt endast att författaren «förmå att genom föredragets naiva och muntra ironi öfversky planaläggningens brister».

Ypperst bland Leopolds dikter af den lättare ger ren, kanske ypperst bland alla hans poetiska arbeten, ä «Eglé och Annette». Grubbe har, såsom vi sett, före trädesvis fästat afseende på detta styckes idylliska sida och visserligen är denna också den mest fängslande, men det har äfven en annan sida, som, i bjert kontrast mot den förra, tecknar flärden och tomheten af den stora verldens lif, hvilket gifver författaren tillfälle att äfven här använda sin läckra satir. Berättelsens stil är den ledigaste och lifligaste man kan tänka, och äfven de i sin enkla naturlighet mest rörande målningar äro sockrade af det mest fina och behagfulla skämt, liksom ett skalkaktigt solsken öfver den allvarligaste tafla. Det hela är ett konststycke,

om i sin glada naivitet nästan lockar till tårar. Endast etta stycke är tillräckligt att bevisa, hvad fosforisterna ille förneka, att Leopold var en verklig skald.

Eglé är ett förnämt barn, tillhörande sjelfva grädan af den högre societeten. Hennes far «uppvaktar thronen»; hennes mor var

— — — en fru af ytterst goda tonen,
Med statsvagn, hoflivré, entréer, taburett.
— — — — — — — — — — — — — —
Eglé var späd ännu; men re'n ur ögat lyste
Den eld, hvaraf man straxt till vett och qvickhet spår.
På hennes fem års mun satt gracen re'n och myste,
Och kinden skuggad var af långa ögonhår.
Man gaf en sällskapsvän åt hennes första år,
Ett fattigt värnlöst barn af förra pastorns enka,
Täckt, fromt, manerligt re'n; Annette var hennes namn.
Det blef en fröjd, ett skratt, en vänskap, kan man tänka;
Man åt, man drack, man sof — allt i hvarandras famn.
Tillhopa gingo de att sommarns blomster plocka;
Hvar julklapp togs emot med samfäldt glädjerop;
Tillhopa gjorde de visiter till sin docka,
Och gräto längre fram vid Julias bref ihop.
Men tiden flyr med fart — så äfven sagan göre!
Det fina jollrets språk blef ej för alla gjordt.
Behagens dröjda fjät till Oxenstjerna höre:
Den ej hans gracer fått, hans konst — förtälje fort.

Eglé var femton år, Annette var sjutton redan,
Förr'n bördens olikhet begreps af dessa två.
Omsider lärdes de att bägge den förstå:
Den enas ton gaf sår, den andra dolde svedan.
Annette fick fästman snart, och bröllop straxt derpå.
Man skildes vänligt åt — och såg hvarann ej sedan.
Annettes parti var jemnt; var sådant, med ett ord,
En fattig flicka gör, som slängt sitt nät i högen:
En odlare, med vinst, af dock ej egen jord,
Ung, stadgad, bergad nog, men långt ifrån förmögen.
Såg eljest ut? Rättså, det väntade jag re'n.
Jag kritar då och då små taflor, se här en.
Hans röst var stark och ljuf, hans växt var öfver laglig;
Brunt hår, högt bröst, frisk hy, blått öga, svarfvadt ben;

I grunden allvarsam, i umgänget behaglig. — —
Eglé var vida skild från afund på sin vän;
Hon fann blott sällsamt nog att hon var fröken än.

Men med Eglés behag man är det sällan länge.
Man skåde sig blott om, man göre blott sitt val;
Se'n rigte man en blick, se'n öppne man en schal;
En liten cyprisk fot ur gazens böljor tränge:
Straxt är tillbedjarn der, och straxt har han rival.
All vård var för Eglé från hennes barndom buren:
Likt hennes finger flög på harpan ingen ann's;
I sångkonst en sirén, en vestanflägt i dans,
I växt en Frejas bild, af parisk marmor skuren,
Allt segrade hon i och allt hos henne fanns,
Som fostran, som talent kan lägga till naturen. — —

Efter en duell mellan två tillbedjare förklar = sig för den, som behållit fältet, sin kusin.

Behöfs i många ord hans målning göras eder?
Med föga undantag de likna mest hvarann:
I ögat oblyghet, i hjertat verklig heder;
Stolt gång, väl skuren frack, af guld och tofsar grann;
Belefvenhet, rent språk, fint vett och skämda seder:
Se der Eglés kusin och inom kort dess man.
Lägg till en månads tid, som temligt långsam faller;
Bestyr om vagnar, spann och kusk och kock och stat;
En våning, rik af guld, damaster och kristaller;
Ett bröllopsbord, som tyngs af tretti silfverfat;
Ett sällskap innanför af stjernor och af solar;
På gatan stoj med bloss och vagnar fler och fler;
Lakejer, trängsel, spring; pack, som begapar er;
En elysé af ljus, en prest, två kullerstolar,
En brudsäng: och Eglé är re'n ej fröken mer.

Fyra lyckliga år tillbragtes i sus och dus:

Hushållningen var här, som jemnt på stora ställen,
Hofmästarns sak: den hölls i rigtigt grefligt flor;
Och barnen lemnades (hvad ni med lätthet tror),
De små i ammans vård, de större åt mamsellen,
För måttlig penning hyrd att vara deras mor.
Det moln af små besvär, som andras himmel skymmer,
Det flyr från bördens folk, det vets ej af i slott.
Att sörja der för allt är lägre själars lott.

är ej hennes nåd, som derom har bekymmer.
är betald: allt sker: grefvinnan ringer blott.

tligen infinner sig ledsnaden. De förnäma ma-
hvarandra allt mera sällan. Grefven blifver mer
upptagen af sin tjenst, såsom det hette, af
gillen och «(bekännom det) väl mest af sin mä-
Denna sistnämnda upptäckt går Eglé djupt till
Hon vill ha hämd, och hon hämnas. Hennes
dna rival i hennes ynnest, just han, som sårades
, blir hennes amant. Men äfven han är otro-
fvinnan finner nu sitt lif fullkomligt glädjelöst
viflar slutligen om att någonsin finna någon
er i verlden. Då faller det henne plötsligt in
ombytes skull se efter, huru hennes barndoms-
t kan befinna sig i sin anspråkslösa ställning i
h hon reser ofördröjligen till den aflägsna bygd,
visste att den fordna vännen hade sitt hem.
r idyllen.

äntar ni er visst ett bypalats med spis
sex tums fönsterglas och bjelklag under taken,
knut, staket med grind — på svenskt arkadiskt vis.
om er dikt, jag ber, uti ett paradis,
allting visar er naturen prydd af smaken.
la er ett näs, emellan vatten sträckt,
öar rundt omkring, som spegla sig i fjärden,
itet landtligt hem, det vackraste i verlden,
nordens kalla vind af reslig skog betäckt,
öfrigt famnadt om af ängsfält och af gärden
trädgårdar med frukt af sann hesperisk slägt.
lefde nu Annette i medelståndets trefnad,
förde med sin man, fast rikast på sin ort,
i lyckans famn den idogsamma lefnad,
deras bergning först och sedan välstånd gjort.
, som åt sig sjelf ett nöje ville spara,
af uti allén, kom osedd genom den,
; in — men då Annette i dörr'n fick se sin vän,
kulle ni ha sett ett hopp ur väfstoln bara!
flög i hennes famn, hon slöt sig fast deri,
kunde ej ett ord för sina känslor finna:

«Eglé? min bästa vän! — min älskade grefvinna!» —
«Låt detta första namn åt mig förvaradt bli» —
Brast ut med gråt Eglé. Och bägges tårar rinna.

«Du är då, som jag ser, rätt lycklig, min Annette?»
Begynte nu Eglé. — «Grefvinna, ni har rätt;
Ack, läste jag det ock i ert förgråtna öga!
Men hofvet har, thyvärr, ej landets lefnadssätt,
Och ödets dom har skiljt de sälla från de höga!»
Eglé slog ner sin blick och gaf en suck till svar.
Allt röjde här ett lugn, som hon ej lärt att smaka.
Annette, hon sjelf, Annette, som tråna'ns prägel bar
I bleka anletsdrag för åtta år tillbaka,
Var nu en liten rund och landtligt glädtig maka;
Det bruna ögats eld var tindrande och klar,
Och skalken hade gjort sitt bo i hennes haka.
«Du leds visst aldrig?» — «Nej, se'n åtta år ej mer.
Förlåt mig sanningen och tro mig blott, jag ber:
Hur lågt en högre verld vår sällhet ock må skatta,
Har tiden vingar här, men kryckor blott hos er;
J magren, vi ta hull; J gråten, och vi skratta!
Bland idel tidsfördrif gå alla edra fjät,
Men alla våra dygn bland idel sysslor hvälfva;
Ert folk gör allt för er, vi göra allting sjelfva,
Och det tar tiden bort för ledsna'n, tro mig det.»
«Din man är glad som du?» «Rätt glad, jag det bekänn
Han är, hvad sällan sker, i dag från hemmet skild,
(Hon framsmög detta ord med rodna'n på sitt änne)
Men min Eglé kan se hans lifligt sanna bild:
En gudson väntar lof att visa sig för henne.»
Nu öppnades en dörr. Och, likt en tempelslägt
Af hvita offerbarn kring altaret som blossar,
Framträdde, par för par, tre flickor och tre gossar,
Med landets menlöshet i anleten och drägt.
Eglé flög fram förtjust att dem i famnen trycka:
«Min Gud, Annette, till barn hvad englatropp du har!
«Ni ser om jag är säll», gaf deras mor till svar.
«Jag gör hvad jag förmår att vara värd min lycka.
Jag är blott till, min vän, för dem och deras far.»

Eglé i detta lugn, så nytt för hennes hjerta,
Förnötte än en dag och lärde älska det.
Hon såg blott lyckliga och glömde bort sin smärta.

ırt sysslan drog Annette, hon följde hennes fjät;
n ordning öfverallt och nyttan och behagen.
ıkulle sett ett kök: hvar kopp som perlan ren;
r panna, blank och ny, som först ur markna'n tagen;
visthus, öfverstfullt af allt — i glas och sten,
.ck och lår — allt ställdt, allt afdelt efter slagen;
mjölkrum, kärl vid kärl, välluktande af en,
. sina hvita bord och gröna skydd mot dagen;
fullträngdt linneskåp, från golfvet opp till tak,
allt hvad man till helg, som hvardags, nå'nsin brukar:
damaster, nu dräll, här lakan och der dukar,
finhet och fason i tusenfaldig smak.
ändigt samma syn, hvarthän Eglé sig vänder:
styrdes af Annette, allt vakade hon på —
gnällde visthusdörr'n, nu hördes väfstol'n gå!
klädde man och barn, snart sagdt, med egna händer,
hade öfrig tid till dessas vård ändå.
ville att en stund ni dem kring modren såge
henne jemt hos dem emellan sysslorna:
mumlade på *j'aime*, en märkte på sin båge,
tredje ritade en lång sned rad med *a*. —
lem med kärlek lydd, af allt sitt folk tillbeden,
gaf inom sitt hus en lycklig drottnings lag;
när, med pannan skön af oskulden och freden,
kom, bland sina barn, på fältet någon dag,
.kulle trott er se, med föga undantag,
första sälla mor bland änglarne i Eden.

g skulle ej kunna ådagalägga detta styckes alla
er, utan att anföra det helt och hållet. Men det
delade må vara nog. Den förnäma damen reste
ına lyckliga hydda till sitt eget hem med bättre
än tillförene om en makas och moders pligter,
ıs trogna uppfyllande hon framgent sökte sin
ch fann den.

genstädes i sina öfriga dikter har Leopold visat ett
poetiskt sinne, en så varm känsla, en så naturtro-
fattning af föremålen, ett så oskuldsfullt behag i
lningen, en så flytande, ja smältande gång af det
ınga alexandrinska versmåttet, som i detta poem,
en ett bland de skönaste genrestycken i vår vitter-

het. Alltid qvick och träffande, ådagalägger han hä mågan att med ett enda enkelt penseldrag framtroll den lifslefvande för våra ögon, utan vidlyftiga be ningar och utritningar. Det berättas om den sn och känsliga general Skjöldebrand, att, då han vid läsningen af detta skaldestycke kom till det ställ de små barnens sysselsättningar beskrifvas:

En mumlade på *j'aime*, en märkte på sin båge,
En tredje ritade en lång, sned rad med *a*,

tårarne frambröto ur hans ögon, så öfverraska gripen blef han af den enkla, halft rörande, hal miska naturtrohet, som på en gång uppdagar sig i mästerliga rader. Man tycker sig se framför sig grafisk tydlighet en liten knubbig tosing, som an ger sina bästa krafter under första försöken på ställarebanan.

«Sethos eller de Tre Kransarne» räknar Le äfven bland sina berättelser, ehuru den egentligen i ting annat är än en allegoriserande panegyrik öfv varande friherre Gustaf af Wetterstedt och han Händelsen är förlagd till Bagdad. Der firades en hvarvid tre kransar utdelades af kärlekens, ärar fäderneslandets bilder. Den första, kärlekens kr myrten, skulle tillfalla

Den lycklige, hvars ömma tro belöntes
Af den förnämsta skönhets ädla hand;

den andra, ärans, af lager, var

Talangens pris och hjeltemodets lön;

den tredje, fosterlandets, af eklöf, var

— — — — till lön åt dem besluten,
Åt hvilkas vishet, hvilkas medborgsdygd
En skyddad, vårdad, upphöjd fosterbygd
Fanns ypperst skyldig tacksamhetens ära.

Alla dessa tre kransar tillerkändes Sethos-W stedt, kärlekens, derföre att han nyss blifvit gif den sköna Aurora De Geer till Finspong, grefve G

stolpes frånskilda hustru; den andra, ärans, derföre att han nyss blifvit en af de aderton i Svenska Akademien; den tredje kransen, fäderneslandets, var han för blygsam att ännu emottaga, men lofvade att söka förtjena en innan han doge, hvilket slutligen Bagdads genius genom en uppenbarelse försäkrar honom att han utan tvifvel skall komma att göra. — «Falmas dörr eller slut af sagan» är en hyllning åt grefvinnan Wetterstedt r hennes enskilda räkning. Sjelf uppträder skalden i detta stycke under bilden af en gammal sångare. Sethos och hans maka hade dragit sig undan «från folkstumfens gny», efter festen, till sin boning, dit hopen följde dem. På «marmorn utanför» huset

— — — — — satt blott en gubbe qvar,
Af lyrans konst bekant i fordna bättre dar,
Han hade börjat re'n den gamle sångarn kallas.

Nu var han kommen hit, fast med förvissnad krans,
Att fira, äfven han, det nya ädla bandet,
Med sång till Sethos' lof och om förtjenstens glans,
Belönt af skönheten och krönt af fosterlandet.

Den kringstående hopen finner hans anspråk förtet att

— — af Sethos smak ett bifall kunna få
Och med en röst som hans behaga Falmas öra.

Deröfver känner sig den gamla sångarn ganska förad:

J felen, svarte han med stolthet, unge män,
Ej sökte jag ett pris; men stort är det jag vunnit.
Och lång, kanske för er rätt lång är vägen än,
Förr'n J den ära nån, som gamla sångarn hunnit.

Likt mig (förtryten det, men tron mig denna gång)
Såg aldrig än en skald sin ålders dag förskönad;
Likt min — se'n Bagdad står — belöntes ingen sång,
Och ingen, ingen mer, skall blifva så belönad.

Af er, J unge män, hvem Falma funne värd
Det pris, det ädla pris hon åt min sång beskärde,

För honom skulle cirk och tempel synas flärd,
Och ryktets glans en dunst och lagerns utan värde.

Och nu vid banans gräns den gamle sångarn ger
Sin lyra evigt stum åt Falmas dörr att bära;
Se'n aldrig denna sträng skall nå'nsin föda mer
En sång, den sista lik till ämne eller ära!

Denna allokution, med hvilken skalden säker syftar på den nya skolan, har ett motstycke i det gående poemet (skrifvet 1812) på det stället, der täflar om lagerkransen:

Vid folkets gny, som nu allt högre väcktes,
Till andra stoder *) tåget redan sträcktes.
Hvem snillets ära sökte eller gaf
Stod här sig trött, i omkretsen deraf.
Hit såg man skynda lärda och poeter,
Som skapat om allting, förnuft och meter;
Med pannan stolt af eget bifall re'n,
Och ärans pris i sigte hvar och en.

Dessa rökoffer till den inflytelserika statsma och hans sköna hälft — hvilkas vämjeliga smicker r var en anakronism på den tid, då hyllningen hen under Sveriges nya statsskick — synas likväl icke l förfelat sin verkan. Wetterstedt var och förblef en gen anhängare af den gustavianska skolan, och var enda bland den tidens statsmän, som kunde tänk att försöka lagens mellankomst i de fosforistiska strid Saken är ej fullt utredd, och några af Wetterstedts tida försäkra att han ingenting hade att förebrå sig. ' selgren deremot berättar derom följande **): «Wetters såsom hofkansler», d. v. s. såsom handhafvare af in(ningsmakten och högsta uppsyningsman öfver pre «sträckte sin omsorg ända till de vittra striderna, ε han, en af de aderton, blandade sig i Litteraturti(

*) Ärans.

**) Biogr. Lex. XX: 229.

ns vittra kamp mot Allmänna Journalen. Men dervid föllos ej blott magister Atterbom och boktryckaren lmblad. Wetterstedt hade, i ett svar på Atterboms klaring, frågat bland annat hvad gagn hittills vunnits den schellingska filosofiens öfverflyttande till Sverge, en inberäknadt särskilda utskottets betänkande l sista riksdag*). Blom, som läste Wetterstedts if före afsändningen, tillstyrkte att detta sidohugg till isten i Sala uteslöts, men Wetterstedt lät det stå. rkan uteblef icke. Schwerin ankom till följande riks-gen 1818, vred som ett i sin kula retadt lejon, kän-ide sig i börd öfverlägsen, än mer i kunskaper den la yngre hofkansleren, som visst ej haft den tid som hwerin att hinna ända till vetenskaplighet med sin dning. Då ännu var Wetterstedts litterära kurs hufvud-digen fransk vitterhet ofvanpå skolstudierna, då der-iot Schwerin var ej blott välbekant med Tysklands terhet, utan till ej ringa del äfven med dess filosofi flera dess vetenskaper. Han kastade sin handske riddarhuset mot Wetterstedt, och nya skolan vann elen af att ha offensiven inom representationen, då gamla nästan väckte löje såsom krupen bakom hof-slerens sköld. Carl Johan, som var fullt neutral i werins och Wetterstedts vittra strid, försökte att bi-ga den, dervid blott erinrande att Nestor i denna stiftning var äldre än stridens både Agamemnon Achilles. Schwerin svarade: «Hvad åldern vidkom-r, är jag lika gammal som eders kongl. höghet och o år äldre än Wetterstedt, som kan ha mycket att af mig. Jag har blott gått försvarsvis till väga, jag bekänner att jag handlat på ett så eftertryck-

*) Detta sidohugg var måttadt åt prosten grefve Schwerin i Sala, den skolans beskyddare och stundom medarbetare, hvilken såsom riksdags-varit ledamot af nämda utskott och uppsatt dess sedermera så rykt-rdna betänkande.

ligt vis för att imponera på baron Wetterstedt, s:
jag hoppas få vara i fred, och jag tror äfven, at
jag ej burit den rock jag bär, så hade baron We
stedt tänkt två gånger, innan han vågat anfalla
Har något lagstridigt funnits i hvad jag framställ
är min skyldighet att ansvara efter lag; men eljest
ner jag mina medborgerliga rättigheter så väl som
ter». Kronprinsen teg, och sedan teg ock hofkansl
hvad Svensk Litteraturtidning än derefter yttrad
Svenska Akademien.»

I sammanhang härmed må anföras hvad dåvar
justitiekansleren, grefve Hans Gabriel Trolle-W
meister, den berömda naturforskaren, för öfrigt en
tids mest bildade män, yttrar med afseende på
kanslerens inblandning i de litterära fejderna *):
1815 Svenska Akademien anlitade hofkanslers-em
och akademikanslers-embetet för att tysta sin oppos
i Upsala, voro der redan i Stockholm ej få blan
högre bildade embetsmännen, som ogillade både S
ska Akademiens vitterhet och försvarssätt». Trolle-W
meister antecknade den 10 December samma år:
man förbigår en klandervärd partiskhet i omdömet,
Litteraturtidningen såsom lärd och kritisk ett afg
värde. Den har förtjenst af bemödandet att utbreda
tyska och engelska litteraturen, och jag måste instä
med redaktörerna uti deras anfall på den tomma
syska filosofien och på den i styfkjortel och snörlif f
slade fransyska smaken, som vår Svenska Akaden
gammal vana slafviskt följer. Det är likväl icke en
vördnaden för Boileau och Voltaire, som fjettrar Ak
mien fast vid det föråldrade altaret: det är ännu m
jag vågar säga det — olärdheten. Få ibland
ledamöter skulle i ett annat land kunna kallas lärde,
blott dilettanter .... Rosenstein och Blom skry

*) Biogr. Lex. XVII: 377.

:t icke hafva läsit en tysk bok. De läsa icke tyska af
ımma orsak som andra ej läsa ryska — af brist på
innedom af språket. Litteraturtidningen gör all rätt-
sa åt Oxenstjernas öfversättning af Milton och Adler-
ethe af Virgilius, der Akademien väl knappt förlåter
t ej finna alexandrinen använd. I filosofien följer blott
eopold med sin tid. Huru skulle de kunna göra det,
m ej ens känna det språk, som är nyckeln till nya
:teraturen? Atterbom och några Upsalaynglingar med
nom hafva den stora förtjensten af, om icke ännu
undlig, dock genom arbete dagligen utvidgad lärdom,
rarigenom de, efter att hafva afnött de råa formerna,
:ola gå långt, och säkert, oaktadt allt motstånd, öppna
Sverge vägen för den nya litteraturen, som redan bör-
r bli känd i Boileau's eget fädernesland. Herrar akade-
iater förese detta och kunna ej annat än inom sig
elfva medgifva underlägsenheten i lärdom samt bristen
i arbetsamhet. Deraf kommer den starka ovilja, som
kademien har till «fosforisterna», hvilkas litterära kätteri
n vill utmåla såsom till sina följder vådligt för rege-
ngens anseende .... Jag sökte visa Wetterstedt oklok-
eten af hela denna handling .... Jag bad honom
verväga hvad han med en sådan mot tryckfriheten
ridande stränghetsprincip skulle vilja göra, om Littera-
rtidningen eller hvilken annan kritisk journal toge
dana hvassa vapen, som Voltaire och Boileau använde
iot de offer, de alldeles nedtrampade, som Schlegel,
m Fichte, som Pope anlitade mot sina motståndare,
, som sjelfva Leopold använde mot Pehr Enbom. Jag
ad honom besinna att i de länder, der trycktvånget
rit rådande, hade litterära strider dock utgjort undan-
g. Han försvarade sig tappert i början, men när den
ämmande elden, hvarmed han från annat håll blifvit
ntänd, utblossat, så hade han intet kraftigt mera att
vända. Man vet att det förfärliga hotet af de höga
nbetsmännen stannade vid knallar allena.»

«Talismanen» är en satir öfver det förvända fostringssättet inom högförnäma hus, en syftning författaren i en lång not gjort sig ett öfverflödigt b att mildra och ursäkta. Diktionen i detta stycke nytt prof på författarens ovanligt lätta grace i be lingen af ämnen hörande till denna genre. Ett v. friherrinna får en son och skickar straxt efter som skall draga försorg om hans lycka:

«Förläna, mäktigaste fé,
Den son jag nyss till verlden burit,
Det söta barn ni här skall se,
Den hjelp ni åt hans moder svurit!
Gör honom omtyckt, rik och stor,
Vid hofvet sedd, af könet liden!»
Se der en önskan af en mor,
Så klok man var det då för tiden,
När hon för trollet Nassas thron,
Bar fram sin lipande baron,
Uppå ett hyende af siden,
Prydt med en urblekt guldgalon.

Féen lofvar att göra sitt bästa för den unga nens lycka, ehuru hon anmärker att han blir

det har hon sett,
Med tiden litet trög i vett.

«Men i alla fall», fortfar trollpackan,

«Gif er tillfreds, jag skall så laga,
Att han dessförr (som ofta skett)
Skall göra lycka och behaga.
Man är ej stum i brist af skäl;
Tvärtom han öfverallt dessmera
Skall orda, tvista, decidera,
Och skratta högt och lyckas väl.
Ert bröst skall fröjdas vid att höra,
På hvad behagligt skamlöst sätt
Han vid ett bord skall ordet föra
Och jollra platt vid en toilette.
Med insigt något kall bestrida,
Behöfs det för en man af-verld?
Han är baron och ej en lärd;

Lär honom dansa, fäkta, rida,
Så är han lyckans ynnest värd.
Var viss, hon väntar på den lilla,
Så snart han skillna'n blott förstår
På stupad häst och häst som går,
På vagn som körs och som står stilla.
Han skall, om ej till fältherrns staf,
Dock vackert högt i grader växa,
Med konsten blott att klä sig braf,
Med rigtig ton på gevär af!
Och några goda mötens lexa.
Se der, min bästa fru, se der,
Hvad lyckans stränghet högst begär.
Nu, hvad det rör att hjelte blifva,
Och att för svärd och kulor stå,
Så, då hans hjertrum äro små
Och svagt och långsamt bloden drifva,
Jag annat löfte ej kan gifva,
Än att, så länge fredens tröst
Oss jordens herrskare förunna,
Skall man baron på mine och röst,
På dristig gång och upphöjdt bröst,
Ej från en hjelte skilja kunna.
Ni är ej rik? Thyvärr! — Välan:
Baron gör skuld, han älskar spela,
Han har mätresser som en ann',
Karosser, öppna, halfva, hela,
Och hästar, så för sa'l som sela.
Sörj ej derför: jag gör att han
Sin skuld med heder glömma kan
Och i betalning litet fela;
Tills, trött vid kreditorers gnäll
Och vid de räkningar de skicka,
Han lyckats att i ögat sticka
På någon borgare-mamsell,
Som, smickrad af hans vagn och drängar,
Skall finna sig gudomligt säll,
Att köpa sig, en vacker qväll,
Till hennes nåd för fadrens pengar;
Och tvingar så baron till slut
Att ändtligt välja, en minut,
Den äkta framför andra sängar.»

Såsom underpant på féens löften erhåller under sällsamma omständigheter en talisman, o[illegible] beskaffenhet man ingenting får veta; ty

Af hvad art och hur'dan gjord,
Derom har sagan ej ett ord.

Nu börjar den unga baronens uppfostran:

Den sälla modren, tjust af hopp,
Med sin herr son på glada händer
I häftig guppning ner och opp
Af åkarkamparnes galopp,
Till ätterucklet återvänder.
Edukationen blef så gjord,
På anlagd plan af friherrinnan:
Han lärde dansa på ett bord;
Blef större, lärde läsa innan;
Fick häst, fransyska, egen dräng,
Kokard, preceptor, epåletter;
Red, tolf år gammal, ök i spräng,
Och kusken hvisslade ej bätter.
Med skäl sågs packets afundsharm
På slika företräden falla;
Ty helsas först baron af alla,
Få hvita klädet om sin arm,
Och dertill hvissla som en charm
Är allt hvad man kan lystert kalla.
Till akademien snart han for,
Och gjorde efter adlig vana
Sex hela måna'rs lärdomsbana
I bockskinnsplagg och fäktarskor.
Nu var han man, svor kungens fana,
For grann till hofs, gick stolt och rak,
Spänd byx, blank stöfvel, sabeln bak,
Höll sin figur för ett mirakel,
Höll nyttigt folk för idel pack,
Blef aldrig tom på tanklöst snack,
Och ropte bravo! på spektakel.
Såg annars icke stort i bok,
Att ej sin börd i gräl begrafva,
Och höll för en pedantisk tok
Hvem helst som hade lärt sig stafva.
För öfrigt, när han kom och gick,

Det ringa folket honom kände
På näsans högvälborna skick,
Som han mot firmamentet vände,
På den friherreliga blick,
Han stundom öfver axeln sände;
Och på den sångtrall, som det hände
Att man till helsning stundom fick.
Det ville knappt gå an att lemna
Platt utan krig en hjeltesång;
Jag derför hastigast må nämna,
Han duellerade en gång;
Men denna fejd blef föga lång,
Ty hvad, gud nås, blott händer sällan,
Det hände: striden fick det slut,
Att just som värjan skulle ut,
Så kom förnuftet fort emellan.
En sak, som nämns till hans försvar,
På det ej falskt må slutadt blifva
Af allt det prygel han lät gifva,
Att han till blodtörst fallen var.

Nu, allt hvad en förtjenst sig vänte,
Så rar, — allt njöt, allt nådde han:
Ackorder, grader på hvarann,
Hofkarakterer, regemente,
Loge och mamsell vid operan;
Allt, med ett ord, som tecknas borde,
Af den som, till sitt yrke blott,
En sann och lycklig tafla gjorde
Af höga herrars höga lott:
Karosser, som på fjädrar gungas,
Lackerade i engelsk smak,
Och hofbetjening fram och bak,
Med långa bloss, från hvilka ljungas
Ett helvete kring hjul och tak;
I rummen glas och gull och siden;
Uppvaktning, spring, från dagens rand
Tills dagen var till ända skriden;
Och starka bugare ibland
Med skrift af högvälboren hand,
På rigtiga förfallotiden.
Allt var förtjust, som J väl tron,
När friherrn tog en nådig ton;

Allt strök vid snäsorna på skon,
Och kröp sin väg ödmjukeligen:
Så högtansenlig var baron,
Och till den grad var lyckan stigen,
När ändtligt, som det går och sker,
Omsider gift, — omsider mer —
(Possessionat bör ni begripa)
Han satte sig till hvila ner
På stora frälset Bondeknipa,
Som verlden af historien ser,
Och rökte der i ro sin pipa.
Ty, som en man af rang och ätt,
Blef hjelten sticken, må ni tänka,
När inte allt gick till så rätt;
Och alldenstund hans tänkesätt
Till krig var något svårt att länka,
Helst som kanonen gör så lätt
Den störste hjeltes fru till enka;
Och han dessutom fann sig mätt
På krig af tidningarne redan,
Så tog han afsked rätt och slätt,
Och lefde stor på landet sedan.
Ett så berömligt lefnadslopp
Förtjente visst all himlens hägnad;
Men till de satans böndrens fägnad
Kom gikten i hans ädla kropp,
Och dödens hand skar af det bandet,
Med sin till härjning svängda knif,
Som än höll qvar vid fosterlandet
Ett så förnämt och nyttigt lif.
Hans kropp, på likvagn sakta dragen,
Med ståt af facklor och prestaf
Blef nedsatt i familjens graf
Intill den stora domedagen;
Och ruttnar der med allsköns fog,
I fanors skygd, som det är troligt
Att det ej var hans nåd som tog.
Den store mannen sofve roligt!

Bland Leopolds öfriga satiriska berättelser äro tvenne «Det svåraste miraklet» och «Dröm och det endast» rigtade mot vissa religiösa begrepp, den förra mot underverken, efter min tanke den svagaste bland dem alla,

'en senare mot hopens råa föreställningar om beskaffeneten af lifvet efter detta; åter trenne andra «Byxorna»,)en nya kolonien» och «Hatten» mot de filosofiska och thetiska meningsskiljaktigheterna för dagen; den förstmnda ett qvickt skämt med Kants lära om tid och n, den andra ett gyckel med Nya Skolan, den tredje, t bearbetad efter Gellert, en satir öfver Schellingska temet.

Bland dessa satirer fästa vi oss företrädesvis vid en nya kolonien eller revolutionen i sångkonsten», då ι synes vara af största litteraturhistoriska betydelse, om uppenbarligen anspelande på de s. k. fosforisterna deras anhängare, i den rigtning, som de hade genasam med det götiska förbundet. Den är författad, om man af innehållet finner, under höjden af Napons välde, omkring år 1810 eller 11.

I parken vid ett gammalt slott
(Hvarom jag går förbi hvad sagan mera talar)
En liten slägt af näktergalar
Från förre ägarns tid sin fristad hade fått,
Och sjöng och trefs ännu, fast hälften öfrig blott.
Hit sågs från kringbelägna ställen
En mängd af bygdens folk församlas mången gång
Att här fördrifva söndagsqvällen
I gräset, lyssnande på näktergalens sång,
Och ofta sig med dem en lyster tropp förena
Af folk från hof och stad, som gjorde sig gemena.
Re'n satt man, hop vid hop, i väntan hvar och en,
Att mästersångarn skulle börja,
När midt i trägår'n från en gren
En röst af annat slag lät hastigt sig förspörja;
En stämma, som, fast mindre ljuf,
Ej mindre allmän undran väckte;
En talare, kort sagdt, af snilleklassen uf,
Med kroknäbb, fjäderpels och allting af sitt slägte.
Vid en harang från trädets topp,
Begrips hvad ögon spändes opp,
Och till hvad längd man halsen sträckte.
Nog hör man vackra prof af talekonstens flor

I stad och i provins, det får enhvar bekänna;
Men knappt skall läsarn, hvar han bor,
Och hvilka mönster han må känna,
Ha hört en oration, så hållen, som jag tror,
I vädret, rigtigt sagdt, som denna.
Högtärade publik! (begynte talarn på)
Hvem vördar ej i allt din högsta dom? Också
Vi täfla om din gunst och för din domstol darra.
Men tillstå, om du gör dig rätt,
Att du på vissa ting förstår dig temligt slätt,
Och särdeles i sång är dråpligt lätt att narra.
Hit flackar du dig trött från bygdens vida sköt,
Att höra näktergalen sjunga:
Och finner sångarn — himmelskt söt!
Och vet ej att han är, bland alla skogens nöt,
Det lilla sämsta djur, som qvillrar med en tunga!
Det syns väl djerft af mig att ensamt träda opp
Mot hvad i långlig tid ditt högsta bifall vunnit:
Men — (så långt menskoverldens lopp
Till fågelfänans öra hunnit)
Hvad har du tänkt och trott och högst berömt förut,
Högtärade publik, hvars motsats ej till slut
Ditt bifall lika färdigt funnit?
Förr skreks på republik med outtröttligt nit,
Nu äro kejsare och kungar i kredit;
Förr på balansen i Europa,
Men snart blef den din gud, som sväljde alltihopa;
Förr ville du se ljus i hvad en auktor sagt,
Nu vore dumt att slikt begära;
Förr logs åt vurmeriet och skrocket med förakt,
Nu är det höjden just af dina vises lära!
Vid detta nya skick, som snilleverlden fått,
Så omstjelpt snart i stort och smått
Mot förra dumma hundratalens,
För våra da'rs beröm hvad saknas utan blott
Att också u f v e n s röst får pris för n ä k t e r g a l e n s?
Låt fritt i de klimat, der sommarvindens flägt
Blott smeker usla pjåk, utmärglade personer,
Som pusta under florets drägt,
Och duka borden blott med drufvor och konfekt,
Låt näktergalen der få pipa sina toner
I pomeransberceau'r och skogar af citroner:
Men — i vår karlavulna nord,

)er af naturen allt i styrkans former skapas,
)er kälen gör solid ej mindre folk än jord,
Och mjölgröt äts och bränvin rapas,
)er har ifrån palats till torp
Naturen, som hon borde göra,
'örordnat andra ljud för annat slag af öra,
Och sångens kall åt uf och korp.
'hyvärr, en galen tid har rubbat hennes lagar:
Hvar äro de berömda dagar,
)å än en lurfvig rest af hjeltetampars race
:lef ädelt ner sig här i drifvor och moras?
Och böjde knän med tomma magar
'ör munkarnes latin och jutarnes karbas?
)å knappt en tanke fanns, men båla skägg och knogar?
'ch då — (o ärans tid! o afundsvärda lott!)
Det spökade i alla slott,
anns jättebon och troll i alla berg och skogar,
'ch vandrarns röst fick svar af ufvars röster blott?
'å väl, mitt publikum! af dessa gyllne tider,
Tag åter hvad du kan omsider.
'ch, slutligt bättre lärd hvad äkta sångkonst är,
ördrif den fuskarflock, som dessa grenar bära,
'ch låt oss ufvar blott få bo och bygga här;
Till smakens vinst och landets ära!

Han slöt. Af stum förundran rörd,
:n del satt gapande, liksom att undret fatta,
En större del begynte skratta.
Ien ungdomen, med sorl från sina platser förd,
krek: «bort med näktergaln! med stymparn! intet hörd!
Och utan krus ur trädgår'n körd!»
Ian hade, for den fort, nog länge tålt det matta,
Och mer'ndels jemmerligen platta,
Ja stundom rent af splitt besatta
ıf denna fågels gnäll. Det vore tid en gång
ıtt ändtligt föra in den äkta styrkans sång,
Som re'n för tusen år tillbaka
ıf Norges ufvar söngs på fjellarne för Kraka.
Ian stödde sig häri (som rättvist borde ske)
På djupa theoriers lära
)m konstens högsta lag, effekt, bestämmelse,
Och hade — äldre folk i ära —
En smula högre ljus om slika ting än de.

Af dessa höll en del douceuren slätt till godo.
Men andra kloka män, beskedligt folk också,
Beskedligt tyckte om, att ungdomen gick på,
Och funno djupt förstånd i hvad de ej förstodo:
Dock vore måttan bäst ändå.
Man ville ingens rätt bestrida:
Det saknades ej skäl på näktergalens sida,
Till stöd för det beröm han fått;
Men ufven hade ock oändligt mycket godt!
Och då att medelpunkten yrka
Var, som en vis förmält, den vises ädla del,
Alltså, fast någon brist på skrålets äkta styrka
Väl syntes näktergalens fel,
Dock borde han ej prompt fördrifvas.
Blott yrkades till vinst för stor och redbar smak
Den billiga och ringa sak,
Att lika rätt och rang åt ufvens måtte gifvas.
Vår förste musikant i tappre fäders dar,
Han borde, sade man, få bli vid sysslan qvar;
Man hölle deri med de unga.
Och för att dömma honom rätt,
Det gafs ett klokt och brukligt sätt,
Som vore, sade man, att höra honom sjunga.

Förträffligt! — skreks i himmelshöjd,
Förträffligt! — Ufven flög med all triumfens fröjd,
Och var med sitt kapell tillbaka på sekunden.
Snart såg man hvarje gren i trädgården betäckt
Med sångare af samma slägt.
Koncerten började på stunden.
Men maken hölls väl knappt förut på jorderik':
Ty af trehundra ufvars skrik
Kom opp och spridde sig kring hela vida lunden
En sådan helvetes musik,
Att ingen, hvars tympan var menskoörats lik,
Stod ut en half minut att höra't;
Och att på en gång (löjlig syn!)
Allt hvad som menskligt fanns, från hof och sta
Sprang opp och flykten tog med fingrarna i öra
Och håren stigande med spetsarne åt skyn!

Så aflopp den revolutionen.
Den stora ufven, i en ring

.f nya kolonien, som flaxar rundt omkring,
elöns med hyllningsskrän af hela uf-nationen.
[istoriens slut jemväl blef märklig i sin sort:
å länge kom ej mer en dödlig dit i marken;
[varenda näktergal tog afsked inom kort,
›ch endast ufvars skrål gaf ryktbarhet åt parken,
'ills, efterhand igen, man piskade dem bort.

ı der rubriken «Blandade stycken af skämtande »› träffar man äfvenledes några, som äro rigtade a skolan, dess filosofi och konstlära. Sjelfva -sköld erkänner deras värde. «De utmärka sig», ı an, «af en så lätt qvickhet, en så träffande uddig- man icke nog kan beundra dem». Så har han a rbetning af Voltaire's *Les Adieux à la Vie*, un- l n «Gubbens afsked», ihågkommit fosforisterna i et och Atterbom i synnerhet med följande snärt:

Jag har ej ägt som ni kanhända
Den storpoetiska talang
Att föda mörjor utan ända
Af bildverk utan sammanhang;
Har ej förstått att göra jorden
Till en omätelig tulpan,
Och dagens bloss till dess sultan;
Den fordna storheten i norden
Är ej hos mig (det tillstås med)
Nog luden och nog axelbred.
Fördra'n dock, fast ej nog figurligt,
Mitt lilla franska rimmeri;
Och hvarest mening finns deri,
Tillegnen felet helt naturligt
Åt ringheten af mitt geni.

dina nya rum» är ett litet mästerstycke af humant eri, och erkändes såsom sådant äfven af dem det de. Det klassiska örat får ej låtsa om den orig- nvigten på Amphion.

Finns, har man sagt, en dikt väl mindre sannolik
Än Thebes, fordom bygdt af Amphions musik?
Men Amphions bragd är nu med sanning helt förenlig.

Som Vogler en batalj, så spelte han en stad:
Köld kom; musiken frös; och, hus vid hus i rad,
Stod sta'n impromptu der, solid och ögonskenlig.

Pris åt de män, som tändt förnuftets tyska ljus!
Och nu, då hyrorna i hvarje minsta hus
Bli dyra att man dervid ryser;
Så, — för att på en gång bo husfritt och med stat,
Qvitterar jag i höst den vindsvrå, som mig hyser,
Och flyttar in, vill Gud, i någon grann sonat,
I glad förväntan att den fryser.

En sådan urbanitet och godmodighet i gäc
sedan Leopolds tid blifvit sällsynt.

Till samma cykel hörer äfven den lika bi
qvicka' episteln till Thorild under namn af «S
till mäster Allt i alla», med närmaste afseende]
ilds då utgifna skrift «Om helsan», der författa
ler kroppens helsa i allt för strängt sammanh
själens, och vill göra den beroende af moralis
skaper. Början är bäst, der satiren ännu är hål
i allmänlighet.

Min vittra mäster Allt i alla,
Din bok om helsan har jag sett.
Du är dig alltid lik i vett.
Låt dig till tack behaglig falla
En liten saga, anekdot,
Historia, hur du den vill kalla,
Som ej skall kosta någon plåt.

En man, för trängande affärer,
Fick af en löpare behof,
Och tog jemväl, som sagan lärer,
En dylik gynnare på prof.
Förgäfves ville man bestrida
Att denna karl ju sprang som fan,
Och var kanske i hela sta'n
Den bästa kursor, så till vida:
Det enda fel var blott deri,
Att, hvart han månde skickad bli,

När han ej sprang åt galen sida,
Så sprang han stället långt förbi.

Som allt blef strandsatt på det viset,
Bref, ärender och tidningar,
Och junkern till var dyr i priset,
Han afsked fick, med det beviset:
Att han — sprang bra, men som en narr.

Och nu, hur liknelsen förklaras,
Du kanske ej så rätt förstår;
Då, mäster Allt i alla, svaras,
Att ej tillämpningen är svår.
Liksom i löpa, så i skrifva
Är farten god; — likväl förstå,
Till målet blott, som syftas på.
I bägge två man den kan drifva
Långt, långt till fanders, — och kan blifva
En dråplig narr i bägge två.

Jag hör ditt rop från Elben skalla:
«Hvad helsan är för prisvärd lott!»
Godt! mäster Allt i alla, godt!
Men dygd och helsa derför kalla
Blott skilda namn på samma sak,
Och sjuklingen, som qväljs, ett vrak,
Hvart bär det, mäster Allt i alla?
O hvad din slutkonst är sig lik,
Och klar i allt som himlens dager!
Man är då, efter din logik,
Rätt småföraktlig med kolik,
Och rent af nedrig med podager.
Se der, min vördade publik,
Din man uti finans, kritik,
Moral, historia, juridik,
Theologi och politik,
Dietetik, charlatanik
Och abra-dabra-kadabrik;
Köp, läs, beundra, bravo skrik,
Och tro att han dig ej bedrager!
Ja, vore ni på jordens klot
Den första man i vett och seder,
Skämd är ni dock till dygd och heder

Med tarmbråk eller vattensot,
Tills någon fältskär botat eder.
Var deremot förflugen, bål,
Fantastisk, vettlös, öfvermodig,
Må endast väl, gör styfva mål,
Ät pudding, stockfisk, palt och kål,
Smält maten bra, blif rask och frodig,
Så är ni en förtjent person,
Värd för er dygd att respektera.
Ty tro, om dygden finns numera,
Så är det hos en styf dragon. o. s. v.

Det är karakteristiskt att Leopold gifvit s arbetning af Bürgers ballad «Das Lied von Treue bland sina «Skämtsamma dikter». Visserligen a sannt att originalet innehåller humoristiska drag innehållet på det hela är af ganska allvarlig, ja dig syftning. En riddare finner en vacker morg älskarinna sig frånröfvad af en sin granne: han dem i spåren, lyckas hinna flyktingarne och slås röfvaren. Striden blir oafgjord, och slutligen föresl senare att låta den sköna sjelf välja mellan dem Det blef öfverenskommet; och damen bestämde si besinning för röfvaren. Nedslagen återvänder rid åtföljd af sina två hundar, som den flyktiga nymfe kat med sig, men som nu sluta sig till sin herre. rider hans rival i fatt honom och fordrar på sin he rinnas vägnar att han äfven skall lemna ifrån henne sina två hundar; eljest måste enviget ånyo Derpå svarar riddaren föraktfullt med samma ord, med hans vedersakare afbröt den förra striden, at darne sjelfva må välja hvilkendera de ville följa. kern tror sig då säker på sin sak.

Han mysslar, han klappar på knä och på ben,
Gör stämman len,
Och lockar med hvetbröd i händren;
Förgäfves! — med vänliga, fägnande hopp,
De springa i famnen på riddaren opp,
Och visa hans fiende tändren.

Motsatsen mellan den unga damens lättsinnighet ch hundarnes trohet tycker jag, för min del, icke vara igot att skratta åt, ehuru vissa partier i poemet äro ınom sin naivitet egnade för ett småleende. Men Leo-ld saknade allt sinne för denna art af diktkonst: ock-ser det ut på hans öfversättning, som om han genom ınliga och konstlade rim enkom ville persifflera en ıre, som så väl anstod den nya skolan. Dessutom · han tillåtit sig afvikelser från originalet, hvilka inga-.da lända stycket till fördel. Så låter han t. ex. stri-ı mellan de båda rivalerna verkligen förnyas för hun-nes skull, i stället för att den i originalet förekom-s genom riddarens spotska upprepande af vedersaka-ıs egna ord till afbrytande af den förra striden. Sista sen i öfversättningen saknas i originalet; och är följ-ligen Leopolds egen. Så mycket underligare är det han funnit för godt att sjelfmant sluta ett «skämt-at stycke» på ett sådant sätt:

Från junkern det blomstrande rof han vann,
Tog snart en ann:
(Så hvälfva sig älskandes öden!)
Men hundarne följde sin ägares spår,
Förblefvo hans sällskap i ensliga år,
Och älskade honom till döden.

Bland Leopolds öfriga skämtsamma dikter nämner ; endast i förbigående de välbekanta styckena «Hvem r rätt?», «Leonoras bigt», «Fideikommisset», det sist-nnda i den löjliga dumbomska stilen.

Värm dig, gosse, när du fryser,
Ät när du har mat och smak;
Släck ditt ljus när solen lyser,
När det regnar, sök dig tak.
Har du mycket brådtom — ila.
Tröttnar du, bryt af ditt lopp.
Är du sömnig, gack till hvila.
Har du sofvit ut, — stig opp. o. s. v.

Om Leopolds skaldebref yttrar Grubbe: «En Voltairisk lätthet och elegans utgör äfven, oaktadt alla tonens finare åtskilnader, den rådande gemensamma karakteren af Leopolds Skaldebref, likasom af hans öfriga småstycken. Skaldens talent har här i vänligt förbund förenat sig med verldsmannens förbindliga ton och belefvenhet. Man har någongång strängt tadlat det lifliga uttrycket af vördnad och beundran i skaldebrefven till konung Gustaf III. Men om man ej vill helt och hållet förbjuda skalden att yttra sina tänkesätt och känslor för en bestämd person och isynnerhet för en konunglig välgörare; så måste man väl finna det tillbörligt, att han äfven här ej afkläder sin poetiska natur: man bör ej ogilla, att han, i likhet med porträttmålaren, framställer personen förskönad och idealiserad, men det oaktadt igenkännlig i sin bestämda individualitet. Allt hvad man härvid kan med billighet fordra är blott, att han ej må nedfalla till krypande låghet och osmaklighet, att han i berömmet öfverallt må bibehålla en ton af förnuftsvärdighet, och blanda det med ett uttryck af vigtiga sanningar och ädla tankar, hvar igenom sjelfva det fina smickret förvandlas till en nyttig indirekt lärdom. Denna fordran har Leopold fullkomligt uppfyllt. För öfrigt erinre man sig, att han med full öfvertygelse ansåg Gustaf III för en af de största män som någonsin burit en krona: hans skaldebref gifva oss väl ett poetiskt förhöjdt, men likväl i allt det väsendtliga troget uttryck af hans hjertas verkliga känslor.»

Skaldebrefven till konungen har jag redan i det föregående behandlat. Af de öfriga fäster jag mig i första rummet vid det till Franzén, märkvärdigt såsom en hyllning från svenska vitterhetens då erkändt förste till en ung skald, som anslagit många tonarter, hvilka den stränga akademiska smaken då för tiden väl tvekade att erkänna, och ej mindre märkvärdigt för de yttranden om nämnda akademiska smak, som författaren här låter

alla sig. Skaldebrefvet är skrifvet med anledning ranzéns Tal om Svenska Drottningar, således år 1798 efter detta år.

«Fogeln, fäst vid ägarns hand,
Som man ser beständigt ila
Af och till förutan hvila,
Hela längden af sitt band»:
Denna bild är menskosinnets,
Evigt kastadt af och an,
Mellan hoppets rymd och minnets;
Den är skön och den är sann.

Blott ni satt er ner att skrifva,
Straxt vid sidan jemte er
Sätter bildningen sig ner
Med sin pensel och sin skifva,
Der man alla färger ser.
Tanken, fram på duken buren,
Form och lif och skönhet får
Och för ögat synlig står
Som Guds tanke i naturen.

Men det finns, som ni väl vet,
En modern gudomlighet,
Glänsande och kall som isen;
Barn af ett galanteri
Mellan snillet och kaprisen;
Född att fadrens plåga bli,
Och som krånglar jemt med prisen
I en viss akademi;
Denna kinkiga personen,
Som för Smaken helsas plär,
Ofta blott dess apa är,
Och bär namn af Goda Tonen.
Ädel, men till nerver svag,
Hörs hon öfver allting yrka
Stilens fina, franska lag,
Illa nöjd med tusen drag
Af naift behag och styrka.
Tänk ej hon sitt bifall ger
Oafkortadt ens åt er.

Anse er som redan bådad
Att till doms för henne stå,
Så för hvad beträffa må
«Sällheten i bottnen skådad»,
Som för «ynglingen på tå».

Ni må le, om ni så tycker,
Åt det språk den stolta för,
Eller, som man höfligt gör,
Låtsa gilla damens nycker.
Lika kär för våra bröst,
Lika ljuflig för vårt öra,
Öfver Signilds skär vi höra,
Auras näktergal, din röst.
Du må Saimens öar sjunga
Eller Födslodagens fest;
Eller Riddarn på sin häst
Med sitt spjut i Drakens lunga;
Eller Janas nya flor
Och den lilla segerhjelten,
Som i kapp med vädren for
Öfver drifvorna och fälten;
Eller Menskans Anlete,
Skådeplats, der lust och ve,
Brott och höghet, lugn och ånger,
Stundligt vexla deras fjät;
Kan man, säg mig, bära det,
Och ej älska dina sånger?

Ännu ett annat skaldebref må anföras, det till den lärda domprosten doktor Ålf i Linköping. Det är skrifvet år 1795, efter sedan Leopold såsom redaktör af Extra-Posten blifvit under den nyckfulla förmyndare-regeringen trakasserad med rättegång för en artikel, som sedan befanns vara ordagrannt öfversatt ur Luthers skrifter *).

Nej, min syn mig ej bedrager,
Ålderstigne, vittre vän,
Då jag verkligt af er lager
Finner grönskan liflig än;

---

*) Se ofvanföre sid. 109.

Och er Sångmö fin och fager.
Ödet så med vishet ställt,
Att för allt hvad vi ha sällt,
Bli vi sjelfva snarast ljumma:
Tro mig dock, en skaldemö,
Född som er att aldrig dö,
Blir ej heller nånsin gumma.
Hon är skön, var viss derpå;
Skön, som, icke utan fara,
Hustrurna ibland plä vara,
Mer än männerna förstå.
Att åt glesa hår, som gråna,
Eller kinder, som förvåna,
Med en bild af död och graf,
Hasselns färg och rosens låna,
Har ej hon behof utaf.
Säg mig ej att vänskap prisar,
Hvad af smaken jäfvas — nej!
Tala ej om vintrens isar,
Cyperns vintrar ha dem ej.
Kunde jag på Nasos lyra
(Som kanske i fordna dar)
I en lycklig känslas yra
Slagen till ett qväde styra,
Oförnekt af sångens far:
Fick jag kring Permessens stränder,
Utan straff af rummets(?) *) Gud,
Plundra Floras blomsterskrud
Med ännu förlåtna händer;
Kanske då, till yngres harm,
Skulle jag er sångmös barm
Med en gillad blomma smycka;
Kanske då en prisad krans,
Henne lik till färgers glans,
På dess vackra panna trycka.
Men jag har (om jag det haft)
Intet öfrigt af poeten;
Hvarken ljufhet eller kraft,
Ej en gång fåfängligheten;
Hon som senast öfverger
Så väl skalden som den lärde,

*) ställets.

Men med allt ert dubbla värde
Likväl aldrig fanns hos er.
Klenast bland mitt lands poeter
Till talang och digestion,
Står jag närmast Plutos thron;
Men min rätta sjukdom heter
Fruktlöst hat mot dårligheter,
Fruktlöst nit för min nation.
Plågan, att en kropp förstöra,
Verkar långsamt, har jag sport.
Men ett dödssätt, som går fort,
Är att tänka, se och höra.
Och hvem en gång dervid van
Fortfar här på samma viset,
Gör sig snart till paradiset
Vägen gin från hufvudsta'n.
Hela den Skriblerska ätten
Qvalde mig ej fyllest än;
Luther, fan och kämnersrätten
Felades att biistå den.
Dock: hvart irras jag igen?
Låt mig heldre allting glömma,
Heldre om de dagar drömma,
Då jag, visligt undandöljd,
Njöt hos er en lycklig gömma,
Oberömd men ej förföljd.
Långa, ljufva sammanvaro
Med en lärd, odödlig vän,
Hur ditt minne gläder än!
Tullius, Flaccus, Naso, Maro
Voro våra umgängsmän.
O hur jag förakta ville
Allt mitt svenska rimmarbråk
Mot den flyktade epok,
Då man, ledd af deras snille,
Skref och talte deras språk.

Sista afdelningen af Leopolds poetiska arbete till titel «Småstycken af åtskillig anledning». dem finnas åtskilliga som äro små mästerstyck qvickhet och behag. Efter första representation «Oden» hade Gustaf III, såsom ett bevis på sin s

ga bevågenhet, förärat sin älsklingspoet en krans bunn af lager, skuren på Virgilii graf. På denna gåfva urade Leopold med följande fyndiga smicker:

Virgilii lager: — hvilken ära!
Det hör, som fordom, alltid än
Augustus till att skänka den;
Men ack! till hvem att henne bära?
Två lika fall man aldrig ser
Förnyas i naturens rike:
Och der hon skapt Cæsarers like,
Der skapar hon ej Maros mer.

Den 16 Mars 1807, årsdagen af Gustaf III:s mord, de den ännu sörjande skalden med dessa rörande kar:

Nej, ädla hjerta, store man,
Förgäfves för ditt lif min bön till himlen ställdes;
Af himmelen den bifall vann,
Men afgrund log, och Gustaf fälldes.

Hvad! redan femton flydda år,
Och knappt en röst som höjs, om dig att vittne bära!
Har tiden mist sin makt att hämna hjeltars ära,
Men smädelsen ej sin att gifva nya sår?
Går sanningen som förr ej mer i tidens spår?
Och var mitt hopp en dröm att fjäten voro nära?

Än flyter denna tår, som vördna'n helgat har
Med evig kärlek åt ditt minne.
Ännu inför din bild jag hviskar alla dar:
En gång skall ljus gå opp i hvart förvilladt sinne,
Och orättvisan sjelf förstå hur stor du var!

Det läckraste skämt och den finaste artighet utrka de småstycken, som han egnat sina vänner af det lra könet. Så lät han en föräring af sina skrifter till Lenngren åtföljas af dessa verser:

Euterp, Polymnia eller Klio
(Jag vet ej hvilket namn ni bär på Helikon),

IV.

Leopolds prosaiska skrifter. — Om smaken (det esthetiska omdömet' kens grund: odlingen. — Shakspeare, «Litteraturens skogsmen — Kritik öfver Leopolds smakprincip; hans förnäma författar *Odi profanum vulgus.* — Konstens förhållande till kritiken. — för Milton: Episod ur hans *Paradise lost.* — Allegorien tillåte episka dikten? — Genremålning tillåten i Poesien? — Förer smaklagarne. — Poesiens arter och förhållanden. — Stilens la Om «diktens» bruk i poesien. — Leopolds obekantskap med de («dikt» = lögn). — Diktens tre arter. — Leopolds straffdom öfv balladen. — Försvar för Goethe's Braut von Korinth. — Leoj Nya skolan och Götiska förbundet. — Madame de Staël. — Om nas oumbärlighet i poesien. — Leopolds omdöme om Frithio: — Bref om poetisk stil. — Smärre skrifter: monografi öfver — Grubbes omdöme om Leopolds smärre skrifter. — Leopol lefnadsår och död.

Bland Leopolds prosaiska skrifter påkalla de angå esthetiska ämnen, i första rummet vår upp: samhet, då de innehålla hans eget och hans tide högsta konstkritiska vetande. Bland dessa utgi handlingen «Om Smaken och dess allmänna lagar förd i femte bandet af hans Samlade Skrifter, den e liga codex för hans esthetiska lagstiftning, till h' de öfriga endast äro att anse såsom supplemente förklaringar.

«Smaken», så börjar Leopold sin deduktion geniets fullkomlighet; men den är ej geniet Man kan skrifva nästan förträffligt utan att äga man kan iakttaga alla dess reglor och göra en us Konsten att ej fela gör ej nog att intaga, at tjusa. Men just denna konst att ej fela är ken.» — —

Redan här måste man upptäcka Leopolds s\ i den filosofiska konstruktionen. Han är en an;

resonnör öfver filosofiska ämnen; men att på egen hand uppställa ett system, var han nog matt i logiken. «Smaken», menar han, «är geniets fullkomlighet, men icke geniet sjelf.» Följaktligen ligger geniets fullkomlighet icke i geniet sjelf, utan måste sökas i något annat utom geniet befintligt. Också lärer väl efter Leopolds åsigt smaken vara att söka i iakttagandet af en viss yttre, af snillet oberoende regel, som man väl kan kalla snillets rättesnöre, men ingalunda dess fullkomlighet. Bättre låter höra sig att smaken är konsten att ej fela; men en så negativ förmåga kan ej utgöra geniets fullkomlighet.

«Som ordens bemärkelser icke alltid äro afgjordt bestämde», säger Leopold, «tänker man sig under ordet smak ej sällan gåfvan af en viss lyckligare natur, hvarigenom en författare ledes att i sak eller uttryck hitta det skönaste. Men detta är egentligen talent, ingifvelse, hvartill ingen kan genom regel undervisas. Smaken, sådan den här betraktas, består deremot i omdömets val, efter gifna grunder, och i rättheten af dessa grunder. Det är här blott fråga om smaken i denna bemärkelse, och så långt den kan genom urskillning vinnas eller förbättras.»

Leopold gör således smaken likbetydande med esthetisk omdömesförmåga, hvarvid ingenting är att anmärka, ehuru nya esthetiker under ordet smak förstå någonting annat. Den bemärkelse Leopold gifver ordet var emellertid på hans tid den vanliga. Anmärkningsvärdt deremot är att Leopold förblandar begreppen talent och ingifvelse, mellan hvilka man redan på hans tid kunde och borde göra skillnad. Ingifvelsen åtföljer snillet; och just bristen derpå är hvad som skiljer talenten från snillet. Smaken deremot är talentens följeslagare; då den förra såsom omdömets urskillning är oumbärlig för den senare, såsom väsentligen imitatorisk.

Författaren gör sig derefter den frågan on gifves någon allmän smak. Sedan författaren vederlägga åtskilliga invändningar häremot, komme till det resultat, att man måste förstå med allmän väl icke allt det, som för någon abstrakt tänkare l vid djupare eftersinnande synas böra vara det, visserligen det, som antingen redan blifvit eller slu måste blifva allmänt gilladt, genom känslans ocl dömets närmare öfverensstämmelser hos alla c folkslag.

«Det är sannt, att smakens åtskilligheter äro stora och falla starkt i ögat; men tilläfventyrs h just deraf, att man icke så lätt märker öfverensstäı serna. Nödvändigt måste likväl hos alla menniskc nas en viss allmän likhet i sinnesdaning. Det lågı vämjeliga måste först och främst ofelbart finnas v och motbjudande för alla, så snart de genom deı gaste bildning blifvit i stånd att urskilja det. Det liga, det osammanhöriga måste på lika sätt, vid nä eftersinnande, nödvändigt misshaga alla; och denn skillningens förening hos menniskor inträffar alltid vis med odlingens framsteg. Förutsätt således blı viss allmän sinnesodling, till huru ringa grad de må antagas, och man skall redan deri finna de grunderna till en allmän smak.»

«På samma sätt som med det orimliga och ı värda förhåller det sig i motsatt afseende med det och skönheten. Alla menniskor öfverensstämma ı ligen i ett allmänt behag till bägge delarne, så de blott hinna att rigtigt inse och urskilja dem. slag deraf, som bero af finare förhållanden, kunn en tid misskännas; men i hundrade fall kännas de ı och älskas af menniskosinnet, hvilket bevisar likst heten af dess allmänna daning. Medlens motsvar till ändamålet har till exempel aldrig stött någon grepp. På samma sätt har ingen dödlig nånsin fı

rigtigheten af proportioner ful. Man har blott stundom uppoffrat den för de efter ämne och sinnesart större behagen af storhet och frihet. Också dessas behag erkännes af alla. Man har blott tvistat om deras rum och användning.»

«Men allt detta är ännu ej rätt mycket. Det gifves ifrån dessa menniskokänslans eller menniskotankens ursprungliga öfverensstämmelser ett ganska stort afstånd till fullkomligheten i alla slag. Se der således ett stort fält att irra på, efter olika känslor och omdömen. Låtom oss till en början anmärka dessa olikheter, och derefter se till om något blir öfrigt, som kan sammanföras under namn af allmän smak, allmänna reglor för det sköna i vitterheten.»

«Det är af sig sjelft klart, att då menniskor lefva fördelade i nationer och samhällen, måste nödvändigt uppkomma flera skiljaktigheter i omdömen och känslor, emellan de från hvarandra till tider och rum afsöndrade samfund, än emellan menniskor, som tillhopa utgöra ett hela. Olikheten af jordläge, lefnadssätt, yrken, med deraf följande olika föremål, seder och lynnen, kunna först och främst ej fela att medföra en sådan omdömets och känslans tillfälliga åtskillighet mellan folkslag och tider. En prinsessa, som går till stranden och sjelf tvättar sina kläder; en hjelte och anförare, som sjelf sköter sina hästar och spänner dem för stridsvagnen, eller sjelf tillagar sin måltid, skola ofelbart synas oss nuvarande européer något lågt och groft i sederna. Så voro det ej i Greklands äldre tider och i Homers sånger.»

Klarligen synes på detta resonnement att författaren icke hade begrepp om den episka diktens vilkor och fordringar. Just denna enkelhet och ursprunglighet i seder är hvad som karakteriserar den heroiska tidsåldern. Låter ej Goethe, som dock diktade för adertonde seklet och tecknade dess händelser, sin Hermann sjelf spänna

hästarne för vagnen och sjelf köra den till de fi
emigranternas läger, och Dorothea sjelf styra oxar
sin vagn? Det episka verldstillståndet med sina enk
hof och enkla medel att dem afhjelpa, är just raka m
sen till civilisationen med dess krångligt mångfaldi
stem af konstlade behof och konstlade njutningar
drängar och pigor, dess förfining och dess «smak».
episka diktens hjelte eller hjeltinna är en man eller
för sig, sin egen herre och sin egen tjenare. Utan
fina, oberoende, starkt utpreglade individualiteter
intet epos, endast Henriader och Tåg öfver Bält.

«Vid en sådan skiljaktighet mellan lände
tidehvarf», fortfar Leopold, «kan ej heller sjelfva s
odlingen lätteligen vara den samma. Den starka,
liga inbillningen herrskar hos asiaten; hos europée
emot den finare känslan, det klyftigare eftersinn
Det har gifvits tider af naturens högsta enfald, och
af samhällslifvets högsta förfining. Det har gifvits
af barbarisk råhet, och halfhunnen odling eller fö
vad; se der äfven så många källor till smaken
skillighet.»

«Men äfven med sinnesodlingens allmännare
uppkomma skiljaktigheter genom en mängd till
omständigheter. En nation har ett allvarligare,
dristigare lynne; en annan ett lifligare, känsligare
genom sin bildning mindre otåligt för allt slags
tvång. Frankrike hade drifvit urskillningen i
uttryck, konstyrken, till en höjd af läckerhet
engelsmannen fann tvärtom både öfverdrifven och
lig för den starkare effekten. En fransos af smak
vämjas vid Syndens och Dödens (satans?) rysliga s
hos Milton, och skall le åt orimligheten af en
med kanoner i himmelen. Engelsmannen tål de
inbillningens liflighet, för stilens och beskrifningen
tiska färger. Denna senare skall troligen, just af s
orsaker, högre skatta sin Shakspeare's oregelbu

lda, ojemna storhet än Racine's och Voltaire's alltid la, harmoniska, men i hans tycke något enstämmiga råk; alltid sanna, fint skildrade, men för hans öga got snarlika karakterer; alltid regelbundna, men i ns känsla något tvungna, trångt kringstängda och asom sammanklämda planer.» —

Detta medgifvande hade man knappt väntat af n gustavianska vitterhetens nestor. Också framställer n det såsom en engelsk paradox, som han för tillfället väl ej sköter om att vederlägga. —

«Den ena af dessa», fortfar han, «åtnöjer sig med ektens styrka och mångfaldighet: den andra vill i allt fva den finare urskillningens bifall, som han vant sig : rådfråga. Hvad åtskiljer dem? Graden af förfining. en om denna sistnämnda kan vara både för stor och ' liten, finnes då ej, att jag så må kalla det, ett ›delval, som förenar effektens nödvändiga kraft med ıdömets nödvändiga bifall? Består ej till en stor del aken deri?»

«Detta om ursprunget till smakens skiljaktigheter. and de olika slagen deraf gifvas, såsom vi kunnat rka af det redan anförda, två sådana, hvilka icke ikas hafva i sakens egen natur någon grund till föreide eller förkastelse. Dessa äro nemligen de, som tingen bero af olika tiders och länders bruk, lefnadsh tänkesätt, eller härröra från en enskildt sinnesart. ycket till exempel, som Homerus berättar om sina gur eller hjeltar och deras händelser, kunde vara godt hans tid och efter de tänkesätt som då rådde, men alle ej tålas i våra dagar. Så kan man ej fördömma nna åldrige skaldefader, då han efter sin tids föreillningssätt liknar en konung och härförare vid en mbeväpnad, reslig tjur, som går framför hjorden, eller tropp af stridsmän vid en flugsvärm, som, hundrade nger bortjagad, kommer lika så ofta tillbaka. Vi nna ej neka det träffande i jemförelsen, vi kunna

blott ej tillåta oss samma liknelser, efter de seder o
tänkesätt, som råda i våra nuvarande samhällen, hvill
jemte natursanningen af en målning, fordra äfven ia
tagandet af en viss värdighet efter våra begrepp der
Det rätta eller orätta ligger här ej så mycket i sjel
saken, som i dess förhållande till tid och ort.»

«På lika sätt kunna vi ej gifva hvarken rätt e
orätt åt dem, som föredraga det ena slaget eller så
framför det andra; i synnerhet när dessa slag och
icke åtskiljas genom en viss lägre eller ädlare art. M
kan ej ogilla deras smak, som till exempel gifva fö
trädet åt komedien framför satiren; åt tragedien fran
hjeltedikten; åt ett filosofiskt skaldestycke af Volt
framför ett af Pope, åt Rousseau's stil i prosan fran
Voltaire's eller tvärtom. Man kan blott säga derom
sådan är deras olika smak.»

«För dessa två slags olikheter af smak gifves
näppeligen någon annan förnuftsregel än hvar och
tids egna förhållande, hvar och en persons särski
sinnesart; och om någon söktes, skulle den tvifvelsu
blifva föga allmänt gällande. Men i alla andra smak
skiljaktigheter disputerar man ur sjelfva sakens na
och söker, med ömsesidigt bemödande, skäl, hvi
visserligen kunna blifva gällande, efter erfarenhe
visar, att rätt många deribland redan blifvit det.»

«Det är nemligen klart, att om smaken är till
yttersta grund blott känsla, och tyckes bero i gan
många ämnen nästan blott deraf, så gör den det lik
icke i allt: den grundas till en stor del äfven på o
döme. Det skulle annars aldrig gifvas någon falsk sm
man skulle aldrig kunna rätta den genom öfverläggni
och smakens förbättring, smakens fullkomlighet, sku
vara ord utan betydelse. För den stora del, som sa
ken beror af omdömet, kan då omdömet också viss
ligen verka derpå. All tvist om god eller elak sm
har sitt ursprung från den hemliga öfvertygelsen hä

... är ett slags bevis på förnuftets domsrätt i dessa ...en.» —

Sedan författaren derefter jemfört råare tiders poesi ...d mera civiliserade, den asiatiska diktkonsten med ... europeiska, och förklarat den förstnämnda, likasom ... ossianska, för rå och vild, i jemförelse med Horatii, ...pe's och Voltaire's, söker han på följande sätt utreda ... en falsk smak kunnat uppkomma.

«Felen och bristerna (i den råa folkpoesien) kunna ...ddas af behag, som starkt röra menniskosinnet och ... göra derigenom både sjelfva felen och saknaden af ... okända bättre länge obemärkta. Dessa behag ...a till en början nästan alltid varit af det gröfsta, ...laste, sinnligaste slaget, och derigenom verkat desto ...kare på den så oförädlade menniskan, eller, heldre ...dt, desto lättare uppfyllt hennes fordringar. På så... ...t sätt har ofelbart all falsk eller ofullkomlig smak ...kommit och bibehållit sig. På sådant sätt har man ... smaken, efter lysande tidehvarf i vitterheten, på ... falla tillbaka i barbari, vare sig genom staters poli... ... omstörtningar; eller genom förlusten af utmärkta ...ter, som upphört att finnas och verka; eller genom ...omna nyhetsyror, som förvillat begreppen och vun... ...beundrare åt förvända tycken och meningar; ty ingen ...ar rakt fram falskheten, ofullkomligheten. Det är ...d då hos dem något behag, någon viss förtjenst, ... man ej har orätt att tycka om; blott har man ej ... rätt att åtnöja sig dermed, att icke sträcka sin ...an derutöfver, att icke se, eller att bestrida, så väl ...tigheterna, hvilka dermed äro förknippade, som ...den af de större skönheter, hvilka derigenom ...ntas.»

«Ville man nu gå öfver på andra sidan och der... ... bemärka, huru förtjensten, fullkomligheterna af en ...trad smak nästan alltid medföra saknaden af vissa ... kraftigare intryck, andra mera sinnliga behag,

hvadan åter uppkommer ny anledning till skiljaktighet så kunde man finna exempel deraf i nästan all strä regelbundenhet. Den har sanning och mått och ordni och rigtighet. Men friheten, kraften, lifvet, rörel rikedomen, huru sällan äro också dessa i lika mått enade dermed, som med geniets vildare utgjutelse Visserligen har man rätt att älska ordning, mått, r tighet: visserligen har oförvitligheten i alla ämnen stora behag för menniskosinnet; men dessa behag, g de tillfyllest? Eller utesluta de ej någon gång v större och lifligare? Se der disputen mellan smak strängaste laglärde och de s. k. friare snillen.»

I afhandlingens andra afdelning eller «stycke», handlar om «Möjligheten af en förening mellan smak skiljaktigheter», uppställer författaren den frågan «smakens skiljaktigheter leda sitt ursprung från str känslodaning eller blott från skiljaktiga begrepp föreställningar?»

«Så ofta», säger han, «frågan blifvit väckt om saken till dessa skiljaktigheter, har man vanligen åt sig med beropandet på menniskors olika känslodan Man har tyckts helt enkelt antaga, att menniskor till sjelfva sinnesnaturen så olikt beskaffade, som kände och dömde olika. Ty den så ofta och så mänt upprepade satsen att man ej kan disputera smaken, såsom nemligen oberoende af förståndets g der, bevisar tillräckligt att man vanligen anser alla skiljaktigheter för ohjelpliga följder af sjelfva sin artens olikheter. Ingen förklaring är i sanning lätt beqvämligare, men ingen heller, som jag tror, falsk All möjlighet af en förening skulle derigenom upphäfv

«Men, förblandar man ej skiljaktigheten af k slor och af känslodaning? De förra äro till deras tur ombytliga och bero af tusen tillfälligheter: den nare, en gång bestämd, måste äga en viss beständig och synes knappt kunna förändras genom ett så l

ıedel, som en annan synpunkt af ämnet, någon ny uppsning eller litet närmare besinnande. Dessa två saker bra således åtskiljas. Det följer ej att de, som hysa r samma person eller samma sak helt skiljaktiga känor, hafva derföre en lika så skiljaktig känslodaning. Den ım t. ex. af en poet, en fältherre, en minister, aldrig ıtt eller hört omtalas mer än ett eller två misslyckade ›emer, en eller två ganska förfelade krigsplaner, ett ler två ganska despotiska drag, hyser visserligen för ımma poet, samma general, samma minister helt andra änslor än den, som, med okunnighet derom, vet af dem ıgu bevis på sublimt snille, militärisk förtjenst, patriosk dygd. Berätta för en yngling, som begynner stura historien, ingenting annat om Augustus än hans iumviraliska tyranni; om Titus ingenting annat än hans ıgdomsutsväfningar; om Henrik IV ingenting annat än ıns löjliga kärleksäfventyr; afskildra deremot för hans ımrat den förstnämndes fyratio års visa och fredliga ıgering; den andres rörande dygder; den tredjes taprhet, ädelmod, faderliga omsorger för sitt folk; och skall snart bli vittne till en meningsstrid dem emellan, ındad på de mest motsatta känslor för dessa tre ryktra män. Den ene skall hånle af förakt eller förtrytelse; en andre knäböja af beundran och tillbedjande vördnad. kall man då säga att denna stridighet af känslor härder sig från de tvistandes skiljaktiga känslodaning? ller hvarifrån kommer den? Månne ej helt och hållet ån olikheten af de föreställningar de göra sig om samma personer? en olikhet, säkert grundad hos en af de istande, eller kanske hos begge, på en mindre fullomlig kännedom, således på ett blott ensidigt betraktande af dessa mäns egenskaper och gerningar. Ingen estrider detta, så snart frågan rör personer; men skulle samma fall inträffa äfven då frågan angår saker, ämen, med ett ord, alla slags tankars föremål? Kan man

ej känna dem lika så illa? ej betrakta dem lika så ens-sidigt? ej göra sig om dem ett lika så halft och ofull-ständigt begrepp? Misstänkom då, att känslans olik-heter alltid bero af föreställningarnes, och att lika tvi-ster uppkomma af lika orsaker.»

«Man har sett mer än en gång personer af alldeles stridiga omdömen öfver vissa snillealster, genom öfver-läggning, meddelta förnuftsgrunder och sakens närmare skärskådande, förena sig slutligen i fullkomligt samma mening derom: d. v. s. med andra ord, i samma känsla derför. Kan det tros att någon af dem så hastigt förändrat sjelfva sin känslodaning? Ett påföljande tidehvarf har helt stridig smak emot det föregående. Ifrån medeltidens råhet och den götiska vildheten hafva vi kommit tillbaka till den grekiska och romerska smaken. Skall man säga att medeltiden hade en helt annan känslodaning än Grekland, Rom och det närvarande Europa? Nej. Men att odlingen utvidgat begreppen, och derigenom förän-drat föreställningarne om det rätta, det fullkomliga i konster och vitterhet. Andra föreställningar, andra kän-slor; ingenting följer naturligare. Bifallet till det ri-gare, lägre, vildare behaget utplånas och försvinner vid upptäckten af de ofullkomligheter, som åtfölja det, och ännu mer genom tankesynen af nya, högre skönheter, hvarom man förut ej haft begrepp. Af allt detta följer ovedersägligen tvenne saker: 1) att den menskliga käns-lodaningen (hvad helst man må säga deremot) är i grun-den densamma öfverallt; 2) att det måste gifvas någon viss princip af omdöme, som, ehuru långsamt och omärk-bart, likväl verkar till förening af smakens skiljaktig-heter.»

«Någon torde emellertid fråga, huru man kunnat utan en verklig stridighet af känslodaning, så långt åt-skilja sig i känslor, att den ene ofta förkastat som ett groft fel hvad den andre tvärtom skattat som en för-träfflighet; och att på lika sätt de största förtjenster

fvit hållna för uselheter? Det är sannt att detta fall
är sällsynt. Ställ fram på theatern, för en alldeles
menighet, huru djefvulen skenbarligen bortför doktor
ast lifslefvande. Låt spelas derefter för samma åskå-
e någon af Racine's gudomliga scener. Var viss att
llet skall ej länge väga dem emellan, och att priset
ll med ett stort öfverljud af röster tillhöra orimlig-
en.»

«Men finner man ej, utan svårighet, att det är här
erbarlighetens, ryslighetens grofva behag, som hos
, större mängden af råa, tanklösa åskådare skaffa
trädet åt munkskrocket? Finner man ej med lika
het att det är tvärtom just saknaden af denna eller
on dylik pöbeltjusning, som gör att sjelfva den Racine-
förtjensten bemötes af samma åskådare med för-
eller likgiltighet? Men den som ser af en theater-
a ingenting, utan blott öfverensstämmelsen med sina
lomar, blott behaget af en underbarlighet, på hvilken
tror och som ger honom nöjet af en stark sinnes-
ning: har han samma föreställning derom med den,
deraf fullkomligt urskiljer vidskepelsen, lågheten,
vettet m. m.?» — Vid denna fråga är åtskilligt att an-
ka, men tillfället att göra det skall i ett annat sam-
hang snart återkomma. — «Och tvärtom: den, som
i någon af Racine's förträffliga scener nästan ingen-
annat än saknaden af det ena eller andra gröfre
llningsnöjet (svagt ersatt i hans tycke genom Gud
hvilka hemligare förtjenster, dem hans begrepp ore-
fattar), har han verkligen samma föreställning der-
med den, som ser deri den sannaste naturmålning,
mästerligaste teckning af menniskohjertats rörelser,
urskiljer med fullkomligt begrepp hela förtjensten
af? Måste då från dessa stridiga föreställningar icke
vändigt härleda sig lika så stridiga känslor af bifall
förkastelse, utan att man dertill behöfver förutsätta
on stridighet af känslodaning?»

«Försökom att ännu fullkomligare öfvertyg detta känslornas beroende af föreställningarnes aktighet, och huru denna skiljaktighet alltid uppk af någon hemlig dubbelhet i sjelfva tankens fi Anmärkom härvid till en början, att man åtm allmänt öfverensstämmer i känslan för alla slags förtjenster, så snart man, utan fråga huruvida de eller ej finnas hos den eller den författaren, i de de skrifterna, på det eller det stället, endast be dem i deras allmänna begrepp. Det är här sc me's anmärkning äger grund, att sjelfva det ord med ett sådant fel eller en sådan förtjenst nämnes bär redan domen af bifall eller förkastelse, grun förutsättningen af menniskokänslans ofelbara öf stämmelser. Sådan är t. ex. den förtjenst, so kallar skrifartens ljus, tydlighet; sådant det f man kallar dess mörker, oreda. Ingen finnes, värderar den förra, ingen, som ej misshagas af nare. Och hvarifrån detta? Jo, derifrån att de al begreppen: tydlighet, ordning, mörker, ored hvilka andra af samma natur, måste, just derigen de äro allmänna begrepp, vara fullkomligt enkl vill säga kunna lika så litet innehålla hvart för gon stridighet eller flersidighet af egenskaper, s allmänna begreppet om godhet kan innehålla eller det allmänna begreppet om rättvisa kan hålla orättrådighet. Föreställningen deraf mås ledes nödvändigt blifva, såsom nyss sades, fullk enkel, derigenom fullkomligen densamma hos all niskor, och derigenom äfven känslans motsvarighet hos alla likartad. Också vittnar erfarenheten att håller sig.»

«Hvad förtjenst af skrifart man således må n hvilket fel man må helst tänka sig, så står fast att all som är ensamt och tydligen denna förtjenst, allt hv är ensamt och tydligen detta fel, behagar eller mis

a (efter naturen deraf), så snart de genom odlingens växt sättas deraf i klar erfarenhet. Det är blott när n från det allmänna begreppet kommer till dess anidning i verkligheten; blott när förtjensten eller felîgheten (hvilket nödvändigt måste i all skrift oftare räffa) icke är helt och hållet sådan, icke alltigenom r likartad, utan blandad, förtjensten med någon brist, it med något behag; — det är blott då, säger jag, ı genom tvåsidigheten af sjelfva föremålet känslorna för åtskilja sig, och som man dömmer olika, till bieller förkastelse.»

«Således förenar man sig visserligen öfverallt att kasta det låga: blott ej då, när det visar sig såsom tel oprydd natur eller vissa seders och föremåls likare tildring; — det i sin natur vidriga, ohyggliga: tt ej då, när det, såsom någongång skett, öfvermras och bortgömmes af stilens skönheter; — det för rtanken orimliga: blott ej då, när det genom en viss lyftande storhet eller sina glänsande färger förblindar mutar inbillningen; — det mörka svårfattliga: tt ej då, när derur framblixtra strålar af djup tanke ı öfverraskande sanning.» — — —

«Likaså förenar man sig oemotsägligen hos alla ade folkslag att tvärtom gilla och älska det ädla: r det från skrifarten ej utesluter allt för stor del af åkets uttryck och lefnadens sinnliga föremål, eller i lning af personer, seder, tänkesätt upphäfver nästan ı skillnader för inbillningen och ljuger samma ansigte allt; — det rigtigt afpassade och behöriga: när ı ej medför obehaget af en ängslig noggrannhet, ej m cirkelmått inskränker inbillningens utflygter och pelser; — det rena och klara: när det ej är tomt kraft och innehåll; — det regelbundna: när det ej ar banden och tvånget, ej förminskar effekterna, ej amar lifvet, rörelsen, omvexlingen och förvandlar istens ändamål, ifrån det att gifva sinnet lifliga väc-

kelser, till det ringa och ovigtiga att befinnas kla fri. Men man skall i alla dessa fall tvista om den ropade förtjenstens värde eller det ogillade felet kastlighet. Orsaken är klar. Bägge delarne haft alla dessa tillfällen ett slags tvåsidighet, som gifva anledning till stridiga föreställningar, det vil till stridiga känslor och meningar.»

Sedan Leopold styrkt sin åsigt med åtskilliga pel, såsom de olika meningarne om komiska scen blandning i tragedien, om det passande i Nest till de tvistande prinsarne i första boken af Iliade rimligheten af Nini uppenbarelse i Voltaire's Sem — i förbigående sagdt en af de omdömeslösast ut spökscener som diktkonstens historia känner, li Leopolds utredning deraf just icke hörer till det gaste som kritiken frambragt —, samlar han sin satser till följande: «Att fullkomligt samma förest gar åtföljas hos alla menniskor af alldeles samma k (om ej till graden dock till slaget); — att smaken aktigheter sålunda härleda sig, icke från skiljakti af känslodaning, utan från en hemlig olikhet af för ningar; — och att denna olikhet af föreställningar dar sig alltid på en viss dubbelhet eller tvåsidig sjelfva det föremålet, hvarom man tvistar: detta ä jag haft för ändamål att här utreda, och hvad ja att man lär medgifva mig. Man måste alltid sätta att man tilläfventyrs ej sett sitt ämne nog ful ligt: att något möjligt förhållande, det vill säga sida deraf, kunnat undfly uppmärksamheten; att ett ord, den motsägande måhända ser saken bätt fullständigare. Man måste således, för några st likasom gå ut ur sin egen föreställning; gå in i sägarens; söka att göra den till sin; och derefte tingen rätta den förra eller fullkomligen öfvergifv eller, om den har tydligen företrädet, förblifva Få menniskor gifva sig så mycken möda. Men

ng af förstånd och smak sker ej på annat sätt än ge-
om dessa jemförelser och successiva ombyten af före-
llningar. Också har den fordrat hela tidehvarf.»

Afhandlingens tredje stycke har till öfverskrift:
m en princip för smaken gifves, hvilken är och hvar-
in uppkommer den?» «Det yttersta ändamålet», heter
, «är väl i all vitterhet utan tvifvel alltid det största
et. Men man skall finna, om man ger akt dertill, att
större nöjet, till natur och föremål, förändrar sig myc-
efter odlingsgraderna. Vilda och hyfsade folkslag,
är sannt, öfverensstämma gemensamt i behaget till
nliga föreställningar, så snart de blott hafva en viss
ffande liflighet, och ej äro till deras natur motbju-
ide. Men för odlade sinnen gifvas ännu tvenne hufvud-
inder till ett nöje, som dubbelt öka det förra och
fva snart vilkor för all vitterhet. Dessa äro: 1) Bi-
let till sig sjelf, hvilket uppkommer genom be-
get till det ädlare och odlingshögre, som finnes i vissa
keskapelser framför i andra; 2) Bifallet till den
ttre utförda saken, hvilket uppkommer genom den
kligare konsteffekten.»

«Hvad nu angår detta nyssnämnda ädlare och
lingshögre, så tror jag mig kunna såsom grundsats
taga, att man måste vid all produktion af vittert slag
gkomma hos menniskan ett visst sinnesvärde, under
ilket hon ej vill, åtminstone ej bör, förringas i sina
ikenöjen; och det är derföre lika så mycket i omdömet
i detta värdigare i tankens föreställningar, som i om-
met om det skickligaste sättet af deras sammanbind-
ig, som smaken och dess kall egentligen innefattas.
ledes jemväl med afdrag af denna sistnämnda skick-
het (konstens enda tillägg och föremål), återstår ännu
tid såsom föremål för smakens dom sjelfva föreställ-
garnes natur efter enligheten med sinnesvärdets for-
agar.»

«Men hvilka äro då dessa fordringar, frågar n och hvari består sjelfva sinnesvärdet? Man bel för att veta detta, blott vända tanken på de 1 grundkällor, hvarifrån det uppkommer: förnuft och känsla. Se der äfven sinnesvärdet. Endast måst ej inskränka begreppet derom till en blott moralis ning och förstå med sinnesvärde blotta förtjens hvad man kallar dygdiga eller upphöjda tänkesät här egentligen förtjensten af goda, sunda, för sinnesgåfvor, sådana som de anstå den odlade mer naturen, att vid alla tillfällen hysa och värdera. deribland, i afseende på förnuftsgåfvan, upplys grepp, rigtig och färdig omdömeskraft; i afseei sedekänslan, behag till det ädla och värdiga mål och uttryck, äfven der skämtet och glädti råda; afsmak för det låga och vilda, måtta i rörelser och känslofart, aflägsenhet ifrån det till och affekterade o. s. v. Sinnesvärdet i fråga om och med inbegripande af både förnuft och sede: utesluter således endast hvad som i dessa nyssn afseenden förringar sinnet eller stöter det; vare nom klar förnuftsbrist, rå låghet, åsidosatt blygse känsloyra eller affekterad öfverdrift. Allt sådant emot smaken; det må finnas i vissa särskilda d en vitter produktion, eller må till sjelfva slaget af nöje nedflytta läsaren under den redan uppnådda af förnufts- och sedebildning.»

«Jag innefattar dessa smakens första grundfi gar under det enda begreppet sinnesvärde, e: härleda sig derifrån, och efter en man af sann aldrig utan missaktning läser en författare, der h tingen visar brist på allmän upplysning eller på tig eftertanke, eller förlorar sig i ett öfverspänc meri, eller behagar sig i pöbelsmakens föremål glömmer anständighetens fordringar, der de af all åläggas, eller utsväfvar i vild kraft, eller röjer en

affektation i hvad det må vara. Läsaren måste vid sådana tillfällen icke allenast till en viss grad missakta författaren, utan skulle äfven böra missakta sig sjelf, i fall han kunde lemna sitt bifall till sådana ställen och med välbehag anse dem.»

«Sinnesvärdet i förening med konsteffektens fullkomlighet, se der således den allmänna goda smaken tagen i sitt högsta begrepp.»

«Den högsta lag för vitterheten är, såsom redan blifvit sagdt, visserligen den att behaga; men hvem? Månne barbaren, råa menigheter, halfdanade menniskor? eller personer af högre odling? Det är klart att intet af allt sådant kan blifva en allmän och varaktig lag för smaken, som vid högre upplysning, större sedeförädling, eller bättre urskillning i sjelfva konsten måste förkastas. Man måste då betrakta menniskan i dess fullkomligare tillstånd af förnuft, sedeodling och konstförmåga. Det vill säga, med ett ord uttryckt, att smakens lagar måste gifvas och fastställas efter det högsta begrepp om sinnesvärdé och konsteffekt.»

«Så långt nu menniskor öfverensstämma i begreppen härom, nemligen i begreppen om det ädlare, värdigare i tankens föreställningar och sättet att uttrycka dem; i begreppen om den lyckligare konsteffekten och rätta medlen dertill; ändtligen i snillegåfvans användning derefter och i troheten vid de lagar, som deraf uppkomma, så långt gifves en allmän smak. Men äfven då ingen öfverensstämmelse derom funnes mellan menniskor, gåfves icke dessmindre samma allmänna lagar för smaken, fastän oantagna och oupptäckta.»

Författaren söker derefter ådagalägga att alla skiljaktigheter i föreställningen om ett konstalsters företräde eller underhaltighet böra kunna upphäfvas «efter principen af sinnevärde och konstvärde. Endast måste man, hvad begge delarne angår, lemna den allmänna odlingen tid att märka sina fordringar och göra dem gäl-

lande». Häraf drager han den slutsats att «smakens grund blifver odlingen. Men sjelfva odlingen och dess höjd, torde någon fråga, huru bestämmes den? Och består dess fordran, på det hela tagen, i kraft och träffande natursanning, eller i förfining och sträng rigtighet? Utan allt tvifvel i begge delarne, så långt de kunna möjligen förenas; men visserligen hvarken i rå kraft och vild natur, eller i en finhet, drifven ända till småhet och tomhet. Intryckens styrka och lifighet, i förening med den högre sedekänslans och det rigtigt skärpta omdömets bifall: se der, om jag så får uttrycka mig, den innersta grundpunkt, hvarifrån alla odlingens fordringar, i fråga om smak, utgå och härleda sig. Närmandet åt denna hemliga föreningspunkt skall nödvändigt gifva en större och större enlighet med hvarandra åt alla rätt ypperliga författare, likasom den allmänna samhällskulturen förenar, äfven till yttre skick, utseende och umgängeslagar, så många särskilda nationer, oaktadt menniskoslagens synbara olikheter. Det är blott den vilda enstaka skogsmannen, som äfven till utvärtes daning starkt skiljer sig från de öfriga. Han må hafva i öfrigt flera stora företräden: dubbelt mäktiga senor, dubbelt skarpa sinnen, dubbelt lifliga rörelser; men till all genom samhällsbildningen påtryckt kulturform framstår han såsom en lefvande motsats. Allt hos honom, anletsdrag, kroppsbildning, röst, åtbörder, allt uttrycker blott rå naturkraft, ömsom vidrig och beundransvärd. Liknelsen kan synas hård; den är visserligen icke i allt lämplig; men Shakspeare är litteraturens skogsmenniska. Derifrån rigtigheten af Pope's uttryck, att han skrifvit på en gång bäst och sämst af alla författare. Geniet öfverglänser råheten, se der hemligheten af hans beröm.»

«Man jemföre deremot Virgilius, Horatius, Tasso, Boileau, Corneille, Racine, Molière, Voltaire, Pope, Wieland, kortligen alla sådana skribenter, som allmänt

skattas ibland nationerna, och man skall finna öfverensstämmelsen dem emellan, oaktadt tidernas afstånd och olikhet, jag är viss derpå, långt större än skiljaktigheten. Denna enlighet måste då nödvändigt grunda sig på vissa det odlade sinnets fordringar, gemensamma med alla rätt ypperliga författare.»

Mot uppställningen af detta stycke och den deraf beroende dunkelheten och oredan i resonnementet, är åtskilligt att anmärka. Författaren har här gjort till sin uppgift att deducera smakens princip, och har dervid gått så till väga, att han funnit två principer i stället för en, nemligen sinnesvärdet och konsteffekten. Sinnesvärdet åter härleder sig från tvenne grunder eller källor, nemligen förnuft och sedekänsla: åter en dubbel princip, en dualism. Leopold, en eklektiker, som vill vara sjelfständig, synes här som annorstädes med ena foten stödd på den kantiska filosofien, med den andra på sina egna sjelfständiga förslagsmeningar. Hvad Leopold här kallar förnuft analyserar han till «upplysta begrepp» och en «rigtig och färdig omdömeskraft». Om man nu antager att de upplysta begreppen få motsvara Kants rena förnuft (ehuru de snarare synas tillhöra hvad Kant kallar förståndet) och sedekänslan, hvad Kant kallar det praktiska förnuftet, så har Leopold här onödigtvis blifvit dualistisk, då hans förnuft och sedekänsla, med den förklaring han gifvit dem, i sjelfva verket motsvarar Kants tresidiga förnuft, nemligen det rena och det praktiska förnuftet samt omdömeskraften. Men Leopold synes med sedekänsla mena något annat, nemligen helt simpelt det instinktmessiga sinnet för det passande och anständiga eller, såsom han sjelf uttrycker sig, «behag till det ädla och värdiga i föremål och uttryck.» Med allt detta blifver det slutligen rätt svårt att veta hvad Leopold egentligen menar med sitt nya esthetiska begrepp: sinnesvärdet. Sannolikt förstod han derunder en viss värdighet, upphöjning i sinnelaget, en *dignitas*

animi, hvilken grundar sig på medvetandet af eller inbillningen om en stor andlig öfverlägsenhet och en hög bildning, som ej medgifver subjektet att nedlåta sig till att bifalla det, som roar den stora mängden af menniskor, utan endast det som gillas af konvenansen inom en viss krets af högtbegåfvade eller högtställda dödliga. Att den art af bildning, som tillhör sådana privilegierade klasser eller kotterier, till stor del bestämmes af rent godtyckliga reglor, som hvarje tidehvarf förändrar, att den följaktligen icke behöfver vara hvarken den enda eller den högsta arten af odling, föll honom icke in att sätta i fråga. I sjelfva verket gör han, enligt denna sin grundåsigt, förnämheten, den behagliga känslan af egen värdighet, till princip för smaken, hvilket han också uttryckligen uttalar, då han karakteriserar det så kallade sinnesvärdet såsom bifallet till sig sjelf; hvilket ej kan betyda annat än den angenäma känslan af öfverlägsenheten af sin egen bildning i betraktelsen och beundran af konstföremål, som äro alster af samma art och samma grad af bildning.

Förnämheten af denna smakprincip, Sinnesvärdet, uttalar sig på mer än ett ställe i denna skrift i ett omisskänneligt *Odi profanum vulgus*, i det högt tillkännagifna föraktet för «mängden af råa, tanklösa åskådare», den råa hopen o. s. v. Enligt denna åsigt hafva naturligtvis Shakspeare och Milton ingen nåd att vänta; Ossian är såsom skald en halfmenniska, och Homerus sjelf, stackare, har ej nog förfining att smickra «sinnesvärdet» hos konstdomarne af den gustavianskt akademiska salongen, emedan prinsessan Nausikaa sjelf tvättar sina kläder, Achilleus sjelf spänner för sina hästar och gubben Nestor läser lagen för de båda furstarne, utan att kalla dem hvarken Höghet eller *sire* eller ens *monseigneur*. Romarne äro dock lyckliga nog att räknas bland bildadt folk, ehuru man vet att de gingo till folk- och rådsförsamlingen med bara hufvuden, fötter och armar; något

som «sedekänslan eller behaget till det ädla och värdiga i föremål» borde stöta sig på. Samma sedekänsla förbjöd säkerligen äfven hvarje hofman under Leopolds ungdomstid att visa sig på hofvet eller i högre kretsar opudrad, ehuru Leopold fick upplefva den dag, då äfven de allraförnämsta försmådde att mjöla ned sitt hår. Smakens högsta lag är i sjelfva verket hos Leopold, liksom hos alla smaklagstiftare, ingenting annat än den godtyckliga konvenansen inom en viss krets, under ett visst tidehvarf.

Också har vitterheten hos Leopold, såsom vi sett, till sitt yttersta ändamål «det största nöjet»*), och till högsta lag den «att behaga»**). Den har detta ändamål och denna lag gemensamma med kokkonsten, patisseri- och konditori-yrkena; så vida ej kan nekas att vissa menniskor hafva sitt största nöje i och mest behagas af dessa yrkens alster. Men högre stod icke den esthetiska bildningen i Sverge under Leopolds tid, eller under den tid då Leopold författade denna afhandling. Sjelf höjde han sig ej heller under hela sin lefnad öfver denna platta theori, den att poesien är till för ro skull och att dess lag är — att kokettera. Idealet, såsom konstens yttersta ändamål och högsta, rättare sagdt enda, lag, var och förblef för honom och hans skola en hemlighet. Just derföre att han och hans anhängare ej förstodo att konsten inför oss i en idealisk verld, som lyder andra lagar än den verkliga, förhandenvarande, hvars minsta obetydande reglor vi i vårt prosaiska lif underkasta oss och erkänna, just derföre misskände och föraktade han företrädesvis de tidehvarf af poesiens utveckling, då denna försiggick mest oberoende af den yttre prosaiska regeln, endast lydande den inre lag, som idealet bestämmer för konstnärens fritt skapande fantasi.

*) Leopolds Samlade skrifter, V: 36.
**) Anf. st., 39.

Det är endast genom ett sådant begrepp om Idealet såsom konstens lag, som man kan sjunka ned till plattheten att kalla Shakspeare för litteraturens skogsmenniska. Men sannt är att hans diktkonst ljudar som en rask jägaresång under skogsdoft och frisk morgonluft i jemförelse med den gustavianska vitterhetens parfumerade salongsjoller och qvalmiga studerkammar-vishet.

Men jemte sinnesvärdet uppställer Leopold, såsom vi sett, ännu en annan princip för smaken, nemligen konsteffekten, eller, såsom han också kallar den, bifallet till den bättre utförda saken. Jag erkänner att jag här ej förstår Leopolds mening. Är det ej om konsteffekten som smaken skall dömma? Skall ej smaken eller den esthetiska omdömesförmågan afgöra om ett konstföremål har eller saknar konsteffekt; om saken är bättre eller sämre utförd? Eller är det konsteffekten sjelf som dömmer? Eller är det hans mening att sinnesvärdet är det subjektiva och konsteffekten det objektiva i smaken eller konstomdömet? Att sinnesvärdet betingar mitt bifall till en sak för min egen skull, och konsteffekten betingar mitt bifall för sakens skull? Om så är, så hade det varit rättast och klokast att låta den senare grunden för bifall ensam vara den gällande.

Anmärkningsvärda äro de exempel af poetiskt mästerskap, som Leopold så ofta åberopar till stöd för sina esthetiska theoremer: Virgilius, Horatius, Boileau, Racine, Molière, Voltaire, Pope o. s. v. De tillhöra nemligen alla sådana perioder, då poesien öfvergifvit folket, upphört att vara nationernas egendom, för att blifva ett privilegium för de så kallade bildade och förnäma klasserna, under kontrollen af en lärd eller odlad kritik. Detta gifver oss anledning att något närmare taga i skärskådning — den högre bildningens anspråk på uteslutande auktoritet i afseende på konsten, samt konstens förhållande till kritiken. «Konstnärn blifver

då», säger Vischer*), «i framställningen af föremål, som äro främmande för folkmedvetandet, beroende af enskildas lärdare synkrets och godtycke, i uppfattningssättet af konvenans och yppighet, i kompositionen af ett ytligt kännarskaps invändningar.» Ett sådant konstens tillstånd, menar Vischer vidare, sammanfattar förhållanden, som i allmänhet måste betecknas såsom ett förfall. Vid gränsen deraf ligga väl vissa öfvergångar, der till en början, trots konstens förändrade ställning, föremålen ännu förblifva begripliga för folket och följaktligen ännu mellan konstnärens behandling och folkmedvetandet är bibehållet ett band, som dock efterhand blifver allt lösare. Då i Grekland under Alexander den stores tid konsten började att träda i despotismens tjenst, förblef den likväl jemförelsevis offentlig, begriplig för folket. Ämnena hämtades till största delen från den välbekanta myth-kretsen och hjeltesagan. Visserligen började nu det smickrande berömmet för furstarnes person att insmyga sig, och så vida konsten på beställning öfverlemnade sig åt detta herrskande ämne, hade, framt icke en verklig storhet hos denna person så verkade på konstnären, att han i densamma sjelf kunde uttrycka ett allmänt, just folkmedvetandet (hvilket väl också var händelsen med Alexander den store), anhelgelsen, profanationen brutit in i konstens innersta if. Uppfattning och komposition blefvo så till vida fria, som de måste tjena det omtyckta förgudandet af furstliga personer och den herrskande rigtningen till glans och prakt. Men detta ombyte af föremål var ännu begripligt, och denna prakt bortskämde väl den stora mängden, men var för den ej främmande. Kortelegen, under fornåldern var det ej möjligt att sönderslita bandet mellan konsten och det allmänna folklifvet i fullständigt, som i den nyare tiden, af det skäl att

*) Aesthetik. § 505.

den förra ej tillegnar sig några för det senare främmande elementer och att den sjunkande kons stödjer sig på några föremål, som äro främmad: och endast begripliga för den lärde. Långt s kunde man i den romerska konsten uppvisa begyn till ett mera afgjordt aflägsnande från folkföresti garne, ty svårligen voro i det senare Rom framst: garne ur främmande religioner, den egyptiska, p(och andra, lika begripliga för folket som för den beställt dem. — För att vända oss till nyare tid, gick under adertonde seklet konstodlingen från s korporationerna och följaktligen från folket till fur hofven, den rika adeln. — En sådan tjenst var icke förnedrande för en Leonardo da Vinci, M Angelo, Rafael, Rubens, så som den varit det för konstnärer. Väl trängde sig nu de lärda ämnena drande kil emellan folket och konsten: bredvi kristliga mythen och sagokretsen den antika jem gamla historien; men bekantskapen med dessa f hvilade hos adeln och furstarne likväl icke på ei ning, som var folket så helt och hållet främmanc sedermera. Den synnerliga frihet, som man til mot lagarne för framställningens objektiva trohet, lika stor vinst för bandet emellan konst och foll rika, den furstliga beställaren hade så väl som närn och folket för sig öfversatt dessa ämnen i s former, och de voro blott käril, hvari man ingöt e bekant, menskligen förtroligt innehåll, tidens stä denna känsla af emancipation, som var egen fö århundraden. Man tänke blott på Farnesinan,] Venetianska skolan, man tänke blott på den lätt drägt, som de antika ämnena ikläda sig under speare's händer. Dessutom voro beställningarne, väl mer och mer utgående från enskilda, likväl be för offentligheten; sjelfva palatset, der de uppst var öppet och lätt tillgängligt; stanzerna i va

ro något helt annat än den konstsamlande engels-
ınnens hermetiskt tillslutna hus. Först i sjuttonde
det vidtager kabinettsmålning, kammarmusik, hof-
ıater. Om konstnärn förut med afseende på de högre
ıden, medan dessa ännu i formen af sitt medvetande
do folket närmare, oaktadt denna vändning till en
ıkild klass, likväl åtnjutit en ojemförligt större frihet i
ofinning och anläggning af sitt arbete, så fulländades nu
st, — och varade djupt in i adertonde seklet, — i och
d lösslitningen från folket, hans beroende af den högre
ieteten. Han kunde nu mera icke i det främmande,
la ämnet, i den vanställda antiken inlägga medvetan-
, seden och stämningen hos en hel nationalitet, utan
last hofvets och adelns anda och kulturformer. Kom-
ition, stil, alla former slogos konventionellt öfver en
:, och konsten beherrskades till den grad af beställ-
gen, att till och med den omedelbarast subjektiva
nen af andlig konst, den lyriska poesien, styckevis
alades med fixa priser efter antal verser o. s. v. — Så
ıenbarar sig det konventionella inom konsten i van-
ı fall och under dåliga tider. Men detta samma
ıventionella kan äfven i bättre tider göra sig gällande
om en stödjepunkt för införandet af mera ideala for-
r i opposition mot herrskande naturalism, såsom på
atern i Weimar under Goethes inflytelse. Derföre
den hofmässigt regelbestämda konsten icke alltid,
n begripligtvis ofta, en tjenarinna åt lystenheten och
pikanta effekterna; ty en från den friska nationalite-
s grund lössliten samfundsklass skall alltid finnas
r eller mindre benägen att sammanblanda den sanna
tien med nyssnämnda reflekterade kittling af en
nd sinnlighet.

Men konsten kan ock ingå förening med den sanna
lningen. Denna, närmast i de högre kretsarne för-
fvad genom vetenskapens förmedling, påtrycker lik-

väl den af henne befriade och gynnade konsten till en början en esoterisk karakter, så att den midt i den ädla humanitetens element förblifver lärd och impopulär. Konstgjorda föreningar och medel till hennes vård ersätta på ett otillräckligt sätt den lefvande korporationens omvårdnad, och bilda en svag öfvergångstråd till den sanna offentligheten: i stället för konstliebhaberiets inskränkande anspråk och det derifrån härledda kännarskapet och konvenansen, framträder, omedelbart hindersam och störande, endast medelbart renande, den mångstämmiga kritiken.

På historiskt sätt kan man lättast för sig åskådliggöra det nu framställda tillståndet genom erinringen om förhållandena mellan konst och publik på Goethes och Schillers tid; men mera allmänligt är här fråga om en sakernas ställning, sådan som den moderna tiden öfverhufvud framkallat genom upphäfvandet af furstarnes och hofvens bildningsmonopol och upplifvandet af det tredje ståndet, med den solida andliga bildningen i dess högre kretsar. Att det i Weimar och annorstädes funnits hof, som företrädesvis omhuldade konsten, förändrar ingenting i sjelfva saken, ty dessa hof hafva varit andligen upphöjda derigenom att de kring sig samlat de ädlaste krafter, som framgått ur de borgerliga kretsarne. Denna tid satte nu i stället för den gamla klyftan mellan folk och adel den nya klyftan mellan folk och bildade klasser. Bildningen hvilade väsentligen på klassiska studier, en apparat, som är otillgänglig för folket i mera omfattande mening. Den var menskligt ren och skön, men esoterisk, och så var äfven den konst, som den odlade; tiden var ännu icke kommen för den sanna offentlighetens rikare ström, för det rikare saftlif, som konstens planta suger ur folkets grund, ur den utsträckta beröringen med folket i betydelsen af osöndrad enhet af alla dess klasser. Ämnena voro mest lärda, hemtade från den klassiska verlden, behandlingen konst-

ıärligt fri, obesvärad af konvenans, men mer eller minlre hållen i det klassiska åskådnings- och känslosättet, ıch derföre, så många verkningar än medelbart från lessa ädla kretsar öfvergingo till folket, likväl främnande och obegriplig för detsamma. Man jemföre icke llenast med Goethe, utan äfven med sjelfva den populära Schiller, en Shakspeare, eller med de då för tiden ıerrskande klassiska ämnena i den då nyväckta freskoıålningen dem, som under fornåldern, «då det antika nnu var nytt», och under medeltiden glänste i dagens ius och voro tillgängliga och fattliga för alla klasser af ıenniskor; så inser man hvad vi mena. Äfven den roıantiska skolan höll, jemte de bildade stånden, vakt öfer skatten af en lärd konst; ämnet lånade den väl från ıedeltiden och folklifvet, men den inlade deri ett blott lltför subjektift, endast för den invigde begripligt, inneåll och anda.

Från denna den bildade medelklassens konstodling afva utgått konstföreningar, konstutställningar, pristdelningar med eller utan konkurrens i afseende på det ıreskrifna föremålet, inrättandet af samlingar af moderna onstalster, utlottningar af sådana o. s. v.; konstgjorda ıedel, som förhålla sig till den lefnadsfullhet, som kon:en osökt hemtar ur den otvungna rapporten till det ɔtala folklifvet, på samma sätt som de särskilda partirna, föreningarna, församlingarna o. s. v., som i ett undet samhällsskick förarbeta ett friare, förhålla sig ill detta. De äro af stor nytta, men de hafva alla nå;ot afsigtligt, enkom gjordt; de äro nödfallsutvägar i n tid, då konstens källa icke af sig sjelf flödar full och ri; de vittna om god vilja, men hafva något fattigt och :nappt; de understödja, befordra, väcka konstnären, inda honom icke i hans fria produktion, men inspirera hoom ej heller; de samla och förena utan att frambringa tt immanent andligt totallif hos konstnärerna sins emelın och med publiken. I dessa företeelser sysselsätter

oss här endast medelbarligen den sidan, enligt hvilken de hafva för ändamål att väcka konstsinne hos folket, så vida detta, när det verkligen är väckt, naturligen uppehåller, upphöjer och framdrifver den skapande konstnärsandan. Det är då klart, att samlandet, utställandet, utlottandet af brokigt om hvarandra till art, ämne, behandling sammanblandade konstalster af ett för detta ändamål särskildt organiseradt sällskap, jemte helsosam stimulus och berömvärd förtjenst, likväl derjemte gifver en äkta modern näring åt en förströdd läckerhetslystnad, fåfänga, och välvisa kännare- och gynnareminer o. s. v.

Med kritik förstå vi naturligtvis icke bildandet af enskilda maximer och fällandet af enskilda omdömen, sådana som nödvändigtvis under alla tider måste uppstå ur en allmännare utbredd lefvande känsla af det rigtiga. I denna mening hade det mest blomstrande konstlif den mest fulländade konstkritik, och denna var endast gynnsam för konsten. Den grekiska konstnären hade att göra med ett folk af konstdomare, och kände sig derigenom lyftad så mycket högre. Kritiken i egentlig betydelse vidtager först då när de enskilda maximerna, omdömena samla sig till ett helt af reflexion, och dessa samlade serier sedan sammanfattas under ledande tankar, och dessa ändtligen sjelfva förenas under det skönas begrepp. Kritiken leder till vetenskapen om det sköna, och blifver, sedan denna uppstått, en utöfning, tillämpning af densamma, dock icke på det sättet att den enskilda kritikern nödvändigt måste utgå från denna högsta enhet, utan så att begreppets enhet, än medveten, än omedveten, än gömd under villfarelse och skefhet, än rigtigt tillämpad, genomtränger den kritiska verksamhetens breda massor. Vi måste nu undersöka huru konstnären och vidare publiken förhåller sig till den utbildade kritiken och slutligen vexelverkan mellan begge. Mot konstnärsnaturen uppreser sig det filosofiska begripandet af det sköna såsom principiellt motsatt. Det

gifves för konstnären hvarken en öfvergång från det rena begreppet af det sköna till en enstaka konstskapelse, ej heller kan det förra understödja den senare, sedan den en gång är börjad; han saknar så väl organ som tid att befatta sig med den stränga konstfilosofien. Men i och med detsamma som denna sistnämnda börjat odlas, upplöser sig såväl litteraturen som äfven det allmänna bildade lifvet i en oändligt splittrad massa af enskilda reflexioner, i hvilka enheten af den sammanfattande tanke, som rigtigt subsumerar ett gifvet konstföremål under begreppet af dess område, endast der och hvar framträder såsom någonting tillfälligt hos den eller den personligheten, och icke en gång af en sådan tillämpad i hvarje enskildt fall af omdömet: ett kaos af otaliga röster, som nödvändigt verkar förvirring hos konstnären. Ur detta kaos träffar en enstaka reflexion ett enstaka bland hans arbeten eller en enstaka del deraf; den är kanhända rigtig, men han antager den icke, emedan hans totalåskådning icke är uppfattad, det speciella bruket af hans tekniska medel icke är begripet. Reflexionen i och för sig är honom ej mindre vidrig än det högre filosofiska begreppet; det sätt, hvarpå det sinnliga och fullständigt allmänna blanda sig i dess kategorier, är för abstrakt för hans instinkt, för osinnligt för hans goda vilja att lära något af kritiken, och åter för sinnligt för den djupare insigt, för hvilken han blott icke på vetenskapligt sätt kan göra sig reda, men som han instinktmässigt äger. Detta förer till en stor och allmän svårighet. Den sanna kritiken måste hvila på den mest lefvande åskådning, på den rigtigaste instinkt, den innerligaste förtrolighet med det konstnärliga förfarandets vanor, vilkor, hemligheter. Den som så legitimerar sig, af en sådan skall konstnären äfven emottaga kritik; men i det stora och hela förutsätter kritiken och konstfilosofien väl en utvecklad konstverld och en omedelbart lefvande insigt derom; men, uppstigande till det allmänna

abstrakta, lemnar den bakom sig denna yttre verld, och tiden för dess (kritikens) blomstring är icke tillika tiden för ett fullt och friskt konstsinne. Så kan en konstfilosofi vara rigtig i sina allmänna lagar, men likväl i det speciella sakna åskådningens lefvande sinne. Detta är visserligen en brist hos vetenskapen äfven såsom sådan, men genom hvilken denna likväl icke upphäfves, utan skall tvärtom framdrifvas till den fulländning, der den djupaste abstraktion återvänder till den innerligaste försmältning med naturen. Vid allt detta hafva vi ännu icke talat om den dåliga kritiken, den rådbråkade vetenskapen, icke om allt det tomma, flärdfulla, halfsanna och helt och hållet osanna, som flyger omkring under en tid af mångskrifveri. Ett sådant tillstånd kan hvarken gagna konstnären eller omedelbarligen meddela publiken någon konstinsigt. Denna stora allmänhet, som nyss läst sina journaler, som «icke vet så synnerligen mycket, men läst så mycket mer, icke är van vid det bästa, men läst förskräckligt mycket», som dömmer innan den njuter, ja i stället för att njuta, utgör icke något fält för öfningen af en glad konst; det sanna omdömets underlag, den sunda sinnligheten, innerligheten, friskheten och skärpan i åskådningen är sönderfräten, och ehuru stor rikedomen på rigtiga satser må af kritiken utbredas, så förmår densamma icke godtgöra detta onda. Men ett sådant reflekteradt publikum ökar tillika konstnärens vedervilja mot kritiken. Genom denna uppfattning hafva vi likväl för ingen del nekat konstens medelbara befordran genom kritiken. Det förhåller sig med kritiken som med pressen i allmänhet: det enskilda i dess mångstämmiga åflan sönderspränger sanningens helhet, förvirrar och förbländar; men genom den rörliga massan af enskildheter framtränger dock sanningen såsom det helas ande, befordrad i dagen genom strid och motsägelse. Summan af reflexionerna, de sig undanträngande och kompletterande tankarne, måste slutligen,

edan de jäst i själarne, qvarlemna en fällning, i hvilen det genomarbetade omdömet återvänder till den igtiga känslans omedelbarhet. Liksom öfverallt den ögsta bildning återvänder till naturen, så äfvèn här, och är denna process, som måste underhjelpas af genomripande förändringar i hela folk- och statslifvet, är lländalupen, möter konstnären hos publiken ett konstinne, som genomgått reflexionen, och som, sedan reexionen öfvergått till sann, lefvande egendom, åter ömmer med instinktens säkerhet. Dittills må konstären icke förgäta, att han sjelf under en reflekterad d icke kan undandraga sig reflexionens surdeg, och :t han derföre i visst mått äfven sjelf måste genomgå ımma kur som publiken: nemligen utdrifva djefvulen enom Beelzebub, tillintetgöra reflexionen genom reexionen. Hos få lärer detta kunna och behöfva gå så ngt som hos Schiller, som gaf sig tid att med mot'arande studier tillfredsställa sitt kritiska och filosofiska ehof, för att från höjden af dessa studier med så myc:t djupare grundad öfvertygelse och förstärkt naturrst kasta sig i armarne på den produktiva konststinkten; — en genomgång, som likväl icke är den i :h för sig rigtiga vägen för konstnären, utan endast af ırskilda tidsförhållanden betingas.

Vi hafva hittills talat om smaken såsom likbetyande med esthetisk omdömesförmåga, af hvilken vi jort konstnären beroende. Men «en varaktig användıng af detta begrepp (smaken) på det esthetiska omidet kan endast så vida vara berättigadt, som den har sigte i positiv mening de yttersta gränserna af ett onstverk, vid hvilka det kommer i beröring med det ffentliga omdömet om vidhängande skönhet, i negativ ening betecknar allt, som motsäger det skönas for'ingar, såsom dessutom motsägande den utbildade känan för det angenäma och skickliga» *).

*) Jfr Vischer, §§ 505—509.

«Det är här», fortfar Vischer, «fråga om det andliga element, som är gemensamt för konstnären och publiken, och af hvilket den förre antingen handledes eller upptuktas till det rätta eller tillbakahålles och vilseledes i sin konstutöfning. Smaken, vare sig ett rigtigt eller origtigt begrepp, betecknar ett sådant gemensamt element, en reflex i konstnärens egen ande och känsla af vissa publikens fordringar; närmare en egenskap, förmedelst hvilken han bildat sig efter dessa fordringar i sättet att utföra sitt konstverk, så likväl, att detta sätt af utförande har sin grund i den innersta känslan, i det andliga känslosinnet. När detta gemensamma element uppfattas såsom smak, ligger dock deri en förvillelse; ty smaken måste uppfattas såsom ett sinne för den blott vidhängande skönheten, blandningen af det sköna med det angenäma och det sedligt skickliga. Denna smakens utsträckning öfver sin rätta gräns äger rum under tider, då, såsom vi förut yttrat, konsten blifvit de finbildades egendom, och konstnären vid framställningen af sina föremål blifvit beroende af en lärd synkrets och enskildes godtycke, uppfattningssättet beroende af konvenans och yppighet i kompositionen af ett flärdfullt kännarskap. Under sådana tider är nemligen det idealiskt sköna i sin högre frihet i allmänhet obekant och fjerranstående för publiken, skönhetssinnet derföre ej heller utveckladt hos densamma; utan en konventionell känsla har utbildat sig, som egentligen går ut på det angenäma och skickliga, och detta (angenäma och skickliga) skall konsten tjena, icke jemte något högre, utan i medelpunkten af sitt verk och såsom sin högsta lag. Ordet smak antyder redan, att man, lik vinproberarn, pröfvande lägger konstens verk på tungan, och dömmer nu så, icke öfver dess idealitet, dess konstnärliga komposition, renheten af dess former, utan huruvida det med fin och söt yta behagligt retar eller med grof och sträf obehagligt sårar det nyssnämnda konventionella sinnet; att arbeta för

ına fina tunga gör nu konstnären till sin uppgift, så han i stället för det sköna frambringar det delikata. d konstens befrielse från den aristokratiska exklusivin och konvenansen tog denna förvexling icke straxt ända, så att Kant ännu, trots den skarpa skillnad, han uppgör mellan fri och vidhängande skönhet, ål uppfattar sinnet för den förra öfverallt såsom smaklöme. Men äfven när en ren konst för längesedan var ınd, höll man ännu fast vid smakbegreppet, men upp.de jemte detta skönhetssinnet, så nemligen, att man le mellan tvenne grader, en instinktiv och en bildad, ken senare man kallade smak. Denna bestämning kan vara den rigtiga; ty smak måste alltid beteckna något e än organet för det skönas uppfattande (skönhetssinär, och utbildningen gör derföre skönhetssinnet icke smak, utan till ett sannt skönhetssinne; men det måste ligga något i begreppet (smak), som rättfärdigar bibehållande äfven på det rent esthetiska området. ta finnes deri, att just detsamma, som enligt sitt ıa väsen tillhör det sköna och endast vill upptagas, ıs af sinnet för det sköna, det vill säga fantasien, i ne afseenden med en viss rätt äfven kan dragas unståndpunkten af nämnda underordnade uppfattnings- : ett positift och ett negatift. Fatta vi först det ı, ehuru det negativa är långt vigtigare, i ögonsigte, ır det uppenbarligen endast konstverkets yttersta ıser, i hvilka det från smakens sida träder i beıg med åskådaren. Det gifves enskilda ornamenter kitekturen; drägternas veckbildning o. d. i plastiken; ymen, färgförhållandena på enskilda punkter (ty harmonien i det hela och stora ligger högt öfver detta åde) i målarkonsten; figurationen i ett musikstycke; aka bilder, jemförelser, vändningar i poesien o. s. v. serligen måste äfven dessa utlöpare i ett konstverk a bestämda af det helas inre källpunkt, följaktligen antasiens skapelseakt; men här träffar konsten på en

region, der det esthetiska kriteriet blandar sig
detta egendomliga pröfningsorgan, som i samfundsl
den utvecklar och bildar sig inom sferen af det :
näma och skickliga, sådan som den sekundärt förb
sig med det sköna. Detta är ett historiskt bes
element; man kan bäst göra det tydligt för sig g
exemplet af Shakspeare och hans tid: han och den
oändligt mer än smak, men det var epoken för r
sancens snirkel-sirater (ännu aflägsen från rococo'n)
som i byggnadskonst och husgeråd, så äfven i
konsten; dessa snirklar saknas icke hos Shakspear
behagade honom och hans tid: det var smak, oc
en dålig smak. Men negatift utsträcker väl äfven
som eljest ingalunda sammanblandar smak och fa
smakbegreppet ojemförligt längre, så att han fatta
under äfven de delar af ett konstverk, som ligg
ideala uppfinningen närmare, så vida han vill bet
dem såsom förfelade. Detta sker nu antingen
mindre noggrannt beteckningssätt, eller det sker
det förbehåll, att dessa högre sidor visserligen stå e
ligen oändligt högt öfver den blotta smakfrågan,
att förbrytelser mot de esthetiska lagarne derjemte
äro förbrytelser mot smaken. Om man nemligen :
hvad som egentligen är smaklöst, så kan man icke
gifva något annat än sådant, för hvilket det esth
omdömet kunde hafva ett annat ord: till exemp
mot grundlagarne för en konst (till exempel ett
torn), grofva kompositionsfel (omåttlig utbildnin
underordnade delar), orimlig motivering, vanställd
mer, språng från den högsta inspiration till prosa
falsk gratie, svulst i stället för sublimt, sökt qvi
allt detta kalla vi smakvidrigt, ehuru det är något
mer, nemligen esthetiskt felaktigt, men vi kalla d
emedan det, utom sin egenskap att vara oskönt,
är oangenämt och stöter måttbegrepp, som ut
sig inom sammanlefnaden. När vi beteckna esth

säsom smakfel, föreställa vi oss att konstverket in-
ducerar sig i en god sällskapskrets af renad och fin
nsla, och nyssberörda fel framstå då på samma sätt
n om en nykomling sårade nämnda känsla genom
got opassande i sin drägt, genom barocka yttranden
h åtbörder. Det är således tillika ett ombyte af fo-
m: konstnären fälles af två domstolar; och detta må
sera, när man är medveten af denna dubbelhet: men
r man förvexlar dem, och anser smakdomstolen iden-
k med skönhetsdomstolen, då förfar man på samma
tt som den, hvilken ville bedömma plastiken från
äddarens ståndpunkt, och en konstnär, som ställer
inför detta forum såsom det kompetenta och sanna,
r afstått från det sköna och underkastat sig skrädda-
, då således, med denna hänsyn till den salongs-
siga snitten, all frihet för den inre åskådningen och
anisationen af ett konstverk försvinner.» —

I fjerde stycket af sin Afhandling om Smaken, en-
min tanke den bästa afdelningen af detta arbete,
er Leopold att «ur smakens princip härleda dess all-
naste lagar». «Jag tror», säger han, «att man kan
fatta de vigtigaste af den allmänna smakens fordrin-
under följande tre hänseenden: nemligen förnufts-
lingen, sedeodlingen och den egentliga konstod-
gen.» Om den första af dessa yttrar han: «Huru
gt denna nödvändigt ingår i smakens fullkomlighet,
t är något, hvarom man nu mindre än förut synes vilja
mma öfverens. Förnuftet, kunde man säga, har un-
r de sista seklerna gjort i alla ämnen stora framsteg,
n de största mönstren i vitterheten äro två- till tre-
en år gamla, och hafva ej behöft dessa framsteg för
vara och förblifva de största mönstren. Synes man
så ej böra sluta deraf, att förnuftet och dess högre kul-
hafva föga eller intet att göra med geniets skapelser.»

«Anmärkom härvid till en början, att utan ett i
a afseenden ganska odladt förnuft hade väl dessa

mönster svårligen blifvit det. Denna odling visa redan hos dem både i stilens skönhet och i hela sten af sammansättningen. Hvad den egentliga up ningen angår, så dömma vi dem i det afseendet graden deraf på deras tider, icke efter den, till h vi hunnit. Men hvad i våra dagar skrifves, det dö och måste dömmas efter vår egen tids allmänn Det är under denna grad, som smaken på ing medgifver, att vitterheten, åtminstone i sina allvars produktioner, någonsin nedsänker sig.»

«Så långt förnuftsodlingen ingår i smakens fo gar, torde afvikelserna derifrån kunna lämpligen fattas i följande trenne klasser. Låtom oss len hvardera en kort uppmärksamhet.»

«Till den första deribland räknar jag allt hva till större eller mindre del motsäger antingen de männa logiska rigtigheten eller tidehvarfvets vunı rådande upplysning. Ingen förebrår t. ex. Homer Virgilius deras gudasagor, ehuru med vår tids i oförenliga. Thetis och Venus, som utrusta hvard älskade son med präktiga vapen, voro hos den fantastiska skapelser, jäfvade af den ringaste efter De voro tvärtom efter dessa tiders begrepp båd liga och troliga» — något som jag för min del hö betviflar ägde rum på Virgilii tid — «och lång att förlöjliga deras sånger, prydde de och upphöjd Det gifves deremot ingen, som icke skall finna at hos Milton kanoner brukade i himmelen och emo liga varelser; svärd hvarmed de klyfva hvarandra delar, utan att deraf följer hvarken smärta elle och Messias, som åker på en förfärlig stridsvagn himmelen och öfverändakastar i farten hela bat af fiendtliga englar; — det gifves ingen, säger ja minstone ingen oväldig läsare, som ej skall fin alla dessa saker utgöra stora osmakligheter, just

ligheten att förena en sådan dikt med ett sundt och rligt tänkesätt.»

Här vore jag frestad att med Lessing utropa: «denna n det är jag». Miltons beskrifning på kriget i himn, så stötande för förra seklets smakråd, som i n ej erkände någon annan sannolikhet än prosans, för hvilka idealets verld var en *terra incognita*, hö- ill det djerfvaste, som en skalds fantasi någonsin t. Kanonerna, som voro så osmakliga för Leopold, en uppfinning af Satan i yttersta nöden för att här- och trotsa Den eviges åska. «Framdeles torde, o », säger skalden, «någon af din slägt i kommande r, om ondskan skulle öfverflöda, någon, begifven på nställa förderf, eller inspirerad af djefvulska stämp- r, uppfinna sådana medel att pläga menniskors sö- för deras synders skull.» — Till osmakligheterna hö- äfven Messias på sin stridsvagn, som gör slut på krig. Låtom oss höra denna osmaklighet i ett k till öfversättning. I sjette sången stiger Messias eväpnad i himmelsk rustning, gudomligt arbetad, på sin stridsvagn:

På högra handen segren satt, örnvingad,
Och på hans skuldra bågen hang och kogret,
Med himlens blixtar fylldt, treuddiga:
Och rundt omkring ett töcken rullade
Af rök och blodröd eld och vreda gnistor.
Med tusen sinom tusen helige
Han nalkades, och fjerran sken hans väg,
Och tjugotusen himlavagnar följde,
På hvarje sida tiotusende.
Så for han hög uppå cherubers vingar,
På safirthron i skyar af kristall.

För rätta förståendet af det som följer måste jag rsa att skalden framställer Messias' stridsvagn så- lefvande och öfverströdd med ögon, förd af fyra ber, hvilkas kroppar och vingar äfven voro öfver-

strödda med ögon. Han sammandrabbar med de seraferna:

Och så till skräck Guds son förvandlade
Sitt anlete, för strängt att skådas kunna,
Och flög i vrede emot fienden.
De fyra sträckte sina stjernevingar
Med skräckfull skugga öfver rymden ut,
Och Herrens eldvagn rullar fram med dån
Af fjellens störtflod, af en tallös här.
Han styrde rakt emot sin fiende,
Som natten mörk, men under vagnens eldhjul
Den vida himlen skälfde på sin grund; —
Allt utom thronen, der Den högste satt.
Men snart han stod bland sina fiender.
Han grep i handen tiotusen blixtar,
Som, slungade utaf hans allmakts arm,
I deras själar brände plågor in.
Af häpnad slagna de allt mod förlora
Och låta sina vapen falla ned.
Men öfver sköldar, hjelmar fram han far,
Fram far han öfver störtade serafer,
Som önska bergen måtte än en gång
Dem öfverhölja till ett skygd mot vreden.
Från sidorna ej mindre fruktansvärda
Hans pilar drabba, från cheruberna,
Med ögon strödda, och från vagnens hjul,
De lifbegåfvade, med ögon strödda.
En ande styr dem alla: hvarje öga
Med blixtar glor och skjuter dödens eld
Bland de fördömda, hvilkas hela kraft
Dem öfverger och lemnar dem förskrämda,
Uttömda, domnade åt fall och qval.
Dock ej sin halfva kraft han släppte ut,
Men hejdade sin ljungeld midt i dundret;
Ty ej han ville dem tillintetgöra,
Men blott från himmelen dem jaga ut.
Han lät dem stiga upp — och som en hjord
Af får och getter, skrämda, sammanträngda,
Dref dem framför sig, träffade af blixten,
Af fasor och af furier förföljda,
Till himmelrikets ringmur af kristall,
Som vidt sig öppnar, inåt rullande,

Och blottar utanför ett rysligt svalg
Ned i ett ändlöst djup: — så gräslig syn
Dem slår med skräck, och de tillbaka ragla;
Men värre fasa drifver dem framåt,
Och hufvudstupa störta de sig ned
Från himlens brädd; men evig vrede sänder
Sin låga efter dem i ändlös afgrund.
Den stridens buller hörde helvetet
Och såg hur himlen ifrån himlen rycktes,
Och ville fly, men ödet alltför djupt
Dess grundval lagt och bundit alltför fast.
De föllo nio dygn, och Chaos röt.
Det kände sin förvirring sjufallt ökas
Af deras fall: af sådant nederlag
Det hotades med undergång. Till slut
Vidöppnar helvetet mot dem sitt gap
Och slöt dem inne i evärdlig eld
Uti sin boning, qvalets, plågans hus.
Men himlen, lättad, gladdes nu, och åter
Slöt remnan samman på sin brutna mur.

Det är en sådan dikt, som icke är förenlig «med sundt och allvarligt tänkesätt». Kantänka! Hvad man säga om den «redbara» förståndsprosan af det tonde seklets s. k. smak? Att den var lika platt den var förnäm, lika fåkunnig som anspråksfull.

Vi låta Leopold fortfara: «Som i ett», säger han, åller sig äfven i det öfriga. Hvarföre lyckas man mänhet ej i epiken till samma grad som de gamle, ı med likhet i snille? Derföre att det underbara, anses utgöra en omistlig del deraf, icke lätteligen vara numera af samma redbara slag som på deras, utan befinner sig i de flesta nyare försök förvandgenom förnuftsodlingen till tomma skuggbilder, nyttsåsom blott inbillningslek och derföre illa inblani hvart och ett ämne af stort och allvarligt intresse. ›n och Klopstock må genom den egna naturen af ämnen göra undantag härifrån; men sjelfva Tasso — man läsa hans feerier och förtrollningsscener annor-

lunda än som angenäma barnsagor, åt hvilka man ej en minut förledas att tillägga sanning och redbarhe

Återigen redbarhet, liksom deri skulle ligga] siens yttersta fulländning, och man skulle behöfva på diktens glada uppfinningar, på samma sätt som tror på krönikan och kalendern.

«Om», fortfar Leopold, «om i Henriaden St. I vigs apparition för den sofvande hjelten och drömsj af himlar och afgrund icke göra på hvar och en verkan, som deraf kunde väntas, äro de åtminstone enliga med systemet af våra begrepp, och hvar är oı ligheten att så kunnat verkligen ske som af poeten ı dras?» — Här får man höra den upplysta Leopold svara vålnader och gastar, såsom han på andra stä plägar kalla dem, när det är fråga att försvara afgı Voltaire och hans smakunderverk Henriaden. — «. Tvedrägten, som åker i molnen på en strålande vagn nu stannar öfver Vatikanens gyllene dôme, nu åter ı ler farten till sin broder Kärleken på Cypern för att hålla om hans biträde — alla dessa drömsyner, på] ken allvarlig läsare skola de väl göra den ringaste sion? Förgäfves invänder man att allegorien alltid rit loflig att bruka i poesien; — loflig att bruka blott icke i sann berättelse, icke i samma rad med v liga händelser och för att gälla såsom en deribland. gerna måtte man räkna tapetfigurerna i ett rum sjelfva det verkliga sällskapet. Allvar i allvarsamt ne: sådan är då en af förnuftsodlingens oförnekliga dringar.»

Vi finna här att Leopold förkastar allegorien i allvarsamma dikten, och deri gör han fullkomligt ı men han gör det icke derföre att den är allegori,] ket hade varit det rigtiga, utan derföre att den är derbar, en fiktion, som icke är loflig att bruka i ı berättelse. Den episka dikten skall derföre, efter I polds åsigt, vara sann berättelse. Men hvad i all ı

ı tjenar den då till? Vi hafva ju historien — och
t man nödvändigt hafva historia på vers, så har man
rimkrönikan. I sjelfva verket är det mig obegripligt
d Leopold kan mena med episk poesi. Dess inne-
får icke vara fingeradt; den skall följaktligen be-
dla endast historiska fakta och till dem får den ej
er göra några tillsatser, ty sådana duga ej «i rad
verkliga händelser». Deraf följer att epos, enligt
polds tanke, antingen skall vara ren historia, satt
ers, med eller utan rim: eller ock, hvilket Leopold
tvifvel snarare menade, att denna art af diktkonst
ra är omöjlig, sedan man upphört att tro på det
naturliga s. k. maschineri, som han ansåg nödvän-
för den episka poesien. Men, för det första, är
nda detta öfvernaturliga icke så onaturligt, som
old tyckes tro, och för det andra är det väl ej heller
skräckande för vår höga upplysning, eftersom vi
oaktadt kunna läsa Homerus med intresse: miss-
ndet af det moderna epos, enkannerligen Henria-
beror på andra grunder, som vi nu blott antyda,
i påstå att dessa moderna försök att trampa de
es fotspår sysselsatt sig med tidehvarf, som ej duga
pisk behandling. Men Leopolds esthetiska bildning
för ytlig att upptäcka detta grundfel, hvarpå Vol-
och hans efterliknare i denna genre stupat.
Leopold fortfar: «Bland afvikelser från dessa (för-
odlingens oförnekliga fordringar) utgöres den andra
en af ett ännu mera klandervärdt slag, nemligen af
sådan diktskapelse, som ej blott motsäger förnufts-
gen, men till begrepp och tänkesätt rent af ned-
r och förringar den menskliga sinnesvarelsen. Hit
isynnerhet detta rysliga grafskrock, dessa spöksce-
och gastballader, hvaraf den engelska och tyska
heten öfverflöda och hvaraf härmningen trängt sig
till den danska och svenska. Låtom oss alltid

komma ihåg att vitterheten har, såsom allt konst
ett ändamål, hvarförutan den skulle hafva ingen
ingå reglor, och att detta ändamål är ett förädla
sinnesnöje. Men nu fordra lagarne för allt förädl
sinnesnöje att menniskan ej behagas eller röres så
ett blott lågt och sinnligt inbillningsdjur och att
om ej upphöjes till större förståndsvärde genom
tens mästerstycken, åtminstone i sina tankenöjen ej
tas ner under den förnuftsvärdighet, till hvilken ho
dan hunnit. Då man beropar sig häremot på all
folktro, folksägner, borde man äfven komma ihåg, at
gifves bland dessa sistnämnda sådana, som blifvit g
deras grofva förståndsbrister föremål för alla upp
förakt, och att det icke är på sådana ämnen, som
tillhör talenten att visa sin tjusningskonst.» — — —

«Men», fortfar han, «ännu gifves i vitterheten
fel emot förnuftsodlingen, än blott de, som bestå i
lig dikt eller förringande vidskepelse. Mångfaldiga
misstag om rätthet och lämplighet, härledda från
gen saknadt eller missledt omdöme, låta derutöf
allmänhet märka sig. Af dessa utgöres den tredje
största klassen.»

«Påminnom ännu en gång att, den slags re
kultur oberäknad, som beror af tidehvarfvets frams
upplysning, förutsätter smaken alltid en viss positiv
af tankeodling, redan långt upphöjd öfver råheten
vildhetens tillstånd. Smak kan nemligen ej finnas
i och genom en ren och öfvad urskillning, som me
stig och säker blick inser det rätta och behöriga.
att således, till hvad man kallar god smak, den e
liga upplysningen alltid behöfver vara den högsta
höfver åtminstone förnuftskulturen vara högt drifve
den del deraf, som utgöres af omdömets färdighet
intet arbete, som skall vinna smakens bifall, kan
dömesgåfvans biträde någon minut umbäras.» — S
vi förut sett menar Leopold med smak just detsam

n man nu mera kallar esthetisk omdömesförmåga. —
r frågan om fantasiens skapelser, (hvilka nu för tiden
ensamt upphöjas) då, hvars kall är det, om ej om-
mets, att styra inbillningskraften och att, likasom ma-
inisten bakom theaterscenen, regera synerna till af-
t och sammanhang? Åtskild från denna ledare al-
r blotta inbillningen sällan annat än vild mörja och
afoster. Fästes åter uppmärksamheten på de öfriga
ringarna till en god produktion i vitterheten, då blir
ännu alltid omdömesgåfvan, som vaksam och när-
ande måste pröfva allt, vare sig efter de vilkor, som
höra sjelfva slaget, eller andra särskilda, men ej min-
giltiga. Kortligen: utom det stora ohjelpliga felet,
består i brist på geni och talent, d. v. s. på ska-
de och bildande förmåga, härleda sig alla öfriga bri-
i vitterheten alltid och ensamt från den rikådriga
an: omdömesfel. Denna klass kunde således sägas
fatta alla slags afvikelser från förnuftsodlingen, och
jag ofvanföre antagit trenne klasser deraf, har det
t skett för att åtskilja de större och hufvudsakliga
uftsfelen, som uppkomma från ett orätt begrepp om
fva diktens natur och gränser, från de hvarjehanda
dre och tillfälliga, som under hundrade former öfver-
visa sig.»

«Tjugu exempel häraf», fortfar Leopold, «skulle
va lättare att anföra än ett enda. Jag skall dock
ränka mig till blott *ett* sådant. Det har gifvits ett
malt obetänksamt bruk att genom föreställning på
ntliga theatrar profanera religionens helgade föremål,
sätta Gud sjelf och skapelsen, Frälsaren och Hans
ande m. m. på samma skådebana, der Hans Wurst
r Arlekin dessemellan förlustade menigheten. Men
redan den medelmåttigaste urskillning varit tillräck-
att visa oss otillbörligheten deraf, hvad skall man
säga om en viss berömd theaterskribent, som ännu i
a dagar icke dragit i betänkande att framställa på

theatern administrationen af sjelfva det heliga sa
tet i hela dess rigtiga kyrkoform af skriftermå
ning, brödets och vinets åtnjutande». o. s. v. —
syftar här på Schiller i hans Maria Stuart. —
lifsfånges öde, som beredes af religionens tj
emottaga dödshugget, icke underlåter att hafv
ting rysligt rörande för åskådaren; månne likv
på effekten af detta för hvar fuskare lätta och
liga slag, som theaterskribenten bör i sin kons
Eller, skulle ej i det fallet de vida allvarligar
som i hvarje dödsfängelse förefalla, kunna till
företrädet framför skådeplatsens? Men utan afs
sådana skäl, borde ej blotta respekten för ett a
nens heligaste ämnen förbjuda theaterskalden
göra en skådelek för hopar af lättsinnige, som t
tidsfördrif? Jag hyser för den verkligt stora fi
som jag här tadlar, visserligen all skyldig hö
och beundran, men förnuft och rigtigt omdöme
böra derigenom förlora sina fordringar. Jag
tillägga flera exempel. Huru långt förnuftsodlin
v. s. upplysningens och omdömesgåfvans fordri
ter min tanke, sträcka sig i vitterheten, och
grad de utgöra samma lagar med smaken, torc
redan anförda någorlunda visa sig.»

Leopolds klander af det äldre dramat de
det införde på scenen Gud och Frälsaren och a
liga personer och ting grundar sig på hans obe
med den dramatiska konstens ursprung just ur
nen, då de äldsta dramatiska föreställningar u
under religiösa fester till firande af heliga föremå
han deremot yttrar om fängelsescenen i Mari
synes befogadt, sedan dramat hos oss för läı
förlorat sin religiösa betydelse.

Den andra arten af odling, enligt hvilk
Leopolds system, smakens fordringar bestämmas,
odlingen. «Man bör ej», säger han, «inskrän

n häraf till blotta anständighetens lagar, om hvilka ej ens borde behöfva påminna. Emellertid blifver denna påminnelse icke öfverflödig. Eller skulle ej behöfvas, då i tragedien Maria Stuart pagen imer i sjelfva fängelset anfaller denna olyckliga ning med utbrotten af sin ostyriga kärlek? Skulle ej behöfvas, då i tragedien Fiesko denne sistnämnpå lika sätt inför åskådarens ögon) söker öfvertala as' syster till belönande af hans kärleksplågor, men onblicket af hennes yttrade svaghet, då hon med mande kinder och upptända begär nedsjunker på a och tillstår sig öfvervunnen, besvarar hennes ömmed ett gapskratt: en scen hvaraf han gjort till e sin gemål Leonora och hennes förtrogna, gömda m en tapet? Kan man säga att anständighetens an blifvit iakttagen, då i den bekanta Götz von ichingen en af bussarne säger sig behöfva afvika åt för att aflasta sin besvärade mage? Eller, då hos man tragisk författare, en af personerna berättar sig sitt vanliga sofrum i svinhuset? Sådana scener yttranden, kunna de under något vilkor tillhöra rnen? och skulle de väl ägt rum utan den hos tyska skolan synbart rådande principen att i allt sitt förakt för den s. k. fransyska grannlagenheten?» ä måste här sträcka den s. k. nya tyska skolans ålillbaka ända till Lessing och Goethe. Leopold ej så noga reda på den tyska litteraturens särskilda r, hvarföre det händer honom att skära dess klassich dess romantiska författare öfver en kam. — «Äfos oss», fortfar han, «har man sett några vissa styrsöner tala om i sina skrifter att nära lössen på hufvuatt asa sig på ändan; att kläda en so i rosenrödt; et allt hos en del af vår läsande allmänhet icke fet gälla såsom prof af stor snillekraft. Men exemro förhatliga, säger man. Hållom oss då endast atserna.» — Det sista gäller naturligtvis Thorild.

Anmärkas bör dock att Thorild tillåtit sig dessa plu
heter i kritiska och polemiska skrifter, följaktligen
dana, som icke göra anspråk på konstvärde.

«Till sedeodlingens lag hör att undfly först
främst det vämjeliga, det i fysisk och moralisk be
kelse ohyggliga och afskyvärda. Det gifves vissa
mål och befattningar i den lägre samfundslefnaden, v
syner af fysiskt lidande, vissa fasor af grof brottsli
från hvilka en författares penna, om han äger en g
smak, måste studsa tillbaka, likasom i verkligheten h
och ens öga eller inbillning. Skulle nödvändig
ålägga att vidröra ämnen af denna natur, måste s
ske på ett sätt och med termer, som mera hölja
täcka dem. De böra vid sådana tillfällen mera g
åt blotta tanken än åt inbillningen; böra blott n
icke målas, åtminstone då endast flygtigt halft
utan färger och fulländning. Med ett ord: inbilln
bör ej tillåtas att finna ett slags njutning deri. O
är klar: allt nöje funnet äfven i blotta naturhärm
af det fysiskt eller moraliskt vederstyggliga, närm
till en förminskad afsky derför.» — Då vi så oft
tillfälle att göra invändningar mot Leopolds est
förhållningsreglor, begagna vi detta för att utt
odeladt bifall till hvad han här yttrat. Hans ord
seende på de fysiska och moraliska vederstyggligh
inom dikten behöfde i våra dagar ännu mera insk
än i de dagar då de skrefvos, då diktkonsten g
den nyfransyska skolan fått en ohygglig benägenh
skildringen af slika styggelser.

«Till sedeodlingens fordran hör, för lika or
också att undvika det, fast ej vämjeliga och afskyv
dock råa, grofva, låga, plumpa i språk, uttryck, li
ser, vare sig i scener ur sammanlefnaden eller i s
den sinnesförfattning, som vanligen bestämmer hvad
kallar skribentens ton. De skäl, hvarmed man trott
ursäkta dessa fel emot smaken, hafva varit tre: s

tådd styrka och sinneskraft, större natursanning och
on gång en viss rolighet. Men hvar och en finner
kraften, styrkan, förutsätta lika så litet en grof tamp,
oralisk bemärkelse, som en grof klump eller rå massa
sisk; att natursanningen kan vara af två slag, nem-
n både låg och ädel och är för öfrigt icke författa-
hufvudändamål, såsom den är målarens. Man frå-
aldrig vid målarens taflor, men deremot alltid vid
ttarens: hvartill denna? Ett bevis att den förra
fyllt sitt ändamål genom naturhärmningen, icke den
re. Föreställningen af hvad naturen eller samhälls-
aden har skönt, ädelt, rörande, uppfyller således
delbarligen skribentens ändamål, men icke så den
igre oädlare föremål. En sådan teckning kan aldrig
öra vitterheten, utan genom det förnuftsvärdiga i
tningen; och till en viss grad oädel, är det rart att
kan hafva ett värdigt ändamål.»

Äfven här röjer sig ej allenast ytligheten af Leo-
ls esthetiska bildning, som dock ej får helt och hål-
skyllas på hans tid, — ty Lessing hade redan börjat
nya lagstiftningen för konstkritiken, — utan äfven hans
t på artistiskt skarpsinne. Så säger han att målaren
fyllt sitt ändamål genom naturhärmningen, ehuru
likasom all annan konst har till ändamål icke att
ma utan idealisera. Den målare, som blott här-
naturen, är ingen konstnär. Vidare säger han att
«vid författarens taflor alltid frågar: hvartill denna?»
det är just det, som man icke gör, så vida man
i poesien söker ett prosaiskt moraliserande syfte.
siens alster stå lika sjelfständiga, för sin egen skull
arande, som den bildande konstens. De meddela
arligen ett förädlande sinnesnöje, såsom Leopold
ycker sig; men detta är icke deras ändamål, lika
som den eller den menniskan är skön för att gifva
ett förädlande sinnesnöje. Om jag erfar ett sådant
hennes betraktande så är det en sak för sig, som

ligger utom hennes subjekt. Ytterligare säger Le(«Teckningen af lägre oädlare föremål kan aldrig ti vitterheten», men lemnar oafgjordt huruvida den tillhöra målarkonsten. Det förhåller sig likväl a tvärtom. Målarkonsten, som fäster föremålet på (aktigt sätt för det yttre sinnet, måste framför all vika det fula och oanständiga; poesien åter, soı fattar bilden på ett flygtigt och förbigående ɛ (den inre) föreställningen, kan för vissa ändamål misk och satirisk stil, med fördel begagna sådan till och med vidriga föremål och förhållanden, bl dervid ej stannar stilla och utbreder sig i beskri derpå. Så t. ex. är Prometheus, bunden vid k med örnen, som hackar hans lefver, ett otjenligt : för målarkonsten, ehuru Salvator Rosa deraf göra en högst vedervärdig tafla; för Aeschyli p behandling passade den deremot ypperligt.

«Hvad löjet, roligheten beträffar», fortfar L(«så hafva de, likasom allt annat, sina grader ɛ värde och af låg osmaklighet. Mellangraderna vara många: ifrån det som roar ett förfinadt hofsi intill det som ger dumskratt åt ett båtsmansgille. för hvem är då vitterheten? För hvilka skrifver författare? Hans publikum må vara hvilket som det är alltid antingen personer af odling, eller som skola föras dertill. Ett kroglag till exempel ; druckna dobblare, en djurgårdsbal, en påkbat(visserligen ej ämnen, som en läsare af smak äls finna skildrade. Han kan skratta, men han fö han kan gilla talenten, i fall någon röjes deri, m ogillar helt säkert användningen.»

Detta är den Leopoldska smakens dom öfve man, hvilken således illa användt en talent,] man med bästa vilja i verlden icke kan förneka. pold tillägger här att målningen af lägre sed(gröfre språk någon gång kan behaga genom

tiriska ändamål, «men aldrig såsom blott naturhärmning». Om den blotta naturhärmningen hafva vi redan talat; men om den blotta naturhärmningen någonstädes skulle kunna få passera inom konstens område, så lärer det just vara här, icke såsom Leopold vill «för satiriska ändamål», utan för att frambringa komiska effekter. Huru vill man eljest ur konstens synpunkt försvara Nederländska skolans genrestycken?

«Och ändå», heter det ytterligare, «måste detta slag af satir vara kort, sparsamt användt och tydligen visa författaren högt uppställd öfver sitt ämne. En författare deremot, som oftast och helst uppehåller sig vid sådana föremål eller gör dem till ämnen för större konstarbeten, visar derigenom att han verkligen finner ett visst nöje i sjelfva saken, i sjelfva det låga och oädla: ett nöje, oförenligt med sedeodlingen och följaktligen med den allmänna goda smaken.»

«Till klassen af låg rolighet hör burlesken, hvarunder jag förstår all slags pusserlighet, den må ligga i ämnet, i uttrycket, eller i kontrasten, som uppkommer af en hög ton, brukad i ett lägre ämne. Sådan är hos sjelfva Boileau perukmakarens episod i *Le Lutrin;* sådan vår bekanta Boråsiad (annars full af sannt geni), emedan satiren är i dem blott och endast grining, utan något slags förnuftsvärdig åsyftning. Men sådana äro ej, man akte sig att förstå mig så illa, Byxorna (af Kellgren), Käringsagan, Den Snåla Presten, Åreporten, Biografien, Min Salig Hustru, m. fl. Det är här åter den verkliga satiren som håller penslarne; som målar, det är sannt, groteska figurer; men under filosofiens ögon och till odlingens tydliga ändamål.»

Man finner här återupprepad Leopolds gamla åsigt om poesiens moraliska ändamål. Enligt denna sin lära känner Leopold ingen annan afvikelse från det allvarsamma och redbara i skaldekonsten än satiren. All poesi måste vara antingen allvarsam och lärodiktande eller

löjeväckande och satirisk, det vill säga indirek diktande. Sjelfva den dramatiska diktkonsten sig under dessa hufvudklasser: tragedien är i gı lärodikt — ett förädlande sinnesnöje — och koı satir, ämnad att i behaglig form och under omve situationer straffa menniskans dårskaper. Om d miska såsom sådant, om något som väcker löje egen skull och derigenom gifver en esthetisk nju derom har han intet begrepp, eller rättare det o begrepp att det såsom lågt och ovärdigt tillhör pöbeln.

«Till denna klass», fortfar Leopold, «må slutligen ett slags jollerton, som begynt vinna iı några af våra berättande skaldestycken. Jollret ä när det är kort och har någon fin liflig åsyftning är osmaklighet, när det ligger blott i ordvalet, ı öfversvämmar stilen, vänder tanken på intet ämı utvidgar eller upplifvar den och säger ingenting än att författaren söker skämtet. Jag förer den märkning under rubriken af sedeodling, emedan skämtet fordrar sin värdighet och emedan det hč till att åtskilja den ton deraf, som passar för lä redan mognadt förnuft eller finare odling, ifrån d blott duger att kittla barnåldern eller den ta råheten.»

«Men en sak, som kan sägas höra till sedeoc ännu mera egentligen och som derföre utgör en allmänna smakens vigtigaste fordringar, det är vis måtta i allt slag af snillefart eller känslorörelse, motsats är: i tanken den sjelfstolta paradoxen; i e öfverdriften; i ton och sätt det uppjagade, säll eller stötande.»

«Det tål ej tvifvel att ju allt har sitt vissa lande, sin vissa gräns, utom och öfver hvilken d i sin natur falskt, orimligt och förlorar sin förnufts het. Denna artikel kunde således föras med lik

under förnuftsodlingens fordringar, och den hörer dit för allt hvad som ej stöter sedekänslan.» — Det är så i allmänhet med Leopolds uppdelningar af sina ämnen: som de hvila på godtycke och ej på logisk nödvändighet, så falla de i hvarandra, och kunna med lika goda skäl uppgöras på helt annat sätt. — «Men», säger han, «äfven då sakens egentliga förnuftsrätthet ej kommer i fråga, finnes i all stor auktorlig ytterlighet eller oblyg sällsamhet antingen en stötande missaktning för det allmänna omdömet eller en publik scen af löjlighet; bägge lika oförenliga med den verkliga sedeodlingens och derföre med den allmänna smakens lagar. I smärre ämnen eller grader äro öfverdriften, affektationen blott esthetiska osmakligheter; höra i så måtto under konstodlingens dom, och hafva föga eller intet förhållande till sedeodlingen. På det sättet blifver skarpsinnigheten gräl, styrkan krystning, förtjusningen blind fart, prydligheten blomsterprål, vänskapligheten romanspråk, ömheten platt sötma o. s. v.»

Tredje föremålet för smakens lagar är, enligt Leopold, konstodlingen. Om denna yttrar han: «Att förnufts- och sedeodlingen utgöra en oumbärlig grundval till denna, har redan blifvit visadt, likväl äro de ej detsamma med den. Det gifves nemligen i all vitterhet vissa lagar, som föreskrifvas af förnufts- och sedevärde i allmänhet, och vissa andra som höra ensamt till sjelfva konsten och de särskilda slagen deraf. När Horatius t. ex. säger:

Inlåt aldrig en Gud, om ej knutens lösning är värdig
Gudarnas hand,

så är detta en regel för skådespelet, hämtadt från ett vettigt omdöme i allmänhet, och således hörande till allmänna förnuftsodlingen; men då han nyss förut sagt:

I fem akter, ej fler, ej heller färre, må fabeln
Träda på skådningens ban, om den vill förblifva der framgent,

och då han tillägger:

Och stäng den fjerde personen från samtal,

då utgöra dessa lagar deremot helt och hållet blotta konstläror utan omedelbart sammanhang med den allmänna förnuftsodlingen. Man kan betrakta särskildt och för sig sjelfva både dennas fordringar och äfven sedeodlingens, men ej konstodlingens på lika sätt; emedan i denna sistnämnda ingå alltid de bägge förra, och kunna ej den saknas utan en vidrig verkan, stridande mot sjelfva ändamålet.»

«Konstodlingen utgör ett vigtigt ämne; men det myckna, som derom är skrifvet, tillåter mig att vara desto kortare. Med undantag af några förberedande läror, torde dess föremål kunna bestämmas till egentligen följande: nemligen 1:o) slagen af vitterhet med deras särskilda lagar, samt 2:o) i hvad slag det må vara, stilen och planen. Således i tre ord: slag, stil och plan.»

I afseende på det första af de tre inlåter sig Leopold icke i någon undersökning om poesiens särskilda begreppsmässiga arter och deras förhållande: han går helt empiriskt tillväga och griper dem tillsammans sådana, som de af en föregående tradition blifvit hopfösta, utan åtskillnad eller gradering sins emellan. Så nämner han klumpvis idyllen, odet, elegien, lärodikten o. s. v. såsom särskilda slag af vitterhet, genom sitt «och så vidare» gifvande tillkänna att det väl kan finnas flera. Men hans afsigt är ej heller att här systematiskt uppställa poesiens arter: han anser lagstiftningen för alla slag af poesi, det ena lika godt som det andra, i det närmaste fulländad med det lilla undantaget af epos och drama. Om dessa äro smaklagstiftarnes tankar ännu delade. Alla öfriga arter af diktkonsten (det vill säga den lyriska dikten i alla dess uppenbarelser) äro redan fixerade genom så många reglor, att Leopold med godt samvete kan anse deras uppfostran fulländad. I Epos är det det underbara, som ännu väcker bekymmer och tvist: i dramat, och i synnerhet tragedien, återstå ännu flera qvistiga

rågor att lösa: t. ex. frågan om uniteterna, frågan om nskränkningen till blott «höga och ryktbara personer» ller utsträckningen till «allmänna sammanlefnaden»; fråjan om språkets upphöjdhet, frågan om den prosaiska ller versificerade formens företräde eller omvexling; och ramför allt frågan om de franska eller engelska mönstren.)enna vändes och väges nu, så att naturligtvis till slut hakspeare får draga det kortare strået. Och dermed nner författaren sig hafva uttömt sitt ämne: nemligen itterhetsslaget, såsom ett af konstodlingens tre stora)remål, hvilket ändtligen reducerades till det franska ch engelska «slaget» i tragedien. Sannerligen, när man ɜr sådana prof på Leopolds sätt att utreda och systematiɜra de enklaste esthetiska problemer, så må man väl 'åga, huru han någonsin kunnat erhålla ett namn såsom losof hos sin samtid, och sedan, hvad förunderligare är, uru han kunnat bibehålla ett visst filosofiskt anseende nnu i den fullt kompetenta domares ögon, som intog ins stol i Svenska Akademien och der firade hans inne? Så snart Leopold inlåter sig i filosofemer öfver remål, som fordra en högre uppfattning än det hvarigliga prosaiska förståndets, nedfaller han i ett på 'edden gående, ytligt, vattenklart och vattensvagt renmerande hit och hit à la Fontenelle, hvilket likväl, ktadt sin prosaiska tydlighet, blifver svårt nog att mmanhålla till ett helt, emedan det saknar en fast edelpunkt och kärna att derifrån organiskt utveckla h deromkring sammansluta sig. Hvar och en, som om de filosofiska disciplinerna icke kan eller vill låta g nöja med mångordiga betraktelser öfver föremålens sidor, utan fordrar att tränga till deras grund; hvar h en, som i allmänhet är van vid filosofisk method och losofisk stil, kan ej företaga sig ett mera tråkigt och tacksamt arbete än att genomläsa Leopolds hithörande rbeten, hvilka i allmänhet ej leda till andra resultater n, i bästa fall, till dogmatiska postulater, utan annan

visshet än den subjektiva, som författaren sjelf tro sig äga.

Men om Leopold genom saknaden af spekulati styrka var oförmögen att *a priori* ur poesiens begrep deducera dess arter och lagarne för hvar och en särskil af dem, eller ens att inse nödvändigheten af ett sådan förfarande, var han deremot rätt väl på sin plats vi frågan om de två andra punkterna i sin indelning, nem ligen stilen och planen. Dessa beträffa det konstnärlig utförandet. Han befann sig således här på mera empiris grund, der hans klara och fina förstånd kunde ådaga lägga dessa sina, för detta ändamål, tillräckliga egen skaper. Hvad han yttrar i afseende på dessa båda punk ter är kanske också det bästa i hela hans afhandling.

«Stilens lagar», säger han, «äro: 1) valet af sti efter ändamålets fordran af en upphöjdare eller en me nedlåten. Rhetorikskrifvarne säga, att starkare schema tiska rörelser, högre bilder och liknelser höra till hög ämnen och motsatsen deraf till lägre, ringare. Det ungefär som om någon sade, att kokard, epauletter, sa bel och sporrar utgöra en hjelte, kappa och krage de emot en prest. En sådan regel är ganska tjenlig a tillskapa härmande skolpedanter, som kläda sina tank lösa krior i mer eller mindre grann stil, allt efter titeln beskaffenhet, likasom barnen deras dockstommar i m eller mindre granna klutar, alltefter som de skola för ställa fröken eller pigan. Man kan skrifva ganska en kelt, äfven öfver de högsta ämnen och likväl ganska sannt och ädelt. Det är således icke ämnets natur, so afgör stilen: det är den effekt man söker. Den so vill blott upplysa tanken, behöfver ingenting annat ä en redig tankegåfva och ett enkelt uttryck. Den so åter vill bemästra sig hela själen, vill intaga, besegra underkufva, han behöfver hela geniets kraft och alla st lens färger. Sättet att bruka dem beror oändligt m af ingifvelse än af konstregel. Till den högre stile

fordras en högre anda: det är allt hvad man kan säga. Den som har den föresätter sig ej att gifva sin stil dessa starkare schematiska lyftningar, dessa högre bilder och liknelser: de komma i det fallet af sig sjelfva. Derföre är den allmänna goda smakens regel mindre att bruka dem till det eller det ämnet än att, när de brukas, icke använda dem oskickligt, d. v. s. blott som tom prydnad, blott som högre stil. Konstens höjd är att här alldeles glömma konsten. — 2) Enheten af stil, hvarigenom förbjudes flera stilars sammanblandning: en löjlighet, hvaraf man kan se några utsökta exempel hos Voltaire i hans *Dictionnaire Philosophique*, artikeln *Style*, i fall man eljest behöfver andra och flera än våra inhemska. — 3) Stilens renhet, hvartill hörer först språkets rättskrifning till ordval, ordställning och uttryckens tjenlighet. Dernäst tankarnes värde, klarhet, samband och rörliga fortgång. Vidare bildernas sanning, inbördes förenlighet, prunklösa uttryck och måttade bruk. Ändtligen vändningarnes naturlighet och lediga rörelser utan tvungna motsvarigheter och pinande konstställningar; de må för öfrigt röja mera sammandragningens kraft eller ymnighetens friare utgjutelser, mera eftersinnandets skridande steg eller qvickhetens hastighet.»

«En fjerde lag för stilen kunde ännu tilläggas, hvilken likasom sammanfattar och i sig innesluter alla de öfriga. Det är hvad man kunde kalla stilens aga eller hellre dess tukt. Denna egenskap utgöres af en viss måtta i allt, en viss aflägsenhet från alla utsväfningar. Man utsväfvar i ordrikhet, i periodisk vidd, i rolighet, i prydnader, i känsla, i allt. All ordrikhet, all periodisk vidd som förvirrar eller slappar; all prydnad som blott gör grann; allt skämt som blott jollrar; all ton eller art af stil, som röjer uppblåsning eller onödig kraftspänning; all sinnesrörelse som uppdrifves, icke blott öfver det hos menniskor vanliga känslomåttet, men äfven öfver den gräns, som föreskrifves af en viss sedlig

återhållsamhet, en viss umgänges- och lefnadsvishet: allt sådant är fel, likasom stundom emot förnuftets värdighet, så äfven emot den lag för stilen, som jag kallar dess tukt. Begär man ett lifligt exempel härpå, höre man blott huru Leonora, Fieskos gemål, angriper sig under de första utbrotten af revolutionslarmet i Genua: «gråta», ropar hon, «borde dessa gatstenar, att de ej hafva ben för att springa till min Fiesko! Dessa palatser borde harmas öfver byggmästaren, som tvungit dem så fast ner i jorden, att de ej kunna springa till min Fiesko! Dessa hamnar och stränder, vore det för dem möjligt, skulle de visst förlåta deras rum, lemna Genua till ett rof åt hafvet, och dansande följa min Fieskos trummor!» — Hvilka vidsträckta gränser man ock må gifva åt en gemåls oro och stolthet under ett sådant ögonblick, låt dem gå ända till svärmeri; men är det med denna löjliga öfverdrift, som de böra skildras? Man älskar att hos en auktor igenkänna den fria, lifliga, starkt kännande eller bildande naturmenniskan, men äfven konstnären och samhällsmannen. Man läse Virgilius, Horatius, Pope, Racine, Voltaire, Boileau, och sedan jemföre med deras skrifart den frisväfvande, prunkande, eller högt uppspända känslostilen af några nyare tyskar eller deras härmare; och man skall troligen deraf kunna göra sig ett begrepp om den slags förtjenst af stil, hvarom jag här talar».

«Planen. Med planens lagar (man iakttage denna påminnelse) bör ej förstås detsamma som reglorna för hvarje särskildt slag. Planens allmänna lagar, likasom stilens, höra till alla slagen gemensamt, och till hvart och ett arbete, af hvilken natur det må vara, så snart fråga om egentlig plan dervid kan äga rum, hvilket ej alltid inträffar. En del produktioner befinna sig nemligen af den enkla och korta beskaffenhet, att de föga bestå af mer än några få idéer, som nästan på en gång födas af hvarandra, eller, hellre sagdt, ur en enda tanke, hvil-

:en, likasom knoppen af en blomma utvecklar sig till n liten egen enkel skapelse. All plan deremot förutätter val bland en viss större mångfaldighet af delar, om måste disponeras att utgöra ett helt. Vid lagarne ör en sådan komposition är det naturligtvis mindre :åga om den positiva förträfflighet, som beror ensamt f geniets förmåga, än om den negativa förtjenst, som estår i frånvarelsen af stötande fel. En oredig mörja f begrepp, bildverk, känslor, händelser, som uppfyller fståndet mellan början och slutet af ett stycke, utan tt hvarken genom någon klar ledning förena begge ıed hvarandra, eller vid hvarje station, genom lätt åsigt f det tillryggalagda och intresse för det påföljande, gifva ısaren håg att fortfara; en sådan oredig mörja (hvaraf al kan uppkomma en slags tankemassa, men ingen ınkeskapelse), se der hvad man i allmänhet kallar ett lanlöst arbete. Men en plan kan finnas, och dock vara ılaktig genom åtskilliga delars origtighet eller orätta ım; genom deras osammanstämmelse med hvarandra ller några med de öfriga; genom vissa delars saknad ller öfverflödighet, men vanligast genom deras allmänna raftlöshet, likgiltighet, lösliga eller oklara sammanhang, om gör all stor effekt omöjlig. Delarnes mångfaldighet deremot, deras värde, lifflighet, nödvändighet, rätta ım, framför allt deras klara och starka sammanstämmelse till enheten af ett verkligt intresse, se der hvad ıan kallar plan. Huru en sådan plan skall göras, är svårt tt närmare föreskrifva utan att inlåta sig i vidlyftiga exemel. Men hvart och ett arbete har, utan tvifvel, eller ör hafva, sitt ändamål, vare sig af tankeljus, känslonöje, ändelse-intresse, särskilda eller förenade. Upptag hvad ertill lifligast verkar; sammanställ det med klarhet och ill bästa effekt; undvik allt hvad som strider emot ändamålet, eller ej står väl tillhopa med det öfriga, eller anängen icke, eller icke nog bidrager till effekten: annat

råd gifves icke. På denna enda grund äro reglorna byggda för planen i alla särskilda slag af vitterhet. Som den ligger i förnuftets natur, så är den också den goda smakens allmänna fordran. Allt hvad som i en plan ej strider deremot, är ej fel emot den allmänna smaken. Allt hvad som ej låter förena sig dermed, måste vara det. Efter den ensam gör man ej en tragedi, ett episkt poem, en lärodikt: det fordras dertill utan tvifvel mera; men efter den ensam dömmer verldsmannen, hvarje läsare af odling, sjelfva allmänheten, om all konsteffekt till den del, som rörer planen, ofta utan att känna en rad af alla poetikor, och dömma med rigtighet. Den gör nog att i en vitter sammansättning straxt märka de stridiga mot ändamålet eller hvad ej nog uppfyller det; och detta är i anseende till all plan den allmänna goda smakens kall och föremål.»

Med dessa slutresonnementer, mot hvilkas rigtighet ingenting är att invända, taga vi afsked af Leopolds smaklära, hvilkens bristfälligheter jag sökt ådagalägga, helst sådana, som redan på författarens egen tid så måste anses, och åt hvars förtjenster, helst dem, som ännu i våra dagar måste anses såsom sådana, jag sökt göra rättvisa. Likartade fel och förtjenster skola vi tvifvelsutan möta, då vi nu gå att granska det andra af Leopolds esthetiska hufvudarbeten, hans skrift «Om Diktens bruk i Poesien». Redan sjelfva titeln synes besynnerlig; men det sällsamma deri försvinner genom den förklaring deraf, som följer såsom ett corollarium af de allra första satserna i hans afhandling.

I första stycket, som handlar «Om dikten i allmänhet och dess åtskilligheter», heter det straxt i början: «Att poesiens rätta väsende egentligen och endast utgöres af dikten, äfvensom diktens natur af alla inbillningens upptänkliga drömbilder och luftskapelser, synes mig tvenne lika falska begrepp om skaldekonsten, som begynnt att i våra dagar visa sig mer och mer allmänt rådan-

». Jag har trott af denna anledning, att frågan om diktens
tta bruk i poesien kunde förtjena någon uppmärksamhet.»

«Hvad först angår att poesien, enligt sitt brukliga enska namn diktkonsten, också rätteligen blott består ıri, erkänner jag, att jag, oaktadt vanligheten af denna ening, icke kunnat inse rigtigheten deraf. Jag kan ej ɔ att allt hvad som ej är fantasi och diktsaga, skulle ra blott prosa, rimmad eller orimmad. En episk skald ulle i det fallet egentligen icke vara poet genom annat ı det underbara i hans poem, eller så långt händelse-ppet vore hans egen uppfinning; en tragisk författare ı lika sätt endast genom fabelns uppställning. *Essay ı Man* skulle alldeles intet vara skaldekonst. Jag är ırtom öfvertygad att äfven i blotta målningen af den rkliga naturen, vare sig till dess yttre skådesyner och ındelsespel, eller till sinneskänslans inre rörelser, ja l och med i det lifliga harmoniska uttrycket af ett phöjdt förnufts läror, ligger nödvändigt mycken sann ıldekonst. Boileau, Racine, Pope, Voltaire skulle ınars näppeligen vara stora poeter, och det lära de väl ck förblifva hädanefter, som intill våra dagar, oaktadt la nyare motsägelser.»

Vi måste stanna redan här för att orientera oss. i igenkänna Leopolds bevisningskonst, maktspråket. ın är öfvertygad att äfven i realiteten m. m. ligger ycken sann skaldekonst; men på hvad grund? på den unden att Boileau et Comp. annars icke skulle vara gra stora poeter, som de väl ändå komma att förblifva. sanning en bra lös och falsk grund. Femtio år efter n tid, då Leopold nedskref detta postulat, lefver säker-en ingen verkligen esthetiskt bildad man, som anser ileau för en stor poet; och de fleste torde vara ense ı att Pope och Voltaire, ja sjelfva Racine, näppeligen som poeter kunna göra anspråk på första rangen.

Hufvudbristen i Leopolds konstlära ligger deri, att ın saknar allt begrepp om ideal, om en idealisk

verld till skillnad från den prosaiska och hvar(
ga, en högre verklighet till skillnad från en
Derföre gör han dikt likbetydande med lögn
uppfunnet likbetydande med bedrägligt. Ha
sinnar ej att ordet «poesi», mot hvilket han
ingenting har att invända, har alldeles samma
matikaliska betydelse som «diktning» eller «diktk
och att båda orden förråda folkens instinktm
medvetande af det gjorda, det af fantasien upp
såsom det väsentliga, hvilket de dermed vill
teckna; hvarbredvid den yttre, lägre verklighet
deri äfven kunde ingå, endast var något underor
och oväsentligt. Att den realitet, hvarom Leopo
lar, ingår i poesien är sannt, men endast såsom
lag, motiv, impuls för och vid en art af den bil
fantasien, hvarigenom denna realitet väsentligen
dras, förädlas, idealiseras, förvandlar sin natur,
att den från en yttre realitet öfvergår till en inre.
episk skald», heter det, «skulle ej vara poet geno
nat än det underbara i hans poem eller så långt hän
loppet vore hans egen uppfinning.» I sjelfva
är han också poet endast genom det underbara
ligger icke i det mythologiska maschineriet,
hans konstbildande fantasis förmåga att omsmälta,
ordna, sammanbinda och hopsluta de kringstr
slumpvis omkastade yttre historiska fakta till ett
af skönhet. Är icke äfven detta att dikta? Och
skalden ej i denna mening, så gör han ej heller
epos, men väl kanske en rimkrönika. — «En t
författare», heter det vidare, «skulle vara poet e
genom fabelns uppställning.» Denna uppställning
i sjelfva verket också klarast graden af hans dram
snille. Men hvarigenom skulle han väl annars
väsentligen, menar Leopold, kunna visa sig såsom s
Förmodligen genom dialogens behag, eller karakt
nas konseqventa hållning, eller känslornas natur

»ckning. Men beror ej allt detta äfven så väl som faelns uppställning på hans diktarförmåga? Eller menar an att de handlande personerna och deras karakterer tola lånas ur historien och slafviskt framställas enligt ennas anvisningar, men deremot handlingens utveckng genom fabelns uppställande lemnas åt poetens egen ppfinning? Men förhållandet är dock det, att den draatiska skalden förhåller sig till den historiska traditioen med fullt samma frihet af förändring och idealiseng med afseende på de historiska karaktererna, som ed afseende på de historiska handlingarne och deras iordning för konstens ändamål. — «*Essay on Man*», hear det ytterligare, «skulle alldeles intet vara skaldeonst». Sådant finner Leopold alldeles orimligt. Det ; likväl blott med plats som man tillerkänner sådana adervisande moraliserande krior ett poetiskt värde; och n man det gör, så är det icke för de «läror af ett uppśjdt förnuft», som de framställa, utan för den mer eller indre sköna form, som den poetiska, den diktande ntasien iklädt dem.

«På lika sätt», fortfar Leopold, «måste jag äfven llstå, att min tanke om sjelfva diktens natur föga öfverasstämmer med den nu för tiden gångbara meningen erom. Poetisk dikt (särdeles den högre och allvarsama) var fordom detsamma som trodd, åtminstone trolig ik eller händelse, åtskild från verklig sak eller händelse enom en föga väsentlig gräns.»

Här beror mycket på hvad Leopold menar med ordom. Menar han dermed Homerus och de gamla osmogonierna i uräldsta tider, eller jätte- och trollsagorna från den äldre medeltiden, så låter saken höra sig; kulle han dermed åter afse Augusti tidehvarf eller Meicéernas, hvilkas poetiska litteratur äfven är uppfylld f underbara saker, så måste man anmärka, att under båda dessa tidskiften den allmänna odlingen redan var af den beskaffenhet, att man nog kunde skilja mellan

dikt och verklighet, utan att derföre anse sig bel fördömma den förra.

«Deremot», fortfar Leopold, «synes man numera dikten i allmänhet, af hvilket slag den må vara ingenting annat än hvad den i ordet lyder, fik tom luftskapelse, d. v. s. hvad hvar och en väl v det ej finnes; och om det ej heller kan finnas, bli tionen derigenom i mångas tanke så mycket mera tisk. På detta sätt, likasom redan i förhand öfv med läsaren om den poetiska diktens afgjorda t på sanning och nästan lika ringa behof af möjl öfverlemnar man sig utan hinder åt alla fantasie svåfningar, och begynner att sätta poesien i deras och större ytterlighet, likasom man begynt att sätt poetiska stilen i ett mer och mer tillkonstladt bild hvarest ingenting mera uttryckes enkelt och natu utan allt förblommeradt och liknelsevis. Hvad s utgör ett kaos af allegoriska bilder, utan all frå förenlighet dem emellan, och hvarunder man lika gåtor måste länge söka meningen, kallas af några poetiskt språk utan rimmad prosa. På lika sätt vil ej heller hålla för verklig poesi, hvad som ej i di pelse öfverspringer sunda begrepp och möjlig nat ning. Man betraktar sig i poesien såsom stadd i billningens rike, der hon ensam råder och har r bjuda oinskränkt. Det är ej der fråga, påstås de förnuftslagar, sanning, möjlighet, utan om nya syn verldar för fantasien. Det vore annars ej fiktion, konst, med ett ord sagdt, icke poesi, tänker ma Och deri tänkte man utan tvifvel rätt, om man ne ej tänkte annat än hvad Leopold här skyller sin samtid för. Man är verkligen i poesien stadd i i ningens rike, der det ej är fråga om sanning och lighet i prosaisk och hvardaglig mening. Man u söker ej der om féer och trollmän, englar och hipp fer, äro verkliga varelser, utan om de äro sköna

pelser. Hvad Leopold vidare yttrar är direkte rigtadt mot fosforisterna, och som dessa i ett visst afseende tålde vid hvad de fingo vidkännas, så låter jag honom fortfara.

Om det i poesien vore fråga om förnuftslagar o. s. v. så vore den ej mera poesi, enligt den nya skolans åsigt. «Nej», svarar Leopold, «icke romantisk åtminstone, sådan hon måste vara nu för tiden, om hon vill tagas emot. Jag skall ej begära en sträng räkning för meningen af detta ord, som blifvit (man förlåte mig) ett af den nya litteraturens munväder, och som vid hvarje minsta fråga om skaldekonst ligger färdigt på allas läppar. Det är klart nog redan genom blotta motsatsen eller den s. k. reflexionspoesien och oviljan deremot, att man med romantisk poesi icke vill förstå annat än en skaldekonst, helt och hållet bestående af inbillningens drömsyner utan hinder af den reflektiva förmågans mellankomst; således oberoende af upplysning, tidskultur, konstlagar, språklagar, till och med af naturlagarne. Att man åter med sådan ifver nu på en gång gripit till vapen för inbillningens absoluta öfvermakt, kommer visserligen ej deraf, att man i vår tid födes med en lifligare och mera häftigt påträngande inbillningskraft än i våra äldre dagar, utan derföre att, äfven med den torftigaste lott af denna sinnesgåfva, det likväl alltid blir en god sak att finna sig befriad från alla omdömesband, man må kalla dem förnuftets eller smakens. För att nu afskudda sig dessa fjettrar, nödgades man väl alltså slutligen gripa sig an med en så kallad revolution i vitterheten, som skulle proklamera förlossningen från den påstådda fransyska träldomen, tillika med fantasiens eller den unga studentinbillningens ensamma upphöjelse på thronen. Nu händer, som väl oftare låter förmärka sig, att det unga snillet alldeles ingen inbillning har. Nå väl: låne man då i sådant fall någon annans, munks eller kärings. Källan är outöslig, och i äkta modern

bemärkelse ingenting mera romantiskt än just dessa spinnrockshistorier. Det gifves sådana deribland, sade mig nyligen en ung kandidat ifrån Upsala, hvari man finner tio gånger mera sannt snille än i alla våra belönta oder och skaldebref. Visserligen, svarade jag; och såsom ett prof derpå proponerade jag honom en liten legend, som just då rann mig i hågen, men hvarmed han icke syntes mig särdeles tillfreds. Sagan röjde, sade han, icke nog medvetslöst geni utan var full af syndafall, såsom han i det lärda språket uttryckte sig, och hvarmed han förstod reflexionens yttringar. Som andra likväl torde dömma bevågnare derom, vill jag här anföra den:

«Ungefär vid medlet af förra århundradet lefde i det södra Frankrike en skräddare af mycket godt namn, och som hade den äran att arbeta för den heliga kyrkan. En dag, då han var sysselsatt med att skära till en ny högtidsdrägt åt Guds moder, kände han i armen en syndig rörelse, som förde honom att afsnedda åt sig med saxen temligen stora delar af det gyllene fransverket och det rika perlstickeriet. Han dömdes att hänga, och hela staden kom i rörelse. Man lopp ifrån bodar och verkstäder, ifrån kök och vagga, för att se hvilken min han höll och huru han skulle blåsa i synen. Men hvad man ej visste, det var att den onde sjelf hade förskapat sig i hängmannens person, och utförde hans kall. Uppkommen på stegen med delinqventen och i det han fäster repet på kroken, sade han till honom: «Du går nu rakt in i paradiset, ty man har läst bra öfver dig; men om du vill höra mig till, lofvar jag dig ännu femton års lifstid, full af nöjen och herrlighet. Vill du räddas och lefva?» — «Ja, för tusan», svarade skräddaren. — Ingen af åskådarne hörde hvad som sades, men sågo deremot, med största förvåning, hängmannen på en gång utsträcka från skuldrorna ett par ofantliga vingar och, förvandlad till en stor becksvart hafsörn, taga skräddarn på sin rygg med rännsnaran om halsen och bortföra honom luftvägen undan allas åsyn. Farten bar öfver berg och floder långt bort i främmande land, tills den omsider stannade midt öfver ett konungaslott. Här sänkte sig hafsörnen och lemnade skräddaren, sedan han oskadd nedsatt honom i trädgården, hvarest sjelfva konungadottren på den timmen spatserade. Prinsessan var gudfruktig och något till åren. Hon såg skräddaren, ömkade honom, omvände honom och såsom botöfning gifte sig hemligen med honom. Emellertid bestod alltid förbundet med själafienden, och man vände sig i det ämnet till den heliga Jungfrun, hvars hjelp man åkallade. En dag såg man engeln Gabriel komma släpandes in i trädgården med en ansenlig träklump. Det var ett stycke af den helige Petri kors,

n han nedsatte upprätt i jorden. Deromkring drog han, med sitt englager, en ring på jorden af temlig synbarlighet, och befallte, i det han d någon osmak afputsade fingret, att ringen skulle ordentligen invigas af nne kyrkans män tillika med rännsnaran, hvarmed skräddaren anländt på llet. Då nu hafsörnen efter vissa år infann sig i trädgården, smög man som den vigda rännsnaran behändigt om halsen, släpade honom dermed m den vigda omkretsen och fastgjorde honom vid den heliga pålen. Här kterade man honom morgon och afton med ett ämbar vigvatten, hvard han öfversköljdes och hvaraf han så grufligen plågades, att han inom nne dagar uppgaf kontraktet och afstod från skräddaren. Nu slapp han vattnet men icke fångenskapen. Ännu i tjugo år stod han här fastbun-, och verlden visste under all denna tid icke hvart djefvulen hade tagit m. Man började tro att han ej mera fanns. Det är Voltaires skuld, ades allmänt; men det var skräddarens.»

«Ännu några år lefde denne och dog helgon. Han fick sin graf i det gliga kapellet, som snart beryktades för mirakel af helt egen märkvärhet. Såsom relik efter den heliga skräddaren förvarades nemligen länge s. k. syring, som till alla frommas uppbyggelse befann sig försedd l underkraften att genom blotta påsättningen på fingrarne bota de svårakartnaglar.»

der sagan: gören, något stort snille, nu ett romankt poem deraf.»

«Men lemnom skämtets udd, säger Kellgren, och t är sannt att allvaret är bättre. Jag återkommer till och vill förklara mig med uppriktighet. Man fördar inbillningsgåfvan; det är ej underligt: hon har i ning någonting gudomligt. Man kan henne förutan arken tänka eller verka, och det är genom henne enht, som vi äga hela vår tillvarelse. Tänk er t. ex. ett af våra lysande skådespel, hvarest dekorationers omvexling, kostymernas rikedom, handlingens insse, aktörernas talent och en liten brokig verld omng er af sorlande åskådare upptaga och sysselsätta ra sinnen. Tänk er derefter, i ett enda ögonblick, a ljusen utsläckta och hvart enda ljud tystnande. Sån vore utan inbillningsgåfvan den djupa tomhet, hvari skulle försänkas, så ofta de yttre föremålen undanktes oss. Det är hon, som i sin spegel uppfattar, förar och återger oss dem. I nattens famn, inom de

trångaste fängelsemurar, skänker hon oss ej allenast t baka dessa mångfaldiga uppträden af natur och samhä lif; hon gör ofta mera: skapar nya och skönare. I ett ord: inbillningsgåfvan är förnuftets yngre, vack och rikare syster, som bekostar allt, upplifvar allt; i som, tyvärr, synes hafva fått det felet att icke vara deles klok. Om förnuftet lefver af hennes rikedom, det vara deremot hennes förmynderska och icke til att hon löper sin ledarinna ur handen för att som ostyrigt barn vända upp och ned på allt omkring naturting och naturordning. Jag tillstår att jag denna anmärkning icke utan med afseende på vissa lar af vår nya tids vitterhet, egen eller främmande: dana t. ex. som våra Blåfåglar, Blåskägg, Christoph Rosalfer, Lunkentussar, Lycksalighetsöar m. fl. skyldig respekt för herr hofmarskalken Phantasus för qvickheten af denna benämning, tror jag likväl att det är af sådana fantasiens gudabarn, som herr marskalken har att vänta sig mycken ära i framtide

«Icke är mitt påstående att inbillningens flygt m för alltid fängslas inom skrankorna af den hvardag naturen eller tvingas att mäta och passa sina skapе efter hittills vanliga alstringsformer. Lika litet for jag att hon i poesien aldrig skulle vara annat än blott tjenarinna åt förnuftets ändamål. Det gifves äf jag bestrider det ej, en dikt blott för nöje. Men n är olika. Det kan vara af ett ädelt och förnuftsvär slag: det kan ock vara sådant, som endast tillhör b åldern eller pöbelsinnet. Till det sista fordras oft mer än blott underliga varelser och uppträden, med ord något äfventyr af nog magstark orimlighet för hålla munnen vidöppen på nyfikenheten och den stirra förvåningen. Men man borde lemna snillealster af d slag åt barnkammaren och spinnstugorna. Man bo ej göra lärda theorier för att upphöja dem till en r i vitterheten. Att fantasien äger någonting gudom

ır jag redan medgifvit; man medgifve blott mig till-
ıka att det gifves en fantasi som gör dåligheter. För-
ifves åberopar man de oskyldiga sälla rörelser, den
liga känsla, hvarmed man i de första barnåren läst Car-
s och Moderus, Melusina, Fågel Blå med alla dylika.
ın borde hafva växt ifrån sådana känslor eller veta
tiga sin hemlighet. Icke heller upphjelper man äm-
ts gröfre eller barnsligare natur derigenom, att man
pblandar det med en nyare tids svärmande spekula-
n, med ett öfverfint känslopjåk eller med tjock på-
gning af bildverk och blomsterprål i stället för poe-
c talent. Ännu långt mindre förbättrar man saken
ıom öfverflödig användning af guld och silfver, juve-
och perlor, sammet, siden, fransverk och mycken
ig granlåt, som allt kostar diktarn ingenting att be-
, icke ens en smula snille. Man skall med alltsam-
ns, vare man derom försäkrad, ändå aldrig lyckas att
a den platta käringsagan till god vitterhet.»

«Nej, svaras mig, medelmåttan, halftalenten skola
:unna det; men hvem kan utstaka gränsorna för geniets
kt fullkomligen rätt? Det gifves snillen, jag tillstår
, med förmåga att vända till guld allt hvad de vid-
ı, och för ett sådant bör ej vara omöjligt att om-
da sjelfva slagdängan med en glans af odödlig skön-
. Hvad ett sådant arbete likväl alltid skall sakna,
är ämnets värde och förnuftiga läsares bifall till
ıt deraf. Ty såsom grundsats måste väl erkännas
hvarje talent, ehuru stor, som, för råhetens starkare
ycks skull, väljer att nedflytta läsaren till ståndpunk-
af en viss lägre kultur, förringar honom derigenom
er sin egen tids verkliga bildning och förtjenar att
et afseendet ogillas. Jag vet väl att den menskliga
ıren förblir sig i grunden alltid lik, och att sagolyst-
en häftar likasom arfsynden vid menniskosinnet. Bakom
allvarligaste panna sitter ofta barnet ännu hemligen
och förlustar sig herrligen åt undertingen i den

lumpnaste diktsaga. Men man missräkne sig ej ! Förnuftet och den bättre tidsandan låta ej för lå insöfva sig. De uppvakna snart igen, och hva då? Man beundrar talenten om den finnes och fö orimligheten.»

Man igenkänner Leopolds ethiserande åsigt a sien, äfven som det i tid och otid ådagalagda ni tidehvarfvets förståndsupplysning.

«Detta i allmänhet och till företal. Jag v försöka att under något bestämdare synpunkter u mitt ämne: den poetiska dikten i sin brukliga und lighet, med dertill hörande apparat af ovanliga v och äfventyr.»

«I alla tider har detta skaldeslag varit me benägenhet omfattadt af menniskosinnet och a verkan derpå. Derifrån sjelfva fabeldiktens, sjelfv sagans behag och begärlighet, oaktadt dess litet liga natur, och ehuru vi fullkomligt väl inse hela i och overkligheten deraf. Emellertid kan man d tvifla, att ju den underbara dikten både ägt fri rymme och kunnat frambringa större effekter i ok hetens fordna dagar, då ingenting hölls för otroli sedan upplysningen nu mera skämt bort barnfröjd gjort all verklig illusion nästan omöjlig. Deraf följa, att den underbara diktens framträde i våra måste medföra svårigheter, som fordra en viss skicklighet att öfvervinna. Deraf följer åter a måste kunna bättre eller sämre användas, och b sig således underkastad omdömesvilkor, som de kan vara likgiltigt att närmare känna och öfvervä

«Oaktadt hvad man säger oss om poesien inbillningens alldeles egna rike, hvaröfver hon herrska efter suveränt välbehag, måste väl d hvarje klok man erkännas, förmodar jag, att äfven independenta rike lyder verkligen under förnufte männa spira, ehuru, efter ämnen och tillfällen, me

idre omedelbart. Förgäfves invänder man att tanken
fvar här likasom i en särskild verld af gränslösa möj-
eter, hvarest ingenting lyder tvånget af vanlig natur-
ning; att solen är här icke mera ett ofantligt elds-
, utan en gudomligt skön yngling med strålar kring
udet, som gör hvar dag sin färd öfver himlahvalfvet;
den ena gudavarelsen klyfves här fram ur den andras
ud med tillhjelp af smedsverktyg; att man här fär-
på böljan med hjuldon eller i luften med drakar
dufvospann, eller gör resan till månen på vackra
ade hästar m. m. — utan att förnuftet äger rätt att
fver beskärma sig. Jag vill ej heller göra det.
ellertid skulle man ej förlåta i diktsagan hvarken
va diktsynernas tomhet på mening och ändamål eller
s oädla låghet eller passionernas orimliga och natur-
liga målning eller händelsernas förvirrade och oskick-
förlopp; hvilket väl dock synes bevisa någon för-
ets befattning dermed. Men icke nog. Om det
es en pöbeldikt och en förnuftsvärdigare; en blott
ikt och en allvarlig; en dikt, som till sitt ändamål
behöfver troligheten, och en annan, som i den
nskapen måste kunna sättas i bredd med sjelfva
ingen och med den sammanlänkas; då, i det fallet,
efter skall man i användningen af dessa olika slag
omma det rätta eller orätta, det passande eller obe-
ga, om icke efter omdömesgrunder, som det tillhör
uftet att fastställa? Äfven här förlorar förnuftet så-
s icke hela sin myndighet, fastän icke alltid rege-
le efter den egentliga upplysningens fordringar. Lå-
oss alltså nu tillse hvad det i dessa ämnen antin-
såsom lofligt medgifver eller tyckes såsom lag före-
fva.»

«Utan tvifvel eger och erkänner poesien (vår mo-
na i synnerhet) produktioner, som hafva helt och
et blotta diktnöjet till föremål: ämnen, hvari man
amt räknar på inbillning och sinnlighet. Häribland

må såsom exempel nämnas det slag af skaldekonst, som under namn af *opera* utgör en bland vår senare tids kostsamma lustbarheter. Också finner man deri varelser, äfventyr och skapelsesyner, långt utom den verkliga naturverlden, utan klander brukade, ja utan att åskådaren eller ens läsaren på minsta sätt stötes deraf. Det är nemligen i sådana arbeten, medgifvom det, icke fråga om diktens trolighet eller ens möjlighet vid allvarsam pröfning, utan om dess behag och verkan på blotta inbillningen.»

Besynnerligt! Huru har operan ensam af alla diktarter åtkommit ett sådant privilegium utan att Leopold deremot ens reserverar sig? Och hvarföre har hon det? Detta besvaras ej. Uppenbarligen står Leopold här förlägen inför en fråga, som han på sin ståndpunkt ej skulle hafva kunnat besvara, utan att antingen gifva dementi åt sitt eget esthetiska system, eller ock underkänna en art af skådespel, som ägde den höga societetens bifall. Till råga yttrar han: att man i operan «finner varelser, äfventyr och skapelsesyner, långt utom den verkliga naturverlden, utan att åskådaren eller *ens läsaren* på minsta sätt stötes deraf». Det brukar eljest vara tvärtom: att den orimlighet, som slår i ögat på *åskådaren*, snarare är stötande än den, som endast framställer sig för inbillningen hos *läsaren*. Om således det öfvernaturliga kan duga i någon art af dramatisk dikt på scenen, så lärer det så mycket bättre duga i hvarje annan art af poesi. «Troligtvis», fortfar Leopold, «skulle detta diktslag likväl i och för sig sjelft skattas numera till ett ringa värde, om det ej nästan ensamt medförde möjlighet att ihopsmälta till samfäld åtnjutning poesien, musiken, sången, dansen, målningen, theaterspelet, med ett ord, så många af de vackra konsterna, hvilkas förenade verkan svårligen på annat sätt skulle låta erfara sig». — Ja, detta är sannt, men icke behöfver väl operan för detta ändamål nödvändigt framställa

vernaturliga händelser, situationer och varelser. Man r ju operor utan underbara äfventyr. Hvarföre är då t underbara just i operan tillåtligt, om man der vill gagna det? Detta har Leopold icke utredt.

«Ett annat slags underbar dikt», fortfar författaren, m på lika sätt synes äga blotta inbillningsnöjet till emål, utgöres af fornsagor, berättelser och romantiska entyr ur de förflutna seklerna; särdeles ur dem, som rt sig mest ryktbara för stridsmod, qvinnohyllning h tron på vissa mäktigare väsendens tillvarelse och dverkningar. Sådana diktskapelser äro t. ex., fastän olika värde, poemerna *Orlando Furioso*, *The Faerie eene* af Spencer, Wielands Oberon, äfven Helge af hlenschläger m. fl. Visserligen fordras här ingalunda arken de naturliga händelsernas sanning eller det derbaras trolighet. Inbillningen äger här, medgifvom t, all sin frihet och sitt rymliga spelrum. Likväl skulle n ej med bifall se henne alldeles frikalla sig från förftets ledning och råd. Af sådana råd är det t. ex. , att i val af ämne och tidehvarf undvika dem, som ra den frånstötande karakteren af alltför råa seder eller tför grof vidskepelse; emedan ingenting i sig sjelft t och förnedrande måste böra göras till ämne hvara för konstens försköning eller för ädlare sinnens bil och njutningar. Det är sannt att, hvad den nyssnnda danska skalden angår, synes han vara härom af helt olika öfvertygelse.»

«Jag kommer nu till ett tredje slag, som väl lika d de förenämnda synes hafva inbillningsnöjet till föreål och verkligen genom sin yttre form tillhör den unrbara dikten; men som dock har ingen allvarlig meig dermed. I grunden utgör här den yttre sagoform ingenting annat än ett blott tjenstmedel till allvarare syftemål; en leende omklädnad åt den hemligt ande sanningen. Poemer af sådan art äro t. ex. *Le trin*, *The Rape of the Lock*, Dunciaden, med ett ord,

alla sagor, syner och påfund af satiriskt och skän
slag. Förnuftet, som här gömmer sig under dikte
ej synas tydligen och lemnar inbillningen derföre :
sitt sjelfsvåld. Mars och Venus, Thor och Frigg
fer och Gnomer, Ljusalfer och Mörkalfer, Tvedı
Lättjan, Dumheten på sin thron eller Vishete:
tempel, allt gör här lika tjenst. Hvarje läsare
nemligen, att det. är här icke den yttre dikthän
icke det tillskapade äfventyret, som begär haı
och bifall, utan den inre hemliga verlds- och me
målningen; och att diktslöjan utgör vid sådana t
blott ett slags maskeradklädning, hvarunder saı
finner sig likasom mera fritalig. Slaget är diktle
meningen allvar och undervisning.»

«Se der alltså flera slag af skaldekonst, hv
underbara dikten herrskar med all frihet, ja
med utan att behöfva ett sken af trolighet, ocl
utan stridighet mot förnuft och sundt omdöme.
här tillika den fråga, som i följd deraf uppkom
besvara: denna diktens egenskap af synbar fl
overklighet, som i vissa ämnen låter utan allt
fördraga sig, måste den hos dikten på lika sät
tålas och godkännas, såsom från dess natur
oskiljaktig? Eller gifves måhända något allva
förnuftsvärdigare slag af underbar dikt, som blir
ämnen, genom deras högre beskaffenhet, en ojäf
nuftsfordran.»

«Utan tvifvel är ej all poetisk dikt till sin
blott flärd och lustspel. Oförnekligen gifves oc
slags allvarsam dikt, med fordran på större aktn
trovärdighet eller som åtminstone borde vara såc
ter man lemnar rum deråt äfven i de högsta och
ligaste ämnen. Frågas alltså: hvad är allvarsar
och månne det t. ex. gör nog dertill att diktsage
fordom i kredit här eller hos andra folk? Kärleke
under skapnad af ett barn, men utan koger oc

esöker Gabrielle ännu i sextonde århundradet; hafsuden Åger, som med sin treudd stöter sönder isen på ...lt för Carl X; Valkyriorna, som flänga på sina hästar ...der en batalj i Finland för några år sedan, äro de ...varsam dikt? I det fallet frågar jag blott: hvad är ...t då som man kallar skuggbilder och tomt inbillnings...el?»

Efter detta första stycke, som kan betraktas såsom ... allmän inledning till det hela, öfvergår Leopold i de ... följande styckena till detaljerna af sitt ämne.

Han särskiljer tre arter af hvad han kallar «dikt» poesien, åt hvilka han egnar hvar sitt af de tre återlende styckena, nemligen 1) Den högre episka dikten ...h det underbara deraf, 2) Gast- och skrockdikten, samt Den gamla götiska dikten och den nya smaken för ...tta slags vitterhet. — Hvad han yttrar om det under...ra i den episka poesien är både sannt och väl sagdt:

«Det synes förhålla sig på ett eget och särskildt ...tt med egentligt historiska poemer eller hvilka andra ...t må vara af stort och allvarsamt slag, så snart den ...derbara diktens biträde i dem användes. Då det ...tre och det inre blifva här alldeles samma sak, det vill ...ga, då allt måste här antagas såsom allvarsamt menadt ...h ingenting såsom blott allegorisk inbillningslek, kan ...kså dikten icke här nyttjas utan såsom gällande för ...nn och verklig händelse; hvartill man väl lärer nödgas ...edgifva, att möjligheten utgör den första fordringen. ...rnuftet utöfvar således här och måste utöfva ett vida ...rängare befäl än öfver de förutnämnda diktslagen; ty ... hela intresset här beror på föreställningarnes förut...tta natur af sanning och allvarlighet, kunna ej i så...na arbeten verklighet och tom skugga, sann och omöj... natur rimligen förenas och sammanblandas; åtmin...one ej utan stötande verkan och derigenom intressets ...örre eller mindre förstöring. Ingen Oden, ingen Ju-

piter, inga Silfer, inga Alfer, inga personifierade e
skaper blifva här antagliga. Dikten får nemligen ej
ett blott luftspel, en inbillningslek, utan måste nödvän
kunna betraktas såsom möjlig sanning, både till h
ling och handlande varelser. Det är detta, som
min tanke i synnerhet gör den episka sången så
att lyckas i våra dagar, sedan filosofi och naturkun
bortryckt från jordens gemenskap och menniskornas
fordna underbarliga makter, och flyttat dem som a
erkännas i aflägsna osinnliga kretsar, hvarigenom
blifvit svåra att skildra i någon slags liflig och t
likhet med vår sinnliga erfarenhet. Om ett och a
stort snille, en Milton, en Klopstock, icke dess mi
gjort med framgång bruk af dessa sistnämnda, m
dock tillstås, att det endast varit i ämnen af ett
eget alldeles religiöst slag, och äfven der icke utan
då och då råka i en liten delo med troligheten.
skall måhända synas en besynnerlig sats, att råhet
okunnighetens tider befinna sig i detta och flera
seenden de mest gynnande för poesien. Emellertid
erfarenheten att verkligt så förhållit sig, och det är
synbarligheten deraf, som bragt några på den sällsa
tanken, att råhetens tider borde i vitterheten återka
likasom detta låt efter behag göra sig, och likasom
insigt och djup ovetenhet, med ett ord dag och
vore i sjelfva verket möjliga att sammanföra.»

«Homerus kunde till exempel på sin tid, utan
dighet mot den då rådande upplysningsgraden, be
om palatser och grottor under hafvet, i hvilka g
bodde, och hvarest Vulkan, under sin flykt från him
len, arbetade på deras smycken och husgeråd.
grekiska folkstammar trodde i hans dagar på d
kroppsliga gudamakter, och hvarken förnuftet eller na
kunskapen motsade ännu möjligheten af en sådan viste
ort. Dikten kunde således här äga all verkning på
net af möjlig realitet; och just detta är det, som n

ıdigt fordras, just denna egenskap, som åtskiljer den :a poetiska dikten från allt slags skrock och barnler. Likaså kunde Homerus ganska väl låta Ulysses :ätta om ett stort folkslag på en af öarne i Medelvet, hvaraf en enda man spisade till frukost ett par :lar af vanlig storlek. Kunskapen om naturens varieer i anseende till menniskoslagen var ej större på ıs tider än att detta kunde anses möjligt, och dikten : här blott djerf och vild, icke orimlig. Korteligen: t detta var visserligen skaldens uppfinning, men kunde er tidens begrepp också vara verklig sanning. I våra gar vore bägge delarne en lika så osmaklig lögn emot nuft och känd verklighet, som våra gröfsta pöbelsagor.»

«Men Homers dikter låta ej alltid med lika god ınd försvara sig. Jupiter till exempel, som hotar no med stryk, eller hänger henne upp i luften med ınne tyngder vid fötterna; vishetsgudinnan, som sparr kärleksgudinnan i magen (att ej nämna flera dya exempel), synas väl temligt omöjliga att förena ıd någon tids begrepp om de höga väsenden, åt hvilka den troddes skyldig sin dyrkan. Ännu mindre låter tta tänka sig om en tid, då man redan ägde nog ille att både göra och värdera poemer sådana som ɔmers. Äfven hos den äldste af alla skalder, som i entlig hög mening bära detta namn, finnes då verk;en fel emot hvad man kan kalla upplysningens foringar; ty det gifves ett mått deraf, som ursprungligen lhör menniskoförnuftet, så snart det hunnit någon viss ad af utveckling. Och beviset härpå är lätt: man ıdanröjer mycket för oss stötande genom inbillninms flyttning till äldre tider och tänkesätt; men det fves ingen ålder af tid, ingen flyttning af inbillngen, som kunna göra rimligt att tänka sig gudaırelser på en gång dyrkansvärda och föraktliga.»

: «Utan fruktan att bedraga mig eller att motsägas f tänkande läsare, tror jag mig således kunna utgå

från den grundsatsen, att dikten, nyttjad i allvars ämne, måste äfven kunna uthärda en allvarsam å d. v. s. fast ej sann likväl kunna hållas derför. Sålı är väl t. ex. i fjerde boken hos Milton engelns besök Adam i Paradiset och samtalet dem emellan utan tv en poetisk skapelse, men icke derföre någon tom och nuftsstridig inbillningsdröm, utan tvärtom efter alla religionsbegrepp af samma möjliga och troliga natur den öfriga berättelsen. Ja, man vill nästan öfvertalı sjelf att verkligen så skett och så talats, med unda kanhända af en viss professorlig erudition hos en under hvars person den lärda författaren då och då röjer sig. Men denna kritik förtjenar knappt att g och försvinner emot den öfriga förträffligheten. Oc för att fatta begrepp om den äkta poetiska dikten, j före man blott verkningen på sinnet af denna och lika med verkningen af en del episka dunstbilder, man låtit spela stora och fortsatta roller i vissa poe såsom Tvedrägten hos Voltaire, Vapenlyckan hos Gyl borg, att ej nämna flera af samma eller ännu sämre skaffenhet. Diktens lika redbara natur med det öl i afseende på möjlig sanning och troligbet: se der a ett vilkor för den, som i hvarje allvarsamt skalde synes utgöra en af förnuftets ojäfviga fordringar.»

«Den som åter betraktar detta vilkor såsom öf flödigt, och tror att i alla slags poetiska arbeten di tvärtom kan och måste antagas såsom utgörande en l prydnad, om hvars overklighet man är redan ifrån l jan öfverens; den som i fortgående härifrån vidare tar, att de underbara händelser han berättat alltså i behöfva äga någon grund af sanning, hvarken i det männa tänkesättet eller ens i möjligheten, han gör om poesi och poetisk prydnad en ganska besynne tanke. Med ett sådant begrepp derom måste man n vändigt antaga såsom grundsats, att orimligheten, till

ill sanningen och med den införlifvad, verkligen pryder ch upphöjer den.»

«Den falska öfvertygelsen, att det i poetisk berätalse icke är fråga om trolighet utan om rik diktgåfva, ch att det underbara, som deri brukas, icke behöfver ga rimlighet, befinner sig emellertid icke allenast (som ig redan anmärkt) ganska allmän, utan äfven underödd af lika falska begrepp om sjelfva de gamles skaldeonst. Äro ej, frågar man, hela Homerus och Virgilius ppfyllda med idel orimliga diktsagor, som man skulle se med åtlöje, i fall dessa stora mästares konst icke ifve behag och anseende deråt. Hvem tror eller trodde igonsin på Thetis och Venus, som föra vapen till sina iner? På Junos besök hos Väderguden? På Alectos s Turnus? På allt det öfriga? Äfven hos dem var å den poetiska dikten icke annat än tom skuggmålng, som tvifvelsutan redan då blott gällde för hvad n var, men hvaraf bruket tillät att såsom poetisk prydd betjena sig. Hvarföre skulle då vi i vår skaldenst underkastas mera stränga lagar än sjelfva konstens römda mästare?»

«Jag är öfvertygad att man bedrar sig. Man skulle rst och främst hafva mycket orätt att lägga vår tids mdöme till grund för vida äldre tiders och att förklara för gjord fabel äfven efter deras tänkesätt allt hvad vi nu gga eller trettio sekler efteråt måste anse derför. Samla slags förnuft, som hos oss ännu erkännes, fordrade ifvelsutan äfven hos de gamle hvad behörigheten på la tider ålägger: allvar i allvarligt ämne. Svårigheten rvid för oss, i fråga om underbar dikt, har kunnat ra oss på afsteg derifrån; men ju lättare det var för m möjligt att uppfylla detta vilkor, ju mindre låter t tänka sig att de skulle hafva missvårdat det till ada för sina odödliga arbeten, så utmärkta af annan llkomlighet. Af underbar dikt kallar jag för allvarig endast den, som, grundad på tidens allmänna tänke-

sätt och öfvertygelse, befinner sig till den grad u
stödd deraf att den, ehuru blott ämne för tro oc
modan, likväl går derigenom i bredd med möjli;
ning och verklighet. Sådan är den underbara
icke lätteligen hos oss, men sådan kunde den utε
righet vara hos Homerus och Virgilius, och var d
serligen. Jag tillägger, att sådan var äfven ifrån
alltid poesiens rätta mening dermed. Den beh
bestå hos dessa skalder, hvarken i blotta figuı
skuggbilder ur gamla afdöda gudasagor, eller i e;
skapadt drömverk, eller i lågt gängse pöbelskrocl
var, märkom detta, offentlig religionslära, elleı
som är detsamma, sjelfva den högre naturen i sin
verklighet. Tempel, altaren, prester och publil
gionsfester hade redan från ålder omgifvit föı
deraf med en majestätisk och vördnadsbjudande
Skalden tog dem icke omedelbarligen ur sitt eg
vud: de existerade redan förut i den allmänna
tygelsen; han blott lånade dem derifrån och a
dem i sin plan efter sina ändamål. Detta va
allvarlig dikt, då för tiden.»

Det kan ej nekas att Leopold i hufvudsal
rätt i dessa sina påståenden. Likväl ser det ut s
förutsätter såväl hos skalden som hos läsaren ob
tro på de underbara föremål, som den antika
innehåller. Det är likväl lika litet tänkbart att
kiska filosofernas och Aristoteles lärjunge Ale
skulle hafva trott på alla de gudafiktioner, om
han läste hos sin älsklingsförfattare Homerus, ε
Virgilius, delaktig af det augustinska tidehvarfve
sta bildning, skulle hafva erkänt sanningen af d
thologi, som han för sina poetiska ändamål be;
Men hufvudsaken är den, att hos antikens skald
gudomliga maschineriet befinner sig i enlighet med
samtids allmänna föreställningssätt och utgör ett ı
af deras fädernèslands allmänna verldsåsigt, att det ı

ådes stöter den allmänna folktron, eller jäfvar sin tids ildningsart och bildningsgrad. På denna grund äro eras dikter ej blott njutbara utan beundransvärda äfen i våra dagar, emedan det underbara deri, hvarpå vi ke tro, likväl befinner sig i ett sannt förhållande till en tid, för hvilken de uppfunnos, och innehålla en trom målning af denna tid.

«Med ett gudasystem, sådant som de gamles», sär Leopold vidare, «och med deras i allmänhet ringa itt af naturkännedom, är det svårt att hos dem betimma gränsen emellan det möjliga och (det) omöjliga, jaktligen mellan trolig och ej trolig poetisk berättelse. os oss är denna gräns numera genom upplysningens umsteg med vida skarpare drag utmärkt, hvilket skulle ra naturligtvis medföra en viss stränghet i valet och iget af dikt, när den brukas i allvarligt ämne, i fall e nästan alla våra moderna skalder en helt annan incip om fiktionens bruk icke blifvit gällande: en prin› härledd från diktens förutsatta natur af tydligt synr, men derjemte loflig och prydande flärd.»

«Jag tror mig ej här behöfva tala om Henriaden, ars hela diktsystem befinner sig helt och hållet af tta falska slag och består, med blott undantag af den lige Ludvigs apparition, ensamt af personifierade enskaper, åt hvilka det är omöjligt att ens en minut lägga någon verklighet. Med Tasso är redan annat. et underbara är hos honom icke till denna grad oredbart. ans odödliga poem öfverflödar deremot af magiska nderverk, förtrollningar och orientaliska féerier, som, i mma ögonblick de tjusa inbillningen, förstöras af eftertanken och medföra dessutom jag vet ej hvilken inre ridighet med den höga allvarligheten af den heliga hafven, Frälsarens minne, korsfanan och englasynerna. et är skada för detta mästerstycke, att då ämnet deraf illhör ännu vår tid, och skall förmodligen intressera

alla påföljande, diktens trolighet deremot inskränkes nästan helt och hållet till de äldre, mörka tidehvarfven.

«Men bland alla skalder», fortfar Leopold, «intage ingen kanhända ett högre rum än Milton, för hvad ja kallar diktens allvarlighet, det vill säga förmåga att gifva deråt den mest förledande färg af sanning oc verklighet. Man skulle säga, att han mindre uttänkt skaldedikt än målat efter uppenbarelser synerna af de största öfverjordiska tilldragelse, som menniskotanken k möjligen föreställa sig. Nästan öfverallt förekommer d läsaren, som poeten sjelf lifligen trott på verkligheten hvad han förtäljer, och som den upplysande varel hvilken efter hans berättelse besökte honom i hans na liga mörker, varit i hans egen öfvertygelse någonti mera än hans blotta inbillningsgåfva. Emellertid, mi under denna höga allvarlighet, huru ofta öfverlemı sig ej sjelfva denna Milton åt det mest otyglade inbi ningsspel, ja, åt de uslaste påfund, som alltför synb förråda den vanliga jordiska diktsmidaren? Så att m finner sig frestad att hålla samma poem, den ena stu den för en käringsaga, som man den andra varit näst färdig att hålla för en profetisk uppenbarelse. Jag v ej här upprepa af Miltons diktskapelser allt hvad Ke gren redan i hårda ord bestraffat. Mycket kunde d ännu tilläggas; och Messias till exempel, som för skapa verlden icke enligt Moses berättelse nyttjar de till allmakten af ett enda ord, utan tar fram en st kompass*) ur ett af de himmelska skåpen, för derefter mäta och cirkla verket — detta, säger ja tillika med mycket annat af lika slag, hade väl förtje sitt namn hos Kellgren bredvid det våta och torra, d kalla och varma, som förvandla sig till fyra generale Den stora förträffligheten begär skoning för den stor orimligheten. Men emellertid, ifrån huru många ställe

*) Betyder här cirkelinstrumentet. Leopold använder tydligen ordet i dess franska mening. Utg. anm.

af detta berömda poem måste ej den förnuftiga eftertanken beklagligen vända sig bort med flathet och förtrytelse?»

«Utgöres dikten verkligen på detta sätt af blotta vilda eller tomma inbillningsdrömmar, vare sig redan förkastade af upplysningen, såsom allt gammalt grekiskt och nordiskt gudaskrock, eller fast af yngre fabrik dock ej bättre förenliga med sunda begrepp; måste man, i ett eljest allvarsamt arbete, för att njuta diktnöjet hålla så vissa stunder omdömet och eftertanken strängt utestängda att de ej må komma emellan och förstöra dunstverket; kunna, med ett ord, förnuft och inbillning icke örena sig i ett gemensamt bifall till diktens föreställningar, utan finner sig den ena af dessa sinneshälfter rungen att förakta och bortstöta ifrån sig hvad den ndra omfattar och njuter med begärlighet: då är ett ådant arbete icke heller (som dess allvarsamma slag rkade) gjordt att njutas af hela menniskosinnet, utan lsligen beräknadt på ömsevis den ena eller andra hälften deraf utan förening dem emellan, och har, man säge vad man vill, ej den förnuftsvärdighet, som en sann ch ädel smak fordrar i all tankeskapelse af hög och allarlig natur.»

«Äger då någon behof af dikten för att pryda och upphöja sitt ämne; har han hjeltar att besjunga, stora ändelser eller stora sanningar att i sång utföra och vill örvärfva deråt beundran och vördnad genom högre makers framträde eller underbara deltagande: göre han det, så långt ämnet bjuder honom utvägar dertill; men på ett sätt, som ej strider mot förnuft och upplysta begrepp; på ett sätt, som ej förringar hans arbete genom just det som skulle upphöja det. Tage han alltså hvarken sin tillflykt till trollmanskap eller besvärjelsekrafter, eller förvandle han begrepp och egenskaper till gudapersoner med ansigten, kroppar och bevingade skuldror, för att inblanda sig i menniskoverlden och synas leda dess händelser, eller besväre han till samma ändamål någotdera

af de fordna gudaherrskapen, vare sig Olympens eller Valhalls, begge numera utan kredit hos förnuftet och billigt entledigade från all befattning med verldsloppet. Under det att skalden bemödar sig att gifva hjeltehöjd och gudakraft åt sina personer ur menniskoverlden, göre han ej på detta sätt sina varelser ur gudaverlden till usla pappersmålningar eller marionettbilder, hos hvilka hvarje upplyst öga måste sakna lif och redbarhet. Korteligen, då han för den blott naturliga delen af sitt arbete fordrar hos sina läsare manlig tanke och sinneslyftning, begäre han ej af dem tvärtom barnslighet och tanklöst bildnöje för den högre och underbarliga, som likväl skulle gifva glans och förträfflighet åt det öfriga.»

Sedan författaren tillämpat dessa sina grundsatser äfven på tragedien, der de, efter hans utan tvifvel rigtiga åsigt, med ännu större skäl böra efterlefvas, fortfar han:

«Det är förundransvärdt huru man finner lätt och lämpligt att i sina sinnesnöjen betrakta sig såsom dubbel och att åtskilja sig sjelf liksom i två särskilda personligheter, inbillningens och eftertankens. Jag vill, om så behagas, lyckönska dem, som under fantasiens vildaste bländspel aldrig störas af besinnandet. För min del behöfver jag åtminstone till allvarligt sinnesnöje, att begges fordringar på en gång uppfyllas.»

«Man kan, jag medgifver det, visserligen flytta sig i inbillningen till en förfluten tid af mycket olika begrepp och tänkesätt med den man sjelf lefver i. Det är hvad man t. ex. vid läsningen af Homerus och Virgilius nödvändigt måste. Men om detta gör nog att inför omdömets domstol rättvisa deras bruk af ett sådant diktsystem, gör det icke nog att med fullt allvar öfverlemna oss sjelfva åt samma föreställningar. Någonting af ofullkomlig, sägom rent ut, af alldeles förfelad verkan på oss måste således alltid finnas deri. Men detta, som saknas till fullkomlig verkan, hvari består det? I hvad annat än i dikthändelsens möjliga sanning, efter

våra begrepp? De gröfsta, de lumpnaste af våra skrocksagor hafva beklagligen i detta afseende en verkan, åtminstone på barn och pöbel, som sjelfva Homerus och Virgilius aldrig kunna hafva på oss. Om detta nyssnämnda diktnöje är föraktligt, är verkningen deraf åtminstone ganska allvarlig och kan tjena såsom exempel af den, som på en ädlare väg måste sökas, eller ock — ej ens eftersträfvas. Kortligen: förnuft och inbillning, natursanning och diktskapelse måste öfverensstämma, sammansmälta, vara eller synas detsamma, till all stor och fullkomlig effekt. Och ju mera ämnet har för oss storhet och allvarligt intresse, ju mera fordra vi äfven af sjelfva dikten denna höga allvarliga natur, hvarförutan den — upprepom det ännu en gång slutligen — alltid bättre saknades.»

«En annan fråga blir, huruvida någon underbar dikt, med sådana fordringar, må anses för oss möjlig, och hvad utvägar vi dertill numera kunna äga? Säger någon: desamma som Milton och Klopstock, så vet jag ej om frågan vore dermed fyllest afgjord och besvarad. Lagstiftaren Boileau tänkte åtminstone i poetiskt afseende ej särdeles gynnande om den kristna mythen i allmänhet, hvilken han ansåg såsom alltför osinnlig eller, i sin ringa grad af loflig sinnlighet, alltför dystert majestätlig, för att kunna med nog poetisk fördel brukas i profana ämnen och händelsemålningar. För min del nödgas jag vara till en stor del af lika tanke med Boileau. Om förnuftet finner sig med detta diktslag nöjaktigt tillfreds, finner inbillningen deremot ej till samma grad sin räkning dervid. Erkännom nemligen, att om religionsmythen är hos oss utan jemförelse mera förnuftsvärdig och vördnadsbjudande än den hedniska, har den deremot ej på långt när samma rika omvexling, samma glada färger, samma lifliga rörelsespel. Afgrundsvarelserna äro rysliga, och låta väl knappt i någon mensklig handling utan fasa inblanda sig. Englar och frälsta sjä-

lar, se der hela det himmelska folket. Saligt lugn, heligt nit, endast öfverjordiska tankar, se der sinnesmålningen. Utan likhet med det jordiska lifvet, enformig, affektlös, olekamlig, äger de kristnas himmel, genom intressenas stora skiljaktighet, nödvändigt högst få beröringspunkter med timligheten, och skall i målningen af en profan handling följaktligen aldrig kunna ersätta den grekiska gudadikten, hvarken då fråga är att tillvägabringa händelserna, eller att upplifva hvarje del deraf.»

«Jag har trott någon tid på möjligheten af en viss religionsmyth för poesien, icke afvikande från de kristna lärorna, men omständligare, färgrikare och lifligare än den, som i dem innehålles. Men skulle, såsom troligare är, denna dröm aldrig realisera sig; skulle ännu derutöfver den kristna mythen blott finnas hafva någon rätt lycklig användning i alldeles religiösa ämnen, helst sådana, der scenen låge till största delen långt utom jorden och menniskolifvet; skulle ändtligen af allt detta slutligen följa att vi för vanliga episka ämnen, för blotta jordiska och profana tilldragelser, af hvad storhet och intresse de må vara, föga kunna sägas äga någon underbar dikt, af rigtigt lämplig natur och fullkomlig tjenlighet, så synes mig resultatet deraf blifva: icke att vi böra hjelpa oss fram vid sådana tillfällen med hvad slags annan dikt vi kunna, och betrakta den blott såsom en prydnad, hvilken man lånar hvarifrån man helst kan och hänger liksom löst utanpå ämnet; utan snarare att vi böra sparsamt inlåta oss i ett skaldeslag, som väsentligen utgöres af den högre och underbara dikten, och deremot söka att desto bättre odla den slags poesi, som passar till våra tiders kultur och tänkesätt. Sådan förblifver alltid målningen af den yttre, lifliga naturen; af sinnets inre vexlingar och passionernas spel; af verldsloppet och samhällslifvet; sådan den höga känslans eller höga tankens lefvande uttryck; förnuftets, moralens, vishetens och det goda vettets harmoniskt tolkade läror.

Förgätom deribland ej sjelfvå dikten, sådan den, utan allt krig med förnuft och upplysning, antingen inskränker sig i sina proteiska förvandlingar inom det vanliga naturloppet, eller vettigt underbar fägnar inbillningen och tjenar sanningen. Jag nekar ej att jag sett hos flera nationer förträffliga bitar af denna slags dikt. Tyskarne hafva åtskilliga, och öfversättningarne af «Försakelsen», af «Sorgens Son» m. fl., äro lika så många små offer af min redliga och lifliga högaktning för denna nations poetiska geni. Deras skaldekonst har, om så må sägas, en viss rikare saft, ett visst innerligt lif, som förmånligt utmärker den. Om jag för öfrigt borde våga ett omdöme derom, skulle jag tycka mig finna hos en del af deras nyare snillen, att de kanske något för mycket och för kärligen öfverlemna sig åt hvad de anse för att vara naturens naiva målning eller känslospråk, och som stundom blott är hvardaglighetens eller känslopjåkets; att de söka för mycket sina större effekter i det vidskepliga, rysliga, hemlighetsfulla; lemna i val af ämnen och behandlingssätt kanske för mycket företräde åt medelkulturens, ja väl stundom åt den lägre och gröfre kulturens tankesfer och sinnesnöjen; sträfva åter i sina filosofiska åsigter tvärtom för mycket åt höjden eller djupet, hvarigenom de råka in på gränsen af mysticism eller skolmästeri; affektera i allmänhet för mycket ett obundet fantasispel, i synnerhet en förmenad pittoresk stil, som ej är pittoresk utan utstofferad, för att icke genom allt detta, åtminstone efter mitt omdöme, gå ofta miste om det rätta slaget för vår tid och kanhända det rätta klassiska värdet. Kortligen: jag har trott mig kunna anse den Horatianska, Popeska och i allmänhet den äkta fransyska vitterheten såsom de säkraste mönstren af den slags poesi, som tillhör den rätta högre odlingen; och kanhända befinna sig de flesta upplysta domare i den delen af samma mening med mig. Om så är, må deraf slutas

huru förståndigt de tänka,' som, ensamt tillgifna en viss ny vitterhetslära, anse deremot just detta slags poesi för alldeles ingen poesi; egna åt Horatius, Pope, Racine, Voltaire tvärtom deras synnerliga förakt, och tro sig upplifva ibland oss den rigtigt äkta poesien, vare sig genom återförande af gammal förgäten myth, eller uppstufvandet af en mängd uselt pöbelskrock, eller genom andra jemngoda profstycken af hvad de i all uppriktighet hålla och kalla för äkta genialisk skaldekonst.»

Tredje stycket af Leopolds «Afhandling om Diktens bruk i Poesien» handlar om gast- och skrockdikten. Denna afdelning vittnar om det hat till vidskepelse och den aktning för den prosaiska verkligheten, som utmärker den bättre delen af männen från upplysningens tidehvarf. Man kan visserligen ej nog berömma dessa mäns ifver mot den återvaknade böjelsen för vantro,* som gaf sig tillkänna på flera håll inom den civiliserade verlden mot slutet af förra seklet; men derjemte måste man erkänna, att denna ifver ofta urartade till förakt för det oberoende af naturens hvardagliga lagar, hvarpå den idealiska verlden stundom kan göra anspråk, dervid förgätande, att högsta lagen inom konstens verld icke är den prosaiska sanningen utan den poetiska skönheten, som alltid är i sitt slag sann.

Onekligen hade dock dessa upplysningens förfäktare rätt i en viss punkt i sin protest mot den så kallade vidskepelsen, nemligen så vidt den rörde den då moderna blefna spökpoesien, och det mera ur skönhetens än sanningens synpunkt. Vålnader och benrangel, svepningar och liklukt, utgöra i hög grad vidriga föremål, som alltid förblifva osköna, så vida de behandlas såsom sjelfständiga och för sin egen skull, och kunna endast då anses tillåtna, när de såsom underordnade företeelser framställas t. ex. i en tragisk eller sublim handling, för att åskådliggöra ett särskildt psykiskt tillstånd hos det handlande subjektet och meddela åskådaren eller läsa-

ren för ögonblicket en motsvarande stämning. De göra under sådana förhållanden icke anspråk på objektiv verklighet och trovärdighet, utan äro endast hemlighetsfulla skuggartade reflexer af subjektets egna inre dunkla känslor och rörelser. Äro de derjemte uttryck af den allmänna folktron på den tid, inom hvilken den idealiska handlingen förutsättes röra sig, så har konstkritiken mot dem ingenting att anmärka. Så är t. ex. fallet med vålnaden i Hamlet, hexorna i Macbeth o. s. v.

Efter att hafva straffat Bürger för hans ohyggliga spökballader vänder Leopold sin bittra kritik mot Goethe med anledning af hans *Braut von Korinth.* Sedan han redogjort för detta skaldestyckes för oss, såsom jag förmodar, välbekanta innehåll, gör han fru Staël en lätt förebråelse för det att hon i sin skrift om Tysklands litteratur «icke talar med ovilja om detta poem». «Också», fortfar han, «må den unga mannens ståndaktighet vid sin förbindelse och hans oskrämda kärlek verkligen till fördel vittna om honom. Detta bevisar passionens höjd och hör till könets segerhäfder; men jag tror ej att det är ur den synpunkten som saken bör bedömmas. Med förmodligt rättare afseende på sjelfva diktslaget och dess förhållande till förnuft och smak, frågar jag deremot hvarje läsare som äger dem, hvad han tror sig böra tänka om den vällustiga gastens historia? I sanning, om man äfven från det råaste tidehvarf knappast skulle vänta sig en vitterhetslemning af sådan beskaffenhet, borde det då vara möjligt, att den kunde tillhöra våra egna dagar; — att af dylika stycken det ena efter det andra skulle finna bifall och beundran, och att sådant skulle hållas för sann och djup snillekraft? Eller skola vi då af sjelfva geniets hand ombildas, jag säger ej blott till behag och tycke för ett af de lägsta och skamligaste diktslag, som låta tänka sig, men till alla de dumma sinnesfasor, alla de grofva, förvända, hiskliga begrepp om en osynlig natur, som så länge utgjort våldets och

bedrägeriets betsel på menniskorna och som kostat förnuftet så långa mödor, ja äfven faror att utrota?»

«Vore vidskepelsens återställda makt allvarligen ändamålet för denna slags vitterhet, huru ville man väl då inför samhällsvettets domstol möjligen försvara den? Hyser man åter verkligt ej afsigten att på nytt upplifva dessa galenskaper; skall allt detta vara blott lek och tillfälligt inbillningsspel, då, i himmelens namn, hvilket lustspel för inbillningen, ett lik ur grafven, ett otuktigt qvinnospöke, som uppretar en ung mans brånad till den onaturligaste beblandelse, för att derunder suga hans hjertblod, och som går att sedan fortsätta samma vackra spel med en mängd andra ynglingar! Ligger ej redan en den djupaste förnedring för vår tid i sjelfva grofheten, sjelfva vederstyggligheten, som man bjuder oss till sinnesnöje i stället för hundrade slags upphöjda nöjen af förnuft och ädel känsla, som vi förut åtnjutit med vitterhetens hittills erkända mästare? Och från denna högre odling, som redan hade börjat utbreda sig till alla klasser, kan man, bör man tåla att nedflyttas till jemlikhet i oförnuft med den råa tanklösa dräggen af samhället, som tvärtom hellre borde småningom upplyftas till sundare begrepp och ädlare sinnesart?»

«Kanhända skall jag redan synas hafva för länge uppehållit mig härvid, men ännu ett ord äge jag dock lof att tillägga. Förlåtom någon ung talent, att i sin oerfarenhet försöka någon gång äfven effekten af detta förkastliga slag. Men är det ej en skam för män af geniets pröfvade gåfvor, män af redan vunnet rykte och påstådd filosofisk anda, att på detta sätt, likasom efter plan, arbeta på förpöblandet af sitt tidehvarf, endast af det usla begäret att verka starkare och lättare på mängden af brutala och förståndslösa sinnen? Ty se der, utan omsvep sagdt, rätta hemligheten. Arbeten af sann och hög anda verka vanligen blott på en ringare del af förädlade läsare, och födas dessutom ej med det ymnig-

le, som ett ständigt skrifveri fordrar. Gastpladdret remot fordrar ringa möda, men verkar vidsträckt, ver-r på dräng och piga, på hela den grofva menigheten. mellertid, om sådana medel till effekt på mennisko-anet anstå män af geni och hög kallelse, då i sanning jt jag ej heller hvarföre det skulle föraktas såsom pojk-reck att utpassa förbigående i mörka smygvrår, om-höjd af hvita lakan, med kritadt ansigte och eldkol munnen. Det är samma välde öfver menniskodumhe-, som man i begge fallen fröjdas att utöfva.»

i Man kan ej neka till rigtigheten af många bland sa Leopolds anmärkningar, ehuru de tydligen äro ndade på en ethiserande åsigt af poesien, som sätter s högsta ändamål i att upplysa och förädla, och stäl-lärodikten såsom dess högsta art. Men äfven ur en n esthetisk synpunkt måste innehållet af Goethes ut *von Korinth* erkännas vara i högsta grad vämje-t. En yngling, som i stället för sin ungdomsbrud träf-ett lefvande lik, hvars kalla lemmar han med kär-ens vilda brånad trycker i sina armar och derigenom d fullt medvetande uppoffrar sitt eget unga lif, er-der utan fråga en tafla af så motbjudande art som möj-. Och ändock är denna dikt ett evigt beundrans-dt mästerstycke, en den största triumf, som det konst-liga snillet vunnit genom den deri ådagalagda för-gan att besegra, att förädla det allra vidrigaste ämne. Leopold har förbisett att Die Braut von Korinth all-les icke är en blott spökhistoria: den är tillika en tids-d af det allvarligaste slag. Han synes ej veta annat att Goethe sjelf är uppfinnare af den hemska till-gelse, som han tecknar: den är dock hemtad från gamla fabelberättaren Phlegon från Thralles, som le på den märkvärdiga tid då kristendomen kämpade första strider med hedendomen, och båda religio-nas motsatta verldsåsigter täflade om herraväldet.

Den klassiska hedendomen med sin rika sinnlighe
drade en full, en obegränsad njutning af det jo
lifvets fröjder, i motsats mot kristendomens föra
det jordiska och dess sträfvan efter himmelsk g
Denna den hedniska sinnlighetens okufliga makt,
ken icke en gång döden förmår besegra, afbildas
tillintetgörande våld i Bruden af Korinth, här fram
såsom en omättlig vampyr, som utsuger ungdomens
blod och inviger den åt döden: «und das junge
erliegt der Wuth». Den ungdomliga kärleken, s
nya religionens stränga asketism förnekad att till
ställa det naturliga begäret, urartar till en hemsl
nad, som slutligen ingen njutning kan tillfreds
troheten, ömheten hafva slocknat hos den unga qv
endast lystenheten qvarstår; ty «es schlägt kein H
ihrer Brust». — Lägger man till denna poetiska g
tanke i Goethes dikt ett utförande, som är makalö
versform, som på ett förundransvärdt sätt lämp
efter innehållets beskaffenhet, raska teckningar i få
så hemska, så målande att håret kan resa sig på en
vud, och derjemte så smekande och fängslande, at
känner sig liksom af en omtjusning fasttrollad vid
så måste man tillerkänna denna underbara dikt ett
poetiskt värde och lätt finna förklaringen till det
liga bifall, som i allmänhet mött densamma. De
jemföras med Alcina hos Ariosto, hvars djupa, u
bara ögon ägde en oemotståndlig tjuskraft åfve
dem, som visste att hennes skönhet endast var m
på en vederstygglig trollpacka.

Sedan Leopold vidare rigtat sin kritik åfver
Oehlenschläger, för vissa af hans dikter i denna g
tillägger han följande allmänna betraktelser: «Till
tyrs skall man finna sig benägen att anse allt dett
som blotta nyhetsförsök af en och annan särskild
fattare. Man bedrar sig: det är beklagligen and
sjelfva tidehvarfvet. I den ena nationens litteratur

den andra mötas vi af samma fenomen. De stora talenternas period synes vara i det mesta tilländalupen, och den skrifvande massan har fältet inne; den vill nu i sin ordning stifta lagar och vill blott hafva en vitterhet sådan, som den kan för sin del åtnjuta och åstadkomma. Derifrån detta allmänna återfall ner till den lägsta folksmaken, dessa vilda rop emot fordna reglor eller fordna mästare, hos oss och annorstädes. Hatare af en odlingsgrad, som man hvarken straxt födes till, eller inhemtar med de första skolbegreppen, och med hvilken man blott genom fortsatt god läsning, mycken egen tanke och länge öfvade gåfvor småningom införlifvas, har man fästat sig för ginhetens skull i främmande nyheter, ropat efter andras rop på snillekrafter och effekter långt öfver de förut vanliga, hvartill det himmelska fröet påstås ligga nedgömdt i menniskosinnet, ehuru hitintills amligen qväfdt och nedtrampadt af förståndet och ansyska smaken, geniets tvenne usla fiender. Detta mmelska sinnes klenod kallar man efter tyska formuret *genialitet,* och hvarje ung uppeldad hjerna felar ej tt taga sina vildaste drömmar för just denna dyrbara att, som man försäkrar oss att Pope och Voltaire arken vetat om eller förstått att värdera.»

Detta gäller naturligtvis den så kallade nya skolan vår vitterhet, mot hvilken Leopolds ifver mer och mer gras i det följande: «Följden har blifvit», fortfar han, en som borde väntas, — och ur denna Pandoras ask, ya tyska genialiteten, (lemnom åt den äldre och nna all skyldig vördnad,) hvilken vitterhet hafva vi ej tt framströmma och vidt omkring utbreda sig? Talom om detta odödliga febuseri i stil och skrifart, som nes hafva blifvit vår särskilda lott; hållom oss vid rt ädla ämne, pöbelskrocket. Om jag deraf anfört ott tre exempel, vare man försäkrad, att det ej skett brist på trettio, och att äfven en tunga af jern (om gon bra käring vore dermed försedd) skulle ut-

nötas att berätta alla vår tids profstycken af dett
alla bördiga (det förstår sig) från fantasiens egna
gudarike; alla inspirationens äktaste barn och rel
känslans heliga slägtingar; endast hindrade af det i
tänkande förståndet att långt för detta hafva
verldens glädje och njutning».

«Icke nog: man begär allt starkare och stark
tryck. Skrocksagan och spöksynerna bli med tid
ven de, någonting vanligt och kraftlöst. Också l
tyska genialiteten redan funnit sig föranlåten att i
till sin sista utväg, djefvulen sjelf, som nu mera beg
personligen spela sin roll i våra romaner, dramer, le
o. s. v. Det bedröfligaste är, att äfven andra ta
såsom musikens och theaterspelets, börjat låna
försköning af dessa uselheter; och att råheten
tyllen och vigognen*) erhållit derigenom en för
ning att dela utan skam samma hemligt älskad
ning med råheten under kommisset och blaggarn

«Det är sannt, att sedan «Fredriks vålna
«Alonzo den Tappre», — bägge två öfversättning
bägge gjorda af en äldre tids berömda skalden
förra af Kellgren, den senare af Kullberg) — «vet
att vi hos oss ägt i det rätta stora gastslaget näg
af större ryktbarhet. Emellertid har ifvern för hela
slags vitterhet i alla sina grenar visserligen aldri
ibland vår unga skaldeflock större än under de
åren, och en mängd små försök, längesedan try
poetiska häften af olika namn, vänta blott på k
för att vittna om idogheten deri. Har också framg
ej ännu svarat emot bemödandet, hoppas man a
stora verldsrevolutionen, som i all ting förestår,
sinom tid medföra den, och att tidens anda skall
äfven hos oss göra sin makt gällande.»

---

*) Vigogne, en för femtio år sedan bruklig fruntimmershatt af

«Kanhända bör en sådan väntan icke heller finnas imlig. På sin gamla grund hvilar nu mera ingenting ıbbadt. Allt jäser och omskakas: naturverlden, polika verlden, sjelfva tankeverlden. Man vet i sanning hvad ödet ämnar, om sommarn skall bli vinter, fran-er tyskar, Locke en stympare, Svedenborg en half-d, och käringsagan filosofi. De gamla förnuftsgrun-na uppryckta och med förakt utvräkta ur sjelfva filo-ien: i hvad ämne (så smickrar man sig) skulle man understå sig att längre erkänna dem? Jag nekar till allt detta, och man kan, som sagdt är, ej veta ets vägar. Emellertid hafva dessa vägar hitintills alltid it medelbara. Ödet har till sitt stora ändamål, gast-ans upplifvande, betjent sig i Tyskland och annordes af en Bürger, en Goethe, en Oehlenschläger, med a andra utmärkta snillen. Så snart någonting dylikt en hos oss inträffar, skall jag begynna att frukta hvad n torde förestå. Intill dess, och såsom allt hittills visat , skulle man ej tvärtom tycka sig finna likasom en nlig vilja hos ödet att skydda oss mot galenskapen ıom sjelfva hennes nervlöshet hos oss, och att kanske ad vet man?) bevara detta gamla landet vid sitt goda t i litteraturen, likasom nyss tillförene vid sitt polika sjelfbestånd?»

«Uppriktigt sagdt, är det väl med en vitterhet, lan vi sett den under snart ett tiotal lemnas åt bok-orna och merendels förblifva der i troget förvar, som n bort hoppas att uttränga den äldre, stundom förffliga, hvaraf vi redan begynte att kunna berömma ? Har man kunnat förnuftigtvis smickra sig att hos lan talrika läsare af Horatius och Virgilius, af Pope ı Voltaire, af Kellgren och Oxenstjerna, hinna myc-; långt i smakens omskapning med «Hafsfrun och cken», med «Den mörka Skogen», «Ljungby Horn», arulfven», och hvilken vet alla de öfriga namnen? En s journal har yttrat, i afseende på «Svenska Akade-

miens Handlingar», att alla dessa författare — med undantag af blott tvenne, som nämnas — skola i nästa tidehvarf alldeles upphöra att läsas. Detta må vara möjligt, men säkrare synes utan tvifvel, att läsningen af en ännu större del nya författare aldrig skall begynna.»

«Rätta olyckan vid allt detta förblir alltid, att poesier af den halt, som dem vi nyss omtalat, kunna merendels på stund göras af hvarje begynnare; men icke sådana som Kellgrens och Oxenstjernas, icke sådana som de bägge skaldebrefven «Till dem, som söka ett odödligt namn», sången öfver «Gustaf III:s Bildstod», «Uppfostraren», «Svea», «Husliga Sällheten», att ej uppräkna flera. Lägg till, att då hvarje försök af senare slaget skulle af oförmågan straxt röja hela dess vanmakt och blottställas för åtlöjet, finner en skrocksaga, en pöbeldikt, en gastfasa, ehuru uselt rimmad, alltid en viss klass af läsare, på hvilken den kan hoppas att göra effekt, redan för blotta skrockets skull. Alla falska, öfverdrifna, grofva, halfvilda, hiskliga, med ett ord alla förkastliga slag och sätt hafva ej annat ursprung än detta samma: den tanklösa hopens lättare och vidsträcktare bifall. Äfven den sanna talenten har ofta ej kunnat motstå retelserna deraf.»

«I sanning, utan uppsåtlig beräkning på sjelfva vildhetens, sjelfva öfverdriftens, sjelfva förnuftslöshetens starkare verkan på en viss klass läsare, skulle ej, jag frågar det, förkastligheten af allt detta falla, med minsta bruk af sundt omdöme, straxt och klart i ögonen? Låt också talenten sjelf nyttja dessa olofliga medel, och effekten deraf blifva i dess hand så stor den kan blifva. Men, ehuru en författare må prisa sig af att hafva åstadkommit hvad man kallar starka intryck på en slötänkt eller öfverrumplad menighet, vare sig genom vildheten, rysligheten af det som föreställes, eller skrifartens excentriska natur; hvilken förtjenst kan han dock deraf tillegna sig, om han är skyldig framgången (hvad nästan

alltid sker) åt blotta orimlighetens kraftigare påstötning, och om läsaren, i fall ej af djurisk råhet, måste vid lästa tanke rodna för sitt nöje? Menniskan är ej två innespersoner, evigt åtskilda från hvarandra, en blott passiv, skakad och fröjdad af alla inbillningens intryck, som blott hafva lif och väckelsekraft, och en annan, dömmande och gillande efter förnuft och rätthet. Hon är bägge delarne, men bägge i ett och tillhopa, så snart hon omligen uppnått sin rätta bildning: ett mål, hvartill hon antingen hunnit eller skall komma, och hvarefter affekt af geniets yrken måste beräknas eller hålla godo att förr eller senare vräkas och föraktas. Vore då bättre att genast söka det sunda, fast litet strängre omdömets bifall, som ändå slutligen skall medföra enda sanna stämpeln af värde och varaktighet? ler skulle det så förhålla sig, att effekternas kraft och ighet på intet sätt låta förena sig med det visare ndömets fordringar? Mig synes tvärtom, som hela llets konst i alla tider bestått i denna förening och alla stora författares arbeten vore derpå lika så nga talande bevis.»

«Medgifvom att dessa omdömets fordringar medföra nd och tvång; att band och tvång, utan skicklighet och na att bära dem, vanligen qväfva kraftens uttryck och ighetens, och att oförmågan under dessa fjettrar skall fva löjlig, eller åtminstone finna sig missaktad och prisad. Medgifvom att alla större effekter i vitteren skola på sådant sätt nödvändigt blifva svårare och rare, då man ej har lof att söka dem det minsta utom nsen af förnuft och ädlare sinnesbildning, följaktligen ke ett steg inom råhetens, rysligheteus, vanvettets, belskrockets och den vilda hänförelsens område. Deraf jer visserligen, medgifvom det äfven, att under såna vilkor icke hvar mystisk ordprånglare i rim och ster, icke hvar sammanfösare af oförståndigt fras- och bildmakeri, icke hvar excentrisk stojare, icke hvar för-

fattare af gastballader, skrockdikter, röfvarhistorier, dängor, blåskägg och annan pigläsning, skall komn passera för ett geni och taga rangen af Pope och taire; men jag ser i sanning ingen skada deri fi menskliga samhället. Det är tvifvelsutan sannt, dra sidan, att om förvillelsen gör löjlig, gör blott lärigheten icke heller odödlig. Jag glömmer al heller den fara jag sjelf löper; men skulle ocks som skrifver detta, oaktadt den bättre väg jag sök likväl böra finnas, vid slutlig dom, kanhända högsta blott en passabel rimmare, men böra förlor met bland nationens verkliga skalder, så ser jag ning ej heller deri något stort lidande, då en läg tjenst, i fall dock någon, icke bör kunna räknas till förebråelse. Det är i förträffligbetens natur, kunna tillhöra enhvar. På alla tider har hon var synt genom sin svårighet; och det rätta stora ond om minnet af hennes fordringar kunde på någon den grad utplånas, att hon med förtrytelse slutlig och hållet försvunne från ett tidehvarf, som ej m stod att hvarken värdera eller ens igenkänna her

Med nästan ännu större stränghet behandla pold den nya skolan i afhandlingens fjerde o stycke, som handlar «om den gamla götiska dikt den nya smaken för detta slags vitterhet». Ja delar början af denna afdelning såsom ett ytt prof på Leopolds sätt att polemisera mot den ny lan, som han från sin ståndpunkt hade både e och objektiva skäl att hata och missakta:

«I bredd med det nyss omtalta orimliga slaget, och med behaget dertill, är jag långt if sätta den hos oss så ifrigt uppvaknande kärlel den götiska fornåldern. Den förra smaken är l förkastlig; den senare kan vara berömlig: och d blott öfverdriften deri, som kunde böra finnas kl värd.»

«Såsom ämne för kunskap och forskning förtjenar det götiska fornstudium visserligen alltid sin aktning. *Från* poetiska sidan visar sig åter dess förtjenst något mera omtvistelig, oaktadt den stora mening derom, som man bemödar sig att hos oss väcka och underhålla.»

«Vid betraktandet så väl af den ifver, hvarmed detta sker, som af sorgfälligheten att påkläda nästan alla ämnen, åtminstone alla svenska ämnen, den götiska forndrägten, så långt någon lapp deraf låter möjligen inpassa och bruka sig, — vid betraktandet häraf, säger jag, skulle man ej tro sig tydligt nog röja, huru allt detta instämmer med hela den öfriga anläggningen till en ny vitterhetslära? Eller skulle det vara en dikt att en sådan ny vitterhetslära någonsin varit å färde? Vi hafva alltså blott drömt om en så kallad ny skola med ändamål att nedstörta från litteraturens thron den gamla Horatsiska, Popiska, Voltairiska kulturen, för att i stället uppsätta den unga fosforiska gallimathian eller till behaglig omvexling sjelfva rama folksmaken. Men om meningen verkligen ej varit att hos oss återföra denna sistnämnda, med alla sina herrliga förlustelser ur den äldre och yngre råhetens poetiska grundsköte, hvad har man då menat, och hvartill under tolf års tid alla konstlexor, alla häftiga åtgärder af just denna samma åsyftning? Hvartill predikningarne om fantasiens höga egenmäktiga gudaflygt, och om förderfligheten af förståndets medverkan dervid? Hvartill skriket om dumheten af hvad man kallar korrekthet, öfvadt skrifsätt, rigtighet i språk och mening? Hvartill det löjligt affekterade föraktet för nyare tiders bästa författare, med deremot svarande enthusiastiska beundran för alla gamla slagdängor och gatvisor, som gjort hitintills våra pigors och drängars omissunnade vällust? Hvartill spökfasorna och upplifvandet af allt gammalt pöbelskrock? Hvartill ändtligen inbillningens möjligaste tillbakaflyttning till de mörkaste

och råaste tidehvarfven och dess idkeliga umgänge med föremålen deraf?»

«Från den aktning för dessa åldriga tider och föremål, som ett billigt tänkesätt ålägger att hysa, ämnar jag visserligen ej söka afvända någon; men då jag redan yttrat mig om en och annan af de ofvannämnda punkterna, skall jag begagna samma rättighet, att ännu tillägga ett ord om denna sistnämnda.»

«Det är ej utan, att den så kallade götiska fornverlden äger, genom olikheten af gudalära, lefnadssätt och händelselopp, någonting till form och färger starkt afstickande från våra tider, och befinner sig, såsom hvarje tid af råare sinnlighet, på visst sätt gynnande för den poetiska målningen. Äfven genom de begrepp om sedernas enfald och allvarlighet, om frihetsnit, löftestro, oförskräckt mod och flera slags värdiga tänkesätt, som vi fästa vid denna gamla kämpatid, glänser den från en moralisk sida, som låter af skalden med fördel använda sig. Det må således ej nekas, att ju dessa aflägsna åldrar erbjuda ämnen till vissa taflor, som böra, under talentens hand, medföra sin verkan. Jag tror blott, för min del, att alla dessa taflor, så långt de skola behålla sin äkta forngötiska pregel, böra anses såsom målningar af ett eget och för oss redan främmande eller föråldradt slag, godt för sig till omvexling eller kontrast, men som ej torde böra ideligen upprepas; minst med hemligt eller kungjordt anspråk, att uttränga vår egen tids egentliga vitterhet.»

«Skulle således något verkligt geni, af särskildt behag till den götiska fornverlden, helst välja derur föremålen för sin pensel, följe det i sådant fall sin böjelse och njute beröm efter den urskiljning, som visas i valet, och den talent, som röjes i utförandet. Men påstår någon på samma grund äfven att häri hafva igenfunnit en af de rätta stora hufvudkällorna för sann poesi hos oss; fordrar någon att våra skalder böra från den grekiska och

romerska gudadikten oförtöfvadt och af uppriktigt hjerta omvända sig till den gamla nordiska; våra konstnärer följa samma visa efterdöme; våra ögon och vår inbillning hädanefter omkringstängas med idel föremål ur de götiska tiderna; och, då alla ämnen svårligen kunna väljas derur, åtminstone mythen, bilderna, språkarten öfverallt inblandas; påstår någon, i korthet sagdt, att med undantag af spökeriet, trollskrocket och den nya filosofiska mysticismens höga molnkretsar, vår tankes och känslas rätta poetiska umgängelse måste för öfrigt evinnerligen vara i eddan och sagorna: då fruktar jag uppriktigt, att en sådan plan för vår vitterhet smakar mera af en viss ny skolas afsigter och önskningar än af upplyst nit och sundt omdöme.»

Leopold behandlar denna del af sin afhandling med stor utförlighet. I hvad han yttrar om den klassiska mythologiens företräde framför den nordiska i och för konstens ändamål, måste en opartisk domare gifva honom rätt. Den nordiska gudalärans gestalter äro, med få undantag, snarare sublima än sköna, samt egna sig följaktligen icke väl åt den bildande konstens, och minst skulpturens behandling. Att de deremot väl låna sig för poetens konst har samtidens erfarenhet visat. I ett afseende är Leopolds framställning af sina tankar i detta ämne ganska karakteristisk för hans esthetiska tidehvarf. Han utgår nemligen från den förutsättningen att en mythologi är nödvändig för poesien, icke likväl såsom maschineri i den episka dikten, utan såsom ett «blott bildspråk i allmänhet». Så menar han att ett bildadt folks vitterhet icke kan umbära sådana uttryck som Gracernas bälte, Zefirens vingar, Parnassens höjder, Kastalens bölja, Vishetens Egid, Neptuns treudd, Tvedrägtens äpple, Karons båt, Glömskans flod. Sådana poetiska figurer, säger han, «äro visserligen, om man så vill, *lieux communs* under medelmåttans pensel, men icke så under talentens och, ehvad man må säga, aldrig för

skalden umbärliga». Visserligen är bildspråket i allmänhet oumbärligt för skalden, då hans organ, fantasien, just företrädesvis är bildskapande; men icke är det dermed sagdt att det nödvändigt måste hemtas från den klassiska mythologien, minst i de stereotypiska former, som den under fransmännens behandling antagit.

I sammanhang med det här behandlade ämnet gifver Leopold en lindrig varning åt den i hans ögon alltför frisinnade Madame de Staël. «Hvad originalitet angår», säger han, «så aktom oss att derföre anse alla afsprång från det bättre och ädlare, hvaråt ledsnaden vid en lång njutning af detta bättre kunde förskaffa ett visst omoget bifall. Det gifves grofva eller slappa sinnen som behöfva till nöje och väckelse icke det sköna, utan det nya och sällsamma, och som gerna såge att vitterhetens hela utseende förvandlade sig lika så ofta och oftare modadt som theaterns i en tysk dram. Den förträffliga fru Staël, visserligen utan att skydda eller gilla sådana okloka förvandlingar af ett lands smak och litteratur ville deremot finna på en och samma tid alla dessa afvexlingar hos nationerna sinsemellan, och att hvart och ett folkslag, utan att söka likna ett annat, hade sin egen särskilda poesi, likasom sin egen olika jordyta eller klädedrägt. Det är sannt att den europeiska vitterheten skulle, sålunda varierad, verkligen komma att framställa ett stort och angenämt skådefält, hvaröfver ett geni med sådana vingar som fru Staëls skulle finna tillfälle att företaga en den mest förtjusande luftfärd. Såsom en tillställning för betraktarens nöje vore alltså detta fullkomligt bra; jag vågar blott tvifla på att derigenom vore lika väl sörjdt för hvart lands särskilda litteratur, hvilken förmodligen icke är till för att utgöra en afstickande kontrast emot de öfrigas, utan för att upplyfta nationen till den allmänna högre odlingens ära och njutningar. Fru Staël, sjelf född att gifva eftersyn af förträffligheten, visste fullkomligen att den, oaktadt sina

ljaktiga slag, likväl förblifver alltid densamma till ınder och lagar och att föga någon afvikande sällnhet visar sig någonstädes, som ej utgör en större ər mindre synd emot detta slags hemliga grundförnuft. iginaliteten i denna mening vore då för ingen nation ıkvärd. Den vore alltid moder till litteraturens sluta förderf, och dess foster, rigtigt fullgånget, heter rbari. Med ett ord: felet i ett lands vitterhet är alg att vara af ett slag, redan gammalt och öfverallt aget, utan tvärtom att vara af ett, som genom sin ur icke kan blifva någondera».

Aldrig har väl Leopolds, den öfvade resonnörens, əst så klara och rediga hufvud visat sig så förmörkadt fördom som här. Den snillrika fru Staël, som han nödar sig att på det artigaste sätt i verlden vederga, uttalade med afseende på nationalitetens rätt äfı i poesien en sats, som numera väl ingen sätter i ga. Visserligen är det sannt att det gifves allmänna ar för vitterheten, men dessa lagar äro dock af den ıkaffenhet att de medgifva en olika tillämpning af ka nationaliteter, på samma sätt som ljuset bryter sig ka genom olika medier, modificerar sig olika i regnɀens särskilda färger, utan att derföre upphöra att a ett och samma ljus. Det gifves blott ett enda slag allmän vitterhet, och det är sammanfattningen af alla ers och folkslags vitterhet, på en gång öfverskådade, samma sätt som alla de särskilda färgerna sammanna göra den hvita. Politiken har också sina allmänna ar; men månne de derföre på samma sätt tillämpas alla folk? Samhällsskicket skulle då vara i allt gensamt för alla stater. Det «hemliga grundförnuft», t hvilket hvarje afvikande sällsamhet skulle utgöra större eller mindre synd, är ingenting annat än det straherande förståndet, som med anatomisk grymhet dar allt lif, för att taga reda på dess lagar, förstör t, för att jemna allt. «Originaliteten», säger Leopold,

«var alltid moder till litteraturens slutliga förderf». Litteraturens historia säger dock motsatsen: den abstrakta regeln har öfverallt varit vitterhetens död: i Spanien, i Italien, i Tyskland, hos isländarne; och först fantasiens frihet har förmått göra den lefvande igen. Än Frankrike? frågar man. När den der lefvat, har den lefvat antingen utan eller oaktadt regeln. Under dennas ok har den företrädesvis varit rhetorisk, bunden i meterns enformighet.

Leopolds slutreflexioner rörande den fornnordiska mythen och hjeltesagan synas mig deremot ganska befogade. «Hvar och en myth», säger han, «föddes alltid i ett visst nödvändigt förhållande till det folkslagets begreppsodling och bildningsgrad, hos hvilket den uppkommit; hänförer sig i allting derpå, och kan ej, öfver mellanrymden af många sekler, flyttas till ett helt annat folk eller helt olika tidehvarf, utan under tvenne vilkor för möjligheten, hvaraf det ena eller andra synes mig böra äga nödvändigt rum.»

«Antingen måste nemligen mythen, tillika med det fordna folkets litteratur och snillebildning, hafva blifvit hos någon nyare nation, redan från början af dess egen vitterhet, antagna till mönsterskola och hafva under tidernas lopp införlifvat sig med dess tankeodling, dess poesi och bildningsspråk: detta fall var hittills alla europeiska nationers och vårt eget. Eller, om så ej är; om mythen uppvuxit hos ett gammalt vildt folkslag, och skall, efter många seklers glömska, på en gång upplifvas och införas hos en efterverld af helt skiljaktig odling; då, och i sådant fall, låter ombytet visserligen ej göra sig utan att det nyare folkets tankedaning, tillika med hela dess vitterhet och bildningsspråk, måste liksom med våld brytas och tvingas till enlighet med den gamla återförda skaldearten. Jag ser ej huru detta skulle kunna hvarken bestridas eller undvikas.»

«Men huru och genom hvad medel sådant måste ike, har man också tänkt nogsamt derpå? Ty blir det väl å annat sätt möjligt än först och främst genom ombyte f nästan alla gamla älskade tankebilder i de främmande, om skola införas, och som antingen illa svara deremot, ller, i fall någon gång af en viss likhet, dock alltid tgöra ett gröfre och ofullkomligare uttryck deraf? Ja, ore detta ens nog, och måste ej omskapningen fortsätas genom ett ännu hårdare medel, genom frånsöndring ch uppoffring af hela den mängd begrepp och föreställingar, som icke blott öfverskrida den gamla skaldekontens förråd och möjlighet att uttrycka, men ej heller unna dermed på minsta sätt förlikas och sammanindas?»

«Det vore således ej nog att vi skulle nödgas i vår kaldekonst förvandla Olympen till det gamla Hlidskjalf; upiter med sin blixt och sin örn till Oden med sina rå korpar Hugin och Munin, Apollo till Dellings son ag med sin häst Skinfaxe, hvars mahn upplyser joren; Elyséen till palatset Gimle, bygdt på verldens söra ända; Pluto till Hel med sitt bord «hunger», sin nif «svält», sin säng «sjukdom» och sin tärna «långsamet»; att ej omröra hela det öfriga ädla utbytet. Men kulle vi ej derutöfver jemväl nödgas afsäga oss allt vad ej den götiska råheten kunnat ens ana, ännu minre tänka och bilda? Ty hvad äger den väl motsvaande till det grekiska snillets tusende lifliga diktbilder, om blifvit sedan seklers tid den europeiska kulturens nart sagdt oumbärliga skaldespråk? Hvad äger den t. x., som skulle uttrycka eller ersätta kärleken med sitt oger och sina pilar, Pallas med sin egid, Venus med itt bälte, Vesta med sin heliga låga, Neptunus med in treudd, Themis med sin vigtskål, Furierna med sina loss, Apollos lager, Phaetons fall, Ikars flygt, Pandoas ask, Proteus förvandlingar, Parnassen, Melpomene, halia, alla sångmöerna, alla gracerna, med ett ord,

nästan hela det fordna grekiska bildverket, så fullt af behag och stundlig tillämpning? Eller skulle vi kanhända blanda tillhopa bägge mytherna och göra deraf en osammanhängande väf af groft och fint om hvarandra?»

«Ännu en gång, vägrom ej en tillbörlig rättvisa åt den götiska mythen, som hvarken saknar sitt värde eller sin fortfarande brukbarhet i sådana fornämnen, till hvilka den naturligen hörer; men stannom dervid, och öfvergifvom den omogna och löjliga förhoppningen att deri finna en egen och för oss lämplig nordisk skaldedrägt äfven åt vår tids högre odling och tankedaning. Ställ mig dessa gamla grofhuggna diktbilder på nödigt afstånd ifrån mig, d. v. s. så långt bort i forntidens skymning, som de rätteligen böra: ställ mig dem, säger jag, i sitt sammanhang med hela den gröfre och vildare bildningen af deras eget tidehvarf: jag vill då söka, äfven jag, att lämpa mig derefter, och att låna, så långt jag kan, detta tidehvarfs ögon och tänkesätt. Men sträck ej heller deras bruk längre; gif dem ej rum och roler i en helt annan tanke- och sinnesverld, der ingenting står med dem i enlighet och sammanhang. Inblanda dem ej i ämnen af vida yngre och från dem skiljaktig natur; ämnen, hvarest helt andra slag af begrepp och känslor göra dessa forngötiska snillelån lika så obehöriga att finna rum, som blaggarnstrådar i en silkesväfnad, eller, för att kanske uttrycka mig lämpligare, som kinesiska figurer i taflor af modern europeisk målningskonst.»

«Dessa föregående reflexioner leda naturligtvis slutligen ifrån den götiska gudadikten i synnerhet till hela den forngötiska händelseverlden i allmänhet, sådan den med sin urgamla daning af bruk, seder och tänkesätt, till och med af uttryck, ordformer och kämpespråk begynnt att med ifver framsökas till ämnen för vår närvarande skaldekonst. Jag har redan medgifvit möjligheten af någon sådan taflas större effekt, genom den

ırkt afstickande skiljaktigheten från vårt eget tide-'arf; ty hvarje mera främmande föremål, väl skildradt, r den förmånsrätten att för ögonblicket starkare reta ıpmärksamheten. Men just äfven för samma orsak böra ssa taflor icke mångfaldigas, icke hvart man ser möta ;at; med ett ord: denna prisade fornverld icke göras l poetens beständiga ämne och föremål, tankar och billning icke till den helt och hållet tillbakaflyttas h der instängas; emedan deraf uppkommer först och ımst, i stället för nyhetens och ovanlighetens behag, ıt motsatsen deraf, en tröttande enformighet.»

«Jag är icke utan erfarenhet af det slags nöje, hvar-ıd man läser de gamla kämpasagorna, och har äfven ındom njutit föreställningar, hemtade derur. Manlig-ten, stoltheten, hjeltekraften, ehvar de röjas, fela ej : medföra denna verkan, och tyckas få liksom en yttre ıbarare stämpel genom det litet hårdare i sederna s dessa gamla dugtiga forngubbar och deras okrusade :t att handla och yttra sig. Emellertid höra manlig-ten, hjeltekraften äfven till andra tidehvarf, ja till de ıst odlade, ock de, som sett dem af rigtig mästarhand ılade i denna högre glans, skola ej lätteligen förmås : länge eller alldeles uppoffra det fullkomligare sinnes-jet för det oförnekligt lägre, endast starkare afstickan-genom den litet gröfre tidsprägeln: en egenskap, som, :väl svårligen i stånd att behaga genom sig sjelf, kan t blott genom kontrasten med det hos oss vanliga. ırvandla nyheten åter till vanlighet igen genom ofta ıprepad åsyn, och taflan skall snart förlora hela sin ekt. Man skall då ledsna vid de beständigt råare rmerna, begynna att träffas i detta målningssätt blott hvad man deri saknar, och fordra med otålighet till-ıka det bättre, som man för nyhetens korta retelse ıpoffrat och öfvergifvit.»

Denna afdelning, liksom till en del den föregåen-ı, är tydligen rigtad mot Nya Skolan och Götiska För-

bundet, som i många fall var den förras bundsförvandt. I vår tid, som redan står aflägse från de då pågående litterära striderna, lärer man svårligen kunna neka att Leopold från sin ståndpunkt betedde sig mot den nya tidens kämpar i allmänhet med en ridderlighet och en hofsamhet, som borde hafva tjenat dessa till föresyn. Visserligen märker man väl, att han var uppfostrad i en ensidig smaklära, från hvilken han, oaktadt vidsträckta studier, aldrig förmådde helt och hållet slita sig lös; men hans klara förstånd och hans poetiska sinne förmådde honom dock till medgifvanden, för hvilka hans motståndare borde hafva hyst aktning, såsom vittnande om en fördomsfrihet, som på långt när icke var gemensam för alla anhängare af hans esthetiska åsigter. Om man betraktar den i början af detta sekel vaknade ifvern för vår nordiska skaldekonst såsom ett slags tids- eller partiyra, sådan som den då verkligen visade sig, i synnerhet hos Ling, så måste man gifva Leopold rätt i det väsentliga af hans påståenden emot denna nya manér. Det tillhör det skapande snillet att slutligen utjemna tvisterna emellan de theoretiserande kritiker. Geijer, och i synnerhet Tegnér, anvisade till slut den forngötiska traditionen den plats, som den kan intaga i den nya nordiska vitterheten. Leopolds beundran för «Frithiofs Saga» bevisar tillräckligt att han förstod erkänna förtjensterna äfven hos det nya och nationella i vitterheten, när det omsmältes i det sanna snillets degel.

Bland de förebråelser, som gjordes den gamla gustavianska skolan af den nya, var kanske den vigtigaste och oftast återkommande den, att den förra skulle slaviskt efterhärma den franska vitterheten. Derpå har Leopold i uppsatsen «om den äldre svenska litteraturens förhållande till den fransyska» svarat så väl som svaras kan. Sedan han redogjort för hvad han ansåg vara hufvuddragen af det s. k. fransyska manéret (en teckning som är, såsom man kan förstå, mycket smickrande för besagda manér),

änner han, «att den äldre svenska vitterheten kan sägas en viss grad hafva sökt att bilda sig derefter. Härmgen är således klar och uppenbar, ropar man. Men man då ej, att allt detta utgör dock intet annat än t allmänna egenskaper, som böra tillhöra hvarje sann erhet, hvarje god författare, och hvilka, då de blifva fordran hos alla, icke kunna hos någon af dem anför härmning af de öfriga? Man beskyller ej för nning en musikalisk artist, som iakttager harmoniens kontrapunktens allmänna lagar. Om man i en mås taflor finner sanning och skönhet i teckningarne, ghet i färgen och en noggrann rigtighet i fördelning jus och skuggor, skulle det ej vara ett löjligt påståe att, ehuru ingenting, som i dessa taflor föreställes, es lånadt annorstädes ifrån, vore dock sjelfva skicketen, hvarmed de blifvit gjorda, likväl ingalunda stens egen, utan andras, som deraf tillförne gifvit npel. Likaså gerna måtte man äfven påstå att den ka och vighet, som någon visar i kroppsöfningar, tillhöra honom sjelf utan exercitiemästaren.»

«Man har ej förtjenst i vitterheten, säges det, utan inalitet. Nej, men icke heller utan efterliknande. uren sjelf upprepar och efterliknar sig i hvarje stjerhvarje träd, hvarje ansigte. Utom detta beständigt ettsamma, som genomlöper och sammanbinder det beständ t omvexlande: utom denna enhet i mångfalden, skulle en princip gifvas hvarken för ordning eller skönhet.»

«Likasom i konsterna måste således äfven i vitteren en likhet nödvändigt uppkomma emellan vissa naer eller vissa författare, redan genom blotta erkändet af gemensamma grundsatser, vare sig för auktorp i allmänhet eller för de särskilda slagen deraf. Att na allmänna grundsatser måste finnas, kan ej bestrioch ligger i sakens egen natur. Ifrån Aristoteles, ero, Horatius, Longinus, Quintilianus, intill Boileau Pope, hafva snillen och tänkare sökt att utreda lä-

rorna derom, och de yppersta författare utmärkt sig g
nom deras efterföljd. De åter, som hvarken erkän
eller värdera sådana ledande grundsatser, utan vänta
allt af det fria natursnillets ingifvelser, dessa, säger j
kalla hvarje sorgfällighet af detta slag för gammalmoc
pedanteri, fransysk manerlighet, och dem, som hos
dermed beträdas, för fransosernas usla efterhärmare.
dan är i grunden meningen af denna beskyllning.
är nyttigt att veta ordens rätta bemärkelse.»

«Men den som, i hvad mål det må vara, följer
nuftets föreskrift, härmar ej förnuftet; han äger och
öfvar det. Och den som gör det i vitterheten, i stä
för att öfverlemna sig åt en blind hänförelse, gör
med visserligen ej annat än hvad de bästa författare g
före honom; men blir derigenom lika så litet deras l
mare som man kan säga, att den som ej tar sig
härmar nyktert folk.»

«Ännu en likhet måste på samma sätt uppkom
genom bemödandet att i vissa särskilda egenskaper
skickligheter närma sig upp till dem, som deriger
gjort sig särdeles berömda. Så hafva Horatius och V
taire utmärkt sig i den fina och lifliga verldsmålning
Virgilius i versens harmoniska skönhet. Den naiva
träffande karaktersmålningen, den enkelt lärande fa
sagan, den bittra hämnande sedesatiren hafva i Th
phrastus, Aesopus, Juvenalis sina godkända förebil
Om af deras skrifter eller andras en ofta förnyad
ning blifvit af de bästa kännare tillstyrkt, månne
varit för att på intet sätt derefter bilda och rätta
Horatii *Vos exemplaria Græca* etc., skulle det väl l
öfversättas: bemöden er ingalunda att likna g
kerna?»

«Men man liknar ej andra, menar man, utan
före att man saknar sjelf all egen pregel: endast na
fogel lånar fjädrar af andra. Lättsinnighet! Ni beun
ömsevis Ciceros skrifart eller Taciti: den ena,

ällets fordran, kraftigt medsläpande eller fint utveckde, men alltid ymnig, liflig, numerös, välljudande; andra ordknapp och meningsrik. Men då ni föreer er ett sådant mönster, hvad lånar, hvad tillegnar ni väl då egentligen deraf, utom blotta begreppet om en djupsinnig korthet eller mera fullbildad skönhet i et att uttrycka er; det vill säga begreppet om vissa torliga egenskaper, som ni visserligen ej kan rakt framoch tillegna er der ni finner dem, utan som ni måste er egen själ framkalla och upparbeta er till? Sådana rar lånas alltså icke, — de måste utväxa inifrån på som vill dermed pryda sig. Hade Racine icke sjelf Virgilii geni, så hade han förgäfves imiterat denna skald, och hans verser vore ej de yppersta som ot modernt språk har att uppvisa.»

«Det blir häraf klart, att imitationen i denna bekelse (hvilken är den rätta och äkta), långt ifrån att ra en plundring af andras förtjenster, en konst att yga sin tomhet under deras ädlare former, att draga r sig någon flik af deras rikare omklädnad, består tom helt och hållet i uppodlingen af egna snillegåffastän efter deras föresyn. Det blir klart, säger att likheten emellan förebild och efterföljd blir här den af förskrift och afritning, icke den af samma , lånad från er vägg för att uppsättas på min, utan som finnes mellan tvenne, hvilka efter samma ideal rträfflighet göra hvardera sitt eget särskilda arbete.»

«Icke detsamma låter för någon del säga sig om vanliga grofva härmning, som stjäl guld af andra, att här och der förgylla sin egen dunkelhet, och ideligen plundrar sina mönster, utan att någonstädes likna dem. Denna uppehåller sig nemligen aldrig de allmänna vilkoren för auktorlig förträfflighet, utan sådana ställen eller delar af någon författares arbesom kunna af härmaren till eget bruk användas. går derföre aldrig ut på förvärfvandet af de egen-

skaper och färdigheter, hvarmed något skall göra blott på att tillegna sig det redan gjorda, och derigenom alltid ett mer eller mindre förtäckt lå andra af hvad de uppfunnit och tillskapat. Dess tecken är nästan alltid att man kan säga: der el finnes detta redan förut. Sålunda finner man, sådan författare, nu hela idéen af hans arbet från någon annan; nu särskilda stycken, med lit klädning, lånade här och der ifrån; aldrig ai dem, från hvilka han riktat sig. Kortligen: m låna det gjorda, icke snillet, hvarmed det blifvit och att visa sig sjelf sakna eller äga detta sistn — se der, hvad som alltid skall åtskilja den plur härmaren från den berömliga författaren, som bil i tidehvarfvens äkta mönsterskolor.»

«Af hvad hittills blifvit sagdt följer, synes mig all härmning är en likhet med andra, är dock het med andra derföre icke härmning. Man kan Alexanders hängande hufvud, men den som vi hans tapperhet måste äga den. Begripe man i het att det gifves vissa egenskaper, vissa drag af bildning, hvilka, emedan de höra till vilkoren fö torlig förtjenst i allmänhet, måste derföre, så län litteratur gifves, hos hvarje god författare ånyo vi likasom hos hvarje sund kropp samma vanliga or krafter med deras verkningar. Begripe man, säg att den som, af nit för en alldeles egen och na litteratur, ville deri finna ingen likhet med hitt kända mönster, skulle, för en sådan egen nationli ratur, slutligen finna inga andra egenskaper att v råheten, utsväfningen och oskickligheten.»

I de följande afdelningarne af denna upp den polemiska syftningen mot nya skolan änn uddhvass. Hvad Leopold i sammanhang dermed om Frithiofs Saga är förträffligt och förtjenar «Det är», säger han, «i sanning ömkligt att höra o

m så kallad egen och sjelfständig vitterhet, som skall ramför allt anstå det nordiska snillet; hvilket ej bör la, säger man, att genom daning efter klassiska mönter förfalskas från sin egen höga natur, utan bör, geom en alldeles ny och fri uppflygt ur sina skrefvor, åtkilja sig från hvad man hittills mest prisat i vitterheten. romma sinnen tro, att häraf måste födas någonting rdeles stort och originellt. Det skall blifva, tänker an, en ny himmel och ny jord i poesien. Hurudan enna himmel och jord blifvit, har efter flerårigt arbete erpå visat sig i Phosphoros och kalendrarne.»

«Man skall här troligtvis med stort ljud utropa namet Frithiof; och skall anse sig dermed hafva gjort nog tt dräpa mig. Men jag ser icke anledningen till en dan triumf. Visserligen tviflar jag icke om den så allade nya skolans begär att räkna sig i nära slägtskap ed den Tegnérska sångmön; blott inser jag icke, huru oemet Frithiof skulle tillhöra henne eller kunna mera knas henne till beröm än man kan gifva Septembrirerna äran för Code Napoléon. Låt henne fritt tillgna sig sagoväsendet och visboksfraserna såsom sina lhörigheter; låt henne i de föråldrade talesätten, i adktivets gammalmodiga flyttning bakefter substantivet, det oftare bruket af indefinit kasus i stället för den efinita m. m. igenkänna sina egna anletsdrag. Jag mnar derhän huru fagra dessa anletsdrag i sig sjelfva ro; men det är ej lika om de utgöra oförmågans egen erkliga naturbildning eller om något stort snille för llfället grimerat sig dermed. De kunna i senare fallet edföra en trollmakt, som eljest för ingen del tillhör em. I öfrigt föreslår jag ett helt enkelt försök. Det ore att utan misskund afkläda poemet Frithiof allt vad den nya ungdomliga poesien tror sig kunna med ågon minsta anledning räkna bland sina dyrbarheter; ch hon skall finna, tänker jag, med någon förundran, uru hela den stora skalden står ännu derefter oförmin-

skad qvar. Deraf kunde hon åtminstone till en början lära någonting.»

«Men hvad den nya skolan deremot lärer hafva den rättvisan att af detta poem ingalunda tillegna sig, det är den förunderligt rika och sköna bildningskraft, som deri utbreder sig, i förening med det djupa tänkande sinne, som öfverallt framträder utan fördunkling af ord-mörjor och tankemoln. Jag går i god för att ingen skall hafva trott sig igenkänna någon slägtskap med denna skola eller någon likhet med hennes anletsdrag hvarken i den Shakspeariska mångfalden af mästerligt tecknade figurer och sinnesarter eller i den homeriska mål-ningen af naturscener och händelselopp, af tidsdrägt och menniskohandling; eller ännu mindre i den oförgängligt paradisiska blomning af sjelfva det poetiska uttrycket, som från första till sista sidan fängslar läsaren. Man skall tvärtom af allt detta gissa till helt andra skyldskaper och något förnämare. Så att om Sverge kan med skäl högmodas öfver detta poem; om det till och med vänder hit åt norden främmande folkslags ögon, likasom på en kometisk skådesyn, så torde orsaken dertill verkligen mindre ligga i likheten med den fosforiska och kalen-driska poesien, än i likheten med Homerus, Virgilius, Tasso, Milton, Pope och allt hvad man sedan årtusen-den beundrat såsom ypperst i detta slag.»

Anmärkningsvärdt är att Leopold denna gång bland de stora mönstren icke nämner en enda fransman. Der-emot har han i sin ifver mot nya skolan förgätit att bland Tegnérs erkända förebilder nämna Goethe och Schiller, förmodligen emedan de voro tyskar. — Hvad som i synnerhet tyckes hafva grämt Leopold i den nya skolans sätt att förfara mot den gamla, är dess klander af franska tragedien såsom den senares förebild vid för-söken att skaffa oss ett nationellt drama. Och i sanning gör han allt hvad göras kan till försvar för det franska idealet i tragedien. Sedan han redogjort för alla de

skränkningar, som den franska tragedien är underastad, och i hvilka han ser idel esthetiska förtjenster, del bevis på den tukt och disciplin, som den dramatiska iktkonsten är skyldig att iakttaga, så vida den skall ira anspråk på bifallet af ett bildadt publikum, fortfar in: «Sådana äro de svårigheter, inskränkningar och rsakelser, som åtfölja detta slag af tragedi och som ira det okärt för våra independenter i vitterheten. Efr deras mening vore alltså tid att en gång för alla svärja det, och att förklara den engelskt-tyska sorgeamen för ensamt regerande tragedi, hon och ingen man. Jag tror likväl att sanna kännare torde härtill ihöfva något längre besinningstid; och att man kan ifva läst med stor beundran några pjeser af Shakspeare h flera tyskar, ja äfven hafva gjort ett par medelmåtga öfversättningar, utan att derföre förstå rätt mycket detta ämne, eller böra tro sig kallad att uppträda som görande domare deri. Förgäfves påstår någon att han en Argus och har hundrade ögon. Han bör påminnas t publiken har flera tusen, och ser slutligen med dem esammans åt den alltför oblyga medelmåttan.»

«Det behöfs för öfrigt inga hundrade ögon för att se att när man ideligen ropar emot härmning, borde hela meningen deraf vara att det är tyskarne som ira härmas, engelsmännen som böra härmas, italienar-, till och med spaniorerna, som böra härmas, med ett d alla andra, endast icke fransoserna.»

«Anmärkningsvärdt blir det alltid, att de, som hos s mest utfarit mot den fransyska vitterheten och ifriist smädat hvarje förnuftig enlighet dermed, såsom ivis på snillets armod, slafvisk efterapning, brist på itionalitet och originalkarakter etc., märkvärdigt, säger g, blir alltid, att dessa varit just de samma, som sein en längd af år ideligen sträfvat att ombilda vår tterhet efter det nyaste tyska modellet, och som ej öttnat att begåfva oss med alla herrligheterna deraf:

tyska sexfötter, tyska tiostafviga orim, tysk jargon
sofien, tyska funderingar om konst, tyska romans
ser, ordvridningar och talformer; jag nämner ej c
drande upplifvandet af gastsagor, trollskrock, gam
visor med annat mera efter nya tyska genialiteter
bild. Om det finnes någon konseqvens i allt de
måste väl nödvändigt antagas att man är blott
härmande stympare, så snart man lemnar någon
uppmärksamhet åt de stora fransyska mönstren
deremot ett verkligt originalsnille och en äkta pa
skribent, så snart man på bästa sätt åbäkar si
nya tyska maneret.»

«Man må ej förebrå mig att härigenom haft
förringa hvarken de nyssnämnda versarterna eller
fattare, som med geni begagnat sig af denna och
främmande eftersyn för att litet omskifta och up
vår vitterhet. Det gifves tanklösa stojare, som
gen kunna finna någon förtjenst under andra for
dem som de vant sig att gilla eller låtit värfva
beundra; och som derföre hafva smäderopet färd
hvarje annan. Jag föraktar dessa för mycket
kunna likna dem. Alexandriner, jamber, hexamet
eller orim, det ena målningssättet eller det andra
ankommer mindre: *Genie or no Genie: that is the q*
Men man måste ej tro sig finna geniet öfverallt
man frigjort sig från regelkonst och besinnande or
Man måste förstå att igenkänna det under en slip
lika så väl som under en råare; hos Racine lika
som hos Shakspeare. Skamligt nog att den tid
gen skulle komma, då just sjelfva ohyfsningen och
ligheterna hos den senare skulle anses utgöra
höjd, men deremot den virgiliska skönheten af d
res verser göra tvifvelaktigt huruvida han må bör
nas ibland stora skalder eller ej.»

Leopolds «Bref om poetisk stil» hörer till d
sta han skrifvit. En författare har begärt hans utl

m en s. k. «Elegie öfver en afliden fästmö», hörande ill genren af den då moderna poetiserande prosan à la Jessner och behäftad med all den svulst och sökta bildrål, som karakteriserade denna falska rigtning af poeien. Sedan Leopold i sin kritik af detta poem ådagaigt, att det poetiska föremålet här såsom annorstädes likartade dikter förlorar sig i en dunstkrets af sväfande bilder och pösande fraser, hvilka lemna läsaren ch åhöraren i ovisshet om hvad författaren syftar på, å hans sätt att måla är så obestämdt och allmänligt, :t den sinnesförfattning han söker teckna lika väl kan ira en följd af hvilken olycka som helst, som af den att ifva förlorat en älskarinna, går han till antiken för att sa hvilket helt olika förfaringssätt dess skalder iaktigo och huru de i första rummet sökte att fixera och estämma sitt föremål såsom något enskildt och verkligt. an citerar det vackra stället i Aeneiden, der skalden ildrar Didos begynnande och hastigt tillväxande kärk för hjelten. — «Denna tafla», säger han, «är vissergen ej mindre sinnligt målande än det mest allegoriska ildverk. Men det är här den rätta arten af sinnlig reställning, d. v. s. saken sjelf, skildrad i hela sin inna verklighet. Man betrakte dessa sanna och lifliga rag af den älskande Didos passion och belägenhet, och åge sig sjelf, om de skulle ersättas genom förvandlinen i hvilka liknande bilder det må vara, lånade från en öfriga naturen? Vore det ens möjligt att på det ittet uttrycka någonting af allt detta?»

«Detta är då att verkligt måla. Förlusten af en stmö, änskönt en af de mycket vanliga händelser i enniskolefnaden, skulle lika så litet sakna sina egna rande föreställningar, så snart man ville gifva sig möan att söka dem der de verkligen finnas, nemligen i innet af den förlorades personliga behag eller förtjener och i de sällheter af tusen namn och slag, hvarmed en älskandes inbillning införlifvat sig och hvarifrån han

på en gång slites. Men om man, i stället för att på sådant sätt likasom nedstiga i sitt ämne och derur framleta dess verkliga innehåll i den egna natursanningen deraf, låter sin inbillning kringsväfva bland naturscenerna för att finna tomma likheter emellan fästmannens fordna sällhet och solskenet och månens leende och blomstrens behag, eller emellan hans olycka och åskan och stormar och ramlande hyddor och sjömän som förgås i hamnen; då skall man snart nödgas finna att man under sådana allmänna bilder ingenting annat kunnat föreställa än hvad denna sällhet har lika med alla andra sällheter, denna förlust lika med alla andra olyckor, hvilket är att i grunden hafva målat ingenting. Man skulle med liten förändring kunna göra ett sådant poem om allting, och detta är så visst att om poeten ej af nödvändig försigtighet låter i någon rad, någon strof uttryckligen förstå, att frågan angår en förlorad fästmö, så skulle läsaren knappt kunna veta, öfver hvilket slags olycka man bör bejemra den lidande, om han förlorat sin fästmö eller sin process, och om det är husbrand eller sjöskada eller någon annan olycka, som öfvergått honom. Det är då ej origtigt sagdt att man, af begär att synas målare, sätter sig på sådant sätt nästan i omöjlighet att verkligen vara det.»

«Visserligen påstår jag ej härigenom att ur poesien utdömma det allegoriska*) bildningssättet. Det är blott frågan om dess rätta bruk eller missbruk. Jag vet väl att Horatius säger om en flyktig skönhet och det öde som väntar dess nya älskare:

Heu! quoties fidem
Mutatosque deos flebit et aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens!

*) Leopold menar här såsom annorstädes med allegori det samma som liknelse.

[en denna allegoriska bild är blott en hastigt förbi-
/gande skymt. Den är för och efter omgifven med
örvandlade drag ur den sanna verkligheten:

Cui flavam religas comam,
Simplex munditiis? —
Qui nunc te fruitur credulus aurea,
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat o. s. v.»

«Det är detta jag kallar sak i sig sjelf och naturen lan hon är i sin egna sanna föreställning. Jag slutar raf, att den väl sedda, väl uttryckta verkligheten, det l säga föremålen, väl skildrade i deras egen sinnliga ılitet, utgör det förnämsta, det hufvudsakliga af all etisk målning, och att om allegoriska likheter väl nna stundom bidraga att upphöja taflan, böra de lik- l icke ensamt utgöra den, utan, efter att hafva en nut spelt för inbillningen, straxt lemna rum åt före- llningen af saken sjelf i sin verkliga natursanning. ıt är med dessa som med prydande smycken: de för- ıätta en kropp som bär dem, och som således alltid blifver det principala objektet. Deras bruk är att /da vissa delar af denna kropp, icke att öfverallt vara tället för den.»

«Ett poem af idel allegoriska likheter, vittnade det k om bildningsgåfvans största rikedom, tröttar inbill- ıgen, som väl kan behagas af dessa hastiga härmande ıer, men som framför allt begär något substantiellt : fästa sig vid, någonting, som i sig sjelft är redbart 'emål, existerande i verkligheten och icke blott här- ınde likhet. Under den oupphörliga förvandlingen af k i bild, och af bilder i nya bilder, blir allt ett tomt uggverk. Läsaren famlar med möda och ovisshet efter ıt som derunder föreställes, och som bakom detta legoriska flor mer eller mindre skumt visar sig.»

«Emellertid fortfar man att gilla och utbreda detta ɪkastliga slag. De gamla sanna mönstren förgätas och

man vill öfverträffa genom en rikare bildningsgåfva. Den ena härmar den andra, och härmar sämre. Deraf har skett att poesien hos oss består nu för tiden snart sagdt i ingenting annat än ett visst allmänt liknelsespråk, hemtadt från tolf högst tjugu sinnliga föremål i naturen, och som man utan åtskillnad lämpar till alla ämnen. Det är visserligen ej möjligt att i detta beständigt samma liknelsespråk kunna säga om hvart och ett ämne annat än de mest allmänna och triviala saker. Men sedan man talat om åskor och solsken, om klippor och stormar, om törnen och blomster, tror man sig hafva uppfyllt en poets skyldighet och frikallad från att säga något om sjelfva saken, så långt den ej låter sig under dessa bilder föreställas.»

Jag har nu redogjort för innehållet af Leopolds esthetiska skrifter, hvilka äro derigenom vigtiga att de uttala hufvudsumman af det högsta vetande om konsten, som tillhörde de bildade klasserna under ett af de vigtigaste tidehvarfven i vår vitterhetshistoria. Detta vetande ägde föga djup, föga konseqvens och i många fall föga sanning; men det var klart och populärt och kunde utan svårighet blifva den så kallade «bildade» massans egendom. För denna massa fortfor Leopold också länge att vara ett orakel, och han förtjenade äfven att vara det, då ingen bättre än han förstod att i korta lättlästa uppsatser af angenämt resonnement sammanfatta den ytliga vishet, hvaröfver hans samtid kände sig så stolt, så upphöjd öfver det förflutna, så trygg emot framtiden. Flera af de skrifter, som vi nyss granskat, hafva uppstått eller fått sin sista handläggning under en senare period, då man redan börjat sätta i fråga sanningen af den lefnadsvishet, som för dem ligger till grund, och tillämpat en skoningslös kritik på den skönhetslära, hvarpå deras esthetiska omdömen grunda sig: man ser

ırfattaren ofta med en förtrytelse, som ej lyckas gömma g under föraktets uppsyn, mätta tillrättavisande hugg t den närgångna förmätenheten hos en ny tid, som ågade sätta i fråga behörigheten af de fordna mönstrens ıspråk, men man finner blott sällan honom medgifva :t han sjelf låtit sig till en viss grad påverka af sådana ən nyare tidens inflytelser. Han qvarstod orubbligen sin gamla theori, äfven sedan han upplefvat de nya ıigternas seger, ja äfven sedan han sjelf indirekt måst ɔra dem ett och annat enstaka medgifvande, hvilket ın likväl heldre ville tillskrifva hvarje annat motiv än ıgon inverkan af den förhatliga nya skolan.

Bland de prosaiska uppsatser af Leopold som äro ımmanfattade under den gemensamma rubriken «Strödda ınnen» äro några rätt märkvärdiga. Brefven till en :ländsk författare (historieskrifvaren Rühs), i anledning ' herr Acerbi's resa genom Sverge, utgöra ett vackert ·of så väl på författarens fosterlandskärlek som hans ogna kärlek till sin ungdoms konung, — så väl på ıns qvickhet som på styrkan af hans vältalighet. Acerbi, ı ung italienare, hade gjort en resa genom norden, ım han sedermera beskref i ett på engelska utgifvet ·bete, som vittnar icke allenast om den löjligaste få- ınnighet i afseende på de föremål, som han ville be- ırifva, utan äfven om en vrånghet och elakhet vid teck- ıngen af historiska personligheter, i synnerhet konung ·ustaf III, som väckte Leopolds bittraste åtlöje och ıupaste förtrytelse. Han uttalar båda i brefven till ühs. Vacker är i synnerhet hans apologi för Gustaf I: om den är fullt tillförlitlig, lemna vi derhän; men :t den öfverensstämde med författarens innersta öfver- ·gelse, äro vi skyldiga att antaga. Acerbi hade bland ınat bittert klandrat konungen för hans revolution och ınställt honom såsom en despot, som burit våldsam ınd på sina undersåters heligaste rättigheter. Leopold ıdjar i detta afseende till historiens dom. «Men», in-

faller han, «all rättvisa måste ej böra sorglöst vän historiens dom», och försvarar på det ädlaste så kungliga välgörares minne.

Till dessa skrifter öfver Strödda Ämnen höra några i skämtsam stil, som i sitt slag äro förtr och som äfven vunnit nåd inför sjelfva Hamman ögon, nemligen «Om det Romaneska», «Lärdomshist och «Skribenten Durencran's berättelse om sitt po och kritiska lefnadslopp».

Bland skrifterna öfver Strödda Ämnen trä äfven en monografi öfver Dalin, märkvärdig såsı karakteristik af det sätt, hvarpå vår äldre vitterh dömdes af Leopold och hans samtid. Det är ögon lustigt att åse, huru oändligt upphöjda den män ansågo sig vara i jemförelse med sina enf och välmenta föregångare i vitterhetsyrket. Kan likväl afståndet mellan deras tid och föregångarne mindre än mellan deras tid och vår. Vi hafva stone kommit så långt att vi icke förakta någon tid gäcka någon tids bildningsbemödanden, ehuru oful liga de än varit. Ynglingen, nyss hunnen ur målbı begabbar det svagare barnet med dess enfald och o den mogna mannen gör det icke; men väl ka skänka ett medlidsamt leende åt pojkens öfvermoc

«Svenska vitterheten», säger Leopold, «äge Dalin nästan ingenting märkvärdigt. Jag uppe mig ej vid en Stjernhjelm, Spegel, Kolmodin, Rı Lucidor, Frese, fru Brenner m. fl., vare sig hans gångare eller första samtidiga, alla mindre märkvä än han. Man finner om dessa tillräcklig underrätt fyra dissertationer, utgifna i Upsala under titel af *i riola Poetarum Suecanorum.* Alla länders fornvitt öfverflödar af dylika nästan förgätna namn, beröm deras tid, men fördunklade genom en mera för smak och verkligare förtjenster. Blott den lärda

:rifvaren behåller dem, för att gifva åt sina skrifter en llbörlig vidd.»

«Se här likväl några korta underrättelser, sådana m de, utan att följa tidsordningen, falla mig i minnet.»

«Stjernhjelm gjorde ett slags moralisk satir i hexaeter, som han kallade Herkules, full af ett nu för tiden råldradt språk och efter de honom väl bekanta latinska önster. Många finna den ännu förträfflig eller tro åtinstone på gammal sägen att han måste vara det. Den .r i sanning några raders likhet af romersk stil; men 'n har ännu flera sidor, hvilka den romerska smaken :a så litet skulle erkänna, som vår närvarande. En af rsonerna i poemet heter Rus, och mer än en sida ıptages endast af namnen på vin- och ölsorter. Detta ıem är för öfrigt svårt att finna, och visserligen mindre ındt än omtaladt och berömdt.»

«Kolmodin skref en «Qvinnospegel», d. v. s. en bettelse på alexandinska rim om de vördiga qvinnor, 'ilka den heliga Skrift omtalar. Det är af detta poem :emplen, som böra berömmas, icke verserna.»

«Runius var qvick och utsväfvande. Man har af hoım hans samlade skrifter, mest bröllops- och griftverser, :om ett antal andeliga visor, hvilka alla förråda mindre :alden än rimsnidaren. En af de förstnämnda har till tel: «En sannfärdig bröllopsskrift, angående: att gå gift är förgift», hvaraf ni ungefärligen kan dömma till st öfriga. Hans skämt af det hvardagliga slaget, hvars ıda förtjenst, när det har någon, är ett visst tokroligt elfsvåld, förenadt med en ganska stor lätthet att rimta, gaf honom likväl i hans dagar många beundrare, varaf man väl ännu finner här och der någon öfrig.»

«Biskop Spegels långa poem: «Guds verk och hvila», ned ett företal eller, rättare sagdt, dedikation till Gud heroiska verser, är snart icke mera kändt af andra än af honom.»

«Frese skref en mängd andeliga verser utan allt annat värde än deras gudaktighet, och Sofia Brenner på flera språk lika väl, eller rättare: lika illa. Allt, den enda Stjernhjelm undantagen, är blott rimmad prosa, merendels af den lägsta medelmåtta intill Dalin, som sjelf denna tiden begynner att sakna något af det stora antal beundrare hans arbeten så länge behållit.»

Här kan man fråga: länder detta tiden eller Dalin till en förebråelse? Hade den tid ett poetiskt sinne, då beundrarne vände sig ifrån Dalin till Leopold och Svenska Akademiens öfriga äreminnestecknare och läro-diktare? Svårligen skulle Leopold i sin sjelfkära öfver-lägsenhet kunnat föreställa sig, att efter femtio à sexti år en sådan fråga skulle göras från en akademisk ka-theder. Och dock tvekar man väl numera föga att till-erkänna både Spegel och Dalin fullt ut lika stort, om ej större, poetiskt snille än sjelfva Leopold. Spegels dedikation till Gud, som på Leopolds tid «snart icke var känd af andra än honom», är likväl för längesedan erkänd såsom en af svenska vitterhetens vackraste pryd-nader.

«Dalin var», fortfar Leopold, «verkligen i Sverige ett fenomen på sin tid — — han var, Stjernhjelm undan-tagen, den första man i svenska vitterheten, som födde med sannt snille. Vi komma öfverens att förstå dermed icke blott rimgåfvan, med hvilken det af tanklösheten så ofta förblandas, icke ens gåfvan för ett visst pryd-ligare skrifsätt, ofta odlingens verk mera än tankekraf-tens; utan detta rena, vidsträckta ljus i begreppet, som omfattar stora och vigtiga ämnen, förenadt med denna lifliga bildning, som kläder dem i sinnlighetens nödvän-diga behag och ger, likasom dagsljuset, åt allting fär-ger och rörlighet. Dalin var född till tänkare och skald: Rydelius gjorde honom till filosof. Han behöll för denna djupsinniga lärde all sin lifstid en stor vördnad, och anbefaller i sina skrifter hans «Förnuftsöfningar» åt alla

ıga vitterhetsidkare, som vinnlägga sig om en sann för-
ınst i detta förledande yrke.»

«Dalin begynte med att skapa sitt språk *). På en ng var svenskan med honom ett nytt, förädladt och ft tungomål. Det språk han skref var långt mera iljaktigt från det man talte och skref till hans tid, h äfven ännu på hans tid, än ifrån det man nu talar h skrifver femtio år derefter. Få af de ord han brude äro föråldrade, och hans rena sammansättning, ild från all oreda, alla tyska omsvep, all inveckling periodiska sammanbindningar, gaf åt svenska skrif:tet dess första sanna egentlighet. Hans språk är, med ; ord sagdt, ännu hos oss alla goda författares, likam Corneille's i Frankrike, med undantagande (sic) blott den större kraft och den upphöjning, som smakens ımsteg efterhanden medfört. — — — Dalins verser ro, äfven på konstens vägnar, underverk mot dem, som ın gjorde före hans tid. De voro merendels rena, tande, taktfulla och behagliga. Han hade qvickhet, lig bildning, rik uppfinning. Det var alltid något ıne för tanken, som han framställde, eller någon ny en för inbillningen, som han skapade. Han hade i nnerhet i sin prosa en otrolig gåfva, när han ville ttja den, att jollra angenämt och att qvarhålla ögat i det han skref. Hans saga om hästen är ett stort wis derpå. Det är der, som han under allegorien af i häst, hvilken tid efter annan ömsar ägare inom sam- a slägt, målar med de mest lifliga drag Sverges öden ıder konungarne af Vasaätten. Det som i sanning är tt stort prof af hans konst och af hans förtrollande inıllning, det är styckets förträfflighet, oaktadt lågheten f allegorien.»

---

*) Uttrycket är icke blott hyperboliskt, det är falskt. Nog fanns språ- et förut, men Dalin visste bättre än någon annan att begagna dess till- gar.

«Deremot borde hjertat finna honom kall. Nästan aldrig talte han passionens och känslans sanna tungomål. Han hatade musik. Gluck skulle ej hafva varit begriplig för honom: hans verser sakna derföre fullkomligt de högre rörelser, det harmoniska majestät, de mäktiga lyriska ingifvelser, som äro sångens höjd och seger. Också läser man dem icke mera, sedan dels hans renare språk blifvit en allmän fordran, dels sakerna, som han deruppå säger, icke mera äga nyhetens retelser. Af denna orsak synas de oss nu mera till största delen triviala, utan konst och utan skönhet. Tagom då för afgjordt, att ingenting bibehåller sig genom tiderna, utom det som antingen äger för betraktarens öga fullkomlighetens hela värde, eller genom en magisk hemlighet verkar på hjertat och känslorna. Sådant är den poetiska sångens välde, när den verkligen är sång, som den bör vara, icke blott rimmade tankar och tunn prosa, gjuten i versformen. Dalins poesi var deremot i allmänhet så litet sång, att han sjelf ej kunde finna, huru man begynner ett episkt poem med orden: Jag sjunger. Han begynte sin «Svenska Frihet» sålunda: «Jag talar etc.», och han hade rätt i hvad han då sade.»

Man igenkänner i dessa omdömen den raffinerade ömtålighet eller kräslighet i smak, som tillhör ett öfverförfinadt litterärt tidehvarf, eller ett sådant tidehvarf, då det esthetiska omdömet yfves öfver den träldom under konventionella reglor, genom hvars underkastelse det inbillar sig hafva gjort ett oändligt stort steg framför föregående tiders mera naiva och fria produktion. Väl kan det vara sannt att Dalin icke hörer till de känslosamma skaldernas antal; men den läsare, som ej anser under värdigheten af sin högre bildning att taga kännedom om hans visor, torde erkänna att hans hjerta icke öfverallt «finner honom kall». Dalin inrättade icke sina poemer i ändamål att uppröra känslan och beveka till tårar; men det hände honom ej sällan att han utan sin

ıtskap genom naiviteten i tanke och uttryck ändock ınn detta ändamål. Då en sådan verkan icke är åsyfd, är den ett så mycket starkare bevis på verklig poek kallelse. Sjelfva den ton af folkvisa, som han så rna anslår, förfelar ej en rörande inflytelse på hvart ı ett sinne, som ej genom öfverförfiningens sjelfförḍning blifvit tillslutet för folkpoesiens skönheter. — aditionen om Dalins vedervilja mot musik är gammal. nnolikt saknade han blott musikalisk bildning, och ttades derföre af de konstmässiga tonverk, hvilkas ınheter han ej kunde fatta. Att honom ej fattades sikaliskt sinne och öra, bevisar så väl ledigheten och vexlingen i hans poetiska diktion, som sångbarheten hans visor i allmänhet.

Sedan Leopold kastat en granskande öfverblick er de särskilda vigtigaste alstren af Dalins penna, i ınerhet de dramatiska, sammanfattar han sitt slutdöme på följande sätt: «Dalin i Sverge, likasom den nla Corneille i Frankrike, såg sig redan under sin tid öfverträffas i poetisk förtjenst; men ännu på långt · icke i ära och rykte. Likasom den franska skalden, te han länge obekymrad ett stort namn och den allnna beundran mot några få kännares hemliga affällig-. Men dessas omdöme har slutligen (som alltid måste ı) blifvit allmänhetens. Tiden och jemförelsen hafva ıtäckt hans brister, och man gör honom nu kanhända ʒot mindre än rättvisa; försökom att jemt göra hon den».

Jemförelsen med Corneille är karakteristisk. De kännare, som Leopold menar hafva med fog satt rneille's förträfflighet i fråga, och sedermera tagit allnheten med sig på sin sida, voro i sjelfva verket inga lra än några högst bornerade pedanter af franska ıdemien med den platta och fadda Scudéry i spetsen, lka fördömde Corneille — hvarföre? Derföre att han in tragedi «Cid» vågat att, tvärtemot gällande före-

skrift välja ett romantiskt ämne till behandling. Tyvärr lyckades det äfven dessa esthetiska träsnidare att imponera på den stora skalden, så att han verkligen öfvergaf denna rigtning, hvarigenom äfven den franska tragedien gick miste om en utveckling, som kunnat göra den till något långt bättre än den nu blef. Emellertid tyckes Leopold anse denna de akademiska perukstockarnes strypningsåtgärd för synnerligt efterdömlig. Efterverlden, äfven i Frankrike, har emellertid gjort rättvisa både åt Corneille och dem.

Låtom oss nu höra den rättvisa, som Leopold vill nätt och jemt göra Dalin: «Medgifvom», säger han, «att Dalins lätta, ofta intill högsta slapphet flytande verser icke äro i poetisk skönhet jemförliga hvarken med dem, som redan på hans tid gjordes, eller gjorts senare. Medgifvom att känslans högre rörelser, att stilens trollkraft icke var hans förtjenst. Måhända behöfs det ej att vara den förste bland svenska skalder för att i dessa egenskaper långt öfverträffa honom. Man säger att uttrycket gör poeten: i det fallet var Dalin icke poet eller var det sällan. Den som söker hos honom hvad man i en viss upphöjd mening kallar skaldekonst, skall i hans sex rimmade tomer icke utan möda finna hvad han efterletar».

«Men på en tid då man ännu trodde tillbörligt att för rimmets och meterns skull förlåta de största språkfel och äfven de största omeningar, hvad mera oväntadt, hvad mera undransvärdt, än att, oaktadt denna svårighet af meter och rim, likväl ändtligen finna hos en poet icke blott ett rent, otvunget, flytande språk, utan också verkligen det, som ännu var långt sällsammare, tankarnes värde och deras fullkomligt logiska sammanhang? Sådan framblänkte Dalin i en tid af rimmets beständiga strid med förnuftet och språklagarne. Lägg dertill detta uppväckta tankesnille, hvarmed naturen låtit honom födas, ojemförligt fyndigare, rikare, men

prydt med kunskaper och menniskokännedom, mera vändt på ämnen af allmän nytta, mera uppmärksamt på in tids brister och löjligheter, än någon af hans föregångare, så torde i brist af poetisk fullkomlighet likväl ett annat ej mindre värde hos honom återstå att högakta: ett värde af verkligt stort natursnille, som han måhända delade med ingen af sin nations äldre skribenter, och som högst få af senare tiders författare torde ela med honom.»

«Dalin, född närmare våra dagar, skulle ofelbart afva täflat med alla i auktorlig förtjenst; men skulle var och en, som hos oss i stil och smak verkligen öfveräffar honom, född på hans tid och i hans rum, också ka ofelbart hafva gjort samma oförgätliga epok i språets, vitterhetens och den allmänna tankeodlingens hi:oria? Denna enda jemförelse säger allt.»

«Glömmom då för ett ögonblick smakens, skrifartens, ied ett ord konstens högre fullkomlighet, lika så myc- et tidens och mödans långsamma verk som naturgåfornas. Föreställom oss blott en man, som i kraft af itt enda snille ger åt sin nation nästan ett nytt språk ch den första likheten af en sann vitterhet: en man, om genom sina skrifter uppväcker en hel generations nstämmiga förtjusning; skapar, att jag så må säga, tanens, läsningens nöjen ibland ett folk, ännu föga vandt tt njuta dem, och tillägger derigenom, ojemförligt mer n någon annan på hans tid, till massan af det allmänna örståndet; föreställom oss en sådan man, säger jag, emnande framför sig alla sina föregångare långt öfverräffade, och efter sig ett namn, som under ett halft ekel brottas i berömvärdighet med de lyckligaste efterföljare: och i denna teckning igenkännom Dalin sådan han verkligen var, sådan han förtjenar att ihågkommas, ch sådan man likväl ofta glömmer att betrakta honom.»

I afseende på detta Leopolds slutomdöme om hans erömda föregångare tillåta vi oss blott den anmärknin-

gen, att hvarje litterär storhet, som grundar sig endast eller förnämligast på språkliga förtjenster, är af vansklig art, så länge språket fortfar att utvecklas till sin förbättring. Det ligger i sakens natur, att hvarje föregående författare skall under en sådan språkets fortgång öfverträffas af sin efterföljare. Man må således aldrig inbilla sig att man sjelf befinner sig på höjden af förträfflighet i detta afseende. Likasom Dalin på sin tid öfverträffade en Dahlstjerna och en Frese, och sedermera sjelf, redan under sin lifstid, öfverträffades af Creutz och Gyllenborg och sedan af den gustavianska skolan, så blef sjelfva Leopold i sin ordning redan under sin lifstid öfverträffad af Tegnér och Stagnelius. All förtjenst i detta afseende måste vara relativ intill dess språket vunnit full stadga, och den fordrar ock att derefter bedömmas. Men likasom Leopolds språk, oaktadt den poetiska stilens senare framsteg, stundom äger en fulländning, som ingen eftertid skall hvarken förneka eller öfverbjuda, så har Dalin ej sällan äfven sin, och detta borde Leopold hafva kunnat erkänna, så vida han ej varit bländad af den glattslipning, som strålade i hans ögon från hans tillbedda fransyska mönster.

Leopolds utomordentliga qvickhet i den polemiska stilen, i kritiken öfverhufvud, är oss bekant från Stockholms-Posten och Extra-Posten. Hans Samlade Skrifter upptaga flera stycken af detta slag. Främst bland dem alla står utan tvifvel «Silfvertonen, eller Tasso i fosforisk öfversättning», en recension af Atterboms försök till öfversättning af Tasso, ett fragment infördt i Phosphoros för år 1810. Denna märkliga uppsats kan ej ignoreras, och jag återkommer dertill. Men vördnaden för hvad Atterbom engång blef, när ungdomsblodet hunnit svalna och den manliga besinningen trädt i enthusiasmens ställe, förbjuder oss att i den akademiska lärostheder, den han sjelf sedermera med så mycken ära intog, längre än alldeles oundgängligt är, sysselsätta

ı med ett för den ädla mannen så förödmjukande ne.

Af Leopolds skrifter återstå oss nu egentligen blott filosofiska att skärskåda. Då dessa väl rätteligen till-a den svenska filosofiens historia, vill jag i detta ımanhang endast i korthet vidröra dem af detta slag, ı äro af mera populär beskaffenhet; och för att kunna a det med trygghet, att ej nedsätta dem under deras cliga värde, anser jag rådligast att vädja till om-ıet af en senare filosof, hvars skonsamhet, humanitet varsamhet i uttryck på hans tid allmänt erkändes, som dessutom vid det tillfälle då han tecknade Leo-ls filosofiska verksamhet, var af omständigheterna ›unden att med sammetshandskar vidröra hans bri-, der sådana kunde upptäckas.

«Det var», säger Grubbe i sitt förut omnämnda nestal, «icke endast med smakens lagar, betraktade eras abstrakta allmänhet, eller deras mera speciella ımpning, som Leopold i sina prosaiska skrifter syssel-e sig. Till alla för samhället och lifvet vigtiga äm-sträckte sig den ljusa tänkarens uppmärksamhet, och ɜr många af dem har han skänkt oss förträffliga, än ırligare, än åter kortare afhandlingar. Jag talar ej ıu om hans till den egentliga vetenskapliga filosofien ande skrifter, hvilka kräfva en särskild uppmärksam-: jag gör här endast afseende på hans behandling af killiga andra ämnen. I dessa skrifter är vanligen ej gan om en strängt vetenskaplig, till de yttersta grun-rna tillbakagående undersökning; de äro ämnade att ıehålla en populär utveckling och framställning af ɜa för menniskan eller statsborgaren vigtiga sannin-; och det är således efter detta deras ändamål som till sitt värde böra bedömmas. Knappast torde man ıma uppvisa någon annan populär författare i vårt l, som på en gång genom mångfalden af de ämnen, l hvilka han sysselsatte sig, och genom sin snillrika

behandling af dem verkat så mycket som Leopolc
den allmänna upplysningen och bildningen. Hans
hörande skrifter må betraktas med afseende på ämn
vigt, tankarnes sanning, mognad och redbarhet, ell
framställningens förtjenst och stilens behag: i båda
hänseenden måste de räknas bland de yppersta, som
språk äger att uppvisa. Mångfaldig och omvexlan
deras form: med beundransvärd skicklighet har förf
ren förstått att öfverallt lämpa sin ton efter ämnets
ändamålets fordringar. Stundom fortgår hans unde
ning i formen och tonen af en egentlig afhandling
utvecklar den sig med klarhet, ordning och lugn
dighet; utan att binda sig vid en strängt system
och methodisk bevisning, hvilken här skulle vara ol
lig, äger dock hans tankegång, i sitt klara, lätt ö
skådliga sammanhang, nog bindande kraft för att
blott genom öfverraskande vändningar fånga läsaren
fall, utan äfven hos honom frambringa en verklig
stadgad öfvertygelse; och skrifarten äger en hög
af liflighet och elegans, utan att vara vanställd g
några falska och sökta prydnader. Sådana äro ha
handlingar om «Förnuftets frihet», om «Religionsfrihe
om «Äldre och nyare vidskepelse», om «Straffmakt
strafflagar» m. fl. — Vid andra tillfällen väljer ha
friare form och kläder sanningen i skämtets eller i
ens drägt: här återfinner man hos honom hela den
trande qvickhet, det fina attiska salt, den epigram
tiska uddighet, som utmärker hans skämtsamma poe
stycken. Knappast äger vår litteratur något som i
väl underhållen ironi, träffande satir och spelande q
het uppnår de i sin art klassiska styckena: «Om de
maneska», «Lärdomshistorien» och «Durencrans poe
och kritiska lefnadslopp». — Den krossande sarkas
åter är rådande i anmärkningarne vid skriften «K
öfver kritiker», i recensionen öfver boken om «Sve
statshvälfningar och hushållsanstalter från 1720 till 17

amt i brefven i anledning af «Acerbis resa genom Sverge». – En helt annan ton finner man deremot i de tvenne erättelserna: «Kråket eller de tre svåra Orden», och Fragment af Koglas krönika». I hänseende till den beättande tonens lätthet och lifilighet, samt den fina blandingen af allvar och skämt, ha dessa stycken en viss khet med de bästa af Voltaires små romaner; men de ga en renare moralisk syftning och en större praktisk irorikhet. Den främmande kostymen är i dem blott så ida bibehållen som författarens afsigt det fordrade. Så r till exempel i den förstnämnda af dessa berättelser cenens förläggande till Grekland en fiktion, hvilken an ej bör taga i en strängare och allvarsammare bedelse än författaren dermed åsyftat. Hans afsigt var j att med noggranhet måla det grekiska lifvet, men att ramställa en för den allmänna sammanlefnaden vigtig irdom: det är egentligen sin egen tids qvinnor han vill ära att rätt uttala de tre svåra orden. Samma anmärkning gäller ock «Talet mot äktenskapsskillnader, hållet nför folket i Athen». Det må erkännas att enligt de grekiska sederna ett tal öfver detta ämne måhända (!) cke skulle kunnat hållas af Demosthenes inför hans andsmän. Men också är det i sjelfva verket icke till olket i Athen utan till sina egna medborgare, som alaren vänder sig: endast formen är lånad från forniden; och denna är onekligen med stor skicklighet billad efter de gamla klassiska mönstren.» — Denna apoogi är föranledd af fosforisterna, och i synnerhet Hammarsköld, som med stor bitterhet anfallit dessa småskrifter för den falska kostym, de ikläda den grekiska forniden. Onekligen hade Hammarsköld rätt i sitt klander; ty Leopold hade begått en oskicklighet, som alltför tydligen förråder antingen obekantskap med antiken eller ett oartistiskt förakt för historisk trohet eller sannolikhet. Lustig faller sig den låtsade osäkerhet, som

Grubbe uttalar med sitt «måhända», ehuru han ofelbart väl visste att ett sådant tal i Athen varit omöjligt.

För den egentligen så kallade talekonsten har Leopold, med afseende på de olika tillfällen, vid hvilka den hos oss vanligtvis användes, i en särskild afhandling lemnat besinningsvärda föreskrifter; och hans egna efterdömen utgöra den skönaste förklaring och bekräftelse af hans reglor. Så har han i åminnelsetalet öfver Sleincour med träffande sanning och enkel värdighet skildrat en stilla anspråkslös förtjenst, utan att, efter det vid dylika tillfällen så vanliga bruket, genom en mödosam ansträngning söka att förstora sitt föremål och ställa det i ett falskt, bländande ljus. Lika utmärkta till innehåll och stil äro äfven de tal han hållit inom de akademier, hvilka han såsom medlem tillhörde.

Öfvergående från Leopolds mera populära skrifter till hans strängare, mer vetenskapligt filosofiska forskningar, fortfar Grubbe: «Hans ungdom inträffade på den tid, då den Wolfiska dogmatismen, med sin stela mathematiska demonstrationsmethod, i Sverge, liksom i dess hembygd, började utträngas af det friare Lockeska sättet att filosofera, i synnerhet sådant detta i Frankrike blifvit vidare utbildadt, i theoretiskt hänseende af Condillac, i praktiskt af Helvetius. Men snart började den genom Kant åstadkomna hvälfningen inom den filosofiska spekulationens hela område sträcka sin inflytelse äfven till Sverge: den kritiska filosofien blef hos oss ett föremål för en häftig strid emellan beundrare, som i dess läror trodde sig hafva funnit det enda rätta svaret på förnuftets högsta frågor, och motståndare, som vanligtvis bekämpade det, mindre med den lugna vetenskapliga pröfningens än med förbittringens och smädelsens vapen. Med lifligt deltagande följde Leopold den fortgående utvecklingen af denna hvälfning inom tankens verld. Uti «Granskningen af Kants grundläggning till metafysiken för seder» gaf han ett mönster af en lugn, värdig och

›partisk pröfning af den nya läran. I afhandlingen «Om örnuftshatet å den ena och det nya förnuftsljuset å den ndra sidan» höjde han en kraftfull stämma till försvar ör forskningens frihet emot de ifrare, hvilka nära hade ›ckats att mot den väcka en borgerlig förföljelse; men emödade sig derjemte att till måtta och sansning återalla den kritiska filosofiens svärmande beundrare. Öpet och redligt, men utan bitterhet, yttrade han sin faråga, «att den starka väckelse och den enthusiasm, som alla ämnen gerna åtfölja nyheten, tilläfventyrs något ir högt uppdrifvit den kritiska filosofiens berömmelse»; ch utan att tro sig «ännu kunna med tillförlitlighet ömma den efter dess egna grundsatser», fästade han n uppmärksamhet på dess synbara inflytande på «förnuftskrafterna, litteraturen och den allmänna sinnesodngen», i synnerhet med afseende på dess mörka och ›årfattliga framställning. Emellertid stannade den filosfiska spekulationen, efter den af Kant gifna väckelsen, ke länge på kriticismens ståndpunkt. Inom få års förpp genomgick den alla de utvecklingsmomenter, till vilka en anledning var gifven genom den kantiska läm. Kant följdes af Fichte, denne åter af Schelling ch Hegel, och den fortfarande striden mellan dessa filofers anhängare och motståndare utbredde sig snart fver den vetenskapliga forskningens hela rike, samt öktes skaka tankens verld i sjelfva dess djupaste grundsten. Äfven åt denna fortsatta strid egnade Leopold n oafbruten, allvarlig uppmärksamhet och en pröfning, vars sorgfällighet bevittnas af hans efterlemnade handkrifter.»

Angående Leopolds lefnadsöden erinra vi oss, att an, sedan hans tidning Extra-Posten måst upphöra, ch Svenska Akademien genom Reuterholms tillställning lifvit suspenderad år 1795, flyttade till Linköping för

att der bosätta sig. Men när vid Gustaf IV Adolfs tillträde till regeringen förbudet mot Svenska Akademiens sammankomster åter upphäfdes, förflyttade sig Leopold tillbaka till hufvudstaden, der han nu åter hade ett fält för sin verksamhet. Gustaf Adolf underlät ej heller att gifva Leopold upprättelse för den missaktning, som förmyndare-regeringen visat honom. Han blef 1798 riddare af Nordstjerneorden och 1799 kansliråd. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademien tillegnade sig honom såsom sin ledamot år 1803, Vetenskaps-akademien 1806.

Om Leopolds förhållande till 1809 års revolution och dess män yttrar Wieselgren *): «Leopold, som oaktadt sin personliga anhängighet till Gustaf III dock var barn af ett liberalt tidehvarf, omfattade ej ensamt vitterheten, såsom ett sitt slägtes, sin nations uppfostringsmedel. Liksom han ej ansåg vitterheten för ett hofnöje, ansåg han ej heller politiken för ett folknöje. Han mente allvarligt med beggedera, och då under Gustaf IV Adolf ingen synnerlig verksamhet till folkets politiska uppfostran kunde kläda sig i populär drägt, klädde den sig i filosofiens skägg och kappa, och docerade, föga förstådd af hofvet, i «Läsning i blandade ämnen» och andra periodiskt utkommande journaler af större omfång. Här bildades under Leopolds ej påstådda men erkända ledning den skola, som 1809 kunde framträda och medelst sin öfverlägsna kunskap och talent utgöra en medlande makt mellan «det murkna gamla och omogna nya». Här bildade sig de öfvertygelser, som sedan på kortare tid än Skjöldebrand kunde få en gammal rock vänd (såsom han sjelf behagade säga), nödgades gifva sig uttryck i vår grundlag. Då revolutionen sedan blef nödvändig och Leopold kunnat välja mången plats af stort inflytande i den högre embets-

*) Biogr. Lex. VIII: 83.

ierarkien, blef han med en antik anspråkslöshet samma
tteratör som förut, fast hans lärjungar och beundrare,
om nu fattat i styret 1809 den 29 Juni, buro honom
tt adelsbref och insatte honom såsom ledamot i Kansli-
tyrelsen, hvarigenom opinionens bifall säkerligen både
syftades och vanns. 1815 blef han kommendör af Nord-
gjerne-orden.»

Enberg i sitt «Minne öfver Leopold» *) yttrar om
amma ämne: «Leopold, som med glädje helsade den
ppgående, lagbundna samhällsordningen, tolkade vid
tskilliga tillfällen sina undersåtliga och medborgerliga
tankesätt i lyrans skönaste samljud. Såsom filosof med
n varma känsla för menniskorätt och menniskoväl, kunde
an ej vara främmande för den sanna frihetens läror, och
fven på detta fält för tänkarens och statsmannens forsk-
ingar var hans mogna förstånd en upplysande ledare.
Många af de utmärktare verkande personerna år 1809
stodo till honom i närmare vänskapsförhållande; flera
land dem, som fått sig uppdraget att utarbeta grund-
gen, samlades ofta hos Leopold i förtroliga samqväm,
meddelade honom sina tankar öfver de vigtigaste för-
andenvarande frågor, och emottogo hans skarpsinniga
anmärkningar, hvilka ej blefvo utan inflytande på deras
gna omdömen och på det slutliga afgörandet. Redan
före riksdagens början hade Leopold blifvit förordnad
ll ledamot i en komité, nedsatt att bereda förslag till
n ny tryckfrihetslag. Det af denna komité uppgifna
projekt blef väl ej i sin helhet antaget; men åtskilligt
f hvad Leopold hade föreslagit gillades dock, och in-
ycktes i den af ständerna sanctionerade tryckfrihetslagen.
af Leopold är ock den med rätta berömda och i sjelfva
år grundlag förvarade definitionen på tryckfrihet, så
bestämd till sitt innehåll och så ädel till sin syftning,
tt, utan störande af allmän eller enskild trygghet, be-

*) Pag. XII f.

främja samhällets förädling genom upplysningens obehindrade utbredande.» Bland de stadganden, som tillskrifvas Leopold, är äfven det: «att grundlagen ej borde anses oföränderlig, utan att möjlighet borde lemnas att densamma förbättra, likväl med det uttryckliga tillägg att ett förslag till förändring ej borde upptagas till af görande vid samma riksdag, då det framställes, utan först vid den påföljande».

Leopolds litterära aftoncirklar voro på sin tid berömda och eftersökta. Wieselgrens teckning af en dessa är liflig och målande. «En ung person anländer Han är för aftonen den förste (som infunnit sig). Lek trisen bortlägger Schroderi gamla öfversättning af Livius den enda bok hvarur den blinda kan hemta den efter längtade glädjen att umgås med Livius, då ej en vän som kan läsa latin, är tillstädes. En jemförelse upp drages nu mellan Livius och Tacitus. Den unge h med undran. Det är ej författaren Leopold med något, bekännom det, tillkonstlade stil. Det är *éloquence*, så naturlig, så flytande, så skön, att m önskar att han aldrig skrifvit, utan talat i närvaro en tachygraf. Gäster samlas emellertid. Exellenser Wetterstedt, Skjöldebrand, Mörner, De la Gardie — alla som lärjungar, som beundrare — höra den fortg ende jemförelsen, men säga ock att det förnöjer de Franzén, Hartmansdorff, Beskow, A. Lindeberg öka an talet af gästerna (de äro nu nio, ett kärt tal, kanske okärt om det öfverstegs). Hartmansdorffs afhandling i Sv om statsreligion blir talsämnet. Leopold uppdrager e jemförelse mellan det svåra i den brist på religions frihet, som statsreligionen kan föra med sig, och de svåra, religionskrigen fört med sig i den politiska ver den, samt religionsstridigheterna alltid alstrat i den mo raliska; han talar väl, han blickar omkring sig uti hi storien såsom en professor deri, och uppdrager taflorna med all oväld, med säkra drag, men lätt hand. Resul-

ıtet blir att Hartmansdorff, bestridd af andra, får rätt. 'en unge (Wieselgren sjelf) var inbjuden att komma ɔh meddela ett bref från Ödmann, hvarom Leopold ırt af en gemensam vän. Det läses. Det är ett slags osofiens cessionsansökan, som i de dagar lika öppenertigt antyddes såsom påkallad, af landets båda vittra :olor, af Leopold som af Geijer. Alla beundra uddarne Ödmanns bref. Leopold yttrade till slut: «det vittnar n snille och skarpsinnighet, utan att tränga till frågorus djup, således utan förmåga att öfvertyga den olika ınkande, ehuru det roar den som tänker lika med förttaren. Då jag ler med författaren och tror att filoıferna, likasom Roms augurer, svårligen skola sjelfva ılla sig ifrån att le, då de träffas i förtroende, nekar g dock ej att dessa filosofernas sträfvanden gjort menskgheten mycket godt, spridt ljus öfver stora, för folken gtiga sanningar, och, äfven sedan formlerna uttrangts nya, verkat i stort på de öfvertygelser, som bestämde ırldshändelserna, hvarföre de förtjena all aktning, äfven den, som ej följer dem i deras flygt». — Nu aflösa kande, skämtsamma ämnen, och värden, som i början ır krank i alla (leder och) ledamöter, glömmer sin ttioåriga kropp, går upp, ledd vid en tråd, lätt som tjuguårig, hemtar en bok, nämner pagina, der en ıtvistad sak står, säger alldeles oförmärkt, och utan ıt sjelf synas veta det, de qvickaste artigheter åt närrande, de spetsigaste anmärkningar om frånvarande — ıtta allt efter hans tids uppfattning af både höfligtens och sanningens lika oeftergifliga fordringar — lätar anekdoter, ofta ganska slippriga, men utan att gon hunnit stöta sig derpå eller njuta deraf, allt i följd olika «sinnesvärde», då en ny storartad sanning blir ınställningens både glans- och slutpunkt. «Gustaf är död ännu», sade de gamla gustavianerne, då man utom i förstugan. «Sådant, mina herrar, njöt man jemt

i hans aftoncirklar. Undren då ej, att vi då äro gusta-
vianer.» — Och vi unga undrade icke.»

Leopold blef år 1790 gift med ett danskt fruntim-
mer, Sara Petronella Fehman. Hon beskrifves såso
synnerligen bildad och älskvärd. Efter ett mångårig
lyckligt, ehuru barnlöst äktenskap, insjuknade båda m
karne år 1819 i samma sjukdom, från hvilken väl bå
räddades med lifvet, men den ena med förlusten af s
själs, den andra af sin kropps helsa. Leopolds ma
föll efter denna sjukdom i ett svårmod, som gräns
till svagsinthet, och som gjorde henne fullkomligt li
giltig för sina förbindelser såsom maka och husmod
han sjelf uppsteg från sjukbädden med oförminsk
själskrafter men med en för alltid bruten helsa. Få
derefter (1822) hemsöktes han af den svåraste olyck
som kan drabba den åt sin ensamhet öfverlemnade li
domsidkaren. Han blef blind. Berättelsen derom
rörande: «Leopold», heter det, «vaknar en morgon, fi
undrar sig att finna sig så fullsöfd, då det ännu ej sy
nes tecken till dagning. Denna bidas länge förgäfve
Han uppstiger och uppdrager rullgardinen, — det
lika mörkt; han anser möjligt att der är en fönsterluck
som blifvit tillskrufvad. Nej. Han kan öppna fönst
och räcka ut sin arm. Han hör nu klockan slå tio
kyrktornet och förstår att han är blind. Det var e
förfärligt ögonblick» *).

Efter denna olyckliga vändning i sitt öde tillbrag
Leopold sin tid med filosofiska meditationer, samma
fattade och utgifna bland hans Samlade Skrifter, und
titel: «En blind mans besinningar i filosofien». Si
aftnar egnade han, såsom vi sett, åt spirituella samt
i en förtrolig krets af vänner, som äfven då och då v
tillgänglig för en och annan utmärktare främling. F
detta sätt fortfor han att ännu intill senaste ålderd

---

*) Biografiskt Lexikon, VIII: 86.

n fortplanta sitt inflytande på den fosterländska bildıgen.

Sin sista yttre utmärkelse erhöll Leopold af konung ırl Johan, då denne vid sin kröning utnämnde honom l titulär statssekreterare. Han dog den 19 November 29, 73 år gammal, sedan han några månader förut ft sin maka till grafven.

V.

senstein: Biografiskt. — Ur Järtas minnestal. — Svenska Akademiens suspension och förhållande till hertigen-regenten. — Afsked från lärarebefattningen hos Gustaf Adolf. — Skrifter: Minnesteckningar och Tal. — Filosofiska arbeten: Om upplysningen; Anmärkningar om vitterhet och smak; Bref till Gustaf III. — Palmblads lefnadsteckning. — Adlerbeth: Biografiskt. — Poetiska arbeten; metriska öfversättningar. — Prosaiska skrifter: Anförande vid Förenings- och Säkerhetsakten. — Järtas minnestal. — Hammarsköld om Adlerbeths tragedier. — Dramatiska öfversättningar; Smärre poesier; Versifikation. — Minnesteckningar. — Ehrensvärd: Uppfostran, resor och krigstjenst. — Adlerbeths karakteristik. — Ehrensvärd som teknare: «Snillets lek i Sverges Historia». — Esthetiska åsigter. — Fria konsternas Filosofi.

Bland de öfriga af det gustavianska tidehvarfvets eratörer, som voro samtidiga med Leopold och med som deltogo i tidehvarfvets litterära arbete, vill jag teckna de tre mest framstående, Rosenstein, Adlerh och Ehrensvärd. Af dessa var utan tvifvel den tnämnde den som närmast och trognast slöt sig till pold, delade hans åsigter och med största skickligoch framgång förkunnade deras gemensamma esthea, filosofiska och politiska läror. Han var en för sin frisinnad, högst rättskaffens man, som förvärfvade allmän aktning i synnerhet för det sätt, hvarpå han som lärare för kronprinsen, sedermera konung Gustaf

Adolf, ledde dennes uppfostran. Att han ej blind sig för makten, när han ansåg denna missbrukas hans tvist med förmyndaren-regenten och Reut då Svenska Akademien råkat falla i den senare hvarom jag framdeles kommer att tala. Såsom p stilist ansågs han ypperst på sin tid, och oneklig göra hans skrifter de vackraste mönstren af svens från det gustavianska tidehvarfvet. Hans stil ä enkel och jemn, och derjemte oftast mera fri från cismer än Leopolds, hvars vetenskapliga afhan stundom lida af den tyngd, som man lägger t till last.

Nils von Rosenstein föddes den 12 Decembe Hans fader var den berömda medicine-professorn, torn doktor Nils Rosén, sedermera adlad von stein; modren Anna Christina von Hermansson. A till ett af vetenskapliga förtjenster frejdadt namn stammade han äfven på mödernet från lärda män Terserer, erkebiskopen doktor Matthias Steuchi Skytteanska professorn Johan Hermansson, hans fader. Han uppväxte under vård af sin fader, sa der mer och mindre omedelbar inverkan på han ning af skyldemän, utmärkta, hvar och en inom si genom snillegåfvor, kunskaper och allvarliga Sådana voro hans farbröder medicine-professor Lunds universitet doktor Eberhard Rosenblad till den beryktade ministern) och öfverhofpredi doktor Gustaf Rosén; sådana hans morbröder, rik grefve Matthias von Hermansson och general-m direktören vid fortifikationen Johan von Herma hans mosters man, biskopen Johan Serenius, sam svåger, medicine-professorn i Upsala doktor S Aurivillius.

Med dessa och äfven andra berömliga anförv till föresyn beredde Rosenstein sitt framtida rykte g grundliga studier vid det universitet, hvars angel

eter sedermera blefvo under en längre tid åt hans vård nförtrodda. Innan han der ännu hade aflagt de prof, om skulle berättiga honom att inträda i konungens ansli, utnämndes han till hofjunkare, en då icke ringa ktad titel, genom hvilken både han manades att göra g värdig den så tidiga utmärkelsen och derjemte kongahusets förbindelser till hans fader ytterligare erndes. Sedan han mot slutet af året 1771 blifvit angen till extra-ordinarie kanslist i kongl. kansli-kollegii xpedition, befordrades han inom densamma 1773 till opist, 1774 till kanslist och 1775 till registrator, samt dare 1778 till andre sekreterare i presidentskontoret, ler, efter nuvarande benämning, konungens kabinett r utrikes brefvexlingen. I denna befattning blef han konung Gustaf III bemärkt, samt tillvann sig kanslisesidenten riksrådet grefve Ulrik Scheffers ynnest och rtroende. Det var i följd deraf som han i December ånad 1782 sändes till Paris såsom ambassad-sekreterare der grefve Creutz, hvilken det följande året hemllades, för att, upphöjd till riksråd, äfven emottaga t vigtiga embete, hvarifrån den ofvannämnda stora atsmannen (Scheffer) nu omsider, sedan allmän fred i ropa blifvit återställd, kunde, enligt dess långt förut rade föresats, få afträda, för att i det enskilda lifvets n tillbringa sin ålderdoms öfriga dagar. Konungen n sig då af franska hofvets önskningar föranlåten att l sin ministre plenipotentiaire och vidare till sin amssadör hos detsamma utnämna Neckers blifvande måg, mmarherren Staël von Holstein; men ålade derjemte senstein att omedelbarligen afgifva underdåniga bettelser om sådana förhållanden vid detta hof, hvilka nde undfalla den i statsvärf ännu oförfarna ambassarens uppmärksamhet, eller, i följd af hans personliga rbindelser, icke alltid af honom nog rigtigt bedömmas. r att ej genom detta uppdrag af ett utomordentligt rtroende såra Rosensteins grannlagenhet, beledsagade

konungen det hemliga kabinettsbrefvet derom med särskildt egenhändigt, hvaruti han ytterligare medde honom sina, under då varande omständigheter, särc vigtiga skäl till befallningen, samt tillika försäkrade nom att dermed icke åsyftades något, som kunde b hans förman menligt. Snart derefter kallades Rosen att i Rom uppvakta konungen, då stadd på sin res Italien. I dess följe återvände han till Paris. Mec dan skicklighet hade han der redan fullgjort ocl ytterligare fullgjorde pligterna af sitt kall, så vä var hans uppförande och så behagligt hans umgäı vett, att han tillvann sig, icke allenast under den l tiden han fick biträda grefve Creutz, denna älskv förmans aktning och tillgifvenhet, utan ock seder baron Staëls och dess snillrika frus vänskap. Det seende, som Rosenstein förvärfvat sig äfven hos åtski bland Frankrikes mest utmärkta statsmän och litte rer, stadgade konung Gustaf III:s beslut att välja ho till informator för sin son och thronarfvinge. D utnämndes han den 1 November 1784, och erhöll då ven kansli-råds namn, heder och värdighet. Det följ året blef honom anbefaldt att hos konungen föred Upsala akademis angelägenheter, kontrasignera exp tionerna och anmäla dem till underskrift af den kronprinsen, hvilken skulle ännu endast föreställa l konung Gustaf III, med Rosensteins biträde, i sj verket var — bemälte akademis kansler. Detta för lande fortfor till 1792, då hertigen af Söderman emottog kanslersbefattningen; men sedan han fyr derefter nedlagt densamma, och den då myndig vordne nungen, på akademiska konsistoriets begäran, sjelf å sig under vissa vilkor den omedelbara styrelsen af demiens ärenden, blef ock ett verksamt deltagande uti åter uppdraget åt Rosenstein.

«När derförinnan den unga konungen vid uppı ålder af sjutton år ej längre ansågs behöfva unde

ning och Rosensteins informatorskall den 1 November 1795 upphörde, tillades honom, enligt konung Gustaf III:s år 1788 honom gifna försäkran, en lifstidspension tor tvåtusen riksdaler årligen, samt den till hans förra ärf just icke lämpliga titeln af landshöfding, hvarjemte han förordnades till ledamot såväl af rikets ärendens allmänna beredning, som af den Pomerska och Wismarska. Flera andra befattningar blefvo honom tid efter annan uppdragna, hvaribland, 1807, den att deltaga i revisionen af bankens och riksgäldsverkets förvaltning. Sedan, genom regeringsformen af den 6 Juni 1809, det år 1792 upphäfda statssekreterare-embetet för eklesiastik-ärenderna åter blifvit upplifvadt, förordnades Rosenstein att detsamma tillsvidare förvalta, hvarmed han fortfor till år 1822, då han derifrån erhöll, först tjenstledighet och sedermera vid årets slut, nådigt afsked med bibehållande af statssekreterarelönen. — Inom kongl. Nordstjerneorden utnämndes han till riddare 1787, till kommendör 1802. — Redan 1782 kallade honom enkedrottningen Lovisa Ulrika till sekreterare i den af henne stiftade, sedermera i följd af politiska förhållanden länge hvilande, men år 1773 åter upplifvade Vitterhets-akademien. Vid förändringen af detta samfund, 1786, lemnade han berörda beställning för att emottaga den af ständig sekreterare uti Svenska Akademien, hvartill konung Gustaf III utnämnde honom, såsom en man, «hvars lärdom, hvars utsträckta vitterhet gjort honom af främmande aktad, och banat honom vägen till det ypperliga förtroendeställ han (såsom kronprinsens lärare) innehade». — Dessa kunskaper beredde honom också inträde, 1788, såväl i kongl. Vetenskaps-akademien, som uti kongl. Vetenskapssocieteten i Upsala, samt vidare i flera inländska och utländska vetenskapliga och vittra samfund.»

— — — — — — — — — — — — — — — — —

«Med själsförmögenheter var Rosenstein rikt begåfvad, och deribland med dem, som göra förvärfningen

af kunskaper lätt, med redigt ordnande förstånd och underbarligen starkt minne. Också, utan att hafva, ter inträdet i statens tjenst, ägt ledighet till oafbru studier, kunde han i kännedom af flera vetenskaps nar mäta sig med lärdomsyrkets trägna idkare. Ti hade han vinnlagt sig om grundlig bekantskap med yppersta romerska författare. Deras klassiska arb voro de mönster, hvarefter han bildade sin stil, åt l ken läsning af svenska, franska och engelska mäst verk samt umgänget med snillrika personer af olika slag, inom olika samhällsklasser, gåfvo en, efter ä nas särskilda fordringar, alltid afpassad böjlighet. hans varma känsla för sanning och rätt, hans kärlel fäderneslandet, hans vördnad för dess stora min hans nit för menskligighetens förädling, frambröt ur skrifter en vältalighetens kraft, som ifrån öfverdrift hölls af hans hofsamma, från ordprål af hans flärd lynne.» — —

«Ordnade efter deras ålder äro Rosensteins å nelsetal, personalier och företal till samtida förfat skrifter märkvärdiga äfven såsom vedermälen af snilles utveckling. Man jemföre i detta afseende öfver Bjerkén med dem öfver Rosir och Stockenst Det förstnämnda, ehuru icke i värde förlikneligt de senare, gjorde honom likväl känd och aktad s författare, och förvärfvade honom enkedrottningen visa Ulrikas kallelse till sekreterarebefattningen i he Vitterhetsakademi. Hans tvenne år derefter hålln vid kansliradet af Sotbergs graf berömdes af g Creutz för dess «enkla, manliga vältalighet, likn den antika», — ett loford, hvarmed den i Paris d stande och der såsom vitterhetsdomare högt uppb svenska ambassadören förenade en önskan «att man tid måtte hos oss bibehålla den rena smak, som förs falska prydnader och endast hemtar skönhet från karnes styrka och själens hänförande kraft.»

«Grefve Creutz fick icke upplefva denna önskans erligare uppfyllelse genom talen öfver Rosir och ›ckenström. Med dem framstod Rosenstein såsom fullmlig mästare i den art af äkta svensk vältalighet, aruti Höpken var hans föregångare. Lika vigtig, kärnl och sinnrik som denne, synes han (mig) vara lifare i sin känslas yttringar, mera ledig och omvexlande språkets rörelser. De tvenne förträffliga talen blefvo ebilder för alla de följande, af hvilka han dock lämle hvart och ett efter föremålets särskilda karakter. norlunda än han hade framställt Rosirs rätt till «evig dnad», försvarade han Sernskölds till den «minnets aktighet», som förvärfvas genom «stillare dygder, dem ;aktning och kärlek följa». Då han talar om lugnet enna fromma och flitiga vetenskapsälkarens «tysta boknmare», är hans stämma icke den väldiga, hvarmed ı förkunnat en domares stränga pligter samt prisat ınet af den högt uppsatte, som under fyratioårig uting af dem varit «för all förförelse orörlig, oförskräckt, are af smicker och beröm, hvilket han hvarken bede eller gaf, mera uppmärksam på sina gerningar än de omdömen, som deröfver fälldes, öm om sitt rykte, 'aömmast om sitt samvete.»»

«Tankarnes ädla halt, känslans liflighet, de med vismåtta anbragta skildringarnes skönhet, samt språkets het och kraft, utgöra ej det enda värderika i de Rosteinska åminnelsetalen och lefvernesbeskrifningarne. ›ra af dem förvara ock åt häfdatecknaren säkra grun· för omdömet öfver fordna statshändelser och öfver utrkta, till dem medverkande mäns egenskaper och afsig-, hvilka man nu ej sällan finner uti dagens flygskrifvanställda. Trovärdighet skall i en kommande mera tvis tid icke vägras vittnesbörden af en man, så väl lerrättad, så oväldigt pröfvande, så för ärlighet och ıningskärlek af sin samtid högaktad, som Nils von senstein.»

«Hvad vidare angår Rosensteins afhandlinga
nödigt att vid deras bedömmande taga i betraktand
tidsförhållanden, under hvilka de författades. Rätt
fordrar det så mycket mera, som de alla varit af
förhållanden framkallade, alla åsyftat att bekämp
mäktiga fördomar eller att hämma framgången
hotande villfarelser.»

«I sådan afsigt skref Rosenstein sina «Anr
ningar om vitterhet och smak» samt uppläste dem
den talrika allmänhet, hvilken å Svenska Akadei
andra årliga högtidsdag den 20 December 1787 var
lad att afhöra Lehnbergs prisbelönta «Äreminne
Birger Jarl». De innehålla blott inledningen ti
fullständigare afhandling, som han hade föresatt si
författa, men sedermera aldrig fullbordade. Man m
ledes ej vänta att i dem finna en utvecklad vitter
lära eller ens en djup grundläggning dertill. Här
författaren endast antyda sin öfvertygelse att en
lära borde hvarken slafviskt «antaga erkända mä
stycken till osvikliga rättesnören» samt «föreskrifva
slutande lagar och reglor, hvilka mera tvinga än
lysa», hvarigenom man fallit i den orättvisa att för
ma allt hvad som afviker från dessa reglor, missled
dömet, stäckt vingarne på inbillningen, qväft kä
och släckt snillets lågor»; ej heller, för att «i menn
själen och menniskohjertat söka igenfinna smakens
der och lagar, nedstiga till alltför fina och för de
obegripliga betraktelser, undervisa om smak uta
smak, förskräcka läsare med en metafysisk torrhe
bringa unga snillen att försmå lärdomar, i hvilka
gen föda funne för inbillningen och känslan». M
var det förnämligast af vigt att söka återhålla utbr
det af den tro på vitterhetens skadlighet för samhället,
till J. J. Rousseaus vältalighet hade hänfört äfven n
svenska sinnen. Dit syftade egentligen Rosensteins i
varande afhandling, och den segrande kraften af

anmärkningar har Sverges sköna litteratur att tacka, mera än de flesta bland dess idkare i våra dagar veta, för en obehindrad utbildning.»

«Enahanda, men vidsträcktare bestämmelse, hade Rosensteins bok om «Upplysningen till dess beskaffenhet, nytta och nödvändighet för samhället». Utkastet dertill hade han vid presidiets nedläggande i Vetenskapsakademien den 26 Augusti 1789 uppläst; i ett fullständigare skick utgaf han den från trycket 1793. Den franska revolutionen var då i sin vildaste fart. Kedjan af orsaker till denna stora verldshändelse sträckte sig för djupt ned genom sekler, att kunna i dess helhet skönjas af blickar, dem njutningarne under det föregående lugnet hade förslöat och skräcken nu förvirrade. Deraf skulle hända att mängden betraktade såsom orsaker de närmast synbara, ehuru de voro följder af andra, i ett dunkelt fjerran dolda. Man såg det förfärliga ljuset i blixtarne, man förstod eller besinnade ej att dessa endast kunna frambryta ur mörkret af åskmoln, hvilka i omärkliga dunster småningom uppstigit öfver torn och slott från de i skuggan af dem fördystrade dälderna.»

«Sverge var lyckligen aflägset från viggarne, men den flammande horizonten uppväckte äfven der bäfvan för allsköns upplysning, när Rosenstein med den lugna vishetens mod trädde fram att göra bemärklig skillnaden mellan det alstrande ljuset och det förstörande, mellan solens och ljungeldens. Sällan har någon skrifts verkan varit så allmän, så behöflig och nyttig som dennas. Väl ådrog den honom några obehagligheter; men för en eller annan, äfven af andra skäl honom vidrig, maktägandes ogunst, fann han riklig ersättning i det bifall och de varma tacksägelser, hvarmed hans bok emottogs af sansade medborgare och af de förnämsta ibland Sverges lefvande vetenskapsmän och litteratörer. Ännu bevarade bref från många af dem vittna härom. Äfven hos främmande folk blef hans afhandling känd och aktad.

En tysk öfversättning deraf utkom 1794, och dess håll framställdes med loford i den då fullständigas allmännast lästa bland Tysklands litteraturtidningε Jenaiska.»

«Upplysning var, när Rosenstein skref deroı af de mäktiga orden för dagen. Blotta ljudet väckte i vissa sinnen förtjusning, i andra fasa. hade det blifvit i motsatta rigtningar missbruka(idkeligen åkalladt af vislingar (sic), som velat fjeı till medborgerligt anseende, än bedrägligen elle aktigt dyrkadt af politiska svärmare, än åter i ifver förbannadt af arga eller skygga fiender till : tets välde. Rosenstein, hvilken i allmänhet ansåg blifva «en hufvudorsak till villfarelse, då de till ε märkelse äro obestämda, vacklande, otydliga, omb oriktiga», var sorgfällig att bestämma betydelsen ifrågavarande, och att söka hämma sådan anväı deraf, hvarigenom, såsom han yttrade sig i en skı till den tyska öfversättaren, «förståndets upplysnin vit förvexladt med fanatismens utsväfningar och en lös ärelystnads illbragder, samt de klaraste san missförstådda eller vanställda, här af den ena, der andra faktionen». Han ville ådagalägga nyttan oc vändigheten för samhället af dess medlemmars i s utvidgning fortgående kultur — så fordrar må ett nyare språkbruk att, äfven för svenska läsar hos mången vanryktade ordet upplysning, efter : steins begrepp derom, tolkas. Denna sin afsigt ı han medelst förnuftsskäl, så klart framställda, större allmänhet kunde fatta dem, samt styrkt historiska bevis. Också här har han lemnat ett n af vältalighet, nemligen af en sådan, som i kraftig tillika hofsamt språk verkar både på omdömet ocl lan, och som, der ämnet det medgifver, ordnar föreställningar till effektrika taflor. Ibland flera r liga skildringar förtjenar den, hvarmed boken slut

ställas i bredd med de förträffligaste af Tacitus. På ett enda blad äro der egenheterna i svenska folkets belägenhet och lynne tecknade, samt visadt dess synnerliga behof af en rätt upplysning.»

«Då denna afhandling författades, gällde ännu allmännast det filosofiska system, från hvars grundsatser den utgår. Vissa modifikationer af dem, hvarigenom Rosenstein ådagalade sin tankeförmågas sjelfständighet, kunna ej undfalla sådana läsares uppmärksamhet, som gjort sig bekanta med flera filosofers begreppsbyggnader än någon endas, nyligast uppresta. Huru som helst berörda system, sådant det af Locke blifvit grundlagdt samt af Condillac och andra vidare ordnadt, må bedömmas från en vetenskaplig synpunkt, bör man dock rättvisligen medgifva, att Rosensteins användning deraf, med hänsigt till då varande tidsförhållanden, var lika vis som ädel. Denna praktiska förtjenst synes (mig) ock vara, vid bemödanden att tillrättaföra en större allmänhets tänkesätt, den förnämsta. Genom den hafva bland forntidens vise de fleste beredt sig ärofulla minnen, öfverlefvande systemerna, som de godkändt eller sjelfve sammantänkt.»

«Om ännu icke Europa fått röna alla de välgörande verkningar af en utvidgad upplysning, som Rosensteins föresigt lofvade, bör man besinna, dels att år äro blott dagar i nationers lefnadsålder, dels att det som man allmännast kallat upplysning, ej är det, som den ädla författaren menat med detta ord. Skulle ock någon vemodig betraktare af den nyare tidens tecken stundom misströsta äfven om en framtida uppfyllelse af dessa löften, må han dock till dem deribland, om hvilkas fullbordan han tviflar, lämpa den benämning, som gafs åt en med Rosenstein uti snille och förståndets klarhet ej jemförlig, fransysk författares (Abbé de St Pierre's) välvilliga förhoppningar. Efterverlden skall erfara, huruvida den svenska filosofens varit sköna drömmar blott,

men äfven i sådant fall voro de likväl onekligen *les rêves d'un homme de bien.*»

«Den ifrågavarande afhandlingen hade Rosenstein ämnat vidare fortsätta; men flera orsaker hindrade honom derifrån. I stället författade han, då han skulle, 1796, nedlägga det för andra gången honom uppdragna presidiet i Vetenskaps-akademien, ett tal, innefattande några anmärkningar om de hufvudsakliga fel, som han fann vanligast råda i ungdomens då vanliga uppfostran. Det trycktes ej genast eller sedermera, sannolikt emedan han ville dessförinnan öfverse och fullkomna det; men äfven i dess närvarande skick förtjenar det uppmärksamhet, ej endast genom de egenskaper, hvilka det i ypperlig grad har gemensamma med hans öfriga arbeten, utan ock genom den betydlighet, som en sådan mans meningar böra äga vid fördomsfri pröfning af en bland våra dagars stora tvistefrågor.»

«Bland Rosensteins efterlemnade papper fann man äfven ett litet arbete, benämndt «Samtal mellan döda personer». Han har troligen författat det för att, under en då mera än nu omtyckt och bruklig framställningsform, bibringa sin kungliga lärjunge vigtiga sanningar. I sådant afseende har det sitt historiska värde.»

«Rosensteins bref till konung Gustaf III hedra lika mycket den trofasta undersåten, hvars vishet och frimodighet de ådagalägga, som den ädelt sinnade konungen, hvilken emottog dem, måhända icke alltid med nöje, men aldrig med onåd, aldrig med misshag till det nit, som, utan maning af någon embetspligt, yttrade sig i opåkallade råd. Härom förvissa oss åtskilliga i Gustaf III:s arbeten införda svar på Rosensteins bref, hvaribland ett, högst minnesvärdt, af den 20 Augusti 1788, säkerligen icke skall lemnas obegagnadt af framtida oväldiga häfdatecknare. Också i andra hänseenden förtjenar denna brefvexling efterverldens uppmärksamhet. Den utvisar huru under alla de svåra bekymmer,

hvilka då kunnat nedtrycka den flerfaldigt hotade konungens sinne, detta dock hade kraft att, med lika lifligt intresse som i de lugna dagarne, följa litteraturens och theaterns företeelser, äfven de minst betydliga. Rosenstein hade sig anbefaldt att, under konungens bortvaro från hufvudstaden, flitigt lemna honom derom underrättelser. Vid läsningen af dessa rapporter må man ihågkomma att denna konung, som, ehuru omhvärfd af faror, dock med en skenbar lättsinnighet ville veta hvilka skådespel i Stockholm uppfördes, huru de gåfvos och hvad der i akademierna förehades, var vid samma tid den måhända enda man i riket, hvars mod icke svigtade, hvars rådiga verksamhet ömsom ur aflägsna bergsbygder framkallade nya stridskrafter till fäderneslandets försvar, ömsom afväpnade de fiender, som voro nära att bemäktiga sig Göteborg, ömsom, efter att hafva befästat sin skakade thron, ledde till slutlig seger krigsrörelserna mot den granne, hvilken en stund hade trott sig mäktig att omstörta densamma. I öfrigt bära de Rosensteinska brefven stämpeln af den förtrolighet, hvartill konungen hade upptagit sin vän och sin sons lärare. De äro mestadels skrifna i de högre samhällsklassernas då öfliga hvardagsspråk, icke i det högtidliga af undersåten till majestätet. Den svenska akademisten, hvilken i sina offentliga skrifter sällan tillät sig bruket af något främmande ord, nyttjar här ofta de fransyska talesätt, som då ännu i det dagliga umgänget vanställde vårt modersmål. Hans penna var här tunga.»

«Nils von Rosensteins skrifter — — innefatta dock icke alla hans förtjenster till en i Sverges häfder oförgänglig åminnelse. Genom dem befordrade han inom sin samtid den vetenskapliga och vittra odlingens fortgång, men icke genom dem allena, utan derjemte och ännu mera genom det bruk han gjorde af sin betydlighet i samhället och af den allmänna aktning, som hans lärdfria sinnelag, hans stadiga vandel, hans nit för den

svenska litteraturens frejd och tillväxt, samt hans verksamhet att söka undanrödja de yttre hinder, som kunde återhålla den, hade honom förvärfvat.»

«I sin afhandling om upplysningen ställde han främst bland de dygder, som samfundslifvet fordrar, rättvisan. Denna var äfven i alla hans handlingar den kraft, som styrde hans hjertas godhet, yttrande sig i en jemn, aldrig tröttad, men ock aldrig i otid framrusande drift att tjena och hjelpa. Icke blott i offentliga värf, utan jemväl i enskilda förhållanden, var han ytterst vaksam att ej låta sig, ens af ädla böjelser, hänföras till någon orättvisa. Synnerligen ådagalade han den renaste oväld i sina omdömen om litterära företeelser och i sina omsorger att bereda verkningsfält åt pröfvad duglighet eller åt lofvande anlag. Hans egen öfvertygelse hyllade oföränderligen ett äldre filosofiskt system, som af nyare utträngdes vid det universitet, öfver hvilket han förde den verkliga kanslersstyrelsen. Men Daniel Boethius ägde dock städse i honom en beskyddande vän och Benjamin C. H. Höijer en befordrare. Framom förstlingarne af en ny svensk vitterhet, som uppreste sig med anspråk att fördunkla den äldre, gaf hans smak företrädet åt de klassiska mästerverken af Gyllenborg, Kellgren, Oxenstjerna, Leopold, fru Lenngren, Lehnberg m. fl., till hvilka han ock stod i vänskapens innerligaste förbindelser. Men aldrig sökte han att för denna sin smak kräfva någon uteslutande giltighet. Ej endast under vidrigheten af en regellös lefnad erfor Lidner hans hjelpsamhet, utan kunde äfven i sin dödsstund anförtro åt denna sin välgörares hägn och förord de sista och svagaste alstren af sin rika men vanvårdade skaldeförmåga. Om den aktning han egnade Thorilds snille, vittna flera tacksamma och öppenhjertiga bref till honom från den väldiga, öfvermodiga kämpen mot Kellgren och Leopold. Dock, hvad göres behof af förgätna eller föga kända bevis på hans litterära rättvisa och

ädelhet, sedan de yppersta snillen af ett yngre slägte offentligen förkunnat dem; sedan Geijer lemnat åt efterverlden sitt vittnesbörd om «det allmänna, välvilliga, nästan faderliga förhållande, hvaruti denna utmärkta man, ännu mer genom sitt hjerta än genom sin betydande plats, stod till alla unga svenska litteratörer, de måtte söka honom eller ej»; sedan Tegnér till hans lof skrifvit:

Hvar finnes
Den svenska skald, som ej med tårar minnes
En själ, så ljus, så ren, så faderlig som hans?»

«Uti alla de offentliga befattningar, som blefvo honom anförtrodda, uppfyllde Rosenstein sina pligter med samvetsgrann redlighet och allvarligt nit. Genom sina bemödanden i den vigtigaste af dem hoppades han att bereda fäderneslandets sällhet, i förening med sin kungliga lärjunges. Då detta hans hopp sveks, kunde han dock sluta sin sorg deröfver inom ett skuldfritt sinne. Honom tillhörde förtjensten af de goda böjelser, hvartill den olyckliga furstens vilja, vid fulländad uppfostring, syntes vara från dess naturliga stelhet bevekt; af begreppens reda inom dess förstånds trånga omfång; af dess förmåga att med ordning och bestämdhet yttra sig i skrift, af dess icke ringa insigter, särdeles i Sverges häfder och inre förhållanden. Att, under utöfningen af en icke tillbörligen hejdad makt, denna vilja allt mer och mer återtog sin ursprungliga obändighet; att detta förstånd rycktes ur sin bana och då förvirrades i rymder, för hvilkas vidd det ej var af naturen danadt; härtill var den snart åsidosatta ungdomsläraren icke vållande. Vedermälen om hans sätt att fullgöra sitt kall finnas förvarade i den höga lärjungens öfningar att skriftligen afhandla honom föreställda moraliska och politiska ämnen, samt i informatorns sammandrag af främmande länders historia, och uti hans anteckningar till ledning vid undervisningen i den svenska, — en undervisning,

hvars synnerliga rigtning att meddela grundlig kännedom af fäderneslandets inre tillstånd och författning under särskilda tidehvarf de ådagalägga.»

«Inom Upsala universitet lefver och skall länge lefva ett tacksamt minne af Rosensteins verksamma och visliga omsorger att befordra detta läroverks gagnelighet. Så saknad var hans vård om dess angelägenheter under konung Gustaf III:s regering, att när kanslersembetet år 1796 blef ledigt, de mest utmärkte bland dåvarande professorer, en Tingstadius, en Fant, en Boëthius, en Nordmark m. fl. ifrigt yttrade sin, af ärkebiskop von Troil äfven understödda önskan, att det måtte honom uppdragas. Han afböjde framställningen af denna önskan, hvilken ock svårligen hade kunnat uppfyllas, emedan han ej innehade den yttre värdighet, som berörde embete ansågs ovilkorligen kräfva; men ändamålet vanns för någon tid derigenom, att den unge konungen sjelf åtog sig styrelsen af universitetet, dervid biträdd af sin fordna lärare.»

«Under sin trettonåriga förvaltning af statssekreterare-embetet för eklesiastik-ärenderna hade Rosensteins nitälskan för kyrkans, läroverkens och vetenskapernas — — fordringar ett rymligt verkningsfält. Hans noggrannhet och oveld i detta vigtiga och ansvarsfulla kall kunna ej förgätas af dem, som varit vittnen dertill eller behöft att sig derpå förtrösta. Med försvagad syn mäktade han ej sjelf läsa de handlingar, som han skulle föredraga; men ännu i den långt framskridna åldern var hans minne så starkt, att han, efter att hafva låtit dem, äfven de vidlyftigaste, en enda gång sig föreläsas, kunde med nästan ytterlig omständlighet framställa deras innehåll. Hans tankeförmågas ovanliga redighet gjorde ock möjligt för honom, att med den fullkomligaste ordning i uppställning, samt rätthet och bestämdhet i uttryck, diktera hvad han var oförmögen att skrifva» *).

*) Hans Järtas företal till Rosensteins Samlade Skrifter.

Denna lefnadsteckning, som nog mycket liknar ett ꞏeminne i akademisk stil, är dock, enligt sammanstämꞏande vittnesbörd, till sina hufvuddrag sanningen troꞏn. Sjelfva Palmblad *) förnekar ej de förtjenster, som ꞏrta tillerkänner Rosenstein, ehuru han derjemte efter ꞏn vana gör sig besvär att förvara åt efterverlden minꞏst af den gamla mannens svaga och löjliga sidor. Ett ꞏande prof på den saktmodiga ståndaktighet och rättꞏaffenhet, som utmärkte Rosensteins karakter, är hans ꞏgna hållning mot förmyndareregeringen, då det var ꞏåga om att skilja honom från hans lärareplats hos ꞏonprinsen och förvisa honom från hufvudstaden under ꞏevändning af en förbrytelse, som för det första icke ꞏn begått, och som för det andra sedermera dömdes ꞏke vara någon förbrytelse. Händelsen har jag i det ꞏregående berättat **). Till ledamöter i Svenska Akaꞏmien efter biskop Celsius och riksrådet grefve A. von ꞏrsen utsåg Akademien professor Tingstadius och hofꞏnkaren Silfverstolpe. Den senares minnestal öfver ꞏersen hvars förtjenster ställdes i det bjertaste ljus, ꞏisshagade hans gamla partifiende Reuterholm och flera ꞏdra af den tidens högt uppsatta män. Men «misshaget ꞏabbade icke blott Silfverstolpe utan akademien, för ꞏilken det var hållet. Man inbillade sig, att inträdesꞏlen alltid upplästes och justerades i en enskild samꞏankomst innan de offentligen höllos (hvilket först sederꞏera och just med anledning af denna händelse blifvit ꞏkttaget), och tillade sekreteraren och direktören en ꞏttighet, den de efter statuterna icke hade, att ändra ꞏad som pröfvades tarfva ändring. Det är sannt att ꞏrektören, tvungen att besvara inträdestalen, nödvänꞏligt af dem borde få del, innan de upplästes, och att ꞏruket äfven var att meddela dem sekreteraren. Men

*) Biografiskt Lexikon, XII: 252 ff.

**) Se ofvanföre, s. 111 ff.

de voro hvarken skyldiga eller berättigade att vid de[m] göra påminnelser. Inträdestalen, vida skiljda från be[lönta] skrifter, som, af Akademien gillade, med dess sam[ling] utkomma, äro ej annat än enskilda arbeten, f[ör] hvilka ansvaret odeladt tillhörer författaren. Detta ha[de] man icke eftersinnat, och på en origtig suppositi[on] grundat Akademiens ansvarighet för ett tal, hvilket f[ör] dess flesta ledamöter var lika så nytt som för hvar oc[h] en af de öfriga åhörarne. Det är ock möjligt att m[an] blott ville nyttja denna förevändning att angripa Aka[demien]. Detta uppsåt verkställdes.»

«Den 4 Mars om aftonen, då konungen hade soup[é], tilltalades kansliрådet Rosenstein i pelarsalen af hertig[en], som yttrade att Silfverstolpe hållit ett impertinent t[al], hvaraf fraser och ställen citerades, hvilka Rosenstein till [en] del påminte sig, andra hade undfallit honom. Konung[en] (mente hertigen) hade ej med stiftelsen åsyftat en *foyer* [de] *Jacobinisme;* Rosenstein, sade hertigen, styrde Akad[e]mien, vore för allt ansvarig: författaren, en pojke, ännu [ej] torr bakom öronen, som varit influerad af andra; tal[et] insidiöst; Rosensteins afsigt att genom sådant bere[da] regeringssättets fall. I tidningarne rådde Jacobinis[m]; Rosenstein hade i Gefle tänkt emot Gustaf III o. s. v. Härpå svarades i korthet: att Svenska Akademien [ej] rådde för hvad Silfverstolpe framförde; att Silfverstolp[e] vore en hederlig karl, till mogen ålder kommen, mi[nst] af alla gjord att styras af andra: att Rosenstein ej dr[og] i betänkande att sätta sig under honom i talenter; [att] Silfverstolpe vore ur stånd till försåtlig insinuation [el.] något insidiöst, och tvertom ovanligt uppriktig att i t[al] och skrift säga hvad han tänkte; att Rosenstein sj[elf] alltid skrifvit med den största varsamhet. Härpå invän[]des att hertigen väl det trodde, men att andra nyttjade[s], såsom Stockholms-Posten, och tillfrågades, hvad det var för en tidning Adlerbeth skref. Rosenstein svarade att Adlerbeth skrifver ingen tidning, vore nu i Stock-

olm på några veckor, men dessemellan på landet; att Rosenstein hade med Stockholms-Posten alls intet att göra, hvilket han ofta förklarat. Rosenstein blef något upprörd, bad att få nyttja tillfället för att explicera sig; påminte om konventet i Upsala, som man ock lagt honom till last, sade sig äga bref, som visade hans förhållande; vore osäker huru länge han med en svag hälsa, som försämrades af dagliga agitationer, kunde lefva, men tryggade sig att andra efterlefde, som kunde justifiera honom; visade en pelare, vid hvilken han erhållit rikskanslerens tillstånd att emottaga flera gånger tryckade bjudningar af ambassadören Romanzoff, hvarest han ätit sedermera tre gånger, och derpå blifvit beskylld att vara ryskt sinnad. Sådant sade hans kongl. höghet sig icke hafva hört; men Rosenstein bad om förlåtelse: trodde, att genom den indiskretion, som herrskar äfven i det innersta, vore han derom underrättad, dock försäkrad att hans kongl. höghet det ej kunde tro. Hvad Rosenstein om regeringssättet tänkte, berodde ej af honom sjelf, men han vore långt ifrån att påtänka någon ändring. Beklagade slutligen dem, som begagna furstars förtroende att kasta misstankar på oskyldiga menniskor. Här afbröts samtalet» *).

Näst sin egen lugna frimodighet hade Rosenstein riksdrotsen grefve Wachtmeisters fasthet och rättrådighet, samt den unga konungens personliga välvilja och rättskänsla, att tacka för att han utan svårare påföljder kom ifrån denna lumpna anklagelse. Riksdrotsen hade af rikskansleren, den olyckligt ryktbara Fr. Sparre, å hertigens vägnar blifvit anmodad att anklaga Silfverstolpe. Riksdrotsen svarade «att Silfverstolpe ej sagt så mycket i talet till salig konungens värsta, att ej rikskansleren sjelf om honom talat mycket värre», och då han tillade att man ej kunde oroa folk utan anledning

*) Jfr Adlerbeths Hist. Anteckn., II: sid. 236 ff.

af lagar och författningar, invände rikskansleren att voro «dumma». Kort derefter blef Rosenstein af drotsen underrättad att hertigen beslutat att susp Akademien, med tillägg att, enligt rikskanslere sago, detta skett «på konungens begäran». Med ning deraf begärde och erhöll Rosenstein af hertig samtal, under hvilket han bland annat yttrade: « kongl. höghet känner hvad ordres riksdrotsen h gifva mig (nemligen om Akademiens suspension) hafva grämt mig, och jag anhåller om tillstånd a med konungen, efter man sagt mig att det sk hans begäran.» Visserligen påstod hertigen att icke var sannt; men visade för tillfället intet mis dock föll det honom in att följande dagen taga öfver Rosensteins dristighet, då han beslöt att lå tionera Rosenstein för Svea hofrätt, för det han « fallit honom och gjort honom en scen; dock kund senstein slippa, om han begärde afsked, for ur och emottog en beskickning». Denna underrättel höll Rosenstein af riksdrotsen, som likväl bad l hafva godt mod om han kände sig oskyldig ti föregifna scenen, ty han «skulle svara för Hofrätten» det krångel, som nu uppstod, med förklaringar, vi intyg o. s. v. är för vidlyftigt att berätta och kan förlighet läsas i Adlerbeths Anteckningar. — Blan nat vrängde hertigen Rosensteins nyss anförda o honom derhän, att han skulle hafva frågat hertige han kände hvad han befallt genom drotsen och o dertill haft konungens lof?» och den närgångenhet skulle ligga i detta föregifna yttrande, lades nu fö ligast Rosenstein till last. Likväl fann hertige närmare eftersinnande, och sedan Rosenstein fö sig hafva fällt ett sådant yttrande, att aktion ej l äga rum; ty «hvad kan jag», heter det, «göra m karl, som så vränger sina ord?» — Emellertid va tiet taget att skilja Rosenstein från konungen. R

stein samtalade derom med konungen, bad honom försäkra hertigen att han aldrig sökt annat än att stärka vänskapen mellan honom och hertigen, hvarefter Rosenstein tillade: «Jag ber ers maj:t om intet mer än detta, men bör säga ers maj:t att denna dag kanske afgör nationens begrepp om ers maj:t och rör ers maj:t mer än mig. Ty min kredit i nationen tager ingen makt af mig.» Konungen intercederade, men i början förgäfves. Hertigen gick till och med efter sitt samtal med konungen så långt i obetänksamhet, att han lät tillsäga riksdrotsen att antyda Rosenstein att inom tjugufyra timmar bege sig ur staden. Riksdrotsen begärde ett samtal med hertigen, och då denne upprepade sin befallning, svarade, att han ej vore polismästare; men om hertigen ville hafva Rosenstein uppstämd till Svea hofrätt, så skulle det ske i morgon dag. Sådant hörde hans embete till, men ej detta ärende. Och dervid förblef det. — Följande dag lärer konungen hafva tagit bladet från munnen i ett samtal, som han då hade med hertigen, och hvaraf lyssnaren ej uppfattade mera, än att hertigen slutligen sade: «Således skall jag få *tort*»; hvarpå konungen svarade: «Det kan jag ej hjelpa». Rosenstein blef nu försonad med hertigen. Denne yttrade bland annat, för att urskulda sitt förhastande: «På er har jag haft misstanke att ni antingen förehaft en plan att slå omkull säkerhets-akten eller att förmå konungen gifva något efter.» Rosenstein svarade att det förra finge hans framfarna och tillkommande gerningar vederlägga; det senare konungens eget intygande. För öfrigt, om Rosenstein trodde en sådan eftergift nyttig, fordrade den erfarenhet och stadga att verkställas, och kunde det ej falla Rosenstein in att tillstyrka en aderton års yngling börja med att vara lagstiftare. Han hade nöjt sig med att förmana konungen att nyttja sin makt med rättvisa och till rikets väl.

«Man finner här», säger Adlerbeth, «anledning till många anmärkningar. Rosensteins skiljande från konungens person var ändamålet af hela den plan, som utfördes mot Akademien; hans kärlek för en laglig frihet var hans brott; hans snille och skarpsinnighet oöfvervinneliga skäl till misstankar. Alla förberedelser till hans fall lyckades, men hufvudsaken slog felt; och dertill var konungen enda och hela orsaken. Denna unga herre visade denna gång sitt första prof af en manlig, ståndaktig, rättvis karakter, värdig hans uppfostran, oförmodad i jemförelse med hans förra docilitet, men ock afgörande till Rosensteins trygghet och till nationens fägnad. Man hade länge iakttagit, att de nu styrande sökte att, så till sägandes, bemäktiga sig konungen och till den ändan så omgifva honom, att inga stridande notioner mot deras skulle kunna bibringas. Sålédes skulle deras välde fortfara under hans regering lika såsom under minderårigheten. Rosenstein var ock verkligen den enda, som nu mera gjorde dem *ombrage*; men försöket mot honom upptäckte att, utom konungen sjelf, flera personer vid hofvet voro den goda saken med nit och värma tillgifna. Riksdrotsens uppförande var lika så rättvist som ädelt; baronerna Mörner (konungens guvernör), Boye, von Essen hade visat sig Rosensteins pålitliga vänner. Publiken tog hans parti med den ifver, och prisade så högt konungens ädelmod, att tillställning gjordes, att nästa operadag applaudera hans maj:t från parterren. Men Rosenstein, som i tid fick höra härom, och fann hela vådan af en sådan triumf, hade tillfälle förekomma den genom baron Mörner, ur det skäl att den inföll på Gustaf III:s morddag, den 16 Mars, hvilket, då det nämndes för hans maj:t, verkade att hvarken han eller någon af de kungliga personerna den aftonen bevistade spektaklet.»

«Emellertid var Svenska Akademien ett olyckligt offer för vederviljan mot Rosenstein. Den 7 Mars vid-

togs beslut att hennes sammankomster och arbete skulle inställas. Ett bref derom till Kansli-kollegium uppsattes och lemnades revisions-sekreteraren grefve Gyllenborg den 9, vid ett spelbord, att på hertigens befallning kontrasigneras. Oaktadt den försoning Rosenstein följande dagen vunnit (sic), utfärdades det dock i sina starka uttryck, såsom hela Akademien bestått af odömda förrädare, och trycktes den 12 i tidningarne. Samma dag anmältes det genom rikskansleren i Kansli-kollegium, och mot middagen satte han sig genast i författning att genom Rosenstein låta till sin och kollegii vård inventera Akademiens handlingar. Med räkenskaperna fick Rosenstein några veckors anstånd, för att låta dem bringas i behörig ordning till Kammar-revisionens öfverseende.»

«Svenska Akademiens rättighet att njuta inkomst af Stockholms Post- och Inrikes Tidningars utgifvande var, genom Gustaf III:s gåfvobref och privilegium, stadfästad, och genom ett högtidligt kontrakt på samma konungs befallning af hofkanslers-embetet underskrifvet i Januari 1792, emot arrende på tolf år, upplåten åt Akademiens trenne ledamöter, kansliråderna Rosenstein och Adlerbeth samt prosten Nordin. Men utan pröfning af detta *jus perfectum* beslöt man fråntaga dem arrendet, och tillade vinsten af avisornas utgifvande, utöfver arrendet, expeditions-sekreteraren Edman. Han kom ock till Rosenstein Söndagen den 8 och anmälte sådant, men studsade då han fick se kontraktet; och då sakerna följande dagarne togo en annan vändning, kom han åter, förklarade att han ej med kränkning af arrendatorernas rätt kunde emottaga avisorna, och att arrendatorerna dervid skulle bibehållas, änskönt han öfver utgifvandet måste hafva inseendet. Han vägrade ock allt arvode af dem för detta besvär, som skulle utställa honom för allmänhetens klander. Arrendatorerna försäkrades sedermera högtidligare om bibehållandet af sin rätt. Samma

redaktörer som förut skrifvit avisorna bibehöllos. Knappt kastade Edman ögonen på deras handskrift innan den trycktes.»

«Rikskansleren (samma Sparre, som ville gifva fröken Rudenschöld åtminstone ett par ris) hade spelat en ömklig roll. I början het och uppbragt mot Akademien, begrep han sedan att henne skedde orätt och att arrendatorerna tillfogades ett oskyldigt lidande genom avisornas afhändande. Icke desto mindre var han nog enfaldig eller nog skrymtare för att säga, sedan brefvet af den 7 Mars var utfärdadt, att han nu såge allt *couleur de rose,* emedan de missnöjde icke mera ägde stöd af Svenska Akademien» *). — Hela denna historia är betecknande för förmyndare-regeringens karakter, som på en gång var våldsam och svag, oupphörligt vacklande mellan olika grundsatser, ömsom uppbrusande, ömsom feg. Annat var ej heller att vänta af en styrelse, i hvilken regenten lät leda sig af sådana rådgifvare som Reuterholm och Sparre, de på en gång högmodigaste och dummaste män på sin tid. Riksdrotsen (Wachtmeister) var kanske den enda aktningsvärda bland de styrande på den tiden, men han befattade sig endast med justitie-ärender.

Bland Rosensteins skrifter intaga otvifvelaktigt hans minnesteckningar och tal det främsta rummet i afseende så väl på tankeinnehåll som stil. Järtas beröm behöfver i afseende på dessa ingen afprutning. Jag vill till prof på den fulländade prosaiska stilen under detta tidehvarf anföra ett praktställe i Talet öfver presidenten friherre Rosir, känd såsom sin tids rättrådigaste, skarpsinnigaste och obevekligaste domare.

«Om på det heliga rum, der vi nu äro församlade, der allt skall förkunna den Högstes lof, der tanken intet ögonblick får vara skiljd från känslan af dess allmakt, der allt påminner om vår svaghet, vår ringhet, vårt intet; om på detta rum det kan tillåtas att gifva beröm åt de dödlige,

*) Jfr Adlerbeth, Historiska Anteckningar, II: 271—273.

att tillägga någon storhet åt det skapade stoftet, hvilken förtjenar väl mera att berömmas, hvilken kan med mera skäl kallas stor, än en rättvis domare? Fören edra ögon kring jordklotet, lemnadt till rof åt menniskans otyglade begär och passioner; hvad möter eder syn? Laster och brott, svagheten som lider, styrkan som oförrättar, ondskan som aldrig hvilar, orättvisan stundom konstig, stundom tilltagsen, alltid känslolös, förtryckaren som reser sitt hufvud ända upp till skyn, oskulden trampad och förgäten. J skolen se ärelystnaden stödd på ränker, omgifven af blodiga offer; egennyttans tillgrepp, bedragarens list, afundens försåt, hatets bitterhet, hämndens blodiga bragder, grymhetens raseri; öfver allt våldet, som sönderbryter, upprycker, qväfver, rasar, förstör. Lånen edra öron, hvad sårar dem? Uselhetens jämmer och den förolämpades klagan, och den förtrycktes tysta suck, och den lidandes gälla men föraktade rop. Menniskan är i krig mot menniskan; menskligheten glömd, qväfd, vanvördad, förtrampad; allt tynar i elände och förtryck, allt hvimlar i oreda och förbistring, eller under ett bedrägligt lugn ser alla laster dolda i en tyranns själ, all uselhet samlad i slafvars öde. Men denna utsigt är ombytt; menniskorna hafva upprest bålverk emot dessa förödelser, de äga en fristad emot våldet, och hafva funnit ett värn emot sin egen vrånghet. Samhällen! lagar! jag röjer edra heliga band, jag välsignar edert välde.

Samhället vore intet utan lagarne, och lagarne, hvad blifva de utan tillämpning och verkställighet? Svagare än den enskildes värnlöshet, farligare än förtryckarens våld. De bero, denna tillämpning och denna verkställighet, af domaren. Jag önskade att kunna teckna en rättskaffens domare. J, som bären detta vördade namn, det första i staten, lika gammalt med dess upprinnelse, införlifvadt med dess bestånd, detta namn, oskuldens tillflykt och jordens tröst, huru stort är icke edert ansvar? hvilka sällsynta egenskaper bör icke medborgaren hos eder söka? hvilka dygder har han icke rätt att af eder fordra? Det är icke nog för den, som skall skipa lagen, att känna dess bokstaf och mening; han måste känna dess upphof och dess grunder, dess ändamål och dess afsigter, känna menniskan i det stora och oföränderliga, i de skiljaktigheter, dem särskilda lynnen alstra, i de herrligaste rörelser, i de finaste afvikelser. Hans förstånd, redigt och klart, skall se och älska sanningen, oprydd som hon föreställes, befallande som hon kännes. Det måste vara väpnadt, detta förstånd, emot egenkärlekens förförelse, fördomarnes myndighet, inbillningens villor, liknelsernas bedrägeri, konstens försåt och vältalighetens kraft; allramest väpnadt emot hjertats och känslornas förledelse. Med en skärpt syn skall domaren tränga genom allt hvad som skymmer eller döljer den sanning han söker, förstöra slughetens konstverk, qväfva den hårdes fräckhet, hjelpa den försagdes blyghet, öppna de läppar dem fruktan eller föresats tillyckt, afdraga missdådaren oskuldens larf, upptäcka den oskyldige, som någon gång glömmer sin egen styrka och framträder för hans syn under den brottsliges darrande

skepnad. Men är han med alla dessa egenskaper hvad han bör vara? Nej, det är hjertats dygder, som fullkomna domaren. Rättvisan, den första af dygderna, som innefattar dem alla, bör för honom vara allt, och allt annat för honom vara intet. Orörlig på sin domstol skall han se saken, aldrig personen, lika skild från vänskap som från hat, från hårdhet som från blödighet; lika omöjlig att förifras som att bevekas. För honom skola tårar icke behöfvas; på honom skola tårar icke verka. De känslor han närer i sitt bröst skall han glömma i sina beslut, frukta att finna en brottslig, aldrig att straffa honom. Döf för den skyldiges böner, döf för naturens röst, skall han med en stadig hand, fast med blödande hjerta, kalla döden öfver sin likes hufvud. Den minsta svaghet blir hos honom ett brott, han får ej dela mensklighetens förlåtligaste fel, ej känna försmädelser, ej oförrätter, icke lyda den böjelse, som ursägtar och försvarar hvad lagarne fördömma. Med ett djupt förakt för guldet och vinningen, skall han tysta behofvens röst, tillsluta sitt öra för smickret och berömmet, sitt hjerta för ynnest, fortkomst och ära, neka sig den ljufva känslan att äga allas vänskap, ej vekna för hot, ej bäfva för förföljelse, le åt sina ovänners antal, öfverlemna sitt rykte åt missnöjets förtydningar och tadlets smädelser. Honom pålägger en tvingande skyldighet att uppoffra alla band, dem som tacksamheten fästat, dem som vänskapen knutit, dem som blodet helgat. Han måste se en vän förvandlas till fiende, höra en välgörares förebråelser, förgäta att han har en broder, en maka, att han är far. Hvad förmår att gifva en menniska denna styrka? Åtanken af den högsta domaren, hvars ställe hon företräder, hvars dom henne förestår. Hvad belöning väntar denna styrka? Att i en lugn själ bära ett tröstande samvete, att sjelf en dag njuta rättvisa, om icke förr, i grafven, att ställa sig trygg inför hämnarens ansigte. Sådan bör en domare vara. Sådan var presidenten Rosir.

Ett ytterligare profstycke af detta slags vältalighet vill jag låna ur talet öfver riksrådet grefve Stockenström, hållet inför Vetenskaps-akademien, hvars ledamot Stockenström varit. Stockenström hade egnat sig åt bergsvetenskapen, till hvars förkofran inom fäderneslandet han betydligt bidragit. Hans mannaårs kraftigaste verksamhet hade infallit under den så kallade Frihetstiden. Detta för den svenska vetenskapliga odlingen så lysande tidehvarf tecknar Rosenstein, för att inleda sitt ämne, på följande sätt:

En tid har varit för vetenskaperna i vårt fosterland, som i lärdomens häfder för alltid skall blifva märklig. Några snillen fatta den dristiga och ädelmodiga föresats att genom samlade krafter hos oss föra kunskaperna

till samma höjd de i andra länder redan hade uppnått, att för evigt sammanbinda dem med det allmännas välgång. Borde de vänta framgång i ett land, der man ännu stridde med brister, lemningar af ett långvarigt och förödande krig? Hos en nation, som, icke nog varnad af olyckan, ej kände annat begär än att träda i tappra fäders fotspår, ej annat behof än hämnden, ej annat behag än krigsljudets, som talade om Carl, om Narva och Düna, och tycktes glömma Pultava? Borde de vänta beskydd, der bland de högre knappt någon fanns, som icke blifvit uppammad att förakta all annan ära, än den att på krigets fält trotsa fiender, eldar och dödar? Borde de lofva sig medhjelpare, der, oaktadt några stora snillen, oaktadt en skymt af ljuset, man ännu var under grälets och vidskepelsens ok, ännu var långt efter andra nationer, ännu långt ifrån den filosofi, som ensam leder till en rätt upplysning? Emellertid lyckas företaget nästan lika hastigt som det börjas. Himlakropparne mätas, kalkulens djup genomtränges, naturen i dess verkningar, i dess döda och lefvande varelser, undersökes och kännes. Vetenskapernas ljus sträckes till alla borgerliga förrättningar, åkerbruk, slöjder, handel, bergverk, krigskonst. Inga hinder förskräcka, ögat väpnas att beskåda himlarne, och konsten tränger ned till grufvornas afgrund, strömmarna tämjas, luftstreck och jordmån besegras, och den natur, som blifvit tvungen att upptäcka sina hemligheter, står lydig vid snillets bud. Ett helt land, en hel nation omskapas. Men nyttan och ryktet stadna icke inom Sverge; hela den kunniga verlden riktas med våra upptäckter och våra påfund. Det är en svensk, som lär engelsmannen att förbättra det verktyg, som skärpte Galilei och Newtons öga; Sverge ger ej mera blotta metaller, men lär nationerna att känna dem, och det är nära vid polens is och snö, dem ännu ingen sol hunnit smälta, som hela naturens rika alster beskrifvas och indelas. Redan besökes vårt land af de vettgirige. Redan sänder denna inkräktares fosterbygd, i stället för våldsverkare och plundrare kring jorden, vise, som ej fordra andra segrar än ljusets öfver okunnigheten, ej andra rof än en blomma, en växt, ett träd af de oräkneliga, som skaparen spridt öfver alla verldsdelar. Namnet och ryktet af en svensk naturkunnig flyger dit ingen segrares hunnit tränga. Sverge, knappt kändt bland de lärde, blir ett mål för deras beundran och deras afund. Det framter ett nytt Thebe, länge obetydligt, länge missaktadt, som på en gång af Pelopidas och Epaminondas lyftes till sidan af Sparta och Athen, om det eljest icke är en oförrätt mot vetenskaperna att likna deras varaktiga fördelar vid krigslyckans flyktiga ära.

Nekom likväl icke att denna förunderliga händelse, att Svenska Vetenskaps-akademiens inrättning och de följder den haft, gynnades af flera omständigheter: inom oss af en föregången statshvälfning, som den var ämnad att understödja, af en jäsning i sinnena, som friheten alstrat; utom oss af de nationers lyckliga möda, hvilka vi alltid med erkänsla skola nämna våra lärare och våra ledare. Betagom icke de

fordna svenska snillen och deras beskyddare sina förtjenster och sitt beröm, och vaktom oss isynnerhet att förringa något tidehvarf. Men ehvad som ock sägas kan, skall dock intet hindra oss att beundra den tidpunkt jag afmålat, intet hindra oss att kalla den utmärkt lycklig för vetenskaperna. Och om någon begär att veta hvad som utgjorde denna lycka, skola vi svara: ett sällsynt sammanlopp af stora män i alla grenar af kunskap, en ännu mera sällsynt förening mellan styrelsen och vetenskaperna, en drift och ett lif, som sattes i alla företag och spriddes till alla föremål. Med den lifliga tacksamhet, som egnar vetenskapernas dyrkare, skola vi upphöja det hägn, som skänktes dem af en ny konungaätt, som, ärftligt i denna ätt, gör de närvarande tiders glädje och de tillkommandes hopp. Men sägom tillika med den frihet, som oss tillhör, att vetenskaperna nödvändigt borde göra hastiga framsteg, då kärleken till den blef allmän, då regenten ej var ensam att beskydda dem, men understöddes af alla som omgåfvo honom; då hög herre och upplyst älskare af kunskaper blefvo nästan oskiljaktiga egenskaper.

Rosensteins företal till Lidners, Kellgrens och fru Lenngrens skrifter äro lika kända som med rätta berömda.

Öfver Rosensteins filosoferande afhandlingar torde nu för tiden omdömet utfalla mindre gynnsamt, och få sakkunnige lära vilja instämma i de loford, som Järta tilldelat dem. Hammarsköld har behandlat dessa skrifter med stor stränghet. Rörande Afhandlingen om Upplysningen yttrar han, att den «har till hufvudthema att man måste genom erfarenhet söka förvärfva sig upplysning, och icke i sina handlingar rätta sig efter annat än det sanna. Men hvad sanningen i sjelfva verket är, derom meddelas ingen annan underrättelse, än att den icke finnes genom för långsträckta abstraktioner, och upplysning angifves såsom bestående i frihet från fördomar, bland hvilka bruket att bränna kättare anföres såsom den värsta och betänkligaste. Och dessa djupsinnigheter utspädas med pathetiska deklamationer, strödda anmärkningar öfver *omne scibile,* anekdoter från Ludvig XIV:s hof och loftal öfver Locke.» — Om Rosensteins anmärkningar öfver Vitterhet och Smak, upplästa i Svenska Akademien 1787, yttrar Hammarsköld: författaren «förkunnar här att han vill söka uppgifva «den grad af viss-

het, hvartill man i dessa ämnen kan komma»; hvilket naturligtvis icke kan betyda annat än att fullständigt och tillfredsställande deducera det sköna, de artistiska vilkoren för dess uppenbarelse och de kritiska grunderna för dess värderande. Då detta är något mera än hvartill man annars kommit, så måste man beklaga, att den vana, hvilken direktören för tillfället omtalade, att sekreteraren alltid på högtidsdagarne uppläste en theoretisk afhandling, var vana blott för en enda gång; att således detta esthetiskt-filosofiska storverk stannat vid inledningen, der författaren blott talar om huru orätt man har att förakta vitterheten, som dock i ett välbeständt samhälle har åtskillig nytta med sig. Sjelfva den vigtiga deduktionen — den han ej ämnade utföra med filosofisk torrhet, utan för att skrifva vittert öfver vitterheten, blanda exempel med resonnement — har thyvärr alldeles uteblifvit. Emellertid har han angifvit huru han ämnat gå tillväga, i fall det varit hans afsigt att lemna något mera än inledningen. «De, som skrifvit om vitterhet och smak i allmänhet», säger han, «hafva följt tvenne olika vägar. En del hafva ur de skrifter, hvilka haft den lyckan att behaga, hemtat reglor, dem de uppgifvit till efterföljd. . . . Andra åter hafva genast gått till källan och i menniskonaturen uppsökt grunderna till all förmåga hos dem, som skrifva, all smak hos dem som läsa. Det förra sättet har nödvändigt bort föregå det senare, som likväl är det rättaste.» — I stället för en ren utveckling af skönhetens idé, det enda verkligen tillfredsställande sätt att besvara dessa frågor, skulle denna afhandling, om den blifvit fullbordad, endast blifvit en väfnad af psykologiska begrepp och haltlösa erfarenhetssatser. Den definition på vitterhet och smak, som i föregående meddelas, ger ej heller anledning att vänta något högre. Rosenstein antager nemligen «att hvad begrepp man ock må göra sig om vitterhet och smak, kan under vitterhet ej annat inne-

fattas än det, som, jemte andra förtjenster, hufvudsakligen äger den att behaga, och med smak ej annat menas än gåfvan att dömma derom». Säkerligen behöfves icke, för den som vant sig att tänka öfver dessa ämnen, något bevis, att den, hvilken hos ett föremål, som behagar, frågar efter andra egenskaper, eller ens kan erinra sig att sådana finnas, lika litet kan hafva något redigt begrepp om hvad ordet behaga innebär, som han deraf haft någon verklig erfarenhet. Dessutom röjer sig den låga ståndpunkten af författarens filosofiska bildning äfven deruti, att han trodde sig genom en psykologisk eftersökning af grunderna till förmågan hos konstnären kunna förklara möjligheten af konstverkets egenskap att behaga. Men den, som någorlunda känner vetenskapens fordringar, skall också häraf lätteligen inse skälet, hvarför denna afhandling icke blifvit mera innehållsrik» *).

Man kan medgifva att dessa Hammarskölds anmärkningar äro grundade, utan att godkänna den pojkaktiga kitslighet, hvarmed de äro framställda. Man bör ihågkomma att Rosenstein skref sin lilla uppsats om Vitterhet och Smak år 1787 och Hammarskölds sin öfvermodiga kritik deröfver 1818. Hvilka ofantliga framsteg hade ej filosofiens studium gjort under dessa trettio år! Det var ju först år 1781 som Kant grundlagt den nyare filosofien genom sin «Kritik der reinen Vernunft». Hvem hade år 1787 hört talas om att «deducera det sköna», «en ren utveckling af det skönas idé?» Hade Hammarsköld skrifvit sin kritik på samma tid som Rosenstein skref sina anmärkningar, så hade hela verlden trott honom vara galen. Hvar och en författare skrifver för sitt tidehvarf, få högtbegåfvade tänka före sin tid; men att vara vis trettio år efteråt är ingen stor konst. Hvem vet om det ej just var påtryckningen af den nya

*) Hammarsköld, Svenska Vitterheten, s. 444 f.

filosofi, med hvilken Hammarsköld gör sig så öfverlägsen, som förmådde Rosenstein att lemna sitt arbete oafslutadt? Skulle man nödvändigt i ett följande sekel hålla honom under näsan, att han utgått från origtiga principer, sedan han möjligen, ja sannolikt, sjelf insett det? Men det var Hammarskölds vana att bedömma hvarje författare icke från dennes, utan från sin egen ståndpunkt af bildning.

Men erkännas måste att dessa Rosensteins skrifter äro för vår tid onjutbara: de äro ytliga, vidtsträfvande, uttänjda, tråkiga, och likna häruti nästan alla de populärt-filosofiska afhandlingar, hvarmed man under detta tidehvarf sökte att sprida den så kallade «Upplysningen». De lida dessutom, för att begagna Thorilds ord just om Rosensteins skrift om «Upplysningen», af «den gamla akademiska vanan att falla i amplifikation, att förlora sig och ämnet i en viss ståtlig ymnighet, som oftast består af idel prefation och digression, hvarigenom man oupphörligen ledes intill, ifrån, omkring den sanning, som man ville finna.» Men en egenskap i dessa skrifter måste fröjda äfven en nutidens läsare, nemligen det varma nit för menniskorätt och tankefrihet, som aldrig förnekar sig hos Rosenstein och som förtjenar så mycket större aktning, som sådana tänkesätt på den tiden ingalunda plägade bana vägen till lycka. Såsom ett ytterligare prof på Rosensteins ädelhet i karakteren må jag här tillägga, att han alltid behandlade Hammarsköld med välvilja, oaktadt dennes bitterhet emot honom. Det vältaliga, af Järta berömda slutet af denna afhandling om Upplysningen, bör jag ej förbigå bland profven af Rosensteins stora stilistiska talent.

Jag kan icke lemna mitt ämne utan att omröra den verkliga nytta upplysningen gjort. Denna nytta skall på ett segrande sätt intyga dess värde. Kastom ögat på Europas historia. Ur mörker och barbari hafva vi framskridit till ett ljus, utan tvifvel ännu ofullkomligt, men säkert i sin

grund, rent och lofvande större fullkomlighet. Från en förvänd hafva vi framskridit till en förbättrad samhällsordning. Vetenskaperna äro stödda på säkra grunder, drifna till en stor höjd, och barbariets återkomst, om icke alldeles omöjlig, är åtminstone icke lätt att befara. I de ämnen, som närmast röra samhället, äro många vigtiga sanningar upptäckta och till en del verkställda. Mensklighetens öde är märkligen förbättradt. Följa vi framskridandet, så se vi först träldomen afskaffad, derefter se vi feodalsystemets onaturligheter efter hand rättade eller minskade, thronerna befästade mot fåväldets tillgrepp, folken befriade från små tyranner, lifegenskapen på flera ställen upphäfven, friheten i vissa länder stadgad, i de flesta genom regeringsgrunderna större än fordom. Om öfverlefvor af förra tiders oordningar ännu låta känna sig, så äro de åtminstone mindre tryckande. Regenterna styra efter naturligare, menskligare och sundare grundsatser, och i det hufvudsakliga äga vi en större lycksalighet. Gudaläran är renad från vidskepelse och stora missbruk. Påfvemakten, fordom så förfärlig, är nu knapt värd att nämnas. Det fordom öfverklagade prestväldet, så äfventyrligt för samhället, om vi rådfråga häfderna, så onödigt för religionen, om vi rådfråga exemplen af England och Holland, der religionen är bäst bevarad; detta välde är antingen förstördt eller drar det sina sista och döende andedrag. Inqvisitionen vågar sällan förkunna sina blodiga domar. Samvetsfriheten gör dagliga framsteg. Lagarne hafva undergått betydliga förbättringar: från spridda äro de i flera länder förenade i en samling, tillgänglig för alla; rättegången är förkortad, onaturliga lagar alldeles upphäfna eller rättade. Sjelfva de brottslige erfara att de äro menniskor, häktena äro blifna drägligare, torturen mera sällsynt, straffen mildrade. Jag nämner icke den nytta vetenskaperna åstadkommit i flera borgerliga förrättningar och yrken, i krigskonsten med alla dess grenar, åkerbruket, bergsrörelsen, slöjderna; jag förbigår flera stora påfund och upptäckter, hvilka befordrat menniskors sällhet eller beqvämlighet; men sjelfva grunderna till den allmänna hushållningen, så länge okända och förvända, börja nu att rätt blifva uppdagade. Om en fullkomlig och allmän verkställighet saknas, så bör den förväntas. Om de flesta länder tryckas af en stor skuld, hvarifrån har den sin upprinnelse? från förra tiders falska politik; och hvarifrån bör det oraas afhjelpande komma? från en sannare. Krigen föras med mindre grymhet, och utan förmätenhet torde vi kunna hoppas att se dem, om icke mera sällsynta, åtminstone kortare och mindre förödande. Allt detta är ostridigt upplysningens verk, och det största af dess verk är det vi sett bland ett folk, skildt från vår verldsdel genom oceanen, men dermed förenadt genom sitt ursprung, seder, ljus och odling. Vi se hos detta folk en lagstiftning, hvilken, i sin art ojemförlig med alla föregående, äfven företett den i historien förut okända syn att utan våld eller skakning genom en otvungen följd af öfverläggning och öfvertygelse hafva blifvit ändrad och förbättrad. Hurumånga skäl till större hopp för en framtid, om en äfventyrlig ställning i

ra dagar inbrutit! Om regenterna, hittills genom tänkesätten säkrare än något tidehvarf, nu tyckas hotade, så varom vissa att säkerheten skall :r blifva stadgad; om lugnet tyckes nära att försvinna, om folken synas diga att förstöra sig sjelfva, så misströstom icke att se sanningen och nuftet återkomma. Fällom endast icke modet. Störst skulle faran blifva, ırast följderna för menskligheten, om, djerfvare än Prometheus och brottsare än han, vi skulle försöka att släcka snillets och sanningens heliga ia, af en mild försyn ämnad till menniskors tröst och deras lycksalighet.»

«Om i någon verldsdel funnes ett folk, för hvilket ett hårdt luftstreck h fattigdomen gjort friheten nödig, men flera orsaker ofta svår att äga h bibehålla; om detta folk inom sig behöfde all frihetens varsamhet, ıgghet och säkerhet, utom sig mot mäktiga grannar all enväldets enkelt, skyndsamhet, samdrägt och styrka; om det för att icke sönderslita sig lft behöfde en stark motvigt i en endas hand; om med dessa behof samfolk likväl aldrig rätt förstått dem; om man trott friheten kunna bestå n personlig säkerhet, med urtima domstolar och förtryckande grundsat-; om man der talt om frihet i läger och om krigsaga på torgen; om ı trott allt hulpet, blott vissa medborgare förlorade; om lynnet hos detta företedde de mest förunderliga motsatser, på en gång begär efter ära hvila, dristighet och modfäldhet, tapperhet och vällust, allvarsamhet fåfänga, rättvisa och afund, högmod och färdighet att härma, långsam- och ostadighet; om hos samma folk alla olägenheter kännas snart och ıänt, om denna känsla föder missnöje och missnöjet längtan efter än-gar; om derföre ändringarne der varit tätare än i något annat land, in natur merendels hastiga, obetänksamma, störtande från en ytterlighet en annan: om på jorden funnes ett sådant folk, för hvad folk skulle en upplysning vara mer oundgänglig, och i hvad tid skulle den vara nöure, än i en tid då orediga och obestämda begrepp lätt genom förföriska npel kunde kasta allmänheten i villor och sätta landet i våda?»

Mera uppmärksamhet förtjena Rosensteins bref till nung Gustaf III. De utgöra märkvärdiga bevis på t stora förtroende, som ägde rum mellan Rosenstein ı hans höga korrespondent, och intyga öfverallt Rosteins fosterlandskärlek och frimodighet. Under krit, de svåra åren 1788 och 89, vågar Rosenstein oupphört styrka konungen till fred och till mildhet emot de ska Anjalaförrädarne. Några profstycken ur dessa af förtjena att meddelas.

«Stockholm den 18/9 1788.

Apostille. Ett skäl för fred, som synes oemotståndligt, är detta. Koıgar bedraga sig då de tro att krig ökar deras makt. I detsamma som

kriget föröder penningar, blottställer det konungarne för folkets be staf I gjorde här i landet hvad han ville, ty han var hushållare höll fred. Våra krigiska konungar voro alltid i nationens depen efter det ärorika tyska kriget satt den penningelösa Kristina osäk thron. Carl XI blef enväldig, ty han älskade fred och hushålla son störtade riket och sin fars regeringsrätt. *Un roi sans argent qu'à demi*, sade Henrik VII i England, och han förstod att göra mentet hvad han ville. Det var alltid penningbrister som voro för till Stuartska konungarnes olyckor. Hvad annat än krig, som grundl löshet, har satt Frankrikes konung i det tillstånd han nu är? Hu då konungar älska krig *(ut in litteris submisse humillimis)*?»

En månad senare skrifver han i ett bref, hv med lifliga färger tecknar den i landet rådanc öfver vestra Sverges och särskildt Göteborgs hot lägenhet, och nödvändigheten för konungen att dande termer samt inom en fixerad termin utsätt dag, bland annat följande:

«De som ej äro eders kongl. maj:t tillgifne, yttra en farhåga i mitt sinne orimlig, att nemligen eders maj:t för att återvinna d som händelserna i Finland tyckas hafva minskat, skulle vilja våg allt och *partout* ej vilja fred. Men denna tanke kan helt viss komma hos en konung, som ingen ära har utan den att göra sitt land sällt, och en far, som ej vill lemna sin son ett stympadt la gera. De alterkationer, som varit mellan oss, och de fel vissa begå ju aldrig i eders kongl. maj:ts hjerta utplåna minnet att eders ko är Sverges, d. v. s. hela nationens konung, och att denna natio eders kongl. maj:ts kärlek.»

Följande bref förtjenar läsas i sin helhet.

«Stockholm den $^{23}/_{10}$ 1

S. A. K.

Jag kan icke beskrifva den glädje, hvarmed jag fått höra om det kraftiga bistånd England och Preussen göra eders ko Jag hoppas att dansken får vända om med lång näsa, och tyck grefve Bernstorffs inquietude för sitt kära Holstein. Hvad som m mig är att af stilleståndets prolongation finna, att eders kongl. freden, och att eders kongl. maj:t icke åt en oviss krigslycka l förstöra den ära eders kongl. maj:t vunnit att hafva räddat en tr sitt rike, i det eders kongl. maj:t frälst Göteborg. Eders kongl. att jag ej smickrar. Jag skall äfven göra en annan bekännelse

minst ville göra det i en moment, då jag intet annat befarar, än verkningarna af eders kongl. maj:ts eldiga och för dristiga företag födda själ. Men jag kan icke neka mig den underdåniga glädjen att betyga min öfvertygelse att eders kongl. maj:t varit den enda, som ej desespererat om fäderneslandets räddning.»

«Tillåt mig, allernådigste konung, att efter denna bekännelse utgjuta mitt hela hjerta. Denna räddning är ej fullkomlig, om eders kongl. maj:t ej återgifver oss fred och lugn. Freden, detta namn, som jag aldrig nog ofta nämner, vågar jag anse nödig ur tre skäl, nemligen penningbristen, inbördes oron, som är obetydlig i fredstider, men som kan störta riket i krigstider, och slutligen ur det skäl, att allt vårt hopp om lycklig utgång af ett krig stöder sig hufvudsakligen på främmande hjelp och diversion, som är den lösligaste af alla grunder. Jag har med bäfvan af avisorna sett kejsarens *détresse* vara sådan, att han tänker på enskild fred. Gör han den, som vore mycket i hans karakter, lär den stolta Katharina blifva ond, och då har hon lätt att vinna konungen i Preussen på sin sida, hvilket eders kongl. maj:t sjelf sagt mig vara det som eders kongl. maj:t mest befarar.»

«Man säger här att prinsen af Hessen agerat mot danska konseljens intentioner, att dansken är missnöjd med ryssens inaktivitet å sin sida och med dess tröghet att gifva penningar, hvaraf man gör sig hopp att danskarne vända om. Men med ryssen tro grefve Lepel och Keene, att det ej torde gå så lätt, emedan man känner kejsarinnans högmod och förlitande på sin lycka. Jag skulle dock så mycket hellre önska eders kongl. maj:t en honorabel fred med denna granne, som jag fruktar att med vår armé ej är stort att uträtta.»

«Hvad invärtes lugnet angår, vågar jag repetera hvad jag förut haft nåden säga, att eders kongl. maj:t nu har en moment att vara större än 1772, om eders maj:t genom en generös amnesti förlåter hvad som feladt är. Huru långt denna förlåtelse sträckas bör, vågar jag icke säga. Så öfvertygad jag är om oförsvarligheten af arméns *conduite*, så viss är jag att de flesta äro förförda och trott sig göra väl. De äro nu slagna och skola, som det säges, ångra sig. Det tror jag ock, men icke dess mindre tror jag tillståndet rätt äfventyrligt i Finland. Armén har många sjuka, litet eller intet penningar, de ankomna kapporna skola ej hafva varit tillräckliga; flottan hotas med en tidig vinter; officerarne se sig anklagade af nationen, föraktade af utländingen, brottsliga mot eders kongl. maj:t, och vänta sig att derföre straffas. En entreprenant chef för de konspirerade, om en sådan finnes, det jag ej fullkomligen vet, kan ju, för att sauvera sitt eget och sina komplicers hufvud, draga parti af en sådan ställning, och fienden ännu mera. I denna supposition tror jag, och har anledning att tro, att finska rebellerna torde söka att tubba allmogen att goutera indépendance-idén. Man litar väl på allmogens hat emot ryssen, men jag tror aldrig, att en allmoge är pålitlig, helst om den attackeras på sin ömma sida, som

är lindring i utskylder och andra besvär. En vinterkampanj är ju möjlig, och farlig, helst då all brefvexling med Sverge är afbruten. Jag trodde mig brottslig, om jag icke underställde eders kongl. maj:t dessa konsiderationer. Om de komma från ett öga, som ser svart, så har detta öga åtminstone den förtjensten att aldrig hafva sett efter något annat mål än eders kongl. maj:ts och fäderneslandets bästa.»

«Sällan», säger Järta, «har någon haft en sådan lycka som Rosenstein att vinna och att bibehålla ett stort antal af vänner, värda att älskas; men också har ingen kunnat öfverträffa honom i vänskapens trofasthet. Ibland dem, med hvilka han tidigast knöt sedermera aldrig upplösta eller slappade förbindelser, var den oförgätliga Adlerbeth hans närmaste själsfrände. De liknade hvarandra i lynnen, i snillegåfvor, i förståndskraft, i rigtningarne af dess utbildning och verksamhet. Den innerliga förtrolighet, som ifrån ungdomsåren förenade dem, befästades ytterligare genom ett prof, hvilket förtjenar att till begges heder blifva bekant. Emellan dem svăfvade konung Gustaf III:s val af informator för kronprinsen. Båda hade de kunskap derom, men beslöto, hvar för sig, att i detta mål förblifva alldeles overksamma, öfverenskommo att underrätta hvarandra om de skiftande utsigterna, samt fullgjorde ömsesidigt, såsom bevarade bref utvisa, denna öfverenskommelse med strängaste samvetsgrannhet. Konungens länge ovissa, Rosensteins omsider gynnande beslut, störde ej ett enda ögonblick deras vänskap. Döden allena, som först träffade Adlerbeth, var mäktig att göra det ena af dessa ädla hjertan kallt för det andra.»

«Rosenstein öfverlefde ej länge sin vän. Sorgen öfver dess bortgång samverkade med ålderdomen att försvaga äfven hans förut så kraftfulla själsförmögenheter, intill dess han den 8 Augusti 1824 uppnådde målet, vid hvilket det vanskliga menniskolifvet öfvergår till ett oförgängligt.»

Palmblads karakteristik af Rosensteins enskilda personlighet i Biografiskt Lexikon *) är synnerligen målande. «Till sitt lynne», säger han, «var Rosenstein flegmatiskt-sangvinisk; en man, liksom hans älskling Horatius, *de grege Epicuri* eller rättare *Aristippi*. Icke lätt stördes hans sinneslugn af häftiga intryck; afund, ärelystnad voro honom främmande: sitt valspråk *servare modum* förblef han alltid trogen. Han var af naturen maklig, men fann dock då och då stunder för sånggudinnornas vittra öfningar och egnade, strängt regelbunden och punktligt ordentlig, förmiddagen åt sina embetspligter. Efter slutade dagsmödor var sällskapslifvet för honom ett behof, och som han var ogift måste han söka husligheten utom sin egen bostad. Med Stockholm var han så införlifvad, att han skämtande påstod att hufvudstadens rännstenar för hans luktorganer voro angenämare än landsbygdens hö och blommor, och var glad att finna ungefär samma sympathi hos den snillrika fru Staël. Till de kretsar han kom, medförde han en upprymd munterhet, som gaf sig luft mindre i qvickhetens blixtar än i naiva infällen och en viss torr-rolighet, ett fint lefnadsvett, en mångfald af kunskaper, en icke vanlig gåfva att berätta, samt — hvad som icke gjorde honom minst välkommen hos värdinnan — en förträfflig aptit. I sin ungdom hade han kanske nog mycket dyrkat njutningen i fler än en gestalt: ännu i hans sena ålderdom blef hos honom qvar svagheten för ett godt bord. Denna svaghet, jemte ungkarlslifvets långa vanor, gjorde att han alltför sent drog sig tillbaka från de större sällskapskretsarne; han fortfor att soupera, äfven sedan ålderdomen och skröpligheterna gjorde honom till föremål för sina vänners beklagande samt för de unges och lättsinniges tysta gäckeri.»

«Men det fanns, utom matlusten, tvenne andra egenskaper af en aktningsvärdare art, som hos den svenska

*) Biogr. Lex. XII: 256 ff.

Fontenelle qvarlefde, sedan det ena sinnet efter det andra nekade sin tjenst, sedan den ena själsförmögenheten efter den andra tog afsked: dessa voro minnet och det goda hjertat. Denna godhet var ej förestafvad af blotta makligheten, icke af blotta begäret att lefva i fred med hela verlden, än mindre af åtrå efter populariteten, utan den hade sin källa i hans innersta natur. Under en tid, då polyfemister och fosforister lågo i fejd med Svenska Akademien, voro åtskilliga af dem eller deras närmaste anhörige dels såsom kanslister, dels såsom prester eller skollärare beroende i sin befordran af eklesiastik-föredraganden: alla åtnjöto af honom ej blott fördragsamhet och den fullaste rättvisa, utan en och annan jemväl särskilda prof af hans ynnest. Denna välvilja sträckte sig jemväl till Hammarsköld, som dock så strängt bedömt hans skrifter, och som, ehuru den enskilda tacksamheten icke afväpnade denna kritikens oblidkeliga kämpe, dock alltid med de största loford talade om landshöfding Rosensteins personliga karakter.»

«Hans anletsdrag buro ock spår af denna godhet, förenad med en viss spirituell sensualism, som måhända i hans yngre år icke var utan grace; men på ålderdomen, sedan kroppen utväxt till en oformlig fetma, hade själen något svårt att bibehålla sitt öfvervälde öfver den väldiga massan. I det hela var landshöfding Rosenstein mycket ful: han visste det sjelf och skämtade deröfver: han fann sig mera smickrad än han misstyckte, då man fann likhet mellan honom och Mirabeau, hvars porträtt hängde i hans kabinett.»

Från Rosenstein öfvergå vi till hans vän och själsfrände, som jemte honom representerar fulländningen af den tidens klassiska stil, den berömda meter-lagstiftaren *Gudmund Jöran Adlerbeth.* Han var född i Jönköping den 21 Maj 1751. Hans föräldrar voro assessorn i Göta

Hofrätt Jakob Fredr. Adlerbeth och Anna Maria Spalding. Efter enskild undervisning af sin fader blef han student i Upsala 1768. Extra-ordinarie kanslist i Krigsexpeditionen 1771. Kopist och kanslist 1773. Samma år ledamot af Kongl. Musikaliska Akademien, der han sedermera någon tid var sekreterare. Protokollssekreterare 1774. Riksantiqvarius 1778. Konungens handsekreterare samma år. Åtföljde konung Gustaf III på hans resa till Italien 1783, hvarunder han föredrog krigs- och andra kansliärender. Riddare af Nordstjerne-orden 1784. En af de aderton i Svenska Akademien vid dess stiftelse 1786. Ledamot och sekreterare i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademien samma år, då riksantiqvarie-beställningen och vården öfver Myntkabinettet med detta embete förenades. Verkligt kansliråd 1787. Ledamot af Kongl. Vetenskaps-akademien 1788. Erhöll på begäran afsked från sekreterare-beställningen i Kongl. Vitterhets-akademien och dermed förenade befattningar 1793. Kommendör af Nordstjerne-orden 1801. Var ledamot i 1809 års Konstitutions-utskott. Statsråd och friherre samma år. Riddare af Carl XIII:s Orden vid dess stiftelse 1811. Riddare af Serafimer-orden 1814. Var äfven ledamot af Vetenskaps-societeten i Upsala, af Psalmboks- och Evangeliiboks-komitéerna. Erhöll på begäran afsked från statsråds-embetet 1815. Afled stilla i sitt bokrum på sin egendom Ramsjöholm i Jönköpings län den 7 Oktober 1818.

Adlerbeth inträdde i statens tjenst just med början af Gustaf III:s regering. Det var hans vittra arbeten som i synnerhet ådrogo honom konungens gynnande uppmärksamhet och beredde hans befordran. Redan i Upsala hade han såsom medlem af samfundet *Apollini Sacra* deltagit i vittra öfningar, och vann derigenom snart inträde i det talrikare modersällskapet i hufvudstaden *Utile Dulci.* Hans fria öfversättning af Racine's Iphigénie förvärfvade honom grefve G. F. Gyllenborgs bi-

fall och ynnest, och denna förde honom, vid slutet af år 1773, till den lyckan att blifva personligen känd af Gustaf III och äfven inkallad i den krets af vitterhetsidkare, som den snillrike monarken benådade och förtjuste med sitt förtroliga umgänge.

Vår tid, så rik på vexlingar, så lysten efter nyheter, har nedsatt eller förgätit våra författare under Gustaf III:s tid. Ibland dem är Adlerbeth en af de förnämsta; och om man bedömmer hans poetiska arbeten efter deras rätta måttstock, såsom studier af en lärd och bildad man, så skall man alltid finna dem förtjenta af uppmärksamhet. Hans skådespel, bildade efter fransyska mönster, äro i sitt slag väl anlagda och utförda. Tragedierna «Ingiald Illråda» och «Kelonid» samt operan «Kora och Alonzo», med hvilken den nya kongl. theatern invigdes 1782 och dess femtioåriga jubileum firades 1832, äro de förnämsta. Hans «Iphigénie i Auliden» efter Racine, och «Oedipe» efter Voltaire, hvilka genom den fria behandlingen och införandet af körer blifvit till en väsentlig del hans egna verk, vittna om ett grundligt och fördomsfritt studium. Hans poemer äro föröfrigt få: dels har han sparsamt nyttjat sin lyra, dels varit sträng i sitt urval. Genom sin fria öfversättning af Eivindr Skaldaspillers «Sång öfver konung Håkan» väckte han uppmärksamheten på den fornnordiska skaldekonsten under en tid, då denna var förgäten eller missaktad; hans «Cato», efter Lucanus, Prudentii «Hymn» och flera episoder ur Tasso's «Befriade Jerusalem» förtjena att äfven utmärkas; bland originella stycken torde man i synnerhet böra ihågkomma «Förgängligheten», «Den åldrade», det «Andra skaldebrefvet», en vacker tafla af skaldens landtliga hem och sysselsättningar, samt «Femte skaldebrefvet», till Leopold, det enda skämtsamma i hela samlingen. Hans psalmer äro för alla tillgängliga.

Det är dock i synnerhet genom sina metriska öfversättningar af Virgilius, Horatius och Ovidii Metamorfoser, som Adlerbeth förvärfvat sig odödliga förtjenster om vårt språk och vår vitterhet. Regnér hade väl banat vägen, både genom reglor och exempel, men han var i begge dessa afseenden ej konseqvent. Adlerbeth följde strängt samma system som Voss uppställt: hans företal till Aeneiden är den första säkra framställning af grunderna för svenska metriken, och hans öfversättningar, der han sällan tillåtit sig undantag från dessa reglor, äro ännu icke hos oss öfverträffade. Georgica, Æneiden och Horatii bref äro i synnerhet lyckligt tolkade.

Sedan Adlerbeth redan skänkt oss Virgilius och Horatius, har en och annan velat modifiera hans system. Sjelfva Svenska Akademíen har i flera årsprogrammer, då den förklarat sig emottaga äfven metriska skaldestycken, tillika påmint, att «då metrikens lagar icke ännu blifvit i vårt språk fullkomligt bestämda, Akademiens bifall icke må anses såsom ett stadgande af de metriska reglor, som kunna vara följda» m. m. Det är beklagligt att olika åsigter delat vår vittra Areopag och föranledt vacklande och osäkerhet just på det håll, der man borde vänta sig stadgade grundsatser. «I allmänhet tror jag», — så yttrade sig Adlerbeth (i bref till författaren af Svensk Verslära, Phosphoros 1811, s. 533) — «att versläran vinner på stränga lagar; den s. k. *licentia poetica* bryter dem nog ändå och kan någon gång vinna tillgift, men får ej räkna på approbation.» — Om en svensk metrik skall byggas på en princip, kan svårligen någon annan än Adlerbeths göras gällande, och hvarje modifikation af densamma måste otvifvelaktigt rubba eller förstöra systemet. Om man åter på erfarenhetsväg vill finna de lämpligaste grunder, bör man icke fästa sig vid enstaka verser, utplockade eller sammansatta för tillfället, utan anställa en jemförelse i stort; då torde knappast någon kännare neka att Voss', Bagge-

sens och Adlerbeths metriska vers böra tagas till mönster framför Klopstocks, Skjöldebrands och Wallenbergs.

Adlerbeths prosa är enkel och bestämd. Hans åminnelsetal äro ej prunkande, men sanna och flärdfria teckningar. Hans afhandlingar i flera ämnen vittna om lärdom och smak. — Han ägde grundliga insigter i latinet och flera lefvande språk, i historien, i arkeologien och flera vetenskaper; han kände musikens theori och var virtuos på klavecin. Han har uppgifvit mångfaldiga medaljer och inskriptioner, af de förra en hel svit till konung Gustaf III:s *Histoire Métallique*, på samma konungs befallning. Såsom litteratör utmärktes han af en upplyst tolerans för alla nya åsigter, så snart de åsyftade den fosterländska vitterhetens förkofran, och en varm och liberal beredvillighet att med råd och upplysningar gagna en hvar, som arbetar för detta ändamål.

I Adlerbeths offentliga lif är en stor ljuspunkt, som aldrig skall förgätas. När konung Gustaf III den 21 Februari 1789 inför samtliga riksstånden framställde Förenings- och säkerhets-akten till antagande, och flere af ridderskapet och adeln med åberopande af 1772 års regeringsform yrkade att stånden måtte få derom hvar för sig öfverlägga, men konungen, som hade pluraliteten inom de tre ofrälse stånden på sin sida, ej syntes fästa afseende på dessa föreställningar, uppstod Adlerbeth och talade på följande sätt: «Inför eders kongl. maj:ts thron vågar en undersåte, som rönt de dyrbaraste vedermälen af eders kongl. maj:ts nåd, och erkänner dem med vördnadsfullaste tacksamhet, att upphöja en ovan och sväfvande röst. Men, allernådigste konung! hvarken tid eller tillfälle tillåter mig att nu nämna mina enskilda underdåniga förbindelser mot eders kongl. maj:t såsom välgörare. På denna stund är ej fråga om annat än mitt nit, min kärlek för eders kongl. maj:t såsom min konung, för Sverge såsom mitt fädernesland. Jag finner mig närvarande vid det högtidligaste tillfälle, som

i menskligheten kan yppas, vid den vigtigaste öfverläggning, som kan förehafvas. Förlåt, allernådigste konung, den ömma sinnesrörelse, som af mig utpressar tårar. Betagna af samma känslor ser jag mina närvarande medbröder, detta rikes ridderskap och adel. De äro, såsom jag är öfvertygad, alla lika brinnande med mig af nit för eders kongl. maj:t och fosterlandet (här afbröts han, berättar han sjelf, öfverljudt af sitt stånds bifallsrop); men de flesta tilläfventyrs lika oförmögna att stadga sina tankar på denna stunden öfver ett ämne, som skall afgöra ett helt rikes, millioner menniskors öde för sekler. Så stort detta verket är, så nödigt att dervid använda betänksamhet. Med djupaste undersåtliga vördnad för eders kongl. maj:t, med varmaste kärlek för samtliga mina medborgare af de öfriga stånden, besvär jag eders kongl. maj:t vid Gud, vid sin thron, vid sitt hjerta, sitt ädelmod, vid samtid och efterverld, att oss måtte förunnas någon betänketid». — Konungen bevektes och tillät adeln att på riddarhuset taga säkerhetsakten i öfvervägande. Väl för honom, om han förstått och aktat den vink, som gafs af så många redliga medborgare, af sjelfva den personliga tillgifvenheten och erkänslan.

Adlerbeth, under nya samhällsförhållanden upphöjd till konungens rådgifvare, ville heldre gagna än lysa, iakttog sin pligt, varsam och samvetsgrann, men sökte aldrig att vinna inflytelse.

«I det enskilda lifvet», säger hans minnestecknare H. Järta, «var Adlerbeth lika älskvärd som vördnadsbjudande i det offentliga. Åt sitt umgänge gaf han ett alldeles eget behag, blandadt af innerlighet, enfald, skarpsinnighet, djup kännedom af ämnet, hvaröfver han talade, snar fattning af en främmande tankegång, och en sällsynt fördragsamhet för det nya och dristiga i andras meningar. Han var på en gång lärare och lärjunge, ty han ansåg aldrig sin vishetskrets sluten. I sina hand-

lingar var han strängt rättvis och sorgfällig att hålla sin heder i en alltid uppenbar renhet. Den menskliga ofullkomlighet, som en skärskådande granskare af hans lynne kunde upptäcka, var en mer än nödvändig sparsamhet. Han dolde den ej, såsom mången, under ytan af en då och då prålande frikostighet; han behöfde icke heller dölja den, ty han vände besparingen endast mot sig sjelf, och han ansåg sig äga frihet att försaka njutningar, dem han ej älskade, samt en flärd, för hvilken han ville, äfven offentligen, ådagalägga sitt förakt. Men redan tio år före sin död afsöndrade han ett hemman från sitt gods och skänkte det åt sin församling till en skolinrättning för allmogens barn. Men han afträdde ur statsrådet, utan att begära eller mottaga någon annan fördel än en ringa lön, som konung Gustaf III hade tillagt honom för hans lifstid, och hvilken han, då han kallades till det höga embetet, uttryckligen förbehöll sig att få återtaga, när han förr eller senare skulle lemna det.»

«Om äfven han stundom fick erfara, att på jorden är ingen sällhet fullkomlig, hade han dock att tacka försynen, sin dygdiga vandel och sina ädla mödor för ett större mått deraf än det åt menniskor vanligen beskärda. Det gods han ärft betryggade hans sjelfständighet, fägnade hans sinne med sina naturskönheter och uppfriskade hvarje sommar hans krafter. — Visligen hade han gjort sina val af vänner, de förblefvo honom ock trogna. Att nämna Gyllenborg bland de äldre, Rosenstein och Oxenstjerna bland de jemnårige, Axel Gabriel Silfverstolpe bland de yngre, är att säga nog om de egenskaper, till hvilka hans snille och hans hjerta kände en naturlig dragningskraft. — Ärelystnad störde aldrig hans lugn; men icke heller behöfde han någonsin att emot det allmänna omdömets vrånghet pröfva hela kraften af sitt samvete. — Ålderdomen öfverraskade honom ej; intill sin sista stund bibehöll hans kropp en styrka, som

lydde hans friska själs fordringar. — Men den högsta sällheten njöt hans faderliga känsla. — Han fick ock dö utan plågor. I hans bokrum insmög sig genien med den nedvända facklan och lade sakta sin hand på hans ögon.»

Hammarsköld yttrar om Adlerbeths tragedier, efter att förut hafva bestämt den franska tragediens egendomliga karakter: «Då nu de Adlerbethska sorgespelen höra till detta slag, är det naturligt att man af dem icke kan vänta de förtjenster, som tillhöra den tragiska arten i dess höjd eller mäta dem efter idealet för densamma. Efter franska mönster äro de bildade, och efter franska tragikens reglor måste de dömmas. Och enligt dessa nedstämda fordringar torde den fördomsfria granskaren böra medgifva, att Ingiald Illråda är den bästa original-tragedi, som före år 1810 hos oss utkommit. Det är sannt: den har ej den prunkande versståt, den glimmande och braskande diktion, som tragedien Oden, hvilken en lång tid utbasunades såsom vår theaters prydnad; men den öfverträffar honom vida i allt det väsentliga: i planens rigtiga sammanknytning, detaljens naturliga fortgång, karakterernas behörighet och situationernas enkla och otrugade frambringande. Allt beror visserligen på intrig; men den håller läsarens uppmärksamhet oupphörligt spänd och påfordrar icke förgäfves hans deltagande. Granmars och Ifvars ridderliga förhållanden till hvarandra, Sigurds ädla tänkesätt och den slutliga felslagningen i Ingialds uträkning äro med mycket förstånd sammanbundna att göra säker verkan. Deremot är det af skaldens valda mönster klart, att man icke här har att vänta den djupa pathetiskt kraftiga karaktersmålning, eller den poetiskt idealiserade och historiskt sanna skildring af händelsens rum- och tidsförhållanden, hvarmed den store Shakspeare så ofta vet att hänföra oss. Likaså litet söke man här en fullständig utveckling af Ingiald Illrådas personlighet, sådan

den af häfderna oss lemnas, såsom en vis lagstiftare, hvilken troligtvis under sina grymheter drefs af en högre politisk åsigt. Han är ej annat än en intrigerande tyrann, och derföre har tragedien ingenstädes den upplyftande, renande och lugnande egenskap, som dock måste vara verkan af ett äkta konstverk: spegelbilden af en idealisk verld.»

«I allmänna omdömet har dock, jag kan icke gissa af hvilket skäl, företrädet blifvit lemnadt åt «Kelonid», hvartill ämnet är hemtadt ur Plutarks lefvernesbeskrifningar öfver Agis och Kleomenes. Schlegel har redan anmärkt att det franska tragiska maneret aldrig är så olyckligt, som när det användes på grekiska ämnen: och det är ganska naturligt; ty ingenting strider så uppenbart mot det öppna, rena och friska grekiska lifvet, som franska tragediens kallt gräsliga kabalväsende. Äfven i Kelonid drifves den ohyggliga händelsen af en uppdiktad intrig, den man, högst ogrekiskt, utstofferat med en grafvård, som tillika tjenar till fängelse; — med en qvinna, som visar sig offentligt midt i natten; — med en spartansk regent, som med egen hand mördar sin fängslade fiende o. s. v., allt, enligt författarens ord i företalet, «för att göra utgången så tragisk, som en stor effekt torde fordra». Likasom icke den enkla berättelsen hos Plutarchos, om Kelonids dotterliga och äkta trohet på hvarje öppet sinne gör tiodubbelt större verkan än hela denna maniererade tragiska tillställning! — Men hvad som ännu mera ställer i dagen det inskränkta i detta manér, är författarens långa försvar för sin djerfhet att våga flytta scenen rundt omkring torget i Sparta. Man har verkligen svårt att afhålla sig från löje öfver denna så långt drifna grannlagenhet att ej det minsta afvika från den oväsentliga och skefva regeln om rummets enhet» *).

*) Hammarsköld, Svenska Vitterheten, sid. 368 ff.

Ett kort profstycke må meddelas på Adlerbeths amatiska stil. Ingiald håller en monolog i början af nte akten, sedan han gifvit sin höfvitsman Sigurd bellning att mörda Ifvar, med hvilken han nyss låtit förāla sin dotter:

Jag skall då nå mitt mål: jag skall den vällust smaka,
Hvarpå en fruktlös hämd måst alltför länge vaka.
Ett outsläckligt hat, ett mordiskt raseri
Förnöjas skall till slut och Ingiald lycklig bli.
Jag skall då nå mitt mål. O Ifvar! du skall falla.
Utur ditt öppna bröst ditt sista blod skall svalla.
Min törst till detta blod skall dubbelt svalka sig
Då midt i nöjets sköt din bane väntar dig.
Utur en makas famn du skall i grafven ryckas.
Hvi får mitt eget svärd ej i ditt hjerta tryckas?
Hvi badas Sigurds blott i dina ådrors flod?
För Ingialds önskan än det nöjet återstod. —
Dock nog för mitt begär! Du skall ej mera skonas.
Mitt hjertas fordran fylls och likaså min kronas.
Min sista fiende förgås — och Svea land
Skall lyda för min fot min tygelfria hand.
Men skall uti hans blod väl upprorsandan släckas?
Jag hör dess vilda skri, att purpurn af mig fläckas;
Att med förhärdelse jag lägger brott till brott;
Att strafflöshet är min, och bojor folkets lott.
Förtviflan vapen har, som kunna mot mig vändas;
Jag hat och afsky ser i' allas ögon tändas.
De qväfdes, då jag nyss gaf hopp om ädelmod,
Men skola väckas snart af Ifvars gjutna blod.
En röst med dagligt hot inom mitt hjerta ropar.
Så snart mitt öga sluts, jag plågoandars hopar
Med ormar väpnas ser, som kastas i min barm.
De blidkas ej af bön; de fly ej för min arm.
Hvad? ser jag dem ej nu! Jag samma fasa känner.
Mig samma qval förtär och samma eld mig bränner.
Ack! skonen, skonen mig! — Hvad svaghet mig betar?
Är jag ej Ingiald mer? Har jag ej styrkan qvar?
Välan! Ännu skall blod för denna klinga strömma,
Jag skall vid verldens qval mitt eget qval förglömma.
När Ifvar stupat först, i sömnens dvala snärd,
Hans tropp, liksom han sjelf, skall offras åt mitt svärd.

Hans oberedda här, af mina mått bedragen,
Skall utom denna mur med lätthet blifva slagen;
Och sammanväkta lik, som simma i sitt blod,
Bereda åt min makt en värdig ärestod. —
Men denna väntan snart mig nya plågor gifver,
Och för mitt tålamod hvar stund en börda blifver.
Det slag bör vara gjordt, som bådades mitt hopp.
Snart skyndar till sin gräns den dystra nattens lopp.
En dödlig tystnad rår — månn' man mig skulle svika?
Månn' Sigurd dristar sig från min befallning vika?
Han hittills lydt: han ägt en undersåtes dygd.
Hvad tvekan växer opp? Hvad fruktan i dess skygd?
Mitt tålamod var trött att dessa inkast höra,
Som mig allt mer och mer hans trohet misstänkt göra.
Det syntes af hans tal, liksom en annan låg
För honom varit till än Ingialds välbehag.
Jag går: och detta svärd skall ej förgäfves föras.
Man nalkas. Hvilka steg med skyndad ankomst höras?
Månn' anfall hota mig? — — — Min dotter!

Om Adlerbeths bearbetningar af Racine's Iphigenie och Voltaire's Oedipe yttrar sig Hammarsköld på det hela fördelaktigt. Genom undanrödjandet af öfverflödiga personer och intriger hafva styckena under Adlerbeths hand vunnit i enkelhet; och enkannerligen Oedipe har genom honom «i det närmaste blifvit återförd till det Sophokliska mästerstyckets renhet». «Men», tillägger Hammarsköld, «den mest i ögonen fallande olikheten emellan de begge svenska tragedierna och deras franska urbilder är den kor, som Adlerbeth i dem inbragt. Väl skall Voltaire's Oedipe låtsa hafva en sådan; men den är ingen verklig kor, utan uppträder blott vid slutet af hvarje akt för att uttala något sentenslikt distikon på alexandriner. Här är den, bildad efter Racine i Athalie, en lyrisk reflexion af handlingens idealiserade åskådare, så anbragt, som det med våra theatraliska vilkor är möjligt. I synnerhet är denna kor ganska mycket lyckad i Iphigenie, der den äfven, såsom den bör vara, är af de handlande personernas egna lyriska utbrott förmedlad.»

«Kora och Alonzo», med hvars uppförande den nya ongl. theatern invigdes den 30 September 1782, kallas äl på titelbladet opera, men är egentligen ett i sångara strofer utfördt skådespel, som blott får det operaiessiga genom den vanliga slutuppmaningen: «Gå, folk, ned sång och dans, att glädjen offer bära.» «Amfion» ch «Eglé» äro åter imitationer efter franskan och hafva åledes icke på något sätt utvecklat skaldeslagets geiuina väsende. Annars är denna Eglé, liksom «Prologen vid tillfälle af kronprinsens födelse 1778», i och för sig sjelf hörande till samma art som Stjernhjelms balletter, likväl utförd med mindre objektivitet.

«Utom dessa theaterstycken förekomma ibland Adlerbeths «Poetiska arbeten» åtskilliga moraliserande oder, skaldebref, sagor o. s. v., hvilka alla, likasom dramerna, förråda mycken klarsinnighet, öppen receptivitet och säker versifikationstalent hos författaren, men föga eller intet af det outtömliga, aktiva geni, som utmärker den äkta skalden. Han har derföre ofta nödgats värma sig med främmande eld. I fyra särskilda stycken har han begagnat sig af Tasso, hvars milda, melankoliskt svärmande sommarnattspoesi — om jag så får säga — icke blir så lätt igenkännlig i de säkra men sträfva slagen på Adlerbeths lyra. Äfven har han försökt en imitation efter Eivindr Skaldaspillers berömda liksång: detta är kanske det mest lyckade stycket i hela samlingen: förstås likväl att man ej får läsa det ihop med originalet. Dessa poemer lida dock alla af en viss torrhet; men deremot hafva de den förtjensten att rent och okonstladt uttala författarens inre, utan ringaste spår till det osmakliga, paradoxiska sträfvande att vilja högre än vingarne bära, hvilket så hårdt frånstöter i nästa periodens rimmerier. Endast en gång, i ett skaldebref till Leopold, har Adlerbeth försökt att tillegna sig dennes epistolära sätt; och detta bref har verkligen den förtjensten framför de Leopold-

ska, att det är mera hjertligt och sannt, både i hugen och i uttrycket» *).

Adlerbeths sätt att behandla Tasso är besynnerligt nog. Det är hvarken öfversättning eller imitation. Det är en sammandragen eller sammankrympande bearbetning, som likväl framflyter i ganska lätta och lediga former. Den sträfhet, som Hammarsköld här anmärker, kan jag ej upptäcka.

Bland hans Oder anför jag här, såsom de mest lyckade:

Förgängligheten.

Han, som har skapat allt, vill Han ock allt förstöra?
Skall tingens undergång ock vittna om Hans makt?
Är stämpeln af de verk, som Honom dyrkad göra,
En lös och flyktig prakt?

Ja — då Han lifvet gaf, Han skickade ock döden.
De tolka begge två Hans eviga beslut.
Hans vilja satte gräns för alla slägtens öden;
Han släcker solar ut.

Bland verldssystemers ras, hvars sammanhang Han rifvit,
Bland stoft af varelser, som hopas hvarje stund,
Sin herrlighets palats Han ensam fäste gifvit
Uppå en evig grund.

Så undervisas jag ej blott när väsen födas,
Och en omätlig vidd är fylld af deras här,
Men ock när på Hans vink de krossas och förödas,
Att Han allena är,

Uti ett evigt krig, som kring naturen sträckes,
Uti en härjad rymd, som aldrig blifver tom,
Förstörd, förnyad jemt — min häpnad dubbelt väckes
Af gränslös rikedom.

Hvad skiften omge mig? Förgänglighet — jag hisnar
För dina spridda spår, från hällebergets fall,

*) Hammarsköld, Svenska Vitterheten, sid. 371 f.

Som trotsar seklerna, till blomman, som förvisnar,
Förrän en dag är all.

Än masken ur sin mull till sparfvens föda skördas,
Och örnens spända klo bestänks af sparfvens blod,
Och örnen, sväfvande i molnens grannskap, mördas,
Ett mål för jägarns lod.

Än åter våg och storm i bister täflan rasa,
Orkaner, thordönsslag, volkaners stängda brand;
Än jernet, mera grymt, bland menskor sprider fasa
I sjelfva menskans hand.

Och när i ålderns natt min häpna tanke banar
Sin väg i seklers rymd vid häfders dunkla ljus,
Hvad syn! Hvart tidehvarf en verld ånyo danar
Uppå en äldres grus.

Nu resas underverk; nu de i djupet döljas;
I hafvets rörda svall kolosser ramla kull.
Här Babels stolta torn, der Trojas lemning höljas
Af en förhatlig mull.

J välden! hvilkas namn all jordens dyrkan vunnit,
O Cyri monarki! O Alexanders makt!
O Rom, som hvart din örn med sina vingar hunnit,
I bojor verlden lagt.

Hvar ären J? Er stât, er rikedom, er ära,
Så firad, så berömd, i gny af segrars sång?
Knappt är ert minne qvar att sorgligt vittne bära
Om eder undergång.

Så, förd af samma storm, en våg ur djupet hastar,
Och reser sig mot skyn och, störtad af en ny,
Sig efter en minut i svalget åter kastar,
Att dagen evigt fly.

Men dessa väsens mängd, som vid min sida falla,
Och dessa spillrors hop, som trycks af mina spår,
Bör deras vittnesbörd ej för min tanke kalla
Hvad sjelf mig förestår?

Jo! dom förutan vad! Jo, lag, som mina fäder
Ett frö af vansklighet med lifvets gnista gaf!

När jag med sorglöshet på deras aska träder,
Jag nalkas sjelf min graf.

Den öppnad är att re'n sitt blinda rof förbida.
Kanske jag redan står uppå dess höljda brädd,
Kanske att innan än en timma hunnit skrida,
Jag hvilar i dess bädd.

Bedragna menskoflock, som flärd och dårskap styra!
Du störtar flämtande till målet af ditt lopp.
Betänk dess korta stund, och ur din långa yra
Omsider vakna opp!

Med bindel för din syn, din djerfhet icke tvekar
Att mäta ut ditt lif i kedjor af förslag:
Du tillförser dig år — ditt öde dig förnekar
En säker morgondag.

Du ger till hundra värf begären fria tömmar;
Och om du når det mål din trängtan för dig satt,
Hvad äro dina värf? Förflutna lösa drömmar
I minnets tomma natt.

En hjelte tågar fram, bekrönt af blodig lager,
Bland nödens jemmerskri; bland smickrets dyrkans ljud.
En härjad verld hans ok med tålig skuldra drager
Och darrar för hans bud.

Han tror sig redan gud, och segren till hans heder
Hvar dag en hekatomb af slagna likar bär:
En flägt mot honom far — nu sjelf han dignar neder;
Och sjelf han offret är.

Af honom i en grift, den konstens rikdom höljer,
Der sist sin undanflykt fåfängligheten tar,
Och af den glömda slaf, hvars lemning myllan döljer,
Ett lika stoft är qvar.

Så, när med fraggig våg en elf från klippan kullrar,
Och, störtad brant från brant med skyndadt svall på svall,
Förderfvar med sin flod, lik himlens åska bullrar,
Och bryter damm och vall:

Den obemärkta bäck ses ängen genomskära,
Knappt hörs hans dofva sorl: han gömd bland blommor är;

Men bägge lika skatt till hafvet ändtlig bära,
Och sig förlora der.

Rosen.

(Efter Tasso.)

Späda rosen, svept uti knoppens slöja,
Blyg mot vestan, blyg emot solens blickar,
Helsar halfgömd morgonen: skön ju mindre
Skönhet hon röjer.

Stolt i dagen lysande snart hon träder;
Öppnadt syns dess sköte, behagens läger.
Nöjets lek dess lifliga fägring omger.
Kort är dess timme!

Redan blek med vissnade blad hon trånar.
För en luftpust, flyktiga rof, de fara.
Rosen, sökt af älskarn, af älskarinnan,
Finnes ej mera.

Så en dag blott ungdomen, lifvets blomma.
Varar; fåfängt våren på nytt naturen
Skänker lif och grönska! — Behagens ålder
Blomstrar ej åter.

Skörda rosen, yngling, i lifvets morgon!
Dimman stiger, aftonens kyla stundar.
Älska, medan lyckliga år dig lofva
Älskas tillbaka.

Den åldrade.

Kyla höstens hvinande ilar andas.
Gula löf, af lundernas nakna toppar
Skälfva ned bland svallande skurar, ymnigt
Höljande jorden.

Dimmor ljusets kortade timmar skymma;
Dimmor nattens rysliga skuggor öka;
Tystnad fågelns sång är på grenen; — vissnad
Blomman i dalen.

Mörk och ödslig, bäfvande, hvad? Naturen,
Skild ifrån sin prydnad, ifrån behagen,
Väntar trånad nu hon af himlens vrede
Dödliga slaget?

Fåfäng fruktan! Hvilan i hulda skötet
Hennes alster famnar, att återlifva.
Lifvad än skall grönskande parken le mot
Stigande solen.

Ljufva tröst! förnekad åt lifvets skiften!
Dagen tändes åter: ej fordna dagen.
Flyktad är min ungdom på tidens vingar;
Flyktad för evigt.

I dess spår flög nöjenas qvicka skara.
Fjärilvingad, kärleken bland dess syskon
Främst försvann, att leende helsa nya
Växande slägten.

Icke mer med Lesbias silfverstämma
Tjusta slag min klingande lyra parar.
Icke mer af ömhetens tårar badas
Blossande kinder.

Ljuft ej mer i skönhetens armar flätad
Irrar jag i hvirflande lätta dansar,
Blickar eld utur strålande ögat: flämtar,
Eld utur hjertat.

Redan åldern tyst mig i loppet nalkas;
Bjuder lag åt flyktiga lustars yra;
Gillar ej, att myrten och rosor kransa
Hvitnade lockar.

Ej ännu af tärande plågor omhvärfd,
Ej med skuldran krökt under årens börda,
Stadig, trygg, mig fattande huld i handen,
Manligt han talar:

«Bjud begären sämjas med årens fordran!
Blomman fallnat; frukterna stå än åter.
Känn din lott, den eviga lag som bjuder
Njuta och gagna.»

Nöjets son, du yngling i tomma lekar
Nog af banan skämtande halkat öfver.
Mannavärf, af visheten styrda, skola
Teckna din mognad.

Förr du blott tillhörde dig sjelf: nu verlden.
Trött för bröder säll skall du lifvet tälja.
Hvila, vänner, samvete dig bereda
Varande nöjen.

Minnas utan sorg skall du glädjens ålder,
Skåda vänligt ynglingen utan afund,
Oförfärad möta din töckenklädda
Kortade framtid.

Skaldebrefvet till Leopold förtjenar anföras såsom :lig teckning af skaldens landtliga lif på sitt Ramlm.

Min bror! Se här ifrån din vän
Ur bygdens famn den första raden!
Jag tretti mil från hufvudstaden
Begär ditt lof att gå igen.
Fast du ej ser min vålnad spöka,
Var viss, min ande kring dig far,
Af samma skäl en girig har
Att stundom ur sin graf besöka
Den skatt han dit ej med sig bar.
Jag tror mig nästan hos dig qvar,
I soffan vid mahognibordet,
När jag med skaldbetungadt bröst
Begärde af din febusröst
För smak och rim det sanna ordet,
Och aldrig saknade det svar,
Som i de nio systrars gille
Förtjente pris och stämpeln bar
Så väl af vänskap som af snille.
När aftonen med skyndad flygt
Sig såleds från min njutning ryckt,
I minnets vård allena sluten,
Min bildning målar för mig se'n
Förtroligheten af soupén,

Med gracerna och med dig njuten:
Ty fast Chariter finnas tre,
Och du med from försakelse
Som kristen blott en maka äger,
Så är din lott att dagligt se
Dem samfäldt slå hos henne läger.
Hur ofta mig, som af Morfé
Är annars tidig dyrkare,
Gick så den stund att öfverila,
Som mäter jordens halfva hvila,
Och att med midnattsklockans slag,
Som eljest mest i hvardagslag
Inkognito sig låta höra,
Förkunna slutet af den dag
Jag ville kunna återföra?

Allt detta är numer förbi.
(Förstås, förbi för fyra månar.)
Soupéer, rim, ortografi,
Allt blott behag af minnet lånar.
Ortografi? hvad hin i våld
Har den behag? en olärd säger.
Ja, svarar jag, den nöje äger
Med *Rosenstein* och *Leopold.*
Ja, troligt eller inte troligt,
Jag påstår, att i deras lag
Blir grälet, sjelfva grälet roligt,
Och lånar älskansvärda drag.
Man känner ej i deras gille,
Af pannans moln, filosofi'n.
Hon äger glädtighetens min;
Hon äger ton af smak och snille.
Hvar sanning, röjd för deras blick,
Går, skild från pedantismens dystra,
Motbjudande och tunga skick,
Att med behagen sig försystra.

Jag då, som af er bägge två
Förenadt ljus och vänskap njuter,
Hvad gör, att jag den lott förskjuter,
Jag längtar straxt att återfå?
Svar: jag min hela mistning känner,
Den stund jag sjelfmant börjar den.

J ären oskattbara vänner:
Men *Ramsjöholm* är ock min vän.
Det ej af snillets skatter lyser,
Men det, som J, mig nyttigt är;
Och det i återtjenst begär,
Att för dess väl jag omsorg hyser.
Men *Ramsjöholm* ej flyttar sig,
Och J ej viljen följa mig.
Hur bör jag då min pligt bevaka?
Jo, jag ej annan utväg ser,
Än slita mig en tid från er,
Och flyga se'n till er tillbaka.

Sannt är, se'n jag min fristad nått,
Och funnit här i temligt mått
Allting emot min önskan svara,
Jag har ej skäl att missnöjd vara.
Jag lyder här min egen lag:
Jag ser naturens hand försköna
Min stilla boning dag från dag,
Och blomman titta ur det gröna,
Med glädjens växande behag.
Jag röjer hoppets bild i våren:
Han jemte nöjen löften ger,
Så sälla, som en yngling ser
Sin morgondag i ungdomsåren.
De höga alars gröna häck,
Som omkringger kristallens bäck,
Re'n löfbeklädd, mig lofvar skygga,
Och snart den stund åt svalkan trygga,
Då jag för sol och vindar höljd,
Af dina bägge tomer följd,
Går att till skiftes mig förlora
I läckra känslors ljuflighet
Och i beundran af det stora,
Dem du förenta väcka vet.

Men du på hushållsfältets bana
Kanske vill se mig träda fram?
Der är jag chef; och vid min fana
Min tropp ej fruktar svett och dam.
Här plöjarn ristar tegens fåror
Och kornet stänks i myllans graf;

Der badar fiskarn sina åror
Uti mitt halfmilsbreda haf;
Der röjs och omkringgärdas ängen;
Der bäddar spaden trädgårdssängen
Och kanten efter snöret skär;
Der ympens qvist i stammen tryckes,
Hvars sår af vaxets hinna lyckes,
Hvars barm ett okändt foster när.
Der dundrar jag med kanonader,
Ej mellan bataljoners rader,
Ej syftande på likars mord,
Men med ej mindre hårda smällar,
Att slunga klippans sprängda hällar
Ur skötet af en bördig jord;
Der — men beskrifningen, kanhända,
Din mun till gäspning torde dra.
Välan! Den må då taga ända
Med tillsats af etcetera.
Nog! mina dar ej långsamt skrida:
Min möda ingen träldom är.
I tidsfördrifvande besvär
Plä' snillets värf tillika sprida
Det skifte som jag söker der.

Men ingenting har blott en sida.
Hvar finns metall förutan slagg?
Hvar någon ros förutan tagg?
Så får jag ock den dygden öfva,
Som tålamod man nämna plär.
När jag af grillers väfning är
Omkringhvärfd, som af sylfers här,
Beredd att sångmöns ynnest pröfva,
Och fogden nalkas med en längd,
Uti kolumner sammanträngd,
(Ej den på uppbörd, du förstår mig,
Om sedelpackan bilagd är,
Ty då patiencen ej förgår mig;
Tvärtom, jag bördan villigt bär:)
Nej, när han nalkas med register
På hundra utgifter och brister,
Restanser, rättegångsbesvär,
Och ger rapport, hur räfven snattat
I dag ett lam och ett i går,

Hur stormen nyss ett halmtak fattat
Och foderladan öppen står,
Hur qvarnens tärda ådror tryta,
Hur dragarne med möda bryta
För billen väg i lerans häll,
Hur qvigan störtat från en fjäll,
Hur bladet brustit uti sågen,
Hur nattens köld förtunnat rågen,
Och (hvad jag blott i väntan ser)
Hur honungsdagg på hvetet stänkes,
Hur hö och säd af regnet dränkes,
Och kornet ringa kärna ger;
Lägg till, när jungfrun äfven qvider,
Att hon på bleket mistat garn,
Att mjölken daglig minskning lider,
Att ölet sig på rosten vrider,
Och brygghuspigan går med barn:
Ibland så många distraktioner,
Som, stadsbor! ej belägra er,
Jag frågar, om du inte ser
En tragisk slitning af passioner,
Som hjeltemodet pröfning ger?

Nu, — ursäkt för mitt långa joller
Och för min prosa-poesi!
Jag mästare ej hunnit bli;
Och femtiåra lärling håller
Mig ej ändå från fuskeri.
Men du, som går att lagrar bära
I sena eftertidens famn,
Njut mig förutan snillets ära!
Jag blott skall vänskapens begära
I sammanfogning af vårt namn.

Märkvärdigt att den metriska regelstränghet, som
gjorde till grundsats och utarbetade till system med
ıde på sina öfversättningar från antiken, på långt
cke iakttages i hans originalarbeten, der hans vers
allenast ofta är hård och sträf, utan äfven ej sällan
af felaktig. Den svenska metrikens lagstiftare var
fva verket i sina egna ungdomliga produktioner en
; versifikatör än de flesta af sina samtida. Kanske

var det just känslan af denna brist på naturligt gehör, som ledde honom till studier af den svenska versbyggnadens objektiva lagar. Genom resultatet af dessa studier har han ock vunnit sin mest förtjenta ryktbarhet, och för evigt inristat sitt namn i den svenska vitterhetens häfder. «Sedan Adlerbeth», säger Hammarsköld, «hade ombesörjt den sista upplagan af sina arbeten, har han icke framträdt med några originalstycken, förmodligen till följe af vunnen insigt, att han, utan sann poetisk inspiration, omöjligen kunde gifva dem en förtjenst öfver medelmåttan. Men hans kärlek för svenska skaldekonsten tillät honom icke vara overksam, och derföre har han egnat sig åt en vitter sysselsättning, mer svarande mot hans passiva snillegåfvor. Han har metriskt öfversatt Virgilius och Horatius, och dermed gagnat vår vitterhet till en grad, att hans namn i dess häfder aldrig skall fördunklas; tvärtom skall han oförgängligen glänsa der såsom en dess yppersta befrämjare. Han har nemligen fulländat hvad Regnér börjat: för alla tider hos oss uppgifvit osvikliga grunder för öfversättningskonsten; orubbligen fastställt principerna för svenska prosodien; danat och med blifvande exempel framkallat den äkta svenska metriska versen och riktat språket genom de lyckligaste bildningar efter latinet. Han har såsom öfversättare höjt sig till sidan af den berömde Voss, om icke öfverträffat honom i vissa afseenden; Adlerbeths tolkningar äro mera otvungna, och oaktadt sin stora versifikatoriska färdighet har han aldrig såsom Voss understundom, af lust till denna yttre prakt, låtit förleda sig att synda mot originalernas anda, ehuru han äfven i metriskt afseende rigtigt uppfattat och i sin efterbildning mästerligen uttryckt den olika tonen af sina originaler. Adlerbeths öfversättningar skola derföre hos oss, i anseende till språk och fulländad utbildning, för alla tider bibehålla ett klassiskt värde. Af dessa skulle man kanske, då man ser på verket i dess helhet,

i anseende till den träffande återgifningen, den naturliga värdigheten af uttrycket och versens skönhet, finna sig frestad att gifva företrädet åt öfversättningen af Georgica, hvaremot tolkningen af Horatii oder, i anseende till deras egna beskaffenhet, nödvändigt måste framför de öfriga vittna om möda och arbete. Alla måste dock lika grundligt studeras af hvar och en, som vill inse svenska språkets böjlighet, kraft och rikedom, och alla uppenbara lika tydligt vidden och säkerheten af öfversättarens förmåga» *). — Efter Adlerbeths död utkom hans öfversättning af Ovidii Metamorfoser: den vittnar om samma mästares hand, som förut skänkt oss Virgilius och Horatius, ehuru den i vissa afseenden synes röja att Ovidius är svårare än någon annan romersk skald att återgifva på svenska.

Såsom prosaisk författare har Adlerbeth gjort sig känd genom åtskilliga uppsatser, hvilka finnas i Kongl. Vetenskaps-akademiens, Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademiens samt Svenska Akademiens handlingar; genom företalet till sina arbeten, samt flera åminnelsetal. Dessa äro snillrika och trogna teckningar. Förträffligt har han i synnerhet skildrat Schröderheim, Ehrensvärd, Troil och Nordin. Hans obundna föredrag är säkert och bestämdt, likväl något torrt, och icke alldeles utan spår till den förkonstling i ordställningen, som en tid vanställde vår vittra prosa.

Familjen Ehrensvärd är af tyskt ursprung. Stamfadern hette Scheffer, gick ung i svensk tjenst, tjente vid artilleriet under Carl XII:s krig, blef adlad 1717 och dog såsom öfverste. Dennes son var den berömde Augustin Ehrensvärd, Sveaborgs grundläggare, hvilken i äktenskap med Catharina Elisabeth Adlerheim blef

*) Hammarsköld, 372 f.

fader till *Carl August Ehrensvärd.* Denne föddes den 5 Maj 1745. «Hans uppfostran var manlig och allvarsam. Kunskap och seder bildades på en gång.» Detta kan man sluta af de sunda uppfostringsåsigter, som hans fader uttalar i sitt Tal vid presidiets nedläggande i Vetenskaps-akademien «Om ungdomens uppfostran till krigsmän» *). Redan vid åtta års ålder blef Ehrensvärd inskrifven såsom kadett vid artilleriet, och vid sjutton år aflade han vid sin faders sida i Pommern de första profven af tapperhet 1761 och 1762. Han deltog nemligen i landtträffningen vid Neuensund och i den «under hela detta krig för svenska tapperheten mest smickrande sjödrabbningen vid Frischehaff». Härigenom visade han sig värd sin befordran till fänrik vid Åbo regemente och sedan till löjtnant vid arméns flotta. När freden blifvit sluten, gjorde han tjenst såsom flaggkapten under då varande majoren Trolle. Nybyggnaderna på Sveaborgs varf och docka samt expeditionen med arméns flotta till Carlskrona och i finska skärgården sysselsatte honom de följande åren. I sällskap med sin vän Trolle begaf han sig till Brest, för att der lära känna det fransyska sjöväsendet, som den tiden kunde mäta sig med det engelska. «Knappa vilkor, hedrande vedermälen af en fars oegennytta, som haft förvaltning af allmänna medel till millioners belopp, kunde icke återhålla, men blott försvåra detta företagande.» Vid sin hemkomst biträdde han med rekognoscering på norska gränsen under major Sprengtporten och befordrades till kapten. Vid samma tid tog han såsom friherre sitt inträde på riddarhuset, der hans fader, fältmarskalken, blifvit upphöjd till greflig värdighet. Innan han uppnått sitt trettionde år var han redan öfverste och riddare af svärdsorden.

Under embetsåligganden fortsatte Ehrensvärd oupphörligt sina åt klassikerna, mathematiken, naturveten-

*) Se Band. I, sid. 459.

skaperna och konsterna egnade studier. Ledd af denna konstkärlek och längtan till konstens förlofvade land, företog han 1780 i sällskap med sin slägtinge expeditionssekreteraren friherre Lars Mannerheim sin resa till Italien, hvilken han 1782 i Stralsund med så mycket snille, i en lakonisk, tankediger stenstil beskrifvit. — — Samma år, 1782, skrefs, ehuru den utgafs först 1786, hans afhandling om «De fria konsters filosofi». Vid sin återkomst öfverlemnade han äfven sin «underdånigste promemoria till konung Gustaf III», som just då var betänkt på en resa till samma trakter, hvilka Ehrensvärd nyss lemnat. Konungen qvarlemnade vid sin afresa ett förseglådt paket, som först skulle få öppnas i händelse af Trolles död. Denne befann sig då såsom general-amiral i Carlskrona. Han öfverraskade sin vän Ehrensvärd med ett besök i Stockholm. Då berättas de båda hafva infunnit sig hos mamsell Arfvidsson, den bekanta spåqvinnan, och att hon, som förr ej skall hafva känt dem, uppdagat deras inbördes förhållande och sagt att Ehrensvärd skulle efterträda sin vän. Trolle var ännu vid god helsa, och det var så mycket mindre troligt att Ehrensvärd skulle blifva hans efterträdare, om han ej var i tur. Dock besannades spådomen: Trolle dog efter ett år, och det kongl. brefvet innehöll Ehrensvärds utnämning till hans efterträdare.

«Såsom amiral var Ehrensvärd i Carlskrona verksam för flottans utredande. Svenska flottan lopp ut i det bästa stånd, och när det gällde att den äldre Ehrensvärds plan med skärgårdsflottan såsom ett stöd för landtarmén skulle verkställas, njöt den yngre den stora tillfredsställelsen att icke endast finna den fullkomligen rättvisad utan ock att sjelf dertill medverka. Vid de sammanhängande rörelser, som skulle ske till lands och sjös, erbjöd han sig, ehuru högre till befäl, att stå under Mejerfelt, som då anförde armén. I det första slaget vid Svensksund 1789 den 24 Augusti förde han befälet,

och hade redan slagit den s. k. Aspö-eskadern, som anfördes af amiral Kruse, då hufvudstyrkan af den ryska flottan, under prinsen af Nassau, trängde in i sundet, sedan den upptagit de försänkningar, med hvilka svenskarne förskansat inloppet. Det nederlag, som svenska flottan sedan led, hade kunnat undvikas, om Ehrensvärd, som förutsåg det nya anfallet och vådan deraf, fått fullfölja sin afsigt att, efter den slagna eskaderns flykt, i tid draga sig undan. Men Gustaf III, som stod nära i land, vittne till striden, förböd det i hopp att vinna en ny och större seger. Två dagar efter slaget, deri han förlorat sju stora skepp, flera små och tjugusex transportfartyg, trädde Ehrensvärd inför konungen och yttrade: «Ers maj:t har icke mera någon skärgårdsflotta», hvarpå konungen svarade med att tilldela Ehrensvärd svärdsordens stora kors, som eljest blott kan tilldelas lyckliga härförare. Det oaktadt ville Ehrensvärd ej längre behålla ett befäl, hvarvid han icke kände sig tillfredsställd. Han begärde afsked innan konungen, som inom kort åter hade en skärgårdsflotta, i det senare slaget vid Svensksund genom den mest lysande seger hade återställt både äran och freden. Han flyttade nu på landet och studerade fysiken, hvari han brefvexlade med kammarrådet Gedda, hvilken brefsamling likväl beklagligtvis lärer vara inköpt af utländingen; gjorde rön i landthushållningen, presiderade i kongl. Vetenskaps-akademien, hvars medlem han blifvit 1790, likasom förut i Akademien för de fria konsterna.»

«Den nya regeringen kallade honom åter i tjenst 1792 med titel af general-amiral. En följd af denna befordran var att han trädde i spetsen för en mängd inrättningar, som hade gemenskap med sjöväsendet: så blef han ledamot i direktionen för konvoj-kommissariatet, kadettskolan vid Carlberg m. m.; men hans själ, som fann sig hemma i sjöslagtningens hvimmel, var ej skapad för denna lugna, ej sällan småaktiga och punkt-

igt maschinmessiga verksamhet. Han stod ej ut dermed' mer än tre år. Han fick afsked 1795. Dertill idrog att han genom sin ädla frimodighet stötte sig med en man af stort inflytande hos då varande regering Reuterholm), i det han sade till honom kort och öppet, om hans sätt var: «Herre, ni vill regera, men ni kan nte regera». — Sina öfriga dagar tillbragte han i det nskilda lifvets lugn och frihet. På resan till riksdagen i Norrköping dog han i Örebro den 21 Maj 1800 *).»

Adlerbeth tecknar Ehrensvärds karakter på följande sätt: «Han var en man af gudsfruktan, menskläighet och medborgerlighet; hans seder buro stämpeln af hans grundsatser; oföränderlig och lugn i medgång och i motgång; aktande hvarje menniska såsom sin like och tt högre stånd blott såsom ett högre tillfälle att gagna; lärd genom sin själs förmögenheter att lefva i en ljusare och genom sitt hjertas böjelser i en mindre förderfvad verld, men det oaktadt alltid mera grannsynt på egna n på andras brister. — Han hade en stor karakter. Han berodde aldrig af lyckan och hade varit densamme det lägsta stånd och i det högsta, i vadmaln och i purpurn. Lika skild från fördomar i sina begrepp som från enskilda afsigter i sina gerningar, kände han hvarken dessa passioner, som äro utbrott af en sårad egoism, eller dessa svagheter, som fästa sig vid yttre omständigheter. Afund och hämd, högdragenhet och fåfänga voro känslor, som han aldrig erfarit. Han betraktade hvarje sak sådan den i sig sjelf var, men han hänförde den icke till sig. Deraf detta lugn i hans själ, som svarade mot dess renhet: deraf denna ädelhet i tänkesätt, som upphof sig ända till en för små och vanliga själar ofattlig grad af dygd. Han var beherrskad af sitt snille. Den hänryckning, som merendels tillhör stora talenter, var hos honom ett hufvuddrag. Då hans inbillning var sysselsatt, vårdslösade han ofta de smärre

*) Jfr Biografiskt Lexikon.

afseenden, som i loppet af vanliga förrättningar pläga, och, medgifvom det, äfven böra iakttagas. Han band sig med svårighet vid vissa tider, vid viss ordning, vid vissa former. Hans lynne var i allt mera skapadt för det hela än för detaljer. I de större förvaltningar, som voro honom uppdragna, kunde denna egenskap leda till verkliga fel: i sammanlefnaden någon gång få ett utseende af besynnerlighet, någon gång stöta deras egenkärlek, som ej kände honom. Han var naturens barn i känslornas renhet, snillets i tankarnes liflighet, han tillhörde sanningen lika mycket som inbillningen. Han var oegennyttig, men hans oegennytta var ej verkan af en långsam begrundning; den flöt af en medfödd ädelhet i hans själ, samt af den vidsträckt omfattande blick, för hvilken den enskilda varelsen likasom förlorade sig. Af samma grund tillhörde han mera menskligheten än menniskor. Allt hvad som befrämjade upplysning och förbättring, var hans föremål: alla som dertill bidrogo, hans vänner. Han hade afundsmän och ovänner, men var sjelf ingens; det goda hans oväldiga öga upptäckte hos dessa, fördunklades aldrig i hans omdöme af deras enskilda tänkesätt emot honom. Varnad om deras försök att skada honom., fortfor han att göra dem tjenster, icke, såsom det plägar sägas, för att hämnas genom ädelmod, utan för det att han icke kände någon hämnd. I enskilda värf och afhandlingar var han af en uppriktighet, en enkelhet, som kunde missbrukas till hans förfång. Konsten att misstro menniskor kände han ej. Rikedomar hade för honom inga behag, fattigdomen ingenting föraktligt. Han var utan ärelystnad. I sin husliga lefnad var han den bästa make, far och husbonde; i umgänget sina vänners vällust» *).

Ehrensvärds lefnadstecknare i Biografiskt Lexikon fortfar: «Grunddraget i hans karakter var sträng moralitet, ej religiositet, ty hans samtid var ej religiositetens, åt-

*) Adlerbeths Minnestal.

stone icke kristendomens. Men under tider, då den
la kristendomen föraktas, tager det religiösa elemen-
i menniskans bröst sin tillflykt till **magiens** reli-
n. (?) Särdeles äger detta rum i stora brytningsperioder
enskligheten historia och hos vissa stora menniskor,
ı äro personifierade brytningsperioder. Ehrensvärd
ade en gång till magien. Finnen Björnram från
rolax spelade just nu rolen af *magus*. Ehrensvärd
i sällskap med honom en tid, hvilket för tre veckor
förbryllade honom att hans sömn försvann. En natt
le Björnram med sin adept infunnit sig på Johannis
kogård, klädd i en magiers drägt och med en troll-
f i handen. Somliga berätta att lågor uppstigit från
kogården, andra att kyrkoporten blifvit öppnad ge-
n Björnrams staf, men åter slagit igen med ett för-
ligt sken. Björnram bleknade, sade att något i till-
lelserna var försummadt. Ehrensvärd gick hem, skref
gen derpå ett bref till andebesvärjaren, deri han upp-
le all bekantskap med honom. Man torde äfven kunna
leda Ehrensvärds deltagande i frimurareordens hög-
mysterier från samma böjelse för det underbara, om
äfven högst prosaiska naturer af simpel nyfikenhet
nna tid deri låtit initiera sig.»

«Ehrensvärd har visserligen såsom författare grun-
sin odödlighet, men man bör ej förbise hans oför-
liga talent att teckna. Han skulle hafva eröfrat hvil-
ı af Apollos lagrar han bemödat sig att vinna. «Han
le kunnat blifva stor skulptör, stor målare, stor poet,
r talare, om hans skickelse velat att han i tid bun-
sig vid det mekaniska i konsten. Idealet af det
na låg fullformadt i hans själ. Det gaf honom öga
skåda naturens skönhet, både i henne sjelf och i
ısterna. Det ledde honom till ett slags dyrkan af an-
n, emedan han der igenkände hennes tragiska bild.»
Hans teckningar hafva en sällsynt fullkomlighet, men
en alldeles egen stil. — «Han visste, i detta ämne

som i andra, att ur det sammansatta utleta det enkla som gör effekt. Några drag, utkastade på papperet ett ögonblick, gåfvo ögat eller åtminstone själen all hvad den finner på en väl utarbetad tafla, och ofta mer Hans karikaturer voro hans yppersta nöje och ofta et slags hieroglyfer af hans tankar, som röjde den rikast inbillning, mycken sinnrikhet och stundom en fin me alltid oskyldig satir. Man kunde kalla dem epigramme för ögat.» — I bref, i sällskaper, ja på sjelfva embetsrummet roade han sig med teckningar. — «I sällskaper satt han sig vid ett bord, hvarpå penna, bläck och pappe voro för hans räkning lagda. Och under det han de tog i samtalet, tecknade han hvad-helst honom i hågen rann eller för ögonen kom. Merendels var det satirisk drag, för hvilka han ej skonade sina bästa vänner.» — Så fördref han tiden, då de öfriga af sällskapet suto vi spelborden, så förkortade han i embetsrummet dermed den långa uppläsningen af akter och föredragningen af mål, på hvilka han likväl fästade all nödig uppmärksamhet. Skulle denna någon gång brustit, så afhjelpte bristen genom dem, som honom omgåfvo. Man förl honom att han stundom var tankspridd, då man visste han alltid ville rätt. Märkvärdiga äro hans teckning ur svenska historien från Fornjoter till Adolf Fredrik «Det är ingen rent objektiv framställning, som man dessa fria konstverk bör vänta, utan det är Ehrensvärd sjelf man alltid igenfinner, än poetiskt diktande, enli sin fina känsla för det sköna och ädla, än komiskt skämtande öfver det han finner fult och styggt. Stundom uttrycker han på ett löjligt sätt något ganska allvarsamt. Ofta tyckes han *con amore* gjort ansigtena förskräckliga eller löjligt fula, för att visa huru den nordiska fysiognomien står efter den sydliga i regelbunden fägring.» Det må tillåtas att anföra några af de mest karakteristiska. Under en teckning af Odens tåg till Norden läses: «ledsen vara blott kung, vill bli gud, söker okunnigheten,

åkar Sverge.» — Sverge såsom valrike föreställes af vå pojkar, som slåss. Vid Håkans giftermål med Margareta låter han i sjelfva bröllopssalen ett par framstående groteska figurer knyta näfven åt hvarandra. — Lagman Thorgnys näsa uttrycker med sin spetsighet det skarpa i hans tal. Olof Skötkonung sitter mulen och med handen bakom örat och hör på. Erik XIII gör in hund till erkebiskop och kör sedan bort honom med en spark under svansen, hvarvid tiaren och kåpan falla ifrån honom. — Stundom tyckes Ehrensvärds hand hafva tröttnat, men aldrig hans snille. Äfven i de vårdslösa streck och liksom ur pennan fallna plumpar, med hvilka han antingen af olust för ämnet eller för att just ur lägga en betydelse tecknat en del uppträden i Kristian Tyranns tid, ligger alltid en sinnrik tanke, och de göra i det hela en stor komposition. — Vid blodbadet er man tyrannens hufvud framtitta ur ett fönster. Han reställes resa till Danmark genom en lång rad af ilgar. Dermed slutar första bandet. Det andra omttar Vasarne, men är mindre originellt. Gustaf Vasa iger naken i land vid Kalmar. Norrby står på kölen ett fartyg och utsträcker sin hand med en vidt utgående flagga, hvars fållar förlora sig bakom horizonn. «De bästa styckena i detta band äro helt och hållt komiska eller blandade med något humoristiskt drag.» laus Petri och Galle, den ena i luthersk, den andra i atholsk drägt, knyta näfven inför Gustaf Vasa emot varandra. Laurentius Petri i skrud, vördig och bred, håller i ena handen en stor kräkla och vid den andra a späd qvinna, såsom en pendant till den förra. Detta skall betyda hans giftermål. Biskop Brask, en ofantlig gur, med karpus på hufvudet, flyr i en bondvagn ur ket. Erik och Johan ligga på knä för hvarandra. Liargien är föreställd genom en qvinna med påfvemössa ch klöfvar, i en med hvarjehanda tecken utsirad styfortel, från hvars bägge sidor uppstå vingpar med ögon

mellan dem. Carl XII:s stöflar spela en stor roll: t. ex. vid beslutet att börja krig lyftas de på rådsbordet, *item*, när fråga blir i Turkiet om huru riket skall styras under hans frånvaro. Äfven under sitt samtal med storvisiren rifver han ett hål på dennes kaftan med sin sporre. Baron Görtz är förklädd i en högst löjlig kostum; sammaledes Siquier, då han till drottning Ulrika Eleonora bär fram Carl XII:s hatt, hvarvid de begge hålla en duk för sina ögon. Adolf Fredriks inskränkta makt är föreställd genom en stämpel med bokstäfverna A. F., för hvilken tvenne personer ligga på knä. Tidens begge partier äro betecknade i en tafla, der man på den ena sidan ser en man med en hatt, som besår en åker, der kråkor flyga omkring och uppäta det sådda, och på den andra en man med mössa stående vid en kruka, på hvilken tvenne råttor krypa upp, medan en tredje tar sin väg öfver hans rygg». — Oxenstjerna kallade dessa teckningar «Snillets lek i svenska historien.»»

«Hans snille var ej mindre mäktigt i ord. «Det ägde både djuphet och omfattning, men framför allt en genomträngande och hastig blick. Begåfvad med den lifligaste inbillningskraft fogade han med förundransvärd lätthet enkla begrepp till sammansatta, upptäckte dessas förhållanden till hvarandra och uppställde dem i system. Sökom icke en kedja, i hvars alla böjningar en länk är vidrörd. Skådom i stället blott några få af dessa länkar utmärkta, mellan hvilka tanken, lik den elektriska gnistan, frambryter den ginaste vägen och öfverspringer en mängd mellanliggande. Några ord ur hans penna uttrycka ofta hvad en annan god författare knappt skulle sagt på flera sidor». — Om Ehrensvärds «De fria konsters filosofi» sade hans själafrände och samtida Thorild: «denna bok sätter mig i förundran. Den liknar det stora i naturen. Alla gapa derpå och få begripa det. Men det stora i naturen är evigt det stora. Boken börjar med att synas besynnerlig och slutar med

att finnas djuptänkt, ren, förträfflig, men ännu säkrare sjelfständig, original. Den går in på den väsentliga sanningen, blottar den rena och stora naturen, visar den sanna skönheten, lärer den säkra lycksaligheten»; — denna bok är, liksom Thorilds «Kritik öfver Kritiker», rik på stora väckelser. Ehuru Ehrensvärd i flera hänseenden stod i beröring med encyklopedismen, är dock hans bok ett under för sin tid, emedan den innehåller frön till idéer, som stå i rak motsats med de ytliga smakåsigter, som under hans tid förderfvade nationens vittra snillen. De begrepos derföre ej heller. Den sedan långt fortskridna esthetiska forskningen fann först sina resultater divinatoriskt antydda redan hos Ehrensvärd» *).

Atterbom har först i Phosphoros 1813 och sedan i omarbetadt och fullständigt skick i första delen af Siare och Skalder sammanfört, förklarat och amplificerat Ehrensvärds esthetiska åsigter, hvilka finnas kringströdda, ofta mera antydda än utvecklade i hans korta, men kärnfulla, högst innehållsdigra, men ofta svårfattliga små skrifter. Efter denna Atterboms förträffliga analys af Ehrensvärds esthetiska theori, jemförd med Hammarskölds, i hans «Anteckningar om det filosofiska studium i Sverge», von Beskows i Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademiens Handlingar, Ljunggrens i Svenska Akademiens, i jemförelsen mellan Ehrensvärd och Winckelmann, kunde det väl befinnas öfverflödigt att ännu en gång försöka en exposé af denna originella konstlära: jag har dock ansett det vara min pligt att söka infoga Ehrensvärds bild i sammanhanget af svenska litteraturens utveckling, sådan jag sökt framställa den. — Ehrensvärd har sjelf sökt systematiskt ordna sina esthetiska grundsatser i sin skrift «De fria konsters filosofi» af år 1782. Atterbom har omställt författarens ursprungliga fördelning af ämnet, ombildat detsamma och till ett helt dermed sammansmält innehållet af författarens alla sär-

*) Biogr. Lex., IV: 204—210.

skilda skrifter, och derigenom i sjelfva verket gifvit det ett strängare sammanhang och klarare öfverskådlighet. Jag skall emellertid söka följa författaren i den ordning som han sjelf iakttager, då jag är öfvertygad att han äfven i den formen kan göras begriplig.

Första afdelningen af «De fria konsters filosofi» handlar om den högsta skönheten. Denna högsta skönhet är Gud. Han är icke synlig såsom person. Vore han på detta sätt synlig, då hände att han vore i skönhet så öfverträffande vårt begrepp och derjemte så ledande till våra känslor (d. v. s. så våldsamt gripande våra känslor), att organerna fingo en rörelse vid dess åsyn, som förstörde menniskovarelsen. Detta slutar man deraf, att då man i allmänhet erfar något stort och förträffligt blir man betagen. Men ehuru Gud aldrig är synlig såsom person, uppenbarar han sig dock så i sina verkningar, att derigenom en möjlighet uppstått för menniskan att söka skildra honom, hvilket ock de flesta bildade folkslag gjort. Att sålunda skildra Gud bör vara tillåtet, efter sådant förer nytta med sig; ty, efter vi hafva tillstånd att nämna honom och ge honom namn på våra menniskospråk, bör det äfven vara oss tillåtet att ge honom en skapnad för ögat; men denna skapnad, för att icke vara oanständig (honom ovärdig), bör gifvas honom af det mest vackra vi känna, och som är det mest färdiggjorda af all ting på vår jord: nemligen menniskoskapnaden i sin friskhet (d. v. s. menniskonaturen i sin fullkomlighet); ty friskhet är all natur i sin fullkomlighet. Jag menar, säger Ehrensvärd, härmed icke allenast hvad doktorer och allmänheten i dagligt tal anse vara friskt; men jag menar hvad på deras språk de anse den vara, som i allt har en frisk konstitution, och tvärtom, en sjuk menniska anser jag ej allenast den, som har feber eller krämpor, nemligen ett jäsande ondt, utan den som har i skapnaden ett förhinder eller som har ett skapadt ondt (d. v. s.

antingen en medfödd eller ådragen, tillfällig inre eller yttre bristfällighet); och vore han stark som Herkules, men hade ett solgrand i olag, antingen med eller utan sveda (plåga), så kallade jag honom sjuk. När man talar om sanning, skall man tala ett rent språk; annars finner man sig i en härfva af ord, ur hvilken man aldrig kan bli utredd. — Friskhet kallas, då ett djur är fullkomligt; sjukdom, då ett djur är ofullkomligt.

Det bör anmärkas att Ehrensvärd här talar om nyttan inom konsten: han säger att det är tillåtet att skildra Gud, emedan «sådant förer nytta med sig». Man kan häraf draga den slutföljd, att Ehrensvärd hyllade den utilitetsprincip, som på hans tid var rådande, att det sköna skulle vara till för ett yttre och annat ändamål än sitt eget. Ehrensvärds åsigt i denna punkt är i sjelfva verket icke fullt klar och bestämd, och han står der stundom i motsägelse med sig sjelf. Men han säger längre ned att nyttan af att skildra Gud består deri, att man väcker tanken på honom, hvilket man bör göra på allt sätt, och den åskådliga bilden är härtill tjenligast, emedan ett öga fattar hastigare och på en gång mer, än ett öra. Vidare inskärper han på andra ställen, hvartill vi framdeles komma, att yttersta skälet hvarföre något är skönt och hvarföre det i konst bör framställas, är att det «tillfredsställer de glada behofven i menniskans natur»; och dessa glada behof afse ingen yttre nytta. «Det glada behof, som konsten tillfredsställer, är, enligt Ehrensvärd, det i menniskans innersta liggande och ur hennes stora sammanhang med hela naturen härflytande behof att framför allt älska det fullkomliga, det sköna och det i stort färdiggjorda. Konsten är icke då en ofri tjenarinna åt något utom densamma liggande, utan ett verkliggörande af menniskans begrepp: den är det, medelst hvilket menniskan i åskådlig form för sig framställer sitt eget väsen. Förtigas bör dock icke, att ställen finnas, der Ehrensvärd icke är denna uppfattning

trogen, tagande nytta och behof i deras helt vanliga bemärkelse, såsom då han förklarar lejonets skönhet deraf att det är det mest nyttiga af alla djur» *).

Vi sågo vidare att Ehrensvärd, liksom Baumgarten, anser det sköna vara det fullkomliga. Men Baumgarten menade med det fullkomliga detsamma som det ändamålsenliga. Ehrensvärd åter förklarar det fullkomliga med det som är friskt, det som är helt och hållet hvad det skall vara, det som är enligt med sin egen idé, hvarvid den allraminsta afvikelse derifrån upphäfver fullkomligheten. «Den som har i skapnaden ett förhinder eller ett skapadt ondt, är sjuk; och vore han än stark som Herkules och hade ett solgrand i olag, så kallade jag honom sjuk.» Men han tillägger: «om den yttre delen af ett djur är väl skapadt, så bemärker det att det inre bör vara väl skapadt», och «således verkningarne ädla.» «Här är följaktligen icke fråga om ett verks öfverensstämmelse med dess afsigt, i den tidens mening (dess yttre ändamål), utan derom, att ett välskapadt yttre förråder ett välskapadt inre, således skönheten bestämd såsom harmoni mellan inre och yttre, på samma gång som möjligheten är afskuren att göra den invändningen, att, på grund af en dylik bestämning, ett yttre, som klart återspeglar en elak själ, äfven skulle kunna kallas skönt» **).

Men, frågar man, om Gud skall skildras under en menniskogestalt, huru kan denna gestalt ingifva den vördnad, som måste åtfölja anblicken af det gudomliga? Jo, svarar Ehrensvärd, som mesta delen af menniskoslägtet icke är fullkomlig, så känna menniskor en stor vördnad för dem, som se fullkomliga ut; och om man, för att i ännu högre grad stegra denna vördnad, skulle försöka att framställa Gud under en gestalt, som öfverginge menniskonaturen, så skulle en sådan gestalt ej

*) Jfr Ljunggren, Svenska Akademiens Handlingar, XXIX: sid. 62.

**) Jfr Ljunggren, l. c., sid. 37.

kunna åstadkomma rediga känslor, af den orsak att våra organer icke äro städade till (d. v. s. inrättade för) andra känslor än dem, som åtfölja vårt begrepp. — De folkslag åter, som tillskapat Gud med betydelser af djurskapnader, i stället för att antaga menniskoskapnaden dertill, hafva deri gjort orätt, emedan de derigenom fråntagit honom den egenskapen att vara vacker. Det första man hos menniskan bör uppväcka för Gud är behaget. — Då det nu är omöjligt att beteckna alla Guds egenskaper i en enda figur och derjemte bibehålla ett vackert utseende, så bör man beteckna hvar gudomlig egenskap för sig sjelf, särskildt i hvar sin på sitt vis individualiserade figur. Att skildra Guds egenskaper är således att personifiera dem. Man äger dertill utvägar i det skönaste af kön, ålder, styrka; dessutom i betydelser och attributer, såsom spira, vingar, blixtar o. s. v.

Andra afdelningen af «De fria konsters filosofi» handlar om «det sköna» eller om det sköna i allmänhet, till skillnad från det högsta sköna, som undersöktes i den föregående afdelningen.

«Det sköna är det fullkomliga. Det täcka är oredan; det stygga är förstörelsen. Det sköna verkar på det sättet att när ögat får se det sköna, råkar det en ordning i naturen, som sätter saken för sinnet i ett outsägligt begrepp; man känner och man begriper allt. — Det täcka verkar på det sättet, att när ögat får se detsamma, råkar det en vacker oreda i naturen, som leder sinnet att känna mycket och begripa ingenting. — Det stygga verkar på det sättet, att när ögat får se ett styggt, råkar det en förstörelse i naturen, som ger henne i begrepp, att varelser få slut, och menniskan här som i skönhet känner och begriper allt.» — Allt detta behöfver omskrifvas och förklaras:

«Det sköna är det fullkomliga.» Men vi möta i hela naturen någonting, som är det sköna rakt motsatt:

detta kalla vi det stygga. Det är förstörelsen, den makt som upplöser och tillintetgör det lefvande. Mellan det sköna och det stygga ligger det täcka, det som hvarken är skönt eller styggt — oredan, det oklara och obestämda. Det sköna är en ordning i naturen, som sätter saken för sinnet i ett outsägligt begrepp, hvarvid man känner och begriper allt. Det sköna föremålet sättes för sinnet i ett outsägligt begrepp: d. v. s. att det sköna på samma gång och lika mycket berörer känsla och förstånd, samt att således uppfattningen af det sköna icke är en blott förståndssak, såsom förhållandet är med det sanna (då vore begreppet icke outsägligt), utan både känsla och förstånd äro dervid samtidigt verksamma, så att hvad som brister i begreppets logiska klarhet, ersättes af känslans ljus. I denna stämning är menniskan, såsom sedan Schiller lärde, hvarken uteslutande förstånds- eller känslomenniska, utan båda på en gång; hennes själskrafter befinna sig i den renaste harmoni. — Vid anblicken af det stygga varsnar menniskan den förstörelse i naturen, som tillintetgör alla varelser: vid denna anblick, liksom vid det skönas, känner hon och begriper allt, d. v. s. känsla och förstånd stå äfven här i harmoni med hvarandra: menniskan vet hvarföre hennes känsla vid denna anblick uppröres och fasar; men begreppet är här icke, såsom vid det sköna, outsägligt.

Vid anblicken af det täcka åter, eller af den angenäma oredan i naturen, känner sinnet mycket men begriper ingenting; d. v. s. menniskan känner sig intagen af välbehag vid dess anblick, men kan ej förklara det, då föremålets utseende, strängt taget, strider mot hennes begrepp; hon hänföres, så att säga, mot sitt eget bättre förstånd.

Begreppet af det täcka utredes af Atterbom särdeles väl, hvarför jag anför hans ord.

«I det innersta af menniskans natur, hvarigenom hon befinner sig i det stora sammanhanget med det naturhela, är visserligen medfödt att framför

allt älska det fullkomliga, det sköna, det i stort färdiggjorda. Men det plötsliga, det öfverrumplande eller hastigt öfverväldigande i känslan af behag föranleder lätt en besynnerlig omständighet: ett slags förhexning eller förbländning i omdömesförmågan; så framt man ej tryggas genom en förening af lycklig själsdaning och behörig uppfostran. Det gifves nemligen en talrik klass af föremål, som — i den strängaste betydelsen af skönt och styggt — hvarken äro sköna eller stygga. De meddela en ljuf retelse, en lockande känsla; men en känsla, som icke (liksom känslan af sann skönhet) tillika innebär ett begrepp; de lofva ett godt, men hålla blott ofullständigt sitt löfte; emedan i dem är mer af det godas sken än af det goda sjelft. Med få ord: de kunna af skönheten äga allt, utom idéen och harmonien, hvilken senare är idéens klara, i friskhet och fulldaning mötande verklighet. Hvad skola vi om dem annat säga, än att deras grundegenskap är en oreda; om än en behaglig? Denna egenskap — denna mer eller mindre behagliga oreda — kalla vi det täcka. Liksom ögat vid åsynen af det sköna råkar i tingens eller varelsernas natur en ordning, som leder sinnet att fatta den förevarande saken i den fullaste enhet af känsla och begrepp: så råkar det, vid åsynen af det täcka, endast en vacker oreda, som leder sinnet att känna mycket och begripa ingenting. Det täcka är således, tydligtvis, ett mellanbegrepp af det sköna och af dess motsats. Det har två grader: i den ena äger det så mycket af den verkliga skönhetens art, att det omotsägligen står henne närmast; ofta med en, i hast knappt märklig, skiljegräns; i den andra åter står det, lika påtagligt, närmare intill det stygga. Det förra slagets Täcka kalla vi vackert; ett täckt, närmast intill skönhet. Det senare slagets Täcka, såsom ett täckt närmare intill stygghet, kalla vi fult.»

«Man har förundrat sig öfver detta begrepp om täckhet, och huru vi kunna tänka oss en oreda, som är vacker. Tvifvelsutan är oredan i och för sig sjelf eller blott och bart såsom oreda, ingenting mindre än täck. Men dermed att täckhet är oreda, påstås icke, att all oreda är täckhet. Man besinne, att det täcka är sammansatt af ett är och ett intet är, eller af ett verkligt och ett skenbart: det är sväfvande mellan skönt och styggt; men för att vara detta och ej tillfalla det sistnämnda, måste det kunna visa ett lifligt uttryck af frändskap med det förra. Täckheten blifver dymedelst en oreda, der åskådaren är bestört att se ordning: en oreda, ordnad till gestalt, liksom styggheten är en förstörelse, ordnad till gestalt. I sträng mening är en organisation icke frisk utan sjuk, redan när den har blott ett solgrand i olag (antingen med eller utan sveda), och sjukdomen är då en oreda i helsan. Likaså är, i sträng mening, ett ting icke skönt utan fult, redan när ett solgrand der är i olag; och fulheten är då en oreda i utseendet. Det minsta olag gör skönt till fult, liksom friskt till sjukt, bådadera genom tillvägabragt oreda. Men om nu denna oreda ej går längre, än att hon har och visar ett visst ändock bibehållet mått: så inträffar, i ena fallet, att det friskas iråkade ställning af sjukt, eller lutning till sjukt,

kan yttra sig endast i en öfverdrift af ömhet eller ett slags för stor känslofullhet; och i andra fallet, att det skönas iråkade ställning af fult, eller lutning till fult, äfvenså kan stanna vid att yttra sig i någonting det nyssnämnda motsvarigt, — hvilket vi då kalla täckhet. En oreda i högre grad gör afgjord sjukdom och afgjord fulhet; en ännu större oreda gör förstörelse och alltså stygghet. — I det stygga uttrycker sig den största satsen af förstörelse; i det fula en större sats deraf än i det öfriga eller (egentliga) täcka: men äfven i detta, som i sin fullkomlighet utgör det vackra, är dock åtminstone en begynnelse dertill. Thorild säger att det täcka är det behagande i små och ofullkomliga saker: deri har han ej orätt. Men småheten och ofullkomligheten äro just oredorna i sakerna; och det vackra af detta lilla och ofullkomliga kan således sjelft ej vara annat än en oreda i utseendet. Förstår man, att hela den ifrågavarande klassen är oreda, men att inom klassen finnas grader af mer eller mindre sådan: då har man fattat vår mening. — Påminner man sig slutligen att «täckt» kommer af täckelse: så torde man efter det nu anförda finna begripligt, om vi tillägga, att det täcka, i sin egenskap af «vacker oreda», är i sjelfva verket ett fult, som är betäckt med vackert. Hopen ser blott täckelset, och ser på sitt vis rätt. Endast filosofen med smak och artisten i stort se tvärtigenom det, och skönja derunder en fulhet, som det blott glest öfverskyler» *).

Atterbom utvecklar här, såsom rätt är, Ehrensvärds tankar, utan reservation för någon sin egen mening. Ehrensvärds uppfattning af det täcka beror på hans blinda beundran för det rent sköna, sådant det uppenbarar sig i antiken och i södern, med underkännande af alla andra modifikationer deraf. Det täcka skiljer sig ifrån det rent sköna derigenom, att det mera direkt tilltalar åskådaren såsom individ, liksom upplåter sig för honom, genom ett mera tvunget uppdagande af sitt inre själslif äfven i dess tillfälliga nyanser, stundom på ett sätt som retar sinnligheten, hvarföre det äfven kallas det retande. Så kan äfven det sköna hos den lefvande varelsen, hos menniskan, tillika vara täckt, men behöfver det visserligen icke för att vara skönt. Medgifvas måste dock, att denna delaktighet af det täcka är farlig för det sköna, som derigenom förlorar i stränghet och slutenhet, om också ej alltid i renhet. Också erkänner, såsom vi längre fram få se, Ehrensvärd icke

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., sid. 232 ff.

den rena skönheten hos de ungdomliga och qvinliga skulpturbilderna.

Hvad derivationen af ordet täck från täcka angår, så erkänna vi dess fyndighet, men tvifla på att filologerna skola godkänna den. Den vore också egen för vårt språk. Verbet «täckas» (såsom täckas Gud), tydligen beslägtadt med täck, kan väl ej anses komma af «täcka».

Ehrensvärd uppställer derefter den frågan: hvarifrån man får kunskap och känsla om skönhet, täckt och fult? och svarar att man får dem ifrån någonting medfödt i egen natur och genom uppfostran. Detta bör förstås sålunda: att med någonting medfödt i egen natur menas det innersta i en sjelf, hvilket alltid leder menniskan genom det stora sammanhang, som hon har med hela naturen, att framför allt älska det fullkomliga, det sköna och det i stort färdiggjorda allting. Med uppfostran menar han den ständiga aktning (d. v. s. iakttagelser för uppmärksamhet) man måste egna åt naturens skick; för att vänja sig gå ifrån fördomar tillbaka till naturen. Genom en sådan forskning i naturen finner man, att naturen, lemnad sig sjelf, alltid är skön; men oroad af händelser och förfång blir hon oartad och får ett fult skaplynne. Sådana händelser och förfång komma af de små lagar i naturen, som lägga sig i vägen för de stora. Det tillfälliga störer på mångfaldigt sätt det väsentliga. En tillfällig naturhändelse kan förstöra det skönaste landskap, en insekt den kraftigaste växt, en lefverfläck det vackraste ansigte.

Ljunggren, i sin afhandling om Winckelmann och Ehrensvärd, anmärker med afseende härpå, att «Ehrensvärds åsigt om de små och stora lagarne i naturen innehåller samma grundtanke, som återfinnes i Vischers lära om tillfälligheten, hvilken lära anses såsom ett af de icke minst vigtiga bidrag, hvilka denna nutidens för-

nämsta esthetiker lemnat till det skönas metafysik. — Det är», tillägger han, «icke enda gången man hos Ehrensvärd påträffar tankar, hvilkas första framträdande vanligen anses tillhöra en senare period af vetenskapens utveckling. Då t. ex. Ehrensvärd yttrar: «man skall i den fula saken visa allt det vackra, i det man förvandlar det fula i det starka», så innehålles deri tydligen samma åsigt om det fula och dess användande i konst, som af Lessing blifvit uppställd och af Vischer vidare utvecklad» *).

Ehrensvärd fortfar: «Då allting i naturen, lemnadt sig sjelft, är skönt, skulle t. ex. äfven en spindel vara skön, och han är det ock i sitt slag; men han förefaller oss ful derföre, att när man tycks begripa den, så finner man blott skadan den kan göra. Ty menniskan finner ingenting annat skönt än det, som i första känslan lofvar ett godt; och detta ger sig tillkänna hos föremålet genom dess behag. Menniskan kan icke kalla alla ting sköna, ehuru de i naturen voro sköna, ty hon är icke född att begripa alla ting. Och det är icke i alla ting hon finner ett behag; ty behag kommer af begär.»

Detta ställe är en af de svagaste punkterna i Ehrensvärds eljest så skarpsinniga konstlära. Spindeln förefaller alldeles icke ful derföre att den kan göra skada; ty den är, så vidt jag vet, oskadlig, utan den är ful i följd af den låga plats, som den intager i naturalhistoriens kedja, och delar i detta afseende samma öde med öfriga insekter och reptiler, hvilka alla utgöra öfvergångsgrader, så att säga ofullgångna foster af naturens alstringskraft, och hvilka alla i följd af sin relativa ofullkomlighet anses fula (så vida ej färgen försonar ögat), ehuru de på långt när icke alla äro farliga. Lejonet är ju långt farligare än spindeln, och ändock ställer Ehrensvärd sjelf detta skadedjur menniskan närmast i skönhet, och det med rätta, derföre att det, jemte några

*) Svenska Akademiens Handlingar: XXIX: sid. 47.

andra ädlare djurarter, såsom Ehrensvärd uttrycker sig, genom sina högre lifsverkningar i sjelfva verket intager denna höga grad i kedjan af djurverldens utveckling till allt högre och högre former. Rätt har deremot Ehrensvärd otvifvelaktigt deri, att det fula hos naturtingen skulle bortfalla, om menniskan vore i stånd att i ett stort sammanhang på en gång öfverskåda och begripa hela naturen, hela verldsaltet, som i och för sig är det högsta sköna, såsom högsta uppenbarelsen af det gudomliga i sinnlig form.

Ett kanske ännu större fel, som dock står i sammanhang med det förra, ligger deri, att Ehrensvärd gör det esthetiska välbehaget beroende af begäret, — ett så mycket större fel, som det står i strid med hufvudtanken i hela hans öfriga konstlära. Såsom vi sett, erkänner Ehrensvärd i sjelfva verket ingen annan skönhet än det rent sköna. Men hvilket begär kan af detta slags sköna väckas? Hvem frestas af en staty, af en tafla, vore de äfven af de största mästare? Jo, tjufven och samlaren, den ena af vinningslystnad, den andra af vurm. Andra nöja sig med den theoretiska åskådningen, och det är endast i det fall att denna icke kan på annat sätt tillfredsställas, som konstälskaren önskar tillegna sig det sköna föremålet. Dessutom står besittningsbegäret i allsingen proportion till konstvärdet. En marmorstaty i naturlig storlek af den största mästare står trygg på sin piedestal, då den lilla statuetten af guld, fem tum hög, gjord af en fuskare, behöfver fastskrufvas för att vara någorlunda säker att få stanna i sin rätta ägares händer. Det är icke genom sin skönhet utan genom sitt stoffvärde, som sådana föremål väcka begär. Endast ett slag af skönhet, det af Ehrensvärd så föraktade täcka eller retande, kan väcka begäret, men endast då det uppenbarar sig i lefvande gestalt.

Dernäst gör Ehrensvärd helt plötsligen den frågan: månne ett grekiskt ansigte på en qvinna skall förtjusa

en nordisk inbyggare? «Det grekiska ansigtets räta drag», svarar han, «dess allvarsamma tycke, dess fullmogna färg och svarta ögon skulle knappt behaga en nordbo; det skulle utvisa en viss makt och sätta den nordiska i tvifvelsmål om sin egen, i stället för att ansigten, som likna omogna och nyss utspruckna blomster, förtjusa i högre mått, uppväcka ett häftigare begär och äga ett större behag. Det grekiska ansigtet hade ej gåfvan att väcka känslor på ett häftigt, men på ett kraftigt sätt, och ibland de nordiska inbyggare, som ha en viss hetsighet, medförde detta ansigte en vördnad och ingen nytta: det blef obehagligt på ett visst sätt. — Menniskan är icke skapt att alltid föredraga de stora sanningarne i naturen, utan blott böjas till de afsteg, som äro henne mest och häftigast tjenliga. Väl bär menniskan alltid vördnad för det fullkomliga, men är alltid mest intagen af hvad hennes natur säger vara lättast för henne. Menniskan har inga andra rättesnören än sina behof. Och som det vore henne ett stort behof att vara fullkomlig, är ingen som icke syftar dit; men menniskan måste stanna inom en gräns: der har varit små lagar, som lagt sig i vägen för de stora. Dock likväl ligger en hemlig känsla för fullkomlighet i hvar menniska.»

I afseende på det grekiska ansigtets skönhet, sådan den framställes af Ehrensvärd, kan anmärkas, att, enligt den tradition som genomgått århundraden, den grekiska qvinnan icke var svarthårig eller svartögd, utan — att dömma af den ännu befintliga befolkningen i gamla grekiska kolonier — utrustad med det täcka ljusbruna håret och de intagande ljusbruna eller i blågrönt skiftande ögonen.

Ehrensvärd fortfar: «Det sköna för menniskan är allt, som i naturens alster är oss närmast nyttigt, och af menniskoverk allt, hvad som är gjordt rätt på saken, ländande till fyllnad af de rena behofven i menniskans friska natur. — Och tvärtom: tingens skönheter fly mer

och mer, (allt efter) som de blifva sammansatta och för menniskans rena natur onyttiga, i samma mån som de blifva hennes oartade (urartade) natur tjenliga. Bland naturens alster äro oss närmast nyttiga menniskan och trädet. Af menniskoverk är en slöja vackrare än styfkjorteln och den skurna rocken. Ett naturligt hår vackrare än hårlocken med hårnål. En vagn, der man ser nakna inkråmet af remmar, jernböglar och träverk, är ej så vacker som en gammal romersk vagn. Ett tempel och en lada äro vackrare än mansardtak och kyrktorn. En ingångsport med trappa, styltor och ett skjul, är vackrare än en vagnsport etc. etc. — Men då af naturens alster — efter menniskan för menniskan är vackrast — allt, som menniskan mest liknar, bör vara vackrast i graden dernäst, så är lejonet näst menniskan vackrast. Markattan, som dock synes menniskan närmare och likare och derföre borde vara vackrare än lejonet, är dock icke lika och icke nära menniskan, såsom lejonet och hästen. Detta bör förstås sålunda: När man ser naturen, bör man se allt. Menniskan är i en mekanisk likhet med markattan; men ingen så stor likhet på lifsverkningens sida. Menniskan har de höga lifsverkningarne i naturen; af dem har lejonet äfven en del, markattan har af dem ingen del, och hon har alla menniskans fel. Markattan är en förstörelse af menniskan, och menniskan ser sig der i ett förnedringstillstånd. Lejonet och hästen ha de höga lifsverkningarne. Och som de inre organernas mognad förnämligast utgöra djurets varelse, så verkar sådant på våra känslor: man finner mer än hvad ögat finner, och af alla ting är det ögat som ser minst. Dessutom är lejonet menniskan långt nyttigare än markattan. Och, af djur i naturens stora sammanhang, det mest nyttiga af alla djur i sina lefvande verkningar, deraf att det rensat jordklotet ifrån ett öfverflöd i djurriket, som i ett naturligt tillstånd hade legat menniskan i vägen.»

Detta besynnerliga påstående hörer till den stora tänkarens paradoxer och är så uppenbarligen origtigt, att det icke behöfver vederläggas. Lejonen äro rofdjur såsom andra rofdjur, och det har ej kostat menniskoslägtet liten möda och fara att inskränka deras antal. De första lejondödarne räknades ju bland menniskoslägtets heroer och välgörare. Så litet värde satte menniskan från början på lejonets nytta. I den mening Ehrensvärd här tager ordet, äro ju alla varelser, äfven de giftigaste, farligaste och blodtörstigaste, nyttiga, enär de alla uppfylla sin gifna bestämmelse i naturens stora hushållning.

Med «det höga i lifvets verkningar» förstår Ehrensvärd «verkningarne af en fullmognad organisation, eller af den organisation, för hvilken i sitt danande ingenting legat i vägen, som är frisk och sund så i proportioner som i sak. Till hvilket derjemte kommer, att denna organisation skall till fullkomlighet äfven ha naturens gåfva af styrkan. Mesta delen af alla de andra djuren (undantagande lejonet och hästen) hafva de låga delarna af lifvets verkningar sig förbehållna; således är det hos dem deras färg, som förtjusar oss enkannerligen. — Trädets skönhet består deri, att man ser en så stor sak vara så lätt, och dess behag ligger uti den nytta det visar med sin skugga. — Men bland naturens alster är det likväl blomstren, som förtjusar oss mest; och det kommer deraf, att färgens klarhet gifver oss första känningen af friskhetens lycksalighet. — Menniskan är likväl icke alltid så väl skapt, att hon kan komma till läran om det vackra (här förstår Ehrensvärd liksom på många andra ställen med det vackra detsamma som han förut bestämt såsom det sköna); dessutom är det svårt att ifrån antagna bruk och barnaintryck återkomma till sanningen. Menniskans allmänna sysslotid förhindrar äfven så, att hon till denna lära skulle behöfva nya klimater, tid och en menniska (d. v. s. menniskans trägna arbete ligger henne äfven till hinder att tillegna sig insigten

om det sköna till den grad, att hon för detta ändamål skulle behöfva nya klimater, ny tid, ja till och med förvandlas till en ny menniska). — Om en sak är väl gjord, kan hvar och en se det, i den mån man sjelf är väl gjord och sjelf är väl uppfostrad. Att vara väl gjord vill säga, hvad jag sagt förut, att till sina yttre och inre organer vara väl skapad, att ingenting legat i vägen. Att uppfostra åter är att städa för en ungdom alla saker så i ordning, att den finner hufvudlagarne af de i dager ställda sakerna. Härtill lägges öfningen i delarne, för att genom vana fästa det man fattat genom begrepp. Nu händer att man kan vara illa skapad, men hafva fått en god uppfostran: då inträffar att man i sina alster sätter det lagbundna, men ej lif i saken. Tvärtom händer äfven att man är väl skapad, men icke fått en god uppfostran: då händer att man sammansätter sina saker med flärd. Flärden af en sak vill säga: saken ditåt, ett stort sken af saken; det är icke så klart som färgen, men det är mera lysande än all möjlig färg och all möjlig sak. Det är icke hvad man kallar sakens skapnad; men det är en mångdubbel skapnad af saken. Det har ett lif, men det har icke mer. Det är hvad en dimma visar på långt håll från en sak. Den visar allt och intet nog, den visar mer och icke allt, (d. v. s. mer än till saken hörer). I det stället, att ytan sjelf är saken, och när den synes, gör ögat slutsatsen; dimman är borta, känslan är tillfreds, begreppet fyldt, och man ser ett sannt. Då menniskan icke kan göra allt då hon verkställer något, så bör hon se på det angelägna af saken och detta är: i synliga ting skapnaden eller teckningen, i sinnliga saker sammanhanget eller tanken af saken. (Med «sinnliga» saker måste Ehrensvärd här mena de föremål, som tilltala det inre sinnet eller förståndet.) Det minst angelägna är i synliga ting färgen, i sinnliga saker orden. Och likväl sättes i allmänhet mycket värde på färg och ord; men det kommer blott deraf, att färgen

och orden äro de första, som tagas emot af känslorna och ge således det första nöjet. Det oaktadt äro i sjelfva verket färgen och orden den minst angelägna delèn, ty de äro båda bedrägliga och kunna bedraga. Skapnaden deremot är icke lika bedräglig; ty på den ser man värdet af ett ting, och af tanken finner man värdet af saken. Dessa äro icke bedrägliga. Så är en ful menniska med blomstrens färg alldeles icke vackrare än den väl skapta med mindre färg, och deraf kan man sluta att skapnaden är angelägnare än färgen för att göra en sak till vacker. — Bland menniskoverk äro de ting, som äro rätt på saken gjorda till menniskans nytta i hennes friska tillstånd, vackrare än de, som med grannlåter göras till hennes beqvämlighet i hennes förfallna tillstånd, derföre att de sista sakerna äga sin grundval i menniskans flärd. — Flärden hos menniskan är verkan af hennes sjukdom i de inre organerna. Detta förstås och bevisas på följande sätt: Naturen har så skapat allting, att det i eget bestånd, underhållet af få behof, äger sin lycka: när ett ting börjar gå öfver denna gräns, ger det sig i en villervalla, som gör att dess blotta varelse på detta sätt ej mer meddelar sällhet; man far då vidare fort, i stället att man borde vända tillbaka: man arbetar sig längre fram, man vill skapa en sällhet, efter man gått förbi en sällhet; man måste i sitt arbete ändock förblifva inom naturen, och man fördubblar mängden af det man njuter, i hopp att ersätta bristen på nöje af det som man njuter. Öfverflöden öfverhopar hvad som förlorade (förstörde) styrkan till ett begär (d. v. s. öfverflödet uppdrifver det), fysiken utslites, och inbillningen uppretar mer än behofvet gjorde förut: de inre organerna sysselsättas på sistone med ledsnad och upptäckter, uträkningarne tilltaga och känslorna gå förlorade, allt försvagas uti de inre organerna, och man yrar, sedan man förlorat styrka och sanning: kännandes sjelf omsider ofullkomliga tillfredsställelser söker man inbilla

de friska, att man upphittat nöjen i ett slags högre grader, och detta är flärden, som gör den smak och det lefnadssätt, som försätter alla menniskoverk ur det vackra tillståndet och lägger dem i sammansättningsklassen. — Sådana folkslag, som äro sjukliga i sina inre organer eller som belådas med flärden, kunna icke tjena till afteckningsmönster i sinnesverkningar för målare och poeter; ty deras expressioner kunna icke antagas i expressioner af de figurer, som sammansätta en historietafla; äfven så litet som deras kroppar tjena dertill, och det just af den orsaken, att flärd icke får synas i de figurer, som sammansätta historiska händelser. — Jag har förut sagt hvad flärd i en sak vore och hvad flärd i menniskan var; nu återstår att förklara hvad som menas med flärd i expression. Flärd i expression är falska uttryck, som antingen ersätta sin brist genom ett onödigt behag eller genom en viss öfverdrift. När rena naturen verkar, verkar den på ett enkelt sätt. Ett lagom och en måtta utgör ett sannt behag. Deremot ske verkningarne hos folk med sjuka inre organer på det sättet, att de löpa öfver en gräns af måtta; antingen ligga de under, då heta de låga verkningar, eller gå de öfver, då heta de öfverdrifna. Måttan i sinnesverkningarne kallas det ädla. I historiska taflor är det icke tillåtet att skildra de högmodiga, men väl de höga; icke de spotska, men väl de oförfärade; icke de arga, men väl de vreda. Detta beror af samma orsak, som, på fysikens vägnar, man i en historisk tafla icke kan måla en fet, en dvärg eller en lytt. Det angelägna i de synliga tingen är, sade jag, teckningen eller tingens skapnad: det angelägna i åthäfvan och sinnesrörelsen åter är det ädla i sinnesrörelsen. Af dessa två ting, teckningen och det ädla i sinnesrörelsen, är det ädla i sinnesrörelsen det angelägnaste, emedan, då menniskans angelägnaste delar bestå i hennes inre organer, så ger hon ock mest akt på deras verkningar. Deraf följer, att menniskan

ger allramest akt på smak i konsten och på dygden i lefnaden.»

Nästan lika mästerligt har Atterbom i sin utläggning *) utvecklat denna fundamentala punkt i läran om det sköna. Särdeles lärorik är hans framställning af flärden i dess dubbla egenskap af «det låga, som kryper under måttans gräns, och det öfverdrifna, som flyger öfver den». Skönhetslinien ligger i midten, det lagoma naturliga, enkla och ärbara. Bättre kunna svårligen begreppen «ädelt» och «smak» definieras, än i följande stycken, hvarmed hans parafras af andra afdelningen afslutas **).

«Måttan af sinnesrörelser eller sinnesverkningar — hvad kalla vi henne? — Det ädla. Flärdsmenniskor äga i sina sinnesrörelser antingen låghet eller öfverdrift, aldrig ädelhet. Men det ädla är sjelfva den omisskänneliga fysionomien, åtbörden, ställningen af sann skönhet. Den är fördenskull ock det nödvändigaste eller sjelfva hufvudsaken i hvarje framställning af någon sinnesrörelse; likasom teckningen eller skapnaden är det nödvändigaste i hvarje framställning af föremålets utvändiga skick. Och ehuru mycken vigt man bör lägga på sträng teckning, så är dock uttrycket af ädel sinnesrörelse ännu en betydlig grad angelägnare; ty i den visar sig omedelbart de inre organernas tillstånd; hvadan följer att endast i den uppenbarar sig det af en skön menskliget egentligen sköna. — Man inser häraf, huru en artist behöfver mycket. Icke nog ha vett; icke nog ha eld: han skall, som en ungdom känner kärlek, känna det ädla.»

«Också torde man nu begripa oss, om vi säga: det är i ädel historiemålning icke tillåtligt att skildra högfärdiga, men väl högsinnade; icke spotska, men väl trotsiga, icke arga, men väl vreda; icke kättjefulla, men väl vällustiga — och så vidare; alldeles af samma orsak som man i sådan målning ej heller får skildra en fettbelastad, en dvärg, en lytt. Ty slikt förer allsingen nytta eller uppbyggelse med sig. Denna gifves endast af ett fullkomligt eller af ett sannt vackert. Här deremot har i naturen uppkommit ett fel; den är rubbad, och saken är ej vacker mer. — I artistisk mening är en sak ädel eller låg alltefter det sätt, hvarpå den göres. Att äta är ingen låghet; att dricka icke heller; att smyga sig till ett kärleksmöte är ingen låghet; att röfva är ingen låghet (nemligen inför den blott artistiska synpunkten); men ett visst sätt att äta, att dricka, med mera, kan vara lågt.»

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., I: s. 237.

**) Anf. st., s. 244.

«Smak i konst är aktningsvärd af samma skäl som dygd i lefnad; ty uti båda skönjer man de sanna harmonierna af menniskans högsta förmögenheter. Men till smak kommer man blott i den mån, som god uppfostran förbindes med lyckliga anlag. Att uppfostra en ungdom så som vi fordra, är att för dess uppmärksamhet städa alla saker i den ordning, som låter klart framblicka hufvudlagarne af allt det i dager ställda; och sedan befrämja egen öfning i delarne, — eller i det speciella — för att fästa genom vana det som blifvit fattadt genom begrepp. Tyvärr! oftast händer, att man i sina anlag är antingen illa danad, men har fått en god uppfostran, eller ock väl danad, men har fått en dålig uppfostran. I förra fallet, hvad sker? Att man i sina alster sätter lag men ej lif; att man i sina tankar, ord och gerningar fäster sig vid det lagbundna i saken, men ej vid sjelfva lifsandan; att man blir van men icke vis. I senare fallet? Att man sammanfogar nyheter, och skrider ifrån skönhetens allmänna ordning; att man antager flärd, och med snille förirrar hela sekler.»

Tredje afdelningen af Ehrensvärds «Fria konsternas filosofi» handlar om de fria d. v. s. de bildande konsterna.

«De fria konsterna äro», säger han, «byggnaden, målningen och bildhuggeriet samt äfven poesien, som likväl nämnes sist, derföre att, som dervid icke fordras handtverket, så är det (den) så skild från de andra konsterna, att den räknas blott såsom en skicklighet. Poetens göromål är att med ord måla hvad målarn målar med pensel. (Man ser att Ehrensvärd här befinner sig på samma ståndpunkt som Schweizerskolan i Tyskland, som äfven ansåg skaldekonstens uppgift vara densamma som målarkonstens, nemligen att måla.) — Poeten kan måla historietaflor, theaterstycken och hjeltedikter. — Med rimslut skrifves derföre, att ju mer ett folkslag faller till tankspriddhet, ju mera behöfvas besynnerligheter att fästa tankarne vid ämnet. Målaren deremot skall göra tvärtom: han bör afkläda all främmande sak och spara undan alla de förvillelser, som åstadkommas af lysande färg, onödiga återsken och bullrande tillbehör; han skall laga att allt hvilar, utom ämnet. Man kunde säga att rimsluten äro glas och ram för hvarje tanke. De äro följaktligen ett slags

städning; men äro tillika bullrande tillbehör, och sådana saker skulle för en tafla för ögat vara en oreda; men i poesien, der känslorna röras efter hvarann äro de en stor hjelpreda för en åhörare. (Detta successiva i poesiens sätt att skildra påminner om Lessing, och är åter en af de instinktmässiga glimtar af snille, som man träffar hos Ehrensvärd.) — Dessa tvenne konster äga föröfrigt den likhet med hvarandra, att poeten talar för örat, målaren för ögat, begge för känslorna. När begge kunna sina språk, den ena sitt modersmål och den andra anatomien af menniskokroppen: den ena har tungan och rösten att uttala sitt modersmål och den andra vana i sin hand; den ena en vacker röst, den andra en vacker pensel, så äro de ännu ingenting, och dem återstår ännu konsten; nemligen konsten att välja det vackra. Men äro icke alla sanningar vackra? — Är icke för arkitekten allt hvad som i byggnaden grundar sig på mathematik och mekanik det vackra, och allt hvad som ligger i målning och bildhuggeri för målare och bildhuggare af naturens delar det vackra, och för poeten alla tankar och känslor vackra? Nej, mathematik och mekanik äro endast utdrag af naturens stora lagar, hvilka stora lagar äro i naturens verkningar sammansatta med andra oss okända sanningar, som, då dessa i sin sammanblandning verka i naturen utan hinder, alltid åstadkomma skönhet, men åtskilda kunna ingenting fullkomligt uträtta i menniskohand. Ett hus är intet naturens foster; ett hus är ett menniskoverk, och är man nödsakad, med särskild kännedom om lagarne af det vackra, så göra, att huset blir vackert. — Men i anseende till målning och bildhuggeri får man icke anse naturen såsom hon är för vacker: ty man finner, att naturen, lemnad åt sig sjelf, väl alltid är vacker, men, oroad af händelser och förfång, blir hon oartad och får ett fult skaplynne: sådant hindrar en konstnär att antaga för giltig naturen såsom den är. I allmänhet en

elak uppfostran, oartad luft att lefva uti, oöfvade kroppar, vrång klädedrägt, illa burna foster, tvunget och ostädadt sinnelag, sjelfsvåldiga utbrott förskämmer teckningen, färgen, helsan, åtbörderna och ögnakasten; man måste således leta och sammanfoga för att tillstäda ett vackert, som då sällan syns. Samma lag, som tjenar håruti för målaren, tjenar för poeten. — Häraf följer, att en arkitekt skall kunna mera än byggnadskonsten, och att en målare och bildhuggare skall kunna mer än konsten att härma. Han skall nemligen äfven kunna välja.»

«För att välja väl fordras smak. Smak är känslan af naturens aldrahemligaste sanningar. Af smak finnes två slag: den stora och den lilla. Den stora smaken har den, som väljer den fullkomliga och den friska naturen. Den lilla smaken åter har den, som väljer det hvardagsvackra, det medelmåttiga. Härvid är dock att märka: att man i begge dessa två val kan vara utan smak, och att man äfven i dem begge kan hafva smak; hvilket kommer sig deraf, att man i begge dessa delar af smak har antingen sett eller icke sett det nog hemliga och det nog fina af sanningarne. T. ex. italienska skolan har ofta målat den stora smaken utan smak; Rafael målade med mer smak än alla de andra, men ägde den icke ändå på ett rätt sätt. — Fransosen har en tvungen smak i en stor, och mycken och öfverdrifven smak i den lilla. Flamändaren har en plump smak i den stora, och holländaren har en naiv smak i den plumpa. — Med naivitet eller det innerliga menas just det, som sätter smak i den friska naturens afskildrande och låghet i den sjuka: naiviteten är känslan af det man gör. — uti den är största värdet, när man målar det friska, och uti den ligger minsta värdet, när man målar det sjuka. — Derföre bör man, när ett mindre stort skall målas, eller när ett fult måste målas, taga i akt, att man i den fula saken skall visa allt det vackra, i det

man förvandlar det fula i det starka. — Om man med ett ord skulle vilja säga hvad konstsmaken är, så skulle man säga att den är att välja det vackraste af sak och ur sak. — En sak kan vara med smak och tillika vara naiv. Det kan finnas naivitet i stor smak och äfvenså i liten smak. Men också kan en sak vara naiv utan smak, liksom det kan finnas smak, äfven stor smak, utan naivitet. Men en stor smak utan naivitet är lik de låga, som söka att vara ädla.»

«Den italienska skolan har stor smak utan naivitet i allt; det felas henne naivitet i det vackra; den har i det vackra en slags brist, men på ett stort sätt, och ibland ett slags öfverflöd på ett lågt sätt, men alltid på ett stort sätt. Men var då icke Rafael ädel? Jo, den ädlaste; men med en liten öfverdrift, icke i starkt, men i ett för godt. I ett för godt ligger nemligen ett slags älskansvärd svaghet, så att, om denna svaghet vore borta, visades en säkrare godhet: det kom då närmare och det blef det ädla. — Det ädla är måttan i allting. Naivitet, stor smak, liten smak, lågt, plumpt etc. etc. åtskiljas med konstordet stil. Detta ord bemärker det sätt, hvarmed konstnären har känt: af känslosättet härstammar stil. Stilarne äro: den ideala och den låga. Den låga stilen är den, som på minsta sätt har en känsla af sjukdom eller af någonting öfver eller under måttan; det är den, som på minsta sätt har en öfverdrift, antingen i en visad styrka eller i ett visadt behag. — De målare, som hafva målat i den stil, som strider emot ett sannt, ett lagom, emot ett ädelt, emot ett friskt, äro alla ifrån Giotto och Cimabue på 1300-talet, inbegripet Rafael, till nuvarande tid. — Ideal stil är den naiva benämningen af så väl de friska yttre organerna, som de inre friska organernas verkningar. Det är antiken, som har arbetat i den ideala stilen. — Men är det icke en fördom att hålla antiken i företräde för de nyare arbeten? Nej, antiken har företrädet af orsak, att vore

det blott en grekisk krukomakares kladd, är alltid der för ögat synbart det angelägna af saken, såsom teckningen af ett fulltskapadt, sammansättningen till ett ändamål i stort, som ock de exprimerade lifsverkningarne, hvilka alltid uttryckas der, inom klassen af det allvarsamma eller det ädla eller det friska. — Den ideala stilen är sålunda den, som icke har prunk eller låghet i stort, och icke låghet eller prunk i smått, som visar naturen der hon skall vara och icke der hon är; som i expressioner visar mognad och återhåll, som har det innerliga af all ting och som ger en allvarsam och en älskansvärd känsla för naturen. Skicklighet består uti att göra det väl, som man antingen uttänkt väl eller uttänkt illa — eller göra det väl, som man uttänkt med goda eller elaka känslor. — De nyare arbeten äro också lika skickligt gjorda som antikens, och deraf har händt den trätan, som länge varat, ännu varar och varar nödvändigtvis i alla tider hos de nordiska folkslag, nemligen: hvilket har företräde, antiken eller det moderna?»

I sin parafras af detta stycke definierar Atterbom, sinnrikt som vanligt, snillet såsom skaparmaktens styrka, smaken såsom dess proportion och qvickheten såsom en andlig meteor, såsom en genialisk oreda, ett på en gång sammanhängande och sönderfallande, en saks jemnvigtslag, så att somliga af dess delar synas ligga uppföre och andra nedföre. Stilen betecknar han genom följande framställning *):

«Vi nämnde stil. Hvad beteckna vi med det ordet? — Det sätt, hvarmed (hvarpå) konstnären har kännt; uttrycket, åskådligheten af det honom egna känslosättet. Det är derföre med ordet «stil», som man åtskiljer stor smak, liten smak, naivitet, lågt o. s. v. från hvarandra. Stil i sin högsta mening är en dråplig sak; den är då detsamma i konsten som kungligt blod i familjer, som dygd i allmänna lefnaden, som pengar för fåfängan, — den är högsta spetsen! Men alla stilar kunna sammanföras i två hufvudslag: den ideala och den låga. Den ideala stilen är den naiva härmnin-

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., sid. 252 ff.

gen af det fullfriska eller fullkomliga i yttre och inre lifsverkningar; som är utan låghet och prunk så i det lilla som i det stora; som visar naturen, icke der hon är utan der hon skall vara; som i expressionen har mognad och återhåll; som har det innerliga af allting, och som derigenom gifver en naturkänsla, på samma gång allvarsam och älskvärd. Den låga stilen deremot är en sådan, som på något sätt, om ock blott på det allraminsta, har en känsla af sjuklighet, af ett öfver eller under måttan, ett förmycket i styrka eller i behag. Man kan äfven i denna stil visa stort snille, stor talent, stor skicklighet; ty skickligheten består i att göra väl det man uttänkt, hurudant det än för öfrigt må vara: men med allt detta har stilen likafullt något, som strider emot ett sannt, ett lagom, ett friskt, ett ädelt.»

«I den ideala stilen hafva antikens konstnärer arbetat; och den är för dem så gemensam, att den ända ned i en grekisk krukomakares kladd är igenkännelig. Med antiken mena vi sammanfattningen af grekiska arbeten, och romerska, gjorda efter dessas mönster. I den låga stilen är allt det moderna gjordt: hvarmed vi mena de nordiska folkslagens arbeten; d. v. s. de folkslags, hvilka bo mellan Alperna och Norra Polcirkeln. Man har — strängt taget — målat i den låga stilen alltifrån Cimabue och Giotto, med inbegrepp af Rafael sjelf, till nuvarande tid. Rafael har dock tycke af den ideala stilen. Leonardo da Vinci, i sin stora tafla Nattvarden, står vid Rafaels sida. Giulio Romano var en stor artist. Tycket af stil har från Rafael meddelat sig åt hans skola. Förunderligare är att man träffar taflor med Rafaels stil, målade innan Rafael *). Bland de senare målarne står Correggio högst: man ser och återser hans vackra målningar gerna. I allmänhet går den italienska konsten, oaktadt någon smitta af de nordiska eröfrarnes lynne och sitt efter Rafaels tid (särdeles genom Caraccierna) började förfall, närmast intill antikens konst; så att det italienskt moderna är ett idealt, när det jemföres med det nordiskt moderna.»

«När man får se antika konstverk, tycker man i början ett af två: antingen att allting deraf, eller ock att ganska litet deraf, har skönhet. Bland de nordiska folken är — i fall man vill vara uppригtig mot sig och andra — det senare det vanligare. Erfarenheten visar att det sköna ej är det, som de i sin första känsla omtycka. Vår allmänhet ger sin aktning — om den ger någon — åt snillemödan i en konst, och åt det öfverdrifna i en smak. Man vill se en konst vara konstig; man vill se det yppiga kring det täcka. Huru skulle man då straxt förstå en ren skönhet? Äfven artisterna ha i våra tider en tung idé om skönhet. Vår lefnad, vår ro, och vår mellan så många folkklasser olika uppfostran, förbjuda känslan af ett

*) Förunderligt att Ehrensvärd ej synes hafva insett orsaken dertill. Den Umbriska skolan i allmänhet, och Pietro Perugino, Rafaels lärare, i synnerhet, målade i Rafaels stil. Denna stil var hans lärares, ehuru hos lärjungen ytterst förädlad.

sannt; vi lefva således i okunnighet om det rätt vackra i naturen, om det rätt sanna i ordning, kort sagdt, om sann smak. Antikens verk grunda sig på utkast efter ett skönt, som man ej i hast förstår. Men det moderna ögat söker efter hvad det förstår; och just detta är hvad de gamles konstverk vårdslösa. De äro gjorda åt sin egen lyckliga tid, och uttrycka blott hvad det antika ögat förstod. Hemligheten är, att antiken har en stil af stor naivitet, som de moderna dels hatat, dels ej kunnat skaffa sig.»

«Intränger man dock slutligen i denna hemlighet, då erfar man en liflig njutning att se, hvilken fullkomlighet menniskan kan lägga i sitt allraminsta; med hvad ordning hon följt naturen blott för att komma till ett stort nöje; och hvart hon är mäktig att gå, då hon alltid behåller det känslosättet att arbeta för efterkommande. Allt detta synes i enhvar af de gamles konster; och huru de hade uppsigt på prydnaden för att föra den till nytta genom ett evigt-varande stort ändamål. De behandlade derigenom konsterna såsom en egentlig del i statslifvets sammanhang, och deras skyldigheter, deras smak såsom en stor fråga i lagstiftningen. — Begriplig är derföre den likformighet i manér, som gör att alla deras verk tyckas kommit från en enda mästares hand; ty skönhetens hufvudprinciper voro nog gemensamma, att åstadkomma en gemensam smakens fullkomning. Till denna gemensamhet af sinnesart och smak hörde, att, med bortseende från lefnadens låga delar och privata händelser, endast skildra religion och fosterländska häfdaminnen; att aldrig välja det pittoreska ur en söndrig och nyckfull natur (såsom att sira grafvårdar med dödskallar); och att så i sina ämnen alltid söka blott det vackra, att man, sedan hufvudsaken var tagen, uteslöt en hop accessoirer, som stundom utgjorde det fula dervid.»

«Hvad man i moderna arbeten träffar, är nästan alltid motsatsen af allt detta. Eller, när ser man der en tafla med full värdighet framvisa ett stort ämne? Antingen har konstnären glömt skönheten och sökt täckheten; eller har han sökt skönheten och glömt behaget: — aldrig har han fattat det i menniskokroppen fullt friska; och själens uttryck har han öfverdrifvit eller lagt i det låga (såsom i ett smicker med fint skinn, len färg, lat ställning, lysande draperier och häftigt skuggspel, — under det teckning, komposition, färg och expression gå miste om måtta och ärbarhet). Men sådant passar för artisternas tidehvarf, eller ock för deras egna känslor. Mestadels vilja de blott gifva en städad afbildning af hvad ögat dagligen ser, och der accessoirerna intaga äfven så stora fält som hufvudämnet. I allmänhet sker, att artisten, i detsamma han tycks visa begrepp om konsten, syndar emot smaken, och i detsamma han tycks söka smaken, syndar emot konsten. — Endast den italienska skolan, som väl ock är en ny byggnad, men uppförd på en gammal god grundval, har denna i sin smak verkligen bibehållen; men byggnaden svarar ändå ej alldeles till grundvalen.»

«Kort sagdt: antikens konstnärer ha ägt smak; nordens konstnärer ha sökt smak; Italiens konstnärer (de största nemligen) befinna sig i ett mellan-

förhållande. Men geni och skicklighet ha de nordiska konstnärerna lika mycket som både Italiens och antikens. Häraf den tvistefråga, som hos nordens folkslag länge varat, ännu varar och alltid skall fortsättas: åt hvilkendera formen af konst — den antika eller den moderna — företrädet bör tillerkännas?»

Ehrensvärd öfvergår dernäst till de särskilda konstarterna, af hvilka han, med förbigående af musiken och poesien, behandlar byggnadskonsten, målarkonsten och bildhuggeriet.

«En byggnad», säger han, «är ett tak eller skjul på styltor, med eller utan väggar. — En byggnad äger ett sammanhang med lagarne af det vackra på följande sätt: Om, efter menniskans sanna behof i ett friskt tillstånd, man fullkomligt verkställde en byggnad efter trädets fasthetslagar tillika, så skulle det vackra i allmänna utseendet skapa sig sjelft, men fordrade derjemte ett slags städning af smådelarne, för att visa ögat en färdiggörelse. — Detta händer endast då huset byggdes åt en fullkomlig menniska, derföre att eljest förstörde en veklig menniskas högfärds- och beqvämlighets-behof med sina inrättningar möjligheten att göra en vacker sak. Dessutom finnes det äfven något annat, som förstör möjligheten att få en vacker sak: vekligheten hos menniskan försätter nemligen hennes inre organer i ett svagt tillstånd, då hon hvarken känner eller dömmer rätt. Ytterligare finnes äfven ännu ett annat, som förstör möjligheten att få en vacker sak, nemligen klimatet. Detta hindrar det vackra i ett byggnadssätt, dels genom tillgångsbrist på ett handterligt och varaktigt virke, dels genom de mått och steg, man måste taga i byggnadssättet, att förhindra en tidig förstörelse, dels genom brist på krafter att arbeta hälleberg. — Det sköna i en byggnad grundar sig på trädets egenskap, men hvarken på stenens egenskap, som är varaktigare, ej heller på metallernas egenskap, som äro starkare. Trädets egenskap är raka linien, fyrkanten och stockens cirkelrund-

ning till kolonn. — Stenens egenskap är den, att man med densamma härmar trädet, och den uthärdar tiden. — Metallernas egenskap i skapnad är deremot ingen; man smälter, smider och skapar dem efter godtycke. I det stället att ett hus får af trädets natur en gifven naturlig skapnad, och hade man aldrig haft annat att bygga utaf än metaller, hade den naturliga skapnaden af ett hus varit okänd. — I den skapnaden, som ett trähus åstadkommer, ligger en natur, och det kommer sig deraf, att menniskans instinkt, hennes behof och de saker, naturen ger att dem uppfylla, ligga i en kedja; och trädet är till ett hus första virket. Trädet är det första eller närmaste i naturen att såsom virke till ett hus uppfylla menniskans behof, derföre att af allt virke till hus är detta det beqvämligaste att arbeta, och ett hus af träd är det helsosammaste för en menniska. Hvalf härstamma från jordkulor och deras ingångar, ty när man gräfver sig horizontelt in i jorden, falla sand och jord ned och tillskapa ett hvalf. — Träd- och jordarbete äro således de naturliga saker, som ge lag åt byggnadslagar (sic! d. v. s. stifta lag för byggnadskonsten). — Stenen deremot gifver ingen lag åt byggnadskonsten, emedan han ingenting annat är än det, hvartill jag honom tillskapar, och i stenen härmar jag trädet. — Rätta och naturliga sättet att bygga väl för ögat och nyttan är att härma trädet ofvanpå jorden och bygga hvalf i källaren. — Man kan icke gå ifrån dessa lagar och tillika behålla skönhet, utan tappar dervid i det sköna och faller i leksaker: häri kan finnas ett vackert, ett täckt, ett fult och ett styggt. — Stygga äro alla de hus, som bära höga tak, efter liksom ögat blir förledt att tro en del af huset undergått förstörelse, att det blifvit i hastighet rättadt med ett stort tak, som innehåller den förlorade våningen. — Fula äro alla de hus, som byggas med utsprång och i hvilkas fasader man satt den så kallade rörelsen. — Täcka äro alla de hus, som, i en viss oreda

de ha, hjelpa sig för ögat derifrån, i det att de ha en lagom storlek och derigenom förminska sina fel. — Vackra kunna de byggnader anses vara, som visa en viss storlek; som, ehuru sammansatta på ett oordentligt vis, likväl med ett slags bedrägeri i täckt skaffat sig ögats ursäkt med ett nöje. — Ett exempel på detta senare fall utgör Pantheon i Rom. Det är en stor härmning af en jordkula; har en kupig ihålighet, ett enda hål på det högsta af hvalfvet och är inuti en fullkomlig likhet af en sann sak. Men utanpå är det en samling af jordarbete, förblandadt med trävirke. Förhållandet af dessa samlingsfel är i en mästerlig måtta: man godkänner massan, och man ser denna samling hellre med nöje, än man skärskådar saken. — Sådana kupor, som Pantheon är, blifva icke vackra när de ställas på torn, de s. k. dômer, som man nu för tiden brukar; till ännu större orimlighet äro de nakna och ej i mur inneslutna: de likna till sin skapnad en lätt sak och ge ögat en osäkerhet, när det får skåda dem så stora och så högt upp. — Pantheon är väl uttänkt: det liksom är innefattadt i sidoväggar, ej högt i luften, och ger således en säkerhet och det nöjet att vid en så stor sak vara säker. — Man finner ofta byggnader öfver jord med hvalfbågar, och de flesta byggnader i Europa äro blandade med beprydda hvalf. — Hvarföre vissa folkslag omtycka hvalf, ligger deri, att de se farliga ut; det är en viss stor massa, som hänger i luften, och till att röra vissa folkslag behöfs en viss stor massa. — Af alla de fria konsterna är byggnadskonsten den, som mest begär den sanna och den allvarsamma smaken, emedan den står stilla och har ingen rörelse.»

«En målning», säger Ehrensvärd vidare, «är en prydnad eller ett ornament. En taflas natur kommer nemligen från byggnaden. Kommer från en vägg: när en vägg fått sin golflist, sin taklist, sina hörnlister, står en fyrkantig tomhet qvar, hvilken begär prydnad. —

ʾrydnad är ordning för ögat. En ordning för ögat kan ıan sammanfatta af alla ting: man kan af bara prickar täda till en ordning för ögat. — Menniskofiguren an man så mycket mer bruka till sammansättning af enna prydnad, som den friska menniskan är i och för g sjelf den vackraste prydnad i naturen, då hon tillika ır de åtbörder, som naturligtvis falla sig (d. v. s. falla g naturliga) hos en sådan menniska. — En sådan tafla :visar ett ämne, en händelse, och kallas en historie-.fla. — En tafla, som skildrar ett dygdigt stycke (d. s. ett sedligen vackert föremål), kan icke derjemte af g sjelf (d. v. s. endast derigenom) bli en prydnad; ty n tafla måste icke allenast äga en sammansättning för tt ämnes utförande, utan ock äga en sammansättning, :ädad efter sitt ställe och sin omkrets. Den skall äga n ordning för ögat, äfvensom ett städningssätt lämpadt ör ämnet den utförer. Härmed menas vidare: Som på heatern det icke är nog att föreställa ett dygdigt stycke, å bör man föreställa det på ett visst sätt för ögat, för rat och från det ställe man ser saken; ty om aktörerna inge fram och tillbaka, om de talte med en allmän öst, om de ginge vända ifrån folket, om, då de hvi-kade, de verkligen hviskade, skulle skådespelet göra ngen verkan; det är i föreställningen mycket, hvari nan icke får följa naturen: denna skall följas i ett stort ›ch ifrångås på ett stort sätt. På samma sätt är äfven ıti en tafla: utom aktsamheten i ämnet måste jag så aga i sammansättningen, att det utgör ett vackert mön-ter, att små naturliga saker derföre uppoffras. Man är tundom nödsakad att löpa in i orimligheter. — Mönster :allas ett ögonspel, som ritade ting hafva för ögat. Or-let är lånadt från hvad qvinfolken ibland sy efter. Det .r en viss städning för ögat af de ting taflan består utaf. Att dessa ha en viss storlek, ett visst afstånd från hvar-.ndra, ett visst afstånd, så till sägandes, ur taflan, och ıtt visst afstånd inom taflan. Man är, sade vi, stundom

nödsakad att löpa in i orimligheter. Det är i basreliefer som detta exempel visar sig mest: man är nödsakad till absurditeter, såsom i basrelieferna på Colonna Trajana och Antonina, der soldaterna äro stora som de hus i hvilka de tända eld, större än de bryggor de marschera öfver, och der alla strömmar löpa upp och ned. Det skulle beteckna en stor enfaldighet, om någon beskyllde mästaren till dessa basreliefer att ej haft nog insigt i perspektiven; det synes straxt, att detta är gjordt med flit, att basrelieferna äro betydelser och inga porträtter af ämnet, och att uti allt är en öfverenskommelse, som det är en öfverenskommelse att två drängar på en theater skola hviska så, att det höres af allt folket, men icke af deras herre, som står bredvid. Det är sakens natur af materien, jag skildrar på, och afståndet, hvarifrån saken skall ses, som tillåter eller förbjuder vissa saker. — Men oaktadt alla mellankommande tillfällen bör en tafla vara så noga städad, så att hennes städning skall utgöra det första af hennes värde, derföre att hennes ändamål är att pryda, och utan ordning likna alla saker ogjorda eller förstörda saker. Häraf följer två saker. Den ena, att en tafla skall få en städning åt prydnad, och den andra, att hon skall få sin städning efter ämnet. — Om så skulle hända, att dessa två städningssätt skulle strida mot hvarandra, så bör det städningssätt råda, som tillhör prydnaden eller synliga tings ordning för ögat, efter prydnaden var den första skyldigheten af taflan. Det första af hvad ögat råkar på taflan är dess mönster: ögat råkar mönstret, innan det råkar ämnet.»

Ehrensvärd uppställer dernäst den frågan, hvilka ämnen målar- och bildhuggarkonsten böra hafva. «De ämnen», svarar han, «som alla känna, och de som göra en nytta (derigenom) att de synas. Man bör taga kända ämnen derföre, att första nöjet är förloradt, om en tafla skall uttydas; att uttyda en tafla är att uttyda ett fint

sammanhang: det är att se det långsamt, som bör ses på en gång. — Taflorna böra målas för allmänheten derföre, att i ett samfund bör ingenting ske, som icke allmänheten har del uti, antingen till sitt nöje eller till sin nytta. De ämnen, som sålunda böra målas, äro landets religion och förfäders dygder. — De grekers gudar skulle man kunna afskildra, om de kunde nyttjas till egna betydelser. — Men för öfrigt förer det ingen stor nytta med sig att skildra för allmänhetens ögon, nu i ett handlande tidehvarf, deras dygdiga regenter, förfäders dater och ett folkslags ära, ty nu hafva folkslagen mera uträkning än känslor. Hvad skall man då måla? Man bör icke måla någonting allvarsamt, innan handelsverlden, som förstör sederna, och de nya filosoferna, som förstöra religionen, hafva försvunnit.»

Förträffligt som vanligt har Atterbom parafraserat det nu anförda, förklarat huru Peterskyrkan i Rom genom sitt öfverträdande i storlek af de vanliga menniskobehofven och menniskoögats vanliga synmått förfelar den afsedda verkan, huru den imiterade jordkulans upplyftande högt i luften är ett missgrepp, hvarföre deremot Pantheons kupol är vacker, o. s. v. I allt detta är dock Ehrensvärd tillräckligt tydlig för att kunna förstås utan kommentarier. Deremot förtjenar det väl att höras, huru han förklarar Ehrensvärds, såsom han sjelf säger, hårda tal om handelstidehvarfvet, såsom konsten i allo ovärdigt; här är han, såsom det heter, just i sitt esse.

«Se vi frågan tillika från samhällets sida: månne ej den punkt, der Europa nu står, bekräftar vårt redan gifna svar? Fordom rådde styrka, och man fick i sina nöjen ordning och varaktighet. Nu ha nerverna fått en stöt; och man kan icke uthärda hvad som sker allvarsamt. Man har tappat på utbytet. Fordom voro olyckorna af en grof art; nu äro de af en känslofull. Fordom voro lyckorna på ett starkt sätt; nu äro de på ett ovisst. Innerst kommer sådant från tvenne orsaker: den ena, att handeln trädt i stället för moral och fädernesland; den andra, att presterna, som äro till för att hemta sitt lefnadsnöje ur det gudomliga, tvärtom hemta det ur det verldsliga. Handelsandan har gjort, att allt i samhället föres med blotta

uträkningar, i hvilka moralen ej är inbegripen; den har lagt grundvalen för orättvisa och väckt begär för saker utan gagn; den har gått sina egna steg, utan att vara innefattad i lagstiftningen; den har dagligen gjort uppror mot lagstiftaren och tagit ett herravälde utan namn. Handelsandan är egoismens, materialismens och flärdens anda. Det var handeln, som öfverändakastade prestväldet; den omkullkastar med tiden kungaväldet; den tål inga moraliska sammanband; all sinnesordning skall vika, om icke handelns yrsel fjettras. Den motståndskraft, som främst behöfde tillitas, är religionens. Men om ingenstädes på jorden är en så sann religion som i Europa, och ändock folket ingenstädes på jorden så förderfvadt: hos hvilka ligger felet? Hos dem, som sköta en sann religion. Ty det inträffar med hvilken religion som helst, att den blir illa skött, då presterna hemta sitt lefnadsnöje ur det verldsliga; och likaså med hvilken religion som helst, att den blir väl skött, då presterna vända sig till sitt lefnadsnöjes sanna källa.»

«Derföre såg jag i de länder af Europa, der jag varit, tillståndet ungefär likadant. Mesta omsorgen var att skapa straff, i brist på medel att sätta folket ur stånd till fel. Denna omsorg låg i obehörigas händer. Ingen sann borgerlig ordning, ingen sann uppfostran. Regenten kunde ej mer än rätta, men icke tillskapa; allting framfördes i skeppsbrott; ändamålet var ständigt, icke att komma i lycka, men att komma ur nöd. Detta har förstört allt naturligt nöje, och satt en stor försummelse i det hela; hvadan det hela ock blifvit hvad det är: en oredig kringspridning af öfverflöd, krigsfolk under gevär, nyheter som skola vara nöjen, oartad föda, ohelsa och hastverk. Jag såg ingens omtanka kunna rå på folkhopen: och värst är, att en envåldsregent öfver alla regenter har uppstigit; nemligen en samling af varelser, som alla hafva sin lust i väldet. Häri ligger hufvudhindret, för de vise att stifta lagar, och för folken att komma till ordning.»

«Sammanlägga vi nu allt detta — hvad följer? Att man icke bör måla någonting allvarsamt och heligt, innan handelsandan, som förstör sederna, och de nya filosoferna, som förstöra religionen, hafva försvunnit. Detta tal är hårdt. Men skall en tafla målas för att göra sann verkan, så bör hon målas med skönhet i sin ton: då blir det ingen som förstår henne. Målas hon utan skönhet i sin ton: så är all möjlighet till sann verkan henne fråntagen. Härvid får ej förgätas, hvilken olycka det är att saker kunna målas väl äfven med låg stil. Hvad utväg är då att välja? Talar man förstånd på en gata — hvilken begriper det? Talar man gatspråk — hvad har man uträttat? — Man bör aldrig gå emot strömmen, om icke vid den tiden, då alla saker ske utan sammanhang» *).

Härefter följer den afdelning af Ehrensvärds «Fria konsternas filosofi», hvarmed Atterbom börjar sin expo-

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., I: 260 ff.

sition deraf, nemligen artikeln om Menniskan och hennes behof af det sköna och konsten.

«Det som sätter rörelse i det lefvande tinget menniskan är hennes behof och alls ingenting annat. Det är behofven, som göra henne vettig, fintlig, uppbrukad, derigenom att behofven först odla upp de angelägnaste organerna hos henne och sedan de finare. De angelägnaste organerna äro de fem sinnena jemte kroppens uthärdighet. De finare organerna äro de, som utgöra inbillningskraften och eftertankan. — De folk, som blott behöfva det första, eller som blott behöfva de angelägna organernas uppodling, kallas de vilda; och de, som behöfva de finare organernas uppodling, kallas de civiliserade. Vildhet och odling hos menniskan komma deraf, att jorden är rund, har flera klimater och menniskoslägtet är nog starkt att kunna utstå att bebo dem alla. Deraf händer att det finnas två slags folk till i verlden: nemligen de, som lefva i de bästa luftstrecken — och blott såsom menniskor behöfva sig sjelfva, — och de, som lefva i sämre klimater, der alla behöfva hvarandra. De som behöfva hvarandra äro civiliserade; hvilket kommer deraf, att som ett hårdt klimat ger många behof, måste allting påtänkas och menniskorna hjelpa hvarandra, och upprinna ur denna källa vetenskaper och sällskapsdygder. Häraf följer dock icke, att folken skulle vara desto mera civiliserade, ju sämre klimat de lefva uti, ty till civilisation fordras en viss beqvämlighet, emedan en viss nöd i klimatet förtar alltsammans af drift och mångtanka, äfvensom en viss lycka i klimatet gör detsamma icke af behof. Man bör förstå detta på följande sätt: De mest civiliserade folkslag ser man ha bebott de lagoma klimaterna. Negern har fått allt af naturens hand, och hans behof äro lätt fyllda; grönländaren måste arbeta otroligt efter en rå föda: begge ha fått naturens ytterligheter. Negern, för hetta, och grönländaren, för sitt arbete, hafva

ingen mer tid öfrig än den de hvila sig på; men de folkslag, som bebo lagoma klimater, der något arbete ger mycken vinst och någon möda mycken styrka i behåll, de hvila sig mindre och liksom äga råd till upptäckande af glada behof i naturen. — Visserligen äro alla behof, som kunna fyllas och bli fyllda, glada behof; men dessa nyssnämnda behof kunna ensamt få namn af glada behof, efter de nästan äro skilda från de nödvändiga; de nödvändiga behofven kunna få sin klass bland mödorna, och deras fyllande äger en större känsla än glädje (d. v. s. väcka snarare ett kroppsligt välbehag än en andelig hugnad). — Då de så kallade glada behofven finnas till i naturen, så kunna äfven de anses för nödvändiga så till vida, som de äro nödvändiga för vissa folkslag; ty en lindrig möda ger en lindrig hvila, och då måste i denna hvila ännu göras arbeten, för att undgå ledsnaden. — Lyckan kommer från behofven, på det sätt, att behofvet, i sig sjelft en nöd, när det uppfylles är en lycka. — Menniskans lycka är densamma öfver allt, så snart hennes behof fyllas, och på den starkt af sina angelägna behof upprörda menniskan är känslan i behofvets fyllande äfven så stark, som känslosumman är stor af alla lindrigt fyllda behof hos en annan. — Men som fysiken och lifvet ha en gräns, så kan icke en menniska vara så stark, att hon skulle kunna känna med en enda känsla så mycket, som en annan känner med många och åtskilda känslor i ordning. Deremot kan minnet icke vara så tillräckligt, att en menniska, som känner lindrigt och särskildt, d. v. s. som hade sina känslostunder uppspädda med mycken tid, kunde anse sig i likhet, genom samlandet af forna känslor, med den, som hade de kraftiga känslor på en gång. — Detta kommer deraf, att lif och fysik hafva en gräns. Den ena skickligheten gör den andra förlorad, och saknaden af den ena skickligheten fördubblar den som är qvar: annars skulle man skapa menniskor till gudar. Väl så-

ger man att vanan gör allt, och i sjelfva verket gör hon mycket; men hon har lifvet och fysiken till gräns. Det menniskan har af naturen är en viss summa, men derföre äro icke alla menniskor lika; ty fastän alla hafva fått en lika summa, är icke summan delad hos dem på ett lika sätt, utan är delad i jemförelse (i förhållande) med deras klimater. Häraf gör man den slutsatsen, att ingenting är så nödigt som att fylla med öfverenskommen ordning den ordning, man tappar genom klimater.»

Sista afdelningen af Ehrensvärds Konstfilosofi handlar om klimatet.

«Klimatet», säger han, «verkar i synnerhet på smaken på det sättet, att som smak är det finaste menniskoverk, är det mest vidhängande lynnet af den menniskan, som har den, och som klimatet delar menniskans skickligheter inom sin gifna summa, så kan det hända, att just det, hvilket utgör smak, är försvagadt, för att fördubbla några andra angelägnare skickligheter, samma menniska till nytta i det gifna klimatet. Då klimatet verkar på allting, så verkar det äfven något på handtverket i konsterna, men på handtverket i allting verkar i synnerhet lagstiftningen. — Lagstiftning är att fylla genom öfverenskommen ordning den ordning, man tappar genom klimatet. Det första i en lagstiftning är sederna och dessa äga en ganska stor verkan på konsterna: på det sätt, att sederna sätta första uppfostran i ungdomen, och hafva derigenom antingen vänt menniskan till ordning eller oordning, till allvar eller till flärd. Allvaret i seder gör till handtverket det, att allting blir bra och varaktigt gjordt. — Flärd i sederna åter gör att allting blir oaktsamt och vårdslöst gjordt. Af allt detta drager man den slutsatsen: att konster och smak rätta sig efter seder och klimat.»

Jag har härmed afslutat framställningen af Ehrensvärds esthetiska theori, sådan den finnes framställd i hans «Fria Konsternas Filosofi», jemförd med hans öfriga

skrifter. Hvad jag sist anfört kan ganska väl förstås utan särskild utläggning; men den, som vill i grund begripa denna konstlära, hvilken af oss efterkommande väl må nämnas såsom en siares, gör väl i att i dess helhet läsa Atterboms framställning deraf, som genom sin djupa uppfattning och sin sköna form troligen för alla tider kommer att blifva oskiljaktig från den ofta gåtlika, alltid kärnfulla urskriften.

INNEHÅLL.

